

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bizanslı Heretiklerin Tarihi

Bizans Dünyasında Hristiyan
Düalist Heretikler
(650-1405)

Yayına Hazırlayanlar
Janet Hamilton • Bernard Hamilton • Barış Baysal

KALKEDON

Bizanslı Heretiklerin Tarihi

Bizans Dünyasında Hristiyan
Düalist Heretikler (650-1405)

Yayına Hazırlayanlar

Janet Hamilton • Bernard Hamilton • Barış Baysal

Son yıllarda, Bizans dünyasındaki "düalist" inanç ve örgütlenme, tarihçilerin ve ilahiyatçıların giderek artan bir ilgisine mazhar olmaktadır. Hristiyan dünyasında ana akım inanç çizgisinden oldukça farklı bir görünüm arz eden bu topluluklar ve inançlarla ilgili belge ve metinler zengin bir içerikte olsalar da genellikle parça parça ortaya çıkmaktadır. Özellikle Anadolu'da yaşayan ve giderek batıya yönelen Paulikanlar, ana akım Hristiyanlık tarafından heretiklikle suçlanmış ve batıya yolculukları zorunlu iskan sebebiyle başlamıştır. Bulgaristan'da Bogomil adını alan ve batıya yayılmaları sırasında Katharlar vb. isimlerle anılan Paulikanlar hakkında hemen hemen tüm bilgiler, kendilerini onları yok etmekle görevli sayan Ortodoks ve Katolik kiliselerinin belgelerinden, çokça da lanet metinlerinden boy vermektedir.

Tarihe sadece kendi paradigmasından ve inanç sisteminden bakan ve hatta tarihi bugünden bakarak belli bir inanç sisteminin prizmasından geçirme çabası içinde olanlar bu toprakları köksüzleştirmektedir. Bu kitabın içinde yer alan tarihi metinler bu toprakların çok da uzak olmayan dönemlerini anlatmaktadır. Bu metinler dikkatli okunduğunda bugün Anadolu'da varlığını sürdüren kimi inanışların kaynağının çok daha eskilerde olduğu görülmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de tarihin üstüne çöken egemen ideoloji tarihi çarpıtmakta, insanları ve inanışları köksüzleştirmektedir. Giderek tarihi eklektik bir biçimde anlatmaya dönüşen tarih yazımı gelişmekte, insanlar kendi geçmişleriyle ilgili hurafelere inanmak zorunda bırakılmaktadır. Son on yıllarda ortaya çıkan gerçeklik Anadolu'da binlerce yıl süren, kesintisiz ama farklılaşan bir inanç sisteminin, etnik bir devamlılığın olduğu yönündedir. Bu bağlamda Janet ve Bernard Hamilton'un bu öncü çalışması, iyi bir seçki sunmaktadır. Hamilton'lar doğu ve batı heretikleri arasındaki bağların sıkı olduğunu ve batıdaki Katharlar'ın Balkanlar'dan fazlasıyla etkilendiklerini Balkanlardaki Bogomiller'in köklerinin de bugün Sivas, Tunceli vb. illere dayandığını göstermektedirler. Bu kitap, Ortaçağ Hristiyan dünyasındaki, özellikle de Anadolu'daki dinsel geleneklerin hem içiçeliğini hem de farklılıklarını ortaya koyarak bu konudaki algılarımızı dönüştürmektedir. Şimdi yapılması gereken bu konularda daha da derinleşmek ve Anadolu'nun daha sonraki dönemlerinde bu inanışların nerelere evrildiğini ortaya çıkarmaktır.

Hakan Tanıttıran

ISBN 978-605-5679-39-2

9 786055 679392

BİZANSLI HERETİKLERİN TARİHİ

**BİZANS DÜNYASINDA HİRİSTİYAN
DÜALİST HERETİKLER
(650-1405)**

BİZANSLI HERETİKLERİN TARİHİ
BİZANS DÜNYASINDA HİRİSTİYAN DÜALİST HERETİKLER
(650-1403)

Kalkedon Yayınları: 112

Anadolu Tarihi: 2

Kapak Tasarım: Semiha Şahin

Türkçe Redaksiyon: Hakan Tanıtturan

Kalkedon Yayınları

Hocapaşa Mah, Kargılı Sok, Celal Orman İşham, No 1/ Kat 3, Daire 32

Sirkeci-İstanbul

Telefon ve Fax: 0212 512 43 56

Web: www.kalkedonyayinlari.com

e-mail: kalkedonyayinlari@gmail.com

Bu kitap Can Matbaası'nda basılmıştır

Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi, Kat 3 No 7 Topkapı İstanbul.

Tel: 0 212 613 10 77

Kitabın hazırlanmasında Manchester University Press tarafından 1998 yılında yayımlanan “*Christian Dualist Heresies in the Byzantine World c.605-c.1405*” isimli kitap temel alınmıştır. Belge niteliğindeki metinler antik Yunanca’dan ve İngilizce karşılıklarından Barış Baysal tarafından çevrilmiştir.

Türkçe İlk Baskı: Mart 2010

Copyright© Kalkedon Yayınları 2010

ISBN: 978-605-5679-39-2

BİZANSLI HERETİKLERİN TARİHİ

BİZANS DÜNYASINDA HİRİSTİYAN
DÜALİST HERETİKLER
(650-1405)

Seçilen Metinlerde Janet Hamilton ve Bernard Hamilton'un seçkisi kullanılmıştır. Metnin içinde çevirmen notu düşülmeyen tüm açıklayıcı notlar da aynı kişilere aittir. Ayrıca kitapta kullanılan metinlerden Slavca olanları İngilizce'ye Yuri Stoyanov çevirmiştir.

Çeviren ve Yayına Hazırlayan

Barış Baysal

KALKEDON

Barış Baysal

1975 Giresun doğumlu. Kuleli Askeri Lisesi ve DTCF Klasik Filoloji mezunu. Daha önce yaptığı çeviriler arasında yayınevimizden çıkan *Digenes Akrites*, *Devrim Sonrası Toplumsal*, *Neoliberalizmi Aşmak*, *Eleştirel Pedagoji* ve *Neoliberalizm*, *Küreselleşme ve Yaklaşan Sosyalizm*, *Kapitalistler ve İşgalciler*, *İslamın İkinci Mesajı*, *Katharlar*, *Gizli Topluluklar*, *Tapınak Şövalyeleri*, *Cadılığın Tarihi*, diğer yayınevlerinden; *Kazanamazsın*, *İlerlemenin Kısa Tarihi* adlı kitaplar vardır.

İÇİNDEKİLER

Giriş	7
Önsöz	9
Kısaltmalar	13
Yer adları listesi	14
Haritalar	16
Tarihsel giriş	19
1. V. Konstantinos (741-75) döneminde Paulikanlar'ın tehciri	81
2. İmparatoriçe Eirene (780-802) ve Paulikanlar	83
3. Dokuzuncu yüzyılın başında Konstantinopolis'te Paulikanlar	85
4. Studium'lu Theodoros (ö.826) heretiklere idam cezası verilmesine karşı çıkıyor	89
5. Pelekete'li St Makarios hapisteki bir Paulikan'ı döndürüyor	91
6. Anadolu'da Paulikanlar'a yönelik yeni baskılar ve Amorium şehitleri	93
7. Sicilyalı Peter'in <i>Paulikanlar'ın Tarihi</i> adlı kitabı (870)	97
8. Keşiş Peter: Sicilyalı Peter'in eserinin bir özeti	125
9. Paulikan önderi Khrysokheir'in (ö.878) ölümü	131
10. Theophylaktos Lekapenos'tan (933-56) Bulgar Çarı Peter'e Bogomiller'e dair mektup	133
11. Paulikanlar'ın Ortodoksluğa döndürülmeleri için tasarlanan tövbe etme formülü (onuncu yüzyıl)	139
12. Nicaea metropoliti Theodoros (956-) Eukhaita'da Paulikanlar'a dair yazıyor	149
13. Latros'lu St Paul (955/6) Miletos civarındaki Paulikanlar'ı döndürüyor	153
14. John I Tzimiskes (969-76) Paulikanlar'ı Philippopolis'e yerleştiriyor	155
15. Rahip Kosmas'ın Bogomiller'e karşı izlediği yol (972 sonrası)	157
16. <i>Ortodoksluk Konseyi Kararları</i> : Bogomiller'le ilgili maddeler	179
17. On yedinci yüzyıl güney İtalyası'nda Paulikanlar	185
18. Mucizeci St Lazarus Efes civarındaki Paulikanlar'ı döndürüyor (1054 öncesi)	187
19. Periblepton'lu Euthymius Bogomiller'i itham ediyor (1045)	189
19. Ek. Sapkın Sergius ve köpeği meseli	213
20. Philippopolis'li Paulikanlar Peçenekler'le işbirliği yapıyor (1050)	215
21. Patrik Kosmas'ın (1075-81) Bogomiller'e karşı bir mektubu	217
22. Alexios Komnenos (1081-1118) ve Paulikanlar	219
23. Euthymius Zigabenus'un <i>Dogmatik Zırh</i> adlı kitabından Paulikanlar ve Messalianlar'a karşı bölümler	225
24. Bogomil Basileios'un davasına dair Anna Komnena'nın anlatıkları (1098)	229
25. Euthymius Zigabenus'un <i>Dogmatik Zırh</i> adlı kitabından Bogomiller'e karşı bölümler	235
26. Bogomil dönmeleri için tövbe formülü ve Kilise'ye kabul yöntemleri	263

27. Azizler Günü'nde Bogomiller'e karşı bir vaaz (1107)	267
28. Konstantinos Khrysomallos'un ölümünün ardından görülen heretiklik davası (1140)	269
29. Piskopos II. Mikhael (1143-46) Bogomiller'in yakılmasını emrediyor	273
30. İki Kapadokyalı piskopos Bogomil olmakla suçlanıyor (1143)	275
31. Keşiş Niphon Bogomil olmakla suçlanıyor (1144)	281
32. Piskopos Kosmas (1146-47) Bogomiller'i kollamakla suçlanıyor	285
33. Moglena'lı St Hilarion (1136-64) kendi piskoposluk bölgesindeki Bogomiller'i döndürüyor	289
34. Muhtemelen Methone'li Nikholas tarafından yazılmış Bogomil karşıtı bir çalışma	293
35. Bogomilizm'le ilgili yaygın inançlar Georgos Tornikes tarafından naklediliyor (1154)	301
36. Hugo Etherianus (Pisa kökenli) Konstantinopolis'li Bogomiller hakkında bir eser kaleme alıyor (1165-80)	303
37. Konstantinopolis'li <i>baba</i> Niketas'ın Batı'ya seyahati (1170)	321
38. <i>Sırlar Kitabı</i> 'nın Bulgaristan'dan getirilişi (1190)	325
39. Papa III. Innocent ve Bosna Bogomilleri (1198-1203)	327
40. Dördüncü Haçlı Seferi ve Philippopolis'li Paulikanlar (1205)	333
41. Çar Boril'in Bogomiller'e karşı aldığı kararlar (1211)	335
42. Papa III. Honorius ve heretiklerin Balkanlar'daki papası (1221-23)	339
43. Papa IX. Gregory (1227-41) Macar kralını Bogomiller'e karşı haçlı seferine zorluyor	343
44. Patrik II. Germanus (1222-40) Bogomiller'e karşı yazıyor ve vaaz veriyor	347
45. Bir İtalyan engizisyoncunun Bogomilizm'e bakışı (1250)	355
46. Liturjik bir metinde Bogomilizm izleri (tarihi belirsiz)	357
47. Papa XXII. John Katharlar'ın Bosna'ya kaçtığını öne sürüyor (1325)	359
48. St Gregory Palamas (1296-1359) ve Bogomiller	361
49. Trnovo'lu St Theodosius (1350) Bogomiller'e karşı yasa çıkarıyor	367
50. Selanik Başpiskoposu Symeon Bogomiller'e karşı vaaz veriyor	371
Ek 1. Hristiyan Radoslav'ın <i>Ritüel</i> adlı metni	375
Ek 2. Ermenice kaynaklar ve Paulikanlar	379
Kaynakça	387

Giriş

Son yıllarda, Bizans dünyasındaki “düalist” inanç ve örgütlenme, tarihçilerin ve ilahiyatçıların giderek artan bir ilgisine mazhar olmaktadır. Hristiyan dünyasında ana akım inanç çizgisinden oldukça farklı bir görünüm arz eden bu topluluklar ve inançlarla ilgili belge ve metinler zengin bir içerikte olsalar da genellikle parça parça ortaya çıkmaktadır. Özellikle Anadolu’da yaşayan ve giderek batıya yönelen Paulikanlar ana akım Hristiyanlık tarafından heretiklikle suçlanmış ve batıya yolculukları zorunlu iskan sebebiyle başlamıştır. Bulgaristan’da Bogomil adını alan ve batıya yayılmaları sırasında Katharlar vb. isimlerle anılan Paulikanlar hakkında hemen hemen tüm bilgiler, kendilerini onları yok etmekle görevli sayan Ortodoks ve Katolik kiliselerinin belgelerinden, çokça da lanet metinlerinden boy vermektedir. Hiç kuşkusuz batıda bu dönemde Bizans dönemine yönelik artan ilgi, Anadolu tarihine ilişkin önemli açıklamaları da beraberinde getirmesi açısından önemlidir. Ancak daha önemli ve bir o kadar da anlaşılmasız olan bu toplumların insanların kendi coğrafyalarına olan ilgisizliğidir. Özellikle de üniversitelerdeki tarih bölümlerinde çalışan akademisyenlerin bu konulara ilgisizliği sadece basit bir yetersizlikle açıklanamaz. Tarihe sadece kendi paradigmasından ve inanç sisteminden bakan ve hatta tari-

hi bugünden bakarak belli bir inanç sisteminin prizmasından geçirme çabası içinde olanlar bu toprakları köksüzleştirmektedir. Bu kitabın içinde yer alan tarihi metinler bu toprakların çok da uzak olmayan dönemlerini anlatmaktadır. Bu metinlerin tarafımızdan yayımlanması bizim açımızdan bir övünç kaynağı oluştursa da bunca yıldır bu metinlerin varlığı bilinmesine rağmen Türkçe'ye çevrilmemiş olması bir üzüntü sebebidir. Çünkü bu kitapta yer alan metinler dikkatli okunduğunda bugün Anadolu'da varlığını sürdüren kimi inanışların kaynağının çok daha eskilerde olduğu görülmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de tarihin üstüne çöken egemen ideoloji tarihi çarpıtmakta, insanları ve inanışları köksüzleştirmektedir. Giderek tarihi eklektik bir biçimde anlatmaya dönüşen tarih yazımı gelişmekte, insanlar kendi geçmişleriyle ilgili hurafelere inanmak zorunda bırakılmaktadır. Son on yıllarda ortaya çıkan gerçeklik Anadolu'da binlerce yıl süren, kesintisiz ama farklılaşan bir inanç sisteminin, etnik bir devamlılığın olduğu yönündedir. Biz de Kalkedon Yayınları olarak bu toprakların gerçek tarihini ortaya çıkarmak için bir yayın faaliyetine girişiyoruz. Anadolu tarihi ile ilgili bu ikinci kitabımız. Temel amacımız bu toprakların tarihi ile ilgili metinleri Türkçe'ye kazandırmak ve bu konulara ilgili yeni bir tarihçi akademisyen kuşağının ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktır. Bu bağlamda Janet ve Bernard Hamilton'un bu öncü çalışması, iyi bir seçki sunmaktadır. Hamilton'lar doğu ile batı heretikleri arasındaki bağların sıkı olduğunu ve batıdaki Katharlar'ın Balkanlar'dan fazlasıyla etkilendiklerini Balkanlardaki Bogomiller'in köklerinin de bugün Sivas, Tunceli vb. illere dayandığını göstermektedirler. Bu kitap, Ortaçağ Hristiyan dünyasındaki, özellikle de Anadolu'daki dinsel geleneklerin hem iççeliğini hem de farklılıklarını ortaya koyarak bu konudaki algılarımızı dönüştürmektedir. Şimdi yapılması gereken bu konularda daha da derinleşmek ve Anadolu'nun daha sonraki dönemlerinde bu inanışların nerelere evrildiğini ve sonrasını ortaya çıkarmaktır.

Hakan Tanıttıran
Kalkedon Yayınları Editörü

Önsöz

Bu kitap, Bizans dünyasında Hristiyan düalizminin yükselişi ve etkileri hakkındadır. Yedinci yüzyıldan önce, Hristiyan öğeler içeren Gnostisizm ve Maniheizm gibi düalist dinler vardı; ama bunlar, Hristiyanlığa hasmı gibi görünseler de Hristiyan olmayan mitlere dayalı teosofik hareketlerdi. Mananalıs'lı Konstantinos tarafından yedinci yüzyılın ortasında ilan edilen Hristiyan düalizmi gerçekten Hristiyan'dı, çünkü yalnızca Yeni Ahit'in otoritesine bağlıydı. Hristiyanlığın bu tür yorumları sonradan çok farklı şekillere büründü ve yaklaşık 800 yıl boyunca çok sayıda insanı kendine çekti. Ortaçağ'ın ortasında ise, takipçilerinin Katharlar (ya da İtalya'da Patarenler) olarak bilindiği Batı Avrupa'ya yayıldı.

Sir Steven Runciman'ın *The Medieval Manichee* kitabının 1947'de, Sir Dimitri Obolensky'nin *The Bogomils* kitabının 1948'de yayımlanmasından beri doğu Hristiyan düalizmi üzerine çok sayıda eser kaleme alındı. Kuşkusuz, bu alana duyduğumuz başlangıçtaki ilgiyi şükranlarımızı sunmak zorunda olduğumuz bu iki araştırmacının eserlerine borçluyuz. Ne var ki, Paulikanlar ve Bogomiller'in tarihi üzerine kaynakların çok azı İngilizce'ye çevrilmiştir. Paris'teki *Bizans Uygarlığı Tarihi Araştırma Merkezi* çalışanlarının çabaları sonucu bundan biraz fazlası Fran-

10 Bizanslı Heretiklerin Tarihi

sızca'ya çevrilmiş olsa da, bunlar çoğunluğu İngiliz akademi kütüphanelerinde bulunamayan dergilerde yayımlanmıştır. Kaldı ki, İngiliz üniversitelerinin tarih bölümlerinde okuyan çok az öğrencinin bu metinleri okumaya yetenebilecek denli iyi derecede Fransızca bildiği de acı bir gerçektir.

Sonuçta, en önemli bilgi kaynakları W.L. Wakefield ile A.P. Evans'ın *Orta Çağ Heretikleri* adlı çevirisinde bulunan Kathar tarihiyle ilgilenen çok sayıda öğrenci vardır, ancak öğrenciler Katharizm'in Bizans dünyasındaki köklerini öğrenmek istediklerinde kaynakları okuyamamaktan dolayı hayal kırıklığına uğramaktadırlar. Bunu bizzat biz de yaşadık. Bernard Hamilton, yirmi beş yıldan uzun süredir üçüncü sınıf öğrencilerine Kathar tarihi dersi vermektedir ve bu sorunu aşabilmesi için, Janet Hamilton öğrencilerin kullanması amacıyla Bogomilizm hakkındaki önemli metinlerin bazılarını çevirmiştir. Bizi, İngilizce konuşan dünyada aynı sorunlarla karşı karşıya kalan meslektaşlarımızın bu çeviri kaynaklarından faydalanması umuduyla mevcut çalışmaya yönlendiren de işte bu deneyimin başarısı olmuştur.

Bu kitabın kronolojik sınırları eldeki materyal tarafından belirlenmiştir. Hristiyan düalizmi II. Konstans (641-68) döneminde yaşayan Manalis'li Konstantinos ile başlamış ve Bizans İmparatorluğu Sultan II. Mehmet'in 1453'te Konstantinopolis'i fethetmesiyle sona ermiştir. Her ne kadar o tarihten sonra da Hristiyan düalist hareketlerin devam etmiş olması olasılığı bulunsa da erken dönem Osmanlı kayıtları üzerinde bununla ilgili kesin sonuçlara ulaştıracak yeterli çalışma henüz yapılmamıştır. Çalışmanın coğrafi sınırlarını belirlemek de zor olmuştur. Bu sınırları Bizans İmparatorluğu yerine Bizans dünyası olarak ifade ettik, çünkü bu imparatorluğun politik sınırları ele aldığımız 800 yıl içinde çok fazla değişkenlik göstermişken, Bizans uygarlığından etkilenen topraklar görece aynı kalmıştır. Bizans dünyası, Ortodoks Bizans'ın dini ve kültüründen etkilenen tüm toprakları içine alıyordu ve bunlara Yunanistan'ın tamamı, Tuna'nın güneyindeki Balkanlar, Anadolu'dan Kafkaslar ve Hazar bölgelerindeki Hristiyan devletlere kadar bütün doğu dahildi. Ek olarak, Bogomiller'in Kathar kiliselerinin orada oluşumunun yolunu açan Batı Avrupa misyonlarına kısa bir bölüm ayırdık, ancak bunun dışında Batı kaynaklarını yalnızca Bizans düalizmine dair doğrudan bilgi sağladıklarında kullandık.

Hiçbir şekilde ele almamaya karar verdiğimiz iki Hristiyan düalizmi

var. Birincisi, bize göre Paulikanizm ile aynı olmasa da benzerlikler taşıyan Ermenistan'daki Tondrakyan hareketidir. Tondrakyanlar, Ermeni tarihinin dokuzuncu yüzyıldan on ikinci yüzyıla kadar olan bölümü bağlamında ele alınmalıdır, ne var ki biz böyle bir çalışmayı yapacak dilsel yetiden yoksunuz. Bu nedenle, bu hareketle ilişkili olabileceğini düşündüğümüz temel sorunları bir Ek'te ortaya koymakla yetindik. Sınırlı biçimde ele aldığımız ikinci alan da, Bizans dünyasının sınırları içinde olsa da onun bir parçası olmayan Bosna'dır. Dinsel bağlamda, burası Batı Kilisesi'nin bir piskoposluğuydu; politik bağlamda ise, Macar kralları bu topraklar üzerinde hak iddia ediyordu. Öte yandan Bogomil misyonları on ikinci yüzyılda Bosna'ya yerleşti ve İtalyan Kathar kiliseleriyle bağlar kurdu ve bu nedenle oradaki erken dönem düalizmine dair bir kaynaklar seçkisini de kitaba ekledik. Bosna düalizminin sonraki tarihine değinmeye çalışmadık, çünkü kaynaklar çok fazlaydı: on üçüncü yüzyıl sonrası papalık arşivleri Bosna'yla ilişkili çok fazla materyal bulundurmaktadır, ancak bu çok tartışmalı konunun yeterince irdelenmesi isteniyorsa bu kaynaklar sıkı biçimde incelenmelidir ve böylesi bir çalışmaya da bizim kelime gücümüz yetmez.

Biri dışında çevirdiğimiz tüm metinler hali hazırda piyasadadır. Tek istisna ise, Hugo Etherianus tarafından Konstantinopolis'li Pataren'lere karşı yazılan eserdir.[36] Çevirimiz, elimize geçen iki elyazmasına dayanmaktadır; biri, Sevilla'daki Colombina Kütüphanesi'nden, diğeri ise Oxford'daki Bodleian Kütüphanesi'ndendir. Her iki kütüphaneye de bu elyazmalarının fotokopilerini sağladıkları ve onları kullanmamıza izin verdikleri için şükran borçluyuz ve yakın bir gelecekte metnin Latince'sini de basmaya hazırlanıyoruz.

Eski Slavca metinleri, bizim çevirilerimizi o metinlerin en yeni baskılarıyla karşılaştıran ve gerektiğinde düzelten Yuri Stoyanov'un yardımları olmadan tatmin edici şekilde çevirmeyi başaramazdık. Bize tüm lütufkârlığıyla verdiği zaman ve destek için ona çok şey borçluyuz.

Özel bir teşekkür de, bizi bu kitabı yazmaya teşvik eden ve metnin geliştirilme yollarına dair çok değerli önerilerde bulunan Janet Nelson'a edilmelidir. Ayrıca, son taslağı okuyan ve bize onunla ilgili işlevsel önerilerde bulunan Rosemary Horrox'a da teşekkür ederiz. Bu eseri bir araya getirmek ve yazmak için harcadığımız yıllar içinde belli konular hakkında bir çok dosttan yardım aldık ve özellikle adını belirtmek istediklerimiz arasında George Every, Bob Moore, Graham Loud ve Mary Cun-

ningham-Curran var. Bernard Hamilton, bu çalışmanın içinde doğrudan yer almasa da, kendi konusunda tam bir esin kaynağı olan ve kendisine Bizans dünyasını daha bir lisans öğrencisiyken öğreten Profesör J.M. Hussey'e özel teşekkürlerini ifade etmek ister.

Çalışmamız, vakit geçirdiğimiz şu kütüphanelerin çalışanlarının işbirliği olmaksızın gerçekleşemezdi; bu nedenle bu kurumlara şükranlarımızı iletmeliyiz: British Library, Londra üniversitesi Warburg Enstitüsü, Londra Kütüphanesi ve Dr Williams Kütüphanesi. özellikle çalışmamızın çoğunu tamamladığımız Nottingham üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına ve daha da önemlisi kütüphaneler arası değiş tokuş taleplerimizle ilgilenen çalışanlara teşekkür etmek zorundayız.

Bizden hiçbir teşekkür ve desteği esirgemeyen Manchester Üniversitesi Yayınları'nın çalışkan ve cana yakın personeline, özellikle de Vanessa Grahani'a, Carolyn Hand'e ve Gemma Marren'e; ayrıca çok sayıda kasıtsız farklı okumalara tabi olmuş bir elyazmasını standartlaştırmaktaki kayda değer başarısı nedeniyle Richard Wilson'a teşekkür ederiz. Elbette ortaya çıkan tutarsızlıkların tüm sorumluluğu bize aittir.

Kitap yazmak, çok nadiren iyi bir şekilde, kişinin ailesini ve dostlarını etkileyen bir aktivitedir. Dostlarımıza şükran borçluyuz ve desteklerine minnettarız, ama özellikle tüm pratik yardımları ve iyi niyetleri için kızlarımız Sarah ve Alice'e teşekkür etmek isteriz. Bu kitabı tüm şefkat duygularımızla onlara adıyoruz.

Bernard ve Janet Hamilton, Nottingham

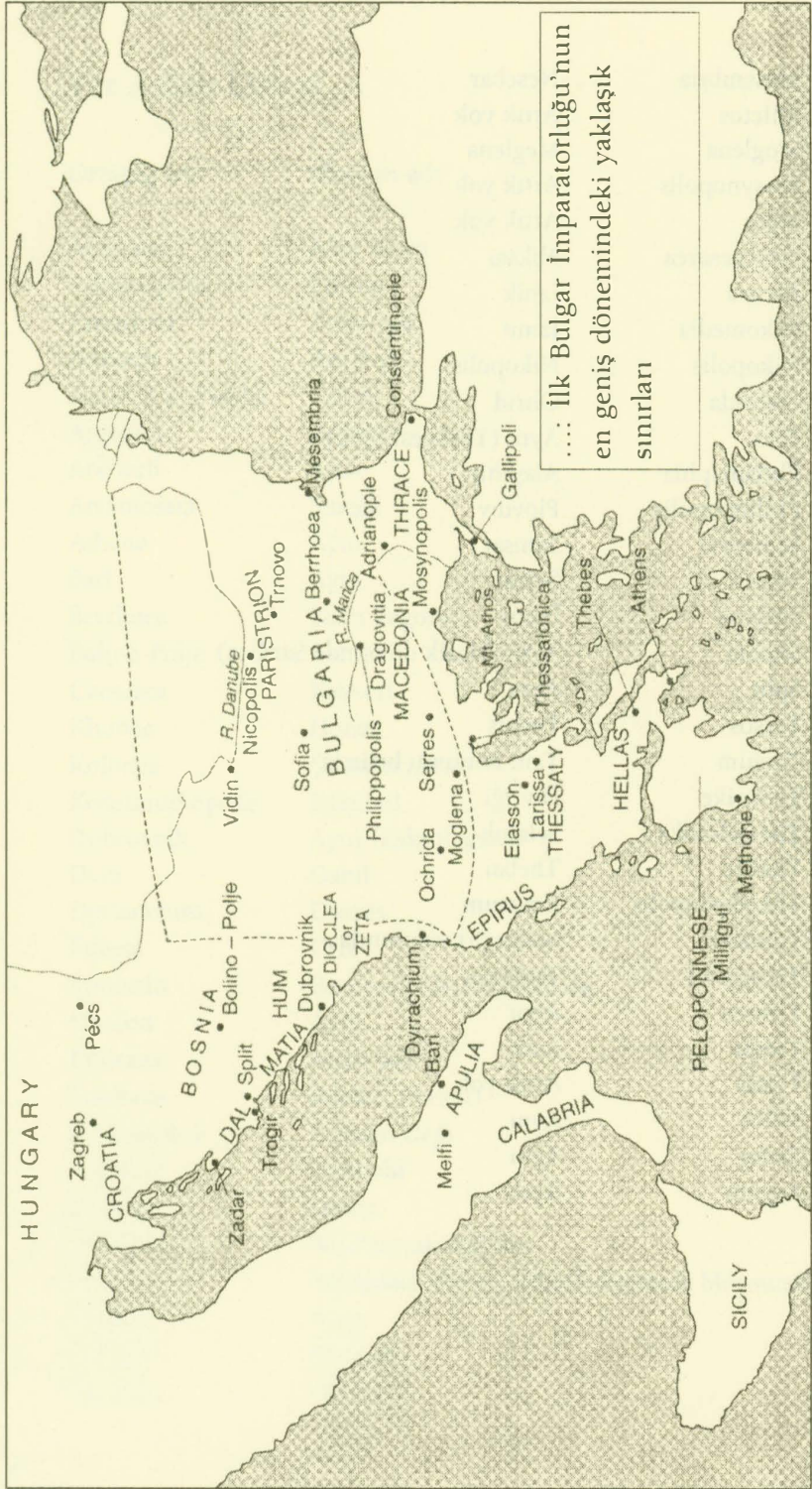
Kısaltmalar

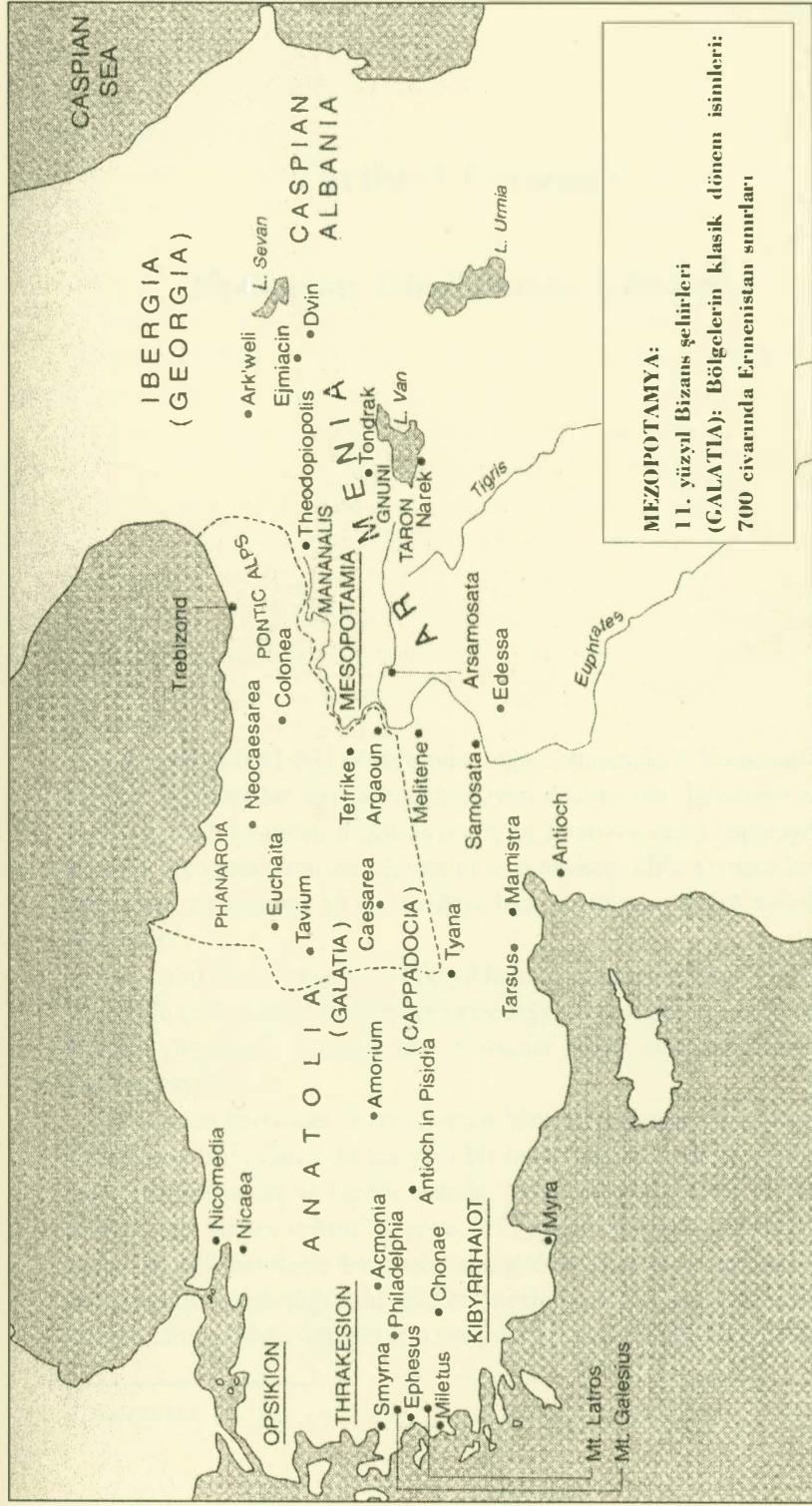
AC	Anna Komnena
AFP	<i>Archivum Fratrum Praedicatorum</i> (Vaizler Birliği Arşivi)
CICO III	Pontificia Commissio ad redigendum codicem iuris canonici Orientalis, <i>Fontes. Series III</i> (Doğu Kilisesi Kanununun Düzeltilmesi için Rahipler Komisyonu)
CMH	<i>Cambridge Medieval History</i>
CSHB	<i>Corpus scriptorum historiae byzantinae</i> (Bizanslı Tarih Yazarları)
DOP	<i>Dumbarton Oaks Papers</i>
DTC	<i>Katolik Teoloji Sözlüğü</i>
EP	Periblepton'lu Euthymius
EZ	Euthymius Zigabenus
Mansi	G.D. Mansi, <i>Sacrorum Conciliorum nova et amplissima Collectio</i> (Kutsal Konsiller'in yeni ve en geniş listesi)
MGH SS	<i>Monumenta Germaniae Historica Scriptores</i> (Germen Tarih Yazarları Anıtı)
NTA	W. Schneemelcher, ed. R. McL. Wilson, çevirmen. <i>New Testament Apocrypha</i> (Lutterworth Press, Londra, 1965), 2 cilt.
OCP	<i>Orientalia Christiana Periodica</i> (Doğu Hristiyanlığı Dergisi)
PG	J.P. Migne, ed. <i>Patrologia Graeca</i> (Yunan Pederler Listesi)
PH	Keşiş Peter
PL	J.P. Migne, ed. <i>Patrologia Latina</i> (Latin Pederler Listesi)
PS	Sicilyalı Peter
REB	<i>Revue des études byzantines</i> (Bizans Çalışmaları İncelemesi)
RP	<i>Les régestes des Actes du Patriarcat de Constantinople</i> , ed. V. Grumel, V. Laurent, J. Darrouzèès (Konstantinopolis Patrikliği Elçiler Listesi)
T&M	<i>Travaux et Mémoires</i> (Eserler ve Anılar)

Yer Adları Listesi

Ortaçağ adı	Modern adı
Acmonia	Ahat Köyü
Adrianopolis	Edirne
Amorium	Artık yok
Antioch	Antakya
Antioch in Pisidia	Yalvaç
Argaoun	Arguvan
Ark'weli	Aynı
Arsamosata	Şimşat
Athens	Aynı
Bari	Aynı
Berrhoea	Stara Zagora
Bolino-Polje	Aynı
Caesarea	Kayseri
Khonae	Honaz
Kolonea	Şebinkarahisar
Konstantinopolis	İstanbul
Dubrovnik	Aynı (Eski Ragusa)
Dvin	Dabil
Dyrrachium	Durrës
Edessa	Urfa
Ejmiacin	Bazı yerlerde Echmiadzin
Elasson	Aynı
Ephesus	Artık yok
Eukhaita	Beyözü (Avkat)
Mt Galesios	Alaman Dağı
Gallipoli	Gelibolu
Larissa	Larisa
Mt Latros	Beş Parmak Dağları
Mamistra	Yakapınar (Misis) (klasik dönemde Mopsuestia)
Melphi	Aynı
Melitene	Malatya
Methone	Methoni

Mesembria	Nesebar
Miletos	Artık yok
Moglena	Meglana
Mosynopolis	Artık yok
Myra	Artık yok
Neocaesarea	Niksar
Nicaea	İznik
Nikomedia	İzmit
Nikopolis	Nikopolis
Okhrida	Ohrid
Pécs	Aynı (Türkçesi İpek)
Philadelphia	Alaşehir
Philippopolis	Plovdiv
Samosata	Samsat
Serres	Serrai
Smyrna	İzmir
Sophia	Aynı (klasik dönemde Sardica)
Split	Aynı
Tarsos	Tarsus
Tavium	Tam konumu belirsiz
Tephrike	Divriği
Thessalonika	Selanik
Thebes	Thebai
Theodosiopolis	Erzurum
Tondrak	Malazgirt yakınında
Trebizond	Trabzon
Trnovo	Aynı
Trogir	Aynı
Tyana	Artık yok
Vidin	Aynı
Zadar	Aynı
Zagreb	Aynı

Tarihsel Girizgah

Hristiyan Düalizminin Kökleri

II. Konstans (641-68) döneminde doğan Mananalis'li Konstantinos, Bizanslı ilahiyatçılar tarafından Hristiyan düalizminin kurucusu sayılır; şöyle ki, bir yandan maddi evrenin İyi Tanrı'nın değil bağımsız bir kötülük ilkesinin yaratımı olduğunu savunurken, öbür yandan kutsal Hristiyan yazmalarını ya da bunların bazı kısımlarını doğru kabul etmektedir.¹

Hristiyan düalizmi sonraki 800 yıl boyunca Bizans'ın Ortodoks dünyasındaki çok önemli bir ayırıştırıcı geleneği oluşturacak ve on iki ve on üçüncü yüzyıllarda takipçilerinin Katharlar olarak tanınacağı batı Avrupa'ya yayılacaktır.

Öte yandan heretikler üzerine yazan Bizanslı araştırmacılar Mananalis'li Konstantinos'un yalnızca yeni bir inanç biçimini öğretir gibi yaptığını düşünüyorlar ve büyük oranda, *Ecclesiastes*'in yazarının "güneş altında yeni bir şey yoktur" (Eccles, 1.9) görüşünü paylaşıyorlardı. Yeni bir heretik hareketle karşılaşınca, içgüdüsel tepkileri, onu belli karakteristikleri paylaştığı daha eski bir mezheple karşılaştırmak biçiminde oldu. Bu, modern öğrenci için sorunlar yaratabilir, zira Ortodoks ila-

1) Sayfa 8'e bkz.

hiyatçılar kimi zaman hatalı biçimde yeni heretiklerin, keyfi olarak birlikte tanımlandıkları eski mezheplerin tüm inançlarını ve uygulamalarını aldıklarını öne sürmüşlerdir. Bu gelenek dahilinde çalışan Bizanslı yazarlar, tüm Hristiyan düalistlerin gizli Maniheiztler olduğuna inanmışlardır ve argümanları öyle ikna edici olmuştur ki, bugüne dek o Hristiyan düalistlere kimi yerlerde neo-Maniheiztler denmiştir.

Ne var ki, bu karşılaştırma yanıltıcıdır, çünkü Maniheiztler düalist olsalar da, Hristiyan değildirler. Mani (216-77), yeni ve bağdaştırıcı bir gizem dini kuran bir Pers soylusuydu: Düalist kozmolojisi Zerdüşt-lük'ten alınmaydı; canlıların varoluşun sonsuz döngüsünde reen-kasyona uğrayacağı inancı Mahayana Budizm'inden esinlenmişti; bilgi aracılığıyla kurtuluş öğretisi ise Gnostik Hristiyanlık'tan devşirilmişti. Başta göçe tabi tutulan yaşayan canlıların ruhları olmak üzere içine hapsedilmiş ruhani elementler dışında bütün maddi evrenin doğası gereği kötü olduğunu öğretti. Dinine katılmaları ve sade hayatlar yaşama-ları koşuluyla takipçilerine ölümden sonra bu maddi dünyadaki reen-kasyondan kurtulma vaadinde bulundu. Her ne kadar dini, bazı Hristiyanlar'a çekici gelse de ve bunun için uygun olsa da, Mani Hristi-yan kaynaklara itibar etmedi, yanı sıra takipçileri tarafından inançları-nın kutsal metinleri sayılacak bir dizi kitap yazdı.² Maniheizm, üçüncü yüzyılın sonunda Roma İmparatorluğu'nda yayıldı ve İmparator Iusti-nianus'un (527-65) baskısıyla yok edilene kadar orada kaldı.³ Irak ve Pers ülkesinde hareket onuncu yüzyıla dek ayakta kaldı ve Orta Asya ile Çin'e de yayıldı.⁴

Ancak, Maniheizm bizim bu kitapta ele aldığımız dönemde yaşayan bir inanç olarak dolaylı yollardan tasvir ettiğimiz hareketleri etkilemiş-se de; Hristiyan düalistler tipolojik açıdan "neo-Maniheizt" değildirler ve daima Mani ile takipçilerini lanetlemişlerdir.

Kimi dönemlerde de bazı Hristiyan düalistlerin, özellikle de Bogomiller'in aslında Gnostik oldukları öne sürülmüştür.⁵

2) Maniheiztler'le ilgili daha fazla okuma için bkz. Lieu, *Manichaeism in the later Roman Empire and medieval China*; Puech, *Le Manichaeism*; Widengren, *Mani and Manichaeism*.

3) Lieu, *Manichaeism in the later Roman Empire and medieval China*, s. 168-75.

4) a.g.e. , s. 78-85, 178-219.

5) Örneğin, Söderberg, *La Religion des Cathares*

Hristiyanlık'la hemen hemen aynı dönemde gelişen Gnostisizm, tamamı ortak bir kozmolojiyi paylaşan, geniş bir düşünce okulu çeşitliliğine sahiptir. Kusursuz bir ruhani dünyanın varlığına inanmak ve içinde yaşadığımız evrenin kozmik bir kaza sonucu meydana gelmesinden dolayı kusurlu olduğu kanaati. Tüm Gnostikler, insanoğlunun ruhani yanının bu kusurlu dünyadan kurtuluşunun *gnosis*'e yani insanlıkla ilgili hakiki bilgiye bağlı olduğuna inanırlar.⁶ Hristiyan Gnostikler, Eski ve Yeni Ahit'leri kendi kozmolojik öngörülerine göre yorumlamışlar ve İsa'nın, kutsal metinlerin gizemlerini çözen ama Büyük Kilise'ye mensup kişilerden gizlenen ezoterik öğretisini aldıklarını öne sürmüşlerdir.⁷

Bizans dünyasında altıncı yüzyıldan sonra ayakta kalmış örgütlü Gnostik gruplara dair bildiğimiz bir kanıt yoktur, bu nedenle Hristiyan düalistler üzerinde doğrudan bir etkileri olamaz, ancak çoğu yerde sırf etkilerini artırmak amacıyla Eski ve Yeni Ahit'lere dayandırılan çok sayıda yazma bırakmışlardır. Bu çalışmaların çoğu Bizans kütüphanelerinde korunmuştur ve içlerinden bazıları düalist gruplara da ulaşmıştır.

Hristiyan düalizmi dönemine dek ayakta kalmış olma ihtimaline sahip tek Gnostik grup Markionistler'dir. Markion (160), çağlar boyunca bir çok Hristiyan'ı da meşgul eden bir sorunla ilgilenmiştir: Eski Ahit'in Tanrısı ile İsa tarafından vahyedilen Tanrı arasındaki karışıklık. Markion, bu evrenin yaratıcısının Eski Ahit'in Tanrısı olduğunu ve bir Adalet Tanrısı'nın onun yaratımına gaddarca muamele ettiğini öğretmiştir. Aşk Tanrısı olan Yeni Ahit Tanrısı bu yaratımın dışındadır, ancak burada yaşayan insanoğlunun ahvalini öğrenince oğlu İsa'yı kurtarıcı olarak göndermiştir.⁸ Markion, Anadolu'da muhtemelen yedinci yüzyıla dek ayakta kalmış bir piskopos kilisesi kurmuştur⁹; ama onun Hristiyan düalistleri etkilediğine dair bir kanıt yoktur. Kuşku yok ki, Markionizm ile Paulikanizm ve Bogomilizm gibi sonraki düalist hareketler arasındaki farklar daha çok kurgusal olan benzerliklerden fazladır.

Ortaçağ'ın Hristiyan düalistleri, bir takım Gnostik kitaplar okusalar da, Gnostikler'in ruhani ardılları değillerdi, zira Hristiyan Gnostisizmi

6) Gnostikler'e dair daha fazla okuma için bkz. Filoramo, *A History of Gnosticism*; Rudolph, *Gnosis*.

7) *Nag Hammadi yazmaları*.

8) Markion'a dair kısa bir çalışma için Evans çevirisinin giriş bölümüne bkz. *Tertulliani adversus Marcionem*, I, s. ix-xxiii.

9) Jarry, "Hérésies et factions à Constantinople du Ve siècle au VIe siècle", s. 348-71.

büyük oranda Hristiyan bir dağarcık kullansa da daha farklı bir evren görüşünü temsil eden teosofik bir hareket olarak Hristiyanlığın alternatif bir versiyonu değildi. Onlar, Ortodokslar'ın iddia ettiği gibi, yeni Maniheiztler de değillerdi, çünkü Maniheizm, İsa'nın benzersiz bir role sahip olduğu bir din değildi. Hristiyan düalistleri için ise aynen Ortodokslar için olduğu gibi tek kurtarıcıydı. Hristiyan düalistler, bir Hristiyan gövdeye yapılmış yabancı bir aş değil, Ortodoks Kilisesi'ni terk etmiş ve Hristiyanlık inancını istisnai bir radikallikle yorumlamış muhaliflerdi.

Bu yeni heretik hareket Yakın Doğu'da büyük bir değişim çağı olan yedinci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktı. Muhammed Peygamber'in Arap takipçileri onun 632'deki ölümünü takip eden yüzyılda Pers İmparatorluğu'nu zaptettiler, Kilikya'dan Moritanya'ya kadar Akdeniz'in güney kıyılarındaki şehirleri fethettiler ve Pireneler'in yamaçlarından İndus Vadisi'ne dek uzanan yeni bir İslam devleti kurdular. Böylece Bizans İmparatorluğu'nun doğu sınırları Toros Dağları'nın batısındaki Akdeniz kıyısından Trebizond'un doğusundaki Karadeniz kıyısına dek olacak biçimde geriledi. Bu ciddi toprak kayıplarının bir sonucu olarak, Bizans İmparatorluğu Konstantinopolis Patrikliği ile nerdeyse sınır komşusu oldu ve böylece Bizans devletinin kaderi Ortodoks Kilisesi'ninkiyle birleşmeye başladı.¹⁰ On birinci yüzyıla dek Bizans Kilisesi ile Batı'nın Katolik Kilisesi tek bir komünyon oluştuyordu: aralarındaki farklar büyük oranda kültürel.¹¹

Ortodoks Kilisesi, heretikliği tanımlama ve yola gelmeyen heretikleri aforoz etme; Bizans imparatoru da Kilise'nin heretik ilan ettiklerini cezalandırma işlevini üstlendi.¹² I. Iustinianus (527-65) Roma hukuku kurallarını sistematikleştirirken, heretikliği vatana ihanetle eşitledi ve her ikisini de ağır suç kapsamına soktu. Maniheiztler'e yönelik yasaları özellikle katıydı: "Maniheiztler'in habis hatalarını tekrar edenlerin cumhuriyetimizde herhangi bir yerde yaşamaya dair yasal haklarının ya da resmi izinlerinin olmadığını ve oraya geldikleri ya da orada bulundukları takdirde ağır cezaya tabi tutulacaklarını ilan ediyoruz."¹³

10) Whittow, *The making of Orthodox Byzantium*, s. 38-95.

11) Every, *The Byzantine patriarchate*.

12) Bizans kilise hukukunun temelinde yatan ilkeler için bkz. A. Schmink, *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. A. Kazhdan, I, s. 372-4.

13) *Cod. Iur. Civ.* I, 5, 12, 2-3, ed. P. Kreuger, *Corpus Iuris Civilis* II, s. 53.

Bu yasa daha sonra Ortodoks otoritelerin Maniheizt olduklarına inandığı Hristiyan düalistlere karşı da işletildi. Onlara özel bir nefret besliyorlardı, çünkü onların aslında Hristiyan olmadıklarına, yalnızca Ortodoks Kilisesi'ne sızıp onu tamamen ortadan kaldırılabilmek için öyleymiş gibi davrandıklarına inanıyorlardı.

Hristiyan düalizmi ilk defa Ermenistan'da görüldü. Ermeniler, haklı olarak, kendilerinin III. Tiridates (314) önderliğinde Hristiyanlığı kabul eden ilk devlet olmaktan gurur duyarlar. Beşinci yüzyılda, İncil ve dua kitapları Ermenice'ye çevrildi ve Ermeni Kilisesi bir Catholicus'un başkanlığında özerkleşti. Ermeniler kendilerinin temsil edilmediği Khalkedon Dördüncü Genel Konsili'ni tanımayı reddettikleri için, 451'de, Ermeni ve Bizans Kiliseleri arasında bir çatışma baş gösterdi.¹⁴ Bununla birlikte, bir ayrılığın yaşanması uzun yüzyıllar boyunca önlenmedi. Bizans İmparatorluğu'na göç eden Ermeniler, Yunan piskoposların kilise otoritelerini kabul ettiler, ancak Bizanslılar, aksine, daha yeni politik denetim kurdukları Ermeni topraklarında rakip bir Yunan hiyerarşisini görevlendirmek istemediler.¹⁵ Bu iyi niyete karşın, iki taraf arasında kayda değer gerilimler baş gösterdi. Bizans kilise hukukunun kapsamlı bir örneğini hayata geçiren 691-92 Trullo Konsili kimi Ermeni uygulamaları için hayati önemdeydi¹⁶ ve Bizans kilise görevlileri genelde Ermeniler'e, sanki Ortodokslukları şüpheliymiş gibi, endişeyle yaklaşıyorlardı.

Dördüncü yüzyılın sonuna dek Ermenistan, Roma ve Pers imparatorlukları tarafından paylaşılmıştı; ama 640 yılında Araplar Bizans Ermenistanı'na saldırıya başladılar ve güçlü bir savunmaya karşın 661'de fethe ettiler.¹⁷ Arap istilasından önce de, Bizans'ın Yunan topraklarına Ermeni göçü yaşıyordu, ama 640'tan sonra bu iyice yoğunlaştı. Göçmenlerin çoğu, sonradan Ermeni bölgesi olarak anılacak, Trebizond ile Caesarea arasındaki yay biçimindeki bölgeye yerleşti.¹⁸ Bu göçmenler

14) Tournebize, *Histoire politique et religieuse de l'Arménie*, s. 86-93.

15) Bu sistem ancak Catholicus I. Khatchik'in (971-92) yönetimi zamanında sona erdi; Every, *Byzantine Patriarchate*, s. 72, satır 3.

16) *Canones Trullani sive Quinisextae Synodi*, nos. xxxii, xxxiii, lvi, xcix, Mansi, XI, 955-9, 969-70, 985-6.

17) Laurent, *L'Arménie entre Byzance et l'Islam*, s. 90, satır 1.

18) Burada kullanılan İngilizce "Theme" (*thema*'dan türetilmiş, "ordu") kelimesi Bizans döneminde bölge anlamında kullanılmaktaydı. Haritaya bakınız.

üzerinde uygulanan dinsel uyum çalışmaları, bazılarının Müslüman idarecilerin geleneksel inançlarına daha fazla saygı gösterdikleri Ermenistan'a dönmelerine yol açtı.¹⁹ İşte bu, Paulikan hareketinin geliştiği bağlamdı.

Paulikanlar

Kaynaklar ve İnançlar

Liderleri Sergius'un Sicilyalı Peter'in alıntı yaptığı mektuplarından bazı bölümler ve başka Ortodoks kaynaklarda kayıtlı Paulikanlar tarafından edilmiş sözler dışında, Paulikanizm'e dair tüm kaynaklar dini rakipleri tarafından yazılmıştır. Bu, Ortaçağ tarihçilerinin muhalif hareketleri araştırırken karşılaştıkları bildik bir sorundur. Paulikanlar'a dair bildiklerimizin çoğu Yunan kaynaklardan gelmektedir. Arap yazarlar da, kısa süre için bir politik güce kavuştukları dokuzuncu yüzyıl haricinde, onlarla ilgili sınırlı yazılar kaleme almışlardır. Ne var ki, Ermeni kaynakları hareketin erken tarihi ile ilgili çok yardımcı değildir.²⁰

Yunan kaynakları, bizim de çevirilerimizin ait olduğu Yunan metinlerinin sahibi olan Paris'teki *Bizans Uygarlığı Tarih Araştırmaları Merkezi*'nden bir grup araştırmacı tarafından düzenlenmiştir. Temel olarak üç metin var: Sicilyalı Peter'in *Paulikanlar olarak da bilinen Maniheistler'in Tarihi*; Keşiş Peter'in *Maniheistler olarak da bilinen Paulikanlar hakkında bilgi* ve Konstantinopolis Patriği Photius'un (893) *Maniheistler'in yeniden ortaya çıkması üzerine kısa bir bilgi*. Sicilyalı Peter'in çalışması yalnızca tek bir on birinci yüzyıl kopyasıyla günümüze ulaşmıştır[7] ve bu eserde diğer eserin yazarı Keşiş Peter olarak da takdim edilmektedir. İkinci eser birincinin bir özetidir ve biraz daha fazla bilgi içerse de, daha fazla düzeltilmiştir.[8] Photius'un eseri on ayrı elyazmasına aktarılmıştır ama birkaç yerde Peter'in metnindeki karanlık nokta-

19) Laurent, *L'Arménie entre Byzance et l'Islam*, s. 90, not.

20) Ek 2'ye bkz.

ların aydınlatılmasını sağlasa da, tamamen o metinden devşirilmiştir. Yaşadığı sürece tartışmalı bir figür olan Photius ölümünün ardından Bizans'ın en önemli araştırmacı kilise adamlarından biri sayılmıştır²¹, bu da çalışmasının neden bu kadar popüler olduğunu açıklamaktadır. Peter ise Paulikanlar'ın tarihi ve inancı konusundaki birincil kaynaktır. Bir takım ek bilgilere Ortodoks Kilisesi'nin Paulikan dönmeleri için hazırladığı tövbe etme formülünden de ulaşılabilir.[11] O dönemin tarih kitaplarında ve Bizans kaynaklarında da Paulikanlar'a bir takım göndermeler mevcuttur.

Sicilyalı Peter hakkında, kendisinin bize anlattığından başka bir şey bilinmemektedir. O, bir keşiş ve muhtemelen Patrik I. Methodius'un (843-47)²² en öne çıkan figür olduğu post- ikonoklast dönem boyunca Bizans Kilisesi'nde kendini gösteren o Sicilyalı gruptandı. 869-70 yıllarında Peter, İmparator I. Basileios tarafından Arap-Bizans sınırında bağımsız bir devlet kurmuş olan Paulikan lideri Khrysokheir'e elçi olarak gönderildi. Böyle bir görev için bir kilise adamının seçilmesi, Bizans yönetiminin haklarında çelişkili raporlar aldığı Paulikanlar'ın inançlarıyla ilgili eksiksiz bilgiler edinmek istediğini gösterebilir. Zira, yalnızca ilahiyat birikimi olan bir temsilci bu tür kanıtları değerlendirebilirdi.

Paulikanlar, mutlak düalistti:

Derler ki: “Bizi Romalılar'dan (yani Ortodokslar'dan) ayıran tek bir şey var, biz cennetteki efendinin bu dünyada değil oteki dünyada güçlü olan bir Tanrı olduğunu; bu dünyayı yaratanın ve bugünkü dünya üzerinde egemen olanın ise başka bir Tanrı olduğunu söyleriz. Romalılar ise cennetteki efendi ile bu dünyanın yaratıcısının tek bir ve aynı Tanrı olduğuna inanırlar.”[8]

Peter'in bakış açısına göre, bu, onların Maniheizt olduğu anlamına geliyordu: “İki ayrı grup yoktur; atalarının heretikliğine keşfettikleri başka bir kirliliği ekleyen ve aynı kirliliği sularda yüzen Paulikanlar, aynı zamanda Maniheizt'tir.”[7] Peter, Mani ile Paulikanlar arasındaki bağı açıklamasına yardımcı olacak bir efsane anlatır. Bir zamanlar Arsa-mosata'da John ve Paul adlarında iki oğula sahip Kallinike adında Ma-

21) Dvornik, *The Photian Schism*

22) Diğer Syracusa Başpiskoposu Gregory Asbestos idi (a.g.e. , s. 13-19)

niheist bir kadın yaşarmış. Oğullarını kendi inancına göre yetiştirmiş ve vaaz vermeleri için yolcu etmiş. Onlar da Episparis'i kendilerine merkez belleyip Phanaroia'da bir misyon kurmuşlar: "Heretikler, isimlerini vaizlerinden almışlar" diye bitirir Peter: "O zamandan beri Maniheistler yerine Paulikanlar olarak bilinmişler." [7] Bu hikayenin ikna edici yanı pek yoktur. Kallinike, tarihsel bazda temeli olan biri değildir, zira Maniheizm'de kadınlar itidalli bir hayatı gerektiren seçilmişlik derecesine ulaşabilseler de, hiyerarşide yetkili bir konuma asla erişemezlerdi. Hem Maniheist bir anne hem de örgütleyici Kallinike bu nedenle tam anlamıyla gerçek dışıdır.

Sicilyalı Peter'in Paulikan ismi açıklaması, aynı zamanda Kallinike'nin oğulları John ve Paul'un yaşadıklarına dair hiçbir kanıt olmadığı için de kabul edilebilir değildir. Paulikan, üyelerinin kendilerine yalnızca Hristiyan dediği bir mezhebe başka insanların taktığı bir addır.²³ Paulikan, Paul isminin aşağılayıcı bir küçültmeye tabi tutulmuş Ermenice hali *Paylikeank*'ın Yunancalaştırılmış biçimidir. Anlamı, "sefil küçük Paul'un takipçileri"dir.²⁴ Peki, Paulnik kimdi? Böyle bir kavram Aziz Paul için kullanılmış olamaz; takipçileri Ermeniler tarafından Paulikanlar olarak adlandırılan ve öğretileri hiçbir şekilde Paulikanlar'ın kilerle benzeşmeyen en meşhur heretik Samosata'lı Paul için de olamaz.²⁵

Adın en mantıklı kökeni Lemerle tarafından ortaya konmuştur: Takipçilerini sekizinci yüzyılın başında Ermenistan'a geri götüren ve mezhebi yeniden kuran Paulikan lideri Paul.²⁶ Lemerle, Sicilyalı Peter'in çalışmasının John ve Paul hakkındaki öyküyü de kapsayan ilk doksan üç bölümünün Konstantinopolis'te Paulikanlar'a dair duyduklarına, doksan dördüncü bölümden sonrasının ise Tephrike'de bizzat Paulikanlar'dan öğrendiklerine dayandığını öne sürer.²⁷ Kitap, bariz biçimde birleştirilmiş bir yapıttır ve bu da iddianın en ikna edici kanıtıdır. N.G. Garsoyan bunu daha karmaşık biçimde açıklamaya çalışır ve Sicilyalı Peter'in VII. Konstantinos (944-59) döneminde yazdığı biçiminde yanlış bir varsayımdan beslenir. (*The Paulician Heresy*, s. 27-79).

23) [7]

24) Obolensky, *The Bogomils*, s. 55.

25) Ek 2.

26) Lemerle, "L'Histoire des Pauliciens d'Asie Mineure", T & M 5 (1973), s. 52. [7].

27) Lemerle, T & M 5, s. 17-26.

Onlar; köklerini, II. Konstans (641-68) döneminde yaşayan Mananalıs'lı Konstantinos'a dayandırırılar. Konstantinos, Suriye'de çektiği cezasının ardından eve dönen bir papaz yardımcısını evinde misafir etmiş ve ondan bir İncil ile sonradan öğretilerini dayandıracağı St Paul Mektupları'nın yer aldığı bir kitap almıştı. Peter; Konstantinos'un ruhani soyunu Kallinike'nin oğullarından alan bir Maniheist olduğu ve Bizans heretiklik yasalarından çekinerek öğretisini dayandırdığı Maniheist kitaplarla birlikte Valentinus ile Basilides'in çalışmalarını da ortadan kaldırmaya ve kendi Maniheist öğretisini tamamen Hristiyan yazmalara dayandırmaya karar verdiği şeklinde temelsiz bir varsayım üretmiştir. Paulikan geleneğinde, herhangi bir Gnostik ya da Maniheist etkinin olduğuna dair bir kanıt yoktur, bu nedenle bu fikir tam bir hayal ürünüdür.

Düalizm fikriyle nasıl tanıştığını açıklamak için Konstantinos'u Maniheistler'le ilişkilendirmek anlamsızdır, zira bu kavram 640 yılına dek Ermenistan'da hüküm süren Pers İmparatorluğu'nun yerleşik dini Zerdüştlüğün temel ilkesiydi. Konstantinos'un düalizmi, Zerdüştlükten farklıydı; Zerdüştlük somut evrenin İyi Tanrı'nın yaratımı olduğuna inanırken, Konstantinos'a göre somut evren kötülük ilkesinin işiydi. Ancak iki inancın çok fazla ortak yönü vardı; örneğin her ikisi de kozmik tarihi, iyi ile kötü arasındaki mücadele olarak görüyorlardı ve insanoglu bu mücadelede önemli bir işlev üstleniyordu, ayrıca her iki inancın da bir sofuluk geleneği yoktu.²⁸

Konstantinos, kendini bir Hristiyan olarak tanımlıyor ve öğretisini yalnızca bir kısmını kabul ettiği İncil'e dayandırıyor. Eski Ahit'in tamamını reddediyor, ama dört İncil ile on dört St Paul Mektubu'nu ilahi yasa olarak kabul ediyordu. Sicilyalı Peter, kendi zamanında Paulikanlar'ın aynı zamanda Havariler İşleri'ni ve St James, St John ve St Jude'un Katolik Mektupları'nı da tanıdığını söyler, ne var ki bu kitapların Paulikanlar arasında bir tartışma konusu olduğu açıktır.²⁹ Lemerle, Paulikanlar'ın St John Kitabı'nı kutsal saydığına dair bir kanıt olmadığına işaret eder. Ayrıca sebebi bilinmese de, onların kendi Yeni Ahit'lerinden St Peter Mektupları'nı çıkarttıkları bilinmektedir.³⁰ Sicilyalı Peter, St Peter Mektupları'nın Paulikanlar tarafından niye dışlandığına dair kendi tartışmalı açıklamasını yapar.

28) Zachner, *The dawn and twilight of Zoroastrianism*.

29) Photius, *Récit*, c. 28, T & M 4 (1970), s. 129.

30) Lemerle, T & M 5 (1973), s. 131.

İnançları, İsa Mesih etrafında şekillenmişti, ancak onun bu dünyaya gelen fakat bizimle aynı şekilde insan olmayan ruhani bir varlık olduğuna inanıyorlardı. Bu da, Meryem'in hiçbir şekilde onun Annesi olmadığı anlamına geliyordu ve bu inanç ilk çıkarılan Tövbe Formülü'nde açık biçimde lanetlenmişti: "Her kim ki..... Rabbimiz'in bedenini gökten indirdiğine ve Tanrı'nın Annesi'nin rahmini bir torba gibi kullandığına inanır..... lanet olsun ona." [11(a)] Bundan yola çıkarak İsa'nın, kilisesine dinsel ayinler yaptırmadığı öne sürülür, zira somut evren İyi Tanrı tarafından yaratılmamıştır ve onun kontrolü altında değildir. Paulikanlar, "Ben yaşayan suyum" diyen İsa'yı bizzat vaftizin kutsal nesnesi olarak görüyorlardı ve Ekmek-Şarap ayinini onun sözlerine göre yorumluyorlardı.³¹ İsa'nın, bizzat yaşayan haç olduğuna inanarak haça saygı göstermeyi ve azizler ve ikonalar kültürünü reddediyorlardı. Kendilerinin doğru kilise olduğunu ve Ortodoks Kilisesi ile onun hiyerarşisini reddettiklerini söylüyorlardı. Ortodoks karşıları, Paulikanlar'ın ibadet alışkanlıkları kadar özellikle haça saygı göstermeyi ya da Kutsal Bakire Meryem ile azizler ve melekler kültürünü kabul etmeyi reddettikleri öğretisel dayanaklarına da katlanamıyorlardı.

Yeni Ahit'in temel öğretisi şudur: "Söz ete bürünüp aramızda yaşadı" (Yuhanna 1.14). Bu sözler Paulikanlar'ın yorumladıkları gibi tamamen ruhani bir algının canlandırılmasının önünü açmaz. Bu nedenle tüm diğer Hristiyan mezhepler gibi, onlar da anlamları kendi inanç algıları ile bağdaşmayan bu Yeni Ahit metinlerini mecazi olarak yorumlamışlardır.³² Paulikan Kilisesi'ndeki en üst otorite ilk iki yüzyıl boyunca *didaskalos*⁽¹⁾ adı verilen dinsel yol göstericilerdi ve bunların ilki Mananalıs'lı Konstantinos idi. Sicilyalı Peter, Paulikanlar'ın bu kişileri "İsa'nın havarileri" olarak gördüklerini söyler. Her bir didaskalos kendi kuşağında Hristiyan öğretilerinin en yetkin öğreticisi olarak görülür; her zaman

i) çn. *Didaskalos*, Eski Yunanca'da öğretmen anlamında kullanılan bir terim, ancak tarih ve coğrafya göz önüne alındığında buradaki kelimenin bir öğretmenden çok bir yol göstericiyi nitelediği açıktır.

31) Yaşayan suyla ilgili Paulikan alıntısı tam bu şekilde değildi, Yuhanna 4.10; Ekmek-Şarap ayini anlayışları da Tanrı'nın Sözü İsa'nın şu dediklerine dayandırılıyordu: "Ben, cennetten gelen yaşayan ekmeğim." (Yuhanna, 6.51).

32) Yunus'un aldığı işareti onun ölümünün ve dirilişinin simgesi olarak yorumlayan İsa tarafından da kutsanan bir pratik. (Matt. 12.39-41)

tek bir meşru didaskalos vardır ve bu görevi kimin üstleneceği konusunda kimi zaman tartışmalar da olmuştur. Bir metinde, Peter, didaskalos'un *synekdemōs*⁽ⁱⁱ⁾ denilen kendine bağlı din adamları tarafından seçildiğini öne sürer. Bu doğruysa, bu kişilerin görevi ilahi bir karizmaya sahip bir lideri onaylamaktır. Ancak herhangi bir kutsanma ayinine dair bir ipucu yoktur ve Paulikan tarihinde didaskalos'ların olmadığı dönemler de vardır.

Synekdemos'lar Yeni Ahit'te iki yerle St Paul'un yardımcıları olarak anlatılan Hristiyan din adamlarıdır. Kelime, "yol arkadaşı" anlamına gelir.³³ Sicilyalı Peter, bu kişilerin Paulikanlar içinde dinsel otorite sahibi olduklarını ve *notarius*'lar⁽ⁱⁱⁱ⁾ olarak bilinen ve "diğerlerinden giyim, beslenme ya da hayat tarzı bakımından ayırt edilemeyen" kendilerine bağlı bir gruptan yardım aldıklarını anlatır.[7]

Hiçbir kaynakta, Sicilyalı Peter zamanında Paulikanlar'ın herhangi bir kabul ayinine sahip olduğuna dair bir bilgi yoktur: "Derler ki, Tanrı, 'Ben yaşayan suyum' dediği için, vaftiz İncil'in kelimeleridir." [8] Öte yandan tarihlerinde, Paulikanlar'ın, Maniheiztler'in seçilmişleri ya da Katharlar'ın ermişleri gibi bir çeşit üstat sınıfına sahip olduğuna dair de bir bilgi yoktur. Onlar; olgusal dünyayı kötücül bir tanrının yaratımı olarak kabul eden düalist gruplar içinde takipçilerini sofu bir hayat tarzına zorlamayan tek topluluktur. Herhangi bir gıdaya karşı yeminli ya da çekinceli değillerdir. Düşmanları, onları cinsel serbestlikle, homoseksüellikle ve enestle suçlamışlardır, ancak bunlar ortaçağ heretikliğiyle ilgilenen herkesin oldukça aşıkardığı genel geçer Ortodoks polemikleridir ve ciddiye alınamaz.³⁴

Zaten, Paulikanlar, herhangi bir cinsel perhiz geleneğine sahip olmadıkları için diğer Hristiyan düalistlerden farklıdır.³⁵ Evlenir ve çocuk sahibi olurlar; üstelik bu durum *didaskalos*'lar için de geçerlidir. Sonuçta, hiçbir şekilde dünyadan el ayak çekmemişlerdir ve her birinin gündelik meslekleri vardır. Paulikanlar, dünyevi işleri idare etmekte ya da iktidar

ii) çn. *Synekdemos*, Eski Yunanca'da birlikte yola çıkılan kişi anlamındadır.

iii) çn. *notarius*, Latince kökenli bir kelimedir ve anlamı yazıcı ya da katip'tir. Burada, yazı işlerinin dışında, bir çeşit yardımcı anlamında kullanıldığı anlaşılıyor.

33) Havariler Kitabı 19.29; 2 Cor. 8, 18-19.

34) [8], madde 24; [1], madde 7.

35) Bu konuda Zerdüşter'e benzerler (Zachner, *The dawn and twilight of Zoroastrianism*, s. 265-83)

politikalarına dahil olmakta inançları yönünden bir sakınca görmezler ve öldürmek konusunda yasakları yoktur: aksine, kusursuz dövüşçüler oldukları herkesçe kabul edilir. Bize göre, Mananalis'li Konstantinos kendi Yeni Ahit algısı üzerine inşa ettiği dünyevi gerçekliği kabul edici bir düalizm biçiminde yeni bir tür Hristiyanlık meydana getirmiştir.

Paulikanlar'ın İlk Dönemleri

Herakleios'un torunu İmparator Konstantinos döneminde, Ermenistan'ın Samosata bölgesinde bugün bile Maniheistler'i barındıran Mananalis adlı bir köyde Konstantinos isimli bir Ermeni dünyaya geldi.[7] Bu cümle, Paulikanlar'ın Sicilyalı Peter'e kendi kökleri hakkında verdikleri bilgiye dayanarak yazılmıştır. Bahsi geçen imparator II. Konstans'tır (641-68).³⁶ Peter'in anlatımı, Konstantinos'un halktan sıradan bir kişi olduğunu hissettirmektedir; ancak adı, onun Ermeni Kilisesi'nin bir üyesi olarak yetiştğini göstermektedir. Peter'e, Konstantinos'un, kendisine bir İncil ve St Paul Mektupları Kitabı hediye eden kaçak bir papaz yardımcısını nasıl gizlediğinin anlatıldığı hikaye, muhtemelen ilk Paulikan *didaskalos*'unun dinini yazmalardan nasıl öğrendiğini sembolize etmeyi amaçlamaktadır. Bu, gerçek apostolik geleneği yeniden keşfettiğini iddia eden Hristiyan mezheplerin tarih anlatımında yaygın bir durumdur, ancak Konstantinos'un öğretisinin yalnızca Yeni Ahit'e dayandığı ve onun kitabın yalnızca belli kısımlarını kabul ettiği gerçeği, Paulikanizm'in gelişme tarzında da açık biçimde görülür.

Sicilyalı Peter, *didaskalos* Sergius'un (ö.835) yedi Paulikan kilisesini^(iv)

iv) çn. Burada kullanılan İngilizce kelime *church*'tür. Ancak yazar, örneğin Ermeni Kilisesi ya da Ortodoks Kilisesi kavramlarını kullanırken yaptığı gibi, kilise kelimesinin baş harfini büyük yazmamıştır. Bu noktada, burada sözü geçen *church* kavramının diğer kurumsallaşmış kiliselerden farklı olduğu açıkça görülüyor. Bunun için İngilizce *church* kelimesinin kökenine bakmak gerekir. Bu kelime efendiye ya da tanrıya ait anlamına gelen Eski Yunanca *kyriakos* kelimesinden türetilmiştir ve yalnızca Hristiyanlık kültürüne özgü değildir. Bu nedenle metinde Paulikanlar'la birlikte kullanılan *church* kavramına bir kiliseden ziyade bir araya geline tanrıya ait mekan, ya da bir araya gelen cemaat olarak bakmak daha doğru bir yaklaşım olur.

36) Kısa ömürlü III. Konstantinos'un oğlu olan bu imparator, Konstantinos adıyla taç takmıştır ve madeni paraların üzerinde Konstantinos adıyla belirmiştir. Tarihçi Theophanes tarafından Konstans adıyla anıldığı için bugün de II. Konstans denmektedir.

listelediği bir mektuptan alıntı yapar. Sergius, bunlardan altısının kuruluşunu kendisine ve seleflerine dayandırırken yedincisi hakkında şöyle yazar: “Yine söylüyorum, Korinthos’taki Kilise’yi Paul kurdu.”[7] Diğerlerinden farklı olarak, Korinthos Konstantinos’un yeniden canlandırdığını iddia ettiği Paul geleneğini ya da Paulikanlar’ın Havariler’le kendileri arasındaki bağı oluşturduğunu düşündükleri sembolik bir Kilise olabilir. Kuşku yok ki, doğu Anadolu’da yedinci yüzyılda Konstantinos’un temasa geçmiş olabileceği bir takım erken dönem Hristiyan mezhepleri vardı. Bir defasında, Korinthos Kilisesi’nin on üçüncü yüzyılın ortalarında Büyük Kilise’den kopan teorik açıdan ortodoks ve oldukça muhafazakar bir grup olan Novatianlar’a ait olabileceğini öne sürmüştüm, ancak bu bir spekülasyondan ibaretti zira bugüne dek ne ben ne de bir başkası buna dair somut bir kanıt ileri sürebildi.³⁷

Her ne kadar Sicilyalı Peter’in tarihi büyük oranda kanıtlanmamış olsa da, kitabın kendisine anlatılanların doğru bir aktarımı olduğu görülmektedir, zira ele aldığı dönemde imparatorluğun doğu bölgelerinde askeri ve politik düzeyde yaşanmakta olanlara dair bilinen tarihle bire bir örtüşmektedir. Bize, Konstantinos’un kendi Hristiyan inancı versiyonu üzerinde çalışırken yaşamak için Kolonea yakınındaki Kibossa’ya gittiğini aktarır.³⁸

Lemerle, Konstantinos’un din adamlığının başlangıcı için belli belirsiz 655 tarihini verir ve bu tarih II. Konstans’ın Bizans’ın 654-55 yıllarında Ermenistan üzerindeki denetimini yeniden inşa ettiği döneme denk düşer, çünkü tam bu dönemde Mananalis ile Kolonea arasında geçilmesi gereken bir sınır yoktur.³⁹ Konstantinos, St Paul tarafından kurulan asıl kiliseyi canlandırdığını düşünür gibidir: “Papaz yardımcısından aldığı Havariler kitabını müritlerine gösterir..... şöyle derdi: ‘Siz Makedonyalısınız ve ben, size Paul tarafından gönderilen Silvanus’um.’”[7] Bu, St Paul’un bir adamın şöyle konuştuğunu söylemesine

37) Gouillard, “L’Hérésie dans l’empire byzantin”, T & M 1 (1965), s. 299-312; B. Hamilton, “The Cathars and the Seven Churches of Asia”, s. 269-95.

38) Kolonea, bir Ortodoks piskoposun, piskoposluk merkeziydi ve sonradan bir cyalet başkentine dönüştü.

39) Lemerle, T & M 5 (1973), s. 8-4. Konstantin’in Episparis’e seyahati için alternatif bir tarih de Bizanslılar’ın Ermenistan üzerinde kontrolü yeniden ele geçirdiği 657-58’dir (Laurent, L’Arménie entre Byzance et l’Islam, s. 90, n. 1).

bir atıftır: “Makedonya’ya gel ve bize yardım et.” (Havarilerin İşleri 16.9) Sicilyalı Peter bu karşılaştırmayı saçma bulmuştu, ama o Kolonea’ya Konstantinopolis’ten, hatta belki de Syracuse’dan bakıyor ve onu Doğu’da, Ermenistan yakınlarında görüyordu. Ancak Konstantinos gibi Ermenistan’dan bakıldığında, Kolonea Yunan topraklarındaki bir batı bölgesiydi ve Makedonya olarak görülebilirdi. Konstantinos, Silvanus ismini alarak, hayatındaki dönüşümü simgelemesi amacıyla yeni bir isim alma şeklindeki manastır geleneğini izlemişti. Silvanus, St Paul’un Selanikliler’e yazdığı ilk Mektup’ta kendisiyle ilişkilendirilen kişiydi ve Konstantinos’un bu ismi seçmesinin sebebi de kuşkusuz Selanik’in Makedonya’nın baş şehri olmasıydı.⁴⁰ Daha sonra *didaskalos*’lar Konstantinos’u örnek aldılar ve kendilerine Paul’un yardımcılarının isimlerini takılar ve hatta kiliselerine Paul’un ziyaret ettiği yerlerin adlarını verdiler. Amaç, kendilerinin gerçek apostolik Kilise’yi yeniden inşa ettikleri izlenimini vermektir.

Konstantinos-Silvanus Kolonea çevresindeki bölgede yirmi yedi yıl hizmet etti. Daha sonra İmparator IV. Konstantinos’a (668-85) ihbar edildi ve imparator Symeon adlı bir görevliyi Konstantinos’u idam etmesi ve yandaşlarını Ortodoks Kilisesi’ne çekmesi için görevlendirdi. Bu, Konstantinos’un Maniheizm ile suçlanmış olduğunu ve yüz yıldan uzun bir süredir bu heretikliğin kendini göstermediğini hesaba katan imparatorun bunu çok ciddiye aldığını ortaya koymaktadır. Sicilyalı Peter, Konstantinos’un taşlanarak öldürüldüğünü bildirir, ancak bunu kabul etmek zordur, zira taşlama Bizans hukuku içinde normal değildir ve Maniheizm’e biçilmiş böyle bir ceza da yoktur. Konstantinos’un gelecekteki yollarla idam edildiğini ve Paulikanlar’ın kendi ilk şehitleriyle ilk Hristiyan şehidi Stephanos arasında bir benzerlik kurabilmek amacıyla taşlanarak öldürülme hikayesini anlatıtlarını düşünebiliriz.⁴¹ Konstantinos’un takipçileri, yanlış yoldan döndürülmeleri için Ortodoks kilise adamlarına teslim edildiler. Symeon, Konstantinopolis’e döndü, ancak Paulikanlar’ın inancından öyle etkilenmişti ki, görevini bıraktı ve üç yıl sonra Kibossa’ya döndü ve kendini o toplumun başın-

40) Silvanus adı şunlarda geçer: 2 Cor. 1.19, 1 Thess. 1.1 ve Paulikanlar’ın okumadığı 1 Pet. 5.12. Okumuş olsalardı, Konstantinos o ismi almaya daha az hevesli olurdu, zira St Peter Silvanus’un kendi yazıcısı olduğunu söylemektedir. Her ne kadar St Paul Selanik misyonunda St Silas’tan yardım alıyorsa da (Havarilerin İşleri 16), bu kişi Silvanus’la karıştırılmamalıdır, ikisi ayrı isimlerdir.

41) Havarilerin İşleri 7.57-60.

da buldu. Onun dönüşü, şüphesiz ki tasarlanmış biçimde, Stephanos'un taşlanmasıyla bulunan St Paul'un kiyle benzerdir. Symeon yeni *didaskalos* kabul edilir ve belki de Paul'un şu sözleri nedeniyle Titus ismini alır: "Ama yüreği ezik olanları teselli eden Tanrı, Titus'un yanımıza gelişiyse bizi de teselli etti." (2 Cor. 7.6) Onun idaresi altında, Kibossa'daki Paulikan kilisesi üç yıl sonrasına kadar yeniden yeşerdi. Bu tarihte, Mananalıs'lı Konstantinos'un evlatlığı Iustus, Hristiyan düalizminin St Paul öğretisiyle tutarlı olup olmadığı konusunda şüphelerini dile getirdi ve Kolonea'nın Ortodoks Piskoposundan bu tartışmada Titus ile kendisi arasında hakemlik yapmasını istedi. Piskopos, Titus'u İmparator II. Iustinianus'a ihbar etti ve Titus ile yandaşları ölüme mahkum edilerek diri diri yakıldılar. Bu cezanın şiddetinin Symeon'un bir zamanlar bir imparatorluk görevlisi olduğu ve bu nedenle Yüce Tanrı'nın yanı sıra imparatora karşı da suç işlediği gerçeğine göre ayarlandığından şüphe yoktur. Bu olaylar büyük ihtimalle II. Iustinianus'un ilk hükümdarlık döneminde (685-95) gerçekleşmiştir, zira 686-7'de imparatorluk güçleri Hazarlar'ın da yardımıyla Ermenistan üzerinde yeniden denetimi sağlamış ve bunu 693'e dek korumuşlardır. Bu sayede imparator doğu illerine dilediğince müdahale edebilmiştir.⁴²

Iustus ve destekçileri Ortodoks Kilisesi'ne geçtikten sonra Kibossa'daki Makedonya Paulikan Kilisesi zayıf düştü. Sorgudan kaçmış üyelerden biri olan Paul isimli Ermeni, oğulları Genesius⁴³ ve Theodoros ile birlikte Kolonea'nın batısındaki Phanaroia'nın Episparis bölgesine kaçtı. Paul, Paulikanlar'ı topladı ama onların üzerinde herhangi bir dinsel otoriteye sahip olmadı. Bununla birlikte, Mananalıs'lı Konstantinos'un takipçilerinin isimlerini buradan aldıkları anlaşılıyor.⁴⁴ Paul'un her iki oğlu da *didaskalos* nitelikleri taşıdıklarını iddia ettiler, ancak o St Paul'un en güvendiği yoldaşlarından olan ve Paul ile Silvanus'a misyonerlik görevlerinde omuz veren Timotheos'un adını alan Genesius'u destekledi.⁴⁵ Sicilyalı Peter, Timotheos'un otuz yıl görevde kaldığını ve

42) Head, *Iustinian II of Byzantium*, s. 33-4, 45-50, 63-4. Düalist heretiklerin kazıkta yakılarak cezalandırılması bir yedinci yüzyıl icadıdır. I. Iustinianus'un yasaları tövbe etmeyen Maniheistler'in idamına izin verir, ancak idamın ne şekilde yapılacağını belirtmez. Bkz. s. 4, satır 13.

43) Sicilyalı Peter'e göre Genesius.

44) Sicilyalı Peter tarafından aktarılan hikayedeki Kallinike'nin Episparis'te vaaz veren oğulları John ve Paul'un ardındaki asıl olgular bunlar olmalı. Ben, Lemerle'nin, Episparis'in Phanaroia'da değil de Ermenistan sınırında olduğu iddiasına katılmıyorum.

45) Havarilerin İşleri 16.1; Rom. 16.21; 1 Cor. 16.10; 2 Cor. 1.1; 3.2; Heb. 13.23;1 ve 2 Tim.

muhtemelen 748'de öldüğünü düşünerek 718 civarında liderliği aldığını hesaplamıştır.

Paulikan hareketinin Sicilyalı Peter'e anlatılan "resmi" hikayesi, *Havarilerin İşleri Kitabı*'nın Hristiyanlığın ilk yayılışının tam bir resmini çizmesi gibi bütün bir tarihi anlatmamaktadır. Sekizinci yüzyılın başı itibarıyla Kibossa ve Episparis dışında da Paulikan cemaatleri vardı. 719'da, Ermenistan Catholicus'u Odzun'lu John (717-28), 719'da, Dvin'de Paulikanlar'ın (*Payl-i-keank*) lanetlendiği bir kilise konsiline başkanlık etti. Aynı zamanda onlara karşı bir risale hazırlayarak, onların zaten Catholicus Nerses tarafından uyarıldıklarını ancak onun ölümünün ardından Paulikanlar'ın "ülkemizin başka bölgelerine gizlendiklerini" öne sürdü. Bu kişi III. Nerses (641-61) olmalı, zira Runciman'ın da işaret ettiği gibi onun başta olduğu dönemde Mananalıs'li Konstantinos ilk vaazını vermişti.⁴⁶ Odzun'lu John, ayrıca, Kaspian Albania'da^(v) Ortodoks Kilisesi tarafından aforoz edilmiş bazı ikonoklastların da Paulikanlar'a katıldığını ekledi.⁴⁷ Bu, on ikinci yüzyıl Ermeni tarihçisi Ani'li Samuel tarafından da doğrulanmıştır. Samuel, Albania Kilisesi'nin bir Konsilinde alınan kararların metnini korumuştur. *Payl-i-keank*'ı yasadışı ilan eden bu metin Ermeni Catholicus'u Elias'ın döneminde (703-17) muhafaza edilmiştir.⁴⁸ Mananalıs'li Konstantinos'un Yunan topraklarına gitmeden önce Ermenistan'da taraftar kazandığı ve hareketin orada kalıp Kaspian Albania'nın uzak bölgelerine yayıldığı bu Ermeni kayıtlarından bellidir ve sonraki *didaskalos*'ların politikalarının anlaşılmasında da yardımcı olmaktadır.

Paulikanlar'a Karşı Hoşgörü (740-813)

Bizans'ın bölündüğü İkonoklast Dönem'in imparatoru III. Leon (717-41) baştayken Timotheos, *didaskalos*'tu. Bizans dünyasında, altıncı ve

v) çn. Kaspian Albania: Ermenistan'ın kuzey doğusunda, Kura'dan Hazar Denizi'ne uzanan bölge. Arnavutluk ile karıştırılmamalıdır.

46) Runciman, *The medieval Manichee*, s. 34.

47) Dvin Konsili 32 nolu Yasası ve Odzun'lu John'un risalesinden parçalar Conybeare tarafından 1834 Venedik baskılı bir kitapta Latince'ye çevrilmiştir, *The Key of Truth*, Ek IV, s. 152-4.

48) Bu Konsil için daha erken bir tarih saptaması yapan Garsoyan tarafından çevrilmiştir, *Paulician Heresy*, s. 92-4. Dr Garsoyan'ın Ermeni Paulikanlığı'na dair görüşlerine dair bir tartışma için Ek 2'ye bakınız.

yedinci yüzyıllarda İsa'nın, Annesi Meryem'in ve azizlerle meleklerin görüntülerine yönelik popüler bir dinsel kült gelişti. Başlangıçta ikona kavramı her türden dinsel eser için kullanılırken, sonradan temelde boyanmış ahşap paneller için kullanılmaya başlandı. Bu tür dinsel etkinliklere sempatiyle bakan kişilere ikonodülist dendi. Onlara göre, Tanrı'nın Oğlu bizimle insanlığı paylaştığına göre O'nu materyal formda betimlemekte sakınca yoktu ve bundan yola çıkarak melekleri ve azizleri betimlemek de günah değildi. Ayrıca bir betimlemeye gösterilen tüm saygı aynı zamanda betimlenene de gösterilmiş sayılabilirdi. Bu pratiğe karşı çıkanlara ikonoklast dendi. Bu kişiler İkinci Emir'de Tanrı'nın oyma putları yasakladığını belirtiyorlardı.

İkonoklastlar; başka hataları olsa da dinsel suret sanatını yasaklayan Müslümanlar'ın neredeyse yüz yıldır Bizanslılar'ı yenmesinin sebebinin Tanrı'nın değil de resimlerinin fazlaca yüceltilmesi olduğunu düşünen İmparator III. Leon'u (717-41) yanlarına çektiler.⁴⁹ 730'da, imparator, kendi sınırları içindeki tüm dinsel resimlerin yok edilmesi emrini verdi. Bu, Konstantinopolis Patriği'nin istifa etmesine ve bir miktar sert muhalefete yol açsa da imparatorluk politikası olarak benimsendi.⁵⁰

Sicilyalı Peter, III. Leon'un *didaskalos* Timotheos'u Konstantinopolis'e çağırdığını ve adı belirtilmeyen bir patriğe sorgulattığını aktarır. Bu olay, bir ihtimal Leon'un yeni yasası *Ecloga*'nın heretiklere, özellikle de Maniheistler'e ağır cezalar öngörerek yürürlüğe girdiği 726 yılı sonrasında gerçekleşmiştir.⁵¹ Patrik için taşralı bir heretiği kişisel olarak sorgulamak alışıldık bir durum değildi, bu nedenle bana göre Timotheos'un duruşması 730 yılında İkonoklast kararların yürürlüğe girmesinden sonra yapılmıştır. Paulikanlar, en az imparator kadar tüm dinsel resimlere şiddetle karşıydılar, bu sebeple Timotheos hakkındaki şikayeti değerlendiren Konstantinopolis'teki imparatorluk yetkilileri onun ikonodülist yerel yetkililer tarafından kurban edilen bir İkonoklast olduğunu düşünmüş ve bu şekilde davayı başkente taşımış olabilirler. Eğer bu varsayım doğruysa, Timotheos Patrik Anastasios (730-54) tarafından sorgulanmıştır.

Sicilyalı Peter, patriğin Timotheos'u Ortodoks inancını inkar edenle-

49) Suret sanatı Kuran'da değil Peygamber'in öğretilerinin bir parçasını oluşturan hadislerden birinde yasaklanmıştır.

50) Hussey, *The Orthodox church in the Byzantine empire*, s. 30-43; Bryer ve Herin, ed. *Iconoclasm*.

51) *Ecloga*, s. 129-32.

ri, Haç'a ya da Tanrı'nın Annesi'ne saygı göstermeyi reddedenleri ve Kutsal Komünyon'a katılmak istemeyenleri lanetlemeye nasıl zorladığını aktarır. Paulikanlar, Sicilyalı Peter'e, Timotheos'un tüm bu yanlışları lanetlemek konusunda hiç zorluk çekmediğini anlatmışlardır, zira o bu doktrinleri alegorik açıdan yorumlamaktadır: Ortodoks inancını Paulikan inancı olarak, Kutsal Haç'ı kolları açık İsa olarak, Tanrı'nın Annesi'ni kutsal Kudüs olarak, Kutsal Komünyon'u ise Efendimiz'in sözleri olarak algılamıştır. Patrik, ardından, ona "kutsal, Katolik ve apostolik Kilise'ye" ve vaftize inanıp inanmadığını sormuştur; bu iki sorunun bir arada sorulması Timotheos'un Ortodoks inancının temel taşı olan İznik Amentüsü'yle ilgili fikrini öğrenmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu ardışık cümleler şöyledir: "Ben tek bir, kutsal, Katolik ve apostolik Kilise'ye inanıyorum; günahlardan arınmak için tek bir vaftize inanıyorum." Timotheos, apostolik Kilise'yi Paulikan Kilisesi, vaftizi de İsa'nın kendisi yani yaşayan su olarak algılayıp söylenenleri şevkle onaylamıştır. Duruşmaya dair herhangi bir patriklik kaydı olmasa da ikonoklast patriklerin eylemleri sonradan Ortodoks halefleri tarafından sürdürülmediği için Sicilyalı Peter'in anlattıklarından kuşku etmek yer-sizdir.⁵²

Duruşma, Anastasios'un patrik olduğu 730 yılıyla III. Leon'un öldüğü 741 yılı arasında gerçekleşmiş olmalıdır. Duruşmanın çok ciddi sonuçları olmuştur, zira Timotheos, patriklik tarafından Ortodoks ilan edilmiş ve bir imparatorluk tezkeresiyle birlikte Phanaroia'ya gönderilmiştir. Bu bilginin ışığında, Sicilyalı Peter'den Timotheos'un yandaşlarıyla birlikte Paulikanlar'ın kurucusu Konstantinos'un o sırada Araplar'ın elinde olan memleketi Ermenistan, Mananalıs'e gittiğini öğrenmek şaşırtıcıdır. Ne ki, şayet duruşma Leon'un hükümdarlığının sonuna doğru yapıldıysa, Timotheos'un kaçıışı III. Leon'un damadı olan ve 742-3'te Konstantinopolis'i ele geçirip ikonaları yeniden gün ışığına çıkaran Artabasdos'un isyanıyla aynı zamana denk gelmiş olabilir.⁵³ Timotheos, İkonoklast III. Leon'un desteğini alan bir gruba karşı yeni yönetimin yakın davranmayacağını hissetmiş ve bu nedenle yandaşlarıyla

52) Patrik Anastasios'un başka hiçbir eylemi günümüze ulaşmamıştır. Grumel, Timotheos'un yargılamasını Patrik I. Germanos'un yaptığını öne sürer, ancak Anastasios döneminde de gerçekleşmiş olabileceğini kabul eder (RP, no. 336, s. 6).

53) Theophanes Continuatus, ed. Bekker, s. 413-21.

birlikte Arap topraklarına kaçmış olabilir.

Son *didaskalos* Sergius, Timotheos'un Mananalıs'teki Akhaia Paulikan kilisesini kurduğunu aktarır. Timotheos, Mananalıs'te iken kesin olmasa da 748 yılındaki büyük salgında vebadan ölmüştür. Onun idaresi altında, Paulikanlar küçük, mazlum bir topluluktan imparatorluk korumasına sahip ve hem Bizans dünyasında hem de Hristiyan Kafkaslar'da yayılmayı başarmış saygıdeğer bir harekete dönüşmüştür. Bu hareket, V. Konstantinos (741-75) döneminde daha da yayılmıştır.

Timotheos'un ölümü, Emevi devletini yıkan ve İslam dünyasını sarımsan 749 tarihli Abbasi devriminden hemen öncedir.⁵⁴

İmparator V. Konstantinos (741-75) bu durumdan faydalanarak 751'de Ermenistan'ı işgal etmiş ve Theodosiopolis'i ele geçirmiştir.⁵⁵ Kendisini takip etmek isteyen tüm Hristiyanlar'ı imparatorluğa dahil etmiş ve daha sonra 748 yılındaki salgınla boşalmış olan bölgeleri yeniden canlandırmak ve Bulgarlar'a karşı savunabilmek amacıyla bunların bir kısmını Trakya'ya yerleştirmiştir. Bunların arasında, Konstantinopolis Patrikliği tarafından ortodoks ilan edildikleri için heretik olarak görülmeyen Paulikanlar da vardır.[1]

V. Konstantinos, kararlı bir ikonoklasttı, 754'te Yedinci Ekümenik Konsil'i topladı ve bütün dünyada Katolik Kilisesi'ne atfedilen doktrini tanımlama yetkisi verdi. Konsil, İkonoklast öğretinin ortodoks olduğunu ilan etti. Ne var ki, orada yalnızca Bizanslı temsilciler bulunduğundan, Hristiyan dünyasının geri kalanının gözünde ekümenik statüye kavuşamadı.⁵⁶

Bizans işgalinden hemen önce, Ermenistan'da Arap yönetime karşı bir isyan patlak vermişti ve ülkenin geniş kesimleri yirmi yıldan uzun süre bağımsız kaldı. Oradaki Paulikanlar Timotheos'un halefi konusunda ikiye bölündüler. Bir kısım, oğlu Zakharias'ı^(vi) takip ederken, diğerleri evlatlığı Joseph'in^(vii) peşinden gitti. Bunların ikisi de yeni *didaskalos* olma iddiasındaydı. Ancak birkaç yıl sonra her iki lider de aynı dönemde takipçileriyle birlikte Bizans topraklarına göç etmeye karar verdi. Bu *yeniden yakınlaşmanın* katalizörü muhtemelen 772 yılında Ermenistan'da

(vi) çn. Zakharias isminin Türkçe'deki karşılığı Zekeriya'dır.

(vii) çn. Joseph isminin Türkçe'deki karşılığı Yusuf'tur.

54) Shaban, *The Abbasid revolution*; H. Kennedy, *The early Abbasid Caliphate*, s. 35-56.

55) Laurent, *L'Arménie entre Byzance et l'Islam*, s. 208.

56) Hussey, *The Orthodox Church*, s. 38-41.

Abbasi Halifeliği tarafından İslami yönetimin yeniden inşa edilmesi idi. Bir çok Ermeni o dönemde Bizans topraklarında kendine sığınak aradı ve Paulikanlar da bu yaygın hareketliliğin bir parçası oldular.⁵⁷ Ne var ki Arap uç beyleri onların önüne çıktı ve Zakharias'ın takipçilerinin çoğu Bizans topraklarına geçmeye çalışırken öldürüldü. Zakharias, onları terk ettiği ve tehlikeyi görünce kaçtığı için *didaskalos* olma şansını yitirdi. Onunla ilgili daha fazla bilgiye de sahip değiliz.

Joseph, uç beylerine, bir konvoy halinde seyahat eden halkının Suriye'de yeni otlak alanları aradığını söyledi ve güneye doğru devam etme izni aldı, ancak sonradan batıya döndü ve Paulikanizm'in Bizans Anadolu'sundaki merkezine, Phanaroia'daki Episparris'e gitti. Bu bölüm aydınlatıcıdır, zira Ermeni Paulikanlar'ın büyük kısmının yaylacı sığırtmaçlar olduğunu göstermektedir. Bu da, hareketin üyelerinin kısa süreler içinde uzun mesafeler kat etme isteklerini açıklamaktadır.

Artık tartışmasız *didaskalos* olan Joseph, dinsel ad olarak, St Paul'un "kardeşim, çalışma arkadaşım ve asker arkadaşım" (Phil. 2.25) olarak tarif ettiği Epaphroditos'un adını alır. Bir zamanlar babasının yaşadığı Episparris'teki Paulikanlar tarafından sıcak karşılanır, ama daha sonra dua etmek için bir araya geldikleri sırada yerel bir yetkili Paulikanlar'ı tutuklar. Lemerle'nin, onların politik nedenlerle tutuklandığını savunması akla yatkındır.⁵⁸ Liderleri yerel toplumun bir kısmı tarafından bir otorite figürü olarak görülen ve özel mülklerde geniş katılımlı meclisler tertip eden bir grubun Ermeniler'in Arap sınırından geçerek gelmesi imparatorluk yetkililerini iškillendirmiş olabilir.

Epaphroditos, tutuklanmadan kaçır ve orta Anadolu'da St Paul tarafından Hristiyanlaştırılan Antioch in Pisidia'ya geçer.⁵⁹ Orada Philippoi Paulikan Kilisesi'ni kurar. Bu ismi seçmesinin nedeni muhtemelen ilk Epaphroditos'un Philippoi Paul Kilisesi'nin önde gelen üyelerinden biri olmasıdır. Yaklaşık otuz yıllık din adamlığının ardından Epaphroditos 800 yılından önce ölür.

Halefi Baanes (Ermenice'de Vahan)⁶⁰ Ermenistan'da doğmuştur ve Photius'a göre Yahudi bir babaya sahiptir.⁶¹

57) Laurent, *L'Arménie entre Byzance et l'Islam*, s. 192.

58) Lemerle, T & M 5 (1973), s. 68.

59) Havarilerin İşleri, 13.13-43.

60) Garsoyan, *The Paulician Heresy*, s. 119.

61) *Récit*, c. 94, T & M 4 (1970), s. 152.

Sonradan Antioch in Pisidia'daki Epaphroditos'a katılmış ve onun ardından *didaskalos* olmuştur, ancak liderliği, Sergius adlı biri tarafından engellenmiştir. Aynı zamanda Sicilyalı Peter'in de ajanları olan Sergius taraftarları Baanes'e "Düzenbaz" adını takmıştır.

Sergius, bir Yunan'dı. Galatia'daki Tavium yakınlarında bir köyde bir Ortodoks Hristiyan olarak yetiştirilmişti ve okur yazardı. Sicilyalı Peter, onun aşık olduğu Paulikan bir kadın tarafından döndürüldüğünü aktarır. Ancak sonraki Bizanslı araştırmacılara göre farklı bir hikaye söz konusudur. Onlara göre Sergius'un öğretmeni, Lykopetros yani Kurt Peter [16, 19] adlı bir büyücüdür. Sergius, bazı Paulikanlar tarafından *didaskalos* olarak kabul edilmiştir ve dinsel ad olarak St Paul'un "sevgili bir kardeşim ve Rab'be inançla bağlı bir din adamı" (Eph. 6.21) olarak tarif ettiği Tychicos'un adını almıştır. Sergius'un yaşam süresi boyunca Paulikanlar'ın bir kısmının bağlılığını sürdürmesi dışında Baanes'e ne olduğu bilinmemektedir.

Sergius, görevine İmparatoriçe Eirene (797-802) döneminde başlamıştır. Eirene, VI. Konstantin'in kraliçesi-yken 787 yılında İkinci Nicaea (İznik) Konsili'ni toplamış, bu Konsil İkonoklast kararları yürürlükten kaldırmış ve Doğu ve Batı Kiliseleri tarafından geçerli kabul edilen ikonalar kültüyle ilgili ortodoks doktrini benimsemiştir.⁶² Eirene ve I. Nikephoros (802-11) dönemlerinde Paulikanlar yasal hoşgörü ortamında faydalanmaya devam ettiler. St Paul gibi, Sergius da, Paulikan kiliselerine, bazılarından Sicilyalı Peter'in alıntılar yaptığı pastoral mektuplar yazar. Sonradan St Matthaïos üzerine bir kitap yazdığı söylenir. [16(d)] Merkezini, Neocaesarea yakınlarındaki Kynokhorion'a taşır ve burada Paul'a yakın başka bir isim olan (Col. 4.15-16) Laodikea Kilisesi'ni kurar.

Tephrike'deki Paulikanlar

Patrik Nikephoros (806-15), Paulikanlar'ın düalist olduklarına ama aynı zamanda Eirene tarafından kendi din politikalarına karşı çıktıkları iddiasıyla lağvettiği imparatorluk ordusundan bazı birliklerin ikonalar kültünü reddeden Paulikanlar'a katılmasıyla politik açıdan şüpheli durumuna da düşüklerine inanıyordu.[2] Dahası, Paulikanlar, I. Nikephoros ile I. Mikhael dönemlerinde Konstantinopolis'te patlak veren ayaklanmalarla ilişkilendirilmişlerdi.[3] Bu nedenle, Patrik, yeni impa-

62) Hussey, *The Orthodox Church*, s. 44-50.

rator I. Mikhael'i (811-13) Paulikanlar'ın heretik olduğunu ilan etmeye ve bu inanca dahil olanlara verilen idam cezasını yeniden geçerli kılmaya ikna etmişti.⁶³

I. Mikhael'in halefi V. Leon (813-20) İkinci Nicaea Konsili kararlarını iptal etti ve İkonoklast dönemi yeniden başlattı,⁶⁴ ancak Paulikanlar'a yönelik yasayı ilga etmedi. Bunun nedeni, onun Ermeniliği, belki de Gnuni prenslik ailesinden gelişi ve böylece o dönemde Ermenistan'da egemen güç haline gelen Bagratid hanedanıyla bağı olabilir.⁶⁵ Bu sayede Paulikanlar'ın gerçek inançlarından haberdar olmuş olabilir. Heretiklere karşı yasalar, hiç şüphe yok ki, yeni İkonoklast dönemin başta gelen karşıtlarından Studium'lu St Theodoros'un Paulikanlar için öngörülen idam cezasını Ortodoks Kilisesi'nin onaylamasını nafia bir çabayla protesto etmesine rağmen güçlendirildi,[4] bu arada meşhur bir ikonodülist olan Pelekete'li St Makarios bir grup Paulikan'la birlikte tutuklanarak idam cezasını beklemeye koyuldu.[5]

Paulikanlar'ın takibi Neocaesarea Başpiskoposu Thomas zamanında had safhaya çıktı. Bir dizi Paulikan'ı tutuklayıp idam eden piskopos Paracondacus da ona yardım etti. Daha sonra Laodikea Paulikan Kilisesi üyeleri Başpiskopos Thomas'ı öldürdüler. Sergius taraftarları piskoposu öldürenlere *Astatos*'lar^(viii) adını verdiler. Lemerle'ye göre, *Astatos* adı St Paul'un havarileri "bir evi bile olmadan başıboş gezinen bizler" olarak tanımlamasından devşirilmiştir.⁶⁶ Sonraki kaynaklardan, bu kişilerin Paulikan hareketinin askeri kanadını oluşturdukları anlaşılmaktadır. *Astatos*'lar, kendilerine Argoun kalesini veren Melitene Emiri'ne sığındılar.⁶⁷ Sicilyalı Peter bu olayın tarihini vermez, ancak bir sınır kalesinin bir Hristiyan savaşçılar grubuna, hem de heretik olanlara hediye edilmesi Slav Thomas'ın ayaklanması sürecine tam olarak uyan bir olaydır. Bizans tahtında gözü olan Thomas, Halife El Memun'un da desteğiyle 820 yılında Anadolu'yu işgal eden ve 823'e kadar alt edilemeyen bir ikonodülisttir.⁶⁸

(viii) çn. *Astatos*, Yunanca'da kararsız, değişken, başıboş anlamlarına gelmektedir.

63) Alexander, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*, s. 99.

64) a.g.e. s. 111-40.

65) Toumanoff, *Studies in Christian Caucasian history*, s. 200-1, n. 228.

66) *astatoumen*, 1 Cor. 4.11; Lemerle, T & M 5 (1973), s. 72.

67) Bu emirin kimliği belirsizdir; Lemerle'nin Cl. Cahen'den yaptığı alıntıya bkz, T & M 5 (1973), s. 73, n. 64.

68) P. Lemerle, "Thomas le Slave", T & M 1 (1965), s. 255-97.

Sergius-Tychicus ve yandaşları sonradan Argoun'daki *Astatos*'lara katılmışlar ve orada Colossae Paulikan Kilisesi'ni kurmuşlardır. Sergius, Kilikia'ya da gitmiş, orada büyük ihtimale Tarsos Emiri'nin izniyle bir misyona girişip Mamistra merkezli Ephesus Paulikan Kilisesi'ni kurmuştur. Colossae ve Ephesus, orijinal Tychicus'un yakın ilişkiler kurmuş olduğu iki Paul dönemi kilisesidir.⁶⁹

Katılımlar yerel Hristiyan toplumlardan gerçekleşmiş olmalıdır, zira Müslümanlar'ın başka dinlere geçişi İslam hukukuna göre ölüm cezasını gerektiren bir suçtur. Bu arada *Astatos*'lar bir ihtimal I. Mikhael (820-30) döneminde, kesin olarak da Theophilos (830-42) döneminde Bizans Anadolu'suna saldıran Melitene'li Müslümanlar'a yardım etmişlerdir.⁷⁰ Sergius savaflara katılmamış, aynen Kilise'nin kurucusu gibi hayatını marangozluk yaparak sürdürmüştür. Ölümüne de iş başındayken yakalanmıştır: "Nikopolis kalesinden gelen Tzianos, (Sergius'u) Argoun'un yukarısındaki dağda kereste doğrarken elinden kayan balta yüzünden ölmüş halde bulmuş." [7] Bu olay 834-5'te gerçekleşmiştir, ancak sebebine dair bir şey bilinmemektedir. Nikopolis Kolonea'nın güneyindedir ve Tzianos bir Ortodoks fanatik olabilir. Öte yandan rakip Paulikan Kilisesi'nin bir üyesi, *didaskalos* Baanes'in takipçilerinden biri de olabilir, zira Sergius'un ölümünden sonra, yine Sergius'un *synekdemo*'s'u Theodotos tarafından barış sağlanana dek yandaşları Baanes taraftarlarını öldürmeye başlamıştır. Photius, dokuzuncu yüzyılın sonunda, Sergius ile Baanes taraftarları arasındaki ayrılığın hâlâ giderilemediğini aktarır.⁷¹ Bilinmeyen sebeplerle, yeni *didaskalos* seçilmez ve Sergius'un ölümünün ardından takipçilerinin liderliğini onun eğittiği altı *synekdemo* yapar. Bunlar Argoun'da yaşarken, bir çok Paulikan Bizans topraklarında yaşamaya devam eder.

İmparator Theophilos 842'de ölünce, dul karısı Theodora, III. Mikhael'in kraliçesi olur. Theodora, bir ikonodülisttir ve 843'te, tüm ikonoklast kararları iptal eden ve İkinci Nicaea Konsili'nin kararlarını Ortodoks Kilisesi inancının doğru bir ifadesi olarak kabul eden bir konsil toplar.⁷²

69) Col. 4.7; Eph. 6.21.

70) Lemerle, T & M 5 (1973), s. 82-3.

71) *Récit*, c. 11, T & M 4 (1970), s. 122-5.

72) Hussey, *The Orthodox Church*, s. 62-5.

Patrik Methodius, Ortodoksluk Konseyi Kararları'nı kaleme alır ve Bizans Kilisesi tarafından lanetlenen bir heretikler listesi hazırlar. Bu liste her yıl Büyük Perhiz'in ilk pazar gününde halka ilan edilecektir ve buna büyük ihtimalle 844 yılında başlanmıştır.[16] İmparatoriçe yeni Ortodoksluğu güçlendirmeye çok heveslidir, bu nedenle Paulikanlar'a yönelik yasalar eyaletlerde büyük bir şevkle uygulanır.[6(a)] İdam edilenler arasında Anadolu'daki önemli yetkililerden biri olan *protomandator*^(ix) Carbeas'ın babası da vardır. Bu, Carbeas'ı isyan ettirir. 5000 kişi kadar oldukları söylenen Paulikanlar'la birlikte Argoun'a gider ve Melitene Emiri'nin hizmetine girer. Lemerle'ye göre bu olay 843-4'te gerçekleşmiştir, zira aynı döneme ait bir kaynak Carbeas'ın 844 yılında Kolonea'lı Paulikanlar vali Kallistos'u kaçırıp ona teslim ettiklerinde zaten Argoun'da olduğunu aktarmaktadır.[6(b)]⁷³

856 yılı itibarıyla, Carbeas ve yandaşları Bizans sınırında tamamen Melitene Emiri'nden bağımsız olacakları Tephrike'ye göç ettiler.⁷⁴ Tephrike, Bizans İmparatorluğu'nda zulüm gören Paulikanlar için bir sığınak oldu ve Carbeas'ın bu tehlikeli sınır bölgesine gelip yerleşecek Paulikan olmayan Bizanslılar'a çekici koşullar teklif ettiği söylendi. Daha sonra 863 yılındaki ölümüne kadar Melitene'li Müslümanlar'a Bizans topraklarına yaptıkları saldırılarda yardım etti.⁷⁵

Devletteki dünyevi görevini aynı zamanda damadı olan yeğeni Khrysokheir devraldı. Ancak Sergius'un hayatta kalan iki *synekdemo*s'u Basileios ve Zosimos iki dini lider olarak kaldı.⁷⁶ 867'de, Makedonyalı Basileios'un III. Mikhael'i öldürtmesi ve İmparator I. Basileios olması sonucu Konstantinopolis'te bir saray devrimi yaşanmış oldu. Khrysokheir, bu durumdan kaynaklanan karmaşadan faydalandı ve Anadolu'nun en batısındaki Nicaea, Nikomedia ve Ephesus'a saldırdı.⁷⁷ Böylece I. Basileios Sicilyalı Peter'i 869-70 yıllarında barış görüşmeleri için Tephrike'ye yolladı, ama Peter, yalnızca tutsak değişimi yapabildi. Sa-

(ix) çn. *Protomandator*, Latince'de başhaberci anlamına gelir.

73) Lemerle, T & M 5 (1973), s. 88-9.

74) Sicilyalı Peter, bunun Müslümanlar'ın baskısından kaçmak için yapılmış olduğunu söylüyor, Melitene Emiri'nin Paulikan inancının tam olarak yaşanmasını engellemiş olması ihtimali vardır.

75) Lemerle, T & M 5 (1973), s. 93, n. 19.

76) Paulikan lideri Khrysokheir'in, Photius'un bir dönem haberleştiği John Khrysokheir olup olmadığı belirsizdir (Lemerle, T & M 5 (1973), s. 40-2).

77) a.g.e. s. 98; Grégoire, "The Amorians and Macedonians", s. 115-17.

vaş sürdü; Khrysokheir 872 yılında savaş meydanında öldürüldü ve kafası kesilerek imparatora zafer nişanesi olarak gönderildi.[9(a)] Öte yandan Tephrike, bir depremle yıkılıp Bizanslılar'a teslim olduğu 878 yılına dek bağımsızlığını korudu.⁷⁸ İmparatorluk yetkilileri yenilen rakiplerinden bazı kişileri kendi ordularına kaydettiler. Khrysokheir'in güvenilir damadı Diakonitzes tarafından yönetilen bir Paulikan birliği 885 yılında İhtiyar Nikephoros Phokas'ın emri altında Apulia seferine katıldı ve daha sonra Diakonitzes VI. Leon (886-912) tarafından Ortodoksluğa döndürüldü.[9(b)]

Paulikanlar'ın Sonraki Dönemleri

Paulikan Kilisesi'nin, Tephrike'nin düşüşünün ardından oluşan organizasyonu ile ilgili bilinen pek bir şey yoktur, ancak seyrek gerçekleşen meclisler, organize yapıya sahip bir komünyondan dahi mahrum kalsalar da, ortak bir kimlik ve inanç duygusunun korunmasını sağlamıştır. Tephrike'nin alınmasının ardından imparatorluk topraklarında yaşayan Paulikanlar'ın sistematik bir zulme tabi tutulması süreci, Kilise yetkililerinin barışçıl yollarla Ortodoks vaftizini kabul ettirmeye çalışmaları dışında bir son bulmuştur.[11] Paulikanlar, onuncu yüzyılda ve on birinci yüzyılın başlarında Anadolu'nun dört bir yanına yayılmışlar ve Eukhaita[12], Miletos[13] ve Ephesus[18] yakınlarındaki köylerde görülmüşlerdir.

970'ler itibarıyla, Bizanslılar doğu sınırlarını yukarı Fırat ve kuzey Suriye'ye doğru genişletmiş ve bu bölgelerde yaşayan Paulikan grupları onların yönetimi altına girmiştir.⁷⁹ Antiokh Ortodoks Patriği II. Theodoros (970-76), John I Tzimiskes'i (969-76) bu heretikleri doğu illerinden sürmesi için ikna etmiştir ve imparator çok sayıda Paulikan'ı 975 civarında Philippopolis'e yerleştirerek Balkanlar'daki Paulikan varlığını güçlendirmiştir.[14] Öte yandan, Bizans fetihlerine rağmen bazı Paulikan gruplar en azından on ikinci yüzyılın başına dek Müslüman yönetimi altında yaşamayı sürdürmüştür, zira çok sayıda batılı yazar

78) Lemerle, T & M 5 (1973), s. 104-8.

79) Whitton, *The making of Orthodox Byzantium*, s. 310-27.

onları Birinci Haçlı Seferi'nde karşı karşıya gelinen Müslüman orduları içindeki önemli birlikler olarak tespit etmiştir.⁸⁰

975 sonrasında, Balkan Paulikanları Bizans kaynaklarında, heretik inançlarına karşın imparatorluk ordularında istihdam edilen iyi dövüşçüler olarak anlatılır. Misyonerlik hedeflerinden vazgeçmiş ve inançlarını kendi toplumları içinde icra etmekle yetinir gibi görünmektedirler. Normalde her tür heretikleğe karşı tepkileriyle tanınan Periblepton'lu Euthymius bile Paulikanlar'la ilgili şöyle demektedir: "Sapkınlıkları aşkar ve inançlarını atalardan gelen bir gelenek olarak görenler dışında kimseye zarar veremezler: hiç kimse onlar için acılı ya da üzgün değildir." [19] Georgos Maniakes 1038-41'deki Sicilya seferinde bir Paulikan birliğini yanına almış ve onları daha sonra Apulia'da Normanlar'a karşı da kullanmıştır. [17] 1081'de, I. Alexios (1081-1118) 2800 Paulikan'dan oluşan bir birliği Dyrrachium'daki Norman saldırısını durdurmak için görevlendirmiştir. [22(a)]

Ne var ki, Paulikanlar kendilerini Bizans'ın tebaası değil müttefiki olarak görmüşlerdir. IX. Konstantinos (1042-55) güney Rusya steplerinden savaşçı bir halk olan Peçenekler'i, Danube^(x) sınırını savunmaları için kuzey Bulgaristan'a yerleştirmiştir. Ancak sadakatlerinden şüphe edilen bu halka⁸¹ kimi zaman Paulikanlar destek vermiştir. [20] Benzer bir bağımsızlık ruhuyla, Alexios komutasındaki Paulikanlar Norman seferi bitmeden evlerine dönmüş, bu nedenle 1083'te Normanlar'a yenilen Alexios Paulikanlar'ı Ortodoks vaftizine zorlayarak itaat ettirmek istemiştir. Reddedenler cezalandırılmış; liderleri tutuklanmış ve geri kalanların evlerine el konmuştur. Bu olaylar, daha önce Paulikanlık'tan Ortodoksluğa dönmüş güvenilir bir imparatorluk yetkilisi olan Traulos'un kız kardeşlerinin evsiz bırakılmasına karşı çıkarak ayaklanmasıyla neden olmuştur. Traulos, Peçenekler'le işbirliği yaparak Philippopolis yakınlarındaki Belyatovo kalesini Alexios'un kendilerine müdahale edemeyeceği şekilde ele geçirmiştir. [22(b)] İmparatorun Paulikanlar'ı yola getirme girişimi yarım kalmıştır ve sonraki otuz yıl boyunca onlara ilişilmemiştir. 1114 yılında, Philippopolis'teki Paulikanlar'ı Ortodoksluğa döndürmek için, imparator kişisel bir girişimde bulunmuş-

(x) çn. Danube: Tuna Nehri

80) Bunların listesi için bkz, Garsoyan, *The Paulician Heresy*, s. 15-16.

81) M. Angold, *The Byzantine Empire*, s. 14-17.

tur. Her ne kadar Anna Komnena, babasının yaşamaları için yeni bir kasaba inşa edeceği kadar çok sayıda Paulikan'ın vaftiz edildiğini söylese de, büyük kısmı inançlarına sadık kalmış ve liderlerinden ikisi ömür boyu hapisle cezalandırılmıştır.[22(d)]

Alexios'un ölümünden sonra, Paulikanlar, Ortodoks yazarların ilgisi- ni yeni heretik toplum Bogomiller'den fazla çekmemiştir. Bir kısım Paulikan'ın Bogomilizm'e döndürüldüğü sonucuna ulaşmak mantıklı görünüyor⁸², ancak bu yalnızca bir azınlık için geçerlidir. Moglena'lı St Hilarion, İmparator I. Manuel (1143-80) döneminde kendi piskoposluk bölgesinde Paulikanlar'la karşılaşmıştır[33] ve Dördüncü Haçlı Seferi orduları 1204-05'te Philippopolis'i aldıklarında Paulikanlar kasabanın bir bölgesinde onlara karşı direnmişlerdir.[40]

Ortodoks otoriteler tarafından Ortaçağ'ın sonraki dönemlerinde Paulikanlar'a baskı yapıp yapılmadığı bilinmemektedir. Ayrıca Osmanlı fethinden sonra da bağımsız bir dini topluluk olarak ayakta kalıp kalmadıkları da belirsizdir. Papa XIII. Gregory'nin 1580 sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun batı bölgelerine Apostolik Ziyaretçi olarak yolladığı Pietro Cedolini ve bu görevi sürdüren halefleri Danube üzerindeki Nikopolis ile Philippopolis arasında kendine özgü "Paul taraftarları"nın yaşadığı on yedi köy tespit etmişlerdir. Bunlar Paulikanlar'dı; Havari Paul'u yüceltiyor, İsa'nın haçından uzak duruyorlar, tüm dinsel ikonalar ve resimleri reddediyorlar, suyla vaftize karşı çıkıyorlar, kendilerini Ortodoks Kilisesi'nden ayrı tutuyorlar ve Paulikan yazılı yasalarına uyuyorlardı.⁸³

Son aşamada Katolik oldular. Bu son dönem Paulikan toplumlarına dair ayrıntılı araştırma bu kitabın kapsamı dışındadır. Biz, onları yalnızca Mananalıs'lı Konstantinos ile başlayan dinsel hareketin devamlılığı- nın kanıtı olarak görüyoruz.⁸⁴

82) Bkz, s. 35, 38.

83) Bkz, s. 6-10.

84) Daha fazla ayrıntı için bkz, Loos, *Dualist Heresy*, s. 336-9. Yuri Stoyanov, dikkatimizi önemli bir yeni çalışmaya da çekmiştir, Yovkov, *The Pavlikians and the Pavlikian towns and villages*, s. 190 (İngilizce bir özeti olan Bulgarca kitap).

Bogomiller^(x1)

Bogomilizm'in Doğuşu

Sicilyalı Peter, *Paulikanlar'ın Tarihi* adlı kitabını Bulgaristan Başpiskoposu'na ithaf etmiştir.⁸⁵ Giriş kısmında 869-70 yıllarındaki Tephrike ziyaretine dair şunları aktarır: “Bu kafirleri, içlerinden bir kısmını Bulgaristan’a Ortodoks inançlıları kendi kirli sapkınlıklarına çekmeleri amacıyla göndermeyi planladıklarını gevelerken duydum.”[7] Bu bilgi oldukça ikna edicidir. Paulikanlar, yüz yıldan uzun süredir Trakya’da yaşamaktaydılar ve Bulgaristan’da sınır ötesindeki dinsel yapı onların etkili olması için özellikle elverişliydi. Peter’in verdiği bilgide, Tephrike’deki Paulikan liderlerin Bulgaristan’a misyoner olarak gönderilmek üzere seçilen Trakyalı Paulikanlar’la düzenli temas halinde olduğu iması sezilmektedir.

Balkanlar’ın, Danube’nin güneyinde kalan kısmı altıncı yüzyılda Hristiyan’dı, ancak daha sonra pagan Slavlar kalabalık bir şekilde buraya yerleştiler ve “Romalı” sakinlerin Hristiyan kalmış olması ihtimali dışında oradaki kilise oluşumu yok oldu. 681’de Danube’nin güneyine ilk yerleşen Bulgarlar dokuzuncu yüzyılın ortalarında dev bir krallık kurdular.⁸⁶

Bunların büyük çoğunluğu o dönemde pagandı, ama Boris Han (852-89) Hristiyanlığı devlet dini olarak kabul etmek istiyordu ve halkını Hristiyanlaştırmaları için hem Ortodoks hem de batılı Katolik misyonları davet etti; sonunda da 870 yılında Konstantinopolis Patriği’nin otonomitesini seçti.⁸⁷

870’li yıllarda Bulgaristan’da donanımlı Hristiyanlar’ın sayısı oldukça az olmalıydı, zira köylerde bir Ortodoks din adamları ağı kurmak uzun zaman aldı. Bu nedenle birçok insanın zihninde Hristiyan ve pa-

(xi) 9595 çn. Bogomil kelimesi Bulgarca’da “Tanrı’ya yakın olan”, “Tanrı dostu” demektir ve ilginç biçimde Süryanice Messalian, yani “Tanrı’ya yakın olan” kelimesinin Bulgarca karşılığıdır.

85) Adını vermez; buradan da kitabı Konstantinopolis Konsili tarafından Bulgaristan Başpiskoposluğu’nun kurulduğu Şubat 870 ile ilk görevlinin atandığı 5 Ekim 870 arasında yazdığını çıkarıyoruz (Dvornik, *The Photian schism*, s. 157, n. 1).

86) Haritaya bakınız.

87) Fine, *The early medieval Balkans*, s. 94-131.

gan mitolojiler birbirine girdi ve bu insanların büyük kısmı Hristiyan inancını yaşamının farklı yollarından da haberdardı. Çünkü aynı anda hem Ortodoks hem de Katolik misyonerleri görmüşlerdi. Böyle bir toplumda Paulikan vaizlerin devre dışı kalmış olması düşünülemezdi.

Paulikanlar'ın Bulgaristan'da dokuzuncu yüzyılın sonunda kendilerine adam kazandırdığı, Boris'in Maniheistler'i ve "şeytanı Tanrı'nın en büyük oğlu olarak adlandırmaktan utanmayan"⁸⁸ pagan Slavlar'ı lanetleyen oğlu Symeon (893-927) döneminde yazan araştırmacı-rahip Piskopos John tarafından da doğrulandı. Maniheist terimi, dokuzuncu yüzyılın Ortodoks din adamları tarafından kullanıldığında tam olarak Paulikan anlamına geliyordu. Ancak Slavlar'a atfedilen şeytanın Tanrı'nın en büyük oğlu olduğu şeklindeki inanç Paulikanlar'dan öğrenilmiş olmasa da daha sonra Bogomiller tarafından geliştirildi.

Symeon'un oğlu Peter (927-69) Bizans İmparatoru Romanos I Lakapenos (920-44) tarafından Çar olarak tanındı ve Romanos'un torunu Maria ile evlendi. Hükümdarlığı döneminde Bulgaristan'daki Bizans nüfuzu güçlüydü⁸⁹ ve ülkesinde yeni bir heretik hareket belirlediğinde Peter karısının amcası Konstantinopolis Patriği Theophylaktos Lakapenos'a danıştı. Lakapenos, teolojik bilgiye sahip biri değildi⁹⁰ ve muhtemelen danışmanları tarafından yazılan yanıtı çok açıklayıcı olmadı. [10] Mektupta, heretikleri "Maniheistler'le Paul taraftarlarının bir karışımı" olarak tanımladı. Her ne kadar Bizanslılar kimi zaman Paul yanlısı kavramını Paulikanlar'ı belirtmek için kullansalar da, normalde Samosata'lı Paul'un takipçilerini belirtirlerdi.⁹¹

Theophylaktos da şüphesiz bu anlamda kullanmıştı, çünkü bu yeni heretiklerin aynen Samosata'lı Paul yandaşlarına uygulanan yöntemlerle Kilise'ye kazandırılmasını emrediyordu.⁹² Ne var ki, yeni heretiklerin bu bağlamda konunun çok dışında kalan "Paul taraftarları"yla hiçbir ortak noktası yoktu. Manheizm, Bizanslılar tarafından değişmez biçimde Paulikanizm ile bir tutulmuştu ve Theophylaktos şüphesiz bu yeni heretiklerin kısmen Paulikan olduğunu düşünmüştü, zira öğretilerini

88) Obolensky, *The Bogomils*, s. 89, n. 3, s. 95.

89) Browning, *Byzantium and Bulgaria*, s. 67-9.

90) Yalnızca arşivcisi tarafından gönderilen başka bir mektup korunmuştur (RP I (II), no. 789, s. 222-4).

91) Ek 2'ye bakınız.

92) Obolensky, *The Bogomils*, s. 115.

ikisini Sicilyalı Peter'in raporundan aldığı on dört başlık altında lanetlemişti. Yeni heretiklere dair iki ayırt edici doktrin şunlardı: 2 nolu madde onların Paulikanlar gibi mutlak düalist değil, somut evrenin yaratımını şeytana atfeden ılımlı düalistler olduğu şeklindeydi; 4 nolu madde ise Paulikanlar'ın aksine onların sofu bir hayat tarzını benimseydiği biçimindeydi. Patrik, mektubunda, daha sonra "onların sofu ve iyi ve dindar adamlar" olduğunu düşünerek bu heretiklerle bağ kuran kişilerden de bahsetmekte ve çara tövbe etmeyen tüm heretiklere idam cezası uygulanmasını önermektedir.

Bogomilizm'in doğuşuna dair ilk güvenilir kaynak Rahip Kosmas'ın *Vaaz*'ıdır. Bu konudaki ilk el yazması on beşinci yüzyıldan kalmadır ve ne zaman yazıldığına dair tek gösterge Çar Peter'in (ö. 969) ölümünden bahsedilmesidir.[15] Ancak bazı araştırmacılar Kosmas'ın on üçüncü yüzyılın başlarında yazdığını iddia etseler de, onuncu yüzyıl sonlarını savunan iddiaları daha gerçekçi buluyoruz.⁹³ Onun tarif ettiği Bogomilizm, daha sonraki kaynaklarda aktarılandan çok daha ilkindir: örneğin, on üçüncü yüzyıl itibarıyla Bogomiller'in Kosmas'ın kayıtlarında hiç geçmeyen bir liturjisi^(xii) ve hiyerarşisi vardı.⁹⁴

Dahası, onuncu yüzyılın son çeyreğinde yapılmış bir çalışmaya hiç de uymayacak biçimde bu metinde hiçbir bilgi yoktur. Eski Slav dilinde yazan bir Ortodoks rahibi olmasının dışında yazarla ilgili hiçbir şey bilinmemektedir. Yazar, din adamlarının kirli yaşamları ve zenginlik düşkünlükleri nedeniyle heretikliğin yayılması konusunda Bulgar Ortodoks Kilisesi'ni suçlamaktadır; ancak bu, heretiklerin az miktarda muhalefetle karşılaştıkları için başarılı olduklarını ima edebilmeyi sağlayacak retorik bir üsluptan ibaret olabilir. Yer darlığından dolayı Kosmas'ın çalışmasının o kısmını çevirmedik, çünkü heretiklerle ilgili algımıza bir şey katacağını düşünmedik.

Kosmas, kitabına şöyle başlar: "İyi Hristiyan Çar Peter zamanında Bogomil adlı bir rahip vardı..... bu rahip Bulgaristan'da ilk kez heretik inançlarını vaaz ediyordu." [15]

(xii)çn. liturji: Dinsel törenlerde usul ve sıra.

93) Yazarın kendi yorumlarıyla desteklediği literatüre göz atmak için bkz, M. Dando "Peut-on avancer de 240 ans la date de composition du Traité de Cosmas le prêtre contre les Bogomiles?", s. 3-25.

94) Bkz, s. 33,34.

Kosmas'ın tasvir ettiği Bogomiller ılımlı düalistlerdi; iki oğlu olan bir Tanrı'ya inanıyorlardı; yaşlı olan İsa, genç olan şeytandı; şeytan olgusal evreni yaratmıştı. Eski Ahit'i reddederek öğretilerini yalnızca Yeni Ahit'e dayandırdılar. İsa'nın ekmek-şarap ayinine alegorik yorum yaptılar; Son Yemek'te havarilerine dört Kitabı (Bedenini) ve Havarilerin İşleri Kitabı'nı (Kanını) verdiğine inandılar. Her ne kadar Kosmas bu fikri Bogomiller'in cehaletinin kanıtı olarak görse de, İsa'nın Çilesi döneminde henüz Yeni Ahit yazılmamış olduğu için Bogomiller'in aynen kendilerinin ruhani devamı niteliğindeki Katharlar gibi İsa'nın Cennet'te yazılmış bu kutsal kitapları yeryüzüne indirdiğine ve onları Kili-se'ye emanet ettiğine inanıyor olmaları olasıdır.⁹⁵ Onlar, kendilerini Hristiyan olarak tanımlarlar ve Kosmas her ne kadar onların doketik^(xiii) bir Kristoloji'ye^(xiv) bağlı olduklarını doğrudan ifade etmese de, eserinin diğer bölümlerinde bunu ima eder. Bogomiller, Ortodoks Kilisesi'nin hiyerarşisini bütünüyle reddederler. Cinsel ilişkiden, et yemekten ve şarap içmekten kaçınarak sofu bir hayat sürerler. Babamız Duası'nı sık sık okurlar ve Pazar günlerini diğer günlerden ayırt etmezler. Herhangi bir dini bayramları yoktur. Düzenli olarak birbirlerine günahlarını itiraf ederler ve Kosmas'a göre dini işlerde cinsiyet eşitliğini gözetirler.

Kosmas, Bogomiller'in iyi Hristiyan hayatlar sürdürür gibi davran-dıklarını kabul eder. Bu da onların Ortodokslar'dan ayırt edilmesini zorlaştırmaktadır. Birkaç Bogomil, inançları dolayısıyla tutuklanınca, geri kalanlar mahkumiyetten kurtulmak için pasif direniş yöntemlerini benimsemeye başlamıştır: Ortodoks gibi görülmeleri gerektiğinde kili-selerde haçlara ve ikonalara saygı göstermişler ve heretik uygulamaları inkar ettikleri konusunda yemin etmekte zorlanmamışlardır. Kosmas, Bogomiller'i hükümeti devirme planları yapmakla da suçlar: "Takipçi-lerine, efendilerine itaat etmemeyi öğretiyorlar; zenginleri hor görüyor-lar; Çar'dan nefret ediyorlar; başlarında bulunan kişilerle alay ediyorlar; soyluları ayıplıyorlar; Tanrı'nın Çar için çalışanları hor gördüğüne ina-nıyorlar ve serflere efendileri için çalışmamalarını öğütlüyorlar."^[15] Belki de ilk Bogomiller gerçekten toplumsal radikallerdi. Ancak böyle

(xiii) çn. doketik: Daha çok Gnostikler'le ilişkilendirilen ve İsa'nın gerçek bir insan değil bir ruh olduğuna inanan kişi ya da düşünce biçimi.

(xiv) çn. Kristoloji: İsa bilimi. Hristiyan teolojisinin bir bölümüdür. İsa incelemeleri ile ilgili olsa da asıl alanı Mesihlik ve Mesihliğe dair konulardır.

95) Raynerius Sacconi, *Summa de Catharis*, ed. F. Sanjek (AFP 44 (1974), s. 51-2).

olsa bile sonradan bu şevklerini kaybettiler, zira onlara ya da onların batılı takipçileri Katharlar'a ait sonraki dönem kanıtlarda bu tür belirlemelere rastlamak olanaksızdır. Öte yandan bu metinde Kosmas'ın, Bogomiller'in bu dünyanın tüm kötücül yanlarına dair öğretisini sırf polemik yaratmak amacıyla yanlış sunuyor olma olasılığı da vardır.

Sonuçta, Kosmas Bogomiller'in yaşam tarzında St Paul'un Sahte Mesih'in gelişyle ilgili kehanetinin gerçekleşeceği kabulünü görür: "Ruh açıkça diyor ki, son zamanlarda bazıları yalancılara ikiyüzlülüğü nedeniyle aldatıcı ruhlara ve cinlerin öğretilerine kulak vererek imandan dönecek. Vicdanları adeta kızgın bir demirle dağlanmış bu yalancılar evlenmeyi yasaklayacak, iman edip gerçeği bilenlerin şükranla yemesi için Tanrı'nın yarattığı yiyeceklerden çekinmek gerektiğini buyuracaklar. Oysa Tanrı'nın yarattığı her şey iyidir, hiçbir şey reddedilmemeli; yeter ki, şükranla kabul edilsin." (1 Tim. 4.1-4)[15]

Kosmas, Bizans dünyasında güçlü bir popüler eskatolojik^(xv) heves dalgasının yayıldığı bir dönemde yazıyordu: bu bağlamda düşünüldüğünde yeni heretikler kuşkusuz uğursuzluk alameti olarak görüldüler.⁹⁶

Bogomiller; oğulları İsa ve şeytan olan tüm varlıkların kaynağı tek bir Tanrı'ya inanıyorlar ve şeytanın olgusal evrenin yaratıcısı olduğunu iddia ediyorlardı. Bu Tanrı bakışı Paulikanlar'dan ya da antik Maniheistler'den alınmamıştı; onun Yakın Doğu'daki en yakın benzeri Zurvanizm'di. Zurvanizm; Sasani İmparatorluğu'nda yaygın olan bir Zerdüştlük türüydü ve Işık Tanrısı Ohrmazd ile Karanlık Tanrısı Ahriman'ın babası Yüce Tanrı Zurvan'ın varlığını ortaya koyuyordu.⁹⁷ Piskopos John'un da gösterdiği gibi, bu inanç Bogomilizm'in doğuşundan önce de Bulgaristan'da vardı ve Bulgarlar'ın Rus steplerinde yaşadığı ve Sasaniler'le doğrudan temas için daha fazla fırsata sahip olduğu zamanlara dayanmaktaydı.⁹⁸

Bogomiller, sofı yaşam tarzlarını böyle bir geleneğe sahip olmayan Paulikanlar'dan ya da Zurvanistler'den almadılar. Maniheistler ise seçilmişlerin sofı yaşam tarzına ayak uydurmalarını beklerdi. Bu beklentilerinin ardında yatan neden de Bogomiller'in öne sürdüğü nedenle ay-

(xv) çn. Eskatoloji: dünyanın sonu ve öbür dünyayı anlatan bilim dalı.

96) Alexander, "Historiens byzantins et croyances eschatologiques", 2, s. 1-8a.

97) Zaehner, "Zurvan: a Zoroastrian dilemma, Ek.

98) Pagan Bulgar tapınaklarına dair bkz, Stoyanov, *The hidden tradition in Europe*, s. 113.

nydı: maddi evren kötücüldür. Her ne kadar Maniheizm 600'ler itibarıyla Bizans İmparatorluğu'nda yok olduysa da, Bogomilizm'in ilk belirlediği dönemlerde İslam dünyasında hâlâ ayakta idi. Baba^(xvi) Bogomil'in çağdaşı Halife El Muktedir (908-32), Semerkand'a sığınmış Bağdat Maniheistleri'nin peşine düşmüştü. Aynı dönemde Turfan Uygurları da Maniheizm'e bağlıydı ve Çin'de Maniheistler mevcuttu. Teorik bağlamda, seyyahlar Maniheist inançlarını bu uzak toplumlardan onuncu yüzyıl Bulgaristanı'na taşımış olabilirler, ama bu fikir çok da olası gözüküyor. Bu türden bir aktarım için doğacak dilsel problemler hat safhadadır ve bu teori Bogomiller'in Maniheistler'in yaşam tarzını sahiplenirken neden inanç sistemlerini göz ardı ettiklerini açıklamaz.⁹⁹

Bizanslı ilahiyatçılar Bogomil sofuluğunu, Messalianizm ile denk görmüşlerdir. "Dua edenler" yani Euchit'ler olarak da bilinen Messalianlar; dördüncü yüzyıl ortalarında doğuştan gelen günahın her bir insanoğlunun vaftize dirençli bir iblise sahip olmasına neden olduğuna ve insanların bu iblisten yalnızca kesintisiz dua ederek ve çile çekerek kurtulabileceğine inanan Hristiyan bir mezhepti. Bu süreç başarıyla tamamlandığında, Hristiyan kişi doğrudan bir Kutsal Teslis algısına sahip olabilirdi. Karşıtları, aydınlanmış Messalianlar'ın kendilerini ahlaki yasaların üstünde gördüğünü ve her türden aşırılığı yaşadığını öne sürüyordu. Messalianizm'in yedinci yüzyıl sonrasında ayakta kaldığına dair bir kanıt yoktur.¹⁰⁰ Ne var ki bu isim Bizans heretik bilimcileri tarafından Ortodoks manastır pratiği içindeki aşırılıkları tarif etmek için kullanılmaya devam etmiştir.[23(b)] Bu nedenle Bogomiller ile yaşayan bir Messalian geleneği arasında bağ olması ihtimali yoktur.

Öte yandan Bogomil sofuluğuna dair harici bir köken aramak gereksizdir. Baba Bogomil, takipçilerine Ortodoks keşişler gibi yaşamalarını öğütlemiştir. Her gün ve her gece belli saatlerde dua etmek için bulu-

(xvi) çn. Burada kullanılan *baba* kelimesi için kullanılan İngilizce kelime *pop*'tur. *Pop* unvanı Bogomiller'in başındaki kişiye aittir ve ilginç biçimde Hristiyanlık'tan çok Alevilik'teki dedelik kurumunu çağrıştırmaktadır. Bu kelimeyi Avrupalılar *pope* olarak algılayıp bir çeşit *papa* olarak nakletmişlerse de, doğru çeviri kesinlikle bu değildir. Zira *Pope* ile *Pop* kelimelerinin kökenleri arasında hem tarihsel hem de coğrafi farklılıklar vardır ve aynı anlamda kullanılamazlar.

99) a.g.e. s. 125, 279, n. 22; Lieu, *Manichaeism in the later Roman Empire and medieval China*, s. 84-5.

100) Messalianizm'e dair kısa bir anlatı için bkz, Bareille, "Euchites", 1454-65; Bizanslılar2ın bu heretiklere dair fikirleri için bkz, [23(b)].

şulur, cinsel perhize uyulur ve et ya da şaraptan kaçınılır. Ortaçağ'da Doğu ve Batı Kiliseleri manastır tarzı yaşamın kusursuz Hristiyan yaşayışına en yakın örnek olduğuna inanıyorlardı ve Bogomiller sürdürdükleri yaşam tarzının yanlışlığından dolayı değil, sofuluğa yönelmelerini sağlayan dürtülerin Ortodoks geleneğin kabul ettiklerinden farklı oluşu nedeniyle eleştiriliyorlardı. Manastır iradesi, İsa'nın nefesine hakim olma davetine¹⁰¹ en iyi şekilde uyabilmek için Tanrı vergisi insan doğasının gerektirdiklerinden uzak durmak anlamına geliyordu. Bogomiller ise bu şeylerin, doğaları gereği kötücül ve bu nedenle Hristiyan hayat pratiğiyle uzlaşmaz olduğunu düşündükleri için kendilerine hakim oluyorlardı.

Bu çıkarımların ortaya koyduğu kesin olmayan sonuca göre *baba Bogomil*'in hareketi, onun takipçilerine benimsetmeye çalıştığı manastır tarzı kutsallık kavramını devşirdiği Ortodoks Kilisesi'ne çok şey borçluydu. Her ne kadar ilk kıvılcımını kendi zamanında Bulgaristan'da etkin olan Paulikan vaizler çakmış olsa da, onun ılımlı düalizmi, bazı Bulgarlar'ın kendinden önce tanıştığı Zurvanist Zerdüştlüğün inançlarıyla benzerlik taşımaktadır.

Bogomil, başka bir nedenden dolayı da Ortodoks Kilisesi'ne borçludur. Boris Han; İncil'in Eski Slavca çevirilerini ve Ortodoks liturjisini Bulgar Kilisesi'ne kazandıran ve Yunanca metinlerin Eski Slavca'ya çevrilmesi için batı Makedonya, Okhrida'da bir okul kuran St Kliment ile St Naum'u himayesi altına almıştır.¹⁰² *Baba Bogomil*'in öğretisi için temel aldığı kitap Yeni Ahit'in Eski Slavca çevirisidi.

Kosmas tarafından basit olarak tarif edilen din kısa zamanda çok daha karmaşık bir boyuta ulaşmıştı. Yuri Stoyanov'un da doğru şekilde işaret ettiği gibi, bu gelişmenin temelleri St Naum ile St Kliment'in kurdukları çeviri okulu sayesinde atılmıştı: "Göz ardı edilen nokta, Bogomil öğretisinin billurlaşması ile onuncu yüzyıl Bulgaristanı'nda bir kısmı sonradan Bogomil propagandası için kullanılacak olan kaynağı belirsiz zengin ve farklı eserler arasındaki bağıdır."¹⁰³

101) Luka 9.23

102) Soulis, "The legacy of Cyril and Methodius to the Southern Slavs", s. 21-43; Vlasto, *The entry of the Slavs into Christendom*, s. 78, 163-72; Fine, *The early medieval Balkans*, s. 134-7; Obolensky, "Clement of Ohrid", *Six Byzantine portraits*, s. 8-33.

103) Stoyanov, *The hidden tradition in Europe*, s. 132-3; Ivanov, *Livres et légendes bogomiles*.

Bizans Dünyasında Bogomilizm

Çar Peter'in 969'daki ölümünden sonraki elli yıl Bulgaristan tarihi için sorunlu bir dönem olmuştur. Başlangıçta ülke, Kiev Prensi Sviatoslav tarafından işgal edilmiş, ardından muhtemelen Bizans tahtına oturan en büyük komutanlardan olan John I Tzimiskes Ruslar'ı kovarak Bulgaristan'ı Bizans hakimiyetine almıştır. Ancak II. Basileios (976-1025) döneminde Bulgaristan İmparatorluğu Çar Samuel'in (987-1014 sonrasında) öncülüğünde yeniden kurulmuş ve bir dizi seferin ardından 1018'de Basileios ülkeyi yeniden fethetmiştir.¹⁰⁴ Bu dönem boyunca Bogomilizm neredeyse dizginsizce gelişmiş ve on birinci yüzyılın başları itibarıyla Bizans'ın Yunanca konuşulan topraklarına kadar yayılmıştır. Bizans'ın Bulgaristan'ı ele geçirmesi bunu kolaylaştırmış olmalıdır. Ayrıca Asya illerine yerleşmiş çok sayıda Slav'ın varlığı da Bogomil misyonlarına fayda sağlamış olabilir.¹⁰⁵ Bizans Bogomilizmi'ne dair elimizdeki en eski kayıt 1045 yılında Konstantinopolis'teki Periblepton manastırından Euthymius'un yazdığı mektuptur.[19] Ne var ki, bu kişinin kaleminin güçlü olduğu söylenemez -mektubundaki metin, kuşku yok ki, düzensiz olarak nitelenebilir-, öte yandan mektup Bogomilizm'in on birinci yüzyılın ilk yarısında bir inanç olarak yayılmasına ve gelişmesine dair iyi bir bilgi kaynağıdır.

Euthymius, Rahip Kosmas'ın Eski Slavca ile yazılmış *Vaaz*'ından habersizdi ve tarif ettiği heretikleri Bulgaristan'la ilişkilendirmede. Ancak iki kaynak arasında bazı kayda değer farklar olsa da, anlattıkları büyük oranda Kosmas'ın anlattıklarıyla benzeşiyordu. Euthymius'un çalışmasının niteliklerinden biri onun, Bogomiller'in daha eski bir heretik hareketin mirasçıları olduğunu düşünmediğinden, onlara asılsız inançlar ve ibadetler yakıştırmaya çalışmamasıydı. Ne var ki bu metni değerlendirirken karşılaşılan en önemli sorun gerçek bilgiyi bu heretiklerin yazar üstünde bıraktıkları etkiden kaynaklanan aşırı endişelerden ayırt edememektir. Bu anlamda, şüphe yok ki, Euthymius'un kurnaz bir zekaya sahip olmaması bir avantajdır.

104) Fine, *The early medieval Balkans*, s. 181-99.

105) II. Konstans dönemi için a.g.e. s. 66; II. Iustinianus dönemi için, Head, *Justinian II of Byzantium*, s. 41-4; V. Konstantin dönemi için, Anastos, "Iconoclasm and imperial rule", s. 74.

Yazar bize, Bogomiller'in kendilerini gerçek Hıristiyanlar olarak adlandırdıklarını ancak Ortodokslar arasında farklı isimlerle tanındıklarını aktarır: "Bu en şeytani rezilliğe Opsikion [bölgesinde] Phundagiagitai, Kibyraioton [bölgesinde] ise Bogomiller deniyordu." [19] Phundagiagitai kelimesinin anlamı hiçbir zaman tam olarak açıklanamamıştır: *Phunda* "bir çeşit kese" ile ilişkili olabilir ve heretiklerin taşıdığı kesele-ri niteliyor olabilir. Euthymius, kendi manastırında bir Bogomil "hücre" keşfetmiştir. Öte yandan içlerinde Akmonia'lı heretik bir din adamı olan John Tzurillas'ın da olduğu başka Bogomiller'i de anlatır. Michael Angold, Tzurillas'ın aslında bir Bogomil değil, bir çeşit mistik Mes-salianizm'in savunucusu Paphlagonia'lı Eleutherios'un (ölümü. 950) takipçisi olduğunu söyler. Biz bu görüşü ikna edici bulmuyoruz, zira her iki hareket de belirgin olumsuz niteliklere sahip olsa da, önemli bir noktada ayrışır: Eleutherios'un takipçilerinin dünyevi tutkulara karşı ne kadar iradeli olduklarını göstermeleri için iki kadınla birlikte olmalarına izin verilirken, John Tzurillas ve takipçileri aynı zamanda ayırt edici bir Bogomil geleneğine benzer olarak kurtuluş için kadınlardan uzak durmanın gerekliliğine inanırlar.¹⁰⁶ Euthymius tarafından tarif edilen Bizans Bogomilleri ile Kosmas tarafından anlatılan Bulgar Bogomilleri arasındaki temel fark, Bizans Bogomilleri'nin, kiliselerinin tam donanımlı üyeleri ile sempatizanları arasında bir fark yaratmalarını sağlayan bir kabul ayinine sahip olmalarıdır. Bu tür bir uygulamanın Kosmas tarafından aktarılan ilk Bogomiller'de de olup olmadığı konusunda açık bir kanıt yoktur. Euthymius, adayların, başlarının üzerine İncil'in yerleştirilip ilahiler söylenen bir ayinle sonuçlanan uzun ve çetin bir sofuluk eğitimine nasıl tabi tutulduklarını anlatır. Ona göre, bu ayinde Ortodoks vaftizindeki arınma ya da feragat etme uygulamaları yer alır, ancak buna dair başka hiçbir kaynakta kanıt yoktur. Belki de bunun gerçekleştiğine inanmasının sebebi, Ortodoks inançlıların başka hiçbir şekilde irtidat edemeyeceğini düşünmesidir.

Öte yandan Bogomiller'in gündelik liturjisinden de alıntılar yapar: "Baştaki kişi..... yerini alır ve konuşmaya başlar: 'Şimdi Baba'ya, Oğul'a ve Kutsal Ruh'a tapalım.' Onunla birlikte dua edenler yanıt verir: 'Doğrudur ve uygundur.' Ardından Babamız duasına başlar..... ve

106) Angold, *Church and society in Byzantium*, s. 472-6.

diz çöker; izleyenler cinler tarafından ele geçirilmiş gibi kafalarını öne arkaya sallarlar.”[19] Euthymius Bogomiller’in, Kathar *Ritüelleri*’ne ve Bosnalı Radoslav *Ritüelleri*’ne benzer bir *Ritüel* kullandığına şahit olan ilk kişidir.(Ek 1)

O, Bogomiller’in yaşam tarzının oldukça sade olduğunu kabul eder. Tüm üyeler cinsel perhize uymak zorundadır. John Tzurillas ve karısı ayrı yaşarlar ve başrahip ile başrahibe gibi giyinirler. Bu unvanların kullanımı, onların, takipçilerini sonraları Bosna Bogomil Kilisesi [39] ile Batı’daki Katharlar arasında da yaygınlaşan tek cinsiyetli topluluklar biçiminde organize ettiklerini göstermektedir. Ancak bu yaşam tarzının on birinci yüzyıldaki Bogomiller arasında ne kadar benimsendiği net değildir. Euthymius aynı zamanda, üyelerin tüm mülklerinden de feragat ettiklerini öne sürer. Zira onları tek bir parça tunikle kalakalmış olarak tarif eder ve kendilerini Babamız Duası etrafında inşa edilmiş bir liturjik ibadet yaşamına adadıklarını ekler. Tzurillas’ın yalnızca takipçileri tarafından değil tüm Acmonia halkı tarafından da *baba* diye bilindiği dışında Bogomil hiyerarşisine dair bir şey aktarmaz. Bu unvan, yalnızca yerel halkın saygıdeğer bir dini lidere atfettiği hürmet unvanı olabilir. öte yandan Bogomil’in ve on ikinci yüzyılda Konstantinopolisli Bogomiller’in lideri Niketas’ın da *baba* olarak bilindiği göz önüne alındığında[37(a)] Tzurillas’ın bu unvanı Bogomil kilisesindeki yeri nede- niyle aldığı sonucuna ulaşılabilir.

Hareketin hızla yayılması Euthymius’un endişelenmesine sebep olmuştur. Opsikion, Thrakesion ve Kibyraioton¹⁰⁷ ile “Batı yönündeki bölgeler”de, ayrıca Konstantinopolis ile çevresinde heretikler görülmüştür. Dahası, Bogomiller’i görünüş olarak Ortodokslar’dan ayırmak imkansızdır. Kendileri için hiçbir anlam ifade etmese de Ortodoks uygulamalarına riayet ederler, Ortodoks ayinlerine katılırlar ve hatta Ortodoks kutsamalarını kabul ederler. Eğer inançları tehlikeye giriyorsa, Euthymius’a göre, “bizim yaptığımız her şeye” inandıklarını da söylerler.

Ancak Euthymius Bogomiller’in kendileri hakkında anlattıklarına inanmamıştır. Onlar her ne kadar kendilerinin St Peter ile St Paul’un evanjelik yaşamlarını takip ettiklerini iddia etseler de, Euthymius azizlerle aynı isimlere sahip başka heretiklerin öğretilerini yaydıklarından emindir: örneğin Simon Peter’in değil de, Büyücü Simon’un onların ruhani babası olduğunu; ayrıca Kafkaslar’a büyü yoluyla taşındığını ve öl-

107) Haritaya bakınız.

dükten sonra bir kurt kılığında dirildiğini iddia eden Kurt Peter'i (Lykopetros) takip ettiklerini iddia eder. Euthymius, Bogomiller'i şeytana tapınmakla itham eder. Ona göre, kabul ayinlerinin amacı adayları şeytanın gücüne tabi kılmaktır. Ayrıca Bogomiller'in, kendisine, Peter Lykopetros'tan "St Peter'in Vahiy'i adını verdikleri bir şeytani ayet" aldıklarını söylediğini aktarır. Euthymius, tanık olduğu kabul töreninde adaya haberi olmadan İncil'i değil bu metni okuduklarını iddia eder. Bogomiller gerçekten Euthymius'a St Peter Kitabı'nı okuduklarını söyledilerse (kitabın onların kabul ayininde yer alıp almadığı konusunda bir kanıt olmasa da) bu onların Yeni Ahit kadar uydurma yazmaları da kullanmaya başladıklarının göstergesidir. Temelde Gnostik olan bu kitap onlara kozmolojisi dolayısıyla çekici gelmiş olabilir. Zira kitap, olgusal evrenin kusurlu bir yaratıcının eseri olduğunu anlatmaktadır.¹⁰⁸ Hiçbir şekilde başka kaynaklar tarafından doğrulanmayan ve bizzat Euthymius'un ruhani endişelerinin ürünü gibi görünen bu iddiaların ışığında, verilen diğer bilgilere dair şüphe duymamak zordur: Örneğin; Bogomiller'in çocuklarını Ortodoks Kilisesi'nde vaftiz ettirmeleri halinde eve gidip vaftiz suyunu sidikle temizledikleri ya da komünyonlarını Ortodoks Kilisesi'nde gerçekleştirenlerin kutsanmış ekmeği gizlice tükürüp ayaklarının altında çiğnedikleri konusunda.¹⁰⁹ Yaşam tarzları Ortodoks kutsallığına çok yakın olan Bogomiller aziz insanlar olarak görüldüğünden Euthymius onların kasıtlı olarak Ortodoks hiyerarşisine sızmayı planladıklarından endişe etmiştir. Zira Bogomiller keşişler ve rahipler gibi giyinip arzu endam etmekle kalmayıp keşişlerin ve rahiplerin görevlerini de ifa ediyorlardı. Euthymius, bir Bogomil'in kutsal emanetleri kirletmek amacıyla bir Ortodoks kilisesi inşa edip kilisenin rahipliğini yapacak kadar ileri gittiğini de öne sürmüştür.

Euthymius'un çalışmasında kimi Bogomil gruplarının Paulikanlar'dan etkilendiğine dair kanıtlar mevcuttur. örneğin Bogomiller'in gerçek anlamda saygı gösterdiği heretik önderlerden Lykopetros'un takipçisi Sergius ve köpeği Arzeberius'tan bahseder. Bu hikayenin Bogo-

108) Ch. Maurer, metin çevirisi H. Duensing, "The Apocalypse of Peter", NTA II, s. 663-83.

109) Euthymius'un iddialarıyla eş zamanlı olarak ortaya çıkan diğer iddialar da Kardinal Humbert'e aittir. Humbert, 1504 yılında patrik Mikhael'in haznedarı Nikephoros'un "Latinler'in kutsal emanetini herkesin gözü önünde çiğnediğini" söylemiştir. (Michael Cerularius, *Edictum Synodale*, PG 120, 743-4.)

milleri ya da Paulikanlar'la bir ilgisi olmasa da, Ermeni Kilisesi'nin Nino Orucu'nu niye tuttuğunu açıklığa kavuşturmaktadır.¹¹⁰ Öte yandan hikayede adı geçen kişi Paulikanlar'ın son *didaskalos*'u Sergius-Tychicus'tur.¹¹¹ Buna göre Bogomil misyonlarının bulunduğu batı Anadolu'daki Paulikanlar'ın bir kısmı yeni öğretiyeye geçmiş ve kendi kültürleri 1040'lar itibarıyla genel Bogomil geleneklerine dahil olmuştur.

Dahası, her ne kadar Bogomilizm on birinci yüzyılın ilk yarısında Bizans İmparatorluğu'nun geniş bölgelerine yayılıyor olsa da imparatorluk yetkilileri onlarla mücadele etmek için özel önlemler almamışlardır.¹¹²

Periblepton manastırındaki Bogomiller olasılıkla kendi liderleri tarafından buraya getirilmişlerdir ve örneğin John Tzurillas'a karşı herhangi bir girişimde bulunulmamıştır: ona karşı yöneltilen ilk suçlama hereetik olmakla değil tecavüzle ilgilidir.

Bu eylemsizliğin sebebi 1025'te II. Basileios'un ölümünün ardından gelen yıllarda imparatorluğun içinde bulunduğu politik koşullarda aranmalıdır. Takip eden elli altı yılda on üç imparator tahta geçmiş, merkezi yönetim politikalarının devamlılığında boşluk yaşanmış ve imparatorluk batıdan Normandiyalılar, kuzeyden Peçenekler ve Anadolu'dan Türkler'in tehdidi altına girmiştir.¹¹³ İmparatorluk yönetiminin çok sessiz bir muhalif hareketin yayılmasını kontrol altına almaya yüksek öncelik vermemesi şaşırtıcı değildir.

Bu sorunlu dönemde Bizans Kilisesi'nin başına geçen patriklerden Studium'lu Alexios (1025-43), Mikhael Kerularios (1043-58), Konstantin III Likhudes (1059-63) ve John Xiphilinos (1064-75) heretiklerle mücadele etmek istemişler, ancak enerjilerini, liderlerini Ortodoks Kilisesi'nin tam dogmatik birliğine kazandırmaya çalıştıkları doğu illerinin Khalkedonlular olmayan Hristiyanları için harcamışlardır. Kerularios, bu politikayı Romalı ruhani liderle inanç, teamüller ve yetki sınırla-

110) Bu, Ermeni Kilisesi tarafından Büyük Perhiz öncesi tutulan iki haftalık bir oruçtur.

111) Gouillard, "L'Hérésie dans l'empire byzantin", s. 316-18.

112) Ortodokslik İlkeleri'nin bazı kopyalarında görülen bir dizi düalizm karşıtı söylem onuncu yüzyıla tarihlenebilir, ancak bunlar Bogomiller'le Paulikanlar'ın ortak inançlarına yöneliktir ve daha çok Paulikanlar'a karşı üretilmiştir. [16(c)] J. Gouillard, "Le Synodikon de l'orthodoxie: édition et commentaire", T & M 2 (1967), s. 230-2.

113) Angold, *The Byzantine empire*, s. 12-58.

rı konularındaki farklılıklar üzerine tartışarak genişletmiştir.¹¹⁴

Kudüslü I. Kosmas (1075-81) Theophylact Lakapenos'tan sonra Bogomiller'e karşı önlem alan ilk Konstantinopolis patriği olmuştur.

Thessalia'daki Larissa metropolitine yazdığı mektup, her ne kadar çok az bilgi içerse de, halkın Bogomilizm algısına ışık tutmaktadır: "Şeytan'ın görünen alemin yaratıcısı olduğunu söyleyen ve onu şimşegin, yağmurun ve yeryüzü tarafından oluşturulan her şeyin yönlendiricisi olarak görenler lanetlenmiştir." [41] Sıradan halkın bu tür güçleri şeytani Arkhon'a atfettiği düşünüldüğünde Bogomilizm'in kırsal bölgelerde nasıl böylesine yaygın olduğu anlaşılabilir. öte yandan patrik "Bulgaristan Kralı Peter zamanında Maniheist sapkınlığı getiren ve onu tüm Bulgaristan'a yayan *baba Bogomil*'i de" aforoz etmektedir. [41] Bu, Bogomil'in bir Yunan metninde ilk boy gösterişidir ve Bizans Kilisesi'nin on birinci yüzyılda onun yeni sapkınlığın kurucusu olduğundan şüphe duymadığının açık göstergesidir.¹¹⁵ Patrik Kosmas 1081'de politik nedenlerden ötürü görevden ayrılmış ve bu nedenle Bogomil karşıtı önlemler sürdürülememiştir. Ortodoks aleminin çok sayıda üyesi Bogomiller'in gerçekten tehlikeli olduğuna inanmış görünmemektedir. Bulgaristan Başpiskoposu Okhrida'lı Theophylact (1090-1118), Bogomilizm'in kökleri kendi topraklarında atılmış olsa da, yazılarında onlara dair çok az göndermede bulunur.¹¹⁶

I. Alexios (1081-1118) heretiklere fazlasıyla tepkiliydi, ancak devletini Güney İtalyalı Normandiyalılar'a, Peçenekler'e ve Selçuklular'a karşı savunmakla öyle meşguldü ki iktidarının ilk yıllarında Bogomiller'e karşı harekete geçmeye zaman bulamadı.¹¹⁷ Bu dönemdeki Bogomilizm tarihinin temel kaynakları olan kızı Anna [24] ve teoloğu Euthymius Zigabenus [25] heretiklerin oldukça iyi gizlendiklerini, zira Bogomiller'in Ortodoks keşişlere benzediklerini aktarmaktadırlar. Anna şöyle yazar: "Bir Bogomil'de asla sıradan bir saç şekli göremezsiniz; şeytan bir peleminin ya da bir kukuletanın altına gizlenmiştir. Bir Bogomil'in ciddi bir

114) Hussey, *The Orthodox Church*, s. 127-40.

115) Kosmas'ın suçlaması, I. Alexios dönemine ait bir Ortodoks Synodikon'unda da yer almış olabilir.

116) Bu gönderimelerin çoğu, büyük oranda Paulikanlar'la ilişkilidir (Obolensky, "Theophylact of Ochrid", *Six Byzantine portraits*, s. 34-82).

117) Angold, *The Byzantine empire*, s. 102-13.

duruşu vardır; burnuna kadar sarınmıştır, dümdüz yürür ve sakin konuşur, ama içinde yabanıl bir kurt gizlidir.”[24]

Alexios, şehirdeki büyük ailelerden bazılarının bu mezhebin üyelerini himaye altına alması dolayısıyla endişelenmiş olmalıdır.¹¹⁸ Yuri Stoyanov’a göre bu, kısmen II. Basileios’un Bulgar prensesleri ile Bizans soylularını evlendirmesinin bir sonucuydu, zira Çar Samuel’in ailesinden bazı kadınların Bogomiller’e yakınlık duyduğu biliniyordu.¹¹⁹ Bulgaristan kraliyet ailesinin Bizans’ın büyük aileleriyle birleştiği bilinmektedir: örneğin İmparator Alexios’un kaynanası Bulgar Maria’dır.¹²⁰

Aleixos, Diblatius adlı bir Bogomil’i tutuklamış ve hareketin organizasyon detaylarını öğrenmek amacıyla ona işkence yapmıştı. Başlarında keşişler gibi giyinen Basileios adlı birinin olduğunu öğrendi. Zigabenus’a göre bu kişi “sapkın doktrini on beş yılda öğrenen ve kırk yıldan uzun süre de öğreten” bir doktordur.[25] Bu doğruysa, tutuklandığında yetmiş yaşlarında olmalıydı ve Periblepton’lu Euthymius’un bahsettiği Konstantinopolis’teki ilk Bogomil yapılanmasıyla bir bağı olmalıydı. Anna’ya göre en yakınındaki danışmanları içlerinde kadınların da bulunduğu on iki havariden oluşuyordu. Sayı net olmayabilir ve belki de İsa’nın eşleniği olduğunu göstermek de amaçlanmış olabilir, ancak bu anlatılanlara göre onun yönettiği, her iki cinsten de oluşan bir Kathar “meclis”ini andırmaktadır.¹²¹

Aynı dönemde yaşamış tarihçi Zonaras bu olayları 1097’de Birinci Haçlı Seferi’nin başkentten geçmesinin hemen ardına tarihler. Gerçekten de bunlar 1104’ten önce, duruşmaları yöneten Sebastokrator^(xvii) Isaac’ın ölümünden önce gerçekleşmiş olmalıdır.¹²²

Anna’ya göre, Alexios ve kardeşi Isaac, Basileios’u Büyük Saray’a davet etmişler ve kendilerini Hristiyan inancı konusunda aydınlatmasını

(xvii)Sebastokrator: Bizans İmparatorluğu’nda hukuk sisteminde kullanılan bir unvan. Kelimenin kökeni sebastos, yani saygıdeğer kişi.

118) “En büyük hanelerde bile şeytan büyük bir ağırlığa sahipti”. Bakınız, [24]. Keşişlerin ruhani yol göstericiliğine dair bakınız, Morris, *Monks and laymen in Byzantium, 843-1118*, s. 90-102.

119) Stoyanov, *The hidden tradition in Europe*, s. 135-6; Anguélou, *Le Bogomilisme en Bulgarie*, s. 104.

120) Anna Comnena, *Alexiad* 2.6 (ed. B. Leib, cilt 1, s. 80, 173 n.).

121) Kadınların da Kathar meclislerinde bulunduğuna dair kesin bir kanıt yoktur.

122) Zonaras, *Epitome historiarum*, XVIII, 23, ed. Buttner-Wobst, s. 742-4; Angold, *Church and society in Byzantium*, s. 485-6.

istemişlerdi. Bu, zekice ve inandırıcı bir yaklaşımdı, zira Komnenos kardeşler Basileios'u saygıdeğer bir ruhani yol gösterici olan Ortodoks bir keşiş olarak görüyorlardı ve bu davet ona, imparatoru etkilemeyi başardığı takdirde mezhebini imparatorluk tarafından korunan bir harekete dönüştürme şansı tanımıştı. Bir dizi görüşmenin gerçekleştiği açık, zira imparator Konstantinopolis'teki Bogomil hareketinin organizasyonu ve üyeleriyle, ayrıca inançlarıyla ilgili bilgiler edinmişti.

Daha sonra, Alexios, Basileios ile yanındakileri tutuklattı ve Basileios şu an elimizde olan tek sistematik Bogomil teolojisi tasvirini yapmış olan Euthymius Zigabenus tarafından sorgulandı. Temelde, Periblepton'lu Euthymius ile Rahip Kosmas'ın anlattıklarıyla uyuşan ve bu metinlerin bir benzeri olarak onları da aşan bu kayıtlar dikkatli okuyucunun gözünden kaçmayacaktır. Bogomilizm, on birinci yüzyılın sonunda hâlâ genişlemekteydi: örneğin, Basileios ile yandaşları Eski Ahit'in tarihsel olmayan kitaplarını ve Yeni Ahit'in tamamını ilahi kitaplar olarak kabul ediyorlardı.

Zigabenus, Bogomiller üzerindeki Paulikan etkisine dair başka kanıtlar da öne sürmektedir: "Tüm dindar imparatorları Hristiyanlık'tan uzak görür ve yalnızca İkonoklastlar'ın özellikle de (V. Konstantin) Kopronymos'un ortodoks ve inançlı olduklarını söylerler." [25] İkonoklazm Bogomilizm'in doğuşundan bir asır önce bittiğine göre bu fikir Paulikan etkisi taşımaktadır, zira Paulikanlar İkonoklast imparatorları onurlandırmak için her türlü sebebe sahiptirler.¹²³ Basileios, St John Khrysostomos tarafından elden geçirilmemiş bir İncil metnine sahip olduğunu öne sürmüştür. Bu da kendisinin Ortodokslar'ın kullandığından farklı bir metne sahip olduğu anlamına gelir. Bunun doğruluğunu kanıtlamanın kolay bir yolu yoktur, çünkü Bogomiller tarafından kullanılmış herhangi bir İncil kopyası bulunmamıştır, ancak Katharlar'ın Lyons Yeni Ahiti gibi genelde Hieronymus tarafından tercüme edilmiş İncil'e uyan ancak bir dizi farklı okumalar içeren bir metin kullanmış olmaları olasılığı vardır.¹²⁴ Zigabenus ayrıca Matta İncili üzerine bir Bogomil tefsirini ele geçirmiş ve okuyucularına Bogomiller'in kutsal kitap metnini nasıl yorumladıklarını göstermek için birinci bölümden doku-

123) Üstteki dipnota bakınız, s. 15-19.

124) Clédat, *Le Nouveau Testament traduit au xiiie siècle en langue provençale*; Hamilton, "Wisdom from the East", s. 49-52.

zuncu bölüme kadar alıntılar yapmıştır. Bu, bir doğu Hristiyan düalist mezhebinden günümüze ulaşmış tek tefsir çalışmasıdır ve bu nedenle özellikle değerli bir kanıt niteliği taşımaktadır.¹²⁵

Zigabenus, Bogomiller'in ilk aşamada takipçilerine Ortodokslar'la ortak inançlarını ve ibadetlerini anlattıklarını, sonradan ise kendilerine özgü inançları açıkladıklarını öne sürer. *Narratio* adlı eserinde Bogomil olanların aldıkları dersin bir tasvirini yapar. Bu, Bogomil ilmiyal yöntemlerinin bilinen tek örneğidir ve bu nedenle onun tam tercümesini vermekteyiz.[25, "Köken söylencesi"]

Bogomiller'i döndürmek için bir takım çabalar harcanmıştır: Ortodoksluğun bekçisi olan Alexios, Bogomil "havariler"le bire bir görüşmüştür. Tövbe edilenler salınmış¹²⁶, ancak başını Basileios'un çektiği büyük bir grup direnmiş ve Basileios, Konstantinopolis Hipodromu'nda diri diri yakılmıştır. Bir tek Basileios öldürülmüştür, diğer tövbe etmeyen Bogomiller ise ömür boyu hapse mahkum edilmiştir.

1107'de, Alexios bir grup özel vaizi Ayasofya Kilisesi'nde sırf başkent nüfusunu sapkınlık tehlikesine karşı uyarmaları için görevlendirmiştir. Bu uyarıların ne şekilde olduğuna dair bir fikir vermesi için bu vaazlardan birini de kitaba ekledik.[27]¹²⁷

Gouillard'a göre, Atina'da kullanılan Ortodoks Konseyi Kararları'ndaki Bogomiller'e yönelik lanetler Basileios'u itham eden kararlara dayalı kurallarla belirlenmiştir. Bunların verdiği tek yeni bilgi ise Bogomiller'in *Yeşeya'nın Bakışı'nı*¹²⁸ okudukları ve *Babamızın Duası'nı* Bizans Kilisesi'nde geleneksel olarak kullanılan şükran kısmı olmaksızın söyledikleridir.[16(d)]

Basileios'un yargılanmasının ardından kırk yıl boyunca Bizans kaynaklarında düalist sapkınlıkla ilgili bir bilgi yer almamıştır. Ardından, 1140'larda içlerinde Bogomiller'in de olduğu bir dizi sapkınlık duruş-

125) Matta İncili'nin bir tefsiri, bir Ortodoks Synodikon'unda Bogomil karşıtı bir bölümde Paulikan lideri Sergius Tychicus'a atfedilmiştir [16(d)]. Şayet Zigabenus tarafından alıntılanan çalışına buysa, onun Bogomil kullanımına adapte edilmiş bir Paulikan tefsiri olduğu kesindir. Bakınız, T & M 4 (1970), s. 191.

126) Bogomil dönmelerinin kabulüne dair bakınız, [26].

127) Angold, *Church and society in Byzantium*, s. 487.

128) Gouillard, T & M 2 (1965), s. 232-3. *Yeşeya'nın Bakışı* için, Ivanov, *Livres et légendes bogomiles*, s. 133-60; İngilizce tercümesi için, Wakefield ile Evans, *Heresies of the High Middle Ages*, no. 56A, s. 447-58.

ması Konstantinopolis'te gerçekleşmiştir. Mayıs 1140'ta Patrik Leon Stypes (1134-43) başkanlık ettiği bir konseyde Konstantin Khrysomallos'un yazılarında Bogomilizm izleri bulunduğunu beyan etmiştir. Khrysomallos yakın zamanda Hieron'daki St Nikholas manastırında ölmüştür.[28] Bu yazılar toplatılmış ve yakılmıştır. Khrysomallos'un "ilmihal edinme ve bu büyük gizemin kutsal bilgi konusunda ehil olmuş ustalarının ellerine kapanarak ve ibadet ederek ruhlarını dizginleme ve yeneden doğma" ihtiyacı içinde olduğunu söylediği iddia edilmiştir.[28] Bu, Bogomiller'in kabul ayininin Kutsal Ruh'a vaftiz yoluyla yapıldığını gösteren bir kanıttır, konsey de böyle yorumlamıştır, ancak bugün pek çok araştırmacı onun bir Bogomil değil bireyin ruhunun Tanrı'yla bütünleşmesinin önemini vurgulayan büyük Ortodoks gizemci Yeni Teolog St Symeon'un takipçilerinden olduğunu öne sürmektedir.¹²⁹

Duruşma önemlidir, çünkü yetkilileri Bogomilizm'in hâlâ kilise liderleri arasında yaygın olması olasılığı konusunda endişelendirmiştir. İmparator I. Manuel'in 1143'te tahta çıkmasının hemen ardından yeni Patrik Oxeia'lı II. Mikhael (1143-46) imparatorluk yargıçlarının da hazır bulunduğu bir konseye başkanlık etmiş ve Kapadokyalı iki piskoposu sapkınlıkla suçlamıştır. Sonuçta onlara yöneltilen suçlamaların hiç biri sapkınlıkla ilişkili olmasa da Bogomilizm'den suçlu bulunmuşlar ve tecrit hapsine mahkum edilmişlerdir.[30] Bu kişilerin yargılanmalarının önemli yan etkileri olacaktır.

Geniş kesimlerden saygı gören ve sonraki imparator II. John (1118-43) tarafından önemsenen Niphon adlı bir keşiş¹³⁰ bu duruşmayı protesto etti ve kendisi de Bogomil olmakla suçlanarak Konstantinopolis'teki Periblepton manastırına kapatıldı.[31] Patrik Mikhael sapkınlığın bu denli gelişmesine sert tepki göstermiş ve yönetimi esnasında konsey tövbe etmeyen Bogomiller'in sivil mahkemelere başvurmaksızın yakılması biçimindeki sıra dışı kararı almıştır. Bu karar daha sonra ünlü kilise hukukçusu Theodore Balsamon'u bile rahatsız edecektir.[29]

Ancak 1146'da, Patrik Mikhael emekli olmuş ve yerine vakit geçirmeden keşiş Niphon'u hapisten çıkarıp özgürce dersler vermesini sağlayan Kosmas II Atticus geçmiştir. Niphon'un öğretisinin hiçbir ayrıntısı bilinmemektedir, ancak Yahudiler'in Tanrısı'nı reddettiği söylenir; bu da

129) Magdalino, *The empire of Manuel I Komnenos*, s. 276; Angold, *Church and society in Byzantium*, s. 489-90.

130) Angold, *Church and society in Byzantium*, s. 78.

onun Bogomiller'e özgü Eski Ahit bakışını paylaştığını gösterir. Öte yandan Yahudiler'in Teslis inancına sahip olmadıklarını söylüyor olması da aynı derecede önemlidir.[31] Patrik, Niphon'un Ortodoksluğunu savunmuştur, ama bunu yaparak kendi düşmanlarının eline bir koz vermiştir: 20 Şubat 1147'de, İmparator Manuel'in başkanlığında piskoposlar ve sıradan yetkililerin yaptığı bir toplantıda Kutsal Konsey'in sapkın ilan ettiği Niphon'u serbest bıraktığı için Bogomiller'e arka çıkmakla suçlanmış ve görevden alınmıştır.[32(a)] Patrik, bizzat Bogomil öğretilerine inanmakla ve yaymakla suçlanmamıştır. Şüphesiz ona karşı bir iftira kampanyası başlatabilmek için Niphon'la olan dostluğunu kullanan düşmanları vardır. örneğin kendi hane halkından olan John Tzetzes onunla ilgili imparatoru uyarına cüretini göstermiştir.[32(c)] Öte yandan Manuel'in yalnızca böylesine eften püften sebeplerle Kosmas'ın azline karar vermiş olması olası değildir. Muhtemelen onun, ağabeyi Sebastokrator Isaac ile tahtı ele geçirme planları yaptıklarına inanmıştır.[32(b)]

1140'larda Konstantinopolis, Bogomil ateşiyle kavrulmaktadır: Gizli bir Bogomil olma suçlaması, her türden rakibin en işlevsel silahı halini almıştır. Zira bu suçlama, Bogomiller'in karanlığın güçlerine sahip olan birer gizlenme ustası ve ilahi bir düzene sahip Ortodoks Bizans topluluğunu yıkmaya niyetli kişiler olduğu biçimindeki yaygın inancı harekete geçirmektedir. Nitekim bunlar, Komünistler'in 1950'lerde ABD halkının gözündeki yerin aynısına sahiptirler. ([35]'e bakınız)

Kuşku yok ki, şehirlerde hâlâ büyük sayılarda gerçek Bogomiller yaşamaktadır. Philippopolis¹³¹ ile Thessalonika'nın batısındaki Moglena'da onların varlığına dair kanıtlar mevcuttur.[33] Ayrıca Manuel'in Bogomil liderlerinin tutuklanmasını emrettiğine dair de kanıt vardır, ancak yorumlaması biraz zordur. Bu çalışmanın adı *Şeytanlarla ilişkili Diyalog*'dur.[34] Çalışma eskiden Mikhael Psellus'a (ölümü 1078) atfedilirken, Gautier'e göre on ikinci yüzyılın ortalarında Methone'li Nikholas tarafından yazılmıştır. Gautier'in verdiği tarih eskisinden daha inandırıcıdır, zira eski tarih, imparatorluk yetkilileri tarafından Bogomiller'e karşı hiçbir önlemin alınmadığı bir döneme rast gelmektedir.¹³²

131) Browning, "Unpublished correspondence between Michael Italos, archbishop of Philippopolis, and Theodore Prodromos", *Byzantinobulgarica* 1, s. 279-97; ayrıca *Studies on Byzantine history, literature and education*, no. VI.

132) Angold, *Church and society in Byzantium*, s. 496.

Metin, Timotheos ile Trakyalı bir erkek olan Thrax arasında geçen bir diyalog şeklinde yazılmıştır. Metnin Bogomiller'le ilişkili olduğu açıktır. Thrax, sapkınları üç parçalı Tanrı'ya inananlar olarak anlatır: en yüce olan Baba, cennetleri yöneten genç Oğul ve yeryüzünü yöneten ve "bitkilerin, hayvanların ve bileşik olan her şeyin yaratıcısı" olan büyük Oğul Satanael.[34] Bu, daha önceki tüm yazarlar tarafından da anlatılan Bogomil kozmolojisi. Anlatı tutarsızdır: Thrax, Thessaly'deki Elason şehrine gittiğini ve yerel Bogomil lideri ile takipçilerini tutuklayıp yargılanmaları için Konstantinopolis'e getirmeye çalıştığını anlatır. Ancak bunu yapmasına muhtemelen yerel muhalefetin gücü engel olmuştur. Onun sapkınlarla ilgili başta gelen ajanı Mark Mesopotamites adlı bir keşiştir. Eski bir yazmaya düşülmüş notta şöyle yazmaktadır: "Bu Mark, Thebai'den geldi. Başta bir Bogomil *didaskalos*'u iken sonradan Ortodoks oldu ve Bogomiller'e karşı gönderilen Thrax'ın emrine girdi."([34], not 6)

Michael Angold, Mesopotamites ailesinin on ikinci yüzyılın başlarında Thebai ile bağlantısına dair farklı bir kanıtı dikkat çeker.¹³³ Buna göre, Thrax'ın görevi Thessaly ile Yunanistan'da gibi görünmektedir. Ayrıca on ikinci yüzyılda bu bölgelerdeki Bogomil varlığı, aynı dönemde Yunan Kilisesi tarafından Ortodoks Konseyi Kararları'na eklenen Bogomil karşıtı maddelerle de ispatlanmaktadır.[16(d)]

Diyalog'un Bogomiller'e dair içerdiği bilginin niteliği düşüktür. Bogomil seçilmişlerinin sofuluğundan oldukça uzak biçimde sapkınlar yönetelik sıkça yapıldığı gibi tiksindirici toplu cinsellikle ve Satanael ile onun emrindekilere ibadet etmekle suçlanmışlardır. Angold'un haklı olarak dile getirdiği gibi Ortodoks araştırmacılar Bogomil kabul ayininin doğru bir onurlandırma aracı olduğunu kabul edemeyeceklerinden onun şeytani içerikli olduğunu varsaymak zorunda kalmışlardır.¹³⁴ Bunun sonuçlarından biri, Bogomiller'in iblislerin işlerine dair özellikle donanımlı olduklarına inanılmasıdır. Bu metnin ana gövdesi, iblislerin doğa içindeki yeri hakkında Bogomiller ile Ortodokslar arasındaki kapsamlı benzeşmeye dikkat çekmeye odaklanmıştır. Thrax, Timotheos'a farklı güçlere sahip ve her biri insanlara farklı şekillerde zarar verebilecek ve onları hasta da edebilecek altı çeşit iblis olduğunu anlatır.

133) Angold, *Church and society in Byzantium*, s. 498, n. 125.

134) Angold, *Church and society in Byzantium*, s. 499.

Bu *Dialog*'un yazarı iblisler konusunda bu dönemdeki Ortodoks inançlılardan daha fazla bilgisiz değildir. Periblepton'lu Euthymius'un iblisler tarafından kuşatılmış evren tasavvuru daha yeni ortaya çıkmıştır.[19] Uzman olmasa da iyi eğitilmiş biri olan Anna Komnena Bogomil Basileios'un tutuklandığı gece meydana gelen dolu fırtınasını ve depresimi, "Satanael'in öfkelenmiş iblislerinin kızgınlıklarının bir tezahürü" olarak açıklar.[24] Mantıklı bir teolog olan Zigabenus ise doğal dünyada iblislerin varlığını doğrular.

İblislerin böylesine güçlü olduğu ve dışarıda rahatça hareket edebildiği bir evrende insanları onların tahakkümünden kurtarmayı başara-bildiklerini iddia eden Bogomiller benzer güçlere sahip olduklarını öne süren Ortodoks din adamları ile rekabet edebilmektedirler. İblislerin çok farklı hastalıkların sebebi olduğuna inanıldığı düşünüldüğünde, Bogomil Basileios tarafından sürdürülen doktorluk mesleği onun Konstantinopolis'in en güçlü evlerine girmesine olanak sağlamış olabilir.¹³⁵

Bogomiller ve Batı Dünyası

I. Alexios'un hükümdarlığı sonrası dönem, Yunan ve Slav kaynakları Bogomilizm'in içsel tarihine dair çok az bilgi içermektedir. Öte yandan bu boşluk kimi boyutlarda batı kaynakları tarafından doldurulabilmiştir. Bugün, akademisyenler arasında Katharizm'in köken olarak Bogomilizm'in batılı bir versiyonu olduğu konusunda fikir birliği vardır. Her ne kadar Katharizm'in Batı'da ilk ortaya çıkışının tarihi konusunda kayda değer tartışmalar hâlâ sürüyor olsa da hareketin 1140'larda tamamen yerleşmiş olduğu da bir gerçektir.¹³⁶ Başlangıçta tüm Katharlar ılımlı düalistlerdi ve kendilerini Bulgar cemaatinin^(xviii) üyeleri olarak görüyorlardı. Bu kavramın en iyi açıklaması "Bulgar mirası"dır. Anlamı da ruhani vaftizciliğin (Kathar'ların *consolamentum*^(xix) dediği) miras alınma-

(xviii) Burada kullanılan terim *ordo Bulgariae*'dir. Ordo kelimesi bir tür tarikatı, nizamı ya da mezhebi nitelese de, buradaki kullanımı itibarıyla cemaat anlamına daha yakındır.

(xix) *Consolamentum* kavramı Katharlar'ın kabul ayinlerinde kullandıkları bir kavramdır ve yeni üyeye ermişlerden biri tarafından el verilmesi anlamına gelir. Bunun ardından yeni üye de ermişlik makamına doğru yol alır. Kelimenin Latince kökü ise, teselli etmek, avutmak, yatıştırmak anlamlarını taşır.

135) Greenfield, *Traditions of belief in late Byzantine demonology*.

136) Lambert, *Medieval heresy*, s. 55-61.

sıdır. Bu miras ise onları Havariler Kilisesi ile ilişkilendirmiş olur.

Öte yandan 1170 civarında Konstantinopolis Bogomil piskoposu *ba-ba* Niketas Bulgar cemaati tarafından gerçekleştirilen *consolamentum*'ların geçersiz olduğunu duyurmak için Batı'yı ziyaret eder.[37(b)] Kendisi Drugunthia cemaatini temsil etmektedir ve Toulouse yakınlarındaki Saint Félix'te Kuzey ve Güney Fransa ile Lombardy'den gelen Kathar piskoposlarının katıldığı bir konsile başkanlık etmektedir. Katılan tüm Kathar ermişlerine yeniden *consolamentum* sağlar, piskoposları yeniden kutsar ve güney Fransa toplumları için üç yeni piskopos görevlendirir. Kiliselerin, gelecekteki uyum sorunlarının aşılması için bölgesel sınırlarını yeniden çizmeleri gerektiğini söyler ve bunun Doğu kiliseleri tarafından da uygulandığını öne sürer.[37(a)]

Batılı kaynakların tümü, kendilerinin Niketas'a ve Drugunthia cemaatine bağlı olduklarını söyleyen Katharlar'ın Paulikanlar gibi mutlak düalist olduklarını ancak Bulgar cemaati üyeleriyle aynı kökten geldiklerini gösterecek biçimde sofu bir yaşam sürdürdükleri ve ortak ibadet ve organizasyon yapılarına sahip oldukları için Paulikan olmadıklarını ortaya koymaktadır.¹³⁷

Drugunthia ve türevi isimler, Dragovitia isminin batılılar tarafından dönüştürülmüş halleridir ve Dujâev'in gösterdiği gibi, "Rodop dağlarının Philippopolis'e kadar uzanan bölgesini" nitelerler.¹³⁸ On ikinci yüzyılda Philippopolis'te güçlü bir Paulikan varlığı söz konusuydu ve bu nedenle Dragovitia/Drugunthia Kilisesi'nin mutlak düalist inançlarından, Bogomilizm'e kayan Paulikanlar'ın sorumlu olduğu söylenebilir.¹³⁹ Zigabenus ve daha eski Bizans kaynaklarının, Niketas'ın Batı'ya geldiği ve Dragovitia cemaatinin Konstantinopolis Bogomil kilisesi tarafından benimsendiği 1100-1170 arasında belirmiş olan bu ayrışma konusunda bilgileri yoktu.

Ayrışma ortaya çıkmadan önce ve Zigabenus onlarla ilgili yazdıktan sonra, Bogomiller farklı bir piskoposluk idaresini benimsediler. Bu ida-

137) Hamilton, "The origins of the dualist church of Drugunthia", s. 115-24; Nelli, *La Philosophie du catharisme*. Nelson, "Religion in 'histoire totale'", s. 67-70; Angold, *Church and society in Byzantium*, s. 490-5.

138) Dujâev, "Dragvitsa-Dragovitia", s. 218-19.

139) Hamilton, "the Cathars and the Seven churches of Asia", s. 282-3; Obolensky, "Papa Nice-tas".

re dahilinde her bir bölge piskoposuna iki asistan yardım ediyordu. Zamanı geldiğinde görevi devralma hakları bulunan bu kişiler büyük oğul ve küçük oğul olarak biliniyordu. Bu sistem, Tanrı ve iki oğlu hakkındaki Bogomil öğretisini yansıtmaktadır. Bilinen ilk Kathar piskoposu 1143 yılında Köln'de yargılandı.¹⁴⁰ Öte yandan bilinen ilk Bogomil piskoposu ise Niketas'ı kutsayan Drugunthia'lı Simon ya da Symeon idi.[37(b)] Katharlar ya da Bogomiller arasında ilk defa görülen bu idare biçimi kesinlikle ayrışmadan önce ortaya çıkmıştı, zira hem ılımlı hem mutlak düalist Bogomiller bunu hayata geçirmişlerdi.

Saint-Félix belgesi, Niketas'a bağlı olduğu iddia edilen beş Bogomil Kilisesi'nin adlarını verir: Roma, Dragometia (Dragovitia), Melenguia, Bulgaristan ve Dalmatia.[37(a)] Bizanslı Yunanlılar ve isminden anlaşıldığı kadarıyla bir Slav değil Yunan olan Niketas Romalı kelimesinin Bizanslı'yı ifade ettiğini bilir ve onun bahsettiği *Ekklesia Romana* (Roma Kilisesi) Konstantinopolis'ten yönetilen ve kendisinin önderlik ettiği Bizans İmparatorluğu Bogomil Kilisesi olmalıdır. Dragovitia Kilisesi ise Philippopolis bölgesinin Bogomil Kilisesi idi. Bulgaristan Kilisesi *baba* Bogomil tarafından kurulan ana-kiliseydi. Melenguia Kilisesi, Dossat'ın belirttiği gibi, güney Peloponnesos'taki Taygetus bölgesinde yaşayan Milingui kavmiyle ilişkili olmalıdır.¹⁴¹

On üçüncü yüzyıla dek Slavca konuşan ve kendi kendini yöneten bu halk¹⁴² Bogomil vaizlere çekici bir kitle olarak görünmüş olabilir ve Bogomilizm Thessaly ve Hellas'ta hali hazırda yerleşmiştir. Dalmatia Kilisesi sonradan Bosna Kilisesi olarak tanınacak olan kurumun ilk halidir.[39] Niketas'ın listesinde eksikler de var gibidir: Anadolu ya da Thessaly ve orta Yunanistan'dan hiç bahsedilmemiştir. Halbuki her iki bölgede de Bogomil toplumları mevcuttur, ancak bu bölgeler Niketas'ın dikkatinden kaçacak derecede başkentten uzaktır.

140) St Bernard Mektupları'na Ek'ten, no. CDXXXII (PL 182, 679).

141) Dossat, "À propos du concile cathare de Saint- Félix", s. 209-14; bu şekilde, belgenin bir on yedinci yüzyıl sahteciliği olduğu fikri desteklenmektedir. Daha geniş biçimde kabul gören karşı fikirler için, Hamilton, "The Cathar council of Saint- Félix reconsidered", s. 23-53. Nelson, "Religion in 'histoire totale'", s. 67-70; Moore, *The origins on European dissent*, s. 212-15; Lambert, *Medieval heresy*, s. 126-8.

142) Lurier, *Crusaders as conquerors*, s. 159-60. Constantine Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, c. 50, s. 232-5.

Niketas'ın ziyaretinden birkaç yıl sonra Bulgaristan Bogomil Kilisesi Lombardy Katharları'na Petracius adında bir haberci gönderir. Haberci, Niketas'ı kutsayan Dragovitia Piskoposu Symeon'un affedilmez günahın pençesine düştüğünü bu nedenle ondan alınmış olan tüm *consolamentum*'ların geçersizleştiğini bildirir. Bu haberler kuzey ve orta İtalya Katharları arasında bir daha asla düzelmeyecek olan bir ayrışmaya yol açar. Desenzano Katharları Niketas'ın mutlak düalizmine bağlı kalır (güney Fransa'dakiler gibi) ve kendi piskopos-ermişlerini kutsanması için Dragovitia'ya gönderirler. Diğer Katharlar ise ılımlı düalizme döner ve Bulgaristan ya da Bosna Kilisesi'ne bağlanırlar.[37(b)] Bu süreçte Bogomiller tarafından kullanılan kaynağı belirsiz el yazmaları Latince'ye çevrilir ve Katharlar arasında yayılır.[38]

Batı misyonlarının başarısı ve İtalyan Katharları'nın Balkan Bogomilleri ile kurdukları yakın ilişki Bogomilizm'in on ikinci yüzyılda ne kadar canlı olduğunun açık göstergesidir. Bu durum Theodore Balsamon tarafından da fark edilmiştir. Ona göre kasabalar ve köyler tamamıyla Bogomilizm'e sığınmıştır ve onun zayıflatılması için hiçbir girişimde bulunulmamıştır.¹⁴³ Dahası, Manuel yönetiminin ardından bile başkentte hâlâ Bogomiller mevcuttur.

Bu bilginin kaynağı, Konstantinopolis'te yaşayan bir Pisa'lı olan ve Manuel I'nın batılı Kilise ilişkileri danışmanlığını yapan Hugo Etherianus'un Bogomiller'e karşı yazdığı *Adversus Patharenos*^(xx) adlı bir broşürdür.[36] Bu kişi 1166 itibarıyla Konstantinopolis'e iyice yerleşmiş durumdadır. Bu nedenle bu broşür 1160 ile Manuel'in 1180'deki ölümü arasında muhtemelen 1170'lerde yazılmış olmalıdır. Daha önce de hiç yayınlanmamıştır.¹⁴⁴ Hugo, Konstantinopolis'in batılı sakinleriyle yaşayan Katharlar'la değil Bizans Bogomilleri ile ilgili yazıyordu. Çalışmasının tüm içeriği özellikle de Ortodoks kiliselerine dair referansları ve şehrin kutsal emanetleriyle ikonalar kültüne dair göndermeleri bunu ortaya koymaktadır. Broşür, adı bilinmeyen soyluların isteğiyle imparatoru Bogomiller'e ölüm cezasını uygulamaya ikna etmek amacıyla yazılmıştır. Hugo'un temel kaygısı, işverenlerine Bogomil ibadetlerine karşı otoritelere gösterebilecekleri örnekler sağlamaktır. Bogomiller'e yönelt-

(xx) Patharenler'e karşı anlamında. Patharenler, Katharlar'a İtalya'da verilen addır.

143) Magdalino, *The empire of Manuel I Komnenos*, s. 393.

144) Dondaine, "Hugoes éthérien et Léon Toscan"; Dondaine, "Hugoes éthérien et le Concile de Constantinople".

tiği suçlamalar yemin etmeyi reddetmeleri dışında bilinen suçlamalardır. Hugo, hep birlikte yemin törenlerinin yapıldığı bir toplumdan gelmektedir ve bu durumdan çok etkilenmiştir: “Yeminler olmazsa dünyaya sıkı sıkıya tutunmak imkansızdır” diye yazmıştır.[36]

Girişimi ise bir sonuca ulaşmamıştır. Ne Manuel ne de 1180'deki ölümünün ardından imparatorluğun ardı ardına gelişen saray devrimleriyle, dış saldırılarla ve Sırbistan'da bağımsız bir krallığın kurulmasına ve Bulgaristan'da bir yeniden canlanmaya yol açan Balkanlar'daki ayaklanmalarla sarsıldığı sorunlu çeyrek yüzyıl boyunca halefleri, Bogomil'erin peşine düşmüştür.¹⁴⁵

1203-4'te Konstantinopolis'e yönelen Dördüncü Haçlı Seferi Bizans topraklarında daha fazla politik yarılmaya yol açmıştır. Bizans İmparatoru ve Ortodoks Patriği Nikaea'da sürgünde kendi meclislerini kurmuşlar, diğer bağımsız Bizans devletleri ise Trebizond ile Epirus'ta kurulmuştur. Geriye kalan imparatorluk toprakları Konstantinopolis'in Latin İmparatoru ile Venedikliler arasında paylaşılmıştır.¹⁴⁶

Batı idaresi altındaki topraklarda Ortodoks piskoposların yerini Latin piskoposlar almıştır¹⁴⁷, böylece 1204 sonrasında Bizans dünyasında Bogomilizm ile savaşacak tek parça bir laik ya da dini otorite kalmamıştır.

On üçüncü yüzyılın başlarında Papalık, Bosna'daki Bogomilizm ile savaşmaya girişmiştir. Orada her ne kadar Slav yöntemleri kullanılsa da, Bosna Katolik Hristiyan dünyanın parçasıdır ve *Ban* unvanlı yöneticileri pratikte bağımsız prensler olsalar da teknik olarak Macar Krallarına tabidir.¹⁴⁸ Niketas, Dalmatia Kilisesi'ni de Bogomil kiliseleri listesine almıştı (Bu kilise İtalyan kaynaklarında Sclavonia adıyla geçmektedir).[37(b)] 1260 civarında Başrahip Thomas tarafından yazılan *Split'in Tarihi*'nden ve Papa III. Innocent'in (1198-1216) yazışmalarından, Dalmatia Bogomilleri'nin Split Başpiskoposu Bernard tarafından on ikinci yüzyılın sonlarında sapkınlıkla suçlandıklarını ve Bosna'ya sığındıklarını biliyoruz. Bogomiller başlangıçta burada *Ban* Kulin tarafından iyi karşılandılar ancak Macaristan Kralı'nın baskıları sonucu *Ban* bunların Or-

145) Brand, *Byzantium confronts the West*; Fine, *The late medieval Balkans*, s. 1-59.

146) Nicol, “The Fourth Crusade and the Greek and Latin empires”; Lock, *The Franks in the Aegean*, s. 35-107.

147) Lock, *The Franks in the Aegean*, s. 193-221; Fedalto, *La chiesa latina in Oriente*, s. 219-487.

148) Fine, *The late medieval Balkans*, s. 17-21.

todoksluğuna dair bir papalık soruşturması için izin verdi.[39(a-c)] Bunun sonucunda 30 Nisan 1203'te elçi Casamaris'li John, Ban Kulin ve "o andan itibaren Bosna topraklarında Hristiyan olarak tanınma hakkını elde eden bu adamların önde gelen" yedisi arasında Bolino-Polje Sözleşmesi imzalandı.[39(d)] Önderler, toplumlarını Katolik Kilisesi dahilinde ortodoks ve tek cinsiyetli keşiş gruplarına dönüştürmeye razı oldular.

J.V.A. Fine, bu adamların Bogomil olup olmadıklarını sorgulamıştır, zira kaynakta onların inançlarına dair belirgin bir referans mevcut değildir.¹⁴⁹ Ancak biz onun değerlendirmesini ikna edici bulmuyoruz. Zira, daha önce bu tür şeyleri yapamıyor olsalardı onlardan mihrapları, haçları ve tam İncilleri olan şapeller kurmalarını, Ayin yapmalarını ve İlahi Makam'ı okumalarını beklemek anlamsız olurdu. Ancak Bogomiller tüm bu şeyleri reddediyor ve John Tzurillas'ın takipçilerinin on birinci yüzyılın başında[19] ve batılı Katharlar'ın bu dönemde yaptıkları gibi tek cinsiyetli topluluklar halinde yaşıyorlardı. Dahası, yedi önderden resmi olarak şu yemini etmeleri istenmişti: "Bundan böyle bilinen hiçbir Maniheist'in ya da başka sapkınların bizimle yaşamalarına izin vermeyeceğiz." Bu dönemde batı Kilisesinde "Maniheist" kavramı tam olarak Katharlar'ı ya da Balkan heretikleri söz konusu olduğunda Bogomiller'i niteliyordu.[39(d)] öte yandan Bolino-Polje Sözleşmesi de boş değildir: Onun imzalanmasının yolunu açan tüm yazışmalarda bu heretiklerin Bogomiller olduğu açıkça ima edilir.

1202'de, Bulgaristan hükümdarı Kalojan, Bizans'tan bağımsızlığını kazanmak için Papa ile görüşmelere başlar ve bunun sonucunda Bulgaristan Kilisesi Roma'ya bağlanır ve Kalojan 1204 tarihli bir papalık genelgesiyle taç giyer.¹⁵⁰ 1206'da, Innocent başka bir elçiyi bilinmeyen bir görevle Bulgaristan'a gönderir¹⁵¹ ve 1207 yılında tahta geçen yeni Çar Boril'i Bogomiller'i sorgulaması konusunda muhtemelen ikna eder. Boril'in, 1211'de tam da Languedoc'ta Albigen Seferi sürerken Bogomizm'e karşı yasalar çıkarmak için Trnovo'daki bir Konsey'e başkanlık etmiş olduğu gerçeği tamamen bir tesadüf gibi görünse de bunun kesinliği yoktur.

149) Fine, *the Bosnian church*.

150) Gill, *Byzantium and the Papacy*, s. 21-2.

151) Alberic of Trois Fontaines, *Cronicon* (MGH SS xxiii, s. 886).

Gouillard'ın da belirttiği gibi, bu Konsey'in kararları Patrik I. Kosmas'ın Bogomil karşıtı bildirisinin farklı bir düzenlemesidir[21] ve bunlara hiç biri Bogomilizm ile ilişkili olmayan iki madde eklenmiştir.[41] Konsey'in tarihçiler için en değerli kısmı, içlerinde Sredets (Sofya) dedesi ya da dyed'i Kapadokyalı Peter'in de olduğu Bogomil liderlerinin lanetlenmesidir. Obolensky dyed kelimesinin Bogomil piskoposu olarak anlaşılması gerektiğini savunur.¹⁵² Bu Peter, büyük olasılıkla 1211'de Bulgar Bogomilleri'nin Piskoposu'dur.

Bolino-Polje Sözleşmesi Bosna Bogomilizmi'nin sonunu getirmemiştir. III. Honorius (1216-27) Macaristan Kralı II. Andrew'yu bu heretiklere karşı harekete geçirmeye çabalamış ancak başarısız olmuştur[42], ardından Languedoc'taki elçisi Porto Kardinali Conrad'ın "Macaristan yakınındaki Bosna, Hırvatistan ve Dalmatia bölgelerinde Carcassone'lu Bartholomeos adlı birini" güney Fransa'daki piskopos vekili olarak görevlendiren heretik bir antipapanın ortaya çıktığını bildirmesiyle telaşlanmıştır.[42] Bu söylentinin bir miktar gerçeklik payı vardır, zira Bosna Bogomil Piskoposu o dönemde Güney Fransa'daki Katharlar arasında ılımlı düalizmi yaymaya çalışmaktadır, ancak Kardinal Conrad bu heretik baba'nın tüm düalist kiliseler üzerinde sözü geçen bir antipapa olduğunu sanmıştır.¹⁵³

Papa IX. Gregory (1227-41), Bosna Katolik Piskoposu'nu sapkınlığa hoşgörü gösterdiği için görevden almış ve 1234'te Hırvatistan Dükü'nü haçlı ayrıcalıklarıyla donanmış halde Bosna'da savaşmakla yetkilendirmiştir.[43(a)]¹⁵⁴ Gregory, aynı zamanda Bogomiller'in Bulgaristan'daki varlığından da rahatsızdır. Orada Papalık nüfuzu Bulgaristan Kilisesi'nin Nikaea'da sürgünde yaşayan Ortodoks Patriği'nin komünyonunu kabul ettiği 1232'de son bulmuştur.¹⁵⁵

1238'de, Papa, Macaristan Kralı IV. Bela'yı sapkınlığa göz yumduğu gerekçesiyle Çar II. John Asen'e karşı haçlı seferi düzenlemeye zorlamıştır. Ne var ki, 1241-42'de Bosna'ya düzenlenen uzun soluklu haçlı seferinin de son bulmasına neden olan Moğol istilası sonucu bir kazanım sağlanamamıştır.[43(b)]¹⁵⁶

152) *The Bogomils*, s. 240, 242-5.

153) Borst, *Die Katharer*, s. 209-10.

154) CICO III (iii), no. 194, 197, 198, 207, s. 268-9, 371-2, 283.

155) Gill, *Byzantium and the Papacy*, s. 63-4.

156) CICO III (iii), no. 229, 248, 248a, 248b, s. 308-10, 325-8; Fine, *The Bosnian Church*, s. 137-45.

Konstantinopolis Latin İmparatorluğu'nda Bogomiller'i soruşturmak için bir girişimde bulunulmadı. İmparatorlar, kendilerini Nikaea, Epirus ve Bulgaristan'daki yöneticilere karşı savunmakla oldukça meşgul-lerdi. Öte yandan Latin piskoposlarla kitleler arasında bir dil engeli vardı ve özellikle Bogomiller Ortodoks keşişlerden ayırt edilemedikleri için heretiklerin peşine düşmek konusunda ciddi zorluklar yaşıyordu.¹⁵⁷

Ortodoks Patrik II. Germanus'un (1222-40) vaazlarından Nicaea İmparatorluğu'nda Bogomiller'in yaşadığı biliniyordu[44]¹⁵⁸, ancak o üzerinde *de iure* ruhani otoriteye sahip olduğunu iddia ettiği Latin İmparatorluğu'ndaki sapkınlığın yayılışından da endişe ediyordu ve bu konuda Konstantinopolis'in inançlı kişilerine bir genelge mektup yazdı. Değindiği Bogomiller ılımlı düalistlerdi: "şeytana Tanrı'nın Oğlu ve İsa'nın kardeşi diyorlar." [44(d)] Eğer doğruysa, bu, Konstantinopolis Bogomilleri'nin doktor Basileios zamanında bağlı oldukları ılımlı düalizme döndüklerini ve *baba* Niketas'ın öğrettiği Dragovitia mutlak düalizmini terk ettikleri anlamına gelmektedir.

1233'te IX. Gregory tarafından Katharlar'la mücadele etmek için oluşturulan papalık Engizisyonu hiçbir zaman Frenk Yunanistanı'nda boy göstermemiştir, ancak kurumun bazı yetkilileri orada neler olduğuyla ilgilenmiştir. Sonradan Lombardy Engizisyoncusu olan eski Kathar rahibi Rainier Sacconi 1250'de Katharizm ile ilgili yazdığı *Summa*'da Bogomil kiliselerinin listesini vermişti: Aynı bölgedeki Sclavonia Kilisesi, Konstantinopolis Latin Kilisesi ve Yunan Kilisesi; Romanya'daki Philadelphia Kilisesi; diğerlerinin köklerini dayandırdıkları Bulgaristan ve Drugunthia Kiliseleri.[45]

Bu listeyle seksen yıl önce Niketas tarafından yapılan liste arasında büyük oranda tutarlılık vardır. Konstantinopolis'teki Yunan Kilisesi, Bulgaristan Kilisesi, Dragovitia (Drugunthia) Kilisesi ve Sclavonia Kilisesi her ikisinde de vardır.¹⁵⁹ Niketas'ın Melenguia Kilisesi Sacconi tarafından listeye alınmamıştır. On üçüncü yüzyılda Milingui 1248'den beri savaş içinde oldukları Akhaea'nın Frenk prensleri tarafından kuşatılmıştı, bu nedenle onlarla ilgili bilgilere ulaşamamış olabilir¹⁶⁰ ya da ora-

157) Angold, "Greeks and Latins after 1204: the perspective of exile".

158) II. Germanus'un çalışması için, Angold, *Church and society in Byzantium*, s. 547-54.

159) İtalyan yazarlar, Dalmatia Kilisesi'ne daima Sclavonia Kilisesi demektedirler.

160) Lurier, *Crusaders as conquerors*, s. 126, 131, 160-1.

daki Bogomil Kilisesi ortadan kalkmış olabilir. Rainier, iki yeni kiliseyi listesine dahil eder: Germanus'un şiddetle yüklendiği Nikaea İmparatorluğu Bogomilleri'nin bağlı olduğu Romanya'daki Philadelphia Kilisesi¹⁶¹ ile Konstantinopolis'teki Latinler'in Kilisesi. Bu kilisenin kökleriyle ilgili elimizdeki tek bilgi, onun birinci Haçlı Seferi dönemine dek uzandığını göstermektedir. Bizans başkentinde bir Latin Kathar Kilisesi'nin böylesine erken bir tarihte varolduğu varsayımı, Bogomil misyonlarının on ikinci yüzyılda batı Avrupa'da dil sorunları yaşamaksızın nasıl başarıyla çalıştıklarının açıklanmasına yardımcı olabilir.¹⁶² Ancak her ikisi de başkentte yaşayan *baba* Niketas ve Hugo Etherianus böyle bir Kilise'den söz etmemişlerdir. Bu sorunun olası açıklamalarından biri I. Alexios zamanından itibaren Konstantinopolis Bogomil toplumu içinde Yunanlılar kadar Latinler'in de olduğu ve Bogomiller on ikinci yüzyılda piskoposluk elde ettiklerinde kentteki Yunanlılar ve Latinler üzerinde söz sahibi olan tek bir otorite olduğu biçimindedir. Piskopos Niketas'ın Dragovitia yolu'nu ve onun mutlak düalizmini kabul ettiği bilinmektedir. Ancak II. Germanus döneminde Konstantinopolis'teki Yunanlı Bogomiller Bulgaristan'ın ılımlı düalist yolu'na dönmüşlerdir. Bu ilk olduğunda Latin Bogomiller'den bir kısmının Dragovitia yolu'na bağlı kaldığı ve kendi piskoposluklarını oluşturarak bir ayrışmaya yol açtıkları düşünülebilir. Öte yandan bu açıklama tamamen varsayımlara dayanmaktadır.

Sacconi, Bogomil Kiliseleri'nin üyelerine dair istatistik verebilecek tek yetkilidir: "Konstantinopolis'teki Latin Kilisesi elli kadar üyeye sahiptir. Sclavonia, Philadelphia, Yunan (Konstantinopolis'li), Bulgar ve Drugunthia Kiliseleri ise toplam 500 kadar üyeden oluşmaktadır." [45] Bu rakamlar olasılıkla tam kabul görmüş yani Katharlar'ın ermiş olarak adlandırdıkları kişileri belirtmektedir ve "sıradan" katılımcıların sayısı bundan çok daha fazla olmalıdır. Sacconi, propaganda amacıyla, organize düalizmin Doğu ve Batı'daki ortodoks Hristiyanlığa yönelik tehdidini en aza indirmeye uğraşmaktadır. Sıradan inananların ermişlere oranını tahmin etmek için 100 sayısını esas alırsanız, bu şekilde bile Balkan topraklarına ve Konstantinopolis'in Latin ve Yunan imparator-

161) Haritaya bakınız.

162) Hamilton, "Wisdom from the East".

luklarına yayılmış 55000 düalist inançlıdan söz etmek gerekir; kaldı ki gerçek rakam büyük ihtimalle çok daha fazladır.

Daha sonraki hiçbir batılı yazar Bulgaristan'daki ya da Bizans topraklarındaki düalist hareketlere değinmez. Ancak Papalık batı Kilisesi'nin bir parçasını oluşturan Bosna ile ilgilenmeyi sürdürmüştür. 1247-1251 arasında IV. Innocent Bosna Kilisesi'ni Macaristan başpiskoposuna bağlayarak üzerindeki denetimi sıkılaştırmak istedi, ancak kilise papalığa itaat etmeyi reddetti.¹⁶³ Genellikle Bogomilizm'in tam bu süreçte Bosna'nın yerleşik kilisesi olduğu varsayılır, ancak J.V.A Fine bunu kabul etmez. Bosna'da Bogomiller'in olduğuna karşı çıkmamakla birlikte, yerleşik Kilise'nin Bosnalılar'ın Macar denetimi altına girmek istememelerinden dolayı politik sebeplerle Roma'dan ayrılan Katolik Kilisesi olduğunu öne sürer.¹⁶⁴

On üçüncü yüzyıldan kalma kanıtlar bu konuyu aydınlatmaya yetmez: kaynaklar oradaki ve çevre bölgelerdeki heretiklerin varlığına dair genel geçer kavramlara değinirler.¹⁶⁵

1325'te, Papa XXII. John, Bosna Prensi Stefan Kotromanic'e "farklı bölgelerden kalabalık bir grup heretiğin bir araya gelerek Bosna'ya göç ettiğinden" [47] yakınır. Bu doğru olabilir, zira bu tarihten sonra Batı'da hiçbir Kathar erinişine dair bilgi yoktur.¹⁶⁶

Düalizmin on ikinci yüzyılın sonlarından beri hoşgörüyü karşılandığı Bosna'ya stratejik bir hareketlilik, batı Avrupalı Katharlar'a doksan yıllık zulmün ardından en iyi çözüm olarak görünmüş olabilir ve eğer böyleyse, ortak planlar yapabilecek düzeyde organizasyonlarını sürdürmüş olmalıdırlar.

Bu kitapta Bosna Bogomilizmi'nin daha sonraki tarihine değinme arışına girmedik. Uzunluk sorunu bu kararın verilmesinde etkili oldu. Bosna Kilisesi'nin on dördüncü ve on beşinci yüzyıllarına dair çok sayıda kaynak mevcuttur ve bu konu ayrı bir kitapta ele alınmayı hak etmektedir.¹⁶⁷

163) Fine, *The Bosnian Church*, s. 145-8.

164) Age, s. 148-57 (bütün kitabın ana metni budur). Farklı bir bakış açısı için, Sanjek, *Les Chrétiens bosniaques*.

165) CICO ser. III, V(I), no. 12, s. 41-2; V(II), no. 49, s. 92-5.

166) Batı Avrupa'da hakkında bilgi sahibi olunan son (Kathar) piskoposu 1321'de Tuscany'de yakalanmıştır. Hayatta kalanlar muhtemelen Lombardy kırsal bölgesinde ve Alpler'de kendilerine sığınak aramışlardır (Lambert, *Medieval heresy*, s. 144).

167) Fine, *The Bosnian Church*; Sanjek, *Les Chrétiens bosniaques*.

Bogomilizm'in Sonu

1261'de, Bizans İmparatoru VIII. Mikhael (1259-82) Konstantinopolis'i geri aldı ve Latin İmparatorluğu sona erdi. Yeniden kurulan Bizans devleti küçük ve savunmasızdı. Elindeki topraklar batı Anadolu, Trakya, Makedonya, Thessaly ve Epirus'tu. Yunan topraklarının büyük kısmı Venedikliler'in elindeydi ve Frenk prensleri orta ve güney Yunanistan'ın büyük bölümünü yönetmeyi sürdürüyorlardı. II. Andronicos (1282-1328) döneminde Asya'nın neredeyse tamamı Türkler'in eline geçmişti ve onun ölümünün hemen ardından imparatorluk toprakları Sırp Stephen Duan'ın (1331-55) saldırıları sonucu yarı yarıya küçülmüştü. Ardından 1354'te, Osmanlılar Gallipoli'yi ele geçirdiler ve Balcanlar'a doğru harekete geçtiler.¹⁶⁸ Bu sorunlu dönemler boyunca Bogomiller'le ilgili belgeler oldukça azdır, ancak hiç şüphesiz merkezi hükümetin zayıflaması sonucu yayılmaya devam ettikleri ortadadır.

1316'da, güney Trakya'daki Bukoviâ köyünün rahibi Bogomil olmakla suçlanmış, ancak dava Konstantinopolis'teki Kutsal Konsey tarafından düşürülse de Bukoviâ 1330 tarihli bir laik mahkeme kararından da anlaşılacağı üzere Bogomilizm'in yuvası olarak görülmeye başlanmıştır.¹⁶⁹

1316-17 kışında genç St Gregory Palamas "Trakya ile Makedonya'nın sınırındaki" Papikion Dağı'nda bir manastırda kalmaya başlamış, burada onun biyografisini yazan kişi tarafından Messalian olarak tanıtılan ancak gerçekte Bogomil olan bir grup yerel heretikle tartışmaya girmiştir. Nedeni ise *Babamız* duasını tek meşru dua olarak görmeleri ve Kutsal Haç'a saygı göstermeyi reddetmeleridir. Bu ikisi de açık biçimde Bogomil nitelikleridir.[48(a)]¹⁷⁰

Daha ciddi bir olay da 1320'lerin başlarında tüm Ortodoks aleminin bir tapınak merkezi olan Athos Dağı'nda Bogomilizm'in belirmesidir.¹⁷¹

Oradaki yetkililer Konstantinopolis Kutsal Konseyi'ne heretiklerin ikonalar kültünü reddeden, vaftiz ile Ekmek-Şarap Ayini'nin değersiz

168) Nicol, *The last centuries of Byzantium*, s. 45-264.

169) İtalyanca *paterene* kelimesi heretikleri nitelemektedir (RP V, no. 2071; Loos, *Dualist heresy in the Middle Ages*, s. 332).

170) Meyendorff, *A Study of Gregory Palamas*, s. 32-3.

171) Athos'la ilgili ayrıntılı çalışmalar için, Athos, *Le Millénaire du Mont Athos*; kısa bir çalışma için, Cavarinos, *The holy mountain*.

olduğunu öğreten ve İsa'nın yeniden doğumuna ya da ölümlerin yeniden canlanmasına inanmayan Bogomiller olduğunu bildirmişlerdir.¹⁷² Nikephoros Gregoras bunların yargılanmalarından bir kesit anlatır ve içlerinden bazılarını kefarete önerildiğini, kalanların ise Athos'tan sürüldüğünü bildirir. Öte yandan duruşmalar esnasında kaçıp Thessalonika, Berrhoea ve Konstantinopolis'e sığınanlar da olmuştur.[48(b)] Patrik I. Kallistos (ölümü 1363) *Trnovo'lu St Theodosios'un Hayatı* adlı eserinde bu sapkınlığın Athos'a Selanikli Eirene adlı bir Ortodoks rahibe aracılığıyla geldiğini söyler. Bu rahibe, merhametiyle ünlüdür ancak gizli bir Bogomil'dir ve Athos'tan kimi tarikat üyeleri iş için bu şehre gittiklerinde onda kalmaktadırlar.[49] Athos'u terk eden Bogomiller için bir önlem alınmamıştır. Gregory Akindynus'a göre, 1347 civarında bir grup Bogomil ulu orta vaazlar veren ve yardımcıları arasına rahibe Porine'yi de katan Larissa'lı Georgos'un (Athos'lu Bogomiller'in liderlerinden biri) peşinden gitmektedir. Porine, Kallistos'un Athos'lu keşişleri Bogomilizm'le tanıştırdığını iddia ettiği Eirene'dir.¹⁷³

Bu dönemde Bogomilizm'in Makedonya ve Trakya'daki varlığı 1349'da Stephen Duan tarafından çıkarılan yasayla da (1353-4'te revize edilen) ortadadır. Sırbistan ise Bogomilizm'den tamamen arınmıştır, çünkü yöneticileri ilk belirlediği on ikinci yüzyıldan itibaren onu basturmak için Ortodoks Kilisesi'yle işbirliği yapmıştır.¹⁷⁴

Ancak Duan, Bizans topraklarını fethettiğinde tebaası arasında Bogomiller'in de olduğunu fark etmiş ve bir emir çıkarmıştır: "Hristiyanlar arasında yaşadığı fark edilen sapkın, yüzünden dağlanacak ve sürülecektir. Onu barındıran kişiler de dağlanacaktır. Heretiklerin sözlerini kullanan kişi, eğer soyluysa, 100 perper ödeyecek, halktan biriye, on iki perper ödeyecek ve sopalarla dövülecektir."¹⁷⁵

Athos, 1345'te Stephen Duan'ın himayesine girmiştir. Duan, Kutsal Dağ'daki tüm manastırlardan sorumlu Yunanlı Niphon'u Bogomil olmakla suçlamış, ama Niphon St Gregory Palamas tarafından başarıyla savunulmuştur. Bu suçlama politik amaçlar güder gibidir, zira çar tam

172) Rigop, *Monaci esicasti e monaci bogomili*, s. 173.

173) Meyendorff, *A Study of Gregory Palamas*, s. 36.

174) Obolensky, *The Bogomils*, Fk IV (2), s. 283-5.

175) Dushan, *Dushan's code*, Bölüm 10, 83, s. 41, 61. "Perper" standart Bizans altın parası olan *hyperperon*'un batılı versiyonudur ve on dördüncü yüzyılın ortalarında ortak bir ödeme aracına dönüşmüştür.

olarak bu göreve bir Sırp görevli atamayı istemektedir.¹⁷⁶

Bogomilizm'in Athos'ta bu şekilde ortaya çıktığı dönemde İsihazm^(xxi) hareketi de büyümektedir. Bu hareket, Yeni Teolog St Symeon (ölümü 1022) ve daha önce İtirafçı St Maximus (ölümü 662) tarafından öğretilen sükûûnetle dua etme geleneğine dayanmaktadır. İsihastlar, havari-lerin Başkalaşım esnasında yaşadıkları deneyimi hissedebileceklerini ve onların "Tabor Dağı'nın yaratılmamış Işığı" (Matta, 17.1-9) olarak tanımladıkları şeyi görebileceklerini öne sürmekteydiler. Ortodoks Kilisesi'ndeki bazı çevrelerden büyük tepki alan St Gregory Palamas bu hareketin başına geçmiştir. İsihastlar, liturji ya da Kilise'nin kutsal emanetlerinden ziyade sükûûnet aracılığıyla aydınlanmanın önemini vurguladıkları için uzun zaman boyunca Bogomilizm ile özdeşleştirilen Messalianizm ile suçlandılar.[48(b)] Bu suçlamalar, 1351'de Konstantinopolis'teki Blakhernae Sarayı'nda yapılan bir Kilise Konsili'nde İsihazm'ın ortodoks ilan edilmesiyle asılsız hale geldi.¹⁷⁷

Theodosios'un Hayatı adlı eserinde, Patrik Kallistos 1320'lerde At-hos'tan sürülen iki Bogomil, Lazarus ile Bosota (yalınayak) Kyril'in Bulgaristan, Trnovo'ya gittiğini ve orada vaazlar verip yandaş kazandığını aktarır. Lazarus'un bir *Adamit* olduğu ve takipçilerine iğdiş edilmeyi önerdiği söylenir. Sonradan tekrar Ortodoks Kilisesi'ne kabul edilmiştir ve öğretilerinin Bogomil tarihiyle uzaktan yakından ilişkisi olmayan acayip karakteri ışığında onun aslında bir Bogomil olup olmadığını tartışmak mümkündür. Kendisi, Kyril'in aksine Athos'un Bogomiller'in listelendiği kitabında adı yoktur¹⁷⁸ ve Kallistos'un onunla ilgili bir yanılığa düştüğü açıktır.[49]

1350 civarında yapılan Trnovo Konsili, Bogomiller'i Cennetin İyi Tanrısı ile bu alemin kötü yaratıcısı arasındaki kozmolojik düalizmi öğretmekle suçlar. Obolensky, bu mutlak düalizm kanıtını kabul etmekte zorlanmaktadır, zira tarih boyunca Bulgaristan Bogomil Kilisesi ılımlı düalizmin kalesi olmuştur.¹⁷⁹ Ancak Yalınayak Kyril bir Bulgar olmaya-

(xxi) Yunanca hesukhia kelimesinden türetilen hesukhasinos Doğu "sükûneti koruma" uygulamasıdır. Terimin ilk olarak Kilise Babası John Klrysostomos tarafından kullanıldığı öne sürülmektedir.

176) Meyendorff, *A Study of Gregory Palamas*, s. 91-2.

177) Meyendorff, *Byzantine Hesychasm*.

178) İtalyanca çevirisi, Rigo, *Monaci esicati*, s. 173-4.

179) *The Bogomils*, s. 262, n. 1.

bilir; Trnovo'ya Athos'tan bir sürgün olarak gelmiştir ve bu nedenle Dragovitia'nın mutlak düalist Kilisesinin bir üyesi olabilir. O ve rahip Stephen, tövbe etmeyi reddettileri için dağlanmış ve sürülmüşlerdir. St Theodoros Bogomiller'i aşırı cinsellikle de suçlamıştır, ancak bu Ortodoks anti düalist polemik repertuarının standart bir parçasıdır ve buna özel bir önem verilmesi gerekmemektedir.[49]

Bogomilizm Bulgaristan'daki varlığını sürdürdü. 1365-70 dolaylarında Vidin şehri Fransisken rahiplerin orada çalışmasına izin veren Macarlar tarafından işgal edildikten sonra rahipler orada sayısız *Pataren* bulduklarını ve dine döndürdüklerini öne sürdüler.¹⁸⁰ Bu, Bulgar Bogomilizmi ile ilgili elimizdeki son kanıttır: 1393 itibarıyla ülke Osmanlılar tarafından fethedilmiştir.

Bogomiller'in Bizans İmparatorluğu olarak kalan bölgede Osmanlı fethine kadar geçen sürede ayakta kaldıkları Thessalonika Başpiskoposu Symeon'un (1416-29) *Heretiklere Karşı* adlı eserinden bilinmektedir.[50] Symeon, *kudugeroi* adlı bir gruba yönelir. Loos'a göre, bu kelime *kalogeroi* yani "iyi dedeler" kelimesinden gelmez ve bu sıfat Bizanslılar tarafından keşişleri nitelemek amacıyla kullanılır. Ancak aynı şekilde on üçüncü yüzyılda Languedoc'ta Kathar ermişlerini nitelemek için de "bonshommes" (iyi adamlar) sıfatı kullanılmıştır.¹⁸¹

Kudugeroi, hiç şüphesiz Bogomiller'dir. Symeon, bunların iki temel ilkeye inandıklarını öne sürer ve doğruysa, bu kişiler ılımlı düalist değil Dragovitia okuluna mensuplardır ve o okulun haklarında hiçbir şey bilinmeyen son üyeleridir.¹⁸²

Symeon grupla ilgili şu bilgi dışında çok az ayrıntı verir: "ölüm vakti gelen bir çok dindar kişiyi yoldan çıkarmakta ve onları İsa'dan uzaklaştırmaktadırlar, sonları gelen kişileri inkara sürüklemektedirler." Bu betimleme, ölen kişi için yapılan kabul ayinini çağrıştırmaktadır. Bu uygulama Batı'nın Katharları arasında yaygınken Bogomiller'de hiç görülmemiştir. Öte yandan, yukarıda söylenenler doğruysa, Katharlar *Ritüel*'lerini Bogomiller'den almıştır. Ayrıca Katharlar'ın özel bir tür hizmet olan Lyons *Ritüeli* de onlardan gelmektedir.¹⁸³

180) Loos, *Dualist heresy in the Middle Ages*, s. 334.

181) Duvernoy, *Le catharisme*, s. 171-2.

182) Thessalonika, Dragovitia'ya yakındır; haritaya bakınız.

183) Clédat, *Le Nouveau Testament*, s. xxii-xxvi; çevirisi Wakefield ve Evans, *Heresies of the High Middle Ages* kitabında, s. 492-4.

1430'da, Selanik Osmanlılar'a geçmiş ve sonraki otuz yıl içinde de kalan tüm Bizans toprakları da fethedilmiştir. Osmanlı idaresi altındaki Bogomiller'le ilgili hiçbir şey bilinmemektedir. Ancak kimi kaynaklarda onların büyük kısmının İslam'a geçtiği öne sürülür.¹⁸⁴

Daha mantıklı ve eksiksiz bir yorum ise Yuri Stoyanov'a aittir: "Bogomiller'in bu şekilde İslam'a geçtiklerinin bir kanıtı yoktur. Ortadan kaybolmalarının etrafındaki karanlık Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönem dinsel tarihiyle ilgili yetersiz bilgiden kaynaklanmaktadır. Kaldı ki, bu tarih içerdiği mezhepler ve kaynaşmalar açısından hâlâ tartışmalı ve geniş oranda keşfedilmemiş bir alandır."¹⁸⁵

184) Örneğin, Obolensky, *The Bogomils*, s. 265-6.

185) *The hidden tradition in Europe*, s. 209.

1. V. Konstantinos (741-75) Döneminde Paulikanlar'ın Tehciri

V. Konstantinos, babasının Araplar'a karşı başlattığı seferleri sürdürdü. Burada sözü geçen tehcir Theodosiopolis ile Melitene'nin ele geçirilmesi ve yıkılmasının ardından başlatıldı.¹

Kimi araştırmacılara göre imparatorun Ermeniler'le Paulikanlar'ı Trakya'ya sürmesinin nedeni başkent yakınlarındaki bölgelerde İkonoklazm'ı (imparatorun da desteklediği) güçlendirmektir, ancak kaynaklarda buna paralel bir bilgi yoktur. Bu belgeler yukarı Fırat Vadisi'nde Paulikanlar'ın varlığına dair Yunanca kaynaklardaki ilk kanıtlardır.² Yazarlar, okuyucuların Paulikan sapkınlığından haberdar olduğunu varsayarak ek açıklamalar yapmazlar. Kendi köklerine dair Paulikan toplumunun kendi anlatımları için Sicilyalı Peter'i okuyunuz.[7] Bu anlatımlarda bu tehcirden bahsedilmez, bunun sebebi de büyük ihtimalle Sicilyalı Peter'e bilgi verenlerin yalnızca bu toplumun Anadolu'da kalan liderlerinin hayatlarıyla ilgilenmeleridir. Liderleri Gegnesius/Timotheos'un onun görüşlerinin ortodoks olduğunu açıklayan patrik tarafından sorgulanmasına dair Paulikan anlatımlarına göre imparator Konstantinos'un Paulikanlar'dan şüphelenmesi için bir neden yoktur ve onları yalnızca (saygı duyuyor olabileceği savaşıma yeteneklerinden ötürü) sivrilmiş bir toplum oldukları için tehcir etmiştir.³ Theophanes'in metnine göre ise bu Ortodoksluk etiketi çok dayanıklı olmamıştır.

1) Haritaya bakınız.

2) Ermenice kaynaklar için Ek 2'ye bakınız.

3) Paulikanlar'ın imparatorluk içindeki bir savaşçı güç olarak sonraki tarihleri için bakınız, [14], [17], [20]

(a) Theophanes (760-817/18), Georgos Synkellos'un (ölümü 810-11; tarih kitabı ve yönetici listesi Adem'in yaradılışından başlayarak 284 yılına dek uzar) çalışmasını sürdürerek 284-803 yılları için bir tarih kitabı yazar. Tarih kitabı, özellikle ikonalara ve manastır kurumuna yakın olan yöneticileri kapsar. Çeviri *de Boor* tarafından basılan metinden (Leipzig, 1883, s. 429) yapılmıştır.

[İS 757] İmparator Konstantinos, Theodosiopolis ile Melitene'den getirttiği Suriyeliler'i ve Ermeniler'i Trakya'ya yerleştirdi ve bunlar Paulikan sapkınlığını yaydılar. Aynı şekilde sakinleri vebadan kırılan şehre⁴ adalardan ve Yunanistan'dan aileleriyle birlikte yerleşimciler getirdi ve onların şehri doldurmasını ve nüfusunu artırmasını sağladı.

(b) Patrik Nikephoros (806-15 arası görevdeydi) en tanınan çalışması *Breviarium*'un yanı sıra 602-769 arasının olaylarını kapsayan başka tarihsel çalışmalar da üretti. Çeviri *de Boor* tarafından basılan metinden (Leipzig, 1883, s. 66) yapılmıştır.

[İS 756/7] [Daha sonra] Konstantinos, daha önce Melitene ile Theodosiopolis şehirlerinden getirttiği Suriyeliler'le Ermeniler'i yerleştirdiği Trakya kalelerini ihtiyaçları için cömert yardımlarda bulunarak kontrol altına almaya başladı.

4) 748 yılı veba salgını için Sicilyalı Peter [7]'ye bakınız.

2. İmparatoriçe Eirene (780-802) ve Paulikanlar

Hevesli bir ikonodülist olan Kraliçe Eirene döneminde doğu illerindeki Paulikanlar'ı Ortodoksluğa döndürmek için bir çaba içine girildiği anlaşıyor - imparatorluk yetkililerinin Paulikanlar ile aşırı ikonoklastlar arasında nasıl bir ayrım yaptığı konusu net değildir. Kraliçe İkonoklazm politikasından kurtulmak için 786'da büyük bir Kilise Konsili toplamıştır, ancak ordu içinden kimi öğeler V. Konstantinos politikalarının ortadan kaldırılmasını öyle şiddetle protesto etmişlerdir ki, konsil ertelenmek zorunda kalmıştır. Konsil yeniden toplanmaya giriştiğinde (ki Eylül 787'de gerçekleşmiştir) ikonoklast olduğundan şüphelenilen birimler tazminatsız kovulmuştur. Patrik Nikephoros'un tarih çalışmalarları için [1]'e bakınız.

Patrik Nikephoros (PG 100, sütun 501b)

Birkaç yıl önce, dinibütün kraliçe imparatorluğu yönetirken ve inancımız için değerli ve ilahi bir heves içindeyken..... çok yerinde bir kararla bu şehir tam olarak ve gerçekten onu doldurmuş şeytani ve tanrısız zevattan kurtuldu; bunlar ikonaların ve İsa'nın cisimleşmiş emanetlerinin açığa çıkarılmamasını gerektiren bir kült peşinde gezegenler misali dolaıyorlardı. Birine de eriştiler, Maniheiztler'in izlerini taşıyan ve görüşleriyle eşleşip fikirlerine uyan inançsızlık ve tanrısızlığı kastediyorum.

3. Dokuzuncu yüzyılın başında Konstantinopolis'te Paulikanlar

Tarihçi Theophanes (760-817/18) orduya ödenek sağlamak için kiliseye ve manastır gayri menkullerine ağır vergiler dayatan imparator Nikephoros'a (802-11) karşı bir söyleme sahiptir. Aşağıdaki metinlerde anlatılan olaylar Paulikanlar'ın dokuzuncu yüzyıl başlarında başkentte belirgin bir grup olarak bilindiklerinin kanıtıdır.

(a) Burada bahsi geçen iddialara karşın imparator Nikephoros'un Paulikanlar'a ya da İkonoklastlar'a sempati beslediğine dair bir kanıt yoktur. Öte yandan ailesinin doğu imparatorluğuna uzanan kökleri bu suçlamayı inandırıcı kılmış olabilir. Nikephoros, Bulgar Hanı Krum tarafından Bulgaristan'a düzenlediği bir seferden dönüşünde öldürülmüştür. Bulgarlar bu başarının ardından Karadeniz kıyısındaki Bizans şehirlerini ele geçirmiş ve yakıp yıkmıştır. Ardından 813'te bizzat Konstantinopolis'e saldırma tehdidinde bulunmuştur. Nikephoros'un halefi I. Mikhael barışçı bir kişiydi.

Çeviri *de Boor* tarafından basılan metinden (Leipzig, 1883, I, s. 488) yapılmıştır.

Ekimin birinde, bir Salı günü, keşiş kıyafetleri giymiş bilinmeyen biri askerlerden birinin kılıcını ele geçirip Nikephoros'u öldürmek amacıyla saraya daldı. Etraftaki iki kişi onu yakaladı ve ciddi biçimde yaraladı. Yakalanıp sert bir cezaya çarptırılmasının ardından bu kişi delir-

miş gibi yaptı ve hiç kimsenin adını vermedi. İmparator, onu olaya karışanlarla birlikte ahşap prangalara vurdurdu. O günden sonra bir çok kişi bu olayın aynen dinsiz Nestorios zamanında olduğu gibi baştakiler ve tebaaları için bir uğursuzluk işareti olduğunu düşündü. Nikephoros, bugün Paulikanlar olarak bilinen Maniheistler'in ve Frigya ile Lycaonia'da yaşayan komşuları Athinganos'ların¹ dostuydu ve onların kehanetlerinden ve büyü ayinlerinden hoşlanırdı.

(b) Bu olay, büyük general V. Konstantinos'un anısına sadakatin sürdüğünü gösterir ve Theophanes gibi manastır sözcüleri bu desteği verenlerin ikonoklast ve gizli Paulikanlar olarak tanımlanabileceği varsayımına ortaya atarlar. Çeviri *de Boor* tarafından basılan metinden (Leipzig, 1883, I, s. 500-1) yapılmıştır.

Haziran başı gibi, Bulgarlar'ın lideri Krum Hristiyanlar'ın topraklarının fazlalığını fark ederek birlikleriyle sefere çıktı. İmparatorluk yolu üzerinde yaklaşık otuz mil taşı uzaklıktaki Bersinicia yolunda patrik ve batı güçlerinin komutanı olan Leon ile patrik ve Makedonya komutanı olan John Asplaces onlara saldırmaya niyetlendiler ancak danışmanları tarafından kötü bilgilendirilen imparatorun engellemesiyle durdular. Şehrin sakinleri ve başpiskopos, Kutsal Havariler kilisesinde dua ederlerken Tanrı'nın nefret ettiği Konstantinos'un² çirkin sapkınlığına katılmış kimi dinsizler daha önce yukarı kaldırdıkları (ki acı içindeki insanlar onları fark etmemişlerdi) imparatorluk mezarlığının kapısının sanki ilahi bir mucize olmuş gibi kırılarak birdenbire açılmasını sağladılar. Ardından içeriye hücum ettiler ve o sapkının mezarına kapanarak, Tanrı'ya değil de ona yakarır gibi, "Uyan ve yıkılmakta olan şehri kurtar" dediler. Daha sonra cehennemde iblislerle baş başa olan bu kişinin bir at sırtında belirdiği ve Bulgarlar'la savaşmaya gittiği söylentisini yaydılar. Şehrin görevli yargıcı bunları tutukladı. Başta mezarlığın kapısının Tanrı'nın hikmetiyle açıldığını iddia ederek yalan söylediler. Ancak yargıcın önüne çıkarılıp tanıklarla karşılaştıklarında cezalandırılmaktan korkup kapıyı havaya kaldırdıklarını kabul ettiler. Bu şekilde kafirlik yapanların büyük çoğunluğu yalnızca görünüşte Hristiyanlar'dı. Aslına

1) İmparatorun ailesinin doğulu köklerine dair bir ima; Athinganos'lar yıldız falı bakan ve başka Hristiyanlık dışı ayinler yaptıkları öne sürülen bir gruptu; Star, "An Eastern Christian Sect".

2) V. Konstantinos (741-75)

bakılacak olursa bunlar, kirli öğretilerini açıkça dile getiremeyip bu tür hilelerle cahilleri kandırma yoluna giden Paulikanlar'dı. Bu kişiler, Yahudi beyinli Konstantinos'u bir peygamber ve fatih olarak görüyor ve Tanrı'nın Efendimiz İsa'da vücut bulmasına karşı çıkan şeytani fikirlerle inanıyorlardı.

4. Studiunı'lu Theodoros (ö.826) heretiklere idanı cezası verilmesine karşı çıkıyor

İmparatoriçe Eirene (780-802) sayesinde ikonalara dönüşün sağlanmasının ardından sapkınlık için uygun cezalar konusunda bir tartışma alevlendi. Eirene ve I. Mikhael (811-13) üzerindeki kilise baskısının artması, sivil otoritelerin daha önce Anadolu'da bulundukları bölgelerde görece rahatsız edilmeden yaşayabilen Paulikanlar ve Athinganoslar gibi grupların da dahil olduğu heretiklik sorununu ortadan kaldırmak konusunda daha istekli olduklarının işaretiydi. Kilise de sapkınlığın yok edilmesi gerektiğini düşünüyordu, ancak bunun kendi içinde bir ağır suç olup olmadığı ve sapkınlara nedamet ve tövbe etme şansı tanınıp tanınmayacağı konularında kendi içinde bölünmüştü.

(a)'nın yazarı Theophanes için [1]'e bakınız. Theophanes'in metni *de Boor* tarafından basılan kitaptan alınmıştır (Leipzig, 1883, cilt I, s. 494).

(a) İçi büyük Tanrı aşkıyla dolu en dindar imparator [I. Mikhael, 811-13] Maniheiztler yani Frigya ile Lykaonia'da yaşayan bugünkü Paulikanlar ve Athinganos'lara ağır cezalar verileceğini ilan etti ve bunun için çok mukaddes patrik Nikephoros'u görevlendirdi.

(b)'nin yazarı Studium'lu Theodoros, Studios manastırının keşişiydi ve kilise ile devletin bağımsızlığı tartışmasında öne çıkan bir isimdi. Metin; PG 99, sütun 1481'den çevrildi.

(b) Ephesus'lu Theophilos'a Mektup

Elimde, ekselanslarının saygıdeğer kardeşimiz Athanasios'a yolladığı ve okuduğumda oldukça kederlendiğim mektubu tutmaktayım. Öncelikle, İkonoklazm sapkınlığına karşı gerçeği elinde tutan bizler arasında tartışmalar ve anlaşmazlıklar belirdiği için; ikinci olarak da, bu muhalif konumu benimsemeye zorunda kaldığım için. Ekselansları beni bağışlayacaktır, zira söyleyeceklerim gerçekte ilgilidir ve başka hiçbir şey daha önemli ya da saygıdeğer olamaz. O halde mektupta beni rahatsız eden kısım neresidir? Şöyle yazıyor: “Maniheistler'i öldürüp öldürmeyeceğimize karar vermedik. Ancak buna izin verecek olursak oldukça isabetli bir karar vermiş olacağız.” Neler söylüyorsunuz, ekselansları? Kutsal kitapta, Tanrı bunu şöyle yasaklıyor: “Hayır, zararlı otları koparmaya çalışırken ekine de zarar verirsiniz. Bırakın hasada kadar birlikte büyüsünler.”

5. Pelekete'li St Makarios hapisteki bir Paulikan'ı döndürüyor

Bu biyografinin konusu Dascylium yakınlarındaki Propontis kıyısında kurulmuş ve Teolog Saint John'a adanmış Pelekete manastırının keşişi idi. Bu keşişin hayatının dönüm noktalarına değinmek gerekir: Önce patrik Tarasios (780-806) tarafından rahiplikle görevlendirildi, ardından imparator Ermeni Leon (813-20) tarafından ikona savunucusu olduğu gerekçesiyle sürgüne gönderildi, imparator Mikhael (820-29) tarafından sürgünden geri çağrılarak yeniden keşiş ilan edildi ve sonunda imparator Theophilos (829-42) tarafından bu defa Propontis'in Aphousia adlı bir adasına yeniden sürüldü.¹

Biyografinin Makarios'un halefi tarafından yazıldığı açıktır. Bu kişi, kendisinin başta tasvir ettiği iyileştirici mucizeler olmak üzere bir takım olaylara tanıklık ettiğini öne sürmektedir. Bu metin, Paulikanlar'ın sistematik biçimde yargılanması ve suçlanmasının kanıtıdır; bu nedenle konu üzerindeki dönemin tartışması bağlamında okunmalıdır.²

Metin, H. Delehay, "S. Macarii Monasterii Pelecetes Higoumeni", s. 158-60'tan alınmıştır.

1) Burada kronolojik bir boşluk var. Olayların gidişatına göre biyografi oldukça net ve Makarios'un en azından 829'a kadar Theophilos iktidarı döneminde yaşadığı doğru. 826'da ölen Studium'lu Theodoros'a atfedilen mektuplar arasında biri var ki, (PG, sütun 1457, mektup cxlvi) Pelekete'nin yeni keşişine selefi Makarios'un ölümü için taziye dilekleri içermekte. Yeni keşiş biyografinin yazarı olabilir; mektupta adı Sergios olarak geçerken, biyografide kendisine Sabas diyor, ancak Yunanlı rahipler geleneksel olarak dünyevi isimlerinin ilk harfleriyle başlayan dinsel mahlaslar kullanırlardı.

2) Referanslar için Girizgah'a (s. 19-22) ve [4]'e bakınız.

[Bölüm 14] Paulikanlar, diğer adlarıyla Maniheistler, ölüm cezası almış halde hapisteydiler ve ölürlerken dua etmesi için azize yalvarmaktaydılar. Ama o şöyle dedi: “Işıkla karanlık arasında buna benzer bir yakınlık yoktur. Bu nedenle dinsizliğinizden dolayı hak ettiğiniz sona yaklaşmaktasınız. Hatta yalnızca bu hayatta değil, sonsuza dek ceza çekeceksiniz.” Bunun üzerine suçlulardan biri, yemek yerine kurtuluş vaadi istedi ve bizzat Makarios onu vaftiz etti. Sonunda bunların tamamı ölümcül bir sona yaklaşırken yalnızca bu adam kurtuldu ve sapkınlık pisliğinden arınarak ve dindarlığın parıldayan öğretilerine sığınarak ettiği yeminlere bağlı kaldı.

6. Anadolu'da Paulikanlar'a yönelik yeni baskılar ve Amorium şehitleri

842 yılında, Theophilos'un dul karısı imparatoriçe Theodora çocuk imparator III. Mikhael'in vekili sıfatıyla kraliçe oldu. 843'te, ikonaları yeniden serbest bıraktı ve şehirlerdeki Paulikanlar'a yönelik sapkınlık yasalarını güçlendirerek bunların bir kısmını Melitene Emiri ile birlikte Argoun'a sürdü; Girizgah'a bakınız, s. 21-2. 844'te, Kolonea Paulikanları imparatorluk valisi Kallistos'u yakalayıp Argoun'daki din kardeşlerine teslim ettiler. Vali, 838'de Amorium düştüğünde ele geçirilen Bizanslı yetkililerle birlikte 845 yılında idam edildi.

Aşağıdaki (a) ve (c) metinlerinin yazarı Zonaras, on ikinci yüzyılda yazmıştır. Kendisine dair tarihler net olmamakla birlikte yazdığı tarih 1118'deki Alexios Komnenos'un ölümüne kadardır. Kullandığı malzeme, anlattığı olaylarla eş zamanlıdır ve genel anlamda, geç döneme ait olsa da, güvenilir bir kaynaktır.

(b) metni Bizans ordusunun yüksek rütbeli askerlerinden ve onların mahiyetinden oluşan kırk iki kişinin Araplar tarafından öldürülmesini anlatmaktadır. Bunların büyük kısmı 838 yılında Amoriun'daki¹ büyük ordu üssünün ele geçirilmesi esnasında esir alınmıştır ve salıverilmeleri için yapılan pazarlıklar sonuç vermemiştir. Sicilyalı Peter'in yirmi yıl sonraki başarılı misyonu, bu tarih göz ardı edilmeden değerlendirilmelidir. Bizzat Amorium'dan alınan esirlerin yanı sıra, *Amorium'un Kırk İki Şehidi* başlıklı şehitler hikayesinin büyük kısmının Bizanslı bir komutan olan Kallistos'a ayrıldığı da unutulmamalıdır.

1) Haritaya bakınız.

Zonaras'ın metni² M. Pinderi (Bonn, 1841-43) tarafından yapılan baskıdan alınmıştır. *Amorium Şehitleri* metni ise V. Vasilevskii ile P. Nikitin tarafından yapılan baskıdan alınmıştır.

(a) [İS 843-44] Doğuda, halk tarafından Paul ve John isimlerinden elde edilerek cahilce Paulikan olarak adlandırılan büyük bir Maniheist grubu vardı..... Böylece imparatoriçe³ onları sapkınlıktan Ortodoksluğa döndürmek istedi ve soylular arasında birkaç kişiyi bu görevle yolladı. Bunlar görevlerini başaramadılar ve vakitlerini boşa harcamakla kalmayıp (sayıları binleri bulan) bütün bir halkın dinden tamamen çıkmasına neden oldular. Bu halk, İsmaililer'e katılarak Romalılar'a karşı onlarla birlikte savaştı ve onların başına gelen bir çok felaketin de sebebi oldu.

(b) Amorium'un kırk iki şehidine dair tanıklıklar: Komutan Kallistos, Patrik Konstantios, Başmuhafız Theodoros ve beraberindekiler

s. 23. İsa'nın bu soylu askeri Kallistos soylu bir aileye sahipti..... bedeninin güçlülüğü, iyi bakışları ve akrabalarının isimleri sayesinde imparatorluk ordusunun seçkin askerlerinden biri oldu. Daha sonra..... İsa aşkıyla dolu muhafız birliği içinde *yoldaş* rütbesine erişti.....

s. 29. [Kolonea'da] Maniheist sapkınlığa bulaşmış bir dizi rütbeliyile... karşılaştı. Başlangıçta, onları sapkınlığın pisliğinden uzaklaşmaları için uyardı, öğüt verdi ve zorladı. Rezilleşmiş bu kişilerin yanlışlığa devam ettiklerini ve döndürülemediklerini görünce de onların kendi kutsal birliğinden kovulmasına karar verdi. Bu nedenle..... o kişiler Kallistos'u, dinsizlikleri nedeniyle Hristiyan topraklarını ve geleneklerini terk eden ve bir antlaşmayla kendilerini eli kanlı Agarenos⁴ ırkına bağlayan Maniheistler'e teslim ettiler. Agarenos'lar sapkınlıklarının so-

2) Zonaras'ın güvenilirliği ve tarihleri için [14]'e bakınız.

3) Theodora (842-56), çocuk imparator III. Mikhael'in (842-67) vekili sıfatıyla kraliçe olarak.

4) Agarenos'lar: köle kız Hagar'ın oğlu İsmail'in çocukları; Gen. 18.21.

nucunda Tanrı'nın takdiriyle sürgüne yollanan kişilerdi. Tanrı'nın onunla ilgili kararlarına uygun olarak bir barış adamı ve sofuluğun savunucusu olan Kallistos aynen kendi efendisi⁵ gibi bir tuzağa düşürüldü ve üç kez rezilliğin pençesine düşmüş Karbeas'ın emrindeki dönekerlerin eline verildi. Orada ilk başta tecrit edildi ve sayıları çok az olan yarındaki hizmetlileriyle birlikte ayaklarına zincir vuruldu.

Saracen lideri bunu öğrenince, onu vakit kaybetmeden Suriye'ye yolladı ve orada kutsanmış Theodoros, Konstantinos, Theophilos ve Basoes ile birlikte İsa'nın soylu yandaşlarıyla tutulmasını emretti. Daha önce lüks içinde yaşayan ve her türlü konfora sahip askerlik hizmetini sürdüren bu azizler; Amorium'un⁶ fethinden sonra zincirlenmiş, aç ve taş üstünde altı yıldır tecritteydiler...

Aziz Kallistos'un varışından birkaç gün sonra baştaki yetkili emri altındakiler aracılığıyla hapistekilere şunları ilettiler: "Bakın, hali hazırda geçirdiğiniz günlerin yanında size beş gün daha veriyorum. Düşünüp taşının; hepiniz soylu ve zeki adamlarsınız ve Roma İmparatorluğu'nun önde gelen kişilerisiniz. Kendinizi ölüme atarak bu dünyanın lezzetinden mahrum kalmayın. İtaat edin ve Romalılar'ın İsa dediği o Çarmıha Gerilen kişiyi inkar edin. Bu sayede daha öncekinden daha fazla onura sahip olacak ve aramızda refah içinde yaşayacaksınız. Tavsiyeme uymayacak olursanız kılıçla idam edileceksiniz....."

[Teklif reddedildi. Şehitlerin dua ve oruçla geçirdiği dört günün ardından] Beşinci günde, sabahın köründe, Arap lider, şeytanın o hizmetçisi..... hapisten getirilmelerini emretti. Kafirin hizmetlileri azizleri acınacak haldeki hayvanların üzerine kadınlar gibi yan oturttular. Zira ayakları prangalıydı. Sonra sorgulanmaları için yerlerde sürüklediler, budala durumuna düşürdüler, dövdüler ve her türlü hakareti savurarak ölüme mahkum edilmiş kişileri korkutacak ve dehşete düşürecek her şeyi söylediler..... [Gruptan biri dönecliği kabul etti: "bu adamın da-

5) İsa kastediliyor.

6) Amorium'daki büyük askeri üs Araplar tarafından 838'de ele geçirildi; esirlere dair benzer bir anlatım için, Sicilyalı Peter [7], 4. bölüm.

ha önce de ikonalara dair sapkın fikirlere sahip olduğu söyleniyordu.” Diğerleri reddettiler ve idam edildiler.]

İsa'nın kırk iki şehidi 6 Mart'ta inançlarını savunurken öldüler ve bedenleri nehrin akıntısına bırakıldı. Hristiyanlar'ın akıntıyla kıyıya vuran onlardan arta kalan herhangi bir şeyi almamaları için otuz mil boyunca kıyıya bekçiler dikildi. Kutsal bedenleri Dicle'de sürüklenirken sanki ilahi bir güç aracılığıyla derin bir körfezcik oluştu ve her bir kafa bedenlerle birleşerek ana akıntıya yeniden kapıldı..... Akıntının ilerisinde bir azizler manastırının olduğu bir kıyıda bütün bedenler bir araya geldi [ve burada Hristiyan cenazesiyle gömüldüler]. Ardından, onlara inançla yaklaşan kişiler gerçek Tanrımız olan İsa'nın zaferiyle her tür hastalıktan kurtuldular.

(c) [İS 858] O zaman Mikhael, sakalları çıkar çıkmaz, Agarenos'lara karşı bir sefer düzenledi ve Samosata'yı (bu, Fırat kıyısındaki şehirlerden biriydi) kuşatmak istedi..... Bu sefer de İsmaililer ile birlikte çarpışan Maniheistler çok sayıda soylu askeri esir aldılar ve onlar için yüklü miktarlarda fidye istediler...

7. Sicilyalı Peter'in *Paulikanlar'ın Tarihi* adlı kitabı (870)

Bu çalışmanın yazarı ve onun yazıldığı koşullar hakkında yazarın kendisinin anlattıkları dışında hiçbir şey bilinmemektedir. Yazara göre, kendisi Paulikanlar'ın en güçlü oldukları dönemde onların elinde olan bazı esirlerin bırakılması için pazarlık yapmakla görevlendirilmiştir. Bu esirler, sonradan mezhebin merkezi konumuna gelecek olan Tephrike'de (haritaya bakınız) tutulmaktadırlar. Tarihsel koşullar için girizgah'a bakınız. Paulikanlar'ın elinde olan ancak bu kadar mutlu bir sona kavuşamayan başka bir grup esir hakkında ise [6]'ya bakınız.

Buna paralel başka bir anlatı da Patrik Photius'a aittir, *T&M* 4 (1970), s. 99-183. Bu daha popüler bir anlatıdır ve bir düzine elyazmasında mevcuttur. Ayrıca Euthymius Zigabenus'un Paulikanlar'a karşı yazdığı *Dogmatic Panoply* adlı eserinde de bu anlatıdan alıntılar vardır. Bu anlatı, neredeyse tamamen Sicilyalı Peter'in eserinin bir yeniden yazımı gibidir, bu nedenle ona yer vermiyoruz. Aralarındaki tek farkı ise s. 72'deki 14 nolu notta belirttik.

Sicilyalı Peter'in metni yalnızca bir elyazmasından bilinmektedir, Vat. gr. 511, ff. 80v-111v. Bu bir on birinci yüzyıl yazmasıdır ve başıyla sonunda tahribat vardır. İçeriği şöyledir:

1. Başrahip Peter'in özeti ([8]'e ve notlara bakınız).
2. Mevcut çalışmanın metni, tanıtıcı bir başlıkla birlikte ve "Sicilyalı Peter tarafından"
3. Yalnızca iki tanesi tam olarak korunmuş, üçüncüsü yarım ve kalanları ta-

mamen kaybolmuş toplam altı adet vaaz. Günümüze ulaşan metinler PG 104, 1305-1350'de bulunabilir.

Bu vaazlar, Sicilyalı Peter'in kutsal kitaplara ve kilise babalarının metinlerine dayanarak Paulikanlar hakkında öne sürdüklerini içermektedir. Ancak bunlar, tüm kitapta ya da Başrahip Peter'in özetinde yer alanların dışında grubun inançlarına ve tarihine dair herhangi bir katkı sağlamadıkları için çevrilmemiştir. Kayıp vaazlardan elde edilebilecek içeriğe dair [23]'e bakınız. Çalışmanın modern baskısı için, *T & M* 4 (1970), s. 7-67. Yaptığımız çeviri de bu baskıya aittir.

1. Her ne kadar cehalet gizlenmesi gereken bir şey olsa da, sessizliği hak etmeyen bir cehalet hakkında derin bir sessizliğe gömülmemeliyiz. "Tanrı, körlerin gözünü açar" [Zebur, 146/8.1] ve kelimelerle birer labirent gibi ağlar kuran marifetli hatiplerden ziyade inançla dile gelen basit ağızların kekemeliğini kabul eder.

2. Bu nedenle ben de, hatiplikte usta olmasam da, Kutsal Teslis'e dua ederek... ve bana dualarınızla destek vermenizi isteyerek, Ey Tanrı'nın kutsal ve değerli sürüsüne yeni katılanların baş çobanı, Kilise'nin¹ de bütün yardımını alarak, size Paulikanlar denen çirkin sapkınlığın sistematik bir tasvirini yapmaya ve bu dönekliğin tüm deliliğiyle nasıl, nerede ve ne şekilde filizlendiğini anlatmaya niyetliyim.

3. Ortada iki ayrı grup yok. Paulikanlar, atalarının sapkınlıklarına kendi keşfettikleri sapkınlığı da ekleyen ve aynı bataklıkta boğulan Maniheistler'dir.²

Zira, bizzat Paulikanlar'ın da söylediği gibi, onlar Maniheistler'in ah-laksızlıklarını benimsemiyor olsalar da, onların sapkınlıklarının özenli savunucularıdır.

4. Bunu yapmakla yükümlüyüm, zira Tanrı tarafından görevlendirilmiş... ve Roma kraliyet esasını dindarlık ve saygı içinde taşıyan... ve o asayı yine Tanrı tarafından taçlandırılan imparatorlarımız olan aziz oğullarıyla birlikte uzun yıllar süren devrimler boyunca da elinde tutan

1) Sicilyalı Peter'in çalışması adı verilmeyen bir Bulgar başpiskoposuna gönderilmiştir. İlk Ortodoks başpiskoposu Boris Han'ın 864'teki vaftizinin ardından görevlendirilmiştir (Theophanes, Cont. V.96, Bonn. s. 342). İlk başpiskopos 870 itibarıyla görevdedir, Lemerle, *L'Histoire des Pauliciens d'Asie Mineure* s. 21.

2) Düalist inançlara sahip (ya da İkonoklastlar gibi bu tür inançlara sahip olmayan) tüm Hristiyan muhalifleri "Maniheist" olarak tanımlamak Bizans dönemi anti heretik yazılarda çok yaygındır ve Sicilyalı Peter'in argümanlarının da temelidir.

büyük imparatorumuz otokrat Basileios³ döneminin başlarında bir imparatorluk göreviyle onların arasına katılmıştım... Görevim, esir değişimi yapmaktı ve kutsal hükümdarlıkları döneminde onların da desteğiyle başarılı oldum.

5. Bu aynı görev esnasında Tephrike'de⁴ Paulikanlar arasında bir hayli zaman geçirdim. Onlarla sık sık tartıştım ve orada yaşayan ortodokslardan onlarla ilgili ayrıntılı bilgiler aldım. Yine, bu kafirlerin, içlerinden bir grubu Bulgaristan'a insanları ortodoks inancından koparıp kendi çirkin sapkınlıklarına kazandırmak amacıyla yolladıklarını gevelerken duydum. İlahi vaizliğin yeni başlamasından güç almışlar ve kendi zararlı otlarının tohumlarını saf ve rıyasız buğday tarlası içine rahatça ekebileceklerini düşünmüşlerdi. Bu dinsiz kişiler bunu sıkça yapıyorlar ve kendi bulaşıcı hastalıklarını karşılaştıkları kişilere de bulaştırmak adına bir çok tehlikeye ve darbeye karşı istekle atılıyorlardı. Sonuçta ben de bu çözüme ulaştım.

6. Tüm erdemlerden yoksun ve değersiz olduğum halde, çoğunluğun güvenliği adına özenle ortaya çıkardıklarımı sizlere yolluyorum, saygıdeğer dost piskoposlar...

Giriş: Peter'den Bulgaristan Başpiskoposu'na

7. Işığın varlığı karanlığı boğar ve çobanların uyanıklığı haydutları ve yaban hayvanlarını uzak tutar...

10. Uygulanması gereken en iyi plan şudur; bu ahlaksız insanları önlemek ve rahatsız edilmemek için onların sorularına yanıt vermeyin, soru sorduklarında sessiz kalın ve mümkünse onlarla birlikte olan dinleyicilerden de yılanlardan olduğu gibi uzak durun. Böyle bir insan onlarla konuşmakla bir şey kazanmaz.

11. Bu nedenle onlar sıradan insanlarla konuşurlar, etrafta duyarlı biçimde onlara karşı çıkacak kimse olmadığında kutsal ve ilahi öğretileri lime lime ederler...

12. Sonuçta sıradan bir insan için onları tanımak ama onlarla konuşmamak en iyisidir. Zira deneyimsiz kişiler onlarla tartışarak kendilerini tehlikeye atabilirler. Basit insanların onlara kanmaması zordur,

3) I. Basileios (867-86)

4) Tibrike olarak da bilinir (haritaya bakınız). Dönemin sınır savaşları için [6]'ya ve Girizgah'a bakınız.

çünkü onlar sohbet esnasında İncil'den ve Havariler Kitabı'ndan alıntılar yaparlar ve marifetleri yalnızca kutsal yazıtları iyi tanıyanlar tarafından anlaşılabilir.

13. Yetkili birileriyle tartışırken, bu münafıklar kusursuz bir karaktere sahipmiş gibi yaparlar ve ortodoks Hristiyanların tüm öğretilerini sahtekarca onaylar ve dile getirirler.

14. Alegoriyi amacı dışında kullanarak ve cahilce Kutsal Teslis'i kabullendiklerini ve bunu yapmayanları lanetlediklerini söyleyebilirler.

15. Dinsiz ve tanrısız bir tarzda da olsa, Efendimizin ve Tanrımızın bir bakire aracılığıyla ete kemiğe büründüğünü söylerler ve bunu inkar edenleri lanetlerler. Efendimizin ete kemiğe bürünmesine dair tüm gerçekleri kabul ederler, ancak sözleri başka kalpleri başkadır. Ayrıca hevesle Mani'yi ve ona yakın tüm kirli sapkınlıkları⁵ ve de Samosata'lı Paul'u⁶ lanetlerler.

16. Daha sonra anlatacağımız gibi onların çok daha kötü yol göstericileri ve liderleri vardır. Tabiri caizse, bir ahtapot ya da bukalemun gibi, ortama uymak, kimi aptalları kandırmak için tavırlarını ve görünüşlerini değiştirirler. Saçmalıklarına inanan birileri çıkarsa, onlara sırlarının küçük bir kısmını anlatırlar.....

18. Kötülüğün babası yılan... verdiği nasihatle Tanrı'ya değerli yarattığı insandan ayırdı ve... insanı kendi rızasıyla köleleştirerek ona günahı sattı. Tanrı, buna işlenen günah yüzünden izin verdi ve insanların ruhlarının Kutsal Teslis'ten biri olan efendimiz ve Tanrımız İsa Mesih'in yani oğlunun ete kemiğe bürünmesine kadar Hades'te tutsak edilmesini sağladı...⁷

20. Tanrı'nın tek Oğlu ve Sözü... insana duyduğu tarifsiz sevgiyle, topraktan yarattığı insanoğlunu yeniden ayağa kaldırmaya karar verdi... Tanrı'nın onayı ve Kutsal Ruh'un işbirliğiyle Kutsal Bakire sayesinde

5) [11(c)]'deki tövbe formülüne bakınız.

6) Samosata'lı Paul (Antioch Piskoposu, 260-68) Adoptionist sapkınlığın bir versiyonunu öğretmekle suçlanmıştı. Buna göre İsa bir insan olarak doğmuş, sonradan vaftizi esnasında Tanrı tarafından evlat edinilmişti. İsim benzerliğine ve Samosata ile bağlarına karşın Paulikanlar bu görüşü kabul etmezler; Garsoyan, *The Paulician heresy*.

7) Sicilyalı Peter burada ortodoks öğretiyi anlatıyor. Buna göre şeytan (yılan olarak tarif edilen, Gen. 2.5) insanı günaha teşvik etti ve ölümlerin ruhlarının Cehennem'de tutulmasını sağladı, ta ki, çarmıha gerildikten sonra Cehennem'e inen İsa tarafından hak edenler salınana kadar (1 Pet. 3.19).

de vücut buldu, akılcı ve ilahi bir ruha kavutlu ve insan oldu. Olduğu gibi kaldı, zira O değişmezdir, ama olmadığı bir şekle büründü, zira O insanoğlunu sever. Kutsal Bakire'den geçerek onu bir kez daha dokunulmamış kıldı ve peygamberin söylediği gibi onun bakireliğinin ışığı ve içerdiği ihtişamla bezendi [Zebur, 45/44.14]. Bütün peygamberlerin çelişkili gibi görünen duyuruları ve öngörülü bir şekilde bildirdikleri zaferi işte onun bu bakire niteliklerinden kaynaklanıyordu...⁸

22. Hiç kimse, ezelden beri bakire olan Tanrı anası Meryem'le ilgili kanıtın sebepsiz yere gösterildiğini düşünmesin. Çünkü gerçeğin düşmanları, onun Tanrı'yı gerçekte değil yalnızca görünüşte doğurduğunu öğretirler ve ilahi doğumun ardından diğer çocuklarını Yusuf'tan⁹ yaptığına inanırlar. Ayrıca daha sonra ayrıntılarıyla anlatacağımız gibi peygamberlerin onunla ilgili kanıtlarına da itibar etmezler.

23. Kutsal İncil'in ve Havariler Kitabı'nın sözlerini takip ettiklerini iddia ederler, öte yandan budalalar marifetli ve yalancı bir şekilde kuzu postunun ardına gizlenmiş kurt gibi davranırlar. Zira hem İncil'in hem de Havariler Kitabı'nın sayfaları peygamberlerin kehanetleriyle doludur ve her şeyi inanç içinde açıklayan güvenilir birer tanık olarak gerçeğe tanıklık yaparlar. Peygamberler açıkça görebilmek ve düşünebilmek için algı kapılarını sonuna kadar açarlar, böylece geldiğinde doğruyu kaçırmamış olurlar. Sanki kehanetlerinin harfleriyle etiketlenmiş ve eylemlerini tefekkürleri için bir merkez olarak seçmişler gibi...¹⁰

25. Tanrımız ve kurtarıcımız İsa Mesih'in yeryüzünde belirmesinden ve aramızda yaşamaya başlamasından itibaren tüm putlar yok edildi ve Tanrı hakkında doğru bilgiler bir sel gibi tüm yeryüzüne yayıldı...

8) Sicilyalı Peter İsa'nın bir insan bedenine sahip olduğu (Paulikanlar'ın inkar ettiği) ve Bakire Meryem'den doğduğu şeklindeki ortodoks görüşü anlatıyor. Ona göre bununla ilgili Yeni Ahit öğretileri burada dördünün adını andığı Eski Ahit peygamberleri tarafından da söylenmiştir. Paulikanlar Eski Ahit'i reddederler.

9) İsa'nın erkek kardeşleri Matta 12.40-42, Markos 3.31, Luka 8.21'de kız kardeşleri Markos 6.3'te geçmektedir. Erken dönem kilise yazarlarından bazıları bunların Meryem ile Yusuf'un çocukları olduğuna inanırlar, ancak bu fikir ortodoks düşünce tarafından reddedilmiştir. Graef, *Mary*, I, s. 42, 70-71.

10) Paulikanlar Eski Ahit'i reddeder ve Yeni Ahit'in büyük bölümünü ilahi kabul ederler. Ancak Yeni Ahit yazarları İsa'nın yaşamının ilahi yasaya ve kehanetlere uygun olduğunu ispatlamak için Eski Ahit'i kullanmışlardır. Sicilyalı Peter, konumlarındaki bu zayıflığı keşfedecek kadar dikkatlidir; bölüm 41'e bakınız.

26. Yeryüzünde çarmıh hazırlandığında ve insan sevgisi adına hayat ekmeği cennetten tanrısallıkla birlikte indiğinde -Onun bedeni cennetten inmemiş, O bedenini duygular için aynı kapasiteye sahip olacak şekilde yeryüzünden almıştır- ve çarmıhın ahşabı yükseltilip yeryüzü Onun ilahi kanıyla yıkandığında, O ortalığa güzel bir koku saçtı. Onun değerli kanı ve suyuyla gübrelenen toprak çeşit çeşit güzel kokulu ilahi çiçekler verdi ve hâlâ veriyor.¹¹

27. Sonuçta insanoğluna kurtuluş hediyesini veren ve düşmanı, kötülüğün kaynağını yere çalan ve ona ölümcül bir darbe indiren tahaya saygı duyuldu. İsa'nın çilesinin, sayesinde birçok mucizenin gerçekleştiği ve saygıdeğer ve hayat veren Tanrı haçı dışında başka bir simgesi yoktur. Efendimiz ve Tanrımız Hades'e inmeden önce ölümler diriltirmiştir. Ardından perde yırtılmış ve yeryüzü sallanmıştır; güneş bir taraftan Yahudiler'in aysız karanlığını gösterecek biçimde sönmüş diğer taraftan da yeniden diriliş zaferini gösterecek biçimde yeniden yanmıştır. Sonuçta Hades'te tutulan tüm ruhlar serbest kalmış (bu esnada Efendimiz ve Tanrımız onlara görünmüş) ve Hades çözünerek Tanrı'nın içinde uyuyakalan ruhları artık tutmaz olmuştur.¹²

28. Kutsal haçın eşsiz gücü kendisine çivilenen Tanrımız İsa'nın iradesiyle tüm bu huşu içinde bırakan mucizeleri gerçekleştirmiştir. Onun zaferini kabul etmeyenler ve onu kuşkusuz bir inançla Tanrı tarafından verilen eşsiz bir yadigar olarak görmeyenler utansın ve yüz çevrilsin ve yok edilsinler.

29. İyiye kıskanan ve ondan nefret eden şeytan, haçın sivri ucu kafasına inip kalbini deldikten sonra daha önce ulu orta gerçekleştirdiği menfur eylemlerini artık kolayca yapamaz oldu. Ancak şeytanla birlikte söndürülmemiş olan ateşi harlamaya hevesli "bilinçleri dağlanmış yalancılardan uydurmaları sayesinde" [Tim. 4.2] kimi sefillerin ruhlarını harekete geçirdi ve akıllarını çeldi.

30. Kusursuz iyiliğe sahip Tanrı, Onun en değerli yarattığı olan insa-

11) Çiçeklerle süslü bu anlatımla Sicilyalı Peter ortodoks Hristiyanlar için haçın önemini vurguluyor. Ona göre çarmıh, ruhun meyvelerini taşıyan bir ağaçtır.

12) Büyük Konstantinos'un karısı imparatoriçe Helena'nın imparatorun 327'deki ölümünden önce Kudüs'te Gerçek Haç'ı bulduğu söylenir. Bunun bir parçası Konstantinopolis'te korunmuş ve büyük saygı gösterilmiştir. Bu haça atfedilen mucizevi güçler için, Drijvers, *Helena Augusta*, s. 147-80; çarmıhtan sonra ölümlerin dirilmesi için, Matta 27.52-3.

noğlu için her zamanki yardımlarının önüne geçmemiş ve tanıklar ve elçiler olarak İsa'nın bedensel acılarından utanmayan ve mucizelerin birer aldatmaca olduğuna inanmayan, ayrıca her yerde gerçeğin peşinde olan ve Tanrı'nın Sözü'nün ete kemiğe büründüğünü savunan insanlara Onun ete kemiğe bürünmüş halini ve sınırsız gücünü ilan etmeleri, Onun ilahiliğinin kanıtlarını doğru bir şekilde ortaya koymaları için öncelikle "Kilise havarilerini görevlendirmiştir" [1 Cor. 12.28]. "İkinci olarak peygamberleri" [1 Cor. 12.28] Kutsal Ruh'un kılıcıyla Tanrı'ya karşı saygısız duyguları yok etmeleri ve erdemin sağlıklı ve güçlü darbelerini indirmeleri için görevlendirmiştir. "üçüncü olarak yol göstericileri" [1 Cor. 12.28] diğerlerine yardım etmeleri ve söyledikleri ve yaptıkları hakkında daha sarıh açıklamalar yapmaları için göndermiştir.

31. Kutsal öğretisiyle Hristiyan Kilisesi kurulu çok olmuştur ve hâlâ ayakta; yıkıcı heretikler, "Cehennem kapıları" asla onu alt edememiştir,¹³ hepinizin bildiği ve kutsal kitapta da söylendiği gibi edemeyecektir. Heretiklerin laf salatası daima gevezelik olarak kalacaktır. Ne zaman heretikler Ortodoksluğun savunucuları ile kapışsalar, sapkınlığın karanlığı gerçeğin ışığı tarafından yenilgiye uğratılacak ve Tanrı'nın Kilisesi ayakta kalacaktır...

33. Bu kirli, karanlık, bölücü, mundar ve çürümüş Maniheist sapkınlık zehirli olduğu ve yoğun bir sessizlik içinde her türden pisliği kutsal saydıkları ve onlara ibadet ettikleri için tüm milletler tarafından sorgulanırlar. En önem verdikleri sorun bu olduğu için, ayinleri ve sapkınlıkları ne en yakın komşularıyla ne de daha uzak yabancılarla paylaşılır, yalnızca dinsizlikte kusursuz olmaya aday az sayıda kişiye yaklaşırlar. Birkaç yıl önce güç kazanmış, isyancı güçler tarafından desteklenmiş ve kötülüğün yaratıcısı Şeytan'ın yanlış yoldaki kılavuzluğuna boyun eğilmişti. Böylece liderleri şeytanla birlikte ete kemiğe bürünmüş iblislerin yolunda asıl habercisi olan din değiştirme eylemine ön ayak olmuştu.

34. Hiç kimse bunların iblis olduğundan şüphe etmemeli; tüm o sözlerle ve eylemlere iblisler bile kalkışamaz, öyle ki onlar kadiri mutlak Tanrı'ya ve insanlığa karşı utanmazca ve arsızca sözler eder ve eyleme girerler. Bu çürümüş riyakarların insanlarla karışmaktan kaçındıkları, iblisler gibi yalnız yaşadıkları ve kutsal kitaba ve Havariler'e dayan-

13) Matta 16.18.

dırdıklarını söyledikleri tuhaf ve egzotik küfürler kullandıkları açıktır.

35. Şimdi, çalışmama başlarken, bu sapkınlığın ne olduğunu, ne zaman ve nereden geldiğini anlatacağım, hatırlaması kolay olsun diye liderlerinden bir kaçının da isimlerini vereceğim. Daha sonra, onlar hakkında anlatacaklarım bitince, Tanrı'nın da yardımıyla, onlarla bire bir münazaraya girecek ve her tür konuya dair paralel düzlemde dile getirilmiş yazıtsal kanıtlara ve bulgulara değineceğim.

36. Tanımlamamın ilk maddesi şudur; onlar biri kötü biri iyi olan iki ilkeye inanırlar; bunlardan biri bu dünyanın yaratıcısı ve onun sahibidir, diğeri ise gelecek olan öte dünyanın üstünde güç sahibidir.¹⁴

37. Boş vakitlerinde ve kibarca birileriyle konuşurken karşısındaki kişinin rütbesini gözetmeden şunu söyledikleri bilinmektedir: "Söyle bana, bizi Romalılar'dan farklı kılan nedir?" (kendilerine Hristiyan derler, gerçek anlamda asıl Tanrı İsa'dan ismini almış bizlere ise Romalılar diye hitap ederler).¹⁵

Biz asıl Hristiyanların dünyadaki tüm değerli taşlardan daha fazla değer verdiğimiz Efendimizin dinini bir kabile adıyla tanımlama uğraşı içindedirler.....

38. Paulikanlar, işte bunun bizi birbirimizden ayırdığını söylerler; onlara göre evrenin yaratıcısı tek bir tanrıdır ve cennetin babası dedikleri başka bir tanrının bu evrende hiç gücü yoktur ama gelecek olan çağda vardır. Biz ise her şeyin yaratıcısı, herkesin Efendisi, her şeyden üstün tek bir Tanrı olduğuna inanırız. Derler ki, "siz evrenin yaratıcısına inanıyorsunuz, biz ise kitaplarda konuşana inanıyoruz" (Yuhanna 5.37) ve eklerler, "Siz onun ne sesini duydunuz ne de yüzünü gördünüz." Tamamen saçmalyorlar, buna daha sonra da değineceğiz.

39. İkincisi, Tanrı'nın aziz bakire anası (düşmancasına) iyi insanların arasında sayılmamıştır. Onlara göre Efendimiz ondan doğmamış, Bedenini cennetten indirmiştir. O ise Efendi'nin doğumunun ardından Yusuf'tan başka çocuklar yapmıştır.

14) Photius'un çalışmasındaki benzer bölüm olan 18'de (*T & M* 7 (1970), s. 125, satır 37) şöyle yazar: "Ancak içlerinden bazıları ona cennet üzerinde hakimiyet atfederken onu sarmalayan evren üzerinde güç atfetmez."

15) "Romalılar" kavramı Bizanslılar tarafından kendilerinin imparatorluğun yurttaşları olduklarını belirtmek amacıyla kullanılmıştır, ancak Paulikanlar onu doğru (Paulikan) inançtan ziyade Roma İmparatorluğu inancını tercih edenleri betimlemek için dinsel bir kavram olarak kullanmışlardır.

40. Üçüncüsü, Efendimizin bedeni ve kanının ilahi ve huşu uyandıran gizemini kabul etmek istemezler.¹⁶

Bununla da kalmaz, diğerlerini de bu konuda ikna etmek isterler. Bunun için Efendimizin son akşam yemeğinde havarilerine verdiklerinin ekmek ve şarap değil, ekmek ve şarap biçiminde sembolik sözler olduğunu öne sürerler.

41. Dördüncüsü; kıymetli, hayat veren haçın görüntüsünü, gücünü ve işlevini reddeder, onu bin türlü hakaretle aşağılarlar. Halbuki onu gören iblisler yanlarında liderleri şeytan olduğu halde havada uçurken titremeye başlarlar.

42. Beşincisi; Eski Ahit'in hiçbir kitabına inanmazlar ve peygamberleri hilekar ve haydut olarak gösterirler. Bu konuya yeri geldiğinde uzun uzadıya değineceğim. Yalnızca; dört kutsal kitabı, St Paul'un on dört mektubunu, James'in Katolik mektubunu, St John'un üç mektubunu, St Jude'un mektubunu ve Havarilerin İşleri Kitabı'nı kabul ederler.¹⁷

43. Ayrıca liderleri Sergius'un küfür ve küstahlıkla dolu lanetli mektupları da vardır.

44. Kilise'nin büyük ve tek kurucusu, cennet krallığının anahtarına sahip ilk havari Peter'in iki Katolik mektubunu tanımazlar; benim bilmediğim bir sebeple ona düşmandırlar ve binlerce hakaret ve küfür yağdırırlar. Belki de, onların yüzüne de sıkça söylediğim gibi, bunların rezil şeytanlıklarının gelecekte nasıl bir karaktere bürüneceğini öngördüğü içindir. Aziz havari ikinci mektubunda der ki [2 Peter 3.13-16]: "Bunun için, sevgili kardeşlerim, mademki bunları bekliyorsunuz, Tanrı'nın önünde lekesiz, kusursuz ve barış içinde bulunmaya gayret edin. Sevgili kardeşimiz Paul'un da kendisine verilmiş olan bilgelikle size yazdığı gibi, Rabbimizin sabrını kurtuluş fırsatı sayın. Paul, bütün mektuplarında bu konulardan böyle söz eder. Mektuplarında güç anlaşılan bazı yerler var ki, bilgisiz ve kararsız kişiler, diğer kutsal yazıla-

16) Ortodoks Kilisesi İsa'nın gerçek varlığını Eukharist öğelerle ele alırlar.

17) On birinci yüzyıl sonu ya da on ikinci yüzyıl başı yazmalardan birinde boşluğa bir not düşülmüştür: "Bunların daha sonra James'in mektubunu ve Havarilerin İşleri'ni kullanıp kullanmadıklarını bilmiyorum. Bugünküler, yalnızca kutsal kitapları, özellikle de Luka'yı ve St Paul'un on dört mektubunu kullanmaktadırlar. Ayrıca Laodikeia'lılara yazılmış başka bir mektuba sahiptirler." Laodikeia'lılara mektuptan şu eserde bahsedilir; Konstantinopolisli Timotheos, *De receptione haereticarum* (PG 86.21C). Bugüne ulaşan versiyonu yalnızca Latince'dir ve orijinal Paul mektuplarından yapılan alıntılardan oluşur (NTA II, 128-32).

rı olduğu gibi, bunları da çarpıtarak kendi yıkımlarını hazırlıyorlar.” Havariye yakıştırılan ayıp işte budur, ancak gerçekte bu bir methiyedir, zira bu kehanet herhangi bir retorik detay olmaksızın gerçekleşmiştir.¹⁸

45. Altıncısı, Kilise'nin büyüklerine [tam olarak *presbuteros*'lara] sırt çevirirler. Onlara göre büyükler Rab'be komplo kurmuşlardır, bu nedenle onlara isim vermekten, hem de asıl isimlerini söylemekten kaçınırlar.¹⁹

Bu konuyu daha sonra her bir noktasını inceleyerek daha açık ele alacağımı.....

46. Artık tarihsel notlar almaya başlamanın zamanı geldi. öncelikle aziz Kyril'in ilmiyelerinde ele aldıklarını ortaya koyarak başlayacağımı ve yakın zamanda toparladığım bilgileri de ekleyerek konuyu daha detaylı hale getireceğim.....²⁰

78. Kilise'nin tarihini yazan Skolastik Sokrates, aynı zamanda Boudas ve Manes olarak da bilinen Scythianus ve Terebinthus ile ilgili kısa bir bilgi verir ve her açıdan aziz babamız Kyril'le de uzlaşır.²¹

79. Onların ardından gelen halefleri, bu inkarlara daha fazla dayanamayarak, içlerindeki şeytanı gizlemek için kurnazca bir plan yaptılar; adı geçen dinsiz Maniheist kitapları²² reddettiler ve ana öğretilerini kuşaktan kuşağa bir gelenek misali aktardılar.

80. Dahası bu öğretiyi korudular, zira sonuçta İncil ve Havariler kitabından başkasını okuyamayabilirlerdi. Bunu yapmalarının sebebi şuydu; Maniheist kitapların ve bizim de olan eski kitapların yokluğunda, sürekli İncil ve Havariler kitabını okuyarak gerçeğe saldırmak için kayda değer bir birikime sahip olabilirler ve kendi çürümüş sapkınlıklarını

18) Öyle görünüyor ki, Paulikanlar St Peter mektuplarını St Paul'u eleştirdiği için reddediyorlar. Sicilyalı Peter, Peter mektuplarının St Paul'a dair Paulikanlar'ın yaptığını düşündüğü gibi yanlış algılamaları önlemek için bir uyarı olduğunu öne sürüyor.

19) Yunanca *presbuteros* “büyük” ve “rahip” anlamına gelir. “Büyükler” kelimesi kutsal kitabın bir çok yerinde İsa'nın karşıtları olarak gösterilir, ör. Matta 27.1

20) Bundan sonraki otuz iki bölüm Kudüslü St Kyril'in Maniheistler'e karşı hazırladığı ilmiyel çalışmalarından alınılardır. Bunların Paulikan'larla bir ilgisi yoktur.

21) Sokrates (380-439) bir kilise tarihçisiydi. Burada adı geçen heretikler Kyril tarafından Mani'nin takipçileri olarak gösterilmişti. Bu kişilerin listesi başka bir aforoz formülünde de bulunabilir ([10], bölüm 11).

22) Kyril tarafından da listelenmiştir. Dört temel Maniheist metin vardır: *Mani Kitabı*, *Gizemler Kitabı*, *Hayatın Hazinesi* ve *Kephalaia*.

İsa'dan ve ortodoks inancının vaizi havari Paul'un öğretisinden aldıklarını söyleyerek bilgisizlerle sıradan insanları kandırabilirlerdi.

81. Sapkınlıklarının en temel ögesini İsa'nın mis kokulu ve aziz isminin ardına kuzu postuna bürünmüş kurt misali saklanarak gizleme çabası içindedirler. Başka kutsal yazıtları değil yalnızca bu kitapları tanıyarak onların anlamını kendi niyetlerine göre çevirebilirler. Bu nedenle, söylediğim gibi, sahip oldukları inkarcılık nedeniyle Eski Ahit kitaplarını ve kendi kötülük krallıklarına zafer edasıyla yol gösterirler de herkes onlardan yangından kaçarmışçasına uzaklaşır korkusuyla ilham veren babalarımızın kitaplarını²³ reddederler. Bunun üstesinden daha da fazla gelebilmek amacıyla, bunların inancını belgeleyen başka bir kitaptan da kanıtlar sunacağım.²⁴

84. Mani'nin takipçilerinden bazıları Ermenistan'daki Samosata'ya geldiler ve orada kötülüğün tohumlarını ekerek bir çok Ermeni'yi yoldan çıkardılar. Geçen yıllarla birlikte kötülüğün tohumu yeşerdi ve ölümcül meyvesini Phanaroia'ya²⁵ kadar ulaştırdı.

85. Samosata'dan Kallinike adlı bir kadının Paul ve John isimli iki oğlu vardı. Zehirli kadın bu iki yılanı doldurdu ve onlara rezil sapkınlığı öğreterek sapkınlığı vaaz etmeleri için Samosata dışına yolladı.

86. Bunlar Phanaroia civarında bir köye vardılar. Köyün sakinlerinin cahil ve kaypak olduklarını görünce [2 Peter 3.11] kötülüğün zehrini ve düşmanın kötücül tohumlarını ektiler. Böylece bu köyün adı Episparis [tohum yatağı]²⁶ oldu ve sapkınlık da adını bu vaizlerden aldı. O zamandan beri Maniheiztler yerine Paulikanlar adını aldılar.

87. Bizim en ortodoks ve dindar imparatorlarımız bu vebanın daha fazla yayılmaması ve pek çoğumuza bulaşmaması için ilahi bir azimle dolu halde Roma İmparatorluğu içinde bulundukları her yerde ve her zaman Kutsal Kitap'ta Efendimizin şu söyledikleriyle de uyumlu biçim-

23) Ortodoks Hristiyanlar St Basileios, St Gregorios ve St John Khrysostomos gibi teologların yazıtlarına Hristiyan inancının algılanması konusunda üstün bir önem atfederler.

24) Bölüm 82, Kıbrıslı Epiphanius'un (315-403) Mani'nin ölümü üzerine yazdıklarından yapılmış bir alıntıdır.

25) Phanaroia (Strabo, 12.3.15, 30) İris (Yeşilirmak) Nehri'nin geçtiği bereketli ovadır. Haritaya bakınız.

26) Bu köy bilinmemektedir. Verilen isim, şeytanın imajına dair bir kelime oyunudur, zira şeytan mısır tarlasına yabancı ot bulaştıran kötücül ekimci olarak bilinir.

de Maniheistler'i öldürdüler: "Beni kral olarak istemeyen o düşmanlarım gelince, onları buraya getirin ve gözümün önünde kılıçtan geçirin" [Luka 19.27].²⁷

88. Sonuçta farklı zamanlarda Tanrı Kilisesi'nin pek çok düşmanı oldu ve onun da hikmetiyle bunlara karşı çok sayıda zafer kazanıldı. Tanrı'dan nefret eden ve "kötülüğü icat eden" şeytan korkutucu ve acımasız bir düşmana yakışır biçimde daha önceki sapkınlıklar için sadığını sonuna kadar boşalttığı halde en ölümcül okunu insanoğluna sapladı. Ancak bunu Tanrı ona çağların bitimine kadar tüm bu kirli işleri gizli saklı değil açıkça yapmasına izin verdiği için yapabildi. Vahyedilen ve kutsal sayılan ayetlere göre şeytan tarafından yoldan çıkarılan deccal "elinden gelse, seçilmiş olanları bile sapturacaktır" [Matta 24.24].

90. Ahlsız Paulikanlar'ın neredeyse hiçbir insan tarafından fark edilmeyen gizli ölümcül zehirleri, hiç uyumadan edilen dualar, yorulmak bilmeden sürdürülen mücadele, büyük, ortodoks ve barışsever imparatorlarımızın ilahi uyanıklığı ve maharetli çobanlığı sayesinde alt edilmiştir.....

93. Bu kirli sapkınlığın nasıl filizlendiğini ayrıntılarıyla anlattık. Mani ve diğerlerinden, Maniheist Kallinike'nin oğlu Samosata'lı Paul ile onun kardeşi John'dan bahsettik. Bahsi geçen bu kişiler kendilerinden öncekilerin öğretilerine bir şeyler katmış olsalar da, kitabımızda ele aldığımız gibi, aslında yalnızca diğerlerinin halefydiler. Şimdi son dönemde beliren ve Paulikanlar'ın kendilerini dayandırdıkları ve yol göstericileri olarak gördükleri kişiler hakkında bir şeyler söylemeliyiz.

94. Heraklios'un torunu imparator Konstantinos²⁸ döneminde, Ermenistan'daki Samosata'da, Mananalis adlı bir köyde²⁹ Konstantinos isimli bir Ermeni doğdu. Bu köy bugün bile Maniheistler'i barındırmaktadır.

95. Bu adam, Suriye'den evine dönerken Mananalis'ten geçen bir mahkumu, bir papaz yardımcısını bir süreliğine evinde ağırladı. Bu bil-

27) Maniheistler'e yönelik ilk yasa (pagan) imparator Diocletianus tarafından 297'de çıkarıldı ve onun ardından da sıkça güncellendi.

28) Heraklios'un oğlu III. Konstantinos yalnızca 641 yılında birkaç ay görevde kaldığı için burada bahsi geçen kişi Heraklios'un torunu II. Konstans (641-68) olmalı.

29) Haritaya bakınız. Kaynaklarda Kuzey Suriye'deki Samosata ile 200 km kuzey doğuda Murad Nehri üzerindeki Arsamosata/Asinosata arasında bir karışıklık vardır. Mananalis'in konumu için, Bryer, "Excursus on Mananalis."

giye uzun araştırmalar sonucunda ulaştık. Mahkum Suriye'den dönerken yanında iki kitap getirmişti. Biri Kutsal İncil, diğeri ise Havariler Kitabı idi. Bu kitapları konukseverliğinin karşılığında Konstantinos'a hediye etti.

96. İncil ve Havariler Kitabı'nı alan Konstantinos, kendi sapkınlığının kural dışı ve menfur olduğunu ve içerdiği küfürler ve utanç verici uygulamalar nedeniyle herkes tarafından nefret edilerek uzak durulduğunu fark etti ve kötülüğe yeni bir çehre kazandırmaya karar verdi. Şeytanın gücünün yardımıyla, bundan böyle şeytanın verdiği zararı gizleyebilmek amacıyla İncil ve Havariler Kitabı'ndan başka kitap okunmaması gerektiği sonucuna vardı, zira içilmesi için ölümcül zehirler hazırlayan kişiler onu balla tatlandırırlar.

97. Daha önce bahsettiğimiz Maniheizt kitaplardaki her türlü küfrün temelini aldı ve şeytanın da işbirliğiyle İncil ve Havariler Kitabı'nın düşünceleriyle kendi algısına göre bir karışım hazırladı. Maniheiztler'in kitaplarını reddetti..... özellikle de bunlar yüzünden bir çok insanın kılıçtan geçirildiğini gördükten sonra.

98. En kutsal ve ortodoks ve gerçek Hristiyan imparatorlarımıza gelince, tüm o en kusursuz kararlarının yanı sıra, Maniheiztler ile Montanistler'in³⁰ kılıçtan geçirilmesini ve kitaplarının, bulundukları anda, yakılmasını buyurdular. Onları saklayan kişilerin ise ölümle cezalandırılmasını ve mallarının devlet hazinesine aktarılmasını emrettiler.³¹

99. Mani'nin takipçisi Konstantinos; yandaşlarını köşeye sıkıştırmak ve tamamen yok etmek ve de söylemek zorunda kaldıklarını daha kabul edilebilir kılmak amacıyla Valentinus'un³² küfürlerini terk etmeye karar verdi. Bunun yanı sıra Valentinus'un efsanevi hikayelerini, otuz çağı kastediyorum, tanrılarını ve Courbricus'un yağmur hakkındaki söylencesini de bir kenara itti. Courbricus, yağmurun, bir kızın peşine düşen yakışıklı bir delikanlının teri olduğunu anlatmıştı.³³ Konstantinos, kötülüğün basamaklarından geri adım atmak için değil geniş ke-

30) 63 nolu dipnota bakınız.

3) III. Leon, *Eclōga* (726'da çıkarıldı, yani Heraklios döneminde yürürlükte değildi), başlık xvii.

5. Uygulamalar için 114. bölüme bakınız.

32) İskenderiyeli Valentinus (İS ikinci yüzyıl) en ayrıntılı Gnostik dinsel sistemlerinden birini oluşturan ünlü bir Gnostik idi.

33) Kudüslü Kyril'e göre (20 nolu nota bakınız) Courbricus aslında Mani'ye verilmiş bir isimdi.

simleri kendine çekmek amacıyla bu ve bunun gibi kabul edilmesi zor hikayeleri bir kenara bırakmıştır. Ardından, yanlış isimli Basilides'in³⁴ ve tüm diğerlerinin utanmazlığını, sahtekarlığını ve kötülük kokan bataklığını benimsemiş ve kendisini yıkıma giden yolun yeni kılavuzu olarak göstermiştir.

100. Bu nedenle bugünkü Mani takipçileri tüm bu düzenbazlığın farkında olmadan bile isteye Scythianus, Bouddas ve Mani'yi, yani kötülüğün baş rehberlerini lanetlemektedirler.³⁵

101. Ardından, aynı zamanda Salo-anous³⁶ olarak da bilinen bu Konstantinos, Mananalis'i terk etti ve kendisinin Paul'un mektuplarında geçen ve inançlı bir yoldaş olarak Makedonya'ya gönderilen Silvanus olduğunu öne sürerek Kolonea'nın kasabası Kibossa'da³⁷ yaşamaya başladı.³⁸ Takipçilerine daha önce bahsettiğimiz mahkum papaz yardımcısından aldığı havariler kitabını gösteriyor ve şöyle diyordu: "Siz Makedonyalılar'sınız ve ben size Paul tarafından gönderildim." Bunu, St Paul'un şahadetinden 600 yıl sonra, daha önce belirttiğim gibi Heraklios'un torunu Konstantinos döneminde söylüyordu.

102. Orada yirmi yedi yıl geçirdi ve yerel halkın büyük kısmını kötü yola sevk ederek hak ettiği bir sona erişti.

103. Bir şekilde onunla ilgili bilgiler edinen imparator Symeon adlı bir elçi, o kötülük işçisinin taşlanması ve takipçilerinin cehalet nede- niyle kötü yola düştükleri için ve hâlâ döndürülmemişlerse düzeltilme- leri amacıyla Tanrı'nın Kilisesi'ne teslim edilmeleri talimatlarıyla yolla- dı ve şunlar oldu.

104. Symeon oraya vardı, yanına yerel yöneticilerden Typhon isimli birini alarak herkesi bir araya topladı ve Kolonea'nın güneyindeki bölge- ye götürdü. Orada alçak herifi takipçilerinin karşısına dikti ve onlara bu kişiyi taşlamalarını emretti. Hepsini yerden taş aldılar ve ellerini havada sa-

34) Basilides (İS ikinci yüzyıl) başka bir Gnostik'tir; adı, "kral gibi" anlamına gelmektedir ve me- tinde bu konuda bir söz oyunu vardır.

35) Burada söylenenlere karşı, bu isimler [10]'daki aforoz formülünde de yer almaktadır.

36) Silvanus ismi üzerinde yapılan aşağılayıcı bir oynama. (çn. anous, Yunanca'da budala anlamı taşır)

37) Bir bölge başkenti ve kilise merkezi olan Kolonea için haritaya bakınız, Kibossa hakkında bir bilgi yoktur.

38) İncil'in gözden geçirilmiş standart versiyonlarında Silas ile Silvanus farklıdır. Havarilerin İşleri 18.5'te Silas, Makedonya ile ilişkilendirilmiştir. Silvanus için, 2 Cor. 1.19, 1 Thess. 1.1.

vurarak taşları arkalarına bıraktılar. Kendilerine Tanrı tarafından gönderildiğine inandıkları yol göstericilerini taşlamak istemiyorlardı. Orada bu Salo-anous'un kandırdığı ve Maniheist sapkınlığı öğrettiği Iustus isimli biri vardı. İşte o anda aldığı eğitimin ve terbiyenin karşılığını alabilecekti. İmparatorluk yetkilisinin emriyle Iustus yerden bir taş aldı ve ikinci bir Goliath'mış gibi onu öldürdü..... Oraya fırlatılan taşlar yüzünden, o bölge bugün *Soros* (Tümsek) olarak anılmaktadır.

106. İmparatorluk emrine binaen Symeon Konstantinos'un takipçilerini döndürülmeleri amacıyla Tanrı'nın Kilisesi'ne teslim etti. Ancak onlar Tanrı'dan bağışlanma elde etmek ve ebedi kurtuluş için tövbe etmek yerine kendi inançlarıyla ölmeyi seçerek dönmeyi kabul etmediler. Onların yargılamasını yapan ve ilahi birikim konusunda cahil ve zeka konusunda yetersiz olan Symeon ise bu ölümcül sapkınlığın bir takipçisi oldu.

107. Daha sonra imparator tarafından geri çağırıldı ve üç yıl boyunca Konstantinopolis'te kaldı. Bu süre içinde şeytan tarafından tamamen ele geçirilmiş bir halde gizli bir hayat sürdü. Böylece her şeyi ardında bırakarak kaçtı ve daha önce sözü geçen Kibossa'ya vardı. Oradan Konstantinos'un yandaşlarını bir araya getirdi ve sapkınlığın yeni lideri oldu. Kendisine daha iyi bir isim bulma konusunda seleflerinin yöntemini izledi ve Titus adını aldı.

108. Ben ona Titus demeyeceğim, zira o Paul'un Girit'te piskopos olarak görevlendirdiği Titus'un³⁹ benzeri değil, aksine bir Ketos'tu (balina). Suyun içinde gizlenen bir balınaydı. Zira insanlar balinalara, kabuklu kaplumbağa derler. Bunlar, boyut olarak bir ada gibidir ve kalın bir sese sahiptir. Denizciler bilmeden çapalarını bunların üzerine atarlar ve kazık çakarak gemilerini bağlarlar. Ancak üzerinde ateş yaktıklarında, vahşi hayvan ısıyı hisseder ve aniden dalarak denizcileri de dibe sürükler.⁴⁰

109. Bu adam işte böyleydi. Onun günahkarlığının boyutlarını bilmeyenler ve ondan uzak durmayıp kalın sesine kananlarla ona umutlarının çapalarını bağlayanlar, işte bunların hepsi Hades'in derinliklerinde ateşe atılacaktır.....

39) Titus 1.5.

40) Balina hikâyesi anti heretik yazıların ortak konusudur. Hikâyenin orijinal versiyonu için, *Physiologus*, no. 31, s. 45-6.

110. Orada üç yıl kaldı ve çok sayıda kişiyi kandırdı. Daha sonra bir anlaşmazlık belirdi ve taş atarak Konstantinos'u öldüren Iustus'la balina takma adlı Symeon arasındaki tartışmalar alevlendi..... Bu tartışma St Paul'un Colossae'lılara yazdığı mektupta söyledikleri üzerineydi: "Nitekim yerde ve gökte, görünen ve görünmeyen her şey, tahtlar, ege-menlikler, yönetimler, hükümler, Onda yaratıldı. Her şey Onun aracılığıyla ve Onun için yaratıldı. Her şeyden önce var olan Odur ve her şey varlığını Onda sürdürmektedir." [Col. 1.16-17] Iustus'un, "Havarinin söylediklerinden başka şeyler öğreterek insanları kandırıp ruhlarını yaralamayalım; o dehşetli mahşer gününde onların ruhları için de hesap vereceğiz" şeklindeki sözlerine Symeon itiraz etti. O, hep yaptığı gibi, kelimelerin anlamlarını oraya buraya çekiştirip dönüştürmeyi sürdürdü.

111. Yani Iustus ile Symeon arasında ciddi bir ayrışma belirmişti ve Iustus havarinin sözlerinin anlamını kavramak amacıyla Kolonea piskoposuna giderek ona kendisi, yandaşları ve öğretisi hakkındaki her şeyi anlattı. Piskopos vakit kaybetmeden imparator Iustinianus'u (Heraklios'tan sonraki)⁴¹ bu konuda bilgilendirdi. İmparator olanları duyunca, hepsinin yakalanıp mahkemeye çıkarılmasını ve suçunda ısrar edenlerin yakılmasını emretti. Bu emir yerine getirildi. Soros yakınlarında büyük bir odun yığını kuruldu ve hepsi yakıldı.

112. İçlerinden Paul isimli bir Erineni'nin Gegnesius ve Theodorus isimli iki oğlu vardı. Paul, iki oğluyla birlikte kaçtı ve Episparris'e geldi. Daha önce Kallinike'nin oğulları Paul ve John'u anlatırken bu bölgeden ayrıntılarıyla bahsetmiştim. Bu Paul Paulikanlar'ın isim babasıydı.⁴²

113. Ardından Paul, oğlu Gegnesius'u ateizmin yol göstericisi olarak tayin etti ve adını Timotheos olarak değiştirdi.⁴³

Gegnesius ile Theodorus arasında bir ayrışma vardı; her ikisi de kendisinin lütufkar ruha sahip olduğunu söylüyorlardı. Bu şekilde kendi aralarında çekiştiler ve birbirlerinden tamamen nefret ettiler. Böylece hayatlarının sonuna kadar bu nefretin liderliğini yaptılar.

114. İmparator (o dönemde Isauria'lı Leon baştaydı)⁴⁴ bu olanları duyunca Gegnesius'a (Thymotheus [Tanrı'nın öfkesi] olarak adlandırmak

41) II. Iustinianus (685-93)

42) 86. bölüme bakınız. Hangi Paul'un Paulikanlar'ın isim babası olduğu Yunanca'da net değildir.

43) Timotheos/Timothy St Paul'un yoldaşlarından biriydi; Havarilerin İşleri 16.1.

44) III. Leon (717-41)

daha iyi olur) adam gönderdi ve onun Konstantinopolis Patriği'ne gitmesini sağladı.⁴⁵

115. Patrik onu görünce dedi ki: "Ortodoks inancını neden inkar ediyorsun?" O ise şöyle yanıtladı: "Ortodoks inancını reddedene lanet olsun." Ortodoks inancı kavramıyla kendi sapkınlığını ima etmişti.

116. O zaman patrik dedi ki: "Neden kutsal haça inanmıyor ve saygı göstermiyorsun?" Şöyle yanıtladı: "Kutsal ve yaşamsal haça tapmayana ve saygı göstermeyene lanet olsun." "Haç" sözcüğüyle İsa'nın kollarını açarak haç şekline bürünmesini ima etmişti.

117. Bu defa şöyle bir soru geldi: "Neden Tanrı'nın aziz annesine tapmıyor ve saygı duymuyorsun?" Yanıtladı: "Tanrı'nın tamamen kutsal annesine saygı duymayana lanet olsun; Efendimiz İsa Mesih onun içine girmiş ve hepimizin annesi olmuştur." Bununla da İsa'nın bizim adımıza öncü olarak girdiği Kudüs'ü kastetmiştir [Heb. 6.20].⁴⁶

118. Patrik bir kez daha sordu: "Neden Rab'bimiz İsa Mesih'in tertemiz bedeninden ve kıymetli kanından uzak duruyor ve onu aşağılıyor-sun?" Thymotheus yanıtladı: "Rab İsa Mesih'in bedeninden ve kanından uzak durana ya da onu aşağılayana lanet olsun." Bu defa da İsa'nın sözlerini kastediyordu.⁴⁷

119. Yine Kutsal Katolik ve Apostolik Kilise hakkındaki sorulara da aynı şekilde yanıt verdi ve Katolik Kilisesi derken Maniheiztler'in meclislerini kastetti.

120. Bu defa vaftizle ilişkili olarak, vaftizin Rab İsa Mesih'in kendisi olduğunu söyledi. Zira İsa şöyle demişti: "Ben yaşayan suyum".⁴⁸

121. Bu şekilde Thymotheus her şeyi kıvırdı ve tek tek lanetledi. Böy-

45) III. Leon döneminde iki patrik görev yapmıştı; I. Germanos (715-30) ile Anastasios (730-54). Germanos, imparatorun ikonoklast politikasını kabullenmeyi reddettiği için 730'da emekli edildi. Anastasios bir ikonoklasttı ve belki de bu nedenle burada bahsi geçen görüşmedeki kişi olma ihtimali güçlüdür. Zira sorgulamada baskı kurmaya çok meyilli değildir.

46) Ephesus Konsili (431), Meryem'in Tanrı'nın Annesi olduğunu ilan etmiştir. Paulikanlar İsa'nın insan olduğuna inanmadıklarından, Meryem'e saygı duymazlar. Bunun yerine Yeni Ahit'teki ona dair referansları St Paul tarafından "hepimizin annesi" (Gal. 5. 26) olarak tanımlanan kutsal Kudüs olarak değerlendirirler.

47) Paulikanlar, Eukharist ayinini alegorik bir şekilde İsa'nın sözleri olarak yorumlarlar. Onlara göre İsa takipçilerine (bedenini değil) sözlerini vermiştir.

48) Paulikanlar suyla vaftizi reddederler, çünkü su maddi evrenin bir parçasıdır. İsa'nın vaftiz emrini ise alegorik biçimde ona ruhen kavuşmak olarak yorumlarlar.

lece sapkınlıktan suçsuz bulundu ve imparatorun *mührünü*⁴⁹ alarak Episparris'e döndü. Orada tüm yandaşlarını bir araya topladı ve onlarla birlikte kaçarak daha önce bahsettiğim Konstantinos'un yerleştiği lanetli Mananalis'e geldi.

122. Orada bir süre kaldı ve daha sonra..... vebaya yakalandı⁵⁰ ve öldü. Toplam otuz yıl boyunca dinsizliğin liderliğini yapmıştı.

123. Onun, Zacharias (Zekeriya) isminde bir oğlu ve kiralık bir keçi çobanı vardı. İffetsiz ve günahkar bir ilişkinin sonucu doğan bu çobanı kundaklanmış vaziyette yol kenarında bulmuştu. İffetsiz kadınlar sonuçlarından korkarak doğurdıkları çocukları bu şekilde yol kenarlarına bırakıyorlardı.

124. Gegnesius öldüğünde yandaşları arasında bir klik oluştu. Kimileri Zacharias'ı izlerken, kimileri de adı Joseph olan piçin peşinden gitti. Yani aralarında bir önceki kuşakta olduğu gibi müthiş bir çekişme vardı ve her ikisi de aslında kirli ruhun gücünü aldıkları halde lütufkar ruha sahip olduklarından emindi. Zacharias babadan gelen mirası kaybedebileceği için öfkeliydi. Bu nedenle duygusuz piç Joseph'e bir taşla vuracak ve onu öldürecekti.

125. Bir süre sonra ikisi de yandaşlarını yanlarına alarak o yerden gizlice ayrıldılar. Köylerden henüz çıkmışlardı ki, Saracenler Roman-ya'ya⁵¹ gideceklerinden şüphelenip onları durdurdular. Zacharias, Saracenler'in saldırdığını görünce yandaşlarını terk edip tek başına kaçtı. Saracenler ise hepsini yakalayıp kılıçtan geçirdiler. Bu nedenle Zacharias geride kalanlar tarafından "çoban değil yanaşma" [Yuhanna 10.12] olmakla suçlandı.

126. Aynı zamanda duygusuz olarak da tanınan piç Joseph bunu öğrenince kervanını Suriye'ye yönlendirdi ve karşısına Saracenler çıkınca da onlara otlak ve peynir yapımı için uygun yer aradığını söyledi.⁵² Saracenler buna inandılar ve onlara dokunmadılar.

127. Duygusuz Joseph, yandaşlarıyla birlikte bu fırsattan istifade ederek oradan uzaklaştı. Daha önce de çok defa adı geçen Episparris'e vardı ve yerel halk tarafından coşkuyla karşılandı. Halk, tüm ışıkları yaktı

49) Bir imparatorluk güvencesi.

50) Muhtemelen 748'deki büyük salgın.

51) Bu dönemde Mananalis sürekli değişen Arap-Bizans sınırının Arap tarafındaydı.

52) Başkentteki bir Paulikan biriminin "sığır çobanlarından oluşan bir *güruh*" olarak tanımlandığını anımsayın; (Patrik Nikephoros'tan alıntı, Garsoyan, 'Byzantine heresy', s. 98, n. 56).

ve bütün onursuzlukları hak eden bir kişiyi sanki İsa'nın havarilerinden biriymiş gibi büyük bir onurla karşıladı.

128. İçinde Tanrı korkusu olan yerel yöneticilerden biri, Krikorakhes isimli bir adam olanları duydu ve Mani'nin takipçisinin olduğu evi çok sayıda askerle kuşattı. Yandaşları tutukladı, ancak Joseph paçayı sıyırdı ve Frigya'ya doğru bir kaçak gibi ilerledi. Daha sonra Antioch in Pisidia'ya yerleşti.⁵³

129. O da otuz yıl boyunca şeytana hizmet etti ve yandaşlarına havari Paul'un yardımcısı Epaphroditus⁵⁴ olduğunu ve onlara Paul tarafından gönderildiğini söyledi. Ben ise ona daha mantıklı bir şekilde Aphronetus diyeceğim. O, aşırı bir şekilde eğitim ve muhakeme yoksunu bir kişiydi. Kötücül doğasıyla çok sayıda kişiyi ebedi cezaya mahkum bırakarak Khortokopeium⁵⁵ adlı bir yerde öldü.

130. O henüz hayattayken Ermenistan'daki kadın yandaşlarından biri yine onun yandaşlarından biriyle bir zina ilişkisi kurdu ve tabiri caizse bir "Yahudi dölü" oğlan doğurdu. Bu kişi ahlaksızlığıyla ünlü Düşkün Baanes idi.

131. Bu Baanes, Aphronetus'un yerine geçti. Bu adam atalarından aldığı sapkınlığı utanmazca ayakta tuttu ve bizzat kötülük yolunda rehberlik ederek bir çok akılsızı nihai çöküşe sürükledi.

132. Aradan çok zaman geçmeden, Tavium şehri yakınlarında bir başka doğruluk düşmanı belirdi. Orada Druinus isimli bir adamın yaşadığı bir köy vardı.⁵⁶ Onun Sergius isimli bir oğlu vardı. Şeytanın önde gideni Sergius, sayısız koyunu kurda dönüştüren Sergius, bunlar sayesinde İsa'nın sürüsünü eksiltten Sergius, maharetli bir şekilde erdemli gibi görünen ve bir çoklarını kandıran kuzu postuna bürünmüş kötü kurt Sergius, İsa'nın haçına düşman Sergius, dinsizliğin sesi, Tanrı'nın annesini ve tüm azizleri küçük düşüren, İsa'nın havarilerinin baş düşmanı Sergius, peygamberlerden nefret eden ve kutsal kitaplara kıcını dönen, yalanlara ve peri masallarına sığınan Sergius, İsa'dan nefret eden, Kilise'nin düşmanı, Tanrı'nın oğlunu ayaklar altına alan, "ahittin kanını sıradan kan olarak gören ve lütufkar ruha başkaldıran" [Heb. 10.29] Sergius.

53) Bu, Zonaras'ın bahsettiği olay olabilir, (PG 135, 16B1, C3).

54) Phil. 2.25. Aphronetus "duygusuz" demektir.

55) Kelime anlamı "sebze pazarı"dır. Böyle bir yer bilinmemektedir.

56) Tavium için haritaya bakınız. Annia, bilinmemektedir.

134. Kendini Parakletos (Kutsal Ruh)⁵⁷ ve Tychicus olarak adlandıran ve takipçileri tarafından kutsal ruh olarak görülen Sergius, kendisini seher yıldızı olarak gören karanlıklar sevdalısı Sergius.....

135. İşte bu Sergius, henüz bir delikanlı iken, Maniheist bir kadınla ilişkiye girmiş ve onun tarafından yoldan çıkarılarak dinsizliğin lideri olmuştu.

136. En kötücül sapkınliğin yol göstericilerinden bazıları Saracen soyundan gelmeydi, bazıları kölelerden, diğerleri orospulardan doğmaydı ve bazıları da günahkarlıklarını kadınlardan almışlardı.

137. Bu nedenle onları bir hiç nedeniyle suçluyor gibi görünebilirim, o halde onunla ilgili ayrıntılı bilgiler vermeliyim.....

138. Genç bir adamken, Maniheist sapkınliğa bulaştığı söylenen ahlaksız bir kadınla birlikte olmuştu. Şeytanın yoldaşı, tüm kurnazlığı ve ahlaksızlığıyla ona şöyle demişti: “kyp (çn. okunuşu, kür) Sergius, senin mektuplar ve eğitimle ilgili çok okuduğunu duydum ve her yönüyle iyi de bir adamsın. O zaman söyle bana, neden kutsal metinleri okumuyorsun?” Kadının söyledikleriyle afallayan Sergius, onun içindeki saklı zehrin hiçbir şekilde farkına varmadan şöyle cevap verdi: “Benim gibi sıradan insanların onları okuması doğru değil, onları yalnızca rahipler okuyabilir.”

139. Kadın ise şöyle dedi: “Senin düşündüğün gibi değil ‘Zira Tanrı asla taraf tutmaz’ [Rom. 2.11]. ‘Tanrı tüm insanların kurtulmasını ve doğru bilgiye ulaşmasını arzular’ [1 Tim. 2.4]. Ama senin rahiplerin ‘Tanrı sözünün pazarlayıcısı’ [2 Cor. 2.17] oldukları ve kitabın gizlerini sakladıkları için size orada yazanların tümünü değil yalnızca bir kısmını okurlar, böylece doğru bilgiye ulaşamazsınız.

140. örneğin, o gün geldiğinde bazıları şöyle diyecektir: “Rab! Rab! Biz senin adınla cinler kovmadık mı? Senin adınla birçok mucize yapmadık mı?” [Matt. 7.22]. Kral ise şöyle yanıt verecektir: “Size doğrusunu söyleyeyim, sizi tanımıyorum” [Matt. 25.12]. bu nedenle araştır ve böyle yazıp yazmadığını gör. Dahası, Tanrı kimilerine de şöyle seslenecektir: “Ben sizi hiç tanımadım” [Matt. 7.23]. Tüm cehaletiyle Sergius utanmış ve sessiz kalmıştır.

(i) çn. kelime Yunanca’da, güneş anlamına geldiği gibi, cümle içinde kullanımı itibarıyla efendi (kyp) anlamını da çağrıştırmaktadır.

57) Mani’nin de kendini Parakletos (çn. aynı zamanda ‘şefaatçi’ manasına da gelir) olarak adlandırdığı söylenir (Euodius, *De fide contra Manichaeos* (PG 42.1146), 24); Tychicus için, Eph. 6.21.

141. Kitapta geçenlerin yorumu aslında şöyle olmalıdır: günümüzde dahi İsa dinini yaşayan ve dindar görünen bir çok insan aynen çok uzun zaman önce Sceva'nın oğullarıyla şeytan çıkarıcılar olarak bilinen başkalarının yaptığı gibi [Havarilerin İşleri 19.13-14] sihirli sözlerle cinleri kovmaya ve hastalıkları iyileştirmeye çalışmaktadır.

142. Bugün bile bu şekilde davrananlar vardır ve bunlar sihirli sözlerin kendi kurtuluşlarını yok ettiğinin farkında değildir. O gün geldiğinde bunlar şöyle yalvaracaktır: "Rab! Rab! Biz senin adınla cinler kovmadık mı? Senin adınla birçok mucize yapmadık mı?" Tanrı ise şöyle yanıt verecektir: "Size doğrusunu söyleyeyim, sizi tanımıyorum."

143. Başka birileri de bir yandan lekesiz bir manastır hayatı yaşarken öte yandan cehalet ya da bilgi eksikliği nedeniyle sapkınlığa bulaşmıştır ve bu nedenle cennet krallığına kavuşamayacaktır. Bu yüzden o gün geldiğinde tek hakim onlara hiçbir şey vermeyecektir. Zira onlar bu hayatta iyileşme hediyesini almışlardır. İşte o zaman "Rab! Rab! Senin adınla birçok mucize yapmadık mı?" dediklerinde şu yanıtı alacaklardır: "Arkadaş, sana haksızlık ettiğim yok, sen hakkın olanı bu hayatta aldın, şimdi bunu al ve git" [Matta 20.13].

144. Sergius, bu ya da buna benzer bir şey bilmediği için kitapları inceledi ve aşağılık kadının yaptığı alıntıları bulup dedi ki: "Söyle bana, Tanrı bu şeyler hakkında ne dedi?" Bir süre duralayan kadın şöyle yanıtladı: "O zaman şunu söyleyen Tanrı kimdi: 'doğudan ve batıdan birçok insan gelecek, cennet krallığında İbrahim, İshak ve Yakup'la birlikte sofraya oturacaklar. Ama bu krallığın oğulları dışarıya, karanlığa atılacak.' [Matt. 8.11-12]. Krallığın oğulları kimler?"

145. Bunların İsrailoğulları olduğunu bilmiyordu ki "Evlatlığa kabul edilenler, tapınma düzeni ve vaatler de onlarındır" [Rom. 9.4]..... Ama onlar, Onu çarmıha gerdikleri için kovuldular.

146. Ardından aşağılık Sergius, bunu bilmediği için, o Maenad'ın⁽ⁱⁱ⁾ bir kurtuluş rehberi olduğunu düşündü ve onun söyledikleriyle ilgili daha derin incelemelere girişti. O zaman, kadın, şu sözlerle azizleri kötülemeye başladı: "Krallığın bu oğulları senin aziz saydığın kişilerdir. Bu kişiler cin çıkarmış, hasta adamları iyileştirmiştir. Sen ise onları tanıymış gibi onurlandırıyorsun ve böyle yaparak yaşayan ve ölümsüz Tanrı'yı ihmal ediyorsun. Onlar o gün geldiğinde tek hakimın dudakla-

(ii) çn. Maenad: Dionysos şenliklerine katılan rahibelere verilen ad. Aynı zamanda Türkçe'deki "manyak" kelimesinin kaynağıdır.

rından şu sözleri duyacaklar: “Ben sizi hiç tanımadım” [Matt. 7.23].

147. Bu şekilde, kitaplarda yazılanları anlatmaya devam etti, onun dinlediğini fark ettikçe de her bir cümlenin anlamını çevirerek onu yavaş yavaş şeytanın tam bir aracına, insanlığa karşı daha önce hiçbir selefının olmadığı kadar keskinleştirilmiş bir silaha dönüştürdü.

148. Kendinden öncekiler de gözle görülür biçimde kötülerdi..... Ancak onlar insanlar tarafından fark edilebiliyor ve herkese tiksindirici geliyorlardı. Bu nedenle onların yoldan çıkardığı kişi sayısı azdır.

149. Ama bu adam onların kirlerinden ve utanmazca uygulamalarından arındı ve onların küfürlerini kurtarıcı öğretiler olarak benimsedi. Marifetli bir şekilde erdemli ve dindar görüldü, kuzu postuna bürünmüş bir kurt gibi davrandı. Sofuluğu reddettiği halde cahillere kurtuluşa giden en kusursuz rehbermiş gibi görüldü.....

150. Bu şekilde bugüne dek bu sapkınlar sıkı inançlara sahip olmayan kişileri kandırdılar.....

151. Bu sapkınlar, zavallıları tam bir yıkıma ulaştırmadan önce onlara büyük sırlarını, yani Tanrı'yı inkar ettiklerini⁵⁸ açıklamazlar.

152. Bozguncu kadından sapkınlığı öğrenen şeytanın avukatı Sergius, gerçek Hıristiyanlığın saf ve lekesiz inancına sahip olanların bozulabileceğini düşünmeye başladı. İçi Şeytani bir hevesle dolu biçimde rezilliğin vaizliğini yapmaya girişti. Kendine, havari Paul'un mektuplarında adı geçen Tychicus'un ismini verdi⁵⁹ ve herkese kendisinin havarinin yandaşı olduğunu ve onun tarafından vaaz vermesi için -Tanrı'nın sözünü değil ölümcül rezaleti- gönderildiğini söyledi.

153. 800 yıl önce havarinin Tanrı'nın sözünü taşıdığı tüm şehirleri ve bölgeleri usanmadan dolaştı ve bir çok kişiyi ortodoks inancından koparıp şeytana yakınlaştırdı. Mektuplarından birinde şöyle diyordu: “Doğudan batıya, kuzeyden güneye koşturdum, İsa'nın kitabını anlatırken dizlerimin üzerine çöktüm.”

154. Augusta Eirene döneminden imparator Theophilos dönemine dek⁶⁰ otuz dört yıl süren liderliği boyunca havari Paul'un Selanikliler'e [2 Thess. 2.3] daha önce haber verdiği biçimde dönemliğin başını çekti

58) Paulikanlar'ın “gizli” bir öğretisinin olduğuna başka kaynaklarda rastlanmaz. Öte yandan bu iddia Bogomiller ve Katharlar için sıkça dile getirilir.

59) 57 nolu dipnota bakınız.

60) Eirene, 797-802; Theophilos, 829-42. Sergius'un ölüm tarihi 181. bölümde 834/5 olarak verilmektedir.

ve İsa'nın Kilisesi'ne büyük zarar verdi. Kimilerini ailelerinden uzaklaştırıp zamanından önce ölmelerine neden olarak bu geçici yaşamdan kopardı, peşine takılan kimilerini ise sahip olduğu menfurlukla ebedi hayattan mahrum etti. Çok sayıda evli çifti ayırdı, yataklarını kendi yandaşlarıyla kirletti; çok sayıda bebeği yandaşlarını kullanarak analarının memelerinden kopardı, bazılarını öldürdü bazılarını ise ailelerinden ayırdı; onları yaşayan Tanrı'dan (onlara kendi kanıyla ulaşan) uzaklaştırıp Saracenler'e sattı.⁶¹

155. Pek çok iyi görünümlü genç erkeği ve kadını daha çocuk yaşta ailelerinden koparıp barbarlara köle olarak sattı; pek çok erkek ve kız kardeşi akrabalarından ve sevdiklerinden ayırıp kendi topraklarından uzaklaştırdı ve yabancı bir ülkeye gönderdi; bu kişilerin gözyaşları ve ağıtları cennetin kubbesine kadar yükseldi. Yandaşları aracılığıyla bekarretlerini İsa'ya adayan çok sayıda keşişi ve rahibeyi mahvetti ve onları manastır yaşamından kopararak Tanrı'ya düşman etti. Bir çok rahibi ve Levi'yi ortodoks inancından döndürdü ve onları birer koyundan insan yiyen vahşi hayvanlara dönüştürdü. Pek çok kişinin prangaya vurulmuş halde hapiste ölmesine ve daha önce zengin olanların sefilleşmesine neden oldu.

156. Tüm bu büyük kötülüklerden sorumlu kişi Kutsal Ruh tarafından kutsanmış olabilir mi? Halbuki yandaşları onun için şöyle dua ediyorlardı: "kutsal ruhun duası bizi esirgesin."

157. O dedi ki: "Bu kötülüklerden ben sorumlu değilim. Onlara her zaman Romalılar'ı esir almamalarını söyledim, ama beni dinlemediler." Nasıl suçsuz olduğunu iddia edebilirsin? Eğer sana itaat etmedilerse, üzerlerinde yeterince güce sahip olmadığın itaatsiz bir toplumla ne işin var? Neden ölene dek onlarla birlikteydin? Eğer onlara İsa'nın yolunda yürümeyi öğrettiysen, neden şunu da öğretmedin: "Sana bir kasabada zulüm ederlerse başka birine kaç." [Matt. 10.23]

158. Seni kendi sözlerinle vuracağım. Şunu Kolonea'daki insanlara sen yazdın: "İnancınızın şöhretini duyunca, size şunu anımsatmak istedim; aynen sizden önceki cemaatlerin çobanları ve yol göstericilerinin olması gibi (Konstantinos ve diğerlerini kastediyor) sizin de bir yanan meşaleniz, seher yıldızınız, kurtuluş rehberiniz var. Şöyle ki: 'Gözünüz sağlamsa, tüm bedeniniz ışıkla dolar.' [Matt. 6.22] Sefillerin sefili, ah-

61) Paulikan toplulukları Bizans İmparatorluğu ile Arap emirlikleri arasındaki sınırda bulunan konumlarından faydalanmışlardır. [6]'ya ve Girizgah'a bakınız.

laksızlık abidesi! Eğer sen, söylediğin gibi, Paul'un takipçisiysen..... kendini nasıl seher yıldızı, yanan meşale, kurtuluş rehberi (bir çok ruhu yok eden sen), İsa'nın Kilisesi'nin gözü olarak görebilirsin, kaçık ya da deli misin?

160. Senin ne gibi erdemlerine özeniyorlar ki şöyle diyorsun: "Benim gibi davranın, benden aldığınız geleneklerin takipçisi olun." Baksana, senin inancın ve öğretin sayesinde büyük bir dinsizlik meyvesi olgunlaşmış durumda.....

161. Bir süre sonra şunu da söylüyor: "Sizi hiçbir şekilde kimsenin kandırmasına izin vermeyin. Bu vaatleri Tanrı'dan aldınız, rahat olun. Kalplerinizdeki güveni kazanmış olan ben size kapıcı, iyi çoban, İsa'nın bedeninin rehberi, Tanrı evinin ışığı olduğumu yazmıştım ve dünyanın sonuna dek her an sizinle birlikteyim. [Matt. 28.20] Bedenen olmasa bile ruhen her zaman var olacağım. Bundan sonrası için, elveda, güçlü olun ve huzur Tanrısı sizinle olsun."

162. Gerçeğin düşmanı, şeytanın oğlu, her türlü sefilliğin işçisi, nasıl bu tür şeyler söylemeye cüret edersin ve "kendini Tanrı'ya eş koşarsın." [Yuhanna 5.18]

163. Yine diyor ki: "Diyorum ki Paul Korinthos'taki, Silvanus ile Titus ise Makedonya'daki kiliseyi kurdular." Makedonya derken Kibos'a'daki meclisi kastediyor ve Konstantinos ile Symeon'u Silvanus ve Titus olarak adlandırıyor. "Timotheos Akhaea kilisesini kurdu." Akhaea ile kastettiği Mananalis ve Gegnesius'a Timotheos diyor. Aslında Thymotheos olacak. "Philippoi kilisesi Epaphroditus tarafından yönetiliyordu." Evlilik dışı doğmuş keçi çobanı Joseph'ten bahsediyor. Aslında onun adı Aphronetus. Takipçilerine ise Philippoi'lular diyor. "Collossae'lıların yanı sıra Ephesuslular ve Laodikeialılar'ın Kilisesi'ni Tychicus yönetti." Colossaelılar dediği Argoun'lular, Ephesuslular Mopsuestia halkı, Laodikeialılar ise köpek ülkesinde (Kynokhoritai) yaşayan köpeklerdir. Bu üç grubun da bir adam tarafından yönlendirildiğini söylüyor. Tychicus.....⁶²

62) Burada adı geçen yerler için haritaya bakınız. Kynokhoritai, tam olarak "köpek ülkesinin sakinleri olarak" çevrilir. Paulikan toplumları için erken dönem Hristiyan grupların isimlerinin kullanılması ve önderlere St Paul'un yandaşlarının isimlerinin verilmesi, adlarını düşman ortodoks geleneğinin iddia ettiği gibi farklı Paul'lerden değil de havariden aldıklarını öne süren bakış açısı için en güçlü argümanlardan biridir. Tarihsel Girizgah'a bakınız.

165. Söyle bana, seni şakşakçı, doğrunun düşmanı, Paul Kudüs'ten Illyricum'a kadar her yerde öğretisini yayarken neden yalnızca Korint-hos Kilisesi'ni kurdu? Eğer adını verdiği kişiler Paul'un yandaşları idiyseler onlara nasıl öğretmenlik yaptı, sekiz yüz yıl sonra doğan bu kişiler neredeydiler?...

166. Montanist Leon'a⁶³ şunu söyleyerek seni İsa'nın havarilerinden biri olarak kabul etmelerini istiyorsun: "Sana gelince, kendini önemse-me. Sarsılmaz inancı bölmekten kaçın. Bana nasıl bir suçlama yönelti-yorsun? Ben bir başkasından daha fazlasını mı istedim ya da kibirli mi davrandım? Bunu söyleyemezsin; fakat söyleyecek olursan da şahitliğin doğru olmaz. Senden asla nefret etmeyeceğim; aksine seni çobanları ve yol göstericileri aynen toplamda dört kategoriye ayrılan⁶⁴ havarileri ve peygamberleri kabullendiğin gibi kabullenmeye teşvik edeceğim; böy-lece vahşi hayvanlara yem olmaktan kurtulacaksın."

167. Başka bir yerde de şöyle diyorsun: "Adem'den bize kalan ilk fa-hişelik hayırlı bir iştir, ancak ikinci fahişelik ise daha ciddidir, şöyle ki: 'Ahlaksız kişi kendi bedenine karşı günah işler' [1 Cor. 6.18]. Şöyle de-vam ediyorsun: "Biz, İsa'nın bedeniyiz; eğer kişi kendini İsa'nın bedeni-ne dair geleneklerden yani bizim geleneklerimizden uzak durursa gü-nah işlemiş olur, zira bu şekilde farklı şeyler öğretenlerin safında yer alır ve doğru öğretiye inanmıyor sayılır."

168. Söyle, seni adaletsizlik timsali..... kalbinin iradesiz katılığıyla Tanrı'nın sözlerini inkar etmeye nasıl cüret edersin. öyle ki, o tek bir bakışla dahi zina hakkında şöyle der: "Bir kadına tutkuyla bakan her-kes onunla yüreğinin içinde zina etmiş sayılır." Ama sen kendi görüşle-rinde ısrar ediyorsun, kendini kontrol edemeyen köle ruhlu kişileri et-kilemek için senden uzaklaşmak dışında bir zinanın olmadığını söy-lüyorsun.....

63) Buradaki "Montanist" kelimesinin bir tanım mı yoksa bir soyadı mı olduğu belirsizdir. Eğer bir tanımsa, Leon ikinci yüzyılda kök salmış ve Kutsal Ruh ile peygamberliğe fazlaca rol biçmiş bir mezhebin bilinen en son üyesidir. Ortodoks Kilisesi tarafından lanetlenen Montanist toplumlar Anadolu'ya yerleşmiştir. III. Leon döneminde 721-2'de sistematik zulüm sonucu kitlesel kıyımlar gerçekleştirilmiştir. (Theophanes, ed. de Boer, I, s. 401).

64) Gouillard gibi Lemerle de (T & M 5, s. 120) bu söylemin altında Eph. 4.11'e bir gönderme ol-duğunu düşünür: "Kendisi bazılarını havari, bazılarını peygamber, bazılarını müjdeci ve bazılarını önder ve öğretmen olmak üzere atadı." Müjdecilerin Sergius'un mektubunda yer aldığını düşün-düğümüzde "dört" sayısı daha anlamlı olmaktadır.

169. Yandaşlarını suçlamak için sıraladığımız bu suçların ardından, onun kalbinin değersiz hazinesini de gözler önüne serelim.....

170. Hiç kimse, biri Sergius, diğeri Mani tarafından öğretilmiş iki ayırı sapkınlık olduğunu sanmasın; bunlar tek bir tanedir ve aynıdır. Çok sayıda yandaş kazanmak ve onları İsa'nın kilisesinden koparmak isteyen Sergius, vaaz vermeye başladığında, iki ya da üç defa rezil yandaşı ve öğrencisi Baanes'le yüzleşti. Merhamet dilenerek, herkesin duyacağı şekilde, inancıyla değil, yaptığı rezil işlerle ilgili onu suçlamaya başladı.

171. Baanes, ona dedi ki, "Sen daha yeni ortaya çıktın, yol göstericilerimizden hiç birini görmedin ya da herhangi biriyle vakit geçirmedin. Ben *efendi* Epaphroditus'un öğrencisiyim ve bana ne aktardıysa onu öğretiyorum."

172. Sergius, Baanes'in öğrettiği kötü kokulu pislikten iğrendi ve yüzüne karşı onu lanetleyerek, sapkınlığı ikiye böldü; Baanes'le kalanlara Baanesçiler, Sergius'la kalanlara Sergiusçular dendi.

173. Sergius'un ölümünün ardından, yandaşları bu utanca ve dört bir yandan gelen suçlamalara dayanamadılar ve Baanesçiler'in kendilerinden duyduğu utanca son vermek için onları öldürmeye giriştiler.

174. Sergius'un *synekdemōs*'larından⁶⁵ Theodotus adlı kişi, dedi ki: "Bu insanlarla sizin aranızda bir şey olmasına izin vermeyin. Bizim yol göstericimizin vahiylerine dek hepimiz tek bir inanca sahiptik." Böylece katliama bir son verdiler.

175. Dindar imparator keşiş Mikhael⁶⁶ ve halefi Leon⁶⁷ bu sapkınların Hristiyanların büyük bölümünü yoldan çıkarttığını görünce Roma İmparatorluğu'nun dört bir yanına adamlar göndererek bu sapkınlığa bulaşmış kişilerin öldürülmesini emrettiler.

176. İmparatorun emri Neocaesarea'nın piskoposu Thomas'a ve valisi Parakondakos'a⁶⁸ ulaştı. İmparatorun emirlerine uyan bu kişiler yaka-

65) Bu unvanın Paulikanlar arasındaki anlamı için 183'e bakınız.

66) I. Mikhael (811-113)

67) V. Leon (813-20). Paulikanlar'ın bu dönemde sistematik şekilde yok edilmesi için, Theophanes (de Boor, I, s. 494-5): "dindar imparator [Mikhael] Tanrı'ya duyduğu büyük inançla, Maniheizm dönemin Paulikanları- ve Frigya ile Lykaonia'daki Athinganos'lar için idam hükmünü çıkarttı. Aziz patrik Nikephoros ile diğer dindarların söyledikleriyle ikna olmuştu. öte yandan sapkınların tövbe etmesi mümkün olmasa da onların bağışlanmasını isteyen bir takım kötü niyetli danışmanlar da vardı." Bu politikaya yönelik dönemin eleştirileri için, Studiumlu Theodoros'a bakınız [4].

68) Neocaesarea için haritaya bakınız. Buradaki vali kelimesi, manastırlardan sorumlu bir yetkili için kullanılmıştır (Photius, *Recit*, ed. Lemerle, T & M 4 (1970), 71, n. 58).

ladıkları herkesi ölümü hak ettikleri ve çürümeye yol açtıkları gerekçeyle öldürdüler.

177. Daha sonra Sergius'un yandaşlarından *Astatos*⁶⁹ sıfatlı bazıları kurnazca davranarak valiyi öldürdüler. Bu sırada Kynokhoritai da pis-kopos Thomas'ı öldürmüştü. Ardından *Astatos*'lar Melitene'ye kaçtı.

178. O dönemde oradaki Saracenler'in emiri Monokherares idi. *Astatos*'lar, Argaoun'u onun elinden aldılar ve oraya yerleştiler. Burada bir araya gelerek Romanya'ya saldırılar düzenlemeye başladılar.⁷⁰

179. Sergius, bir süreliğine yandaşlarıyla birlikte Argaoun'da kaldı. Ama daha sonra Tanrı'nın hikmetiyle, Tanrı'nın Kilisesi'ni ikiye bölen birine uygun biçimde, bir baltayla öldürüldü ve cehennem ateşine atıldı.

180. Nikopolis Kalesi'nden⁷¹ gelen Tzanion onu Argaoun'un yukarısındaki dağlarda kereste doğrarken bulmuş, elindeki baltayı kapmış ve vurarak öldürmüştü.

181. Böylece yaban hayvanlarının en beteri dünyanın kuruluşunun 6343. yılında [MS 834-5] bu hayattan göçüp gitti.

182. Onun en sadık yandaşları Mikhael, Kanakharis ve John Aoratus isimli üç sahte rahip⁷² ile daha önce bahsi geçen Theodotus, Basileios ve Zosimus idi.

183. Ardından synekdemos⁷³ olarak bilinen bu kişiler sahte rahiplik yaparak Argaoun'da bir araya gelen herkesi yol göstericileri Sergius'un ölümünden sonra onun ve ondan öncekilerin öğretileriyle kirlettiler. Bu kişiler daima aynı statüde oldular ve kendilerinden öncekilerin yaptığı gibi tek bir yol gösterici olmadığını, her birinin eşit olduğunu öne sürdüler. Bunların notarius⁷⁴ isimli sahte rahipleri de vardı.

184. Bu defa Karbeas ortaya çıktı ve bu tehlikeli insanların başına geç-

69) Gezinler anlamında. Melitene için haritaya bakınız.

70) Monokherares, Arap kaynaklarında Amr bin Abdullah el-Aqta (tek silahlı) olarak bilinen emirin Bizanslı adıdır. Bu kişi, Bizans topraklarına çok sayıda cüretkar ve yıkıcı saldırılar düzenlemiştir. 863'te savaşırken öldürülmüştür. Argaoun için haritaya bakınız.

71) Kale kelimesi istihkam edilmiş bir köy için kullanılır ancak burada tam bir yer adı olarak kullanılmış gibi görünüyor. Bu yerin nerede olduğu bilinmemektedir.

72) Burada kullanılan kelime *mierous*'tur. *Me* (olumsuzluk önceki) ile *hiereus* (rahip) kelimelerinin birleştirilmesinden oluşmuş aşağılayıcı bir kelime gibi görünüyor.

73) "sürgündeki dostlar" ya da "yol arkadaşı" anlamındadır. Cf. 2 Cor. 8.19.

74) [11(a)] 15. bölüm.

75) Haritaya bakınız.

ti. Sayıları artınca Argaoun'a sığmadılar ve gidip Tephrike'yi⁷⁵ kurdular. Böylece bir defada ve aynı anda Meliteneli Agarenler'in⁷⁶ tiranlığından kurtulacak ve insanlardan sakınan iblisler misali hem Ermenistan hem de Romanya'ya yakın olacaktı.

185. Böylece o, kendisine itaat edenleri, sözleşmeyle kendine bağladı ve onları esirleri ele geçirmek için kullandı. İtaat etmeyenleri ise Saracenler'e sattı. Pontus'a⁷⁷ kadar tüm Romanya dağlarını yağmaladı. Aynı zamanda Romanya'da bu sapkınlıktan dolayı öldürülme tehlikesi içinde olanlar için bir sığınak da kurmuş oldu. Bu kadarla da kalmadı; Tephrike civarındaki en açgözlü, en şehvet düşkün ve budala insanları da topladı ve onlara en utanç verici duyguları için özgürlük vaadinde bulundu. O hâlâ hayattayken bu sahte rahiplerden kimileri intihar etti, kimileri de onu terk etti.

186. Kendisi de öldükten sonra, bu rezil insanların başına yeğeni ve damadı olan Khrysokheir geçti.⁷⁸

187. O dönemde, ben esir alınmış bulunan bazı askerlerin değişik tokuşu için imparatorluk göreviyle orada bulunmaktaydım. Bunlar, din-dar ve adil hükümdarlarımız Basileios, Konstantinos ve Leon dönemle-rinde gerçekleşti.⁷⁹

188. Orada, henüz Basileios ile Zosimus hayattayken yaklaşık altı ay geçirdim. Bahsi geçen konular hakkında ayrıntılı araştırmalar yaptım. Aziz ve ortodoks imparatorlarımız adına, büyük bir korku içindeki bir köle gibi, değersiz ve basit bir şekilde olsa da konuları herkes için anlaşılır hale getirdim.

189. Şimdilik bu kadarı yeterli; bu kişilerin sapkınlıklarına dair daha fazla ayrıntı daha sonra da anlatılacaktır, tabi Tanrı da bu değersiz ku-luna izin verirse. Zafer onunla olsun; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh, tek gerçek Tanrı, yaratıcı, savunucu ve görünen ve görünmeyen tüm yaratıkların ebedi yöneticisi. Amin.

76) Agarenler "Hagar'ın çocukları"dır (Gen. 16.11). Araplar onun oğlu İsmail üzerinden soylarını ona dayandırırılar.

77) Pontus Alpleri için haritaya bakınız.

78) Khrysokheir ile Bizans yönetimi arasındaki savaşlar için [9]'a bakınız.

79) 869/70. Basileios 867'de imparator oldu. Oğul Konstantinos Kasım 867-Şubat 868 arasında eş imparator oldu, 879'da öldü. Küçük oğul Leon 870'te başa geçti ve 886'ya kadar tahtta kaldı.

8. Keşiş Peter: Sicilyalı Peter'in eserinin bir özetı

Sicilyalı Peter'in Paulikan inançları ve tarihi anlatımının [7] aksine bu kısa versiyon çok yaygın bir dolaşım sağlamıştır. Bağımsız bir eser olarak beş ayrı el yazması vardır ve ayrıca George Hamartolus'un (ya da keşiş George) tarih eserinin el yazmalarında da çoğunlukla bulunur. Ayrı bir el yazması, Parisinus gr. 852, bu eseri "keşiş ve başrahip Peter'e" atfetmektedir. Bu kişi ile Sicilyalı Peter olarak bilinen diğer yazarın aynı kişiler olduğuna dair kanıt için o versiyonun giriş kısmına bakınız. Çeviri; Astruc, Conus-Wolska, Gouillard, Lemerle, Papachryssanthou ve Paramelle tarafından hazırlanan baskıdan yapılmıştır, *T & M* 4 (1970), s. 69-97.

1. Paulikanlar (Maniheist olanlar) isimlerini Samosatalı Paul'dan aldılar. Paul, Kallinike adlı bir kadının oğluydu ve John adında bir de kardeşi vardı.¹

2. Bu kadın onlara sapkınlığı öğretti ve bunu yaymaları için onları Samosata'dan Ermenistan'a gönderdi. Burada Phanaroia adlı bir köye geldiler ve orada sapkınlıklarını öğrettiler. Bu dönemden itibaren köyün adı Episparis ve takipçilerin adı Paulikanlar oldu.²

1) Sicilyalı Peter, madde 85.

2) Bu bölümde geçen yer adları için haritaya bakınız.

3. Bu Paul'un (aziz olmayan) birkaç yıllık yol göstericiliğinin ardından Paulikanlar Konstantinos adlı başka bir yol göstericiye sahip oldular. Bu kişi adını Silvanus olarak değiştirdi. Paulikanlar'ın asıl önder olarak gösterdikleri kişi Paul değil³, bu Silvanus'tur.

4. Bu adam öğretisini onlara yazarak değil konuşarak anlattı. Ayrıca elinde İncil ve Havariler Kitabı da vardı. Onları kelimesi kelimesine ve yazılı olarak da aktardı. Ancak her bir bölümü sapkınlığa uyarladı ve yandaşlarına İncil ve Havariler Kitabı dışında başka kitaplar okumalarını yasakladı.

5. Konstantinos/Silvanus'un ardından, ismini Titus olarak değiştiren Symeon adlı ikinci bir yol göstericileri oldu. üçüncüsü, adını Timothy olarak değiştiren Gegnesius idi. Dördüncüsü, kendine Epaphroditus diyen Joseph; ondan sonraki Zacharias (ama bazı kesimler onu gerçek bir çoban değil de bir kiralık çoban olarak gördükleri için reddederler) idi. Altıncı Düşkün Baanes, yedinci kendisine Tychicus adını veren Sergius'tu.

6. Onları Mani, Paul, John ya da başka birine dayandıranları açıkça lanetlerlerdi. Ama; Konstantinos/Silvanus, Symeon/Titus, Gegnesius/Timothy, Joseph/Epaphroditus, Düşkün Baanes ve Sergius/Tychicus'u kabul ederlerdi, zira bunlar onların yol göstericileriydi ve onları İsa'nın havarileri olarak görüyorlardı.

7. İtiraflarında altı adet kiliseye sahip olduklarını söylediler: Kolonea'nın bir kalesi olan Makedonya'daki kilise, yani Konstantinos/Silvanus ve Symeon/Titus tarafından yönetilmiş Kibossa; Samosata'nın bir köyü olan Achaea, yani Gegnesius/Timothy tarafından yönetilmiş Mananalis; Joseph/Epaphroditus ve kiralık çoban dedikleri Zacharias'ın takipçileri olarak görülen Philippoi'luların kilisesi; Argoun halkı için kullandıkları tabir olan Laodikeialılar'ın kilisesi; Kynokhoritai ülkesi için kullandıkları tabir olan Colossae'luların kilisesi. Bu son üç kilisenin Sergius/Tychicus tarafından yönetildiği söylenir.

8. İşte bunlar saygı duydukları ve onurlandırdıkları yedi yol gösterici ve altı kilisedir. Kendilerine bunlar dışındakilerin atfedilmesini lanetler ve reddederler.

9. İlk sapkınlıkları, Maniheiztler'de de olduğu gibi, iki ilkeye inanmaktır. Derler ki, "Bizi Romalılar'dan ayıran tek bir şey var, biz bu dün-

3) Paulikan önderleri ve kurdukları toplumlar için, Sicilyalı Peter, madde 94-152 ve oradaki notlara bakınız.

yada hiç gücü olmayan ama öbür dünyayı yöneten cennetin Babasının bir Tanrı, bu dünyayı yaratan ve bunun üstünde güç sahibi olan başka bir Tanrı olduğuna inanıyoruz. Romalılar cennetin Babası ile tüm dünyanın yaratıcısının aynı ve tek bir tanrı olduğuna inanırlar.” Bu kişiler kendilerine Hristiyan, bize Romalılar demektedir.⁴

10. Kendilerini tanımayan kişilere açıkça şöyle derler: “Biz Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’a, cennetin Babası’na inanıyoruz. Tersini söyleyene de lanet olsun.” Düşkünlüklerini büyük bir ihtiyatla gizlerler ve bu nedenle “cennetin Babası” derken, “tek gerçek Tanrı, cenneti ve yeryüzünü yaratan ve hepsinin içinde olan” diye eklemesler. Konuşmaya katılan her ortodoks o Maniheist’ten şu amentüyü okumasını istemelidir: “Ben tek bir Tanrı’ya, her şeye gücü yeten Baba’ya, cennetin ve yeryüzünün, görünen ve görünmeyen alemin yaratıcısına inanıyorum.”⁵

11. Dahası, Tanrı’nın kutsal anasına da sınır tanımaksızın dil uzatırlar. Ona inandıklarını söylemelerini istediğimizde, alegorik bir yolla şöyle derler: “Rab’bimizin’in içine girip, içinden çıktığı Tanrı’nın kutsal anasına inanıyorum.” Ancak bunu derken Rab’bimiz’in, Havari’nin de söylediği gibi, “öncümüz olarak”⁶ gittiği kutsal Kudüs’ü kastederek. Akıllarında gerçek anlamda, “Tanrı’nın anası, Kutsal Meryem” ya da Rab’bimiz’in onun sayesinde ete kemiğe büründüğü” yoktur.

12. Ayrıca Rab’bimiz İsa Mesih’in kıymetli eti ve kanı için yapılan kutsal komünyonun ilahi gizemlerine de dil uzatırlar: “Efendimiz, havarilerine sözlerini verirken şöyle dedi, ‘Alın, yiyip için’, ama şunu demedi, ‘ekmeği ve şarabı’”. Bu nedenle insanların “ekmek ve şarap” ikramı yapmak zorunda olmadıklarını söylerler.⁷

13. Kutsal haça da dil uzatırlar: “İsa, haçın kendisiydi; bir tahtaya tapmak doğru değildir, zira o lanetli bir alettir.”⁸

4) Sicilyalı Peter, madde 37.

5) Nicaea Konsili Amentüsü (381). Daha sonra Ortodoksluğun mihenk taşı olmuştur. “cenneti ve yeryüzünü yaratan ve hepsinin içinde olan” tabiri daha önceki amentülerde de vardır, ancak bu tabirin geçmediği amentüler daha çok batılı geleneklere aittir (Kelly, *Early Christian Creeds*, s. 62).

6) Heb. 6.20.

7) Komünyonun reddi için, Sicilyalı Peter, madde 40.

8) Bu, Paulikanlar’a atfedilen doktrinin kısaltılmış bir versiyonudur. İsa tarafından kollarını iki yana açarak yapılan haç işareti kutsanmalıdır, ancak Calvary’de kullanılan çarmıh idam amacıyla dikilmiş bir darağacıdır ve bu şekilde onurlandırılmamalıdır.

14. Peygamberleri ve azizleri reddederler; dahası havarilerin en büyüğü olan St Peter'e hakaret eder ve yüz çevirirler. Bunların hiç birinin kutsanmışlar arasında yer almadığını söylerler.⁹

15. Bizimle konuşurken meclislerine Katolik Kilisesi derler, ama kendi aralarında konuşurken ibadethane (*proseukhai*) adını kullanırlar.

16. Efendimiz'in "ben yaşayan suyum" sözlerine dayanarak, vaftizin İncil'in sözleri olduğunu söylerler.

17. Tüm bunları ve daha fazlasını fark edildiklerinde ve çevrelendiklerinde bir alegori kullanarak anlatırlar. Tüm konularda onlarla duyarlı ve dikkatli bir şekilde tartışmalısınız. Elleri her zaman, özellikle de baskı altına alındıklarında kendi özel sırları gibi bir yalan vardır. Söylenmesi istenen ya da önerilen şeyleri söyler ve yalana sığınır ve kendilerine göre masumdurlar.

18. Bu, onlara Mani'nin öğrettiği bir gelenektir. Mani: "Ben, 'beni insanların önünde inkar eden kişiyi ben de inkar ederim' [Matt. 10.33] diyen İsa gibi kalpsiz değilim. Diyorum ki: 'Eğer bir kişi insanların önünde beni inkar ediyor ve bu inkar sayesinde kendi güvenliğini sağlıyorsa, söylediği şeyi ve yalanı sanki beni inkar etmiyormuş gibi görürüm ve o kişiyi suçlu bulmam.'" demiştir.

19. Bizim rahiplerimizi ve hiyerarşideki diğer üyelerimizi reddederler. Kendi rahiplerine *synekdem* ve *notarius* derler. Bu kişiler giyimleri, beslenmeleri ya da yaşam biçimleriyle diğerlerinden ayırt edilemezler.

20. İncil ve Havariler Kitabı'nda yazanları bizim bakış açımızın tersine ve kendi görüşlerine göre, kendi sapkınlıklarına uyarlamak amacıyla tersyüz ederler. Dediğim gibi, metin, yazılı olarak tam bizimki gibidir, ancak onlar ayrıntılı çalışmamda daha açık şekilde anlattığımı gibi duyuguyu aşındırırlar.¹⁰

21. Gerektiğinde bizim İncilimizi -üzerindeki haçı değil, yalnızca kitabı- onurlandırır ve derler ki: "Bunlar İsa'nın sözleridir, bu nedenle onları kutsuyoruz."

22. İçlerinden bazıları, hasta düştüklerinde ya da acı çektiklerinde, üzerlerine haçı yerleştirir ve iyileştiklerinde haçı kırarak yanması için ateşe atarlar ya da ayaklar altına alırlar.

9) Paulikanlar'ın St Peter'e bakışı ve toplumun bu konudaki açıklaması için, Sicilyalı Peter, madde 44. Azizlerin ve peygamberlerin reddi için, Sicilyalı Peter, madde 42. Bogomiller'deki benzer bir öğreti için, [25], madde 11.

10) Sicilyalı Peter [7].

23. Kimileri, tutsak alınan rahiplere çocuklarını vaftiz dahi ettirirler.¹¹ Başkaları ortodoks kiliselerimize gizlice gelir ve sıradan insanları kandırabilmek için kutsal komünyona katılırlar.

24. Tüm bu kurnazca yolları ve hileleri, her türden ahlaksızlık ve yozluk içinde kullanırlar; her iki cinsle de korkusuzca uyurlar. Derler ki, içlerinden bazıları yalnızca ailelerinden kaçınırlar.¹²

11) Paulikanlar arasındaki Ortodoks esirler için, [6], [7].

12) Katharlar'a yönelik benzer cinsellik suçlamaları için, Wakefield ve Evans, *Heresies of the High Middle Ages*, s. 102-4. Sapkın cinsellik suçlamaları (yamyamlığın yanı sıra) azınlık gruplarına yöneltilen istismarın temel iddialarındandır.

9. Paulikan önderi Khrysokheir'in ölümü (ö.878)

Tephrike'li Paulikanlar'ın yenilmesinden ve önderleri Khrysokheir'in ölümünden sonra, aşağıdaki metinden de (a) anlaşılacağı üzere, liderleri üzerinde hâlâ Ortodoks Hristiyanlığa dönmeleri için bir miktar baskı olsa da, savaşçıların Bizans ordusuna alındığı açıktır. Heretik olmalarına karşın, imparatorlar bu kişilerin savaşçı niteliklerinden açıkça faydalanmışlardır. Paulikan savaşçı birliklerinin daha sonraki örnekleri için [14] ve [17]'ye bakınız. Ortodoksluğa döndürmek için yapılan baskılar (belki de politik sadakati güvence altına almanın bir yolu olarak) için [22]'ye bakınız.

(a) Bu metin Genesius'un tarih eserinden alınmıştır (Lachmann tarafından hazırlanan baskı, Bonn, 1834, s. 124). Genesius, imparator VII. Konstantinos'un isteği üzerine 813-86 yıllarını kapsayan bir tarih eseri kaleme almıştır. Muhtemelen 944-45 yılları arasında yazmıştır. İmparatorluk komisyonu, imparatorun dedesi I. Basileios'un (867-86) tarafının tutulduğunu belirtmiştir.

[Ana Paulikan güçlerinin yenilmesinin ardından] Khrysokheir, yanına birkaç adam aldı ve kaçmaya başladı. Peşinde, elinde bir mızrak bulunan Pullades isimli bir adam vardı. Bu kişi daha önce Tephrike'de esir düşmüştü ve Khrysokheir'i iyi tanıyordu. Onu görür görmez tanıdı ve avazı çıktığı kadar bağırdı: "Buraya gelin, askerler, buraya gelin." Khrysokheir kaçtı ve Pullades'e bağırdı: "Alçak Pullades, ben sana ne

yanlış yaptım? Sana o kadar iyiliğim dokunmadı mı? Git buradan, yolumdan çekil.” Pullades yanıt verdi: “Bana iyilik yaptığını biliyorum, Khrysokheir ve kurtarıcım olan Tanrı şahidimdir, bugün onların karşılığını ödeyeceğim.” Atını süren Khrysokheir’in önüne atının geçemeyeceği bir tümsek çıktı ve at tökezledi.¹ Bu nedenle, Khrysokheir Pullades’e bakmayı bırakıp tümseğe düşmemek için önüne bakmak durumunda kaldı. Görölmekten kurtulan Pullades, onu koltuk altından bir mızrakla yaraladı. Khrysokheir yarası yüzünden kıvranınca at huysuzlandı ve onu yere attı. En yakın adamlarından biri olan Diakonitzes atından indi, onun başını tuttu ve eğildi. Başı onun dizlerinin üzerindeydi. Asil imparator Leon, bu adamı Paul’cuların² günahkar kültüründen kurtarıp dine döndürdü. Daha sonra onu Roma dilindeki tabirle *mensurator* (çn. mensurator: orduda ölçüm görevi yapan kişi) yaptı. Görevliler ise Khrysokheir’i yakaladılar, başını kestiler ve tacını tanrıdan almış imparator Basileios’a bir zafer hediyesi olarak gönderdiler.

(b) Bu metin, daha geç dönem tarihçi Skylitzes’in çalışmasından alınmıştır. Skylitzes, 811-1057 arasını yazmıştır ve muhtemelen on birinci asrın son çeyreğinde çalışmıştır. Tarih eserinin son bölümleri Cedrenus’un çalışmalarına da girmiştir. Çeviri, Cedrenus’un çalışmasından I. Bekker tarafından yapılmıştır (Bonn, 1839).

Maxentius soyadlı Kapadokyalı Stephen; Trakyalılar, Makedonyalılar ve Kapadokyalılar’dan oluşan seçkin bir birlikle Lombardy’ye gitmekle görevlendirildi.³ O, bunu kabul etti, ancak ismine yakışmayacak biçimde korkak ve hırslı olduğundan görevden alındı ve yerine iyi aileden gelen ve girişken bir adam olan Nikephoros Phokas gönderildi. O da yanına başını Diakonitzes Khrysokheir’in çektiği bir Maniheizt birliği [tagma] aldı.

1) *Toutou dioklazen*; yapılan çeviri, yaklaşık bir çeviridir.

2) Daha yaygın olan “Paulikan” yerine bu terimin kullanımı için [10]’a bakınız.

3) Burada “Lombardy” Bizans’ın Güney İtalya’daki topraklarının Lombard kontrolü altındaki kısımlarıdır. Buraya 885’te yaşlı Nikephoros Phokas komutasında bir askeri güç gönderilmiştir.

10. Theophylaktos Lekapenos'tan (933-56) Bulgar Çarı Peter'e Bogomiller'e dair mektup

Bu mektup, Bogomilizm'in Bulgaristan'daki varlığına dair en eski kanıttır. Çar Peter (927-69) döneminde Ortodoks Hristiyanlık orada henüz yeni bir inançtı. Başpiskopos ve kıdemli din adamlarının çoğunluğu Yunan'dı. Patrik Theophylaktos, imparator Romanos Lekapenos'un (920-44) oğluydu. Göreve on altı yaşındayken getirilmişti ve teolojiden çok yarış atlarının sağlığıyla ilgilenmesiyle ünlüydü. Bu mektup, onun adıyla Çar'a gönderilmiş olsa da, muhtemelen Büyük Kilise'nin kilise hukuku arşivlerine erişim şansı bulunan bir profesyonel tarafından yazılmıştı (Nicaea'lı Theodoros'un mektubuna da bakınız, [12]).

Kullanılan metin I. Dujâev tarafından "L'epistola sui Bogomili" adlı eserden alınmıştır.

Bulgaristan Kralı Peter'e, Patrik Theophylaktos'tan, Büyük Kilise'den Khartophylax I John tarafından yazılmıştır

İnançlı ve dindar bir ruhun, benim manevi oğlum, en iyi ve en hayran olunası yakınım, özellikle seninki gibi soylu ve bir krala ait ol-

1) *Khartophylax*, St Sophia'nın arşivcisidir ve bu sayede daha eski belgelere ulaşabilmiştir.

duğunda, sevmek konusunda donanımlı olması ve iyiyi ve yararlıyı ayırt edebilmesi önemli bir sorundur..... Yeni ortaya çıkan sapkınlık hakkında sorularına yanıt vermek amacıyla daha önce yazmıştım. Şimdi de o öğretinin menfur doğası hakkında daha fazlasını öğrendiğim için, istemiş olduğun gibi, daha açık ve ayrıntılı bilgiler vereceğim. Beklediğin gibi, açıkça, olayları süslemeden ve doğrudan anlatacağım.²

Senin İsa aşkına yürüttüğün yönetimin altında olan insanları üç gruba ayırmalıyız, ey İsa sevdalısı. Zira, basitlik ve cehalet nedeniyle yoldan çıkan insanlara içlerindeki kötülüğü başkalarına öğreten ve onları da yoldan çıkaran insanlarla aynı cezalara çarptırmak ne adildir ne de doğrudur. Bunlardan ilk grupta olanların, yani Kilise'ninkiler dışındaki öğretileri yayanların tövbe ettikleri ve kendi sapkınlıklarını lanetledikleri takdirde Nicaea'nın 19 nolu Yasası uyarınca yeniden vaftiz edilmelerine ve vaftiz edilen diğer kişilerle aynı muameleye tabi tutulmalarına olanak sağlayalım. Zira, bu rezillik, Maniheizm ile Paul'culuğun bir karışımıdır. Bu nedenle, bunların rahiplikleri iptal edilmelidir. Öte yandan, bu ilk grup tarafından, düşkünlükten değil de, basitlikten ve cehaletten dolayı yoldan çıkartılan ve ayartılan kişilerin de, öğretileri tam anlamıyla kavrayamadıklarını hesaba katarak -bunlar sapkınlığı öğrenmiş ve kabul etmiş olsalar da ortodoks vaftizine sahiptirler- yeniden vaftiz etmeyelim, ama yeni vaftiz edilmiş çocuklara yapıldığı gibi kutsal yağ ile yağlayalım.³ Aynı şekilde, rahiplerini de, sapkınlığı lanetledikleri ve *libelloi* -sapkınlığın yazılı bir şekilde inkarı ve ortodoks inancına bağlılığın onaylanması- aldıkları takdirde, kabul edelim. Üçüncü grupta olanları, yani onların dinsiz geleneklerine dair hiçbir şey yapmamış olan ve ne öğrenen ne de öğreten, ancak cahillik içinde sırf onlar sofu, iyi ve dindar adamlar olarak göründükleri için onlarla birlikte olan kişileri, sapkınlığa dair fazlasıyla bilgi alacak kadar çok vakit geçirmiş olsalar dahi, eğer duyduklarının ardından sapkınlığın yanlışlığını anlayıp, uzaklaşmışlarsa, dört aylık bir sürenin ardından yani tam bir dönüşleri sağlandıktan sonra kabul edelim. Rahipler bu kişilerin rahipliklerini engellemesinler. Zira, bilgi sağlayan bir rahip için bir süre yasaklanması yeterli bir ceza olmalı ve o kişi gelecekte rahipliğini sür-

2) Buna göre Çar ile Patrik arasında günümüze ulaşmayan başka bir yazışma daha olmuştur.

3 Ortodoks Kilisesi'nde, yeni vaftiz edilmiş çocuklar kutsal yağ ile yağlanırlar. Bu, batı kilisesindeki kabul ayinine denktir ve Kutsal Ruh'un çocuğa verdiği hediye olarak kabul edilir.

dürebilmeli. Senin İsa aşkıyla dolu kalbin, pişman olanlara bu ayrıcalıkları sağlasın; zira hatada ısrar edenler ve utanmazlık hastalığından mustarip olanlar, Tanrı'nın Kilisesi tarafından kangrenli ve ölümcül yaralar gibi anında kesilmekte ve vakit kaybetmeksizin cezalara çarptırılarak aforoz edilmektedir. Hristiyan devletin yasaları -ey insanların en sağduyulusu, benden bunları anlatmamı istemiştin- özellikle kötülüğü yayanları ve fazla sayıda kişiye zarar verenleri, cezaların en büyüğü olan ölüm cezasına çarptırmaktadır.⁴

Ne var ki, biz bunları bu şekilde bir kenara fırlatıp atmak istemeyiz. Bu doğru değildir. Bunların tamamı ya da bir kısmı pişmanlık duyarak değişme şansına sahip olsunlar ve O, insanların sevgilisi, onları iyileştirsın diye, ki O merhametiyle bir günahkarın ölümünü değil tövbe ederek yaşamasını tercih eder; Kilise'nin ve bizim şanımıza uygun olanın ne olduğu ortadadır. Tüm bunların lanetlenmesine işte bu gözle bakalım. Roma'daki, Konstantinopolis'teki, Alexandria'daki, Antioch'taki ve Kutsal Şehir'deki⁵, kısacası dünyanın bir ucundan ötekine kadar yayılmış Tanrı'nın Kutsal Katolik Kilisesi'nin yedi kutsal ve ekümenik meclisinin⁶ yasaları, kuralları ve öğretilerine paralel biçimde düşünmeyen ve davranmayanları kutsal, bölünmemiş ve tapılası Teslis, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh lanetlesin.

1. Biri karanlığın, diğeri aydınlığın; biri insanların, diğeri meleklerin ve diğer canlı bedenlerin yaratıcısı; biri iyi bir kötü olan iki ilkeye inanan ve bunu dillendirenler lanet olsun.

2. Düşkün şeytanın maddi ve tüm bu görünen evrenin ve bizim bedenlerimizin yaratıcısı olduğunu söyleyenlere lanet olsun.

3. Musa'nın yasalarına karşı çıkanlara ve peygamberlerin iyi soydan gelmediğini söyleyenlere lanet olsun.⁷

4. Yasal evliliği kötüleyenlere ve çoğalarak soyumuzu koruma emrini şeytanın verdiğini söyleyenlere lanet olsun.

5. Teslis'ten biri olan Oğul'un, Baba Tanrı'nın Sözü'nün gerçekte değil yalnızca görünüşte ve görsel olarak günahsızca insana dönüştüğünü dinsizce söyleyenlere lanet olsun.

4) Bizans hukukunun temeli olan Iustinianos yasaları sapkınlığa ölüm cezasını öngörmektedir.

5) Bu beş patriklik, Ortodoks görüşe göre, evrensel Kilise'yi oluşturur.

6) Ortodokslar için Hristiyan doktrininin tanımlandığı konsiller: Nicaea I (325), Konstantinopolis I (381), Ephesus (431), Khalkedon (451), Konstantinopolis II (680), Nicaea II (787).

7) Paulikanlar'ın benzer görüşleri için, Sicilyalı Peter [7], madde 42.

6. Çarmıhın, İsa'nın ölümünün ve yeniden dirilişin yalnızca görünüş olduğunu düşünenlere lanet olsun.

7. İsa'nın "Alın ve yiyin" diyerek Havarilerine verdiklerinin gerçekten onun eti ve kanı olduğuna inanmayıp, hayal kurarak bunların aslında İncil ve Havariler Kitabı olduğunu iddia edenlere lanet olsun.⁸

8. Tanrı'nın kutsal anasının Anna ve Joachim'in⁹ kızı bakire Meryem değil de İsa'nın girip çıktığı yukarıdaki Kudüs olduğunu söyleyenlere lanet olsun.

9. Oğul ve Tanrı Sözü'nün tarifsiz doğumunun ardından Tanrı'nın ebedi bakire anasının bir adamla ilişkisinden başka çocuklar doğurduğu¹⁰ hikayesini kötü niyetle uyduranlara lanet olsun.

10. Yeniden yeşermiş bulunan bu antik sapkınlığın önderlerine ve yol göstericilerine lanet olsun.

11. Bu dinsizliğin kaynağı, küstahça kendine Baba Tanrı demekten çekinmeyen Scythianus'a, onun takipçisi, Boudes adını da kullanan, rezilliğin oğlu, kendine Tanrı'nın oğlu demekten imtina etmeyen Terebinthus'a, Mani olarak da bilinen, günahkar çılgınlığıyla kendine Kutsal Ruh unvanını yakıştıran Courbicus'a, üçleme'nin tüm bu üç düşmanına ve karşıtına, Tanrı'nın zaferi üzerinde hak iddia edenlere, Mani'nin on iki takipçisine ve öğretilerine lanet olsun.¹¹

12. Rezil Kallinike'nin rezil çocuklarına, dönekek grubuna isimlerini veren Paul ve John'a, aynı zamanda Silvanus takma adını kullanan Mananalis'li Ermeni Konstantinos'a, Titus olarak da bilinen Simeon'a lanet olsun.

13. Diğer Ermeni Paul'a, Theodore ve Genesius'a, onun menfur oğulları Epaphroditus olarak bilinen Joseph'e, Zacharias ve Düşkün Baanes'e lanet olsun.

14. Druius'un oğlu ya da Tychicus olarak tanınan, şeytani kişinin etkisiyle kendisinin bizzat ikinci bir Kutsal Ruh olduğunu iddia eden lanetli Sergius'a, ona, yazdıklarına ve onun tüm grup üyelerine ebediyen

8) Sicilyalı Peter, madde 40.

9) Bu isimler *Protoevangelium* adıyla bilinen doğruluğu şüpheli doğum kaydında Bakire'nin ailesi için kullanılmıştır.

10) Sicilyalı Peter, madde 39.

11) Bu ve bir sonraki bölümde geçen isimler ve Paulikanlar'la ilişkileri için, Sicilyalı Peter, madde 94-172.

lanet olsun. Onlarla ortak bir yanı olan ya da evlerinde ya da dışarıda bilerek onları barındıranlara, bizim Tanrımızı kendi yaratıklarından ve krallığından olabildiğince uzağa yollamak istedikleri ve bu krallığı kendi yandaşları olan şeytana vermek istedikleri için lanet olsun.

Ey insanların en akıllısı ve iyisi, tüm bu insanları kiliselerindeki doktrinleri ve yazdıklarıyla birlikte sayılan maddeler uyarınca lanetleyenlerin uygun biçimde görevlerine iade edilmeyi hak ettikleri bilinsin. Sizin merhametinizin ışığına inanmayanlar ise kilisenin aforoz ilanına -zira havari der ki: “Bir ya da iki uyarının ardından bir sapkını ifşa edin, zira böyle bir adam yıkıcı ve günahkardır; o kendiliğinden mahkumdur” ya da devletin yasal cezasına maruz bırakılsın. Bunların yanı sıra, gözdağı, kanıtlama ya da sürekli eğitim ve teşvik gibi her türlü yol kullanılmalı ve bunların kurtuluşundan asla umut kesilmemelidir.

11. Paulikanlar'ın Ortodoksluğa döndürülmeleri için tasarlanan tövbe etme formülü (onuncu yüzyıl)

Bu formüller, Ortodoks Kilisesi'ne tekrar kabul edilmek isteyen eski heretiklerin resmi bir onay vermek zorunda oldukları ve kendi sapkın görüşlerinin özetini ortaya koyan listelerdir. Bogomil formülü [26] Paulikan formülünün nasıl kullanıldığına dair kullanışlı bir örnek olarak liturjik anlamda tam bir versiyon biçiminde günümüze ulaşmıştır. Bu tür formüllerin bir çok örneği mevcuttur ve içlerinden en eksiksizi şudur; Vindob, gr. 306. Bunun ve benzer örneklerin içeriklerine dair bir eser için; Eleuteri ve Rigo, *Eretici, dissidenti, musulmani ed ebrei a Bisanzio*. Bireysel formüller özellikle başka sapkınlık karşıtı materyallerin sözlü yansımaları olan dahili kanıtlara dayanarak tarihlenmiştir. Her olguda, formüllerin sapkınlıktan yeni dönmüş kişilerin inançlarını yansıtmayabileceği, aksine tövbe hizmetini veren kilise görevlilerinin onların inançlarına dair kanaatlerini yansıtabileceği unutulmamalıdır. Bogomil formülünde, her bölüm tek tek okunmakta ve her bölümün sonundaki "lanet" şahitler huzurunda eski heretikler tarafından tekrarlanmaktadır. Sicilyalı Peter'in, Paulikanlar'ın Mani ve onun takipçilerini lanetleyip kendi toplum liderlerini lanetlemedikleri savı, bir din adamının adaylara önceden yazılmış bir metinle yaklaştığı düşünülünce anlamlı olmaktadır. Günümüze ulaşan biçimleriyle, formüller, özellikle de (b) ve (c), hem adaylar tarafından reddedilen heterodoks görüşlerin bir özeti hem de bu tür görüşlerin kökenine dair teolojik bir açıklama niteliği taşıyan bileşik metinlerdir. Bu sonuncusu ortodokslar nezdinde az ya da çok taraflı olabilecek biçimde bir tahminden fazlasını ifade edemez ve temkinli yaklaşmayı gerektirir.

(a) formülü Sinaitus gr. 383, fos 148v-9r el yazmasında bulunmaktadır. Bu, bir onuncu asır el yazmasıdır ve Keşiş Peter'in metninden sonra gelmektedir. Son cümledeki "Büyük Kilise" kavramı Coislianus 213 el yazmasındaki gibi bir patriklik koleksiyonundan alınma olduğunu gösterebilir. (b) formülü Garsoyan tarafından *The Paulician heresy* adlı eserde s. 26, n. 2'de verilmiş ve "Maniheizt formülü" olarak tanımlanmıştır. 12-16. bölümler Coislianus 213 el yazmasında da bulunabilir. Bu, girişinde, Ağustos 1027'de "Büyük Kilise'nin ve patriklik ibadethanelerinin rahibi Strategius" için yazıldığı ifade edilen bir dualar kitabıdır. Bu lanetler, Ortodoksluk *Synodikon*'unda da mevcuttur [16]. (c) formülü bir on ikinci asır el yazması olan Scorialensis R. 1.15'te bulunmaktadır.

Üç formülün tamamı Astruc, Conus-Wolska, Gouillard, Lemerle, Papachryssanthou ve Paramelle tarafından hazırlanan *T & M* 4 (1970), s. 190-208'den çevrilmiştir.

(a) Tövbekar Maniheiztler'in sapkınlıklarını nasıl lanetlemeleri gerektiği

1. Kim ki, bir iyi bir de kötü iki karşıt Tanrının olduğuna, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan Tanrı'nın öte dünyanın Tanrısı ve başka birinin bu çağın ve dünyanın yapıcısı ve yaratıcısı olduğuna inanır, düşünür ve dile getirir ise, lanet olsun ona.¹

2. Kim ki, kalbiyle ve ağızıyla tek bir Tanrı olduğuna ve başka birinin olmadığına; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un varlığına, tek gerçek Tanrımıza, Onun görünen ve görünmeyen, üzerimizde gördüğümüz cennetlerin, soluduğumuz havanın, gördüğümüz ateşin, çiğnediğimiz yerin, denizin ve içindeki her şeyin, insanın, hayvanların, sürüngenlerin, kuşların ve tüm canlıların yapıcısı ve koruyucusu olduğuna inanmaz ve bunu itiraf etmez ise, lanet olsun ona.²

3. Kim ki, Teslis'ten olan Tanrı Oğlu'nun kutsal Meryem'in etinden bir değişim ya da karmaşa olmaksızın doğduğuna, onun Meryem'in cisminde vücut bulduğuna kalbiyle ve ağızıyla inanmaz ise, lanet olsun ona.³

4. Kim ki, Efendimiz'in bedenini yukarıdan getirdiğine ve anasının

1) Keşiş Peter, madde 9.

2) Keşiş Peter, madde 10.

3) Sicilyalı Peter, madde 20.

rahmini bir çanta gibi kullandığını söyler, inanır ve dile getirirse, lanet olsun ona.⁴

5. Kim ki, Efendimiz'in doğumundan sonra Tanrı'nın kutsal anasının Joseph'ten, başka oğullar ve kızlar doğurduğunu söylerse, lanet olsun ona.⁵

6. Kim ki, Efendimiz ve Tanrımız'ın kilisede bize ikram edilen ve ortodoks piskoposlar ve rahipler tarafından Efendi'nin söylediği gibi "günahların bağışlanması için" adak olarak sunulan günahsız etinin ve kıymetli kanının bir örnek ya da numune olduğuna kalbiyle ve aklıyla inanmazsa, lanet olsun ona.⁶

7. Kim ki, tek gerçek Tanrı tarafından gönderilen Musa kitabını ve kutsal peygamberleri, havarileri, şehitleri ve tüm azizleri Kutsal Katolik ve Apostolik Kilise'nin öğretmenleri olarak kalbiyle ve aklıyla kabul etmezse, lanet olsun ona.⁷

8. Kim ki, üzerine Efendimiz ve Tanrımızın çivilendiği kıymetli ve hayat veren haçın tapılası tahtasını ve ruhlarımızın ve bedenlerimizin kurtuluşu için onun herhangi bir maddeden yapılmış örneklerini kalbiyle ve aklıyla kutsamazsa, lanet olsun ona.⁸

9. Kendine Silvanus diyen, Samosata yakınlarındaki Mananalis köyünü terk eden ve Maniheist sapkınlığı Kolonea'nın bir kalesi olan Kibossa'da öğreten ve orada şeytanca işleri ve dinsizliği nedeniyle Symeon tarafından taşlanarak öldürülen Paulikan Konstantinos'a lanet olsun.⁹

10. Kendine Titus diyen, imparatorun emri üzerine Konstantinos'u taşıdıktan sonra Kibossa'da ikinci-yol gösterici olan, takipçisi Joseph tarafından Kolonea piskoposuna ihbar edilen ve imparatorun emriyle Konstantinos'un taşlandığı yerde oluşan taş yığınının civarında yakılan Symeon'a lanet olsun.

4) Sicilyalı Peter, madde 39. Vücut bulmaya dair ortodoks olmayan teorilere karşı sıkça dile getirilen tasvirlerden biri, İsa'nın Kutsal Bakire Meryem'in bedeninden "bir kanaldan geçer gibi" geçtiği şeklindedir.

5) Sicilyalı Peter, madde 22.

6) Sicilyalı Peter, madde 40.

7) Sicilyalı Peter, madde 23-9.

8) Keşiş Peter'in madde 22'de Paulikanlar'ın haç nesnelerini iyileştirici tılsımlar olarak kullandığı iddiasının tersine bir madde.

9) Bu yer adları için haritaya ve Sicilyalı Peter madde 9'a (oradaki notlarla birlikte) bakınız.

11. Kendine Timothy diyen ve imparator Isauria'lı Leon tarafından Konstantinopolis'e çağırılan Genesius'a lanet olsun.¹⁰ Sapkınlığı kinayeli hale getirerek kendisinin yanında olanları kandırdı ve Konstantinopolis'ten daha önce yaşamış olduğu Phanaroia yakınlarındaki Episparis köyüne gitti. Oradan da Mananalıs'e geçti ve burada yaşamını yitirdi.¹¹

12. Kendine Epaphroditus diyen, Mananalıs'te yol göstericilik yapan, Ermenistan'daki Episparis'e giden ve oradan da Frigya'ya Annia köyüne yerleşip orada ölen Joseph'e lanet olsun.¹²

13. Joseph'le birlikte yol göstericilik yapan Genesius oğlu Zacharias'a lanet olsun.

14. Bunların akranı olan Düşkün Baanes'e lanet olsun.

15. Kendine Tychicus diyen, Maniheist sapkınlığı bir kadından öğrenen ve mektubunda bizzat kendisinin yazdığı gibi bunu imparatoriçe Eirene döneminden imparator Theophilos dönemine dek otuz dört yıl boyunca yayan Druinus adlı kişinin oğlu Sergius'a lanet olsun.¹³

Çok sayıda yakın takipçisi ve Mikhael, Kanakharis, John Aoratus, Theodotus, Zosimus ve Basileios gibi *synekdemos*'ları vardı. Onlara da lanet olsun. Bu Sergius takipçileriyle birlikte Argoun'da yaşadı ve dünyanın kuruluşunun 6343. yılında Kastellios'lu Tzanion tarafından dağda parçalara ayrıldı.¹⁴

16. Konstantinos/Silvanus ve Symeon/Titus tarafından yönetilmiş Kollonea'nın bir kalesi olan Kibossa'daki Makedon kilisesi; Gegnesius/Timothy tarafından yönetilmiş Samosata'nın bir köyü olan Achaea, yani Mananalıs; Joseph/Epaphroditus tarafından yönetilmiş Philippoi'luların kilisesi; Argoun halkı için kullandıkları tabir olan Laodikeialılar'ın kilisesi; Mopsuestia halkı olan Ephesus Kilisesi; Kynokhoritai ülkesi için kullandıkları tabir olan Colossae'luların kilisesi. Bu son üç kilisenin Sergius/Tychicus tarafından yönetildiği söylenir. Bu şekilde, altı adet Paulikan Kilisesi olduğunu söyleyenlere lanet olsun.

17. Nerede olurlarsa olsunlar tüm Paulikanlar'a, bu rezil sapkınlıkta

10) 717-41 arasında. Genesius'un vebadan ölümü muhtemelen 747/8 salgınında gerçekleşmiştir.

11) Episparis bilinmemektedir. Kelime anlamı, "tohum yatağı"dır ve şeytanın mısır tarlasına yabani otlar ekmesi kıssasına yönelik kasti bir ima olabilir. (Matt. 13.24-30, 36-42).

12) Sicilyalı Peter, madde 128, 132.

13) Sicilyalı Peter, madde 132. Orada doğum yeri olarak Annia verilmiştir (Sicilyalı Peter, madde

12). İmparatoriçe Eirene 797-802 arası, imparator Theophilos 829-842 arası hüküm sürmüştür.

14) Sicilyalı Peter, madde 181-4. Sergius, 834/5'te öldürüldü.

ısrar edenlere, orada kalanlara, Büyük Konstantinopolis Kilisesi'nin ortodoks inancına yönelmeyenlere lanet olsun.

Tanrı'nın Kutsal Katolik ve Apostolik Kilise'ye yönelen Maniheistler'in kendi sapkınlıklarına dair nasıl yazılı bir lanet metni vermeleri gerektiği

1. Kallinike'nin çocukları Paul ve John'u, Silvanus adıyla da bilinen Konstantinos'u, Symeon/Titus'u, Genesius/Timothy'yi, kiralık çoban Zacharias'ı, Joseph/Epaphroditus'u, Rezil Baanes'i, Sergius/Tychicus'u ve takipçilerini, içlerinden kıdemli olanlarına *notarius* da denilen *synek-demos*'lar¹⁵ Mikhael, Kanakharis, John, Theodotus, Basileios ve Zosimus'u, ayrıca sapkınlığın bu son günlerdeki liderlerini de lanetliyorum.

2. Yanı sıra, uğursuz Carbeas'ı ve yeğeni ve damadı olan Khrysokheir'i lanetliyorum.

3. Maniheist Kiliseler olarak bilinen şu yerleri lanetliyorum: Kolonea'daki Kibossa'da bulunan Makedonya; Samosata'daki Mananalıs'te bulunan Achaea; Likya'daki Argaoun'da bulunan Laodikeia; Colossae ya da Kynokhoritai; Mopsuestia'daki Ephesus ve Philippi.

4. Baba'nın cennetin ve yeryüzünün ve görünen ve görünmeyen her şeyin tek hakim yaratıcısı olmadığını; yalnızca öbür dünya üzerinde hakimiyeti olan cennet Babası olduğunu, çağımızın ve tüm evrenin onun tarafından değil düşmanı olan kötücül evren hakimi tarafından yaratıldığını söyleyenlere lanet olsun.

5. Saygı duyuyor gibi görünüp Tanrı'nın kutsal anası Meryem'e dil uzatan ve onun yerine (söylediklerine göre) Efendimiz'in gidip geldiği kutsal Kudüs'ü koyanlara; yine saygı duymış gibi görünüp kutsal haçı kirleten ve onun (söylediklerine göre) kollarını iki yana açarak haç işaretine dönüşen İsa olduğunu söyleyenlere; almış gibi görünüp İsa'nın kıymetli etinin ve kanının sunulduğu komünyonu reddeden ve bunların yerine (söylediklerine göre) havarilerine "Alın, yiyin ve için" diyerek verdiği öğretilerini koyanlara; fazlasıyla saygı duymış gibi görünüp vaftizi hor gören ve onun yerine "Ben yaşayan suyum" diyen İsa'yı koyanlara; saygı duymış gibi görünüp Katolik Kilisesi'ne sırt çeviren ve onun yerine kendi meclislerini ve toplantı yerlerini koyanlara;

15) Paulikanlar'ın bu iki unvanı ve bu unvanların yaşla görece ilişkisi için, Sicilyalı Peter, madde 183.

Paul'un kardeşi ve sapkınlığın kurucusu John'a¹⁶ lanet olsun.

6. Yukarıda sözü geçenlere ve Romalılar diye tabir ettikleri Hristiyanlar'ın Kilisesi'ni reddedenlere; Tanrı'nın kutsal anası Meryem'e, kıymetli haça, kutsal ikonalara ve kurtarıcı vaftize dil uzatanlara; kutsal emanetlerin komünyonunu reddedenlere, ruhlarının arınması (aslında kirlenmesi) için çocukların yakılmış göbek bağlarını kullananlara ve bu göbek bağlarını yemeklerine katanlara lanet olsun.

7. Ölü hayvanların etini yiyerek kendilerini zehirleyenlere, tüm Hristiyan oruçlarını reddedenlere ve Büyük Perhiz olduğunu sandıkları dönemde peynir ve süt tüketenlere lanet olsun.

8. İsa'nın dört kitabını ve havari St Paul'un mektuplarını inkar edenlere ve kirlenenlere; her şeyin yaratıcısı olan Tanrı'nın yerine "bu dünyanın Efendisi" dedikleri varlığa tapanlara; havari Paul yerine Kallinike'nin oğlu Paul'u onurlandıranlara; onun dört takipçisini dört Evanjelist olarak görenlere; diğer üçünü ise Teslis olarak adlandıranlara lanet olsun.

9. Kız kardeşi, kaynanası ya da baldızıyla kirlenenlere; Ocak ayının ilk gününde bir bayram kutlamak için bir araya gelip akşam içkisinden sonra yaş, cinsiyet ya da ilişki ayrımı gözetmeksizin ışıkları söndürüp seks alemi yapanlara lanet olsun.

10. Yemin ettiği halde doğruyu söylemeyip, uygun bir yalan bulanlara ve yalan yere yemin edenlere; "Ben İsa gibi acımasız değilim, Beni insanların önünde inkar eden hiç kimseye sırtımı dönmem. Kendi güvenliği için yalan söyleyenleri ve korkudan kendi inancını inkar edenleri anlayışla karşılarım" diyen üç kez lanetli Mani'nin öğretilerine inananlara lanet olsun.

11. Eğer bu tüm bunları tüm kalbimle söylemiyor ve bahsi geçen lanetleri riyakarca dile getiriyorsam, bu dünyada ve öbür dünyada lanetleneyim ve ruhum mahvolsun ve ebediyen cehenneme hapsolsun.

12. Eğer biri Kutsal ve ayrılmaz Teslis'in tek bir varlık olduğuna inanmaz ve Oğul olarak Amen isimli sahte bir meleğe inanır ve (güç olarak Baba ve Oğul ile eşit olan)¹⁷ Ruh'a daha farklı ve daha güçsüz bir nitelik atfederse, lanet olsun ona.

16) Sözlü anlatılarda sıkça dile getirilse de, John'a mezhep içinde böylesine önemli bir konum yalnızca burada biçilmektedir.

17) Bu bölümde, Teslis'in doğasına dair daha erken dönem tartışmaların yankıları görülmektedir, Hanson, *The search for the Christian doctrine of God*, s. 100-9.

13. Eğer biri Tanrı'nın cennetin ve yeryüzünün ve yapılan her şeyin yaratıcısı, Adem'in yapıcısı ve Havva'nın türeticisi olduğuna inanmıyor ama şeytanın Efendi ve her şeyin yaratıcısı ve insanoğlunun şekillendiricisi olduğuna inanıyorsa, lanet olsun ona.

14. Eğer biri Tanrı'nın Oğlu'nun, Söz'ün, çağlardan önce başkalaşım olmaksızın Ondan oluştuğuna ve son çağlarda Tanrı'nın anası lekesiz Meryem'den Onun büyük merhameti sayesinde ve bizim kurtuluşumuz için vücuda geldiğine ve günahlar dışında bizim olan her şeyi üstüne aldığına inanmıyor; ölümsüz ve hayat veren emanetleri Tanrı'nın dünyadaki hayat için bahşedilmiş eti ve kanı olarak huşu içinde değil de basit ekmek ve sıradan şarap olarak paylaşıyorsa, lanet olsun ona.

15. Eğer biri son aşamada düşmanın planlarını ve silahlarını bir hiçe dönüştüren ve yok eden, yaratılanları putlardan kurtaran ve evrene zaferi kazandıran Efendimiz, Tanrımız ve Kurtarıcımız İsa Mesih'in haçını tiranlığın aygıtı olarak değil tüm dünyanın kurtuluşu ve zaferi olarak görmüyorsa, lanet olsun ona.

16. Eğer biri Efendimiz, Tanrımız ve Kurtarıcımız İsa Mesih'in yüce ve kutsal ikonasına Tanrı sözünün bizim nezdimizde vücut bulmuş temsili olarak saygı duymuyor ve ikonanın benzerliği dahilinde onu, onun tertemiz anasını ve tüm azizleri gördüğünü düşünmeyip İkonaları put olarak değerlendiriyorsa, lanet olsun ona.

17. Samosata'lı Paul'a, Luka'ya, Blasius'a, Barnabas'a, Antonius'a, Ronidake'ye, Anthes'e, Nikolaos'a, Leon'a, Peter'e ve bu yeni sapkınlığın üç kez lanetli tüm diğer yol göstericilerine, deccalın habercilerine, Şeytan'ın yaratıklarına lanet olsun.

(c) Paulikanlık'tan dönen birinin Paulikan sapkınlığını nasıl lanetlemesi gerektiği hakkında

1. Ebedi Tanrımız'a Şeytan diyenlere lanet olsun.

2. Efendimiz İsa Mesih'in acı çektiğine inananlara, Onun gerçekte kutsal ve ezeli bakire ve Tanrı'nın tamamen saf anasından değil yalnızca görünüşte doğduğunu yayanlara lanet olsun.

3. Tanrı'nın kutsal ve tertemiz anasına inanmayanlara ve tapmayanlara lanet olsun.

4. Tanrı'nın kutsal anası Meryem'e dil uzatanlara; kıymetli haça ve tüm azizlerin kutsal ikonalarına ve Efendimiz İsa Mesih ile onun kutsal

anasının, Tanrı'nın anasının ve Tanrı biçimine girmiş meleklerin yüce ve kutsal ikonalarına ve vaftize saygısızlık yapanlara lanet olsun.

5. Tüm Hristiyan oruçlarından uzak durup Büyük Perhiz dedikleri dönemde et, peynir ve süt tüketenlere lanet olsun.

6. İsa'nın dört kitabını ve St Paul'un mektuplarını inkar eden ya da kirlenlere; evrenin yaratıcısı Tanrı'nın yerine bu dünyanın yöneticisi dedikleri varlığa tapanlara; kutsal havari Paul yerine Kallinike'nin oğlu Paul'u onurlandıranlara; onun dört takipçisini dört Evanjelist olarak görenlere; diğer üç takipçisini de Teslis olarak adlandıranlara lanet olsun.

7. Akrabalarıyla ilişkiye girenlere; kız kardeşlerini, kaynanalarını ve baldızlarını kirlenlere; kendilerinin bayram dedikleri Ocağın ilk günündeki mecliste akşam içkisinin ardından cinsiyet, yaş ya da ilişki ayrımı gözetmeksizin toplu seks alemi yapanlara lanet olsun.

8. Evrenin yaratıcısı Tanrımız'a Şeytan diyenlere; beden Şeytan tarafından yapıldığını yayanlara; dinsizce insanın ruhunu şeytandan aldığını, bu ruhu bedene burun deliklerinden geçirdiğini öne sürenlere ve onu tekrar geri aldığı biçimindeki komik hikayeyi anlatanlara lanet olsun.¹⁸

9. On iki havariyi ve İsa'nın havarilerini ve onların öğretilerini kabul etmeyip evanjelik geleneği ve tüm kitapları bozan ve bunları yanlış aktaran şu altı kişiyi kabul eden ve onurlandıranlara lanet olsun: Paul, Silvanus, Timothy, Epaphroditus ve Tychicus.

10. Bu adamların öğretisini ve İncil'e karşıt olarak yazılmış Kudret (Dynamis) adlı kitabı kabul edenlere lanet olsun.¹⁹

11. Ebedi Tanrımız'ın göklerin üstünde oturduğuna ama Oğlu ve yöneticisi Efendimiz İsa Mesih'in göklerin altındaki bir bulutta yaşadığına ve yine orada yaşadıklarına düşünenlere yol göstericilik yaptığına inananlara lanet olsun.²⁰

12. Samosata'lı Paul'a, onun öğretisine, onun görüşlerini ve yazılarını paylaşanlara, onları kabul edip onurlandıranlara, bu konuda eğitilenlere ve gelenekleri sürdürenlere lanet olsun.

18) Adem'in yaratılışına dair Bogomil efsaneleri için, [19], [25].

19) Bu isimle bir Gnostik çalışma bilinmektedir, ancak bu onun Paulikanlar ya da Bogomiller'le ilk ilişkilendirilmesidir. Buradaki gönderme ortodoks derleyicilerin daha eski anti heretik materyalleri kullandığını göstermektedir.

20) Sicilyalı Peter, madde 36, dipnot 14.

13. Kutsal Katolik Apostolik Kilise gibi düşünmeyenlere lanet olsun.

14. Havarilerin kutsal öğretilerini ve geleneklerini, kutsal ve imrenilesi ataların kurallarını ve geleneklerini hor görenlere, onurlandırmayanlara, kabul etmeyenlere ve içselleştirmeyenlere; bunun yerine kendi meclislerini kurup kendi öğretilerini yayanlara lanet olsun.

15. Yüce öğretileri güvence altına alan yedi ekümenik Konsili²¹ onurlandırmayan ve kabul etmeyenlere ve bunların tanımladığı öğretileri sevip korumayanlara lanet olsun.

16. Yine farklı zamanlarda ve mekanlarda kutsal ve aziz atalar tarafından düzenlenen diğer yerel düzenlemelere saygı duyup sevmeyenlere lanet olsun.

17. Tüm Paulikan sapkınlığına ve onun tüm sapkın din adamlarına ve onların takip edenlere lanet olsun.

18. Tüm Paulikanlar'a lanet olsun.

19. Kutsal ve kurtarıcı vaftizi kabul etmeyenlere ve onu aklın ve bedenin arınması ve cennet krallığına gidiş bileti olarak görmeyenlere lanet olsun.

Yani, ben Paulikanlar'ın tüm mezhebine ve tüm öğretilerine ve geleneklerine karşı duruyorum ve "her şeye kadir, cennetin ve yeryüzünün yaratıcısı Tanrı'ya" ve kutsal amentünün tümüne inanıyorum.²²

21) Bu konsillerin adları ve tarihleri için, [10], dipnot 6.

22) Son gönderme amentünün liturjik okunuşuyla ilgilidir; Keşiş Peter, madde 10.

12. Nicaea metropoliti Theodoros (956-) Eukhaita'da Paulikanlar'a dair yazıyor

Karbeas ile yeğeni ve halefi olan Khrysokheir'in başını çektiği Paulikan askeri tehdidinin 878'de I. Basileios tarafından püskürtülmesinden iki kuşak sonra Paulikanlar kuzey Anadolu'da hâlâ Ortodoks Kilisesi'ne nasıl kazandırılacakları sorusunun önemli bir gündem maddesi oluşturmaya yetecek derecede kalabalıklardı. Bu sorunu ortaya koyan bu mektup yalnızca yaklaşık bir şekilde tarihlenebilir. Mektubun yazarı Theodoros, Argos piskoposu St Peter (ölümü 925 civarı) tarafından rahip yapılmış ve 956 sonrasında Nicaea metropoliti olmuştu. Koleksiyondaki mektuplarından bazıları bu mevkiye yükselmeden önce, henüz *khartophylax*¹ olduğu dönemde yazılmıştı. Bu mektupta kilise hukuku anlatımında arkaik benzerlikler kurulması, onun bunları *khartophylax* iken yazdığı ve muhtemelen bu sayede bahsi geçen metinlere ulaşabildiği tezini güçlendirmektedir ancak bu tez kanıtlanmış değildir. Mektubun gönderildiği Eukhaita Metropoliti Philotheos 945 sonrası dönemde görevlendirilmiştir. Eukhaita, Armeniakon bölgesindeki gelişmekte olan kasabalardan biridir (haritaya bakınız).² Bir asır sonra aziz Theodoros adına orada düzenlenen şenlikler ünlüdür.

Mektup, *Epistoliers byzantines du Xe siècle* adlı eserden alınmıştır, ed. J. Darrouzès, s. 274-5.

1) Tüm kilise kayıtlarını tutmakla yükümlü bir Büyük Ayasofya Kilisesi yetkilisi.

2) Eukhaita'nın orta Bizans dönemindeki binaları ve statüsü için, Crow, "Alexios I and Kastamon", s. 26-33 ve bibliyografi.

Eukhaita Metropolitisi Philotheos'a

Onlar hakkında bir şeyler öğrenmiş olsaydım acını ve üzüntünü paylaşmış olmam gerekirdi, ama bizzat sen bunu benim için yaptığından (başıma gelenler hakkında sana hiçbir şey söylemediğim için), gücümüzün ötesinde sınanmamıza izin vermeyen Tanrı'ya şükranlarımızı göndermeliyiz.

Bir grup heretik oraya vardığın gün, sanki yol göstericilerinin sapkın ve tuhaf öğretilerinden öğreniyorlarmış gibi yapıp sana yanaşmışlar ve Kilise'nin adil gövdesiyle birleşmek, aramıza katılmak ve gerçeği öğrenmek için yalvarmışlar. Sen ise bizden onlar hakkında ve aramıza nasıl katılabileceklerine dair (asla cahil biri olmasan da) daha fazla bilgi istemişsin. Hafızanı kutsal ve ilahi yasaları hatırlatarak güçlendirebiliriz.

Yaşlı Dionysios³ ve onun idaresinde toplanan synod, evrensel kilisenin benzersiz vaftizine tabi olmayanların yeniden vaftiz edilmesine karar vermiştir, çünkü o meclis heretiklerin vaftizini tümüyle yok saymıştır. Onun arkasından gelen kutsal atalar ekonomik davranmak adına⁴ farklı sapkınlıklar arasında Kilise'nin gövdesi ile olan ilişkilerine göre bir ayrıma gitmişlerdir.⁵

Bu nedenle, Arius'çular, Makedonius'un takipçileri, Sabbatian'lar ve Novatius'çular (yani kendilerine Kathar diyenler), Aristerianlar ve Tesserakaidekatai (On dörtçüler) grubu, Apollinarius'çular yazılı olarak *libellus* vermeli ve evrensel Kilise'den farklı düşüncelere sahip her tür sapkınlığı, özellikle de kendilerinin daha önce dahil olduklarını lanetlemeliler. Bunun ardından, Kilise'nin amentülerini öğrenmeli, kutsal

3) Farklı gruplardan heretiklerin ve ayrılıkçıların yeniden kabulü için kurallar getiren Alexandria piskoposu Büyük Dionysios (ölümü MS 264).

4) Burada ekonomi kelimesi finansal olmaktan çok esnekliği çağrıştırmaktadır.

5) Burada listelenen sapkınlıkların çoğu mektubun yazıldığı dönemde tarihsel birer olgudur. Arius'çular ve Makedonius'çular Arius (250-326) ile Makedonius'un (ölümü 362) takipçileriydi. Bunlar İsa'nın ilahi doğasına dair ortodokslarla uzlaşmıyordu. Novatius'çular ise Novatius'un (257/8'de öldü) takipçileriydi. Novatius, idamdan kurtulmak adına paganizmle uzlaşan Hristiyanlar'ın yeniden kabulünü onaylamak istemiyordu. Sabbatian'lar daha sonra Paskalya Günü'nün hesabı konusunda bir uzlaşmazlık yaşayarak Novatius'çular içinde bir ayrışmaya gittiler. Tesserakaidekatai (On dörtçüler) grubu da Paskalya tarihine dair farklı bir görüşe sahiptir. Bunlardan bazıları patrik: Photius (858-67; 877-86) tarafından ortodokslarla barıştırılmıştır. Apollinarius'çular da İsa'nın insan doğasının bizimki gibi olmadığını öğreten Apollinarius'un (ölümü 390) takipçileridir.

yağ ile tüm benliklerini vererek yağlanmalı ve kutsal emanetleri bizimle birlikte almalılar. Bu, büyük Basileios'a göre, çoğunluğun iyiliği içindir. Basileios, tek bir batımla vaftiz olan Eunomius'çuların, Frigyalılar olarak da bilinen Montanus'çuların, Baba ve Oğul öğretisini yayan Sabellius'çuların, senin uzun uzadıya bahsettiğin Paul'cuların ve tüm diğer sapkınlıkların pagan muamelesi görmelerini emretmiştir.⁶

Bunlara ilmi hal öğretilmeli, Kutsal metinler dinletilmeli ve ardından hepsi vaftiz ve tekrar vaftiz edilmeliler. Yakub'cular diğer sapkınlıklar kadar ciddi olmadığından onlardan döndürülenleri kutsal yağa bulamıyoruz ya da yeniden vaftiz etmiyoruz, ancak onlar da yazılı metin verdikten ve özellikle kendi sapkınlıklarını lanetledikten sonra kabul ediliyor ve Ortodoksluğa adım atabiliyorlar.⁷

Ey insanların en azizi, iyiliğe hizmet eden ve ciddiyet gerektiren bu görüşleri kabul et ve mantıksız olduklarını bilerek yerel geleneklerden⁸ uzak dur. İlahi emirleri hiçe sayan o geleneklerin reddedilmesi ve yok olması için önlemler al. Yönetimin altındakileri aydınlatan ve yönlendiren bir ışık ve yol olasin. Böylece onlarla birlikte ebedi hayata kavuşarak Tanrı'ya şöyle diyesin: "Efendimiz, ben ve bana bahsettiğin çocuklarım buradayız." Tanrı seni bedenlen ve ruhen bizim tarafımızda tutsun.

6) Eunomius'çular, aşırı bir Arius'çu olan Eunomius'un takipçileridir. Montanus'çular, Kutsal Ruh'un taşıdığına inanan ve kendi görüşlerini reddeden Hristiyanları dışlayan Montanus'un takipçileridir. Sabellius'çular, Teslis öğretisi şüpheli olan Sabellius'un (yaşadığı tarih belirsiz olmakla birlikte, üçüncü asrın başıdır) takipçileridir. Paul'cular hakkında Samosata'lı Paul'un takipçileri ve daha sonraki Paulikanlar arasında bir karışıklık vardır. Sicilyalı Peter, madde 85 ve Keşiş Peter, madde 1.

7) Yakub'cular Yakub Baradeus'un takipçileridir. Bunlar, Khalkedon'da (451) tanımlanan İsa'nın Persona'sını reddederler.

8) Bu yerel gelenekler hakkında bir şey bilinmemektedir.

13. Latros'lu St Paul (ölümü 955/6) Miletos civarındaki Paulikanlar'ı döndürüyor

955/6'da ölen Latros'lu St Paul dindar yaşamının büyük kısmını Miletos şehri yakınlarında Karia'daki Latros Dağı'nın¹ eteklerinde farklı yerlerde bir sofu olarak geçirdi. Daha sonra orada bir manastır kurdu², ardından kendisine hayran kalabalık topluluktan kurtulmak için yakınlardaki Samos adasına geçti. Bu biyografi, onuncu asrın başında heretik varlığının kanıtıdır, ancak arkaik "Maniheist" kavramının kullanımı bunların Paulikanlar mı (bu dönemdeki dağılımları için Girizgah'a bakınız) yoksa 1045 civarında yazılmış ve daha eski bir duruşmanın ayrıntılarını veren bir belgede (Periblepton'lu Euthymios, [19]) adları kesin olarak ilk kez Anadolu'da anılan Bogomiller mi oldukları tartışmalıdır. St Paul biyografisi, azizin Bulgar Çarı Peter'den mektuplar aldığını göstermektedir (madde 27), ancak Çar'ın krallığındaki düalist heretiklerle ilgili sorunlarına bir atıf yapılmamaktadır. Bu sorunlar için [10]'a bakınız.

Çeviri, I. Sirmondi tarafından hazırlanan ve H. Delehay tarafından gözden geçirilip giriş kısmı hazırlanan metinden yapıldı, *Analecta Bollandiana*, 11 (1892), 136-83; bu parça s. 156'dadır.

[Madde 41] Kuşkusuz, aziz, insanlar arasında ünlü olmayı küçümser, hatta bundan nefret eder. Bu nedenle, prenslerin ve yöneticilerin saray-

1) Haritaya bakınız.

2) Kuruluş tarihi belirsizdir, ancak manastır 924'te Romanos Lekapenos'tan bağışlar almıştır; he-diyenin kaydedildiği metin için, PG 113, satır 1065.

larına yaklaşmamış, onlardan uzak durmuştur ve özellikle Tanrı'yı seven alçakgönüllülerin yanında olmuştur. Öte yandan, azizlerin sahip olduğu hevese sahiptir ve Phineas'ı aşmış, Elias'tan geri kalmamıştır. Bu hevesinin göstergelerinden biri Maniheiztler'e karşı sergilediği tutumdur. Çok tehlikeli ve zarar vermeye hevesli grupları, Kibyrhæotis ve Miletos'tan söz ediyorum, uzak mesafelere sürme görevini yerine getirmiştir. Bunu, imparatora yazdığı ve gırtlığına yakışan ve ağzına bal gibi tatlı gelen mektuplar aracılığıyla yapmıştır.

14. John I Tzimiskes (969-76) Paulikanlar'ı Philippopolis'e yerleştiriyor

İmparator John I Tzimiskes, tahta, selefi Nikephoros Phokas'ı, ikisi birlikte kuzey Suriye'de seferdeyken öldürterek çıkmıştı. Aynı dönemde imparatorluğun kuzey sınırı da Bulgaristan'dan gelen bir Rus saldırısının tehdidi altındaydı. Tarih eserlerinde kaydedilmiş olan Paulikan tehciri (ikincisi, ilki için [1]'e bakınız) iki amaca hizmet ediyordu. öncelikle imparator kendisinin cinayetle ilgili rolü hakkında bilgi sahibi oldukları belli olan kilise otoritelerinin gözüne giriyor, ikincisi kuzey sınırlarını savunmak için Paulikanlar'ın savaşçı bir güç olarak iyi biline yeteneklerinden faydalanıyordu. Philippopolis'teki yerleşimin ömrü uzun oldu. Buradakilerin daha sonraki tarihleri ve merkezi hükümetle inişli çıkışlı ilişkileri için [20], [22] ve [40]'a bakınız.

Çeviri, 1118'de Alexios Komnenos'un ölümüne kadar olan süreyi kapsayan ve kendisi de muhtemelen 1149 civarında ölen Zonaras'ın tarih kayıtlarından yapılmıştır. Bu tarih kayıtları, bugün bir kısmı kayıp olmakla birlikte, kendisinden önceki kaynaklara dayanmaktadır ve büyük oranda güvenilirdir. Kullanılan metin, Zonaras, *Epitome historiarum*'dan alınmıştır, ed. Dindorf, (bk. 17.1, s. 92.26-93.4).

(John Tzimiskes) bu şekilde başa geçtiğinde, Antioch'un bir başpiskoposu yoktu. O da, kendisine imparator olacağı, ancak bunun için sabırsız ya da hırçın davranmaması ve Tanrı tarafından verilecek hedi-

yeyi beklemesi gerektiği kehanetini bildiren Theodoros adlı keşişi bu göreve getirdi. Bu kişi, başpiskoposluğa gelince, John'dan, Maniheistler'i, sapkınlıklarıyla çok sayıda kişiyi yoldan çıkardıkları gerekçesiyle Doğu'dan Batı'ya sürmesini istedi. İmparator, Maniheist toplumunu Philippopolis'e tehcir ederek bu isteği yerine getirdi.¹

1) Haritaya bakınız.

15. Rahip Kosmas'ın Bogomiller'e Karşı Söylevi (972 sonrası)

Rahip Kosmas'ın söylevi, onuncu asrın sonunda "iyi Hristiyan" -ölüler için kullanılan yaygın bir Slav nitelemesi- olarak nitelenen ancak 972 yılında kilise tarafından aziz mertebesine yükseltilmesine hiç değinilmeyen Çar Peter'in (927-69) ölümünden sonrasına tarihlenir. Bu söylevde, Kosmas, patrik Theophylaktos'un mektubunda [10] görüşleri kötölenen heretiklerin Bulgaristan'daki uzantılarını listeler. Kosmas; Periblepton'lu Euthymios tarafından [19] Bogomil inançlarının kaydedilmesinden yarım asır, Çar Boril'in Bulgar *Synodikon*'unun temel aldığı patrik Kosmas mektubundan [21] bir asır önce yazmıştır. Bazı Bulgar araştırmacılar bu tarihlendirmeye karşı çıkmışlardır. Bu kişilerin görüşleri Dando'nun şu makalesinde özetlenmektedir: "Peut-on avancer de 240 ans la date de composition du traité de Cosmas le prêtre contre les Bogomiles?" Bu tarihlendirmeyi kabul edenler için, Girizgah, s. 27'ye bakınız.

Bu çeviri, Puech ve Vaillant'ın Fransızca çevirisinden yararlanarak yapılmıştır (Paris, 1945) ve O. Begunov'un çok sayıda el yazmasına ve daha sonraki dönem alıntılarına dayanarak hazırladığı Eski Slavca metin üzerinde çalışan Yuri Stoyanov tarafından düzeltilmiştir. Metnin bu yeni halinin modern bir çevirisi mevcut değildir.

1. Efendimiz İsa Mesih'in tüm emirleri, bizim kurtuluşumuz için söylendiğinden, onları okuyanlar için kusursuz ve kıymetlidir. Biz, onun emirlerinden uzak düşsek de, o sevgi dolu bir baba gibi bizim düşkünlüğümüze katlanır, hiç kimseyi yitirmek istemez, hepimizi kendisine geri döndürmek ve kurtarmak niyetindedir, bazen kutsal kitaplarla, bazen üstün yol göstericilerle bizi yönlendirir ve eğitir, böylece sapkınlığın tuzaklarına yakalanmayız.....

Düşmanımız şeytan bunun farkındadır ve ilk insan olan Adem'den başlayarak günümüze dek insanoğlunu yoldan çıkarma çabasından vazgeçmemiştir. Bütün insanlığı inançlı olmaktan uzaklaştırma girişimlerini sürdürmüştür. Bu nedenle çok sayıda insan onunla birlikte azap çekecektir. Aldatmacaları sayesinde kimileri putlara tapmış, kimileri kendi kardeşlerini öldürmüş, kimileri de zina ve başka günahlar işlemişlerdir. Ancak bu günahların, sapkınlığın yanında birer hiç gibi kaldığını fark ettiğinde önce kendisini Tanrı'nın oğlunun Tanrı'ya denk olmadığını ve ancak Tanrı'nın emri altındaki bir melek seviyesinde olduğunu söyleyerek iftira atmaya adanmış ve İsa'nın "Ben ve Baba birdir" sözünü unutan Arius'a¹ girmiştir. Ardından çarmıhta bedensel acı çekenin İsa ile aynı anda Kutsal Teslis de olduğunu söyleyerek tanrısallıkla eşit olmadığını iddia ederek küfre saplanmıştır. Bunların öğretileri Nikaea'daki kutsal atalar tarafından lanetlenmiş, bu kişiler Tanrı'nın ve imparator Konstantinos'un yardımıyla tarladaki yabancı otlar misali Hristiyanlık'tan uzaklaştırılmıştır. Daha sonra, farklı yerlerde Kutsal Teslis'le değil de ilahi yaratımla ilişkili şu ya da bu yanlışla saplanan başka sapkınlıklar belirmiştir ve kutsal havariler ile ataların öğretileri onları da dört bir yanda yok etmiştir.

Bulgaristan'da olan da budur. İyi Hristiyan Çar Peter² döneminde Bogomil "Hak dostu"³ adlı, ancak gerçekte Bogunemil "Hak düşmanı" olan ve Bulgaristan'da sapkınlığı ilk kez yayan bir rahip vardı. Daha sonra onun yanlışlarını ortaya sereceğiz.....

Kuşkusuz, dış görünüm olarak heretikler koyunlara benzerler: kibar,

1) Daha önceki heretiklerin adları diğer heretik karşıtı metinlerde geçenlerle aynıdır.

2) 927-69. "İyi Hristiyan" terimi ölümler için kullanılır.

3) Bu isim muhtemelen Yunanca Theophilos isminin Bulgarca karşılığıdır.

mütevazı ve sakindirler. Riyakarlık yaparak tuttıkları oruçlar yüzünden sararmış görünürler, boş laf etmezler, sesli gülmezler, meraklı görünmezler, fark edilmemeye çalışır ve görünüşte her ibadeti yerine getirerek ortodoks Hristiyanlar'dan ayırt edilmemeye özen gösterirler. Gerçekte ise, Rab'bimiz'in söylediği gibi [Matt. 7.15] aç kurtlardır. Bunların alçakgönüllülüğünü gören, onların iyi Hristiyanlar⁴ olduğunu düşünen ve kendilerini kurtuluşa sevk edebileceklerini sanan kişiler onlara yaklaşır ve ruhlarının kurtuluşu için öğüt alırlar; onlar ise bir kuzu-yu kapmak üzere olan kurt misali, öncelikle hafifçe iç çeker ve tevazu içinde yanıt verirler. Ardından kendilerinin cennette neler olacağını bildiklerini⁵ söylerler ve sıradan ve cahil birini yakaladılar mı, ona hemen öğretilerinin tohumlarını eker ve bundan sonraki bölümlerde göstereceğim gibi Kutsal Kilise'nin geleneksel öğretilerini kötülerler.

Siz, ey İsa'nın inançlılar ordusu, içinizden hiç birinin onların dostu olmasına izin vermeyin, yoksa İsa'nın düşmanlarına dönüşürsünüz. Kendinizi kutsal kitabı okumaya adayın, bu sayede ebedi işkenceden kurtulabilirsiniz.....

Konumuza dönecek olursak. Kitap der ki, "İsa, Zeytin dağında otururken öğrencileri yalnız olarak yanına geldiler. 'Söyle bize' dediler, 'bu dediklerin ne zaman olacak, senin gelişini ve çağın bitimini gösteren belirti ne olacak?' İsa onlara şu karşılığı verdi: Birçokları, 'Mesih benim' diyerek benim adımla gelecek, birçok kişiyi saptıracaklar. Sakın kimse sizi saptırmasın!" [Matt. 24.3-5] "Onları meyvelerinden tanıyacaksınız. İyi ağaç kötü meyve veremez. Kötü ağaç da iyi meyve veremez. Dikenli bitkilerden üzüm, devedikenlerinden incir toplanabilir mi?" [Matt. 7.16,18] Aynı biçimde, siz de bu adamları meyvelerinden, yani ikiyüzlülüklerinden, gösterişlerinden, küfürlerinden tanıyacaksınız ve onları tanıdığınızda suçlarına ortak olmamak için onlardan uzak duracaksınız. Bir adam dünyevi bir kralın düşmanlarıyla işbirliği yaptığında yaşamayı bile hak etmiyor ve onlarla birlikte öldürülüyorsa, cennet kralının düşmanlarına ne demeli; onlar da ebedi ateşte kavrulacaklardır, aynen söylendiği gibi, "İyi meyve vermeyen her ağaç kesilip ateşe atılacak." [Matt. 3.10] Heretikler ne diyorlar? "Biz Tanrı'ya sizden fazla dua ediyoruz, gece ibadeti⁶ yapıyor, dualar ediyoruz, sizin gibi miskin

4) Kathar'ların da "iyi Hristiyanlar" olarak anıldığını hatırlayalım.

5) Farklı bir okumaya göre "sanki cennetleermiş gibi" şeklinde çevrilebilir.

6) Bogomiller'in gece ibadetleri için [25]'e bakınız, madde 19.

misikin oturmuyoruz.” Ne güzel, kendisiyle böbürlenerek konuşan Ferisi’nin sözleri gibi sözler bunlar: “Ben diğer insanlar gibi soyguncu, hak yiyici ve zinacı değilim.” [Luka 18.11] Onlara şöyle yanıt vermeliyiz: “Neyinle böbürleniyorsun, seni küstah sapkın? Bu mantığa göre şeytan da uyumaz ya da yemek yemez.....” Onlar de diyecekler ki: “Ama biz dualarımızda Tanrı’ya sesleniriz.” Şöyle yanıt vermeliyiz: “Tanrı’ya seslenen iblisleri duydunuz mu: ‘Ey Tanrı’nın Oğlu, bizden ne istiyorsun? diye bağırdılar. Buraya, zaman dolmadan bize işkence etmeye mi geldin?’” [Matt. 8.29] Bize gelince, onları kendi sapkın yollarında bırakalım; bir hayvanı bile bir sapkından daha çabuk düzeltebilirsiniz. Domuz, dışkı toplamak için bir inciye bile yüz çevirir; aynı şekilde sapkınlar da kendi pislikleriyle iç içe yaşarlar ve ilahi öğretilerden uzak dururlar. Mermere ok attığınızda onu delemeyeceğiniz gibi, geri seken ok arkanızdaki birini yaralayabilir; aynı şekilde bir sapkına doğru yolu gösterdiğinizde onu yönlendirmek konusunda çuvallamakla kalmaz, zayıf kişilikli birinin de kirlenmesinin önünü açmış olabilirsiniz.

Onları neyle kıyaslayalım, onları neye benzetelim? Onlar, kör sağır putlardan bile kötüdürler, çünkü putlar tahtadan ve taştan yapılmıştır ve ne duyabilir ne de görebilirler, ama heretikler insan aklına sahiptir ve kendilerini bilerek taş çevirirler ki, gerçeğin öğretilerini tanıyamasınlar. Onları iblislerle mi kıyaslamalıyım? Onlar, bizzat iblislerden de kötüdürler, çünkü iblisler İsa’nın haçından korkar, ama heretikler haçları parçalayarak onlardan alet edevat yaparlar.⁷ İblisler, ahşap bir panele yapılmış Tanrı görüntüsünden korkar, ama heretikler ikonaları aşağılar ve onlara put muamelesi yaparlar.⁸ İblisler, Tanrı’nın kutsal emanetlerinden çekinirler⁹, Hristiyanlar’a onları her türlü tehlikeden koruması için verilmiş paha biçilemez hazinenin saklı olduğu kutsal emanetlere yaklaşmak istemezler, ama heretikler onları küçümser ve bizim onların önünde saygıyla eğildiğimizi görünce Tanrı’nın şu sözlerini unutarak gülerler: “Bana inanan, benim yaptıklarımı da yapacak ve bunlardan daha üstün işleri de yapacaktır.” [Yuhanna 14.21] Aynı zamanda, azizleri onurlandırmayı reddettikleri için, Kutsal Ruh’un gücüyle azizlerin kut-

7) Haça karşı aynı düşmanlık iddiaları Paulikanlar için de dile getirilmiştir, Sicilyalı Peter, madde 27, [25], madde 14.

8) [25], madde 11.

9) Kutsal emanetlere ve azizler kültürüne karşı düşmanlık için, [25], madde 12.

sal emanetleri sayesinde gerçekleşen Tanrı mucizelerini hakir görürler ve derler ki: "Mucizeler, Tanrı'nın iradesiyle gerçekleşmedi, onları yapan insanoğlunu kandırmak isteyen şeytandı." Bu konuda daha başka saçmalıklar da dile getirirler ve Yahudiler'in İsa'yı çarmıha gererken yaptıkları gibi kafalarını sallarlar.

Ey sabreden Tanrım, senin gazabını bu derece sınayan insan ırkını daha ne kadar izleyeceksin? Elbette, onlar iblislerden daha kötü ve tiksindiricidirler, çünkü hangi iblis şimdiye dek tanrısallığa karşı çıkmış ve Tanrı'nın yaratımına heretiklerin yaptığı gibi küfür etmiştir? Aslında, onlar neyin peşindedir? Onlara göre, cenneti ve yeryüzünü ve tüm görünen evreni yaratan Tanrı değildir.¹⁰

Onlar gerçekten kör ve sağır oldukları için, Teolog John'un sözlerini kavrayamazlar: "Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Her şey Onun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey Onsuz olmadı....." [Yuhanna 1.1-3] Bir çok yerde, kutsal peygamberler, havariler ve başka mantıklı kişiler Tanrı'nın görünen ve görünmeyen her şeyin yaratıcısı olduğunu söylerler. Bırakalım mantıklı kişileri. İstedığınız kişiye, bir barbara, cahil birine, bizzat şeytana görünen ve görünmeyen her şeyin yaratıcısının kim olduğunu sorun, size şöyle yanıt vereceklerdir, "Neden, dostum, bu kadar ahmakça cahillik yapıyorsun? Tanrı'nın hükmü olmaksızın hangi şey varolabilir?" Ey heretikler, size Tanrı'nın bu dünyanın yaratıcısı olmadığını kim gösterdi? Yazıklar olsun sizin zındıklığınıza, ateşi kendi başlarınızın üzerinde yakıyorsunuz.

Tanrı'nın haçına gelince; onunla ilgili uydurdıkları küfürler de şöyledir: "Ona nasıl taparız? Yahudiler Tanrı'nın Oğlu'nu onun üzerinde çarmıha gerdiler, bu nedenle haç Tanrı'nın düşmanıdır." Bu şekilde, takipçilerine ona tapmayı değil, küfretmeyi öğretir ve derler ki, "Bir kişi kralın oğlunu bir tahta haçla öldürmüş olsaydı, o tahta kral için iyi bir şey olur muydu? Aynı şekilde haçın Tanrı'nın gözündeki yeri de bellidir." Ah, o şeytanın insana düşmanlığı! Onu hangi azap uçurumlarına sürükledi ki! Aynen daha önce Yahudiler'in kehanetleri okuyup onların Tanrı'nın çilesini anlattığını anlamamaları gibi, her gün ve her Şabat'ta bunları okuyup ölümsüz Olanı öldürebileceklerini sanan ve İsa'nın katili olan kişiler gibi, Tanrı'nın ve havarilerin sözlerini sürekli okuyan heretikler de onlara ne söylendiğini anlamazlar. Kutsanmış Pa-

10) Yaratılış üzerine Bogomil görüşleri için, [19] ve [25], madde7

ul “mahvolanlar”a dair yaptığı şu tanımda haklıydı: “Çarmıhla ilgili bildirisi mahvolanlar için saçmalık, ama kurtulmakta olan bizler için Tanrı’nın gücüdür.” [1 Cor. 1.18]..... Tanrı’nın haçının kutsal olduğunu kanıtlayan başka kitaplardan da alıntı yapabilirim, ancak heretikler onlara inanmayacaklardır.....

Hangi Hristiyan Tanrı’nın haçıyla aydınlatılmamıştır? Haçların, insanların bir zamanlar oğullarını ve kızlarını iblislere kurban etmek için hazırlandığı yükseklikte kurulmasından kim hoşnut olmaz ki? Kim herhangi bir zorluk karşısında yüzü ya da kalbi üzerinde haç işareti yaptığı halde kötülükten kurtulamamıştır? Kurtarıcı, çarmıha gerilmesinden önce havarilerine çarmıhıyla ilgili şöyle demiştir: “Musa çölde yılanı nasıl yukarı kaldırdıysa, İnsanoğlu’nun da öylece yukarı kaldırılması gerekir. öyle ki, Ona iman eden herkes sonsuz yaşama kavuşsun.” [Yuhanna 3.13-14] Gerçekten, kardeşlerim, Tanrı’nın haçına sevgiyle yaklaşan hiç kimse mahvolmayacaktır. O haça bedenimizin gözleriyle bakıp, ruhumuzun gözleriyle orada çarmıha gerileni hissettiğimizde, onu yüceltmiş ve şöyle demiş oluruz: “Zafer senindir, ey Tanrı İsa, sen merhametinle daha önce Cennet’teki atamız Adem’i ölüme sürükleyen onu çarmıhınla ölüme götürdün ve bize şeytanla savaşımızda kazanmamız için haçını verdin.” Bu şekilde Tanrı’ya dair yalanlar üreten ve Tanrı’nın nefret ettiği heretiklerin ağzını kapamayı ve ebedi hayata kavuşmayı umut ederiz. Bana gelince, Hristiyan inancı anlamına gelen ve yıkmak için sürekli uğraştıkları Tanrı’nın Kilisesi’ni “ayakta tutmak” için tanrısız heretikleri ifşa etmekten asla vazgeçmeyeceğim.

Onlar kutsal komünyon hakkında ne düşünürler?¹¹ “Komünyon ilahi bir emirle kurulmamıştır; Eukharist, sizin iddia ettiğiniz gibi, İsa’nın eti değil, diğerleri gibi alelade bir gıdadır. Bu nedenle Ekmek-Şarap ayinini kuran İsa değildir, işte bu yüzden biz de kutsal komünyonu saygı duymuyoruz.” Ah bu körlük! Ah kalplerindeki bu katılık! Söyle bana, tanrısız sapkın, havarilerine ekmeği verip şunu derken Efendimiz neyi kast ediyordu: “Alın, yiyin, bu, günahlarınızın bağışlanması için bedenimden koparılmış parçadır.” Ve yine, o en duru elleriyle havarilerine bardağını uzatırken şunu diyordu: “Bundan için, hepiniz, bu benim kanımdır, bir çokları uğruna akıtılan antlaşma kanı.” [Matt. 26.26-8] Pa-

11) Eukharist’in Paulikanlar tarafından reddi için, Sicilyalı Peter, [7], madde 40; Bogomiller tarafından reddi için [19], [25], madde 17.

ul, Korinthoslular'a yazdığı mektupta ne anlatıyordu? [1 Cor. 11.2-9]

İşte, ey sapkınlar, -kendim uydurmadım, kutsal kitap ve havarilerden alıntılar yaptım- kutsal Eukharist'in sizin düşündüğünüz gibi alelade yiyecek değil Efendimiz İsa Mesih'in gerçekten en saf bedeni olduğunu açıkça kanıtladım. Kuşkusuz, ilk başta dünyayı yaratırken Tanrı, "Işık olsun" dedi ve oldu; "Gök olsun" dedi ve oldu; "Yeryüzü ve içindekiler olsun" dedi [Gen. 1.3, 8, 11] ve bir anda Kutsal Kitapta yazıldığı gibi hepsi oluverdi; aynı şekilde Onun gücü olan Kutsal Ruh bu ekmeği onun etine ve bu bardağı onun kanına dönüştürmektedir, aynen Tanrı'nın gizemlerinin gerçek tanıkları olan kutsal kişilerin bize kitapta anlattıkları gibi.....

Söyleyin bize, siz sapkınların çılgınlıkla ifade ettiği gibi bu sözlerin o kutsal ekmek ve kadeh için de geçerli olmadığını size kim öğretti? Yalanlarınızda, bunların kutsal komünyon değil dört kitap ve Havarilerin İşleri anlamına geldiğini söylüyorsunuz; "et" in dört kitap, "kan" ın ise Havarilerin İşleri olduğuna inanıyorsunuz.¹²

Bize gelince, izin verin onlara şu soruyu soralım: "Söyleyin, gözleri görmeyenler, eğer biraz sağduyunuz varsa, Efendimiz bu ekmeği ve kadehi havarilerine verip "Bu benim etim ve kanımdır" dediğinde ve bu emri verdiğinde hâlâ yeryüzünde miydi yoksa göğe yükselmiş miydi?" Kör olsalar da, yanıt verecek dilleri vardır ve Efendimiz'in bu sözleri sarf ettiğinde göğe yükselmiş olduğunu söyleyemezler; bu emirleri verdiği gece O kendini göğe bırakmıştı; onları kutsamış ve havarilere teslim etmişti, havariler de itaat ederek onları bize ulaştırdılar: inanıyoruz ki onlar Efendimiz'in gerçek eti ve kanıdır, birer imge değil.

Rab, göğe yükseldikten sonra, kutsal havariler bize söyledikleri gibi gerçek inananların hatırlaması ve kurtarılması için dört kitabı yazdılar. Matta Göğe Yükseliş'ten sekiz yıl sonra, Markos on yıl sonra, Luka on beş yıl sonra ve Yuhanna otuz iki yıl sonra yazdılar.¹³ Havarilerin İşleri çok daha sonra yazıldı; Paul'un söylediklerini ve yaptıklarını bilen Evanjelist Luka bunları yazdı ve kiliselere iletti; bugüne dek kutsal kiliseler bunları okumaktan ve Efendimiz'in şu söylediklerini yapmaktan

12) Eukharist'i tanımlayan bu kelimelerin bu şekilde alegorik yorumuna Paulikanlar'da da rastlanmıştır, Sicilyalı Peter [7], madde 40.

13) Kitapların oluşturulmasına dair bu geleneksel tarihler bir çok ortaçağ el yazmasında bulunmaktadır, von Soden, *Die Schriften des neuen Testaments* I, s. 297-9, 323-7.

memnundur: “Hiç kimse kandil yakıp bunu bir kapla örtmez, ya da yatağın altına koymaz. Tersine, içeri girenler ışığı görsünler diye onu kandillğe koyar.” [Luka 8.16] öyleyse, siz sapkınlar, İsa’nın sözlerinin kutsal komünyonu değil de dört kitaba işaret ettiğine nasıl inanırsınız?..

Yine, bize kutsal havariler ve Tanrı’dan esinlenen atalar tarafından aktarılan kutsal kuralları (iyi Hıristiyanlar tarafından okunan ilahileri ve duaları kastediyorum) niye hor görüyorsunuz? Nasıl “liturjiyi ya da komünyonu bize aktaranlar havariler değil, Ioannes Khrysostomos’tur” dersiniz? İsa’nın doğumundan Ioannes Khrysostomos’a kadar geçen üç yüz yıldan fazla süre boyunca, Tanrı’nın kiliseleri liturjiden ya da komünyondan yoksun muydu? Havarî Peter, Romalılar’ın hâlâ okuduğu ilahileri oluşturmadı mı? Rab’bin kardeşi James bize söylediği kadarıyla Kudüs’te Rab’bin mezarı başında bugün hâlâ söylenen bir ilahi yaratmadı mı?¹⁴

Daha sonra Büyük Basileios Tanrı’dan aldığı direktifler doğrultusunda bize bir liturji verdi ve Kutsal Ruh’un isteği doğrultusunda komünyonu üç bölüme ayırdı. O halde komünyonun ve dinsel ilahilerin ilahi geleneğin bir parçası olmadığını nasıl söyleyebilirsiniz?

Gerçek müminler olan rahipleri kör Ferisiler olarak görüp atlı bir adamın peşinden havlayan köpekler gibi tüm dinsel hiyerarşiyi ve rahipleri küçümsüyorsunuz; sizin ruhunuzun gözleri kapanmış; kutsal Paul’un mektuplarını okusanız da, rahipler, piskoposlar ve diğerlerinden oluşan dini yapıyı kimin kurduğunu anlayamazsınız, aynen Paul’un dediği gibi: “Kendi doğruluklarını yerleştirmeye çalıştıkları için Tanrı’nın öngördüğü doğruluğa boyun eğmediler.” [Rom. 10.3]

İnançları sapasağlam olan rahipler, onları suçlarken söylediğiniz gibi içi boş hayatlar yaratıyor olsalar da, sizin yaptığınız gibi ilahi değerlere küfür etmiyorlar. Aynı şekilde, bir takım gizli ödüller kazanacak olsalar da¹⁵, havarinin dediği gibi, “sen kim oluyorsun da başkasının kulu nu yargılıyorsun?” [Rom. 14.4] “Büyük bir evde yalnız altın ve gümüş kaplar değil, tahta ve toprak kaplar da vardır. Kimi onurlu, kimi bayağı işler için kullanılır. Eğer bir kimse bayağı olandan arınırsa, onurlu amaçlara uygun bir kap olacaktır.” [2 Tim. 2.20-21] Yani eğer bir işe yaramasalardı, kutsanmazlardı..... Bu sözleri duyan sapkınlar bize

14) Bu dönemde Kudüs’e yapılan hac ziyaretleri için, Periblepton’lu Euthymios [19].

15) Farklı bir okumayla: “gizli bir takım günahlar işlemiş olsalar da.”

şöyle yanıt vereceklerdir: “İddia ettiğiniz gibi kutsanmışsanız, neden emredildiği şekilde yaşamıyorsunuz? Paul Timotheos’a yazdığı mektupta şöyle der: ‘Ancak bir piskopos ayıplanacak bir yönü olmayan, tek karılı, davranışlarında ölçülü, sağduyulu, saygın, konuksever, öğretmeye yetenekli biri olmalı, şarap düşkününü ve zorba olmamalı; uysal, kavgadan ve para sevgisinden uzak biri olmalı. Kendi hanesini iyi yönetmeli..... Aynı şekilde keşişler de, özü sözü ayrı, şarap tutkunu ve haksız kazanç peşinde koşan kişiler değil, ağırbaşlı kişiler olmalı. Bunlar da önce sınınsınlar; eleştirilecek bir yönleri yoksa, o zaman görev alsınlar.’ [1 Tim 3.2-4, 8-10] Şimdi görüyoruz ki siz böyle değilsiniz, rahipler bundan farklı davranıyorlar. Sarhoş oluyor, hırsızlık yapıyor, başka gizli zaaf lar sergiliyorlar ve kimse onları Paul’un şu sözlerine rağmen bu işlerden alıkoymuyor: ‘Günah işleyenleri herkesin önünde azarla ki, diğerleri de korksun.’ [1 Tim. 5.20] Piskoposlar, bizim yaptığımız gibi kendini inkarı vaaz etmektense, bizim dualarımızı yok sayıyor ve rahiplerinin günah işlemelerini yasaklamıyorlar.”

Onlara şöyle yanıt verelim: “Ey sapkınlar, Paul’un Timotheos’a yazdığı mektupta bu konuda söylediklerini anlamıyor musunuz: ‘İki ya da üç tanık olmadıkça, bir papaza yöneltilen suçlamayı kabul etme.’ [1 Tim. 5.19]” Bu ahlaksız ve küstah sapkınların utanması yoktur ve şöyle devam ederler: “Günahları gizli olsa da, bizim yaptığımız gibi ruhlarıyla değil açık biçimde bedenleriyle yaşamaktadırlar ve beden in işleri Paul’a göre: ‘cinsel ahlaksızlık, pislik, sefahat, putperestlik, büyü cülük, düşmanlık, çekişme, kıskançlık, öfke, bencil tutkular, ayrılıklar, bölünmeler, çekemezlik, sarhoşluk, çılgınca eğlenceler ve benzeri şeylerdir.’ [Gal. 5.19-21] Onlara şöyle yanıt verelim: “Neden kendinizi bizden üstün görüyorsunuz, ey sapkınlar? Efendi’nin söylediklerini duymadınız mı: ‘Kendilerini üstün görenler alçaltılacak, kendilerini aşağı görenler yüceltilecektir.’ [Luka 18.14].....

Rahipler Tanrı tarafından kutsanmıştır; Efendi’nin havarilere onlar hakkında söylediklerini dinleyin sapkınlar: “Rahipler, Musa’nın kürsüsünde otururlar. Bu nedenle size söylediklerinin tümünü yapın ve yerine getirin, ama onların yaptıklarını yapmayın. Çünkü söyledikleri şeyleri kendileri yapmazlar.” [Matt. 23.2-3] Görüyor musunuz, sapkınlar, düşmüş olsalar bile rahipleri onurlandırmanız emredilmiş size. Eğer Efendimiz öylesine kutsal ve büyük olan havarilere Musa’nın kürsüsünde oturanlara itaat etmeyi emretmişse, siz ve herkes İsa’nın kürsüsünde

oturanlara ne kadar itaat etmelidir? İsa'nın Musa'dan daha saygın olması gibi, onun tahtında oturanlar da Musa'nın kürsüsünde oturanlardan daha saygındır.....

Çünkü bütün günahlar sapkınlıktan daha önemsizdir. Yahudiler İsa'nın bedenine tükürmüş olsalar da, sapkınlar onun tanrısallığına tükürmektedirler, ama o tükürük kendi yüzlerine geri dönmektedir. Yani sapkınlar İsa'yı çarmıha geren Yahudiler'den bile daha günahkardır; Yahudiler onun bedenini aşağılamışken, onlar onun tanrısallığını kirlletmektedirler. Aslında, ilahi kutsiyete tek başına karşı koyamayan şeytan bir zamanlar Rab'bin çarmıha gerilmesi esnasında Judas'ı yanına alması gibi onları da kendine yardımcı seçmiştir. Onları, kutsal havarilerin ve ataların dualarını yok etmek arzusuyla, Kutsal Kilise'nin tüm geleneklerini kirlletmeleri için kışkırtmaktadır. Bu asla gerçekleşmeyecektir, çünkü Rab'bimiz der ki: "Ben kilisemi bu kayanın üzerine kuracağım. ölümler diyarının kapıları (yani sapkınların öğretileri) ona karşı direnemeyecek." [Matt. 16.18]

Ey sapkınlar, hangi havari ya da kutsal adam size Tanrı'nın Musa'ya verdiği yasayı hiçe saymayı öğretti? Peygamberlerin hangi kusurunu gördünüz de, onları aşağılıyor ve yazdıkları kitapları yok sayıyorsunuz? Kutsal peygamberlerin ona dair kehanetlerini reddettiğiniz halde İsa'yı sevdiğinizi nasıl öne sürersiniz? Peygamberler bize kendileri hakkında hiçbir şey anlatmamış, yalnızca Kutsal Ruh'un onlara emrettiği şekliyle öngörülerini bildirmişlerdir. Şayet Tanrı'nın peygamberlerin ağızıyla söylediği sözlere inanmıyorsanız, o zaman kutsal havarilerin peygamberler hakkında söylediklerini dinleyin; şayet havarilere de inanmıyorsanız, o zaman bizzat kafirlerden bile daha inançsız ve iblislerden bile daha kötücüsünüz demektir. Havarilerin büyük önderi Peter şöyle yakarıyordu: "Tanrı'nın eski çağlardan beri peygamberlerin ağızıyla bildir-diği gibi" [Havarilerin İşleri 3.18, 21]. Yine aziz Paul'un benzer sözlerini dinleyin: "Kendisi kutsal olanların mükemmelleşmesi için bazılarını havari, bazılarını peygamber, bazılarını müjdeci ve bazılarını önder ve öğretmen olmak üzere atadı." [Efesliler 4.11-12]

Görüyor musunuz, sapkınlar, peygamberlerin ne kadar kutsal olduğunu ve Kutsal Ruh'un her şeyi onların ağızlarıyla bize aktardığını?... Kitap, Davut hakkında ne der, İsa kimin ırkından gelmiştir? "İşay oğlu Davut'u gönlüme uygun bir adam olarak gördüm, o her istediğimi yapar." [Havarilerin İşleri 13.22] Aynı Davut hakkında, Matta kitabının

başında şöyle der: “İbrahim oğlu, Davut oğlu İsa Mesih’in soyuyla ilgili kayıt” [Matt. 1.1]. Sapkınlar, böylesine kutsal ve büyük olan Davut’u hiçe sayarlar ve Kutsal Ruh’un onun ağzı aracılığıyla aktardığı sözleri reddederler. “Tanrı’nın dostu” [Yakup 2.23] İbrahim’i ya da Daniel’i, Azarias ile yoldaşlarını veya vahşi hayvanların bile çekindiği ve ateşin bile ürktüğü diğer peygamberleri kabul etmezler. Güneşin şafağı, Vaftizci John’a gelince, onu da aşağılar ve şeytanın öncüsü derler, ki onu bizzat Efendimiz tüm azizlerden bile üstün olarak nitelemiştir: “Size doğrusunu söyleyeyim, kadından doğanlar arasında, Vaftizci John’dan daha üstün olanı ortaya çıkmamıştır.” [Matt. 11.11] Bizzat Efendimiz onun elinden vaftiz almak için önce onun başını takdis etmiştir. Gerçekte, asıl kendileri şeytandır. Evanjelist Teolog John’un sözlerine kulak verelim: “Çocuklar, bu son saattir. Mesih-karşının geleceğini duyduunuz. Nitekim daha şimdiden çok sayıda Mesih-karşı türemiş bulunuyor.” [1 Yuhanna 2.18]

Tüm kötülüklerinin ötesinde, bu rezillerin işlediği şu günaha bakın; Efendimiz ve Tanrımız İsa Mesih’in en kıymetli ve saf anasını da¹⁶ onurlandırmaz ve onun deli olduğunu iddia ederler. Bu kitapta peygamberlerin önceden bildirdiği bu insana dair onların sözlerini ve aşağılamalarını vermem mümkün değil.....

Madem ki Efendimiz sonu olmayacak şekilde daima onunla birlikteydi, o zaman siz sapkınlar kurtuluşa giden böyle bir yolu hiçe sayarken neyinize güveniyorsunuz? Biz sana sığınıyoruz, Tanrı’nın kutsal anası; bize merhamet et, bugün ve dehşetli ahiret gününde. Sen ki, görünen ve görünmeyen tüm evrende en kutsal olansın. Senin yetiştirildiğin Davut’un evi de aynı oranda kutsaldır: “Tanrı senin içindedir; seni kimse deviremez, çünkü Yüceler Yücesi seni sığınağı olarak seçmiştir.” Sen; Hristiyanlar’ın desteği, günahkarların merhametçisi, bekaretini koruyanların övünç kaynağı ve inancımızın siperisin. Ey Tanrı’nın kutsanmış anası, dualarınla Oğlunun bizi tüm kötülüklerden kurtarmasını sağla, senin sayende Tanrı’nın Oğlunu tanıdık, senin sayende Onun kutsal bedeninden ve kanından olmaya hak kazandık. Onun görüntüsünü bir ikonada senin kollarında gördüğümüzde, biz günahkarlar kendimizden geçer ve önünde diz çökeriz, onu tutkuyla öper, senin du-

16) Kutsal Bakire Meryem kültünün Paulikanlar ve Bogomiller tarafından reddi için, Sicilyalı Peter [7], madde 22, 39; [19]; [25], madde 8, 22.

alarınla cennet hayatına kavuşmayı umut ederiz.

“Bir resme atfedilen kült o resmin asıl öznesine ulaşır” der, büyük Basileios.¹⁷ Sapkınlar, havari Paul’un putlar hakkında söylediklerini duymuş olmalılar: “Tanrısal özün, insan düşüncesi ve becerisiyle biçimlendirilmiş altın, gümüş ya da taştan bir nesneye benzediğini düşünmemeliyiz.” [Havarilerin İşleri 17.29] Bu sapkınlar, bu düşüncenin ikonalar için de geçerli olduğunu düşündükleri için, bu sözleri yalnız başlarıyken ikonalara saygı göstermemenin bahanesi olarak göstermişlerdir. Bunlar insanlardan korktukları için kiliselere gelir, haçı ve ikonaları öperler, aynen bizim doğru inancımıza geçmiş bazılarının söylediği gibi: “Tüm bunları kalbimizle değil, görünüşte yaptık, inancımızı gizli tuttuk.” Bize, gerçek inananlara gelince, bir ikonada Rab’bimizin resmi ni gördüğümüzde ellerimizi ona uzatır, derin bir iç çeker ve ruhumuzun gözlerini cennete, orada Baba ve Kutsal Ruh ile duran bizzat Rab’bimize çevirir ve şöyle deriz: “Efendi İsa Mesih, bizim kurtuluşumuz için yeryüzünde beliren, kendi iradesiyle ellerinden çarmıha çivilenen, tüm düşmanlarımızı alt etmemiz için haçını bize veren, sana sığınan bizlerden merhametini esirgeme.” Ardından, Tanrı’nın anası Meryem’in ikonasını gördüğümüzde yine kalbimizin derinliklerinden ona şöyle yakarırız: “Tanrı’nın kutsal anası, senin halkından olan bizleri unutma, biz senin sayende korunuruz, günahkarlar senin desteğini alır, günahlarımızın bağışlanmasını umut etmemizi sağladığın için şükürler olsun sana.” Azizlerin resimlerini görünce de aynısını söyleriz: “Tanrı’nın azizi -burada böyle adlandıralım- sen Tanrı için acı çektin, senin efendinin gözünde değer var, benim için dua et ki o dualarla esirgeneyim.”

Görüyor musunuz, sapkınlar, şunları söylerken ne kadar yanılıyorsunuz ve yalan söylüyorsunuz: “İkonaları onurlandıranların pagan Yunanlılar’dan farkı yoktur.” Biz bir ikonaya saygı gösterdiğimizde, kendimizi o resme ya da ahşap panele değil, resmedilmiş olana, yani portresi genç ya da yaşlı haliyle sahip olabileceği bir görüntüyle çizilmiş olana adarız. Kocasını seven iyi kalpli bir kadını, kocası uzun bir yolculuğa çıktığında evde bir tunik ya da kemer görüp onları ellerine alıp öperek gözlerine sürmesi gibi. O kadının sevdiği, kıyafetlerin parlak renkleri değil, sevdiği kişinin adını taşıyor olmalarıdır. Biz Hristiyanlar

17) Büyük St Basileios (330-79).

da, İsa'yı sevdiğimiz için, Tanrı'nın dindar hizmetkarlarından birinin şehit düşerken üzerinde olan kıyafetlerle ya da bir kemik, et parçası veya mezarından bir parça toprakla karşılaştığımızda, onları kutsal görürüz, huşu içinde ellerimize alır, sevgiyle öperiz. Saygı duyduğumuz, toz toprak ya da parlak renkli kıyafetler değil azizin kendisi veya hizmet ettiği İsa'dır; aynen Davut peygamberin söylediği gibi: "Senin dostlarını onurla kabul ettim, Tanrım."

Ama onlar der ki, biz Davut'u ya da peygamberleri değil, yalnızca kitabı dinleriz; Musa'nın yasalarına göre değil, havarilere göre yaşarız. O zaman dinleyin, sapkınlar, şayet kulaklarınız varsa, size Musa'nın yasasına ve peygamberlere inanmayanların bizzat İsa'yı da inkar etmiş olacağını göstereyim. Efendimiz ne der? "Kutsal Yasa'yı ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak için geldiğimi sanmayın. Ben geçersiz kılmaya değil, tamamlamaya geldim." [Matt. 5.17] Sapkınların yasalar da ve peygamberlerde bulduğu yanlışlar ve ayıplar nedir ki, onları aşağılayıp reddederek bizi kurtaramayacaklarını söylemektedirler?...

Onlar, Tanrı'nın Kutsal Kilisesi'nin geleneğinin bir parçası olan tüm yasaları hiçe sayar ve kendi öğretilerini yüceltirler. İyiler, onların atalarından yani şeytandan öğrendikleri masalları iyi bilirler. Onların absürd fikirlerini burada aşağılamak bile gereksizdir -onlar sözleriyle, daha önce de belirttiğim gibi, göklerin altındaki her şeyi kirletirler. Aynı şekilde, size bir şeyler daha söyleyip geri kalanını karanlığa terk edeceğim: "Karanlıktakilerin gizlice yaptıkları şeylerden söz etmek bile ayıptır." [Efesliler 5.12]

Pek çok insan, bu sapkının neyi temsil ettiğini bilmez; sanırlar ki bu insanlar adalet peşine düşmüşler ve çektikleri mahkumiyet ve acılar nedeniyle Tanrı'dan bazı ödüller alacaklar. Paul'un söylediklerine bakın: "Spor yarışmasına katılan kişi de kurallara göre yarışmazsa, zafer tacını giyemez." [2 Tim. 2.5] Büyük bir kısmı acı çekiyor olsa bile, şeytanı insanlığın ve tüm ilahi eserlerin yaratıcısı olarak gösterdikleri halde nasıl bir ödül kazanabilirler ki? İçinde bulundukları büyük cehaletle, bazıları ona düşmüş bir melek derken, diğerleri onu "kötülüğün hizmetkari" olarak adlandırır.¹⁸ Bu terimler iyi insanları güldürür, çünkü argümanları tutarlı değildir ve eskimiş bir kıyafet gibi parçalara ayrılmaktadır. Hüner konusunda birini diğerinden üstün tutma çabası için-

18) [25], madde 6 ile karşılaştırın.

de, bunların her biri kendi atası ya da yol göstericisi için ayrı bir sahte isim uydurur. Onu Tanrı'nın işlerinin yaratıcısı olarak görüp saygı gösterirler ve Tanrı'nın peygamber aracılığıyla söylediği şu sözlerle karşın Tanrı'nın zaferinin şeytanın zaferi olduğunu düşünürler: "Zaferimi bir başkasına bırakmam." [Yeşaya 42.8]

Sapkınlar, yalancı şeytanın İsa'ya şöyle dediğini duymuşlardır: "Yere kapanıp bana taparsan, bütün bunları sana vereceğim." [Matt. 4.9] İşte onlar da buna inanırlar ve onun, Tanrı'nın eserinin yaratıcısı olduğunu düşünürler. Yine, Efendi'nin şu sözlerini duymuş olmalılar: "bu dünyanın egemeni yargılanmış bulunuyor." [Yuhanna 16.11] Ayrıca şunu da biliyor olmalılar: "Çünkü bu dünyanın egemeni geliyor. Onun benim üzerimde hiçbir yetkisi yoktur." [Yuhanna 14.30] Bu sözleri duyup, şeytanın Tanrı'nın yaratıklarının efendisi ve prensi olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak onun neden "prens" olarak adlandırıldığını bilmeleri gerekir. Efendi'nin çarmıha gerilmesinden evvel, putlar yeryüzünün dört bir yanına yayılmıştı ve her tarafta ahlaksızca kurban törenleri yapılmaktaydı. Bu dönemde şeytan kendini yüceltti ve onunla birlikte günah ve ölüm de yayıldı. Ne zaman ki Tanrı'nın Oğlu bizim onu Haç aracılığıyla yenmemizi sağladı, işte o andan sonra ona "prens" ya da "efendi" denmez oldu. Bunun yerine düşman ve hasım sıfatlarını aldı. Artık onu her gün yalnızca erkeklerin değil daha zayıf bir cins olan kadınların da ayakları altında ezilirken görüyoruz. Çünkü bu kadınlar piskopos Kyprianos'un¹⁹ kutsal bakiresi Iustina'nın ve Tanrı'nın diğer azizlerinin hayatlarını okumuşlardır. Şeytan hâlâ onun isteklerini yerine getiren haydutlar, ahlaksızlar, sapkınlar ve ona itaat eden herkesin prensi, babası ve efendisi olarak anılmaktadır. Bunun sebebi, Tanrı'nın ona bu gücü vermiş olması değil, bu kişilerin kendi özgür iradeleriyle ona boyun eğmiş olmalarıdır. O, her kalbe kötücül düşünceler eker, ancak her yerde hasadının semeresini alamaz. Domuzların bile üzerinde etkiye sahip değilse, Tanrı eliyle yaratılan insanlar üzerinde nasıl bir etkiye sahip olabilir ki?

Çok sayıda insanımızın sorduğunu işitiyoruz -Neden Tanrı şeytanın

19) Antioch'lu büyücü Kyprianos ile genç ve güzel Hristiyan Iustina'nın döndürülmesi ve şehit edilmesi ile ilgili popüler eğitici efsane 379 yılında kaydedilmiştir. Bu efsaneye Nazianzen'li Gregory tarafından Kartacalı Cyprianus övgüleri de katılmıştır. Delahaye, "Cyprian d'Antioche et Cyprian de Carthage".

insanlara saldırmasına izin veriyor? Bu çocukça düşünceler sağlıklı bir beyinden gelemez; Tanrı'nın şeytana insanların aklına kötücül düşünce tohumları ekmesine izin vermesinin sebebi Tanrı'nın isteklerine boyun eğenlerin ve şeytanın isteklerine boyun eğenlerin ortaya çıkmasıdır. bizi herhangi bir günaha sevk eden bir düşünce içimizden birinin kalbine girdiğinde, kardeşlerim, Efendi'nin kudretine ve rehberliğine yani İsa'nın haçına sığınarak onu yüzümüzde ve kalbimizde gezdirelim. Böylece o korkak ve arlanmaz köpek (şeytan) bizden uzak duracaktır. Eğer bize saldırmayı sürdürürse, onu aynı haç işaretiyle uzak tatalım.

Sapkınlara gelince, onlar kendilerini İsa'nın haçına yabancı ilan ettikleri ve onu kendilerinden uzaklaştırdıkları için tamamen şeytan tarafından, aynen onun istediği biçimde yönlendirilmektedirler. Oltayla balık avlamaya çıkanların oltanın ucuna bir solucan takmadan balık yakalayamayacakları gibi, sapkınlara da kendilerini sahte alçakgönüllülük ve oruçlarla süsleyip, bunlara dindar bir anlam yükler ve insanları bu şekilde avlayıp bozabileceklerini düşünürler, beyhude bir çabayla ve anlamsızca sanırlar ki tüm hayırseverlikleri, bütün Hıristiyan inancını kendi dualarıyla yakarak yerle bir edebilirler. Bu konuda denmiştir ki: "Bütün malımı sadaka olarak dağıtsam ve bedenimi yakılmak üzere teslim etsem, ama sevgim olmasa, bunun bana hiçbir yararı yoktur." [1 Cor. 13.3]

Eğer bu insanlar için söylendiyse, onların sevilmemesini öğrettikleri Tanrı'nın Kilisesi için ne kadar geçerli olmayabilir ki? Onların yıkıntıları içinde kutsal kitap "domuzun burnundaki altın halka" [özdeyişler 11.22] gibi görünmektedir. Bu kadar lezzetli bir gıda, onların saptırma- larını dinleyenlerin ruhlarına zerk edilen zehir nedeniyle ölümcül olmaktadır. Aynen bir damla sirke katılmış bir kase balın acılaşması gibi, onların ölümcül zehri de, kendileri kötü bir şey yapmadıklarını düşün- seler de, onları dinleyenlere aynı etkiyi yapmaktadır. Şeytanın işi işte budur, o gözleri kör eder ve günahı belli etmez, böylece kötülük yapanlar yanlış bir şey yapmadıklarını sanırlar.

Bir kuş tek bir pençesinden bile yakalansa artık ölmeye mahkumdur; bu kadar çok parmaklarını kapana kısıran sapkınlara ölmesi için daha ne gerekir? Kitabın hangi sözlerini değiştirmediler, hangi ilahi emre karşı gelmediler? Yeryüzünü kirletmekle kalmadılar, küfürlerini yüce- lere de bulaştırdılar ve varolan her şeyin şeytanın iradesiyle olduğunu söylediler. Gök, güneş, yıldızlar, hava, insanoğlu, kiliseler, haç ve Tan-

rı'ya ait her şeyi şeytana mal ettiler; kısacası yeryüzünde hareket eden her şeyi, ruhu olsun olmasın şeytana atfettiler.

Efendi'nin kitapta anlattığı iki oğul hikayesini [Luka. 15] duyunca büyük oğlu İsa, babasını aldatan küçük oğlu ise şeytan olarak yorumladılar. Ona bizzat kendileri Mammon²⁰ adını taktılar; onu yeryüzüne dair her şeyin yaratıcısı ve mimarı olarak kabul ettiler. Onlara göre, insanlara kadınlarla evlenmelerini, et yemelerini ve şarap içmelerini emreden şeytandı; kısacası bizim sahip olduğumuz her şeyi kirllettiler ve kendilerini cennetin sakinleri olarak gösterdiler. Bu arada bu dünyada evlenenleri ve yaşayanları Mammon'un hizmetkarları olarak gördüler; tüm bu şeyleri tiksintiyle reddettiler, bunların ahlaksızca olduklarını düşünmeyen bizler gibi perhiz amacıyla da değil. Kutsal Ruh, bunun hakkında da, Paul aracılığıyla kehanette bulunmuştu. Timothy'ye yazılan mektupta şunlar var: "Ruh açıkça diyor ki, sonraki zamanlarda bazıları imandan dönecek. Vicdanları âdeta kızgın bir demirle dağlanmış olan yalancılara ikiye bölünmüşlüğü nedeniyle aldatıcı ruhlara ve cinlerin öğretilerine kulak verecekler. Bu yalancılar evlenmeyi yasaklayacak, Tanrı'nın, iman eden ve gerçeği bilenlerin şükranla yemesi için yarattığı yiyeceklerden çekinmek gerektiğini buyuracaklar: Oysa her şey Tanrı'nın sözü ve dua ile kutsal kılınır." [1 Tim. 4.1-5]

Ey sapkınlar, Kutsal Ruh'un, meşru evliliğin temiz olduğunu, Tanrı tarafından emredildiğini, ölçüsünde tüketilen yiyecek ve içeceklerin ise bir adamı kirliletemeyeceğini buyuran bu sözlerini duydunuz mu?...

Burada yazdıklarımız, insanların sarhoş olmasını ya da aşırı yemesini istediğimiz veya izin verdiğimiz değil, bizi kirli olarak gördükleri etten ve şaraptan uzak tutma uğraşı içindeki tiksindirici sapkınların çenesini kapatmamız anlamına gelir. Bir sarhoşun Tanrı'ya ve insana düşman olduğunu çok iyi biliriz; kutsal kitap aşırı içenlere karşı ithamlarla doludur; bir sarhoş budalaları güldürür, akıllı insanları ağlatır, çünkü Tanrı'nın bahsettiği aklını ve mantığını yitirmiştir ve kendi iradesiyle kendisini bir insandan vahşi bir hayvana dönüştürmüştür. Ertesi gün başı ve midesi sancır, kasları ağrır, yani alkolün iki kötü sonucu olmuştur; ruh tarafından işlenen günahlar ve bedenin maruz kaldığı hastalıklar. Ancak bedenin ihtiyacı kadar şarap ölçüyle alındığında iyi bir şeydir,

20) Psellos'un metninde [34] büyük olan şeytan, küçük olan İsa'dır. Ayrıca [25]'e de bakınız, macle 6.

ancak aşırıya kaçılması durumunda bir insanı büyük kötülüklere sevk edebilir.

Bu sapkınlardan birinin şöyle dediğini duymuştum: “Aramızdan sizi öğretmen olarak seçen kimdir?” Ona şu sözü hatırlatalım: “Her iyi yetenek ve her kusursuz nimet yukarıdandır.” [James 1.17] Bunu, kendimi yüceltmek ya da öne çıkarmak için söylemiyorum, Tanrı bunu yasaklar -biliyorum ki, kibir melekleri bile cennetten eder- amacım bu sapkınların dediklerini çürütmek.....

Bu nedenle, ey İsa'nın inançlı insanları, biz rahipler, sizin naçizane öğretmenleriniz, size havarini sözleriyle yalvarıyoruz: “Sevgili kardeşlerim, her ruha inanmayın. Tanrı'dan olup olmadıklarını anlamak için ruhları sınayın. Çünkü birçok sahte peygamber dünyanın her tarafına yayılmıştır.” [1 Yuhanna 4.1]

Eğer bu adamlar güvenir ve evinize alırsanız ya da onları keyiflendirecek bir şeyler yaparsanız, sizi baştan uyarıyorum, kendinizi onlarla birlikte edebi azaba mahkum ettirmiş olursunuz. Bu nedenle, ey İsa'nın müminleri, bir sapkının iblisleri kovduğunu, körlerin gözlerini açtığını ya da ölüleri dirilttiğini bile görseniz, ona inanmayın. Efendi der ki: “Harikalar ve mucizeler yaratacak ve bu şekilde, yapabilirlerse, seçilmişleri bile kandırmak isteyeceklerdir.” Eğer bu yanlışlara düşenler babanız, ananız, kardeşiniz ya da oğlunuz ise ve bir ya da iki uyarıdan sonra hâlâ sizi dinlemiyorsa, ondan uzaklaşın ve soğuyun, çünkü denmiştir ki: “Birinci ve ikinci uyarıdan sonra bölücü kişiyle ilişkini kes. Böyle bir kişinin sapmış olduğundan ve günah işlediğinden emin olabilirsiniz; o kendi kendini mahkûm etmiştir.” [Titus 3.10-11]

Görüyor musunuz, kardeşlerim, şeytanın ölümcül darbelerini? -onlar kutsal vaftizi de reddeder ve vaftiz edilen küçücük çocuklardan tiksiniyorlar. Bunun gibi küçük bir çocuk gördüklerinde kötü bir koku almışçasına iğrenir, tükürüp yüzlerini kaparlar, halbuki bizzat kendileri insanları ve melekleri kirletmektedir. Alışkanlıkları olduğu üzere, sözde Hristiyan olduklarını beyan etmek isteseler bile, onlara inanmayın, onlar yalancıdır, aynen babaları şeytan gibi. Sonuçta, vaftiz olacakları bir rahipleri yokken, istavroz çıkarmadan, rahiplerin dualarını not etmeden, rahiplere saygı duymadan Hristiyan olduklarını nasıl iddia edebilirler ki? Olur da bir rahip onların inancına katılırsa, kendi inancına tamamen sırt çevirmiş demektir; hâlâ inancını koruyorsa, bu inancın dünyevi sahiplerinden korktuğu içindir, ancak akli ve kalbi Efendi'nin

kutsal kiliselere bahşettiği yasalardan çoktan uzaklaşmıştır.

Küçük çocuklar saftır, günahsızdır; Efendi'nin onlar hakkında havarilere söylediklerine kulak verelim: "Bırakın çocukları dedi. Bana gelmelerine engel olmayın! Çünkü cennet krallığı böylelerininindir." [Matta 19.14] Bir de şunu dinleyin: "yolunuzdan dönüp küçük çocuklar gibi olmazsanız, cennet krallığına asla giremezsiniz." [Matta 18.3] Sapkınlar, şu meşhur Ferisiler'den bile daha fazla kibre sahiptir, öyle ki, Rab'bimizin tertemiz olduklarını ilan ettiği küçük çocuklardan bile uzak dururlar ve onlardan korkuyla uzaklaşırlar. Onlara büyük bir cezalet içinde yeni isimler takarlar. Çocuklara, şeytanın çocukları anlamında Mammon'un çocukları derler.....

Kutsal vaftize gelince, bu yazıda size onu anlatacak değilim; dengesizler bile bilir ki, vaftizi oluşturan ve bize aktaran, Tanrı'nın kendisidir. O, şöyle demiştir: "Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin. Size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin." [Matta 28.19-20] Kutsal havarilerin kurduğu ve büyük bir azimle öğrettiği şey budur ve bu sapkınların sonunu getirecektir.....

Efendi'nin mucizelerine inanmayanlar nasıl olur da Tanrı'nın ve insanın düşmanı olmazlar? Bunlar şeytana yaratıcı dedikleri için, İsa'nın mucize gerçekleştirdiğine inanmazlar. Evanjelistlerin Efendi'nin mucizelerini yüksek sesle ilan ettiğini duymuş olsalar da, "bunları da çarpıtarak kendi yıkımlarını hazırlarlar" [2 Peter 3.16] ve şöyle derler: "İsa hiçbir körün gözünü açmadı, hiçbir sakatı iyileştirmede, hiçbir ölüyü diriltmedi; bunlar yalnızca palavra. Evanjelistler çıkartılan günahları hastalıkmiş gibi gösterdiler." Çölde büyük bir kalabalığın beş dilim ekmekle beslendiğine de inanmazlar ve derler ki: "Oradaki, ekmek değil, dört evanjelistin kitaplarıydı ve beşincisi ise Havarilerin İşleri idi." Kısacası, "her şeyi çarpıtarak kendi yıkımlarını hazırladılar."

Duaları da binlerce yanlışla doludur. Günde dört kez ve gecede dört kez evlerine kapanarak²¹ dua eder ve kapalı tutulması gereken beş kapıyı²² açarlar. Dua ederken, derler ki: "Cennette oturan Babamız." Ancak bu bile onları ele vermektedir. Çünkü bir yandan Tanrı'nın yaratısını şeytanın yaratısı olarak gösterirken, öbür yandan cennetin ve yeryüzü-

21) [25], "günde yedi kez, gecede beş kez."

22) Beş duyuyu anlamında.

nün Babasına seslenirler. Dua esnasında, yüzlerinin üzerinden istavroz çıkarmazlar.

Onlara bu soruyu sorduk. Akılsızca iddia ettiğiniz gibi, görünen ale-mi şeytan yarattıysa eğer, neden ekmek yiyor ve su içiyorsunuz, bunlar da şeytan işi değil mi? Neden bizim kıyafetlerimizi giyiyorsunuz? Bizi aynı zamanda onları yapanlar olarak da suçluyorsunuz, ama sizin iradeniz dışında, onları da yapan o seslendiğiniz Tanrı'dır: Tanrı bizim ve görünen görünmeyen her şeyin yaratıcısıdır. Sizin düşüncelerinize ve kelimelerinize şeytan sinmiş; gökyüzü altında kendine hiçbir yer bulamadığı için sizin kalplerinize yuva kurmuş ve orada bir kuş gibi düşüncelerinizi ve öğretilerinizi şekillendirmiş. Size oruç tutmayı, secde etmeyi, Diriliş gününde (Pazar) sıradan işlerinizi yapmayı kim öğretti? Bu kuralları koyanların insanlar olduğunu söylüyorsunuz ama kitaplarda böyle yazmıyor. Efendi ile ilgili bayramları ya da kutsal şehitler ve kutsal babalarla ilgili anma günlerini önemsemiyorsunuz.

Bunların yanılmasının tüm boyutlarını, çürümenin işaretlerini görün. Sayısız yanlışlarla dolu bir ağ oluşturan diğer rezilliklerinden hiç söz etmiyorum. Sağduyulu olmadıkları için yapabilecekleri türden şeyler. Eğer bir mantoğa sahip olsalardı, Tanrı'nın o en kutsal anasının günah işlediğini öne sürmezlerdi; eğer bir akılları olsaydı, kutsal haçı Tanrı'nın düşmanı olarak görmezlerdi; eğer bir sağduyuya sahip olsalardı, kutsal emanetlerle ilişkili mucizeleri aldatmaca olarak görmezlerdi ve Rab'bin sözlerine kulak verirdi: "benim yaptığım işleri, bana iman eden de yapacak; hatta daha büyüklerini yapacaktır." [Yuhanna 14.12] Sapkınlar, herhangi bir azizi onurlandırmayı reddettiklerinde Tanrı'nın mucizelerini de inkar etmiş oluyorlar.

Herhangi birinin onlara şunu sorduğunu varsayalım: "Yaptığınız ve söylediğiniz şeyler bunlar mı?" Hemen inkar edecekler ve yemin edeceklerdir: "Senin sandığın gibi değiliz." İbadetlerini ve dualarını öyle şiddetle reddedeceklerdir ki, içlerinde hiçbir kötülük olmadığını sanabilirsiniz: "Kötülük yapan herkes ışıktan nefret eder ve işleri açığa çıkmasın diye ışığa gelmez." [Yuhanna 3.20] Bu, onların takipçilerine öğrettikleri bir hiledir. Onlara şöyle derler: "Dualarımız ve yaptıklarımız insanlar arasında duyulacak olursa tüm emeklerimiz boşa gitmiş olur." Kendilerini kutsal kitapların sözcükleri ardına gizlerler: "Dua ettiğiniz zaman ikiyeüzlüler gibi olmayın. Onlar, oruçları herkes tarafından bilin-sin diye surat asarlar. Siz ise, dua edeceğiniz zaman odanıza girip kapı-

yı örtün ve gizlice Babanıza dua edin. Dua ettiğinizde boş sözler tekrarlayıp durmayın, cennetteki Babanıza seslenin. Çünkü o der ki, ikiyüzlüler ‘caddelerin köşe başlarında durmayı ve dua etmeyi severler.’” [Matta 6.5, 16, 6-7, 9] Sapkınlar, okudukları tüm bu şeyleri çarpıtırlar; köşe başlarının kiliseler olduğunu öne sürerler; “boş sözler”in kiliselerde gerçekleşen ayin ve dualar olduğunu iddia ederler. Yazıklar olsun onlara, Tanrı’nın şu sözleriyle: “Günaha sevk eden dünyaya yazıklar olsun! Ayartıcı şeyler elbette olacaktır, ama bu ayartıcı şeyleri getiren insana yazıklar olsun!...”

Bunların cahil ruhları avlamak için kullandığı başka fikirlerden de söz etmeliyim: “Kendinizi dünyevi işlerle yormamalısınız: çünkü Efendi der ki: ‘Yiyeceğiniz, içeceğiniz ya da giyeceğiniz konusunda endişelenmeyin; çünkü bütün bunların peşine düşenler paganlardır.’” [Matta 6.25, 31-2] Bu nedenle içlerinden bazıları aylıklık yapar ve elini hiçbir işe atmaz; kapı kapı dolaşır ve kandırdıkları başkalarının mallarını tüketir. Efendi’nin söylediği gibi bunlar, çok daha ağır cezalandırılacaktır. Havari Paul’un sözlerini dinleyelim: “Çalışmak istemeyen yemek de yemesin.” [2 Selanikliler 3.10] Sapkınlar, böylece, iki kez lanetlenirler, hem alternatif bir öğretiyi yaymaktan hem de insanları kötülüğün oğlunu buyur etmeleri için hazırlayarak Mesih düşmanının yeni havarileri ve öncüleri olmaktan.

Takipçilerine, efendilerine boyun eğmemelerini öğretirler, zenginleri küçümser, çarlardan nefret ederler, üstleriyle dalga geçer, soyluları aşağılarlar, Tanrı’nın Çar’a hizmet edenlere dehşetle baktığına inanır ve serflere efendileri için çalışmamalarını öğütlerler. Bu noktada, İsa aşkı taşıyan müminlere bu sapkınların utanmazlıklarını göstermek için havarilerin ve peygamberlerin sözlerini anımsatmalıyız. Tanrı şunu bildiriyor: “İmparatorlar ve krallar Tanrı tarafından görevlendirilmiştir.” [özdeyişler 8.15-18] Dinleyelim: “Krallar sayemde egemenlik sürer, hükümdarlar adil kurallar koyar. Prensler ve soylular sayemde yönetirler. Beni sevenleri ben de severim, gayretle arayan beni bulur. Servet ve onur benimledir.....”

Aynı konuya başka kutsal yazarlar da değinmiştir ve sapkınların çelişkili saçmalıkları dışında onları destekleyen hiçbir nokta yoktur. ‘Yiyeceğiniz, içeceğiniz ya da giyeceğiniz konusunda endişelenmeyin’ [Matta 6.25] sözlerine gelince, Efendi bunu bedensel çalışmayı yasaklamak için değil dünyevi mallara önem vermemizden dolayı ruhumuzu

önemsememiz için söylemiştir. Der ki: “Ruh gıdadan, beden ise kıyafetten daha değerlidir.” Kendimizi bedensel çalışmaya vermemiz yasaklanmamıştır, ancak ellerimizle çalıştığımız oranda ruhumuz da ilahi meselelerle meşgul olmalıdır. Tanrı insanlara çalışmamayı emretmiş olsaydı, tarlalarda buğday, ağaçlarda üzüm yetiştirirdi; ancak şu haliyle, Tanrı insanlara çalışmayı ve ürünlerini ihtiyaç sahipleriyle paylaşmayı emrediyor, bu da tembellerin ve küfür sahiplerinin çenesini kapatıyor.....

Size, şeytanın bunları bir tuzağa düşürmek için kullandığı başka bir sapkın fikirden söz edeceğim. Efendi'nin kardeşi James tarafından söylenen şu sözleri dile getirirler: “Bu nedenle, şifa bulmak için günahlarınızı birbirinize itiraf edin ve birbiriniz için dua edin.” [James 5.16] Ancak bu sözlerin rahiplere söylendiğinin farkına varmazlar. James der ki: “İçinizden biri hasta mı? Cemaatin ihtiyarlarını çağırtsın, Efendi'nin adıyla üzerine yağ sürüp onun için dua etsinler. İmanla edilen dua hastayı iyileştirecek ve Efendi onu ayağa kaldıracak. Eğer hasta günah işlemişse, günahları bağışlanacak.” [James 5.14-15] Sapkınlar birbirlerine itiraf eder ve şeytanın olmasına bizzat yakalandıklarında günah çıkartırlar. Hatta bunu yapanlar yalnızca erkekler değil, aynı zamanda kadınlardır. Halbuki havari der ki: “Kadının ders verip erkeğe egemen olmasına izin vermiyorum; kadın sükûnet içinde dinlesin.” [1 Tim. 2.12]

Ancak sapkınlar kutsanmış havari Jude'un söylediği gibi bilmedikleri her şeyi hakir görürler: “Ama bu kişiler anlamadıkları her şeye dil uzatıyorlar. Öte yandan, mantıktan yoksun hayvanlar gibi içgüdüleriyle anladıkları ne varsa, onları yıkıma götürüyor. Vay bunların haline! Çünkü Kabil'in yolundan gittiler. Kazanç için kendilerini Balam'inkine benzer bir yanılgıya kaptırdılar. Korah'inkine benzer bir isyanda mahvoldular. Sevgi şölenlerinizde sizinle birlikte pervasızca yiyip içen bu kişiler, birer kara lekedir. Yalnız kendilerini besleyen çobanlardır. Yağmursuz bulutlar, başıboş dolaşan yıldızlardır. Onları sonsuza dek sürecek koyu karanlık bekliyor.” [Jude 10-13]

İnsanlığın iyiliği için, kutsal havariler, sapkınlara dair daha fazlasını da yazmıştır: “Çünkü Tanrımızın lütfunu sefahate araç eden, tek Efendimiz ve Rabbimiz İsa Mesih'i inkâr eden bazı tanrısız kişiler aranızda gizlice sızdılar.” [Jude 4] Hepiniz rahipleri onurlandırmak ve iyi ve bilgili olanlara yaklaşmak zorundasınız: “Ama siz seçilmiş bir soy, Kral'ın kâhinleri, kutsal bir ulus, Tanrı'nın öz halkısınız.” [1 Peter 2.9] John der ki: “Eğer biri size gelir de bu öğretiyi getirmezse, kendisini evinize

almayın, ona selam bile vermeyin. Çünkü böyle birine selam veren, onun kötü işlerine ortak olur.” [2 Yuhanna 10-11] “Çünkü aldatıcı birçok kimse dünyanın her tarafına yayılmıştır. Başardıklarınızı yitirmek ve ödülünüzü eksiksiz almak için kendinize dikkat edin.” [2 Yuhanna 7-8]

Sapkın inanca sahip biriyle tanışırsanız ve içinizden biri onu yönlendirmeye, eğitmeye ve doğru yola sokmaya hevesli ise unutmayın ki, “yapılması gereken iyi şeyi bilip de yapmayan, günah işlemiş olur.” [James 4.17] Eğer sizi dinlemez ve bu kurtarıcı öğretiyi kabul etmezlerse, ayaklarınızın altındaki tozu silkeleyin ve şöyle deyin: “Kanın başından aşağı aksın.” Bir sapkını bu yolla belirleyince ondan ruhen ve bedenlen uzak durun. Efendi’nin dediği gibi, “O sizin için bir putperest ve bir Kafir olsun.” [Matta 18.17] Şunu bilin ki, kıyamet gününde Sodom ve Gommorra bile bu adamdan daha iyi durumda olacak. Yani bu öğretiyi ona itaat etmeyi reddedenlere aktarmayın ve incilerinizi bir domuz uğruna heba etmeyin. Ancak bu kutsal sözleri dinler ve tövbe eder ve sapkınların aldatmacalarından uzaklaşırlarsa, onları hevesle kucaklayın, tövbelerinin sahte değil de gerçek olduğundan emin olun, çok kurnaz olduklarını ve düşüncelerini kalplerinin dehlizlerinde gizlediklerini aklınızdan çıkarmayın. Dediğim gibi, tövbelerinde samimilerse ve gözyaşları içinde gerçekten aldatıcı yanılsamalarını itiraf ederlerse, onları şevkle doğru yola sürükleyin, unutmayın ki öbür dünyada bunun için büyük bir ödüle kavuşacağız.....

Evanjelist John’un sözlerine kulak verin [aslında James 5.19-20]: “Kardeşlerim, içinizden biri gerçeğin yolundan saparsa ve biri onu yine gerçeğe döndürürse, bilsin ki, günahkârı sapık yolundan döndüren, ölümden bir can kurtarmış ve bir sürü günahı örtmüştür olur.”

16. *Ortodoksluk Konseyi Kararları:* *Bogomiller’le ilgili maddeler*

Ortodoksluk Konseyi Kararları, 843 yılında ikonaların yeniden tesisi için yapılan kutlamaların anısını canlı tutmak için kararlaştırılan bayramın bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bayram kutlanırken, *Kararlar* da her yıl Büyük Perhiz’in ilk Pazar günü okunur.

Kararlar metni, ortodoks öğretiyi özetler, İkonoklastlar’ın öğretilerini ve onun bilinen destekçilerini lanetler ve (bazıları şehit olmuş) karşıtlarını över. Daha sonraki düzeltmelerde, öğretilerde on birinci ve on ikinci asırdaki teolojik tartışmalar sonrasında beliren gelişmeleri özetleyen maddeler de metne eklenmiştir. Bunlar için bakınız; Gouillard, “Le Synodikon d’orthodoxie”, s. 186-226. Bu eklemeler, metnin tüm el yazmalarında mevcuttur. Bu genel anlamda kabul görmüş eklerin yanı sıra yalnızca bir grup el yazmasında bulunan başka ekler de vardır. Bogomil karşıtı maddeler bu kategoridedir. Aşağıdaki (a) ve (b) bölümleri yalnızca Vindob. Hist. Gr. 73’te mevcuttur. (c) bölümü ise *Kararlar* geleneğinden bağımsız bir şekilde varolmuş gibi görünen beş adet lanetten oluşmaktadır. Bunlar Ağustos 1027’de “Büyük Kilise’nin’ rahibi Strategios ve patriklik söylevleri” için yazılmış bir *eukhologion* (özel durumlar için övgü metni) olan Coislianus 213’te de bulunabilir. (d) bölümü on üç adet lanet içermektedir ve beş ayrı *Kararlar* el yazmasında mevcuttur. Bunların tamamı Atina bölgesi ile ilişkili bir gruba aittir. Bu bölümde ele alınan sorunlara dair ayrıntılı bir inceleme için bakınız; Gouillard, “Le Synodikon d’orthodoxie”, s. 232-3. *Karar-*

1) Ayasofya.

lar'ın Konstantinopolis metninde hiçbir Bogomil karşıtı madde yoktur.

Çeviri, Gouillard, "Le Synodikon d'orthodoxie" adlı eserden yapılmıştır, T & M 2 (1967), s. 1-313.

(a) s. 59. Bulgar Peter'in bölgesinde bu Maniheist sapkınlığı ortaya çıkaran ve onu her bir kasabaya ve köye yayan *baba* Bogomil'e lanet olsun.²

(b) s. 61. Panormus'ta ve Catepanate'de ortaya çıkan Bogomiller'e lanet olsun.³

(c) s. 61-3. Bölünemez, eşit yücelikte, tek bir tahtta oturan ve ebedi Kutsal Teslis'in birliğinin tek bir doğadan Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluştuğuna inanmayıp, "Amen" adlı uyduruk bir meleğin Oğul olduğunu ve Baba ile Oğul'a denk Kutsal Ruh'un daha aşağı bir doğaya sahip olduğunu söyleyenlere lanet olsun.

Tanrı'nın cennetin ve yeryüzünün ve tüm yaratıların yaratıcısı, Adem'in yoğurucusu ve Havva'nın yapıcısı olduğuna inanmayıp, Şeytanın her şeyin, yöneticisi ve yaratıcısı, insan doğasının yoğurucusu olduğunu söyleyenlere lanet olsun. Tanrı'nın Oğlu'nun, Söz'ün tüm çağlardan önce Ondan türediğine ve zamanın sonunda Tanrı'nın lekesiz annesi Meryem'den ete kemiğe büründüğüne, büyük bir merhametle, bizim kurtuluşumuz için insan olduğuna ve günahlarımız dışında bizim olan her şeyi üzerine aldığına inanmayanlara, Onun kutsal ve ölümsüz emanetlerini, Rab'bin gerçek eti ve Onun dünyadaki yaşam için akıtılmış kutsal ve kıymetli kanını huşu içinde paylaşmayıp yalnızca ekmek ve sıradan içki olarak görenlere lanet olsun.

Efendimiz, Tanrımız ve Kurtarıcımız İsa Mesih'in düşmanın araçlarını ve silahlarını değersizleştiren ve yok eden, yaratılanları putlardan kurtaran ve evrene karşı zaferini temsil eden haçını tüm dünyanın kurtuluşu ve zaferi olarak görmeyip bir zorbalık aygıtı olarak gösterenlere lanet olsun.

2) Bu, Bogomil'den adıyla bahseden ilk Yunanca kaynaktır. Metinde konunun geçtiği yer (John Italus'un (1076, 1081) lanetlenmesiyle ilgili ayrıntıların hemen ardından) düşünüldüğünde, Basileios'un yargılanması ve cezalandırılmasıyla bir bağ kurulduğu anlaşılabilir; bakınız, [24], [25].

3) Panormus'un (Yunanca'da liman) neresi olduğu belirsizdir. En iyi bilinen Panormus, 831'den itibaren önce Arap sonra da Norman denetimine geçen bugünkü Palermo'dur. Dalmaçya kıyısındaki Cephallonia'da, Cebelitarık Boğazı'ndaki Cyzicus'ta ve bugün Prenses Adaları olarak bilinen İstanbul Boğazı'ndaki Adalar'da da birer adet Panormus bulunmaktadır. İstanbul Boğazı'ndaki ana deniz limanı olan Hieron'un heretik aktivitelerle ilişkisi için [19]'a bakınız.

Efendimiz, Tanrımız ve Kurtarıcımız İsa Mesih'in kutsal ve aziz resmini Efendi ve Tanrı'nın bize göre canlanmış halinin görüntüsü olarak görmeyip Ona ve Onun kutsal ve lekesiz anasına veya tüm azizlere temsil edilmiş biçimleri üzerinden saygı göstermeyip tüm bunlara put muamelesi yapanlara lanet olsun.

(d) s. 63-9. Efendimiz, Tanrımız ve Kurtarıcımız İsa Mesih, takipçileri ve havarileri aracılığıyla, bize inancın saf gizemini aktardı ve son zamanlarda sahte havariler ile sahte peygamberlerin geleceğini söyledi, bizi bu tür insanlardan uzak durmamız için uyardı. Aynı şekilde, Tanrı'nın hizmetkarı Paul, Timothy'ye yazdığı mektupta, "sonraki zamanlarda bazılarının imandan döneceğini ve aldatıcı ruhlara ve cinlerin öğretilerine kulak vereceğini; bunların evlenmeyi yasaklayacağını, Tanrı'nın, iman eden ve gerçeği bilenlerin şükranla yemesi için yarattığı yiyeceklerden çekinmek gerektiğini buyuracaklarını, oysa Tanrı'nın yarattığı her şey iyi olduğunu ve şükranla kabul edildiğinde hiçbir şeyin reddedilmemesi gerektiğini" söyledi. Yine, dedi ki: "evlerin içine soku-lup, günahla yüklü, çeşitli arzularla sürüklenen, her zaman öğrenen, ama gerçeğin bilgisine bir türlü erişemeyen zayıf iradeli kadınları âdeta tutsak eden adamlar bunlardandır."⁵

Tanrımız ve Kurtarıcımız bizi uyarmış ve havari bunu vaaz etmişti. Bu nedenle, tüm bu kehanetler ışığında, bizi koru, artık o son zamanlara gelmiş bulunuyoruz. Messalianlar ya da Bogomiller, karmaşık ve bir dolu ismi olanlar⁶, artık her bir kente, köye ve kasabaya yayılmış durumdalar ve bu inançları yayanlar sıradan halkı mahvetmekten geri durmuyorlar. Bu İsa düşmanları kendilerine Hristiyan diyorlar ve bu adın sahip olduğu iyi anlam yüzünden de ortodokslarla karıştırılıyorlar. Bunların kuzu postuna bürünmüş kurtlar olduğu anlaşılamıyor. İçi boş vaazlarına bizim saygı duyduğumuz kutsal kitaplardan alıntılarla başlıyorlar, bu şekilde kabul gördükten ve dinleyiciler dikkat kesildikten sonra da zehirlerini zerk etmeye girişiyorlar. Bugün artık oldukça tanınmış durumdalar, onlar Şeytan'ın kötücül öğretilerini kusuyorlar, biz

4) 1 Tim. 4.1-5.

5) 2 Tim. 3.6

6) Maniheistler, Messalianlar ve Bogomiller ile ilgili kavram karmaşası kaynaklarda oldukça yaygındır. Bunun sebebi heretiklere dair yapılan arkaik tanımlar olabilir. Ancak kimi zaman daha yakın tarihli sapkınlarla atfedilen öğretilere dair de karmaşa yaşanmaktadır. Bakınız; [23].

de onlarla birlikte Katolik Kilisesi'ne karşı kötü, yalancı ve yabancı ka-
lıyoruz ve lanetleniyoruz.

Messalianlar, Lykoptetrianlar, Phoundatolar ya da Bogomiller sapkın-
lıklarının lideri Peter'e, kendisine İsa diyen ve ölülere dirileceği vaadin-
de bulunduğu için Lykoptetros (kurt Peter) adını alan, herkesçe bilinen
büyücülükleri ve habis işleri nedeniyle taşlanarak gömüldükten hemen
sonra düşkün takipçilerine üç gün sonra dirileceğini söyleyip o rezil ar-
tıklarının etrafında günü geldiğinde toplaşan kalabalığın önüne taş yı-
ğınının içinden bir kurt olarak çıkan Peter'e lanet olsun.⁷

Onun yakın dostu ve takipçisi Tychicus'a⁸, kutsal kitapları tahrip
eden ve yanlış aktaran, özellikle Matta İncili'nin tamamını farklı yo-
rumlayan, Baba Tanrı'yla olduğu kadar Kutsal Ruh'la da ilişkili bölün-
leri kendi ruhani liderine uyarlayan ve bu şekilde Tanrı'nın zaferlerini
kendi rezil mezhebinin liderlerine atfeden Tychicus'a lanet olsun.⁹

Dadoes'e, Sabas'a, Adelphius'a, Hermas'a, Simeon'a ve bu sapkının
zehrini yayan ve kadın erkek tüm köylülere peşlerinden sürükleyen ve
onları yıkımın eşğine getiren herkese lanet olsun.¹⁰

Kutsal ve hayat verici Teslis'in -ki o Baba Tanrı, ete kemiğe bürünmüş
Söz olan Tanrı'nın Oğlu Efendi İsa Mesih ve Kutsal Ruh'tan oluşur- dı-
şında başka bir Teslis olduğunu veya yine yedi kat göğün en üstünde
kendi uydurdukları rezil "Yeşaya'nın Bakışı"na göre daha üstün bir gü-
cün oturduğunu söyleyenlere lanet olsun.¹¹

Kutsal Ruh tarafından anlatılan ve bize utsal atalar tarafından ulaştı-
rılanlar dışında başka kitapları ortaya çıkaranlara lanet olsun.

Tanrı adına evlenmenin ve Tanrı'nın izin verdiği ölçüde et yemenin
Tanrı'nın gözünde rezil şeyler olduğunu söyleyip bu nedenle bunları
yasaklayanlara lanet olsun.

Önce kutsal havariler ardından da Kilise'nin kutsal ve kutsanmış ata-

7) Peter Lykoptetros ve onunla ilgili farklı efsaneler için [19]'a ve 49 nolu dipnota bakınız. Sapkın
liderlerin yeniden dirileceklerine dair sahte vaatlerde bulundukları suçlaması Büyücü Simon'a da
yöneltilmiştir; Hippolytus, *Refutatio*, VI.20.2-3.

8) Sergius/Tychicus için, Sicilyalı Peter [7], madde. 132-73 ve oradaki dipnotlar.

9) Matta İncili'ne dair heretik yorumlar için, [25], madde. 28-52.

10) Bu beş isim daha önceki bir Messalian karşıtı metinden alıntıdır; bakınız, St John of Damas-
cus, *De heresibus* (PG 94, col. 735 B8).

11) "Yeşaya'nın Bakışı"nın çevirisi için bakınız, Wakefield ve Evans, *Heresies of the High Middle
Ages*, no.56 (s. 447-64).

ları ve öğretmenleri tarafından bize ulaştırılan duaları ve ilahileri reddedenlere, tüm bunları anlamsız tekrarlar olarak görüp inkar edenlere, insanlara yalnızca Babamız duasını, bunun Efendimiz İsa tarafından aktarıldığını söyleyerek ama gerçekte kendi rezil babaları Şeytanı onurlandırmak amacıyla, onu da secde ederek ve Efendi'nin hacını yüz üstünde göstermeden okutanlara (çünkü bu nedenle hac işaretini reddederler ve öncüler ve Kilise'nin öğretmenleri tarafından aktarılan bu duanın kutsal ve bir arada duran Teslis'e adanmış o eski son cümlesini¹² duymaktan hoşlanmazlar: "Çünkü krallık, kudret ve zafer senindir, ey Baba, Oğul ve Kutsal Ruh.")), bu şekilde düşünen ve öğretenlere ve sonuna dek bu kötücül konumlarını koruyanlara lanet olsun.

Kilisede toplantılarından hazzetmeyenlere, kendi toplantılarını sesizliği sağlama bahanesiyle kendilerine özel mekanlarda yapıp oralarda rehberlik edenlere ama aslında bu şekilde rezil günahlarını belli etmeyen ve ortaya çıkarmayanlara bu şekilde sapkınlıklarını bir köşe başında günaha sürükleyecekleri kişilere bulaştıranlara, bu yanı sıra sonsuza dek ayak direyenlere lanet olsun.

Bize havariler tarafından insan elinden çıkma işler olarak aktarılmış bir gelenek olan Tanrı'nın zaferi adına kilise inşa etme geleneğine çamur atanlara, aynı şekilde kutsal ve aziz ikonaların saygıdeğer yapımını ve bunların onurunu ve kutsanmışlığını reddedenlere, tümüyle çürümüş ve yozlaşmış olanlara lanet olsun.

Efendimiz, Tanrımız ve Kurtarıcımız İsa Mesih'in havarilerine aktardığı şekliyle kendisine inananları Baba Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz etmeleri gerektiği biçimindeki öğretisini kirletmeye çalışanlara -bütün bunlara gözlerini kapatanlara ve Şeytanın gücünün etkisi altında kutsal vaftizin yalnızca su olduğunu söylemeye cüret edenlere, ki bunlar bizim inancımızın da Kilisemizin de dışındadır ve Tanrı'ya yabancıdır, lanet olsun.

Sürekli olarak bu tür saçmalıklar ve budalalıklar içinde, kutsal ve hayat verici çarmıha darağacı, kutsal vaftize günahların bağışlayıcısı olarak ya da Ruh'tan gelen nimet olarak değil de yalnızca su olarak bakanlara, ancak kendilerinin o rezil adaylarını taklitçi manastır kıyafetlerine

12) Ortodoks Kilisesi Babamız duasına bu doksolojiyi her zaman ekler. Batıda, bunun her zaman kullanılmadığı coğrafyada, Katharlar buna yönelmiştir ve bunun için eleştiri almışlardır; ek l'e bakınız.

sokup Ruh'un vaftizini yaptıklarını ve aynı zamanda onlar için aslında ruhun ve bedenin bir yıkımı anlamına gelen bu tür bir dua ettiklerini iddia edenlere lanet olsun.

Efendimiz, Tanrımız ve Kurtarıcımız İsa Mesih'in kıymetli kanı ve etinden oluşan komünyonun yalnızca ekmek ve şaraptan ibaret olduğunu söyleyenlere ve bu şekilde komünyona gelmiş sıradan halka yiyeceğin önünde sıraya geçmelerini ve dikkat çekmemek için gönüllüymüş gibi davranmalarını söyleyen ve kendilerine çektikleri o rahipleri yemek yedikten sonra ilahi ve üzücü emanetleri onurlandırmaya yönlen-direnlere, açık biçimde Mesih karşıtları oldukları için, onlar kendilerine "İsa'nın yurttaşları" deseler de, lanet olsun.

Tanrı'ya olan tüm inancı yok etmek adına, günah işleyerek içlerine aldıkları kişiler için ayinler düzenleyenlere, bize efendimiz İsa'dan Kutsal Ruh'un mistik nefesi sayesinde gelen kutsal ve ilahi telkini reddedenlere lanet olsun, ki bunlar kabul ettikleri kişilerin üzerine (hak ettikleri biçimde) tükürürler ve kabul ettikleri kişilere bizim cinlere yaptığımız şeyleri yaparlar, ayrıca bu kişileri kirli suyla ıslatılmış bir süngerle baştan ayağa silerler, bunun sebebi kutsal vaftizi ve Kutsal Ruh'un hayat verici varlığını yok etmektir.

Bunlar sapkın küfrün tohumlarıdır, Şeytanın tanrı karşıtlığının fıski-ran filizleridir. Ama biz, İsa'nın seçilmişleri, tüm kalbimizle atalarımızın ilahi ve apostolik öğretilerine bağlı kalıyoruz, tüm ruhumuzla küfrün günahkar öğretisinden uzak duruyoruz, onların tehlikeli kültüne olan mesafemizi koruyoruz, Tanrı'ya tüm saflığımızla hizmet ediyoruz, ki O Teslis içinde onurlandırılan ve ibadet edilendir, ebedi çağlar boyunca zafer ve kudret onunla olsun, Amen.

17. On yedinci yüzyıl güney İtalyası'nda Paulikanlar

On birinci asırda İtalya'daki Bizans toprakları Bari'de1 yerleşmiş bulunan bir *catepan* (catepan: yüksek rütbeli bir deniz subayı. çn) tarafından yönetiliyordu. 1041'de, bu catepan daha önce Güney İtalyalı Normanlar'ın saldırısına uğramış Michael Douceianus idi. Michael Douceianus, Sicilya'da konuşlanmış olan Bizans birliklerinden destek istedi, ancak önce Mart'ta Normanlar'ın Melfi'yi işgal etmesiyle, ikinci olarak da Mayıs ayında yenilgiler aldı. Bu nedenle görevinden alındı, ama yerine getirilen Boiannes daha iyi işler yapamadı. Hatta Sicilya'dan gelen yeni birliklerin de desteğini almış olmasına karşın 3 Eylül 1041'de Montepeloso yakınlarında Normanlar'a yenildi ve esir düştü.

Burada kullanılan metinler: (a) *Annales Barenses* (MGH SS 9, s. 248); *Bari Yıllıkları*, dönemin batılı kaynaklarından ve Sicilya birlikleri içindeki bir Paulikan gücünden söz eder; (b) *Gesta Roberti Guiscardi*, Apulia'lı William'ın II. Urban'ın (1088-99) isteği üzerine yazmaya başladığı ve 1111'den önce bitirdiği eser. Paulikanlar'ın yarım asır önceki önemli çarpışmaya katıldığını anımsatsa da, ona bilgi verenler onları başka Doğulu Hristiyan birliklerle karıştırmışlardır. Çeviri için kullanılan metin; *La Geste de Robert Guiscard par Guillaume de Pouille*, ed. M. Mathias (metnin çıktısı, MGH SS 9, s. 239).

1 Haritaya bakınız.

(a) [1041 yılı için]

Sicilya'dan buraya yani Lombardy'ye² *protospatharios* ve *catepan* Michael geldi..... Mayıs ayında, Aufidius Nehri yanında Maior Dağı'ndaki bir bölgede tüm Yunanlılar'ı bir araya getirdi, dördüncü gün başlarken savaşa girişti, burada çok sayıda Nalulichus³ ve Obsequianus⁴, Russus⁵, Trachicus⁶, Calabrialı ve Lombardy'li ve liman bölgesinden çok sayıda insan telef oldu.

Oradan büyük bir karmaşa içinde az sayıda adam, yarı canlı halde, vahşi Normanlar'ın korkusuyla geri çekildi. Michael Sicilya'ya yazdı ve oradan yorgun Makedonyalılar, Paulikanlar ve Calabrialılar geldi.

(b) [Eylül 1041] Yunanlılar'la birlikte kötücül günahları yüzünden duygusuzlaşmış ve adlarını da buradan almış kişiler vardı.⁷ Bu insanlar Baba'nın da İsa ile birlikte acı çektiğini söylüyor ve haç işaretini tek parmaklarıyla alınları üzerinden yapıyorlardı.⁸

2) Güney İtalya'nın Lombardy yönetimi altındaki bölgesine, yoksa modern Lombardy'ye değil.

3) Anadolu.

4) Opsikion bölgesinden?, [19]'a bakınız.

5) Varangia'lı, Rus şehirlerinden toplananlar.

6) Trakyalılar.

7) [Cum Graecis aderant quidam quos pessimus error/Fecerant amentes et ab ipso noinen habebant.] Bu, Maniheistler'e yani Paulikanlar'a bir göndermedir: Bildik Mani/manyak eşleşmesinden kaynaklanıyor.

8) Haç işaretini tek parmakla yapmak sözde bir Jacobite (ya da Ermeni) davranışıdır.

18. Mucizeci St Lazarus Efes civarındaki Paulikanlar'ı döndürüyor (1054 öncesi)

Smyrna ile Ephesus arasındaki batı sahili üzerinde yer alan Galesius Dağı'ndaki manastırda yaşayan St Lazarus'un biyografisinden alınan bu metin Paulikan topluluklarının Tephrike'nin düşüşünden ve bağımsız Paulikan devletinin yıkılmasından sonra o bölgede yerleştiklerine dair kanıtlar içermektedir.

Metnin alındığı eser; *Acta Sanctorum*; Nov. iii; *Vita S. Lazari auctore Gregorio Monacho* vol. 3, s. 508-88 (1910).

s. 512. Kendisinden önce orada yaşamış kardeşlerinden manastırın karşısındaki dağda inzivaya çekilmek isteyenler için bir mağara olduğunu öğrendiğinde, amirinden izin istedi ve oraya giderek mağarayı kendine mesken edindi. Orada münzeviliğin türlü boyutlarını sergiledi. İnsanlığın düşmanı olan bu kişiler ise bu duruma tahammül edemediler ve ona farklı bir yolla baskı yaptılar. Kötü ruhlu biri dağın kenarındaki köyde yaşayan -orada çok sayıda sapkın vardı- sapkınları¹ onu dağdan aşağı indirmeleri için kışkırttı. Onlar da yukarı çıktılar ve ona hakaretler ve küfürler yağdırdılar. Hatta o hızla dağdan uzaklaşsa ona sal-

1) Bu sapkınlığın Paulikanizm olduğu çevrilen ikinci paragraftan anlaşılıyor. Bunun dışında başka bir kanıt yok.

dırmaya bile yeltenmişlerdi. Ancak o bu kişileri kışkırtanın kim olduğunu iyi bildiği için olanları gayet uysalca ve yumuşak başlılıkla karşıladı. Bu şekilde onları kibar sözlerle uyarması ve azarlaması sayesinde onların kendisine olan düşmanlıklarını bitirmekle kalmadı, onların sapkınlıklarından vazgeçerek Ortodoks Kilisesi'ne sığınmalarını bile sağladı. Bunların, argümanlarına boyun eğdiğini görünce de Philetus'un² piskoposuna yazdı ve onları sapkınlıklarını kilisede lanetlemelerinin ardından cemaate kabul etti. İnkâr işlemlerinin ardından içlerinden bazıları ona geldiler ve ondan başlarının tepesini kazımasını ve onunla birlikte inzivaya çekilmeyi istediler. O, buna yanaşmadı fakat onlar giderek daha ısrarcı oldular. Bir süre tartıştıktan sonra artık onları ikna edemeyecek duruma gelince de, amirine yazdı ve aldığı izinle birlikte onları kabul etti.

s. 543. Bir Paulikan olan diğeri pederi arıyordu, onu görür görmez ruhunun ihtiyacı olan gerçek merhamet sözcüklerini işitmek için vakit kaybetmedi, hızla daha önce gönül verdiği sapkınlığı lanetledi. Kutsal pederin huzurunda sapkınlığı lanetledikten sonra, manastırda kutsal vaftize layık olduğu söylendi. Daha sonra, tüm beklentilerin aksine, Tanrı'nın da iyi niyetinin yardımıyla bir keşiş oldu. Manastırda bir süre geçirdikten sonra, bir takım nedenlerle adı çıktı ya da aklın ışığından bir miktar saptı, sonuçta o hâlâ sıradan bir insandı³ ve manastırı terk ederek köyüne geri döndü. Ancak Tanrı, insanların sevgilisi, kutsal pederimizin dualarıyla onun Kudüs'e gitmesini ve St Sabas manastırında kafasının üstünün tıraş edilmesini sağladı.⁴

2) Philetus, Myra piskoposluk bölgesinin yardımcı piskoposuydu. Bu yaşam öyküsünde St Lazarus'un kilise disiplinin sağlama konusuna gösterdiği özene vurgu yapılmaktadır. Sapkınların kabulü için kullanılan yöntemlere dair bakınız, [10], [11].

3) Demek isteniyor ki, o henüz manastır yemini etmemiştir.

4) Kudüs'teki St Sabas manastırı için bakınız, Hirschfeld, *The Judean desert monasteries*, s. 24-6; St Lazarus ile St Sabas manastırı arasındaki ilişki için bakınız, Morris, *Monks and laymen*, s. 34, 197.

19. Periblepton’lu Euthymius Bogomiller’i itham ediyor (1045)

Bu, Bogomiller’in etkinlikleri ve inançları konusunda Yunanca en eski kayıttır. Yazar hakkında, kendi söyledikleri dışında bilgiye sahip değiliz. Buna göre kendisi Acmonia bölgesinden¹ gelmiş (ya da en azından aile bağları var) ve “imparatorlar Basileios ile Konstantinos dönemlerinde” (976-1025) bir duruşma için annesine eşlik edecek yaştaymış. Dava “daha sonra imparator olacak olan Romanos” tarafından görülmekteymiş -buna göre Euthymius’un III. Romanos’un tahta çıkışından (1028) en az yirmi yıl önce doğduğunu ve metnin Romanos’un 1034’teki ölümünden sonra yazıldığını varsaymalıyız. Onun Bogomiller’e dair görüşleriyle Ağustos 1027’ye tarihlenen bir *eukhologion*’da bulunan bir lanet formülü [11] arasında somut benzerlikler vardır.² Euthymius, sanki 1030 yılında imparator Romanos tarafından kurulmuş bir manastırın yetkilisiymiş gibi konuşmaktadır.³

Bu metin, Bogomiller’in başkentte ve imparatorluk yönetimindeki bir manastırda etkin olduklarının kanıtıdır.

Euthymius’un metni beş ayrı elyazmasında bulunmaktadır. Bunların üçü yalnızca belli bölümleri içermektedir. Bu bölümlerden biri PG 131’den, diğerleri ise şu kitaptan derlenmiştir; Ficker, *Die Phundagiagiten*. Bunlar, C başlığı altında bulunuyor.

1) Haritaya bakınız.

2) Bu elyazmasının ayrıntıları için [16]’ya bakınız.

3) 5 nolu dipnota bakınız.

Vindob. 307 (=Ficker A) ve Vindob. 193 (=Ficker B); Bu iki elyazması tüm metni içermektedir. Bunlar arasındaki ilişki karmaşıktır. A daha uzundur, ancak B de kısaltılmış bir versiyon değildir. Hatta pek çok noktada A'dan daha doludur. öte yandan A kayda değer oranda değiştirilmiştir. Yazı içindeki kanıtlara göre Euthymius, birden fazla Bogomil karşıtı metin kaleme almıştır ve bunlar daha sonra başka yazarlar tarafından kullanılmıştır.

B'ye dayalı birleştirilmiş bir metnin çevirisini burada esas aldık. A'daki farklı noktalar ise dipnotlarda belirtildi. C'deki önemli farklılıklar ana metne eklendi ancak tanınmaları için altları çizildi.

Periblepton⁴ Manastırı⁵ Keşişi Euthymius'un Konstantinopolis'teki Sözü Geçen Manastırdan Memleketine⁶ Yolladığı ve En Tanrısız ve Zındık Sapkınlar Olan Phundagiagitai⁷ ya da Diğer Adlarıyla Bogomiller'in⁸ Sapkınığını Anlatan bir Mektup

Hıristiyan kardeşlerim, gelin birbirimizi uyaralım, çünkü çağların sonuna geldik, Efendimiz ve Tanrımız İsa Mesih'in bize kitapta bildirdiği o günlere eriştik. Bakın, O, son büyük günahla ilgili neler diyor: "Sakın ola yoldan çıkmayın; sahte Mesihler ve sahte peygamberler türeyecek ve birçoklarını hatta seçilmişleri bile yoldan çıkaracaktır; Bunlar kuzu postuna bürünmüşlerdir, ama özde yırtıcı kurtlardır." [Matta 7.15] Mesih karşıtının⁹ havarileri her tarafta kol geziyor ve bir çoklarını hatta yalnızca sıradan insanları değil rahipleri ve keşişleri de yoldan çıkartıyorlar. Bu bahsettiğim kafirler Tanrı'ya boyun eğmiyor ve onun gö-

4) Herkes Tarafından Görülen Tanrı'nın Anası (Periblepton) Manastırı III. Romanos tarafından 1030 yılında Suriye'ye düzenlediği başarısız seferden sonra kurulmuştu. Kendisi de 12 Nisan 1034'te Hayırlı Cuma'da oraya gömüldü. Kilisenin gösterişli tarzı o dönemde eleştirilere neden oldu. Ona dair günümüze ulaşan tek kayda göre kilisenin oldukça lüks bir şekilde süslediği açıktır. Bakınız, Janin, *La Géographie ecclésiastique, le partie, III*, s. 218.

5) C'de, imparatorluk sıfatı da eklenmiş.

6) Acmonia bölgesi, İzmir'in kuzey batısı; haritaya bakınız.

7) Heretiklere takılan bu ismin yeterli bir açıklaması yoktur.

8) A'da şu eklenmiş: "ve Massalianlar, Ermeniler'in ve diğerlerinin sapkınıkları." C'de ise iki farklı metin mevcuttur: PG metninde, "tanrısız Phundagiagitai, kendilerine İsa'nın yurttaşları diyenler, ama batıda Bogomil olarak bilinenler;" Ficker tarafından elde edilen metinde ise, "Bunlar bahsi geçen Bogomiller'dir, Süryanice'de Massalianlar, Yunanca'da Eukhit'ler. Lanet olsun onlara." Heretik grupların tanımlanması için hiçbir yapısal bağ taşımadıkları Messalian/Massalian adının kullanılmasına dair bakınız, Rigo, "Messalianismo = Bogomilismo", s. 53-82.

9) Girizgah'a bakınız.

gün ve yerin yaratıcısı olduğuna inanmıyorlar. Tanrı'nın anasına, kutsal haça, kutsal emanetlere, kutsal vaftize ve kutsal kiliselere de inanmıyorlar ve bunları kirletiyorlar.¹⁰ Bu dünyanın efendisine yani Şeytana (Satanael)¹¹ tapıyorlar. Bu oyuncular, oyunculuk marifetiyle, Hristiyan gibi görünüyor, keşiş ve rahip taklidi yapıyorlar.

Kardeşlerim ve akrabalarım, Phundagiagitai sapkınlığı hakkında daha önceki mektuplarımda da yazdığım gibi, size yeniden hatırlatmak isterim ki, onlara karşı tetikte olabilirsiniz. Bunlar, kutsal metinleri yorumlayış biçimleriyle cahilleri ve inancı yetersiz olanları kandırırlar..... Bunları tanımak zordur, bu nedenle bazıları bunların kim olduğunu anlayamaz.

Bir defasında bu insanlardan biriyle tesadüfen yolum kesişti; daha sonra ona kim olduğunu ve nereye gittiğini sorduğumda, onunla ilgili ayrıntılar ve fikirlerini öğrendim..... O bana söylediği kadarıyla sahte bir rahipti ve Gozas ülkesine¹² gidiyordu. Bana dedi ki: “ölüler dirilemez” ve St Paul’un mektuplarından örnekler verdi.¹³ En başından itibaren ona nasıl yanıt vereceğimi bilmeyip..... onun günahkar fikrini kabul etmiş olsaydım, kim bilir o kirli ağzından daha neler dökülecekti ve ben ne tür ruhani yaralar almış olacaktım? Bir köylü için, havariden de örnekler vererek..... oldukça duyarlı şeyler söylüyor gibiydi.....

[Burada Euthymius’un ortodoks inancına göre dirilişe dair amentülerde geçen sözleri, bu amentüleri belirleyen Genel Kilise Konseyleri kararlarını da sağlamlaştıracak çeşitli mucizeler eşliğinde anlattığı bölüm çıkarılmıştır.]

[Ona dedim ki]..... “Bütün azizler, ekümenik ışıklar ve öğretmenler şunları içeren kutsal amentüyü inançla kabul ederler: ‘ölülerin dirilmesini ve öbür dünyadaki hayatı bekliyorum.’ Sen de bunların kutsal ve doğru olduğunu düşünüyorsun değil mi?” Şeytanın avukatı, Mesih karşıtlarının önde gideni, şöyle yanıt verdi: “Havarinin sözleri yeterince

10) Tanrı'nın annesi dışındaki tüm bu noktalara metnin ileriki bölümlerinde de uzun uzadıya değinilmiştir. Ortodoks Kilisesi'nde Kutsal Bakire Meryem'e *Theotokos* (Tanrı esirgeyicisi) adı verilir. Bogomiller İsa'nın bir insan olduğuna inanmadıkları için bu unvanı kabul etmezler.

11) “Satanael” kelimesi yalnızca PG metninde geçmektedir. Bu kelimeler arasındaki benzer bir geçiş için [25]'e ve oradaki 3 nolu dipnota bakınız.

12) Gozas/Gozen ülkesi bilinmemektedir. Yalnızca İsrailoğulları'nın 2 Krallar 17.6'da geçtiği şekliyle taşındıkları yerle eşleşmektedir. Burası, Nisibis yakınlarındaki kuzey Suriye düzlüklerinde yer alan Gaulanitis (Ptolemy 5.18.4) olabilir.

13) Ortodoks Kilisesi ölümlerin dirilmesine inanır. Bogomiller ise bunu kabul etmez ve görüşlerini 1 Cor. 15.50'ye dayandırır. “Et ve kan Tanrı'nın egemenliğini miras alamaz.”

güçlüdür ve sen, dostum, onu nasıl anlıyorsun?” Dedim ki: “Yani tüm bu kutsal kişiler havarinin söylediklerinden bihaber miydi? ‘Et ve kan Tanrı’nın egemenliğini miras alamaz.’ [1 Cor. 15.50]” Ben, “ister hereetikler arasında zaman geçiriyor ol, istersen onlardan biri ol, iki durumda da bu günahkar söylemlere destek olacak bir argümanın yok” der demez o hakaret etmeye başladı ve dedi ki: “Ben sandığın gibi biri değilim.” Bu iflah olmaz yalancılar ve sahtekarlar kalplerinde kıvrılıp duran yılanı gizleme telaşıyla Hristiyanlar’a bu şekilde cevap verirler. “Ama” dedi sonra, “menfaatim gereği söylediklerini araştıracağım.”

[Diriliş öğretisinin kutsal kitaplara dayanarak sergilendiği 2000 kadar sözcükten oluşan metin çıkarılmıştır.]

Ben, Kudüs’e gittiğimde¹⁴, bu sözünü ettiğim günaha bulaşmış olanlar benim yandaşımı buldular ve hiçbir harfi tanıma yetisi olmayan ve tamamen cahil olan bu kişiyi kendi fikirlerine bağlanmaya, cennetteki Tanrı’ya değil, bu dünyadaki Efendiye yani şeytana [Yuhanna 12.31] inanmaya ikna ettiler. Ben ise o şeytani yol arkadaşından kurtulup dediğim gibi Kudüs seyahatimden döndükten sonra Periblepton manastırındaki talihsiz yandaşımı yoldan çıkmış bir halde buldum. Bu türden günahkarlar her yeredir ve şehrin dört bir yanında ve şehir dışında öğretmenlerini yayarlar..... Özenle bana karşı doldurulmuş olan öğrencim ateistlerin küfür dolu sözlerini sanki benim yararuma olacakmış gibi anlattı. Bunu duyup neler olduğunu anlayınca ona gülümsedim. Ona bu tür şeyleri anlatan öğretmenleri görmek istediğimi söyledim ve bunu sahte bir cehalet maskesiyle sordum: “Onlardan faydalanmak isterim, çünkü sen benim öğrencimsin ve sana inanamıyorum.” Bunu büyük bir memnuniyetle yaptı ve onları bana getirdi. Bunlar o dönemde manastırın tamamen içindeydiler. Yapmacıklığımı onlara belli etmedim, onlara insanları yoldan çıkaran günahkarlar olarak değil, pederler, ruhlarımızın kurtarıcıları ve öğretmenler olarak hitap ettim. Bunların günahkarlıklarını ortaya çıkarmamın başka bir yolu yoktu. Birkaç gün boyunca onları odamda tuttum ve onlarla konuştum. Bunların dinsiz liderini

14) Muhtemelen hac vesilesiyle. Kutsal Mezar Kilisesi 1009 yılında Halife Hakim’in emriyle yıkıldı; 1030 yılında Suriye ile yapılan bir barış antlaşmasının maddelerine dayanarak Romanos III Argıros tarafından Bizans hükümetinin harcamaları üstlenmesiyle yeniden inşaya girildi ve 1048 yılında Konstantinos Monomakhos tarafından tamamlandı. Coüasnon, *The church of the Holy Sepulchre in Jerusalem*, s. 20.

fark edebilmek, kardeşlerim, bir yetenektir. Bu sapkın, kutsal kitapların sözlerini ve kutsal havari Paul'un mektuplarını diline dolamakla kalmadı. St John Chrysostom'un teoloji çalışmalarını, Zebur'dan sözleri, Atasözlerinden bazılarını da aktardı¹⁵, sonra da zamanla insanlara kendisinin daha önce yol gösterici olarak takdim ettiği kutsal metinlere inanamaları ya da sırt çevirmeleri gerektiğini söyleyerek yoldan çıkardığını belirtti. Daha sonra bizzat bu heretik tarafından da bilgilendirildiğimiz gibi, kutsal metinleri emek harcayarak öğrenen kişi bu adam değil, bunları onun ağzıyla aktaran şeytanın ta kendisiydi..... Buna inanmazlık etmeyin, zira biz de bunların bu şekilde gerçekleşeceğini kutsal kitaptan öğrendik. Atasözlerinde de geçer ki, cinler çoğu zaman bir keşişse birer ruhmuş gibi seslenirler ve keşişlerin odalarına girer, onlarla du-a eder, ilahi okurlar, 119. ilahiyi ve daha nicelerini birlikte söyler.....

Orada dört ateist vardı. Onlara hakim olduktan sonra, birbirlerinden ayırmaya ve her birini prangalanmış halde hücrelere kapatarak sapkınlıkları ve günahkarlıklarına dair net ve tam bir açıklama yapmaksızın ölümden kurtulamayacakları tehdidinde bulunmaya karar verdik ve bu kararı uyguladık. Sorgulanmalarının ardından, sanıyorum günahkarlıklarına dair aydınlanmamış hiçbir şey kalmadı. Aralarından ilkine Kutsal Kitap bilgisini nasıl edindiklerini sorduk: Eğer inanmıyorsan neden ağzından düşürmüyorsun?" [Söyle yanıtladı]: "Bir keşiş gibi davranmazsam bir Hristiyan'ı kandıramam; biz kendimize Hristiyan deriz ve Hristiyanlar gibi davranırız, kutsal metinleri de kendi öğretimiz olarak aktarıyoruz. Bizi bu vaaza gönderen kişi kutsal metinleri de bize ezberletmiştir." Bu günahkarlar itiraf ettikleri ve yanıltılmış yandaşının bana söylediği gibi bu dünyanın efendisine (Şeytana) İsa derler ve kutsal kitaplarla mektupları ona adarlar. Kendilerine de gerçek Hristiyan derler.

Lanetliler itiraf ettiler, dediler ki: "Peter adlı bir sapkından, Lykopetros¹⁶ adlı zavallı bir yün tarakçısından şeytani bir tulsım aldık ve buna St

15) C'de şu da vardır: "Bu kirli kişiler (altın ağızlı) St John Chrysostom'u habis ağızlı birine dönüştürdüler." Bu suçlama [19]'da da mevcuttur, madde 21, dipnot 64. Atasözleri ilk dönem keşişlerin sözleri için kullanılan genel bir kavramdır, bunların çoğuna şuradan erişilebilir, PG 65, 74-439

16) Lykopetros, Kurt Peter demektir. Burada 488 yılında ölen Antioch Patriği Tarakçı Peter, Peter Lykopetros ve Kapadokyalı Peter arasında bir karışıklık olmuştur. Son ikisi aynı kişinin iki farklı adı olabilir; Gouillard, "Le Synodikon de l'orthodoxie", T & M 2 (1967), s. 65.

Peter Kitabı dedik.¹⁷ Farklı bir takım öğretilerle birilerini Tanrı'dan uzaklaşmaya ve bizim irademize yani bizzat şeytanın iradesine boyun eğmeye ikna ettiğimizde, biliriz ki o kişinin vaftiz aracılığıyla aldığı Kutsal Ruh inayeti kaybolur gider ve biz de onun kafasının üzerinde bir mühür misali bu aynı şeytani tılsımı okuruz.¹⁸ Bu okunduğunda, vaftiz aracılığıyla aldığı Kutsal Ruh'un inayeti onu terk eder ve yoldan çıkarılan kişinin üzerine şeytani bir enerji çöker. O andan itibaren bu kişi istediği şeyi anında dile getirir." Bu adama yoldan çıkarılan kişinin başının üzerinde okunan tılsımdan haberi olup olmadığını sorduğumuzda, bize olmadığını söyledi: "Onu kandırıyoruz, şöyle diyoruz: 'Başının üzerinde dört kitabı okuyacağız.' Kitabı başının üzerine koyuyoruz ve kutsal kitabın en bildik cümleleriyle başlıyoruz ki neler olduğunu anlamasın. öylesine gizli bir şekilde, kitabın da sözleriyle birlikte, başının üzerinde tılsımı okumuş oluyoruz."¹⁹

Bu gerçekleştiğinde ve Kutsal Ruh'un inayeti onu terk ettiğinde, şeytanın mührünü almış olur ve kalbine şeytani bir ruh çöreklenmiş olur. Gelecekte hiç kimse böyle birini şeytanın elinden kurtaramaz, hatta Tanrı'nın bile bunu yapabileceğinden şüphe ederim."

Bunları kabul etti ve kendi kendine devam etti, ayrıntılı bir açıklama yaptı ve yol göstericisini lanetledi. Ardından biz ateiste dedik ki: "Kabul ettiğin gibi, kendin sapkınsan ve öğretin de sapkınsa ve bu diğer tüm kötülüklerden daha beter bir şeyse, başkalarını da kandırmak konusunda neden bu kadar heveslisin?" Lanetli adam cevap verdi: "Kötülük bilgisine sahip olan ve şeytan tarafından havari ve öğretmen olarak görevlendirilenler bu işi büyük hevesle yapmadıkları sürece başlarındaki kötücül cinler yüzünden bir hayatları olmaz." Biz ise bu defa şunu sorduk: "Yoldan çıkarılan biri daha sonra tılsım konusunu öğrenir mi?" Dedi ki: "Hayır öğrenmez. Bunu yalnızca kötülüğün yol göstericileri bilir." Bu defa dedik ki: "Kabul ettiğin gibi, yaptığın ve yapar gibi görün-

17) Bu adla bilinen üç anonim çalışma vardır. En bütünlüklü olanının çevirisi için; NTA 2, s. 663-83. Bu, bir erken dönem çalışmasıdır ve Eusebius (HE 3. 3.25) tarafından sahte olarak nitelenmiştir. Bu kitapta öte dünyadaki ödüller ve cezalara dair canlı bir anlatım mevcuttur. Aynı adlı bir başka çalışma (bugüne ulaşmamış) da İberyalı Peter'e atfedilir. Bu kişi 491'de ölmüş bir Monophysit'tir ve şurada sözü geçer; Gouillard, "L'Hérésie dans l'empire byzantin", T & M 1 (1965), s. 299-324.

18) "Mühür" kavramı ilk kiliselerde vaftiz manasında kullanılırdı.

19) [25], madde 16. Yuhanna İncili Bogomil ayinlerinde kullanılmaktadır. Peribleptonlu Euthymius, ayini yanlış yorumlamış (kasten mi?) gibi görünmektedir.

düğün her şey şeytandan kaynaklanıyorsa, neden Hristiyanlar gibi davranıyorsun?” Düşkün adam şöyle yanıtladı: “Havari der ki: ‘İmanla yapılmayan her şey günahtır.’ [Romalılar 14.23] Ne yaparsak yapalım, bu vaftiz de olsa, rahiplik de, manastır yemini ya da Hristiyan olan herhangi bir şey de olsa imanla yapmayız.”²⁰

Her şeyi sahte bir şekilde sırf gizlenmek amacıyla gösteri olsun diye yaparız. Bizim efendimiz (*arkhon*) bize bu şekilde davranmamızı söylemiş ve şunu emretmiştir: “Benim himayemdeki hiç kimse tehlikede değildir.”²¹ Her konuda sahte davranın. Ben İsa gibi takipçilerime şunu söyleyecek kadar katı yürekli değilim: ‘Kim insanların önünde beni inkar ederse ben de onu inkar ederim’ [Matta 10.33], bu nedenle gerektiğinde beni inkar edin hatta bana küfredin. Bana karşı her şeyi söyleyin ve yapın, Hristiyanlar’ın her etkinliğine katılıyormuş gibi yapın, sonra yine bana dönün, ben sizi daima memnuniyetle kabul ederim.”

“Ben size başka bir konudan söz edeyim” dedi heretik bize, “Şayet ortodoks rahip liturjide ufacak bir dil sürçmesi yaparsa, kendini koca bir yanlışın ortasında bulur. Bizim inanışımızda, liturjiye başlayıp ardından tüm liturjiyi alaya alsa ve liturjiye katılan tüm ortodoksları küçük düşürse, bu onun duasını daha da yüceltir.....”²²

Bu dinsiz adamların tüm sapkınlıklarını, hayat veren kıymetli haça, azizlere, kutsal ikonalara, bizzat İsa’ya ve Tanrı’ya yönelik saygısızlıklarını yazmaya cesaret edemem, kardeşlerim..... Bilin ki, bu hünerli güruh aramızda dolanıyor ve ikiye bölünmüş tavırlarıyla bizim görüşlerimize katılıyor gibi görünüyorlar. Dinsiz ateistler ve sapkınlar, kiliselere, inandıkları için değil, onları kirletmek²³ ve sıradan binalara dönüştürmek için geliyorlar..... Güvenilir biri Hieron yakınlarındaki Narrows adlı bir yerde²⁴ kendi gözleriyle gördüğüne dair bana yemin etmişti, orada

20) Benzer bir öğretiyi Konstantinos Khrysomallos’un çalışmalarında da mevcuttur. Bu çalışmalar 1140 yılında patriklik kararlarıyla Ortodoksluk karşıtı olarak ilan edilmiştir; bakınız, [28]; Gouillard, “Constantin Chrysomalle sous la masque de Syméon.”

21) Bu ifade başka yerlerde Mani’ye atfedilir.

22) Bu kısım, Euthymius’un Bogomil görüşlere sahip ortodoks rahiplere dair endişelerini ve bu durumun onların dini görevlerini ne oranda etkileyeceğini açığa kavuşturmaktadır.

23) C’de şu da yazıyor: “Mihrabin tam üzerinde ahlaksızca çiftleşmekten geri durmuyorlar.”

24) İsmi Karadeniz’in girişindeki Zeus Ourios tapınağından alan muhtemel bir deniz üssü ve liman bölgesi. Orada bir manastır vardı (Nikholas’a ait) ve buradaki keşişler Konstantinos Khrysomallos’un takipçileri olmaları nedeniyle tutuklanmışlardı. Manastır için bakınız, Janin, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins*, s. 101.

bu en kötücül inanışa mensup bir keşiş ve rahip varmış..... Bu adam bir kilise kurmuş ve onun içini dışını farklı güzelliklerde resimlerle donatmış.²⁵ Sonra bu kötücül günahkarın foyası ortaya çıkmış. Adam inşa ettiği kilisedeki mihrabın altına..... büyükçe bir oyuk açmış ve oyukun üzerini bir kürsüyle kapatmış. Mihrabın altındaki bu oyukta bu lanetli adam bedensel ihtiyaçlarını gideriyormuş. Bu kirli insanların kurdukları kiliselerde icra ettikleri inanç işte budur. Yani onlar buralardan menfaat sağlıyorlar..... inançla değil eğlencesine ikonalar tasarlar ve bunları bir gösteri ve hile aracı olarak kullanırlar. Hem böylece istedikleri zaman ve istedikleri şekilde onlara gizlice yaklaşıp ayaklar altına alabilirler. İnanarak vaftiz etmez, kutsal vaftizcilik oyunu oynarlar..... takipçilerine bunun su ve yağ olduğunu²⁶ ve iyi ya da kötü olmadığını söylerler..... Tanrısız çocuklarını kilisede alenen vaftiz eder, eve dönerken ise onları kirletilmiş suyla ve idrarla silerler ve bu esnada onlara şeytani bir tılsım fısıldarlar. Bu kirli suyu kirli ve utanç verici yerlerde dökünürler ki, kutsal vaftizin sağladığı inayette eser kalmasın.²⁷ Kısacası..... bu hünerli adamlar tüm Hristiyan aktivitelerine hünerli bir şekilde katılır ve bunu yalnızca fark edilmemek için değil kutsal olan ne varsa aşağılamak için de yapmış olur..... Phundagiagitai'a mensup kişiler Şeytanın gücünü kullanarak ağızlarından azizlerin sözlerini düşürmezler, bunu cahil olanları eğitmek ve kurtarmak için değil, onları herkesin aşına olduğu kelimelerle avlayıp babaları olan şeytanın ağına düşürmek ve mahvetmek için yaparlar. Onların manastırlı tavrına, isimlerine ve Hristiyan tavırlarına, sahte ve mütevazı hallerine, dillerinden eksik etmedikleri kutsal ve bildik kutsal metinlere bakanlar, içlerindeki kötücüllüğü ve günahkarlığı anlamaz ve şeytanın ağına düşmüş olur-

25) Materyal dünyayı reddetmelerine karşın, temsili sanatı reddetmeyen düalistler de vardır; örnekler, Turfan'daki Maniheizt minyatürler (Klimkeit, *Manichaean art and calligraphy*), Katharlar'ın aydınlanmış Incilleri, Pierre de Luzenac'ın 1308'de Carcassonne Engizisyonu'na verdiği ifadeden, Giraud, *Histoire de l'Inquisition au Moyen Âge*, I, s. xi.

26) Ortodoks Kilisesi'nde vaftiz adayları kateşizm yağıyla da yağlanırlar.

27) A'da ayrıca şu yazar: "Aynı şekilde, tek gerçek Tanrımız İsa'nın kutsal, tertemiz ve hayat verici eti ve kanının sıradan ekmek ve şarap olduğunu söylerler. Böyle bir kişi sıradan insanların önünde numaradan her şeye katılmış gibi görünür, ama kendisine bakılmadığı bir anda ağızda-kileri yere tükürür ve çiğner, bunu yapmayı başarırsa daha sonra olanları övünerek anlatır. Ama bunun gibi biri görülür ve fark edilirse, verilenleri yer ve içer, ama onları kutsal değil, oruç tutmadığı zamanlarda tükettiği sıradan gıdalar olarak görür. Bu kişiler bu gıdaların da iyi ya da kötü bir işe yaramadığını söylerler.

lar, böylece ebedi yıkıma hazır hale gelirler. Ateistler tarafından yönlendirilen kişiler..... kendilerine Baba Oğul ve Kutsal Ruh'tan, Peter ve Paul'dan, büyük vaizler ve havarilerden, Efendi'nin ve havarilerin değişlerinden söz edildiğini duyunca..... bu dinsizliğin farkına varamazlar. Ateistler ne zaman ki, Kutsal Ruh'un onları terk ettiğinden, kutsal vaftizden uzaklaştırıldıklarından ve günahkar bir tılsım yoluyla içlerine kirli bir ruhun yerleştiğinden emin olurlar, işte o zaman şeytanın (kabul -A metnine göre) ayınlerine başlarlar..... Her şeyi bir kerede vermezler. Zavallı düşkünün o ilk kötülüğü sahiplendiğini gördüklerinde ona bir başkasını aktarırlar. Böylece bir yıl içinde yavaş yavaş tüm çılgınlıklarını ve sapkınlıklarını ona kazandırmış olurlar.²⁸ Gelecekte de onu kullanırlar, o artık şeytana bilerek ibadet eder, yani onlar yoldan çıkardıkları kişi üzerinde çalıştıkça o kişi bizzat bir iblise, bir takipçiden çok geleceğin yol göstericisine dönüşür.

Ateistler tarafından yönlendirilen bu kişiler bu habis dinsizliğe bir defa dahil olamazlar. Başta, takipçilere katı bir oruç, gündüz ve gece yedişer kere dua etmek zorunlu kılınır.²⁹ Tek bir tunik verilir ve karılarıya hiçbir iletişime geçmelerine izin verilmez (dinsizler bu şekilde Tanrı'nın yasasını da çiğnemektedir).³⁰ Bu kuralı bir süre devam ettirdikten sonra onlara vaftiz, kutsal vaftizin tamamen silinmesi ve yok edilmesi ve şeytani bir ilahinin okunması sözü verirler. Günahkarlar onlara dinsizliğin gizemlerini öğretmekle kalmaz, onlardan öğrendiklerini başkalarına anlatmama yemini etmelerini de isterler. Bunu memnuniyetle kabul ettiklerini görünce de, geri kalanları anlatırlar ve böylece azar azar, zamanla ve biraz da zorlayarak takipçilerine tüm günahkarlıklarını açmış olurlar. Son aşamada, her şeyi aldıktan ve şeytana, karanlığın efendisine bile isteye tapmaya başladıktan sonra, bu düşkünler artık takipçi olmaktan çıkar öğretmenlik kademesine yükselirler. Şeytana ibadet edenler, uyuyorlarmış gibi kabus sanrıları görürler ve yanı sıra bunlardan bir daha asla Hristiyanlık inancına dönmeyeceklerine dair imzalı bir belge de istenir.³¹

28) Aşamalı kabul ayini iddiaları için bakınız, [25], madde 16.

29) [25], madde 19'da gecede beş defa; [15]'te günde dört, gecede dört defa olduğu yazılıdır.

30) Bogomiller'in her türlü cinsel ilişkiyi reddetmelerine dair [25], madde 39'a bakınız.

31) Bogomiller'in döndürdükleri kişilerden bir *libellum* yani imzalı bir inanç taahhüdü anlamına gelir. Ortodokslar da Kilise'ye dönen sapkınlardan böyle bir talepte bulunmaktadır. Bakınız, Theophylaktos [10] ve Lanet formülü [26].

Bu dinsiz satanistlerin Baba Oğul ve Kutsal Ruh'a inandıklarını söylemelerinden³² ve havariler ile azizleri anımsatmalarından ve kendilerine Hristiyan demelerinden rahatsız olmayınız, kardeşlerim. Bu yollarla, sapkınlar aslında babaları olan şeytana gönderme yapmaktadır. Bizzat günahkarlardan duyduğum ve sapkınlıkla ilgili okuduğum kadarıyla bunun nasıl olduğunu size anlatacağım..... Bunlar kendilerine Hristiyan derler, ama bizim gerçek Tanrımız İsa dolayısıyla değil, kendi babaları olan Mesih karşıtı şeytan dolayısıyla.³³ Onlar Baba Oğul ve Kutsal Ruh'tan söz ettiğinde biz Ortodokslar'ın taptığı ve kendini adadığı kutsal, hayat verici ve bölünemez Teslis'i kastetmezler. "Baba" sözünden kasıtları, kutsal kitaplarda yazılı olana atfen şeytandır: "Siz babanız Şeytandan geliyorsunuz." [Yuhanna 8.44] "Oğul" dediklerinde kasıtları, "mahvoluşun oğlu"dur. [2 Thess. 2.3] "Ruh"tan kasıtları ise "kötülüğün ruhu"dur. [muhtemelen Eph. 6.12] Ateistlerin fikri ve teslisi işte budur. Bu konuda havarinin söylediklerine kulak verin: Selanikliler'e şöyle seslenmiş: "Yasa tanımazlığın gizli gücü şu anda bile etkindir; Efendimiz ağzından çıkan solukla onu öldürecek, gelişi ve görkemiyle onu yok edecektir." [2 Thess. 2.7-8]³⁴

Bu nedenle, dua ederlerken cennetteki Babamız'dan söz ederlerse şaşırmayın. Bunlar, Babamız duası dışında, üç Kez Mukaddes ya da Zafer Baba ve Oğul'la Olsun ya da Rab Merhametlidir ilahilerini okumayı ya da söylemeyi bilmezler.³⁵

Bu çürümüşler, kitaplardan alıntı yaparak İsa'nın Babamız dışında başka bir ilahi ya da duanın kullanılmamasını emrettiğini ifade ederler..... Ateistler dualarında şeytana iki şekilde gönderme yaparlar. örneğin, sanki onu cennetten çağırırımış gibi cennetteki Babamız derler;

32) A'da şu da vardır: "tüm sapkınlar bunu söyler, Paulikanlar ve diğerleri de."

33) C'deki devamı: "tanrısız ateistlerin Tanrı'nın Oğlu yerine tapındıkları ve İsa dedikleri düşmüşlüğün oğluna dair havari der ki (2 Thess. 2.3-4)

34) St Paul, en başından itibaren Mesih karşıtının güçlerinin içten içe iş başında olduğunu anlatmıştır, ancak sonunda Mesih karşıtı açıkça belirecek, yeryüzünü yönetecek ve İsa'nın ikinci gelişi için hazırlık yapılmış olacaktır.

35) Babamız duasının tek başına okunduğu iddiaları Katharlar için de dile getirilmiştir. Bu cümledeki diğer dualardan üç Kez Mukaddes (Mukaddes, mukaddes, mukaddes) ilk kez Khalkedon (451) Konsili'nde kaydedilmiştir ve Ortodoks Kilisesi'nin eukharist liturjisinin bir kısmını oluşturur. "Zafer Baba ve Oğul'la Olsun" ayinlerde her bir ilahinin ardından söylenir. "Rab Merhametlidir" ise insanların nakaratlara karşılık söylediği yaygın bir ifadedir ve Ortodoks ibadet biçiminin önemli bir ögesidir.

aynen Eyüb kitabında onunla ilgili yazıldığı gibi: “Bir gün ilahi varlıklar Rabbin huzuruna çıkmak için geldiklerinde, Şeytan da onlarla geldi. Rab Şeytan’a, “Nereden geliyorsun?” dedi. Şeytan, “cennetin altındaki yere gidip geliyorum ve yeryüzüne inip çıkıyorum” diye yanıt verdi.” [Eyüb 1.6-7]

Her türlü günaha bulaşmış olan bu kişiler her yerde Tanrı'nın yaratısı olan cenneti ve yeryüzünü ve kapsadıkları her şeyin sahibinin şeytan olduğunu söylemeye cüret ederler ve tüm bunları yaratanın Tanrı değil şeytan olduğunu öne sürerler. Onun aynı zamanda Cennet'i de yaptığı ve insana şekil verdiğini de iddia ederler. Onlara göre görünen alemde Tanrı'nın yaratısı olan yalnız iki şey vardır: güneş ve insan ruhu.³⁶ Peki bunlar neden ayrıdır? Onlara göre bir gün Tanrı *arkhon*'a kızmış ve onu kovalamış, böylece bir daha yüzünü görmeyecekmiş.³⁷

O ise Tanrı'nın huzurundan kovulunca ondan bu iki şeyi, güneşi ve insan ruhunu çalmış. Sekiz kat gökyüzü vardır ve yedisini Tanrı yapmıştır. Kendisi tüm bunların üzerinde oturur. Sekizincisinin, en aşağıdakinin, yani bizim gördüğümüz bu dünyanın yöneticisi onu yapan şeytandır ve kendisi de bunun üzerinde durur.³⁸

Ateistler dualarında ona, Babalarına (bizimkine değil) seslenirler, zira onun cennetten çıktığına inanırlar..... Kurnaz ateistler, yöneticinin (*arkhon*) Tanrı tarafından kovulduktan sonra cennetten ayrıldığını ve bu dünyayı yarattığını, yıldızlar, (Tanrı'dan çaldığı) güneşi ve ayı sabitlediğini söylerler. Yeryüzünü ve denizleri ve içlerindeki her şeyi yaptıktan sonra, cenneti de kurmuştur. Tüm bunların ardından, Adem'e şekil vermiş ve Tanrı'dan çaldığı ruhu onun içine sokmuştur. Bu ruhu ağzından başlayarak anüsüne doğru yerleştirmiştir. Ardından bu defa anüsünden başlayarak ağzına doğru itmiştir. Bunu defalarca denemesine karşın, ruh bu şeklin içine yerleşmeyi reddederek bir ağızdan bir anüsten dışarı kaçmıştır. Bunu Adem'in bir yaşama kavuşabileceği biçimde yerleştiremeyince, onu bir kenara bırakmış ve Adem 300 yıl yaşamsız kalmıştır.

Zamanla, *arkhon* bir plan yapmış. Her türden murdar hayvanı, yılan-

36) Şeytanın görünen alemin yaratıcısı olduğuna dair bakınız, [8] ve 8], madde 7. İnsan ruhu istisnası Bogomil yaratılış düşüncesinde EZ'ye göre vardır ancak o da güneşe bir vurgu yapmaz.

37) Luka 10.8: “Şeytan'ın cennetten bir şimşek misali düştüğünü gördüm.”

38) Bogomil kozmolojisine göre Şeytanın düşüşüne dair bakınız, [25], madde 7. Cennetteki Baba yedi gezegenden oluşan katmanları yaratmıştır ve kendisi en yüksek katmanda oturmaktadır. Dünyanın yaratıcısı ise değişim ve çürüme katmanı olan aşağı tabakayı yönetir. Adem'in yaratılışına dair bir başka anlatı için bakınız, [25], madde 7.

ları, akrepleri, köpekleri, kedileri, kurbağaları, sansarları ve benzer şeyleri yemiştir.³⁹ Phundagiagitai'nin tanrısı, yani habis şeytan, tüm bu habis ve murdar vahşileri güçlenmek ve öğrenmek için yedikten sonra daha önce şekil verdiği Adem'in yanına gitmiş ve ruhu ağzından içeri sokarken bir yandan da onun daha önce yaptığı gibi dışarı kaçmaması için eliyle anüsünü kapatmış. Bunu yaparken ve kapatma işlemini sürdürürken, bu habis varlık, daha önce yemiştir olduğu şeyleri Adem'in içine, ruhun üzerine doğru boşaltmış. Böylece ruh kirlenmiş ve vücudun içinde kalmış. Adem de hayat bulmuş.⁴⁰ Bu nedenle, bir insan kızdığı anda, yılan ya da köpek gibi sesler çıkarırmış.⁴¹ Derler ki, bu kirlenme nedeniyle ruhun tüm vahşi hayvanlarla ortak yanları vardır. Ancak, kardeşlerim, onlara sormayı unuttuğum şey, bir insanın kızdığı anda bir sansar ya da bir kurbağa gibi de ses çıkarıp çıkarmadığıdır. Bunu bilenlere siz sorar mısınız: Batani⁴², Zurillas, Racheas⁴³ ve bu mezhebin daha önceki liderlerinden ve onların etrafındaki kişilerden söz ediyorum. Çünkü, bildiğiniz gibi, orada bunların sayısı hiç de az değil.....

Bize, bu dinsizliği anlatanlar..... Batani, Zurillas ve Racheas'ın yakın akrabaları ve yol arkadaşlarıydı ve bize söyledikleri kadarıyla kışı onların yanında geçirmek istemişlerdi.⁴⁴ Dediğim gibi, bu gizli inanışları tamamen biliyorlardı. Buna göre..... takipçilerine şöyle diyorlardı: "Messeller dışında, Tanrı'nın kitapta yazılı sırlarını bilme hakkı başkalarına değil bize verildi."⁴⁵

Bunlar, henüz tam anlamıyla takipçileri haline gelmemiş kişilere kutsal kitaplardan ve St Paul'un mektuplarından bahsederler ve onlara bu kitaplardan deyişler aktarırlar. Onları tamamen yoldan çıkarınca da başlarının üzerinde şeytani bir tılsım okurlar⁴⁶ ve onlara daha önce öğ-

39) A'da şu hayvanlar da var: "ülkiler, kurtlar ve çakallar."

40) Bogomiller Yaratılış hikayesindeki Adem meseline inanmadıkları için insanın materyal yaratım yoluyla nasıl ruhsal kapasiteye kavuştuğunu açıklamak amacıyla bu öyküyü üretmişlerdir.

41) A'da: "ya da bir kedi gibi" eklemesi var.

42) Muhtemelen Arapça "Batını" kelimesi ile ilişkili bir ad. Bu kelime Kuran'a ezoterik bir yorum getiren İsmaili Şii'ler tarafından kullanılır (*taiwal-Batin*; Lewis, *The Assassins*, s. 28).

43) Tzurillas için ileriki sayfalara bakınız. Bu isim Slavca gibi görünmektedir. Anadolu'daki Slavlar için bakınız, Charanis, "The Slavic elements in Byzantine Asia Minor" ve Lernerle, "Invasions et migrations dans les Balkans, s. 306-7". Racheas ismi ise bilinmemektedir.

44) Buna göre Bogomiller de kimi Paulikan gruplar gibi (Sicilyalı Peter, madde 125) yaylacı çobanlardı. Bakınız, Angold, *Church and society in Byzantium*, s. 476.

45) Gerçek apostolik öğretiyi sahip olma iddiası Markos 4.11'e dayanmaktadır.

retmiş oldukları şeylerin unutmalarını öğütlerler. Bunlar, eski ve yeni ahitler, kutsal kitabın kendisi ve herhangi bir peygamberin, havarinin ya da öğretmenin açıkladığı her şeydir.....⁴⁷ Dediğimiz gibi, bu çürümüşler; ölümlerin dirilişini, ikinci gelişi ya da Tanrı'nın mahkemesini beklemememiz gerektiğini, yeryüzünde olan her şeye dair, cezalara ve ödüllere dair tüm gücün bu dünyanın *arkhon*'unda olduğunu, onun yanında olanları ödüllendireceğini, karşısında olanları ise cezalandıracağını, kendisinin Tanrı ile ortak bir yanının olmadığını, Tanrı'nın göklerin üzerindeki her şeyi, şeytanın ise bu dünyayı yönettiğini anlatırlar..... Biliyorum ki, siz Tanrı düşmanları, şeytanın seçkin birlikleri, siz Eski Ahit'i okumazsınız. St Paul'un mektuplarını ve kutsal kitabın deyişlerini okur gibi yapar ama bunlara içten inanmazsınız..... Başlangıçta, bunlar, öğretilerinin abuk sabuk ve kirli kısımlarını belli etmezler ve dindar ve iffetli bir öğretmenlik yapar gibi görünürler. Çevrelerinde bilgi sahibi birilerinin olduğunu fark ederlerse, onunla dogmatik yollarla konuşurlar, çünkü ağızları dogmayla doludur ve düşündükleriyle paralel düzeyde sahip oldukları bilgi seviyesine düşerler.....⁴⁸

Size, onların habis havarilerinden de söz edeyim. Bu tanrısız insanlar, bunlara, özellikle de başta gelen havarilerin isimleriyle benzerliklerinden dolayı isimlerini kurnazca tekrar edip durdukları Peter ve Paul'a taparlar. Size, tanrısız Phundagiagitai halkının taptığı ve saygı duyduğu o habis şeytanın havarilerini anlatayım..... İlk ve en büyük havari olarak Büyücü Simon'u kabul ederler -hepinizin Büyücü'yü Clement'in çalışmalarından dolayı bildiğinizden eminim⁴⁹ - ondan sonra Montanus⁵⁰ ve

46) A: "onları kirli sularla yıkarlar."

47) Bogomiller'in inandıkları kitaplar için bakınız, [25], madde 1; Paulikanlar için bakınız, Sicilyalı Peter [7], madde 42.

48) A: "ve o andan itibaren argümanları aşama aşama ortaya çıkar."

49) Büyücü Simon ismi ilk kez Havarilerin İşleri 8.9-24'te geçer. Daha sonra bir çok efsane onunla ilişkilendirilmiştir; en eskileri için Hippolytus (*Refutatio omnium haeresium* 6.20.2, 3). ölümçül uçuşuyla ilgili hikayesi için Kudüslü Cyril, *Catechesis* 6.15 ve sahte Clementine, "Apostolic Constitutions." Onunla ilgili başka efsaneler de sahte Clementine'in "Homilies and Recognitions" adlı eserinde toplanmıştır (Burada Clement olarak geçiyor). Bunlar beşinci asrın başında hazırlanmış bir Latince eserde mevcuttur (çevirisi için, *The Ante-Nicene Christian Library*, vol. 17, ed. A. Roberts ve J. Donaldson).

50) Kıyametçi görüşlere sahip bir ikinci asır heretiği. Kutsal Ruh'un sürekliliğini vurgular ve peygamberliğin her iki cinsiyete de sahip olduğunu söyler.

daha önce bahsettiğimiz şekilde Değersiz Paul adını hak eden Paul gelir. Bu kişiden yine bahsedeceğiz ve düzenbaz yaşamını ortaya çıkaracağız. Paulikanlar'a ismini sanki gerçek Paul'dan almışlar gibi veren yol göstericileri Samosatalı Paul; Tychicus ve Scythianus, Boundas adıyla da bilinen Terebinthus, Maniheistler'in yol göstericisi Mani olarak da bilinen Courbicus, Mani'nin takipçileri olan Phoundas ve Hermas, Arius ve Sabellius.⁵¹

Tanrısız Phundagiagitai⁵² halkı işte bunarlı havariler ve azizler olarak görür. Biz Hristiyanlar'ın saygı duyduğu ve onurlandırdığı tüm o gerçek azizlere, havarilere ve öğretmenlere yüz çevirir ve saygısızlık eder. Ateistler, azizleri, özellikler de ortodoksların büyük ışıklarını ve öğretmenlerini sahte havariler ve sahte peygamberler olarak görür.....⁵³

[Peter ve kurdun hikayesi]⁵⁴

Değersiz Peter'in..... yaptığı işleri kısmen anlatacağım..... Bu değersiz adam bir sapkın olmasına karşın, sahte tevazusu ve yalancılığı ve elbette deliliğini ve sapkınlığını iyi gizlemesi sayesinde ortodokslar tarafından teşhis edilememiştir. Bu şekilde, cehalet sayesinde, başpiskopos seçilmiş ve bir çobandan ziyade bir kurt olan bu kişi apostolik tacı takmıştır. Ancak sonunda dinsiz adam, kaçamamış ve deliliği konsey kararlarıyla da tescillenmiştir. İmparator⁵⁵ onun ahlaksızlığını iştirince, öfkelenmiş ve onu tutuklamaları için elçiler göndermiştir. Değersiz ya-

51) A: "Boundas..... Dascoes ve Sabbas, Herinas ve Sineon..... Macedonius, Apollinaris, Origen, Nestorius, Eutyches, Dioscorus, Severus, Jacobus, Theodosius, Zeno, Cyrus, Maearius, Sergius, Novatus, diğer Sergius, değersiz Paul'un takipçisi, Nicolaus, habis sapkınlıkların başlatıcısı; Kourkoudigetai, Montanistler, Artotytirai, On dörtçüler, Orthopeukatai, Kateukhiatai, Katharlar, Antheganlar, Aeti, Messalianlar, Helenler, Kopritai, ikinci Nicolaus ve onlar gibi olan herkes."

52) A: "Aynı zamanda Bogomiller olan."

53) A: "Büyük St Basileios, Teolog Gregorios, St John Chrysostom."

54) Peter Lykopetros (Kurt Peter) hikayesi başka yerlerde de anlatıldı ([16]'ya bakınız). Bu, en bütünlüklü versiyondur. Bu öykünün amacı belki de Bogomiller ile Paulikanlar arasında bir bağ kurmaktır. Sergius/Tychicus Paulikan liderlerden biridir, ancak Sicilyalı Peter ([7], madde. 138-44) onun Paulikanizm'e kabul edilişine dair farklı bir hikâye anlatır. Bir sapkının sahte yeniden diriliş iddiası Büyücü Simon'a atfedilir, Hippolytus, *Refutatio omnium haeresium* 6.20.2, 3; ayrıca 49 no-lu dipnota da bakınız.

55) A: "Marcianus ve İmparatoriçe Pulcheria." İmparator Marcianus muhtemelen Khalkedon Kon-sili (451) onun döneminde toplandığı için, Ortodoksluğun koruyucusu olarak hatırlanır.

ratık, imparatorun öfkesini ve kellesinin tehlikede olduğunu duyunca, hızla yakın akrabası ve şeytanın asistanı olan bir büyücüye gitmiş ona imparatorun kendisine karşı olan öfkesini içinde bulunduğu tehlikeyi anlatarak yardım talep etmiş. Bunları duyan büyücü değersiz yaratığa şöyle demiş: “üzülmeyin, efendim, siz benim dostumsunuz. Bana yalnızca nereye kaçmak istediğinizi söyleyin, sizi hemen oraya ulaştırıyım.” Yaratık cevaplamış: “Roma İmparatorluğu’nda bana hayat yok. Ermeni dilini iyi bilirim, bu nedenle Büyük Ermenistan’a gitmek isterim.....”

[Büyücü] bir kaseyi suyla doldurmuş ve üzerinde büyü ve şeytani tılsımlar okumuş, ardından değersiz Peter’e dönmüş ve ona şeytani kokularla dolu bir cam bardak..... ve bir kağıda yazdığı şeytani bir tılsım vermiş. Sonra da demiş ki: “Verdiğim şeyleri yanına al, bunlar senin işine yarayacak. Yarın erkenden kendini Büyük Ermenistan’da bulacaksın. Günü geldiğinde, hizmetkarın olan adamları yanına topla ve büyük Ermenistan’ın tüm halkına şunu duyurmalarını iste: “Büyük bir havari ve öğretmen ülkenizde yaşamaya geldi. Hepiniz gelip onu görün ve önünde eğilin.” İnsanlar önünde eğilmeye gelince, sağ elinin avuç içine sana verdiğim şişede bulunan parfümü sür. Seni görmeye gelenler önünde eğildiklerinde parfüm sürdüğün elini öptür ve ardından bu elini başlarının üzerinde gezdirerek senin için hazırladığım bu tılsımı sanki onlar için dua ediyormuş ve onları kutsuyormuş gibi yaparak oku. Bunu yaptıktan sonra, şeytan onların içine girecektir, çünkü Kutsal Ruh kirlilikten kaçacak ve onları vaftizin etkili inayetinden mahrum bırakacaktır. Gelecekte tüm bu insanların senin öğretini ve iradeni takip ettiklerini göreceksin.”

Büyücü..... talimat verdi ve hizmetçiler efsunlanmış şişeyi getirdiler. Denileni yapan değersiz yaratık iblisler tarafından hizmetçilerle birlikte kuşatıldı ve ışık hızıyla Büyük Ermenistan’a taşındı. Bu şeyler olduktan ve büyücünün talimatlarını yerine getirdikten sonra, alçak herif Ermenistan’ın tamamını vaaz vererek dolaştı ve daha önce anlattığımız gibi yol göstericilik yaptı. Çok sayıda insan etrafında toplandı. O, yalnızca sıradan halkı değil, bizzat krallarını bile yoldan çıkardı ve mahvetti. [Ermeniler’in kralı] İberyahılar’ın⁵⁶ kralına şunları yazdı: “Bilmeni iste-

56) Khalkedon Konsili’ni tanımayan ve bu nedenle Bizans Kilisesi tarafından Monophysite olarak tanımlanan Ermeniler’in aksine, İberya krallığı (bugünkü Gürcistan) Ortodoksluğa sıkı sıkıya bağlı kaldı. “Büyük Ermenistan”ın merkezinde Theodosiopolis vardı (haritaya bakınız).

rim ki, efendim ve kardeşim, ülkeme büyük bir önder ve havari geldi. Gelişi, beni oldukça aydınlattı ve destekledi; majesteleri de emir verecek olursa, bu adamı size gönderirim ve siz de ondan fazlasıyla yararlanabilirsiniz.....”

İberyaya kralı onu kabul etti ve piskoposlarının en bilgilileriyle buluşturdu. Piskoposlar anlattığı her şeyi inceden inceye ve dikkatle inceledi. Yine onun Ermenistan kralının iddia ettiği gibi bir rehber ve kutsal bir adam olmadığını, bir şeytan, yoldan çıkmış bir sapkın ve bir düzenbaz olduğunu anladılar. Ardından vakit kaybetmeden sapkın adam İberyaya kralının emriyle taşlanarak öldürüldü, öyle ki, ona atılan taşlardan yüksek bir tepe oluşmuştu.

Ermeniler'in kralı bunu duyunca..... öğretmeninin öcünü almak istedi ve İberyaya kralının üzerine sefer düzenledi. Bundan haberdar olan İberyaya kralı ona elçi gönderdi ve dedi ki: “Kardeşim, bana bir hiç yüzünden öfkeliisin, çünkü o adam bir alçak, bir sapkın, bir düzenbazdı. Biz Hristiyanlar..... gerçek ortodoks inanç için ölen kişinin aziz olduğuna ve ondan arta kalanların mucizeler yaratıp güzel kokular saçacağına inanırız. Buraya gel ve bu adamdan arta kalanları çıkaralım. Şayet bulduklarımız söylediğim gibiyse onu birlikte onurlandıralım ve öğretisinin doğruluğuna inanalım. Ona iftira atan piskoposları da cezalandıralım. Ama tersi çıkarsa bize bir hiç için neden öfke duyasın ki?”

İberyaya kralının bu planı Ermenistan kralını memnun etti. [İkisi de] hazırlandılar ve sapkının üzerinde birikmiş olan taş yığınına kazdılar..... orada onun habis bedeninin kurt şekline dönüştüğünü gördüler. Sonunda, taşlar tamamen kaldırılınca, alçak adam, bir kurt gibi zıpladı, herkesin gözleri önünde bir kaçak gibi dağlara fırladı. Bunu gören Ermeniler yaptıkları hatanın utancıyla ülkelerine döndüler. Ne var ki, alçak sapkının takipçisi Sergius⁵⁷ onların tamamen tövbe etmelerine [izin vermedi].⁵⁸ [İleride] bu heretik [Peter] olarak değil, Lykopetros olarak anılacaktı. İşte bu Phundagiagitai halkının havarisi olan Peter'dir ve büyücünün ona vermiş olduğu şeytani tılsım da kendilerinin St Peter'in kitabı olduğunu iddia ettikleri sözlerdir.⁵⁹ Sapkınlar ilk başta bunu bir adama okuduklarında şeytan o adamın içine yerleşir ve onu ni-

57) Sergius/Tychicus.

58) Bu cümle konunun anlaşılması için A'dan alınmıştır.

59) 17 nolu dipnota bakınız.

hai yıkıma sürükler. Bundan böyle onun ruhuna hiçbir şekilde Tanrı bilgisi nüfuz edemez.....

Bunların daha önce bahsettiğimiz Samosatalı Paul'u ve Mani'nin takipçisi olan Thomas'ı vardır.....⁶⁰

Bu konulara dair..... aziz St John'un özenerek yazmış olduğu, tüm sapkınlıkları tarif eden ve bu sayede insanların cahilce yoldan çıkmalarını önleyen bir kitap buldum.⁶¹

Sözü geçen kitabı, bunun ne tür bir şeytani sapkınlık ve günahkarlık olduğunu ve ne isim taşıdığını öğrenmek için baştan sona inceledim. Zira Opsikion⁶² halkı bu en kötücül günahkarlığa Phundagiagitai; Kibbyrhaiot⁶³ halkı ve daha batıdaki halklar ise Bogomiller diyor..... Bu nedenle, bunun ne tür bir şeytani sapkınlık olduğunu ve ne isim taşıdığını öğrenene okumamı sürdürdüm, ancak bir şey bulamadım.

Tüm sapkınlıkların bir takım sapkın din adamları vardır: birinin deşersiz Peter'i ya da Lykopetros'u, diğlerinin Samosatalı Paul'u, başkasının Montanus'u, bir başkasının ise Mani'si vardır..... Ama küfürde ve tanrısızlıkta hepsini geçen bu habis sapkınlık köklerini tak bir adamdan almamaktadır, ancak ben inanıyorum ki, bu kişi tüm sapkınlıkların da körükleyicisi olan şeytanın ta kendisidir.⁶⁴ [Paulikanlar] der ki, yol göstericileri St Paul'dur, aynen bu insanlar gibi; [yine Paulikanlar] ağızlarından kutsal metinleri ve St Paul mektuplarını eksik etmezler, aynen bu insanlar gibi. Bunların öğretisi o günahkarlarınkine çok benzer, fakat sapkınlıkları ortadadır ve onu köklü bir gelenek olarak görenler haricinde kimseye zarar veremez; ayrıca bu nedenle hiç kimse üzgün ya da hüzünlü değildir.⁶⁵

Ama bu gizli kurtlara gelince, [bunlar] manastıra ve rahipliğe özgü hayatlar sürmektedirler; tüm Roma İmparatorluğu'nu dolaşmakta ve yüzü güneş gören Hristiyanlar'ın olduğu her yerde onları Tanrı'nın el-

60) Bakınız, Kudüslü Cyril, *Catechesis* 6.31.

61) Damascus'lu St John (675-749), *On the Christian faith* adlı eseri Hristiyan sapkınlarla ilgili bir özet niteliğinde olup konuyla ilgili bir el kitabı haline dönüşmüş, bir teologdur.

62) Haritaya bakınız.

63) Haritaya bakınız.

64) Euthymius, yaklaşık seksen yıl önce Kosmas tarafından yazılmış olan Bogomilizm eserinden habersizdir, bunun sebebi de muhtemelen bu eserin eski Slavca yazılmış olmasıdır.

65) Eğer doğruysa, bunların yazıldığı tarih itibarıyla (on birinci asrın ortası) Paulikanlar başkalarını etkilemeye çalışmayan tanınmış bir mezheptir.

lerinden uzaklaştırmak ve kendi babalarının ellerine teslim etmek için ruhları yoldan çıkarmakta ve aldatmaktadırlar. Dinleyin, kardeşlerim, size söylediklerimi. Bu ete kemiğe bürünmüş iblisler, bu kurnaz kurtlar, şeytanın işini halletmek için öyle hevesli çalışırlar ki, Romanya'nın⁶⁶ tüm bölgelerini paylaşır, Tanrımız İsa'nın havarileri⁶⁷ gibi buralara yayılır ve kendilerine Tanrımız İsa'nın değil, Mesih karşıtının, babalarının, şeytanın havarileri derler. Bunlar; darbelere, korkuya, baskıya, tut-saklığa ve her türlü tehlikelere katlanırlar; şeytanın işini tamamlamak, İsa'nın sürüsüne zarar vermek ve ruhlarını yaralamak için ölüme bile giderler..... Havari Paul, Timothy'ye yazdığı ilk mektupta bunlardan söz etmiştir. [1 Tim. 4.1-5]⁶⁸

Kardeşlerim, bu sözlerin burada içimizde yaşayan günahkarlarla ilgili olduğunu anlamıyor musunuz? Bunlar evliliği yasaklamıyorlar mı? Bunlar dünyevi gıdalardan kaçınmayı öğütlemiyorlar mı? bunlar kutsal metinlerden alıntı yapar gibi görünmüyorlar mı? Bunlar inancı terk edip iblislerin sapkınlığına ve öğretisine yönelmiyorlar mı? Eğer bunların yalancı olduklarını ve kutsal metinlerden yapmacık bir şekilde alıntı yaptıklarını görmek istiyorsan, iyi dinle. Bunlar; karısını kapı önüne koymayanların kurtulamayacağını öğretiyorlar, bunu öğrettiklerini ve uyguladıklarını sen de çok iyi biliyorsun..... Sana bizzat kendi gözlerimle tanık olduğum bir olayı anlatacağım. Biliyorum ki pek çoğunuz bu durumdan haberdardır. John Tzurillas'ı iyi tanırırsınız: Ben ona sizin yaptığınız gibi Baba diyemem⁶⁹, keşiş hiç diyemem, çünkü değil, o olsa olsa şeytanın yardımcısı ve havarisi olabilir. Onun karısını terk ettiğini, onu sahte bir başrahibe kendisini de sahte bir keşiş yaptığını hepimiz biliyorsunuz.⁷⁰ Hatta yalnızca o değil takipçilerinin çoğu da onun gibi

66) Romanya, Bizans İmparatorluğu anlamında kullanılmıştır.

67) Bir yoruma göre, Havariler İsa'nın, sözleri tüm dünyaya vaaz etme emrini yerine getirmişlerdir ve coğrafi paylaşım için aralarında kura çekmişlerdir.

68) Euthymius ilk binyılın sonunda yaşamıştı. O dönemin dünyanın altıncı çağı olduğu, son Sabbath'la ve İsa'nın ikinci gelişiyle birlikte sona ereceği beklentisi vardı. Paul'un metinlerinin, Bogomiller'e benzer görüşlere sahip heretikleri ikinci gelişten önceki son günlerle ilişkilendirdiği düşünülmekteydi.

69) Mezhebin Bulgar kurucusunun ismi Kosmas'a göre *baba* Bogomil idi. On ikinci asırda Konstantinopolis'ten Niketas isimli bir *baba* batı Avrupa'yı ziyaret etmişti; bakınız, [37].

70) Ortodoks Kilisesi'nde, her iki taraf manastır yemini ederlerse evlilik bitebilir. Bogomiller evliliği reddettikleri için evli kişiler sapkın damgası yemeden ayrılmak için manastır yemini ediyor olabilirler.

davranmıştır. Şimdi, aslında iyi bildiğinizi düşünüyor olsam da, onunla ilgili başka şeyler de duymaya hazır olun. Basileios ve Konstantinos Porphyrogenitos⁷¹ dönemlerinde yakınımızdaki⁷² Opsikion bölgesinde sonradan imparator olacak Romanos Argyropoulos adında bir *krites* (yunanca, karar mercii, yönetici anlamında; çn) vardı.⁷³ Onun piskoposluk bölgeme, Acmonia'ya geldiğini hatırlıyorum. Aynı tarihte ben de birine karşı dava açmış olan annemle birlikte gelmiştim. Yetkililer, *archistrategos*'un (Yunanca, başkomutanlık, çn) yanında Strouthopolites adında geçici bir bina inşa etmişlerdi. Duruşma salonu buradaydı. Bu kafiri, Tzurillas'ı buraya getirdiler. Onu tanırırsınız, kendisi yeni kurulmuş günahkar kültün lideriydi, üç yıl boyunca şeytanın vaizliğini yapmıştı ve Trakya'da, Smyrna'da⁷⁴ ve bir çok başka bölgede çok sayıda kasabayı İsa'yı inkar etmeye ve şeytana tapmaya ikna etmişti. Yaşadığı o meşhur kırsal bölge çok kalabalık ve geniş bir alandı, hatırladığım kadarıyla da sizin de aşına olduğunuz Hristiyan kişilerle doluydu. O, kısa bir zaman içinde tüm bu insanları şeytana tapmaya ve ortodoks Hristiyan inancını inkar etmeye yönlendirdi. Sanıyorum, bu bölgede bin kadar hane vardı ve araştırdığım kadarıyla, son dönemde on taneden fazla Hristiyan aile kalmamıştı. Bunlar da, günahkarların aşağılamaları ve alaylarından iyice bunalmıştı ve kendileri de mahvolmanın eşiğindeydi. Tüm bu bozguna sebep olan ve hâlâ hayatta olan o günahkarı hepiniz gördünüz⁷⁵, bunun doğru olduğunu hepiniz öğrendiniz, karısını kapının önüne koymayanın kurtarılamayacağını söylediğini de biliyorsunuz. Bunu ve bir çok başka şeyi de uyguladı. İyi dinleyin, tüm bunları saflık ve erdemlilik adına değil Tanrı'nın yasasını ihlal etmek adına yapıyorlar. Bu günahkarı hakimın önüne zincirlerle bağlı halde getirdiler. Peki suçlama neydi? O mekandan biraz uzakta olan terk edilmiş bir değirmende bir kıza tecavüz etmişti. Suçlamayı genç kız yapmıştı, rezil adam tarafından kirletilen kız gözyaşları içindeydi. Yalnızca kız değil,

71) İmparator II. Basileios 976-1025; kardeşi VIII. Konstantinos eş-imparator 976-1025, tek başına imparator 1025-28.

72) Hypo; sözlük anlamı: "aşağıda."

73) III. Romanos Argyros, 1028-34. Opsikion bölgesinde yöneticilik yaptığına dair başka bir kanıt yoktur.

74) Haritaya bakınız.

75) Aslında Euthymius'un yazdığı dönemde hâlâ hayatta olan John Tzurillas hakkında herhangi bir sapkınlık suçlaması yapılmamıştır.

babası da gözyaşları içinde onu suçluyordu. Soylu bir haremağası olan Obarnakoumenon⁷⁶ günahkarın *pallium*'unu eline aldı ve alaycı bir şekilde şunları söyledi: "aziz peder, biz bu kutsal şeyleri halkın önünde bir ayin ya da tören olduğu zaman takıyoruz." Acmonia piskoposluğunun başrahibi ve *oikonomos*'u olan Konstantinos Galenos⁷⁷ şöyle yanıtladı: "Düşündüğünüz gibi değil, efendim, bu kişi o koyu renk kıyafetleri, siyah *pallium*'u ve *apostolokis*'i⁷⁸ İsa adına değil, Mesih karşıtı adına takmaktadır, çünkü kendisi sapkınların önde gidenidir." Piskopos, başrahibin bu sözlerini dinledikten sonra bozuldu, zira o günahkarı tanımıyordu. Onun yanından uzaklaştı ve ona hakaretler yağdırmaya başladı. Bu suçlamaların doğru olup olmadığına tanıklık etmek amacıyla orada bulunanlar da aynı şeyi yaptılar. Bu adamların insanlara karılarını terk etmelerini ve karılarına da kocalarını terk etmelerini öğütlemeleri konusunda iyi niyetli olmadıklarını artık anlayabilirsiniz. Bilmelisiniz ki, bu kafirler kutsal metinleri ve St Paul mektuplarını dillerinden eksik etmezler, peki o zaman kitapta ya da mektuplarda yazılı olan şu sözlere ne demeli: "Karısını boşayan kişi kurtarılmayacaktır."⁷⁹

Kafirler, kutsal vaftiz hakkında şunu söylerler: Vaftizde herhangi bir kutsiyet ya da inayet yoktur. O yalnızca su ve yağdan ibarettir ve bizim öğretilerimizden faydalananların vaftiz olmamaları gerekir; ancak insanlardan korkup da vaftiz edilen olursa da o kişi ne zarar görecektir ne de bir fayda sağlayacaktır.⁸⁰ Kafirler, saygıdeğer ve hayat veren haça, kutsal olmadığı gerekçesiyle boyun eğilmemesi gerektiğini öğretirler.⁸¹ Ateistler, salt ekmek ve şaraptan oluştuğunu öne sürdükleri kutsal komünüyona da küfrederekler.⁸² Kafirler, hiçbir insanın kutsal olmadığını ve

76) Ya da "Barnakoumenoi piskoposu" (bu isimde bir piskopos bilinmemektedir).

77) *Oikonomos*, piskoposun finansal danışmanıdır. Galenos ailesi yerel düzeydeki önemini sürdürmüştür; bakınız, Ahrweiler, "L'Histoire et la géographie de la région de Smyrne", *T & M* 1 (1965), s. 130; John Galenus, Smyrna liman yetkilisi, John Tzetzes'ten bir mektup almıştır.

78) *Pallium*, piskoposlar tarafından takılan gösterişli bir fular, *apostolokis* ise bir piskoposun takıldığı sırmalara verilen isimdir.

79) Kutsal metinlere dayanarak evliliğin savunulduğu uzunca bir bölüm çıkartılmıştır.

80) Paulikanlar'ın vaftiz yaklaşımı için bakınız, Keşiş Peter [8], madde 16; Bogomiller için bakınız, [25], madde 16.

81) Paulikan yaklaşımı için bakınız, Keşiş Peter [8], madde 13.

82) [25], madde 17'ye bakınız; Paulikanlar'a yönelik benzer suçlamalar için bakınız, Keşiş Peter [8], madde 12.

bu şekilde nitelenmemesi gerektiğini, çünkü yalnızca Tanrı'nın kutsal olduğunu söylerler.⁸³

Ateistler, rahiplik kurumunu da reddederler ve derler ki: “Bir rahip [kelime anlamıyla ‘ihtiyar’] nedir ki?” Kafirlerin sürekli olarak bizim inandığımız her şeye inandıklarını öne sürüp alenen herkese söylemeye ve öğretmeye cüret edemedikleri şeyler bunlardır. Halbuki karanlığın oğulları kendi dehlizlerinde takipçilerine daha önce sözü geçen kutsal metinlere inanılmaması gerektiğini öğretirler.⁸⁴

Bunların hünerlerini ve deliliklerini anlayabilmek için uzunca bir süre takip ettim. Benim yanımda ifade özgürlüğüne sahip olduklarını hissederek şeytani dualarını da ettiler. Bakın nasıl dua ediyorlar. Kafirlerin lideri yerini alıyor ve başlıyor: “Baba Oğul ve Kutsal Ruh'u kutsayalım.” Dua edenler yanıtıyor: “Doğrudur ve uygundur.” Bu şekilde daha önce anlattığımız gibi Babamız duasına başlıyor ve diz çöküyor. Hep beraber sanki efsunlanmışlar gibi başlarını sallıyorlar. Dua ederken doğruya dönmüyor, oldukları şekilde kalıyorlar.⁸⁵

Size kafirlerin başka bir hilesinden de bahsedeceğim, bunlar fark edilmemek için ortodokslarla birlikte dinsel toplantılara katılırlar. Kutsal metinler okunurken, günahkarların ya da kafirlerin sözü geçtiğinde, takipçilerine gizlice derler ki; “burası onlar hakkında,” yani ortodokslar hakkında; adil ve kutsal olanlardan bahsedildiğinde ise, “Bu bizi anlatıyor” derler.

Daha önce size Babamız duasından bahsedeceğimi söylemiştim, dinleyin. Kafirler, öğretilerinde İsa'nın şunları söylediğini öne sürerler: “Siz ise, dua edeceğiniz zaman odanıza girip kapıyı örtün ve gizlenmiş olan Babanıza dua edin. Gizlenmiş olan Babanız sizi alenen ödüllendirecektir.” [Matta 6.6] Burada “kiliseye” değil, “odanıza” yani misafir odanıza (*hospitis*), demiştir. Kafirler bu şekilde Kutsal Kilise'ye saldırırlar ve mezmurların boş tekrardan ibaret olduğunu ve Babamız duasından başkasını okumamamız gerektiğini iddia ederler.⁸⁶ O zaman, neden devam ediyorsunuz, kafirler, ikiye bölünmüş bir şekilde incili öğretmeye, siz ki

83) Buradaki “kutsal” kelimesi aynı zamanda “aziz” olarak da çevrilmiştir. Bogomiller'in azizleri inkarı için bakınız, [25], madde 11-12.

84) Ortodoks duruşu meşrulaştıran destekleyici metinler çıkarılmıştır.

85) Radoslav ayini için Ek 1'e bakınız.

86) Bakınız, Matta 6.7-9.

şeytanı görünen alemin rabbi ve *arkhon*'u olarak seçmişsiniz? Gökyüzü ve yeryüzünün otoritesi kutsal metinlerde yazılmış olduğu gibi Tanrımız İsa'ya ait değil mi? [Matta 28.18] Rabbimiz kendi elleriyle o lekesiz suretini sıradan bir kumaşın üzerine işleyip Abgar'a göndermedi mi, o kutsal suretini kutsal çiniye işlemedi mi?⁸⁷

Kutsal havari ve Tanrımız İsa'nın evanjelisti Luka Tanrı'nın kutsal anasını Tanrımız İsa'nın çocuk halini kollarına almış vaziyette kendi elleriyle resmetmedi mi?⁸⁸

Bunlar, Abgar'a gönderilen kutsal çizgilere eşit kutsallıktaki ikonalar değil midir ve yine bunlar günümüze dek Tanrı'nın himayesindeki sarayda korunmamış mıdır? Biz Hristiyanlar onlara gözümüz gibi bakıyor, özlem ve inançla tapıyor ve öpüyoruz.

Sizden sıradan halkı, özellikle kafirlerin akrabalarını ve dostlarını ve bu kafirlerle komşu olan ortodoksları uyarmanızı istiyorum. Sürekli olarak birbirinizi neyin iyi olduğu konusunda uyarın ki, yoldan çıkmayın. Yoldan çıkanlar, bir kez düşmüşlerdir, hem de öyle bir düşüş ki bu, bir daha asla doğrulamayacaklardır..... İçlerinden biri tövbe etmek istese bile şeytan tarafından zincirlendiği için bunu başaramayacaktır.....

Yokluğumda öğrencimi yoldan çıkaran sapkınlar, babaları onlara yardım etmemiş olsaydı, tüm şeytani uygulamalarını gerçekleştiremez, başının üzerinde tılsım okuyamaz ya da şeytana alenen secde edemezlerdi.⁸⁹ Daha önce sözünü ettiğimiz sırlar ona cesaret verdi ve kalbine kirli bir ruh yerleşti. Tam dört yıl boyunca öğrencim tövbe etti, ağladı ve dövündü. Gece gündüz demeden Tanrı'dan merhamet dilendi, ben de

87) Edessa Mendili -üzine İsa'nın suretinin mucizevi bir şekilde işlenmiş olduğu bir parça kumaş 944 yılında John Courcouas tarafından Konstantinopolis'e getirilmiştir. Bu kült Seramik kültüyle ilişkilendirilir. Bu da yine suretin mucizevi biçimde işlendiği bir çinidir. Bu çini onuncu asrın sonunda Edessa ya da Hieropolis'ten Konstantinopolis'e getirilmiştir. Kimi kaynaklar bu transferi 966 yılında Nikephoros Phokas olduğunu söylerken, diğer kaynaklar 974 yılında John Tzimis-kes'i işaret eder. Mendil ve Seramik ikona taraftarlarının temel argümanıdır ve popüler kültürün nesnesidir. Bakınız, Cameron, "The history of the image of Edessa"; Runciman, "Some remarks on the image of Edessa"; Hugh Eteriano, [36].

88) Stı Luka'nın Kutsal Bakire Meryem'in bir portresini çizdiği ve böyle bir portrenin imparatoriçe Eodokia tarafından imparatoriçe Pulcheria'ya verildiği iddialarına dair bakınız, Theodore Lector (*Ecc. Hist.*), PG 86.1, 165a 9-12. Daha sonra da bu tür portrelerin varolduğuna inanılmıştır.

89) "Babaları" kelimesiyle şeytan kastediliyor.

onunla birlikte dua ettim ve dövündüm. Onu ele geçiren kötücül şeytandan kurtulmanın bir yolunu bulamadım. Ta ki o Tanrımız İsa’nın hayat verici mezarına gidene kadar. Orada, Peter gibi, ağladı, bir kere de değil, defalarca ağladı ve kötücül şeytandan kurtulmayı başardı. Bu yalnızca öğrencimin başına gelmedi. Şeytan, uyuduğum zamanlarda benimle de uğraştı. Habis yaratık bana açık bir kitap gösterdi ve okumamı emretti, okurken Kutsal kitaptan şu kısmı fark ettim: “İnsanların önünde beni inkâr eden, ben de göklerde olan Babamın önünde inkâr edeceğim.” [Matta 10.33] O zaman bana hiddetle şöyle dedi: “Tanrı böyle demedi mi?” Ben onaylayınca, dedi ki: “Tanrı’yı açıkça inkar eden birini onunla yakınlaştırmaya nasıl cüret edersin?” Bunu söyleyip gitti ve yalnızca öfkeli değil, intikam ateşiyle de doluydu. Ama Tanrı bize yardım eder ve biz habis yaratığın tehditlerine boyun eğmemeliyiz.

Ateist Phundagiagitai halkının dinsizliğini size anlatmaya çalıştım, ki bu sayede bu sapkınlığın neleri kapsadığını bilmenizi istedim. Onlardan nefret edin ve uzak durun..... Tutukladığımız kafirin sorgu esnasında bana anlattığı kadarıyla size onlardan birinin bile olduğu mekandaki herkesin aynı görüşlere kapılacağını söylüyorum. Oruç tutar, dua eder gibi görünüp dindarlık maskesi takıyor olsalar da, kadın ya da erkek, hepsi şeytanın gerçek yardımcılarıdır ve onlarla aynı mekanı paylaşan herkese düşündüklerini ve yaptıklarını öğütleyen rehber ve öğretmenlerdir..... Kafirler hakkındaki tüm bu gerçekleri öğrendiğinize göre, onların sapkınlığının, dinsizliğinin ve yıkımlarının farkına varmış olmalısınız. Artık onlardan tamamen nefret edin ve uzak durun ki Tanrımız sonsuza dek zafer kazansın. Amen.

Ek (19)

Sapkm Sergius ve köpeği

[Bu öykü yalnızca A metninde mevcuttur.]

Değersiz Lykopetros'un takipçisi Sergius'la ilgili bir öykü anlatalım.¹ Bu Sergius, Ermenistan'da değersiz Peter'in yerini almıştı.....

Ermeniler'in tuttuğu Arzeberius orucunu, onlara Sergius kazandırmıştı.²

Bu Sergius..... Büyük Ermenistan'a bir öğretmen olarak geldiğinde ufak bir köpek edindi ve adını Arzeberius koydu. Kimi kasabalara ya da köylere büyü sanatını ve yeteneğini sergilemek için gideceğı zaman bu köpeğı önden gönderiyordu. Köpek, gönderildiğı köye ya da kasabaya geldiğinde, o yerdeki her kapının önünde havlıyor ve sanki öğretmenleri Sergius'un gelişini haber veriyordu. Kandırılmış biçareler, bunu bir

1) Bu öykü yalnızca A metninde bulunsa da, Lykopetros adlı kişilik başka yerlerde de anılır, bakınız, [16], dipnot 7. Lykopetros, Sergius/Tychicus ile ilişkilendirilse de, Bogomiller'le bir bağı olduğu anlaşılmamaktadır. Bu bölüm iki ayrı heretik hareketi ilişkilendirme çabasıyla yazılmış olabilir.

2) Sergius ve köpeğı hikayesi Ermeniler'in Büyük Perhiz'den önceki hafta üç gün boyunca tuttuğu Arzeberius orucuna (Ninova orucu olarak da bilinir) dair lekeleyici bir köken bulma çabasının ürünüdür.

işaret olarak algılıyor ve onu karşılamak, onurlandırmak, buyur etmek ve ondan taleplerde bulunmak için toplanıyorlardı..... o da işini görüyordu. Bir gün küçük köpek Sergius'un her zaman yaptığı gibi gönderdiği bir köye giderken yolda bir tavşanla karşılaştı ve onu kovalamaya başladı. Tavşanı kovalarken, önüne bir kurt çıktı, bu kurt köpeği yakaladı ve parçaladı. O sırada tarlasını sürmekte olan bir çiftçi olanları gördü. Sergius köye geldiğinde önden köpeğini gönderdiği köyün hiçbir sakini onu karşılamaya gelmemişti, o da insanları ayıplamaya ve suçlamaya girişti. Ama şöyle bir yanıt aldı: "Geleceğini bize kimse bildirmedi." Sergius dedi ki: "Arzebourtzius nerede?" Onun gelmediğini ve hiç kimsenin onu görmediğini söylediler. Bunu duyan Sergius çok üzüldü. Küçük köpek için bir arama yapıldı, büyük bir süre avı, aramalara rağmen bir şey bulunamadı. Daha sonra şu sözü geçen ve o gün tarlasını süren çiftçi çıkageldi ve onlara her şeyi, Arzebourtzius'un kurt tarafından nasıl parçalandığını anlattı.

20. Philippopolis’li Paulikanlar Peçenekler’le işbirliği yapıyor (1050)

Paulikanlar’ın bir kısmı Tephrike’deki kalelerinin çöküşünde hayatta kaldı, bunların daha sonra Güney İtalya’da Bizans ordusunda görevlendirilmeleri için [17]’ye bakınız. Bir kısmı, grubun doğu Anadolu’daki asıl yerleşim yerinde kaldı ve daha sonra imparator John Tzimiskes tarafından Philippopolis’e tehcir edildi (tehcir koşulları için [14]’e ve Girizgah’a bakınız). İmparatorun niyeti, Tuna’nın ötesinden kuzey sınırından gelecek saldırılara karşı onları kullanmaktı, ancak bu metinden de anlaşılacağı gibi, sadakatsiz çıktılar. Savaşçı olarak değerleri ve sürekli sadakatsizlikleri için [22]’ye bakınız.

Bu metnin yazarı, John Scylitzes, on birinci asrın ikinci yarısında 811-1057 arasını kapsayan bir *Synopsis historiarum* yazmıştır. Eserin amacı Theophanes’in çalışmasını ([1]’a’ya bakınız) devam ettirmektir. Çeviri için kullanılan metin, John Scylitzes, *Synopsis historiarum*, ed. Thurn, 1973, s. 741.

Philippopolis’teki Paulikanlar’dan Lacas isimli biri Epigambria’dan çıkıp Peçenekler’e sığındı², onlarla işbirliği yaparak Roma devletini tehlikeye attı. Dahası, Dobromir isimli bir başkası da Mesembria’da³ sorun çıkardı. Bu adamlar imparatora başkaldırmak istediler, ancak diğerleri-

1) Haritaya bakınız.

2) Tuna’nın kuzeyinde yerleşmiş, on birinci asrın ortalarından itibaren Bizans topraklarına sefer düzenlemiş göçebe bir Türk boyu.

3) Karadeniz kıyısında bir Bizans kasabası, haritaya bakınız.

nin dikkatsizliğine karşı önlem almak amacıyla ve de korktukları için bir işe girişmeden boyunlarında kölelik zincirini buldular ve bu zinciri kendi yaptıklarının sonucu olarak taktılar.

21. Patrik Kosmas'ın (1075-81) Bogomiller'e karşı bir mektubu

Bu mektup, aslında Kudüslü Kosmas olarak bilinen Kosmas isimli bir Patrik (1075-81) tarafından yazılmıştır. Kosmas II Atticus (1146-7) kısa süren hükümdarlığının büyük bölümünde kendisinin Bogomiller'i kayırdığına dair sahte suçlamaları savuşturmaya çalışmıştır ([32]'ye bakınız). Mektup Thessaly'deki Larissa metropolitine yazılmıştır ancak çok sayıda kişiye gönderilmiş bir genelgenin günümüze ulaşabilen bir kısmı olması da muhtemeldir. Gouillard'ın ortaya koyduğu gibi, bu mektup Çar Boril'in 1211'deki *Synodikon*'unun temelini oluşturmuş ve mektuptaki on iki lanet oraya da dahil edilmiştir. [41]

Çevirinin yapıldığı eser, Gouillard, "Une Source grecque du synodikon de Boril", *T & M* 4 (1970), s. 361-74.

Kutsal Efendimiz ve Ekümenik Patriğimiz Kosmas'ın Tanrı'nın Sevgili Kulu Larissa Metropolitine Ateist Heretiklerle İlgili Mektubu

.....Uzun süre önce kutsal atalarımız tarafından hak ettiği biçimde yok edilen ve ortadan kaldırılan Maniheizm karanlığı, bugün, halkımızın da gördüğü gibi, batı bölgesi olarak bilinen yerin büyük kısmını ihtiva eden tüm Bulgar ülkesine gizlice girmiş¹, burayı yıkımın eşiğine ge-

1) Batı bölgelerindeki Bogomilizm için, [19]'a bakınız.

tirmiştir. Halkımız kutsal ve ilahi kilise ile birlikte bunun üzerine düşünmüş ve bu türden bir kötücüllüğün çözümü için bundan başka bir yol bulamamıştır; her Pazar ve bayram günü bölgenizdeki tüm kutsal Katolik kiliseleri sözü geçen sapkınlığın çürümüş öğretilerini ve uygulamalarını lanetlemelidir, böylece sıradan insanlar, bunların sahte öğretilerinin Ortodoks Kilisesi tarafından reddedildiğini görerek kendilerini yoldan çıkaranlara sırt çevirebilecek, doğru ve düzgün olandan yana olabilecek ve Ortodoks cemaatine sığınabilecektir.

Lanete maruz kalacak olanlar bu kişilerdir ve bunlar şu şekilde lanetlenmelidir: [burada Çar Boril'in *Synodikon*'unda da listelenen on iki lanet verilmektedir, [41]'e bakınız].

Bunlar gibi olanların bu şekilde lanetlenmelerini sağlayınız. Bu mesele konusunda gevşek davranmayınız ve astlarınızın, rahiplerinizin, piskoposlarınızın konuyu hafife almalarına izin vermeyiniz. Kardeşlerimizin bu en sağlıklı yöntemle uyarılması konusunda özensiz davrananlar ya da bu konuda rüşvet yiyenler Tanrı'nın ve bizim gazabını üzerlerine çekeceklerdir. Elveda.

22. Alexios Komnenos (1081-1118) ve Paulikanlar

Alexios Komnenos'un 1083-1153 arasında yaşamış en büyük çocuğu Anna Komnena babasının hayatını ve dönemini övgüler eşliğinde anlatmıştır. Propagandayı amaçlıyor olması, kimi zaman eserinin tarihçesini zedelemiştir; bunun en iyi örneği için [24]'ün giriş kısmına bakabilirsiniz, ancak buradaki metinlerde böyle bir sorun yoktur.

Dinsel görüşleri heterodoks olsa da, Paulikanlar her dönemde Bizans ordusunda istihdam edilmiştir.¹

Peçenekler de (pagan oldukları halde) benzer biçimde kullanılmıştır. Bu üç paragraf onların her zaman sadık birlikler olmadığına ve imparatorun onları Bizans değerler sistemine zorla dahil etme çabalarına dair kanıt teşkil etmektedir. Bu çabaların geri tepmiş olabileceği ihtimali ikinci metinde görülebilir.

Çevirinin yapıldığı eser; Budé, ed. B. Leib.

(a) 5.3.2. [Philippopolis'li Paulikanlar 1081/2'de Robert Guiscard komutasındaki işgalci Norman ordusuna karşı düzenlenecek seferde Bizans ordusuna katılmaya çağrıldılar. Bizans ordusunun ilk yenilgisinin ardından Paulikanlar evlerine döndüler.]

1) [17]'ye bakınız; Zonaras (Bk. 18.23, s. 242) farklı bir açıklama getirmektedir: "O güne dek yasa dışı bir şekilde hizmet veren Maniheizt birliği ordudan uzaklaştırdı. Antik yasa Maniheiztler'in orduda görev yapmasını tamamen yasaklıyordu."

Maniheist Xantas ile Couleon yanlarındaki 2000 adamla birlikte emir verilmediği halde evlerine döndüler. İmparator onları acilen çağırdı ve onlar da geleceklerini söylediler, ancak gelmediler. İmparator ısrar etti, mektuplarında onlara hediyeler ve nişaneler vereceğini söyledi ama yine de gelmediler.

(b) 6.2.1-3. [1083 yılında, Normanlar'a yenilen Alexios, onları cezalandırmaya karar verdi. Metnin önemi, önde gelen Paulikanlar'ın dinsel görüşlerine karşı başkentte önemli görevlerde bulunduklarına dair ipuçları içermesinden kaynaklanmaktadır.]

Ardından [Paulikanlar] kendi ülkelerinde barışçıl yaşadılar ve hiçbir ihanete ya da saldırı işine karışmadılar. Bu nedenle, imparator Bizans'a dönerken onlara bir çok şey vaat ettiği bir mektup gönderdi ve yanına çağırdı. Paulikanlar, onun Keltler'e² karşı kazandığı zaferleri duyunca..... isteksiz de olsa, ona katılmaya karar verdiler. İmparator Mosynopolis'e³ varınca, civarda konakladı ve onların gelmesini bekledi. Vardıklarında ise, yoklama yapacağını söyledi ve her birinin isimlerini aldı. Sonra, arkasını döndü, yerini aldı ve Maniheist liderlere onar onar arkalarına doğru koşmalarını emretti. Ertesi gün genel bir yoklama da alacağını ve ismini yazdırmanın kapıdan çıkıp gidebileceğini de ekledi. O sırada onları ve atlarını yakalayıp her birini zincire vurarak daha önceden hazırlanmış hücrelere tıkmakla görevli adamlar pusuda bekliyordu.

Tamamı, sırayla ilerledi, hiç biri ne olacağını bilmiyordu ve diğerlerine neler olduğunu hiç düşünmeden içeri girdiler. Böylece hepsini zaptetmiş oldu. Bunların mallarına el koydu ve bu malları çarpışmalara ve tehlikelere kendisiyle birlikte atılan soylu askerlere dağıttı. Görevlendirilen bir başka kişi de bunların karılarını evlerinden aldı ve onları da kaleye hapsedti. Kısa süre sonra imparator Maniheist tutsaklara merhamet etti. Kutsal vaftize kendini teslim edenler affedildi. İmparator onları derinlemesine sorguladı, bu türden bir budalalığın sorumlusu olanları ortaya çıkardı ve bunları adalara hapsedti. Diğerlerini serbest bıraktı ve istedikleri yere gidebileceklerini söyledi. Bunlar da hızla işlerini en iyi şekilde halledebilecekleri memleketlerine döndüler.

(c) ve (d) metinleri Alexios'un 1114 yılındaki kuzey seferleri esnasında Paulikan liderlerini döndürme çabalarıyla ilgilidir. Bu seferler, imparatorluğun

2) Yani Normanlar'a karşı. Bu arkaik terimin kullanımı, aynen bir önceki cümlede Konstantinopolis'e Bizans demesi gibi, onun bilinçli arkaik tarzının bir ürünüdür.

3) Haritaya bakınız.

kuzey sınırlarını tehdit eden bir başka göçebe toplum olan Kumanlar'ın üzerine düzenlenmiştir. İmparator Paulikanlar'ın Ortodoksluğa dönmeleri halinde Bizans'a daha bağlı olacaklarına inanmış gibidir.

(c) 6.4.2. [Paulikan liderlerine verilen ceza beklenen etkiyi göstermedi.]

Autokrator, Nikephoros Botaniates tarafından Domestikos rütbesine yükseltilince⁴, Traulus isimli bir Maniheizt'i kendine hizmetçi olarak aldı. Onun vaftiz edilmesini sağladıktan sonra da Basilissa'nın hizmetçi kızlarından biriyle evlenmesini istedi. Bu adamın dört kız kardeşi vardı. Bir gün bu kızların ellerinden tüm malları alınmış halde tutuklandıklarını gördü. öfkelen-di, bu olayı kaldıramadı ve autokrator'un himayesinden kurtulma yollarını aramaya başladı..... akrabaları da ona katıldılar ve hep birlikte Belyatovo'ya⁵ kaçtılar. Burası, aşağısındaki vadiyi tamamen gören bir tepedeki küçük bir kaleydi. Kalenin terk edilmiş olduğunu görünce sahiplendiler ve oraya yerleştiler. Ardından oradan çıkarak günlük saldırılar düzenlediler ve Philippopolis kentine kadar ulaşarak çok daha fazla ganimet elde ettiler.

Bununla yetinmeyen Traulus Paristrion'da yaşayan İskitler'le⁶ bir anlaşma imzaladı, Glabinitza ile Dristra⁷ civarındaki kabile reisleriyle anlaştı ve İskit soylularından birinin kızıyla evlendi. İskit saldırıları aracılığıyla autokrator'a zarar vermek için elinden geleni yaptı. İmparator bu olanlara dair her gün bilgilendirilince ve neler olabileceğini anlayınca..... bir dokunulmazlık ve mutlak azat belgesi düzenledi ve bu adama gönderdi. ancak bir yengeç asla düz yürümeyi öğrenemez. Traulus dün neyse bugün de oydu; İskitler'le anlaşmaya devam etti ve çevredeki tüm bölgelere saldırmaları için her gün daha fazla birlik gönderdi.

(d) 14.8.3. [Philippopolis] üç tepeden oluşur, bu tepelerin her birinin etrafında güçlü ve yüksek bir duvar vardır. Duvarın yerle buluştuğu seviyede, hemen Eurüs'un yanında bir hendek bulunur..... Kent, bir çok yönden talih-sizdi, ancak özellikle orada bir çok dinsizin yaşıyor oluşu en kötüsüydü. Çünkü Ermeniler, bu şehri yeri geldiğinde⁸ sap-

4) 1079 civarı.

5) Tam yeri bilinmemekle birlikte, Marica vadisinde bir yerlerde olmalıdır (haritaya bakınız).

6) Burada sözü geçen İskitler aslında Peçenekler olmalı.

7) Paristrion, hemen Tuna'nın güneyindeki bölgedir. Haritaya bakınız.

8) [24]'e bakınız.

kınlıklarından bahsedeceğim Bogomiller'le ve o en dinsiz olan Paulikanlar'la birlikte ele geçirmişlerdi.

[...]

5. O takdire şayan imparator John Tzimiskes⁹, [bunları] alt etti ve köle yaptı. Oradan, Chalybi ve Armeniakon topraklarından alarak Trakya'ya yerleştirdi. Philippopolis civarında yaşamalarına izin verdi. Aynı anda, onları hem, tiranlar gibi ellerinde tuttukları güçlü burçlara sahip şehirlerden kopardı, hem de Trakya civarında sürekli gerçekleşen İskit akınlarına karşı güvenli bir garnizon olarak kullandı.

[...]

7. Bu şekilde, John Tzimiskes, Maniheist düşmanlarını müttefiklerimiz haline getirdi ve onları şu İskit göçebelerine karşı savaşma yetisine sahip bir güç seviyesine yükseltti. Ardından bu şehirler biraz nefes aldı ve sürekli gerçekleşen akınlardan kurtuldu. Ancak, doğaları icabı bağımsız olan ve emir almak istemeyen Maniheistler sonunda özlere döndüler. Philippopolis'in, çoğunluğu Maniheistler'den oluşan nüfusu, oradaki Hristiyanlar üzerinde terör estirdi, ellerindekileri aldı ve imparatorlar tarafından gönderilen elçilere kulak asmadı. Bunlar giderek çoğaldılar ve Philippopolis civarındaki her yer sapkınlarla doldu. Bunlara, Ermeniler'den oluşan başka bir habis topluluk ve Jacobitler'den oluşan başka bir grup da eklendi.¹⁰

[...]

9. Alexios, henüz Kumanlar'ın gelmediği Philippopolis'e vardığında... Maniheistler'i döndürmek gibi zorlu bir göreve soyundu... Şafak vaktinden ikindiye, hatta akşama, bazen de gecenin ikinci ya da üçüncü vaktine kadar onlara adamlar yolladı ve ortodoks inancını öğretti, bir yandan da sapkınlıklarının kötülüklerini anlattı. O zaman yanında, dinsel ve dünyevi konulardaki bilgisiyle tanınan ve Philippopolis piskoposluk bölgesinin piskoposu olan Nicaea'lı Eustathius¹¹ vardı. Tüm bunların yanı sıra ve hepsinden önemlisi, imparator, daha önce kutsal

9) John Tzimiskes ve Paulikanlar'ın tehciri için [14]'e bakınız.

10) Ermeniler'in onuncu asırda batıya doğru yayılmaları için, bakınız, Dédéyan, "L'immigration arménienne." Jacobitler, Antioch'un Monophysit patriği Jacob Baradeus'un (500-78) takipçileriydi. Bunlarla Paulikanlar arasındaki karışıklık için [17]'ye bakınız.

11) Bizzat Eustathius 1117'de, daha sonra bağışlanmış olsa da, İsa'nın ilahi ve insani doğalarının ilişkileri konusunda sapkın görüşlere sahip olmakla suçlanmıştı.

kitapları öğrettiği benim Caesar'ımı, Nikephoros'u da¹² yanında getirmişti. Bunun üzerine, Maniheistler'in büyük kısmı vakit geçirmeksizin rahiplere başvurdular, günah çıkardılar ve kutsal vaftizle onurlandırıldılar. Öte yandan, kutsal kitaplardan örnekler ve alıntılar veren ve bu şekilde tiksindirici öğretilerini kurtaracaklarını sanan... çok sayıda insan da vardı. yine imparatorla sürekli görüş alışverişinde bulunularak ve onun aralıksız talepleri üzerine bunların da büyük bölümü ikna oldular ve kutsal vaftizi kabul ettiler. [Ardından Alexios Kumanlar'ın üzerine yürüdü, bir çarpışma olmaksızın anlaşma sağladı ve Philippopolis'e döndü.]

14.9.3. Bu arada büyük oranda diğer Maniheistler'le aynı görüşleri taşıyan, öte yandan sapkın görüşlerde özellikle ayak direyen ve ikna çabalarına karşı direnmekte ısrarcı davranan, Tanrı sözlerini parçalara ayırmak ve uçlara çekmek konusunda marifetli olan Maniheist liderler, Couleon¹³, Cousinus ve bunlara ek olarak Pholus'a da adam yolladı... Onlarla her gün fikirlerini çarpıştırdı. [Ama] onları hiç bir şekilde ikna edemeyince pes etti. Onları başkente gönderdi ve Büyük Saray'ı çevreleyen revakları yerleştirmekle görevlendirdi. Planı işe yaradı ve her gün orada ve burada yüzlerce kişi Tanrı'nın saflarına geçti, böylece onun sayesinde ikna edilenlerin sayısı binlere hatta on binlere ulaştı.

4. Farklı yollarla, her türden sapkınlıkla kirletilmiş kentleri ve kasabaları ortodoks inancımıza kazandırdı. İçlerinden ön saflarda olanlara büyük hediyeler verdi ve onları ordusunun seçkin birliklerine yerleştirdi. Sıradan insanlarla, her gün sabanlar ve öküzlerle çalışan köylüleri karıları ve çocuklarıyla birlikte topladı. Onlar için Eurüs nehrinin diğer yakasında Philippopolis'in yanı başında bir şehir kurdu ve hepsini buraya yerleştirdi. Bu şehre Alexiopolis (ya da daha fazla bilinen adıyla Neocastron) adı verildi. Hepsine tarlalar ve bağlar dağıttı, evler ve gayrimenkuller verdi. Bu ödülleri resmileştirmeyi ihmal etmedi, her birini imparatorluk mührüyle birlikte teslim etti. Bu hediyelerin kullanım hakkını yalnızca alıcılarla sınırlamadı, çocuklara ve torunlara da miras bırakılabilmesini sağladı. Alıcılara bir şey olması durumunda karıları da verilen maldan pay alabilecekti.

12) Anna Komnena'nın kocası Nikephoros Bryennius (1062-1136).

13) Bu adamın geçmişi için (a)'ya bakınız.

5. ...İmparator gerekli tüm işleri hallettikten sonra... başkente döndü. Yine aynı tartışmalar bu defa Cousinus ile Couleon taraftarlarıyla imparator arasında devam etti. İmparator, bana göre daha zeki olan Couleon'u alt etti... ve onu sürümüzün en sadık koyunu yaptı. Cousinus ile Pholus'a gelince, bunlar çekişmeyi sürdürdüler. Bu nedenle imparator, onları Elephantine adıyla bilinen hapis haneye gönderdi. Çünkü bu kişiler Maniheiztler'in en kafir olanlarıydı ve insanları alenen çılgınlığa sürüklüyorlardı. İmparator bunların her türlü gereksinimini eli bol bir şekilde karşılayarak içinde bulundukları kötücüllükle ölmelerini engelledi.

23. Euthymius Zigabenus'un *Dogmatik Zırh* adlı kitabından Paulikanlar ve Messalianlar'a karşı bölümler

Euthymius Zigabenus'un *Dogmatik Zırh* adlı eserini yazması için görevlendirildiği dönemin koşulları Anna Komnena tarafından Bogomil Basileios'un yargılanmasını anlattığı eserinde [24] betimlenmiştir. Zigabenus, güvenilir kaynaklardan daha önceki sapkınlıkların tarihini anlatan materyaller toplamak peşindeydi ve referanslar konusunda özenliydi. Paulikanlar'ın inançlarını ve tarihini anlattığı eserin büyük kısmı Photius'tan alıntıydı. Bu eser ise Sicilyalı Peter'in eserinin bir yeniden yazımıydı. Bu şekilde yazılmayan görece kısa bir bölüm de kısmen Paulikanlar'ın kutsal kitap yorumlarına dairdi. Bu kısmın da Sicilyalı Peter'in kayıp üç vaazından alınmış olması muhtemeldir (bunlar için de [7]'ye bakınız) ancak bu kesin değildir. Messalianlar'la ilgili anlatısı da Messalian teriminin o dönemde nasıl anlaşıldığına dair bir fikir vermesi amacıyla dahil edilmiştir, çünkü bu isim on birinci ve on ikinci asırlarda Bogomiller için sıkça kullanılmıştır.

Paulikanlar'a Karşı

(a) PG 130, 1200 A1-14. [Paulikanlar] kötünün karanlık ve ateşin birleşiminden oluştuğunu söylerler, o zaman onlara sormak gerekir: "Onun oluşması için neden karanlık yeterli değildi ya da tek başına ateş? Kötücül gücün yaratılması için bu iki elementi kim birleştirdi?" Ateş hissedilebilir bir şey ise, onu kim üretti? Şayet kötücül güçten gel-

meysel, kötünün ateş ve karanlıktan geldiğini nasıl söylerler? Yok iyiden gelmeyse, İyî'nin hissedilebilir hiç bir şey yaratmadığını nasıl söyleyebilirler? Kötüyü yaratanın algılanabilir olduğunu söyleyemezlerdi, çünkü algılanabilir her şeyi İyî'ye atfetmişlerdi.

(b) 1200 B2-8. Bazıları, İyî Tanrı'nın yalnızca cennetin yaratıcısı olduğunu ve yeryüzünün ve ikisinin arasındakilerin yaratıcısının ise başkası olduğunu öne sürer. Bazıları ise (çünkü kâfirlik farklı şekillere bürünür) göklerin, yeryüzünün ve ikisi arasındaki her şeyin yaratıcısının şeytan olduğunu söylemeye cüret eder.

(c) 1207 B2-D8. "O mülküne geldi, ama mülkü Onu kabul etmedi. [Yuhanna 1.11] Dönekler, "mülkü"nün "peygamberlerin sözleri" olduğunu ve İsa'nın bu sözlerle geldiğini ama bu sözlerin onu kabul etmediğini söylüyorlar -şu kibirli budalalıklarına ve utanmazlıklarına bakar mısınız. öncelikle, bir yandan bizzat peygamberlerin şeytanın yaratıcısı olduğunu ve vahiyleri ondan aldıklarını söylerken, bir yandan da peygamberlerin sözlerinin İsa'ya ait olduğunu nasıl iddia edebilirler? Ayrıca, İsa "peygamberlerin sözlerine" nasıl gelebildi? öncelikle, kendi iddialarına göre, o başkalarına gitmişti ve peygamberlerin sözleri de başkalarına aitti, çünkü İyî Tanrı tarafından değil bir başkası¹ tarafından vahyedilmişlerdi. Dahası, İsa kimlere Tanrı'nın oğulları olma gücünü verdi? Peygamberlerin sözlerine mi? Bu tam anlamıyla saçmalıktır. Eğer sözler Tanrı'dan geldiyse, bu nedenle Tanrı'nın mülkü olma gücünü taşırlar; yok eğer şeytandan geldiyse, nasıl Tanrı'nın oğlu olabilirler? ayrıca, ne tür bir kehanet sözü kökünü "kandan ve insan iradesinden" ve "bedenin isteğinden" alır? Zira kutsal kitap şöyle devam ediyor: "Onlar ne kandan ne insan iradesinden ne de bedenin isteğinden doğdular, onlar Tanrı'dan doğdular." [Yuhanna 1.13] "Kandan doğan" ve kandan doğmayan sözler hangileridir? O zaman, demek oluyor ki, dünyaya "mülk" demektedir, zira başka bir yerde de takipçilerine şöyle der: "İşte, hepinizin dağılarak kendi mülküne gideceği zaman geliyor, hatta geldi bile." [Yuhanna 16.32] Buradaki "mülk" ne anlama gelmektedir acaba? Peygamberlerin sözlerinden mi bahsediyor yoksa her bir takip-

1) "başkası" teriminin Eski Ahit'in Tanrısı için kullanımı patriklik kaynaklarında ikinci asır Marcionizm'inin inanç sistemine atfedilen bir niteliktir.

çinin şahsi evi ve mülkünden mi? Burada da, “mülk” kelimesi akılsızların iddia ettiği gibi “peygamber sözleri” değil her bir adamın evi ve mülkü anlamına gelir. Yani “O mülküne geldi, ama mülkü Onu kabul etmedi” cümlesinde, “mülk” “algılanabilir dünya” anlamındadır -onun mülkü ve yaratısı budur.

(d) 1209 D1-11. Şeytanın yeryüzündeki her şeyi yönettiği şeklindeki inançlarına kanıt olarak sapkınlar şunu öne sürerler. Yoldan çıkmalaryının sebebi, şeytanın İsa'ya dünyanın tüm krallıklarını göstererek şunu demesidir: “Ayaklarıma kapanır ve bana taparsan sana tüm bunları vereceğim.” [Matta 4.9] Aslında bu sözler onları çürütmektedir. Çünkü şeytan hiç bir krallığı yönetmemektedir. O yalancılardan önde gidenidir, Rabbimizin öğrettiği gibi asla doğruyu söylemez, bu nedenle yeryüzündeki her şeyin efendisi de değildir.

(e) 1215 D1-3; 1217 B6-11; B15-C11; 1220 B10-C1. Neden “cennet-teki” Kudüs'ü Tanrı'nın anası olarak görüyorsunuz?2 Bu saçmalığı size hangi kutsal metin ya da aziz öğretti?.. Hem Tanrı hem insan olan Rab-bimiz İsa Mesih'in bedenini kutsal bakire Meryem'in doğurduğuna da-ir, sizin tek kabul ettiğiniz kitaplar olan kutsal metinlerde ve havarinin mektuplarında çok sayıda kanıt vardır... Bu metinlerle köşeye sıkışıp, İsa'nın bedenini cennetten indirdiği şeklinde saçma bir hikaye uydurmak zorunda kalan bu kişilere, şu yanıt verelim: “İsa'nın bedeni gök-sel olsaydı, insani deneyimlere açık olmazdı -masum olanları kastedi-yorum, yani açlık, susuzluk, uyku, yorgunluk, keder, gözyaşı ve ben-zerleri gibi. Eğer o, Söz'ün tek varlıkta birleştiği göksel bir kişi olsaydı, bedeni dünyevi bedenler gibi ölümlü ve çürüyebilir olmazdı.” Ama on-lar diyor ki: “Kutsal kitapta Rab şöyle sesleniyor: ‘O gökten inen, cen-netteki insanoğlu dışında, hiç kimse göğe çıkmamıştır.’ [Yuhanna 3.13] ve havari de şöyle diyor: ‘İlk adam yerden yani topraktandır, ikinci adam göktendir.’ [1 Cor. 15.47] Görüyor usunuz her iki cümle de onu göksel bir varlık olarak gösteriyor.”

(f) 1225 C5-12. Eğer şeytan eski dönemlerin yasa koyucusuysa, ger-çeğin Kaynağı şunu nasıl söyler: “Kutsal yazıları araştırın, çünkü ebedi

2) Keşiş Peter [8], madde 11.

yaşamı onların içinde bulacaksınız.” [Yuhanna 5.39] Kutsal yazılardan kastı Musa’nın ve diğer peygamberlerin kitaplarıdır. Çünkü Yeni Ahit kitapları o zaman henüz yoktur.

Messalianlar’a Karşı

(g) 1273 B2-C3, D9-12; 1276 A5-8, B6-7, C13;1277 A12-B11; 1288 C5-10; 1289 C1-5. Messalian sapkınlığı Valens ve Valentinian zamanında türemiştir. Kelime Yunanca’ya çevrildiğinde, “dua edenler” anlamına gelir. Bunlar, duadan sıkça söz ederler... kastettikleri hem Babamız gibi niyazlardır, hem de dinsizliğe iyice bulaşmış olanların bildiği fakat komik dili ve şeytani tılsımı nedeniyle okuyamayacak olanların bilmediği bir başka duadır [epode]³ ... Bu kişiler, Baba Oğul ve Kutsal Ruh’tan oluşan üçlemenin bir varlığa dönüşeceğini söylerler. Bu fikri Sabellianlar’dan çalmışlardır... İlahi doğanın kolayca değişebileceğini, kendini istediği herhangi bir şeye çevirebileceğini ve hak eden kişilerin ruhlarına girebileceğini iddia ederler... Tanrı’nın tohumu ve Söz’ünün Tanrı’nın Anası’nın rahmine düştüğünü söylerler... Kutsal vaftizin günahın sebeplerini ortadan kaldıramayacağını iddia ederler... Doğan her çocuğun atamız Adem’den hem doğasını hem de ibislere olan köleliğini miras aldığını ve o doğaya kendi içinde yaşayan ve onu etkileyen bir iblisi kattığını ve ne kutsal vaftizle ne de kutsal başka bir pratikle bunun çıkarılamayacağını; onun yalnızca dua eden insan tarafından öksürülerek ve tükürülerek çıkarılabileceğini öne sürerler... Doğuştan içeride olan iblisin dışarı atılmasının ardından kişi artık Kutsal Ruh’u içine yerleştirmiştir ve Kutsal Teslis’i kavramıştır, bu nedenle herhangi bir ibadete gerek kalmaz... Sahte din adamları seçip onları diyakoz ve rahip yaparlar, böylece güç ve otorite sahibi olurlar. Aynı zamanda, manastır tarzı yaşam sürerler, bu sayede dikkatleri çekmeyip çoğunluğu kandırabilirler...

Hiç çekinmeden yemin eder ve sözler verirler... özellikle de Messalianizm ile suçlandıklarında.....

3) [19]’daki benzer kullanıma bakınız.

24. Bogomil Basileios'un davasına dair Anna Komnena'nın anlattıkları (1098)

Anna Komnena (1083-1153), kardeşi John'u tahttan indirip yerine kocasını geçirme girişimi başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra, politik arenadan uzak kalabileceği bir manastıra yerleşerek akademisyenlerin hamisi oldu ve babası Alexios'un biyografisini yazdı. Biyografide Alexios'un sapkınları cezalandırmasına özel yer verdi, babasının John Nilus ile Philippopolis'li Paulikanlar'ın peşine düşmesini anlattı ([22]'ye bakınız) ve Bogomil liderinin Konstantinopolis'te yargılanmasını ve idamını ayrıntılı betimlemelerle aktardı. Anlatısında, yargılama saltanatın son dönemlerinde gerçekleşmiş gibi gösterilmektedir, ancak bu yanıltıcıdır. Yargılamanın belirleyici tarihleri Patrik Gramerci Nikholas (1084-1111) ile *sebastokrator* Isaac'ın (1083) ölümleridir, bunlar için bakınız, Papachryssanthou, "La Date de la mort du *sebastocrator* Isaac Comnene."

Kullanılan metin, Bude baskısıdır, B. Leib tarafından hazırlanmıştır (3 cilt, Paris 1937-45).

8.1. Bundan sonra, saltanatın .. yılında1 yoğun bir sapkınlık dalgası belirdi; bu sapkınlık Kilise tarafından daha önce hiç görülmemiştir. İki en kötücül ve değersiz sapkınlık öğretisi birleşti; biri eski zamanlarda Maniheistler, bizim zamanımızda Paulikanlar olarak bilinen sapkınlık²,

1) El yazmasında tarih boş bırakılmıştır.

2) [7] ve [8]'e bakınız.

diğeri ise Massalian rezilliği idi.³

Bogomiller'in öğretisi işte bu şekilde, Maniheistler ile Massalianlar'ın bir birleşimi idi. Bu sapkınlığın babamın döneminden de önce varolduğu açık, ancak bu zaman dek saptanamamıştı. Bogomil mezhebi gizlenmek konusunda oldukça yetenekliydi. Bir Bogomil'de asla sıradan bir insan saç göremezsiniz; şeytan ya bir pelerinin ya da bir kukuletanın altına gizlenmiştir. Bir Bogomil'in ağırbaşlı bir ifadesi vardır, burnuna kadar sarınmıştır ve dümdüz yürür, ancak o vahşi bir kurttur.

3. Bogomiller'in ünü çoktan dört bir yana ulaşmıştı. Basileios adlı bir keşiş Bogomiller'in sapkınlığını yaymak konusunda çok hünerydi; havariler olarak adlandırdığı⁴ ve her daim yanında gezdirdiği on iki takipçisi vardı, takipçilerinden bazıları ahlaksız ve kötücül karaktere sahip kadınlardı ve kötülüğü her yana yayıyorlardı. Kötülük, çok sayıda ruha, bir alev misali saldırdı. İmparatorun ruhu da buna kayıtsız kalamadı ve sapkınlığı araştırmaya koyuldu. Bogomiller'den bazıları saraya getirildi. Bunlar, Basileios adlı birinin yol göstericileri ve Bogomil sapkınlığının başta gelen lideri olduğunu söylediler. Yakalananlardan, Diblatius adlı kişi, sorulara yanıt vermeyince işkenceye maruz kaldı. Bu defa adı geçen Basileios'u ve onun seçtiği havarileri ihbar etti. Bu nedenle imparator bu adam hakkında bir araştırma yaptı. Satanael'in⁵ baş savunucusu Basileios, sert ifadeli, seyrek sakallı ve uzun boyluydu ve bir keşiş görünümündeydi.

4. Vakit kaybetmeden imparator... adamı dinsel bir bahaneyle huzuruna çağırdı. Onu ayağa kalkarak karşıladı, onunla aynı koltukta ve masada oturdu... Onun takipçisi olmak istediğini ve yalnız kendisinin değil kardeşi *sebastokrator* Isaac'ın⁶ da hevesli olduğunu, onun söylediği her şeyi ilahi vahiy olarak gördüğünü, ruhunun kurtuluşunu sağlarsa ona her konuda itaat edeceğini söyledi. Dedi ki: "Saygıdeğer peder, sahip olduğunu erdeme gıpta ediyorum. Bana yüce öğretinizi anlatman

3) [25], 4 nolu dipnota bakınız.

4) Aynı şekilde Mani'nin de on iki "havarisi" olduğu iddiası vardı. Basileios'a yönelik bu suçlamanın tarihsel olarak doğruluğu tartışmalıdır. Basileios'un takipçilerinin açıklamaları için, [25], madde 22'ye bakınız.

5) Bizanslı Bogomiller arasında şeytana Satanael ve Samael adlarının verilmesine dair, [25], dipnot 3'e bakınız.

6) *Sebastokrator* Isaac'ın ölüm tarihi için, Papachrysanthou, "La Date de la mort du *sébastocrator* Isaac Comnène."

için sana yalvarıyorum, zira bizimkiler artık yararsızdır ve erdem kazandırmamaktadır.” İmparatorun kardeşi, *sebastokrator* da o anda ortaya çıktı ve rolünü oynadı.

5. Basileios sapkınlığın öğretilerini bir bir anlattı. Nasıl mı? Kadınların bölümüyle imparatorun odası arasına bir perde çekilmişti. Bu zavalı, her şeyi bir bir anlatırken ve her konuyu açıklığa kavuştururken, perdenin gerisindeki yazıcılar söylenen her şeyi yazıyordu... Bu lanetli adam... kiliselere, heyhat -bizim kutsal kiliselerimize- iblislerin tapınakları dedi; en yüce efendimizin Eti ve Kanını ve tarafımızdan kutsanmalarını bir hiçe indirgedi.

6. Peki sonra ne oldu? İmparator oyunu bitirdi, perdeyi indirdi. Tüm senato toplanmıştı, bütün yetkililer oradaydı, kilise meclisi hazırды.⁷ O dönemde başkentin yönetiminde o en kutsal patrik Gramerci Nikholas⁸ vardı. Nikholas, rezil öğretileri bir bir okudu, gerçek inkar edilemezdi. Ansızın o tıraşlı kafasıyla Basileios saldırıya geçti ve ateşe, kırbaça ve binlerce kez ölmeye bile direneceğini söyledi. Bu şaşırmış Bogomiller hiç bir cezanın onların canını acıtamayacağına, çünkü meleklerin onları odun yığınının arasından kurtaracağına inanıyorlardı... Odun yığınınında yakılmakla ve başka işkencelerle tehdit edilmesine karşın, [Basileios] iblis tarafından sıkıca tutulmuştu ve kendisi de Satanael'e sıkı sıkıya sarılmıştı. Cezaevine konuldu. İmparator defalarca yanına adam yolladı ve kafirliğini inkar etmesini istedi, ama o direndi ve imparatorun zorlamalarına yüz vermedi.

7. Onunla ilgili efsaneden de bahsetmeliyim. İmparator ona daha sert davranmaya başlamadan önce (itiraflarının ardından), zaman içinde imparatorun evlerine oldukça yakın bir yerde sırf onun yaşaması için inşa edilmiş küçük bir eve gitti. akşam vaktiydi ve gökteki yıldızlar açık havada pırıl pırıldılar. Ay ise akşamı aydınlatıyordu. Keşiş geceyarısına doğru odasına girince, odanın hemen üzerinden dolu misali taşlar yağmaya başladı. Taşları hiç bir el fırlatmadı, hiç bir insan o şeytani keşişe taş atmadı. Sanki imparatora açıklamalar yaparak bu sapkınlığın açık biçimde baskı altına alınacak olmasına neden olduğu için öfkeli olan Satanael'in kudurmuş iblisleri bu öfkeyi yansıtıyorlardı... Taş yağmuru-

7) İmparatorluğun yönetici sınıfında sapkınlığı kovuşturan benzer bir meclis için [32]'de Patrik Kosmas kovuşturmasının giriş kısmına bakınız.

8) Patrik 1084-1111.

nun hemen ardından, yer sarsıldı ve çatı kerestelerinin tamamı parçalandı.⁹

[...]

9. Bogomiller'in tüm sapkınlıklarını anlatmaya çalıştım, ancak Sappho'nun söylediği gibi (çünkü ben bir tarihçi ve bir kadını, Alexios'un en saygıdeğer ve en büyük çocuğuyum) utanç, karanlıkta kalmayı hak eden şeyleri anlatmamı engelledi... Prenses¹⁰ olan anneannemin ve tüm din adamlarının tanıdığı Zigabenus adlı bir keşiş vardı. Edebi yeteneği doruk noktasındaydı, retorik konusunda cahil olmasa da, öğretiler alanında daha donanımlıydı. İmparator ona adam yolladı ve tüm sapkınlıkları bir bir ortaya çıkarmakla, kutsal pederlerin bunları nasıl reddettiklerini anlatmakla, Bogomil sapkınlığını da Basileios'un anlattığı şekliyle bu listeye dahil etmekle görevlendirdi. İmparator bu kitaba "Dogmatik Zırh" adını verdi ve kitap hala bu adla anılmaktadır.

Şimdi Basileios'un idamına dönelim. İmparator, Basileios'un tüm takipçilerini ve yandaşlarını, özellikle de on iki havarisi olarak bilinenleri ülkenin dört bir yanından toplattı ve yargılattı. Bunlar gerçekten Basileios'un takipçileriydi. Sapkınlık, en büyük evlere dahi girmiş, veba çok sayıda kişiye bulaşmıştı. Bir defada hepsini, bu yaratıkları odun yığınınna dizdirtti, liderleri ve yönettiği korosunu hep birlikte. Teşhis edilen Bogomiller tutuklandı, içlerinden bazıları sapkınlıklarına bağlılık gösterirken, bazıları da şiddetle inkar etti... İmparator onlara inanmaya niyetli değildi... Gerçekten Hristiyan olanların anlaşılabilmesi için yeni bir yöntem keşfetti. Ertesi gün imparatorluk tahtındaki yerini aldı. Senatonun çok sayıda üyesi oradaydı, bilgili kutsal meclis ve Nazaret liderleri" de hazırды. Bogomil sapkınlığıyla suçlananların tamamı orta yerde toplandı. İmparator her birinin yeniden sorgulanmasını emretti. Bazıları Bogomil olduklarını itiraf ederken... diğerleri kesinlikle reddettiler ve Hristiyan olduklarını iddia ettiler... İmparator onlara hiddetle baktı ve dedi ki: "Bugün iki odun yığını kurulacak ve birinin zeminine bir haç ilıştırılacak. sizden bir tercih yapmanızı istiyorum. Bugün Hristiyan inancıyla ölmek isteyenler diğerlerinden ayrılın ve haç ilıştırılan odun yığınınna ilerlesin, Bogomil sapkınlığına bağlı kalanlar ise diğerin-

9) Lanetleme formülünün 5. maddesine bakınız, [41].

10) Bulgar Mary.

11) Keşişler için kullanılan bir Eski Ahit terimi.

de yakılacaktır. Sonuçta, Hıristiyan olanlar için Bogomil olmakla suçlanarak yaşamaktansa ölmek yeğdir. Haydi gidin ve tercih ettiğiniz yığına doğru ilerleyin.”

[...]

Mahkumlar hep birlikte götürüldüler ve meydana kalabalık toplandı. Tzykanisterion¹² adıyla bilinen yere... hızla odun yığınları kuruldu. Göğ-e kadar yükselen ateşler yakıldı. Bir yığına haç dikildi. Tamamı yakılacak olan suçlulara istedikleri yığını seçme hakkı tanındı. Kaderlerinin önüne geçemeyeceklerini göre bu kişiler arasından ortodoks olanlar haç olan yığına... ateistler ise... diğerine yöneldiler.

Tam hep birlikte odun yığınlarına atılacaklardı ki... bir imparatorluk emri geldi ve cellatlar durdular. Bu şekilde imparator kimlerin gerçekten Bogomil olduğunu sağlam bir şekilde öğrendi ve suçlanan Hıristiyanlar'ı serbest bıraktı... diğerlerini cezaevine gönderdi ve dinsiz Basileios'un havarilerini diğerlerinden ayrı tuttu. Ardından, bizzat onlara adamlar gönderdi ve habis kültlerini inkar etmeleri için talimatlar verdi. Diğerlerine gelince, Kutsal Kilise'nin en tecrübeli üyelerine bu kişilerle tek tek ilgilenmeleri ve onlara ortodoks inancını öğretmeleri emrini verdi... Bunlardan bazıları döndürüldü ve cezaevinden salındı, diğerleri ise sapkınlık içinde cezaevinde öldüler, ancak asla yiyecek ve giyecekten mahrum bırakılmadılar.

10. Basileios'a gelince, kutsal meclisin ve Nazaritler'in tüm üyeleri gerçekte bir heretik ve tam bir yüzüstü olan bu adamın odun yığnında yakılması gerektiğine hükmettiler. İmparator da bu kararı onayladı..... Böylece Hipodrom'da çok büyük bir odun yığını inşa edildi. Büyük bir çukur kazıldı ve tamamı kalın ağaçlardan toplanmış keresteler birbirine tutturuldu, odun yığını bir dağı andırıyordu. Odunlar ateşe verildince, etrafındaki düzlükte ve Hipodrom'un sahasında geniş bir kalabalık toplandı. Herkes neler olacağını görmek için sabırsızlanıyordu. Diğer tarafta da bir çarmıh kuruldu ve kafiye fikrini değiştirip çarmıhı seçebilme şansı tanındı..... Bu şekilde odun yığnından kurtulabilecekti.

Sapkınlar guruğu da liderleri Basileios'u izlemek için oradaydı. Basileios, tüm tehditleri ve cezaları küçümser bir tavırla belirdi ve odun yığnına yaklaşırken meleklerin kendisini alevlerden çekip çıkaracağını söyledi. Ardından şu Davud mezmurunu okudu: “Bu senin yanına gel-

12) Polo sahası.

meyecek, sen yalnızca gözlerinle seyredeceksin.” [Zebur 91.7-8] Kalabalık biraz açılıp ona odun yığınının korkutucu görüntüsünü izleme şansı verince (belli bir mesafeden bile ateşi hissedebiliyor ve yükselen alevleri görebiliyordu, sanki gürleyen ve fışkıran kıvılcımlar Hipodrom’un ortasındaki dikilitaşın tepesine kadar erişiyordu) gözükara adam ateşten ürker gibi oldu ve sıkıntıya kapıldı. Gözleri döndü, elleriyle dövündü, uyluklarına vurdu, sanki kendini kaybetmiş gibiydi.....

Onunla ilgili herkesin ağzında dolanan hikayeler nedeniyle, cellatlar Basileios’un çevresinde biriken iblislerin Tanrı’nın da izniyle bir takım mucizeler gerçekleştireceğinden ve hainin o devasa odun yığınının çekip çıkarılacağından, kalabalık içine karışacağından ve son kötülüğün ilkinden de korkunç olacağından ürüyorlardı. Bu nedenle bir deney yapmaya karar verdiler..... Cübbesini aldılar ve dediler ki: “görelim bakalım alevler giysilerine işleyecek mi?” Cübbeyi alevlerin ortasına fırlattılar. Basielois, kendisini kandıran iblise öyle inanmıştı ki, şöyle dedi: “Bakın, cübbem havada uçuyor.” Onlar ise yanan kumaşı kıvrımlarından tanıdılar; böylece onu kavradılar, kıyafetleriyle, ayakkabılarıyla ve her şeyiyle birlikte alevlerin içine attılar. Alevler, sanki ona kızgınmış gibi, kafiri öyle bir kül etti ki, ne bir et kokusu ne de alevlerin şeklinde bir değişim hissedildi, yalnızca ateşin orta yerinde ince bir duman tabakası belirdi.....

Basileios’un yıkıcı tarikatının kalan üyelerine gelince, coşkuya kapılan halk onları da zorla ateşe atmaya kalkıştılar ancak imparator buna izin vermedi. Bunların, Büyük Saray’ın sundurmalarında ve tünellerinde hapsedilmesini emretti..... Bu kişiler saraya nakledildiler ve buradaki tutukluluklarının ardından dinsiz bir şekilde öldüler.

25. Euthymius Zigabenus'un *Dogmatik Zırh* adlı kitabından Bogomiller'e karşı bölümler

Euthymius'a, yargılaması Anna Komnena tarafından anlatılan¹¹ [24]'e bakınız.

Bogomil lideri Basileios'u sorgulama görevi verilmişti. Komnena'nın aktardığına göre, yazdığı sapkınlıklar ansiklopedisi *Dogmatik Zırh*'a bu mezhebi de eklemekle yükümlüydü. O kısmın en ulaşılabilir versiyonu Migne'nin eserinde mevcuttur (PG 130. 1289d-1331d). Euthymius'un Bogomil liderini sorgulamasını anlatan başka bir metin de Utrecht'te Ficker tarafından (*Narratio*) yayımlanan bir on ikinci asır el yazmasıdır (*Die Phundagiagiten*, Leipzig, 1908). Metindeki ipuçlarına dayanarak eserin *Dogmatik Zırh*'tan önce yazıldığı söylenebilir. *Narratio*'da, Euthymius sapkınlığa dair somut bilgiler vermeye çalışmış, yalnızca gerekli yerlerde eleştirisini güçlendirecek yorumlar yapmıştır. *Zırh*'ın Bogomil karşıtı bölümünde Euthymius elindeki bilgileri daha mantıklı bir sıraya dizmiş ve sapkınlıkları çürütmek ve Ortodoks duruşu sağlamlaştırmak için özen göstermiştir. Aynı zamanda okuyucuyu benzer görüşlere sahip daha eski sapkınlıkları da çürüttüğü başka bölümlere göndermelerle yönlendirmiştir. *Narratio*'daki tüm Bogomilizm materyali *Zırh*'ta da kullanılmıştır, ancak burada farklı bir sıra izlenmiştir. Her iki metin de Matta inciline dair Bogomil yorumlarını içeren uzunca bir bölümle bitmektedir. Bu, günümüze ulaşmış tek Hristiyan düalist yorumdur² ve bu nedenle sıra dışı bir ilgiyi hak etmektedir.

2) [16, d]'de Matta İncili üzerine yapılan yorumlara dair bir gönderine bulunmaktadır, ancak onun içeriği bu metinle denk tutulamaz.

* Çeviri, *Dogmatik Zırh* metninden yapılmıştır, *Narratio*'daki kayda değer farklılıklar dipnotlarda belirtilmiştir.³

Euthymius'un eleştirileri, çoğu durumda es geçilmekle birlikte, Bogomilizm'e dair yorumlarının aydınlatılmasına yarayacak durumlarda ya da kendisinin ve karşıtlarının ortak bir dünya görüşünü paylaştığı durumlarda verilmiştir. Euthymius'un sapkınlığın "arkeolojisi" olarak tanımladığı *Narratio*'dan alınan bölüm yani yeni dönemlere verilen talimatname bir ek olarak sunulmuştur. Her ne kadar bu ek *Zırh*'ta bulunamayacak fazladan bir bilgi vermiyor olsa da Bogomil ilmihaline dair elimizdeki tek tutarlı kaynaktır.

Giriş

Bogomil sapkınlığının başlangıcı bizim kuşağımızdan çok önce değildi. Bogomilizm, Messalian sapkınlığının bir parçasıdır ve büyük oranda onun öğretilerini sahipler⁴ ve yozlaşmayı artıracak biçimde fazladan niteliklere de sahipti.⁵

Bu sapkınlık, liderini ustaca ve övgüye değer şekilde yakalayan imparator Alexios⁶ zamanında tespit edildi. Bu kişi, bir doktor ya da aslında bir yıkıcı, bir mikrop, bir bela ve her türlü kötülüğün kaynağı olan Basileios idi. İmparator onu huzuruna çağırdı, saygıyla karşıladı, koltuğunu paylaşarak onurlandırdı, onunla kibarca ve uzlaşmacı bir söyleşi gerçekleştirdi, zekice onun takipçisi olmayı ister gibi yaparak bir çok kişiyi yıkıma sürüklemiş bu adamı kandırdı. Zekasıyla ve sağduyusuyla-

3) Bu farklılıkların en yaygını Ficker metninde Şeytanil yerine Samael adının kullanılmasıdır. Şeytanil'in cennetten düştükten sonra Şeytan olarak adlandırılmasını anlatan bölüm Konstantinopolisli Bogomiller'in Şeytanil biçimini kullandıklarını ispatlamaktadır. Öte yandan bu iki versiyon da yaygındır. Yahudi geleneğinde Samael ölüm meleğidir; bu adın en eski kullanımı Etiyopya kökenli *İdris Kitabı*'ndadır. Samael'in Cennet bahçesinde iken yılan formuna girdiği efsane *Baruch Kıyameti* (4.9) adlı kitapta geçer. Samael, *Yeşaya'nın Yühselişi*'nde de görülür (NTA II, s. 645). Onun Kabil'in babası olduğu Yaradılış 3.6'da anlatılır (*Sources chrétiennes* 245; *Targum du Pentateuque*, I, 91 R. le Déaut ve J. Robert). Şeytanil adı ise ilk kez Bartholomeos İncili'nde (NTA I, 497) geçer. Bu çalışma, beşinci asra aittir. Mevcut eser İsa ile Şeytan'ın kardeş oldukları biçimindeki Bogomil görüşünü desteklemektedir. Aynı zamanda, Dando, "Satanael"e de bakınız.

4) Messalian/Massalian sapkınlığı dördüncü asırda Suriye'de ortaya çıkmıştır. Euthymius Zigabenus'un çalışmasına göre (PG 130.1273 [23,g]) bu öğretinin temel karakteristiği, her insanın içine yerleşmiş olan şeytanın çıkarılması için vecit halinde dua edilmesini şart koşmasıdır.

5) Ficker metninde şu kısım eklenmiştir: "Yakın zamanlara dek dindarlık maskesi yüzünden yalnızca sıradan insanlar değil algısı keskin kişiler tarafından bile anlaşılmıyorlardı."

6) Alexios Komnenos (1081-1118).

la, bu çürümüş ve rezilleşmiş ihtiyarın tüm habisliğini ortaya çıkardı. Bu şekilde, her türlü vahşi hayvanı ininden çıkarır gibi, onun kalbinin karanlığındaki tüm pislikleri ortaya serdi, sorguculuğundaki deha sayesinde çok yönlü zehirli öğretilerini deşifre etti. Böylece o budala ihtiyarı dize getirdi ve bana bunu ve sözü geçen sapkınlığın gülünç sırlarına karşı kazanılan zaferi yazmamı emretti.

1. Musa'nın bütün kitaplarını⁷ ve onlarda adı geçen Tanrı'yı, Tanrı'yı onurlandıran adil adamları ve elbette sonradan gelen kitapları da, Şeytanın planına uygun olarak yazıldıkları gerekçesiyle reddederler. Tanrım, bunların görüşlerini kayda geçiren bizlere merhamet et! Bu adamlar, yalnızca yedi kitabı kabul eder ve büyük saygı gösterirler: bunlar, Zebur, on altı Peygamber, Matta, Markos, Luka, Yuhanna ve yedinci kitap olarak da Havarilerin İşleri ile birlikte Yüce John'un Mektupları ve Vahyi. Çünkü, derler ki, "Bilgelik kendi evini yaptı, yedi direğini yonttu." [özdeyişler, 9.1] Bunu şöyle yorumlarlar: "ev" kelimesi, onların çürümüş meclisini, "direk" kelimesi de onlarınkiyle sayıca eşit kitapları niteler. Musa'nın kitaplarını ve ardından gelenleri reddetmeyi Paulikanlar'dan öğrenmişlerdir..... Fark etmelisiniz ki, Musa'nın kitaplarını küçümserken kendi duruşlarını güçlendirmek için kurnazca onlardan alıntı yaparlar. İçlerinden biri adını verdiğim bu yedi kitapta geçen deyişler nedeniyle köşeye sıkışıp doğruya yönelmek zorunda kalsa bile, kaçmayı başarmak için alegoriye sığınırılar.⁸

2. Cahilleri kandırmak amacıyla Baba Oğul ve Kutsal Ruh'a inandıklarını söylerler, ama bu üç isimle Baba'yı kastederler. Onun bir insan yüzü vardır ve her bir tapınaktan biri Oğul'a biri de Ruh'a olmak üzere ışınlar yollar. Yani inançları, asla gerçek olmayan, fiziksel bir biçime bürünmüş anormal bir Tanrıya yöneliktir. Baba'yı üç isimle adlandırma geleneğini Sabellius sapkınlığından almışlardır.....⁹

3. Oğul ve Kutsal Ruh'un, ilk önce çıkmış oldukları Baba'ya döneceklerini, üç adet yüze sahip Baba'nın 5033 yıl sonra insan görüntüsü için-

7) Hem Paulikanlar hem de Bogomiller Tevrat'ın beş kitabını reddederler, Sicilyalı Peter'e bakınız.

8) Terimler sözlüğüne bakınız.

9) Bizanslı yazarlar Sabellius'u (üçüncü asır başı) Teslis'e dair sapkın görüşlerin başlatıcısı olarak görürler. Sabellius, Tanrısal Yapı'nın tekliliğini vurgulamış, bu nedenle ete kemiğe bürünme konusunda şüpheye düşmüştür. Burada ona atfedilen öğretisi dördüncü asırda İsa ile Baba Tanrı arasındaki ilişkiye dair tartışmalarla ilişkilidir.

de ama bedensiz ve yeniden tek görünüşlü olacağını öne sürerler.¹⁰ Akılsızlığın bu kadarına da pes doğrusu.

4. Şimşeğin sesi evanjelist John'un şu sözlerine karşın, 5000 yılına değin¹¹ Oğul ve Ruh'un olmadığını, sonradan köklerine ve isimlerine kavuştuklarını söylerler: "Başlangıçta Söz vardı ve Söz Tanrı'yıydı ve Söz Tanrı'ydı." [Yuhanna 1.1]

5. Baba'nın Kutsal Ruh'un babası olduğunu¹² ve ruhani bir şekilde Yahuda ile on bir havarinin de babası olduğunu söylerler. İncil'den şu alıntıyı yapar ve bunun Kutsal Teslis ile ilgili olduğunu iddia ederler¹³: "İbrahim, İshak'ın babasıydı. İshak, Yakup'un babası; Yakup da Yahuda ve onun kardeşlerinin babasıydı." [Matta 1.2]

6. Bizzat kurtarıcının Şeytan olarak adlandırdığı iblisin aynı zamanda Tanrı'nın Şeytanil¹⁴ adlı oğlu olduğunu söylerler; o, Oğul'dan, Söz'den önce gelir ve ilk doğan olduğu için daha güçlüdür. Ayrıca birbirleriyle kardeşlerdir. Şeytan¹⁵; Tanrı'nın vekili, temsilcisidir, onunla aynı şekle sahiptir ve aynı biçimde giyinir. Bir tahtın üzerinde hemen onun sağ elinin altında oturur ve hemen onun ardından onurlandırılmayı hak eder. Bu durumun verdiği keyifle kendinden geçen ve sağduyusunu yitiren Şeytan bir başkaldırı tezgâhlar ve bu sayede bir takım yönetici güçleri denemiş olur. üstlerindeki vazifelerin ağırlığını azaltmak isteyenlerin kendisini izlemelerini ve Baba'dan ayrılmak yolunda kendisine katılmalarını öğütler. Bu saçmalığın kanıtı olarak Bogomiller, Luka İncili'ndeki borçluların güvenilirliğini zedeleyen adaletsiz kâhya hikâye-

10) Bizans döneminin dünyanın yaşı hakkındaki baskın görüşü burada verilmektedir; Bogomiller İsa'nın yeniden dirilişinin (otuz üç yıllık dünyevi hayatının ardından) zamanın sonu ve yeni yararımın başlangıcı olduğunu düşünürler. F. Loofs ("Das Nicänum" *Festgabe K. Muller*, s. 68-82) Teslis'in bir açıdan yaradılışın başlangıcından zamanın sonuna dek süreceği fikrinin erken dönem Teslisçi öğretiye ait olduğuna inanır. Onun alıntı yaptığı hiçbir yazar ilahi gücün yayılmasına ya da geri çekilmesine veya Teslis'in insan görünüşünde olmasına değinmez. Buradaki "insan görünüşü" fikri ya saf Bogomil düşüncesinin bir örneğidir ya da onların görüşlerinin maksatlı bir şekilde çarpıtılmasıdır. Ficker: "Derler ki, Oğul Baba'nın Sözü, Kutsal Ruh ise Oğul'un Sözü'dür."

11) Ficker: 5500 yılına değin.

12) Ficker: "Derler ki, Baba Oğul'u meydana getirdi, Oğul da Kutsal Ruh'u."

13) Kutsal Ruh'un meydana getirildiğini, dolayısıyla onun İsa'nın küçük kardeşi olduğunu söyledikleri iddiası Konstantinopolisli Macedonius taraftarlarına yöneltilmiştir (Hanson, *The search for the Christian doctrine of God*, s. 754). Eski Ahit'i tanımayan Bogomiller İsa'nın kutsal kitaplardaki soyağaçlarını yorumlamak zorundaydılar.

14) Ficker: "Derler ki, Baba'nın oğlu Samael Oğul ve Söz'den önce gelir."

15) Ficker: "Sanael".

sini anlatırlar. [Luka 16.1-13] Bu kâhyanın Şeytanil olduğunu ve bu hikayenin onun için anlatıldığını öne sürerler. Daha sonra, fazlasıyla ağır vazifelerini ve başka aşırı talepleri azaltmak isteyen şu adı geçen meleklere şöyle demiştir: “Bulutların üstüne çıkacak,

Kendimi Yüceler Yücesi'yle eşit kılacağım.” [Yeşaya 14.14] Onlar da bu sözlerden etkilenmiş ve tezgâha ortak olmuşlardır. Tanrı olanları görünce hepsini birlikte aşağıya fırlatmıştır.....

7. Şeytanil'in¹⁶ yukarıdan atıldığını ve suların üzerinde oturamadığını söylerler, “Zira yeryüzü” derler, “görünmez ve hazırlanmamıştı.” Ancak Tanrı'nın şekline ve kıyafetlerine sahip olduğundan ve kendisiyle birlikte düşen güçleri yönetmek ve kışkırtmak konusunda Demiurge'nin¹⁷ gücüne sahip olduğundan demiştir ki: “Tanrı cenneti ve yeryüzünü yaratmışsa (çünkü demiştir ki: ‘başlangıçta Tanrı cenneti ve yeryüzünü yarattı’) ben de ikinci Tanrı olarak¹⁸ ikinci bir cennet yaratacağım ve geri kalanları da düzene sokacağım.” “Gökyüzü ol” demiş ve gökyüzü oluşmuştur. “Şu ve bu şekilde olun” demiştir ve her şey oluşmuştur. İkinci cenneti süslemiş, suyu yeryüzünden çekip almış ve Yaradılış kitabının tasvir ettiği gibi kendisine uygun görünen yerlere dağıtmıştır. Yeryüzünü süslemiş, güzelleştirmiş, yerden biten her şeyi, hayvanları ve geri kalanları yaratmış, burayı hem kendisi hem de kendisiyle birlikte başkaldıranlar için bir yuvaya dönüştürmüştür. Sonra Adem'in topraktan oluşturduğu bedenini suyla yoğurmuş, onu ayağa kaldırmış, ardından sağ ayağına bir ıslaklık süzölmüş, büyük tırnağından dışarı sızmış, yere doğru kıvrılarak ilerleyip bir yılan şekline bürünmüştür. Şeytanil¹⁹, onun içindeki havayı da bir araya getirmiş, yoğurduğu bedene hava üflemiş ve üflediği hava aynı şekilde sağ ayağına doğru ilerlemiş, büyük tırnağından sızarak kıvrılan damlanın içine girmiştir. Bu şey aniden canlanmış ve turnaktan ayrılarak farklılaşmıştır. Bu nedenle, yani içine giren Şeytanil²⁰ nefesi sayesinde, zeki ve akıllı²¹ olmuştur.²²

16) Ficker: “Samael”.

17) Demiurge: Yaratıcı.

18) Şeytanın Tanrı'nın ikinci oğlu olduğuna dair bakınız, sahte Psellus [34].

19) Ficker: “Samael”.

20) Ficker: “Samael”.

21) Ficker: “Derler ki, akılsız vahşiler arasında yalnızca yılan, mükemmel olmasa da, akla ve manüğe sahiptir, bu nedenle kutsal metinlerde kurnaz olarak anılır (Yaradılış 3.1). Çünkü Samael tarafından üflenen nefes Adem'in içinden geçerek onun içine girmiş ve oraya yerleşmiştir.”

22) Tıpatıp olmasa da benzer bir Bogornil efsanesi için [19]'a bakınız.

Yeni yaratıcı bunu görüp boşa uğraştığını anlayınca, İyi Tanrı'ya bir elçi göndermiş ve nefesini yollamasını istemiştir. Böylece yaşama kavuşturulacak olan insan ikisi arasında paylaşılacak ve kovulan meleklerin cennetindeki yerler insan nesli tarafından doldurulacaktır. Tanrı, iyi olduğu için, bu teklifi kabul etmiş ve Şeytanil'in²³ şekil verdiği şeye üflemiş ve insan ansızın görkemli bir bedene ve çok sayıda inceliğe sahip yaşayan bir ruha dönüşmüştür.²⁴

Sonra, Havva da aynı şekilde yapılmış ve aynı nurla parlatılmıştır. Şeytanil²⁵ ise kıskanmış ve pişman olmuş, bizzat yarattığı varlığa karşı plan yapmaya kalkışmıştır. Yılanın gizli kısımlarına saklanmış, Havva'yı ayartmış, onunla sevişerek hamile kalmasını sağlamıştır, böylece tohumları Adem'in tohumlarına baskın gelecek ve onların çoğalıp yayılmalarını engelleyecektir. Zamanla Havva doğum sancısı çekmiş ve Şeytanil'le²⁶ olan ilişkisinden Kabil'i ve ikiz kız kardeşi Calomena'yı²⁷ doğurmuştur. Bu defa Adem kıskanmış ve Havva ile birlikte olarak Habil'in doğmasını sağlamış, Kabil Habil'i öldürerek yaşamı cinayetle tanıştırmıştır. Bu nedenle havari John şöyle der: "Kabil, şeytana aittir." [1 Yuhanna 3.12] Şeytanil²⁸, yılan aracılığıyla utanmadan Havva ile birlikte olunca ilahi görünüşü ve kıyafetleri yani yaratıcı gücü ve Tanrı görüntüsü üzerinden alınmıştır. O zamana dek Tanrı olarak adlandırılan Şeytan tüm bu niteliklerden mahrum kalınca karanlık ve çirkin bir görünüme bürünmüştür. Bu zamana dek iyi Baba öfkesini dizginlemiş ve bu efendiyi, yukarıdan düşen bu yaratıcıyı mazur görmüştü. İşte bunlar Bogomiller'in söylenceleridir.

Ama o suyun üzerinde niye oturamamıştır, ya da oturmak bedensel bir yeti olduğuna göre, acaba o ve beraberinde düşenler neden suda yaşamayı becerememişlerdir? Çünkü bugün bile sularda, kaynaklarda, nehirlerde, bataklıklarda, göllerde ikamet edebilmekte ve rüzgarların

23) Ficker: "Samael".

24) Ficker: "Derler ki, insan Tanrı ile şeytan arasında pay edildi; beden şeytan tarafından yoğruldu, ruh Tanrı tarafından canlandırıldı. Bu nedenle bazı insanlar Tanrı'ya yakinken bazıları şeytana meyillidir."

25) Ficker: "Samael".

26) Ficker: "Samael".

27) Kabil'in kız kardeşi için kullanılan bu isim bir geç dönem Yahudi kaynağında da mevcuttur, *The Chronicles of Jerahmeel*.

28) Ficker: "Samael".

ruhundan dahi daha manevi ruhlar olarak yeralında yaşayabilmektedirler.....²⁹ Şeytanil'in göğü yarattığı, suları onlar için hazırlanan kanallarda topladığı, göğü ve yeri süslediği ve ilk yaratılana ruh üflediği öğretisini Musevi Yaratılış efsanelerinden almışlardır. Ancak Bogomiller, tüm bu işleri Şeytanil'e atfederler. Paulikanlar ise ilk cennetin, yeryüzünün, özetle söylemek gerekirse, yeryüzündeki her şeyin yaratılışını şeytana atfederler.....

8. Zor koşullarla karşılaşmış ve acımasızca yok edilmiş olsalar da Baba'nın soyundan gelen bir kısım insanın güçlülükle ayakta kalarak melekler mertebesine yükseldiğine inanırlar. Bu kişiler, Matta ve Luka İncillerindeki soyağaçlarında adı geçenlerdir.³⁰ Nihayetinde, Baba kandırıldığını fark etmiş ve yanıldığını anlamıştır, çünkü insanın en yaşamsal kısmını sağlamasına ve tamamlanması için gerekli en gerekli maddeyi vermesine karşın insan ırkının yalnızca çok küçük bir kısmına hakimdir. Aynı zamanda bizzat nefes verdiği ruhun fazlasıyla acı çekmesinden ve zulüm görmesinden rahatsız olmuş ve onu savunmaya karar vererek 5000 yılında yüreğinin içindeki Söz'ü, Oğul'u, Tanrı'yı onlara göndermiştir. Kitapta şöyle yazar: "Yüreğim güzel bir söz söyledi." [Zebur 45.1]³¹

Onlar, bu sözün ve oğlun başmelek Mikail olduğunu iddia ederler: "Çünkü onun adı iyi öğütler veren melek olacak." [Yeşaya 9.6] Onun tüm meleklerden daha tanrısal olduğu için başmelek olarak adlandırıldığını, tüm güçsüzlükleri iyileştirdiği için Jesus, ete kemiğe büründüğü için İsa adını aldığını³², yukarıdan indiğini, Meryem'in sağ kulağından içine girdiğini³³, bir insan misali fiziksel bir bedene büründüğünü, aslin-

29) İblislerin nemli yerlerde özellikle de yeralında yaşadığı inancı için bakınız, sahte Psellus [34].

30) Ficker, bölüm 20: "Derler ki, Adem'den İsa'ya dek kimileri kendi günahları yüzünden, kimileri de Musa'nın kitaplarında adı geçen Tanrı'ya yani Samael'e hizmet ettikleri için öldüler. Yalnızca Matta ve Luka İncillerindeki soyağaçlarında adı geçenler kurtuldular. Bu nedenle bu kişiler evanjelistler tarafından doğru kişiler olarak nitelendiriler."

31) Ficker: "Ona kendi sözlerini öğretti, 'Sözlerimi krala aktaracağım.' Bu nedenle kitapta şöyle der, 'Babamın işlerini yapmadığımda bana inanmayın.'" [Yuhanna 10.37]

32) Jesus, İbranice'de "dağıtıcı", İsa Yunanca'da "yağlanmış" anlamına gelir. Erken dönem Hristiyan düşüncesinde İsa ile başmelek Mikail arasındaki ilişki için bakınız, *Shepherd of Hermas*, Sim. 8.1.

33) Bakire Meryem'in kulağıyla hissettiği (meleğin mesajına yanıt vererek) görüşü St Ephraim Syrus'un şiirlerinde geçer (Graef, *Mary*, I, s. 59). İsa'nın ete kemiğe büründüğünü reddetmeye meyilli olan Bogomiller bu görüşe yakın durmuşlar ve onu kelimesi kelimesine kabul etmişlerdir.

da madde ötesi ve tanrısal olduğunu, yine girdiği gibi çıkıp gittiğini, Meryem'in ne girişi ne de çıkışı hissettiğini ve onu mağarada kundaklanmış halde yatarken bulduğunu öne sürerler. Ete kemiğe bürünme planını uygulamış, kitaplarda yazılanları öğretmiş, bedensel acılar çekiyor gibi yapmıştır.³⁴ Çarmıha gerilmiş, ölmüş ve yeniden göğe yükselmiş gibi yaptıktan sonra, gözlerdeki perdeyi kaldırmış, sahnelediği oyunu belli etmiş, maskesini çıkarmış ve başkaldıran şeytanı yakalamıştır. Onu kalın ve ağır bir zincirle bağlamış ve Tartarus'a kapatmıştır. İsminin sonundaki meleklerle özgü "-il" ekini de kaldırmıştır. Eskiden Şeytanil olarak bilinen adını Şeytan'a³⁵ çevirmiş, kendisine verilen görevi başarıyla yerine getirdikten sonra da, Baba'nın yanına dönerek onun sağ eli altındaki düşmüş Şeytan'ın³⁶ yerine oturmuştur.³⁷ Daha sonra geldiği yere dönmüş, başlangıçta içinde durduğu Baba'nın bütünlüğüne karışmıştır..... Madde ötesi vücuda bürünme, görünüşüyle ilgili diğer tüm sapkın fikirler ve Meryem'den doğmasına dair diğer görüşler onlara Maniheistler'den ve onlardan önceki diğer sapkınlıklardan geçmiştir.....

9. Düşen meleklerin, Şeytanil'in³⁸ Baba'ya onların cennetteki yerlerini insan ırkının nesliyle dolduracağı sözünü verdiğini duyunca, insanların kızlarına şehvetle yaklaştıklarını, onları karı olarak aldıklarını ve kendi soylarının bu şekilde cennete yükseltebileceklerini düşündüklerini söylerler. Derler ki: "İlahi varlıklar insan kızlarının güzelliğini görünce beğendikleriyle evlendiler." [Yaratılış 6.2]³⁹ Bunların birleşmesinden Şeytanil'e⁴⁰ direnen devler meydana geldi ve bunlar şeytana üstün geldiler. O ise öfkeleni ve üzerlerine tufan salarak onlarla birlikte tüm insan bedenlerini de yok etti. Yalnızca, tek bir kızı bile olmaya Nuh Şeytan'ın⁴¹

34) Ficker: "Derler ki, Oğul ete kemiğe bürünmüştü, yalnız madde ötesi bir halde ve tanrısal bir biçimde yiyeceğe ihtiyaç duymadan. Çünkü o dedi ki: 'Benim gıdam Babamın iradesidir.' Bu öğretiye paralel olarak derler ki, Kurtarıcı'nın ete kemiğe bürünme planı yalnızca görünüşten ibarettir."

35) Ficker: "Samael'in yanı sıra Şeytanil olarak da geçen adı Şeytan'a dönüştü."

36) Ficker: "Şeytanil".

37) Ficker: "Derler ki, Oğul ve Söz Samael'in birincil mevkisini elde etti, onun ilk doğan unvanını ve tahtını aldı." Bogomil öğretisinde İsa'nın yaşamının (ve ölümünün) amacı Şeytanı tanrısallığından etmektir.

38) Ficker: "Samael".

39) Ficker: "Onlara Tanrı'dan olma oğullar, derler."

40) Ficker: "Samael".

41) Ficker: "Samael".

başkaldırısından habersizdi ve ona tapmaya devam etti. Şeytanil⁴², onun bağlılığından memnun kalarak, Nuh'un Gemisi hikayesindeki teklifi götürdü [Yaratılış 6.5-9.18] ve yalnızca gemidekiler kurtulma şansı buldu.....

10. Musa'nın Şeytanil⁴³ tarafından yoldan çıkarılarak Mısır'a döndüğünü, Şeytanil'in⁴⁴ sayesinde bir takım işaretler ve mucizeler göstererek Yahudi halkını kandırdığını söylerler. Yahudiler, Şeytanil⁴⁵ tarafından yönlendirilerek Sina Dağı'na gelmiş ve Yasa'yı almışlardır. Burada binlercesi telef olmuş ve Havari olanlara şahit olmuştur: "Yasa olmasaydı, günahın ne olduğunu bilmeyecektim." [Romalılar 7.7,9] "Yasa geldiğinde günah dirildi." Ey kötülüğün yol göstericileri, neden dürüstlükten şaşarak bir sonraki cümleyi de söylemiyorsunuz? Orada şöyle yazar: "Yasa kutsaldır, buyruk da kutsal, doğru ve iyidir." [Romalılar 7.12]

11. Yukarıda da belirtildiği gibi, yalnızca Matta ve Luka soyağaçlarında adı geçenlerin ve on altı peygamberin, havarilerin ve putlara tapmayı reddederek idam edilen şehitlerin aziz olduğunu söylerler. Tüm piskoposları ve pederleri putperest oldukları iddiasıyla reddederler, çünkü onlar putların önünde diz çökmektedir. Tüm dindar imparatorları da Hristiyan saymazlar, yalnızca İkonoklastlar'ın, özellikle de Copronymus'un⁴⁶ Ortodoks ve inançlı olduğunu ifade ederler. Saygıdeğer ikonaları onurlandırmaz ve şöyle derler: "Oysa kâfirlerin putları altın ve gümüşten yapılmış, insan elinin eseridir." [Zebur 115.4] Halbuki put ile ikonanın farklı şeyler olduğunu bilmezler. Putların prototipleri hayali ve sahtedir, putperestler ibislere tanrı derler. Bizim ikonalarımızın prototipleri ise anıldıkları şekildedir. Onlar suçluların putları iken, bizimkiler azizlerin ikonalarıdır.....⁴⁷

12. Bu sapkınlığın liderine, "azizler arasında sayılan piskoposları ve kutsal emanetleri günümüze ulaşan kutsal ataları reddediyorsunuz" diye sorduğumda, o kirli dudaklarını araladı ve şeytani bir söz saçacağı

42) Ficker: "Samael".

43) Ficker: "Şeytanil".

44) Ficker: "Samael". Bogomiller'e göre; Mısır'dan sürgün, Musa ve Yanan Çalı, on emir hikayelerinin tamamı Baba Tanrı tarafından değil, Şeytanil tarafından anlatılmıştır.

45) Ficker: "Şeytanil".

46) V. Konstantinos (741-75).

47) Resim ile prototip arasındaki ilişki için İkinci Nicaea Konsili (İS 787) tutanaklarına bakınız, Mansi XIII, 204-364. İkonalar teolojisi için Germanus [44]'e ve Girizgah'a bakınız.

belli olacak biçimde şöyle söyledi: “Çünkü içlerinde iblisler var, bunlar onlara henüz hayatta oldukları zaman yol gösterdiler, mezarlarının yanında beklediler⁴⁸, budalaları kandırmak için mucizeler sergilediler ve dinsizleri aziz olarak kutsamaları için ikna ettiler. İblisler güçlerini yedi aeon’un⁴⁹ üzerindeki sınırdan aldıkları için her istediklerini yapabilirler.”

13. Yalnızca kendileri, yani Bogomiller tarafından iblisler yaydan çıkan oklar misali uçurulabilirler. Diğer tüm insanların içlerinde yerleşik bir iblis vardır. Bu iblis onlara kötülüğü öğretir ve onu kötü işlere sürükler. öldüğünde ise cesedinde kalır⁵⁰ mezarında yaşar, onunla birlikte cezalandırılmak için yeniden dirilişi bekler ve bu cezalandırmada bile ondan ayrılmaz. Her insanın kendi içinde bir iblise sahip olduğu fikrini Messalian sapkınlığından almışlardır.⁵¹ İblislerin yalnızca Bogomiller’den ayrılmadığı, hatta onlarla kaldığı ve onların içinde rahat ettiği, bu kişilerin sapkın fikirlerinden anlaşılabilir, çünkü bu iblisler onlara, daha sonraki bölümlerde de göreceğimiz gibi, farklı şekillerde de görünmektedir.

14. Şeytanı alt ettiği için onurlandırılmaları gereken kutsal haçı, Kurtarıcımız’ın katili olduğu gerekçesiyle onurlandırmazlar.⁵² Hâlbuki haç, o güne dek ölüm saçan bir aygıttı, ama o günden sonra hayat veren bir silaha dönüştü. Rabbin kanı ve teriyle ıslanarak düşmanlar için en deşetli ve soylu bir silah haline geldi.

15. Yine bu sapkınlığın lideri olarak görülen adama, “Neden iblisler tarafından ele geçirilen kişiler haça doğru koşar ve ulurlar” diye sordugunda, bana şu yanıtı verdi: “İçlerindeki iblisler haçı kendi ürettikleri bir şey olduğu için severler. Çünkü onu Kurtarıcı’nın katli için hazırlamışlardır. Kimi zaman, onu hor görür gibi yaparak sanki kendi istekleriyle uzaklaşır gibi davranırlar, böylece insanlar haçı iblislerin cezalan-

48) Ficker: “ruhlarını ellerinde tutarak.”

49) “Aeon” (gerçekte bir zaman dilimidir) daha sonra bir egemenlik katmanı anlamına gelmiştir. Burada hem haftanın yedi gününü hem de yeryüzünü çevreleyen üst üste göksel katmanları kontrol eden yedi göksel tanrıyı ifade eder. bu katmanların bir kısmı Şeytanil’in yaratısıdır, bu nedenle iblislerle doludur. Gök katmanlarının üzerinde sabit yıldızlara ait ve değişime ya da çürümeye maruz kalmayan sekizinci (Ogdoad) bir katman daha vardır.

50) Ficker: “ruhunda.”

51) 4 nolu dipnota bakınız.

52) Paulikanlar’la ortak inançlarından biri, [8], madde 13’e bakınız.

dırcısı olarak görebileceklerdir.” Ancak, bize göre, bu doğru değildir. Bu kişiler istemeden de olsa haçın gücü tarafından sınanırlar. Çünkü iblisler tarafından ele geçirilen kişilerin ulumaları ve bedenlerinin sarılması ve kıvranmaları iblislerin çektiği acının kanıtıdır. Haç, düşman olduğu için hor görürler ve kendilerini uçurduğu için ondan kaçarlardı.

16. Bizim suyla yaptığımız vaftizimizin John'un vaftizi, kendilerininkinin ise Ruh aracılığıyla İsa'nın vaftizi olduğunu söylerler. [Yuhanna 3.5-6] Bu nedenle, kendilerine geçen herkesi yeniden vaftiz ederler, önce ona günah çıkarma, arınma ve dua için bir süre verirler. Ardından Yuhanna İncili'ni⁵³ başının üzerine koyar, Kutsal Ruh olarak adlandırdıkları varlığa seslenir ve Babamız duasını okurlar.⁵⁴

Bu şekilde bir vaftizin ardından daha ölçülü bir yaşam biçimi ve daha arınmış dualardan oluşan daha keskin bir eğitim süreci uygulanır. Bunlardan sonra kişi yeterince hevesli görülürse, verilen her şeyi alıp almadığı kontrol edilir. Bu erkekler ve kadınlarda ışık görülürse bir toplu ayin gerçekleştirilir. Sefil kişinin yüzü Doğu'ya çevrilir⁵⁵, dinsiz başının üzerine yine İncil yerleştirilir, orada bulunan erkekler ve kadınlar günahkar ellerini kişinin üzerine koyarlar ve kirli ilahilerini söylemeye başlarlar. Bu bir şükran ilahisidir, çünkü kişi ona teslim edilen dinsizliği korumuştur. Böylece kişiyi tamamlamış, ya da aslında yıkım çukurunu hak etmiş bu kişiyi bitirmiş ve alt etmiş olurlar.⁵⁶ Şayet bizim vaftizimiz yalnızca sudan oluşuyor olsaydı gerçekten John'un vaftizi sayılabılırdi. Ancak vaftizimiz yalnızca suyla yapılmaz, ona Kutsal Ruh da dâhildir, aynen Rabbimiz'in söylediği gibi: “Bir kimse sudan ve Ruh'tan doğmadıkça Tanrı'nın Egemenliğine giremez.” [Yuhanna 3.5] Yani bu kişiler boşuna ulumaktadır.

17. Rabbin eti ve kanından oluşan kutsal komünyonu onurlandırmaz ve bunların tapınaklarda yaşayan iblislerin adağı olduğunu söylerler. Ey

53) Ficker: “ve okurlar, ‘Başlangıçta Söz vardı.’”

54) Kathar ibadetinde Babamız duasının kullanımı için bakınız, Wakefield ve Evans, *Heresies of the High Middle Ages*, s. 469-72. Peribleptonlu Euthymius'a göre, Bogomiller'in kabul ayinlerinde kullandıkları dua bir “şeytani ulsım”dır. Bu ifadeyi Euthymius Zigabenus Messalianlar için kullanmıştır (PG 130, 1273).

55) PG 130, 1181'de: “vaftizde Şeytani lanetlemek için Batıya, Tanrı'yı onurlandırmak için Doğu'ya döneriz.”

56) [19]'a bakınız.

dinsiz dudaklar ve daha dinsiz diller. Buna tanık olarak da Yeşaya peygamberi gösterirler: “Kısmet için masa kuranlar, iblisler için kadeh dolduranlar.” [Yeşaya 65.11]⁵⁷ Aptallıkları neticesinde, bu budalalar onun putperestlerden bahsettiğini anlamazlar. Birliğin ekmeğinin Babamız duası olduğunu söylerler ve “gündelik ekmeğimiz” derler. [Matta 6.9-14] Aynı şekilde, birlik kadehinin İncil’de adı geçen sözleşme olduğunu öne sürerler: “bu kadeh yeni ahittir (sözleşmedir).” Yani mistik ziyafet bunların paylaşılması demektir. Herhangi biri, “Babamız, yani Rabbin bedeni kırılabilir ve bölünebilir” ya da “İnsanoğlu yüceltildi” ifadesinin Rabbin bizim için dökülmüş kanını nasıl simgelediğini soracak olsa, bunun yanıtını bilmediklerini kabul ederler.⁵⁸

18. İblislerin kutsal tapınaklarda yaşadıklarını ve her birinin kendi düzenini ve gücünü orantılı biçimde sürdürdüğünü öne sürerler.⁵⁹ Şeytan ise Kudüs’teki o en bilinen tapınağı kendine ayırmıştır; cennetten kovulduktan sonra da şehirlerin kraliçesindeki o en yüce ve en meşhur Kutsal Bilgelik tapınağını⁶⁰ kendine seçmiştir. Derler ki, yücelerin yücesi, insan eliyle yapılan mabetlerde ikamet etmez [Havarilerin İşleri 7.48], onun ikameti göklerdeydir. Rab der ki: “Evim dua evi olarak anılacaktır.” [Matta 21.13] Yine İsa der ki: “Babamın evini bir tüccar evine dönüştürmeyin.” [Yuhanna 21.16] Bunu özellikle Kudüs’teki insan eliyle yapılmış mabet için söylemiştir. Kudüs’teki mabet Tanrı’nın eviye, şehirlerin kraliçesindeki bu mabedin niteliği nedir? özetle söylemek gerekirse, Tanrı’ya, Tanrı’nın anasına ve tüm azizlere adanmış tüm bu mabetler kutsaldır, ibadethanedir ve iblisleri uzak tutan yerlerdir. Zira ilahi inayetin olduğu yerde şeytani ruh ve iblislerin güçleri yok olur.

19. Tek duanın Rabbin İnciller aracılığıyla bildirdiği Babamız duası olduğunu iddia ederler. Bunu günde sekiz kez, gecede beş kez okurlar. Ne zaman dua edecek olsalar, bu duayı okurlar ve bu esnada on ya da on beş kez secde ederler. Gereksiz tekrarlar olarak görüp yok saydıkları tüm diğer duaların kafirlere ait olduğunu öne sürerler. İncil’de gerek-

57) RSV metni burada farklılaşmaktadır.

58) Bogomiller, kötücül yaratımın parçası oldukları gerekçesiyle kutsal emanetleri reddettikleri halde, İsa’nın sözlerini Eukharist olarak açıklamak zorunda oldukları için alegoriye başvururlar.

59) İblislerin belli kiliseleri işgal ettiği ve nüfuz alanlarını aralarında bölüştürdükleri fikri azizlerin her birine özgü ayrı kiliselerin bulunmasından kaynaklanıyor olmalıdır.

60) Konstantinopolis katedrali, Ayasofya.

siz tekrar olarak adlandırılan şeylerin bunlar olduğunu savunurlar.....⁶¹

20. Sapkınlığın lideri İncil'de⁶² Rabbin şu sözünün yer aldığını söyler: "İblislere itaat edin, bunu onlardan yardım almak için değil, onların size zarar vermesini önlemek için yapın." Bu sözü yorumlarken, insan eliyle yapılmış mabetlerde yaşayan iblisleri ibadet yoluyla⁶³ onurlandırmamız gerektiğini ve bu sayede karşı konulamaz bir zarar verme gücüne sahip olan bu iblislerin öfkelenmesini engelleyebileceğimizi ekler. Ne İsa ne de onunla birlikte olan Kutsal Ruh buna karşı koyabilir, zira Baba onları hala özgür bırakmakta ve güçlerine dokunmamaktadır, kıyamete kadar da tüm evreni yönetmelerine izin verecektir. Oğul başlangıçta yeryüzüne gönderildiğinde, bunların tamamen yok edilmesini istemişti, ancak bunu Baba'nın iyiliğini aşarak yapamadı..... Bu kişiler bu saçmalıkları Messalian sapkınlığından öğrendiler.....

21. Rabbin şu sözünün yazılı olduğunu da söyler: "Hileyle kurtulun." Yani "hile ve kurnazlıkla üzerinizde baskı kuranların inancını taklit edin, böylece onlardan gelebilecek tehlikelerden ve ölümden kurtulmuş olursunuz." Buna gönderme yapan metin şudur: "Bu nedenle size söylediklerinin tümünü araştırın, yani araştırın ve yapın." (onlara göre, yapar gibi davranın), "ama yaptıklarını yapmayın." [Matta 23.3] Rab, takipçilerine doğrudan, inanmayanlara ise meseller aracılığıyla yaklaştığı için [Matta 13.3] inanmayanlar tavrın yalnızca ifadesini görebilirler ama yüreklerimizde gizli olanları göremezler, belki duyabilirler ya da duyamazlar, zira onlar hile ve aldatmacaya mesel derler. Tüm bunları öğreten adamın elindeki İncil'i aldım ve dikkatle inceledim, ancak bundan önceki ya da sonraki satırlarda bu söylediklerine benzer bir şey bulamadım. Adları geçen dört evanjelist de bizimkilerle aynıydı. Ona bunu sordum. Suratı asıldı ve bozuldu. Foyası açığa çıkmış biri gibiydi. Kendisi de sürekli İncil okuduğu halde bu satırlara rastlamadığını itiraf etti. Dedi ki: "Mevcut İncilleri okurken ıssız bir yerde bir ihtiyaçla karşılaştım. Bana ismimle seslendi ve şöyle dedi, 'Sana büyük bir hazine vereceğim. Bu, Şiş-gırtlaklı John'un -bu mundar ağızlılar Chrysosto-

61) Kathar ritüellerinde Babamız duasının benzer şekilde tekrarlanmasına dair bakınız, Ek 1.

62) Ficker: "Onların İncilinde."

63) Ficker: "ve onlara sunulan kurbanın paylaşılması ve ikonalarına tapınılması aracılığıyla vazifelerini yerine getirmiş olurlar."

mos'a⁶⁴ böyle diyorlardı- gözünden kaçan tek kitaptır.' Ben de onun sözlerine inandım ve bunları sanki İncil'de yazıyorlarmış gibi vaaz ettim." Açıklaması böyleydi, ben de o an yoldan çıkmış bu ihtiyarın aslında Şeytan olduğunu fark ettim.

22. İnançlarına mensup kişilerin, yani içlerinde Kutsal Ruh'u barındıran kişilerin Tanrı'nın annesi olarak adlandırıldığını söylerler.⁶⁵

Bunlar Tanrı'nın sözüne sahiptir ve öğreti yoluyla bunu canlandırır- lar. İlk Tanrı taşıyıcısı bile onlardan daha üstün değildir..... Bu türden insanlar ölmezler, yalnızca uykudaki gibi şekil değiştirirler. Kil ve etten oluşan bu kabuğu sıyrır ve İsa'nın çürümez ilahi cübbesini giyerler. Bi- çimsel ve bedensel olarak onun gibi olunca melekler ve havariler eşli- ğinde Tanrı'nın krallığına gelirler ve geçici bedenleri toza ve küle dönü- şür ve bir daha canlanmaz. Ancak uyku ya da kıyafet değişimi gibi acı- sız bir ölümle karşılaşmadıkları, sapkınlığın bizzat liderinin yakılırken çektiği acılar sonrasında ortaya çıkmıştır.⁶⁶

Korkuyla dolmuş, kalbine derin sancılar saplanmıştı. Sahnelenen oyun bittikten sonra tuzağa düşürüldüğünü, inancının gizemlerinin or- taya çıktığını, alaya alındığını, takipçilerinin (özellikle akrabalarının ve yakın çevresinin) zincirlere vurulmuş halde hapse atıldığını, tüm yar- dım umutlarının tükendiğini anlayınca çökmüştür -takipçilerinin ve akrabalarının böylesine acınacak bir halde olduğunu görünce, daha ön- ce de belirttiğim gibi, tüm umutlarına karşın (zira son güne dek impa- ratorun sözlerine güvenerek onların iyi durumda olduklarını sanıyor- du) aldatıldığını söylemiş, gözyaşları sel olup akmış ve kalbindeki ateşi ortaya koyacak şekilde ortalığı inletmiştir. Talihsiz bir kasırgaya yaka- lanmış gibi, bayılmış, ayılmış ve tekrar bayılmıştır. Onu getirmekle yü- kümlü kişiler tarafından kavranana kadar da tek başına ayakta durama- mıştır. Bu şekilde taşınmış ve odun yığınının sürüklenmiştir. Sesi kesil- miş, soluk alıp veremez olmuştur. Ateşe fırlatılmış ve taptığı şeytan için bir kurbanı dönüşmüştür. Böylece kendisi için hazırlanmış karanlık ve kötülük mekanına gönderilmiştir. Bu sefil ihtiyarın bedeni kendisinin ölülere diriltilmeyeceğini öğretmesine karşın kıyamet gününde Kurtarı-

64) Phrysostomos (Şiş Gırtlaklı). John Chrysostomos (Alun Gırtlaklı, 347-407), Konstantinopolis Patriği idi ve özellikle İncil yorumlarıyla ortodoks Bizans teolojisinde kalıcı bir yer edinmişti.

65) Ortodoks Hristiyanlar bu unvanı Bakire Meryem'e verirler. Paulikanlar tarafından kullanılan benzer bir terim için bakınız, Sicilyalı Peter [19], madde 117.

66) Basileios'un yargılanması ve idamına dair ayrıntılı bir anlatı için [24]'e bakınız.

cı'nın vaadinde olduğu gibi yeniden dirilecek ve ebedi cezaya gönderilecektir. [Matta 25.46]

23. Baba'yı yalnızca rüyalarında değil, uyanıkken de uzun sakallı bir ihtiyar, Oğul'u sakallı bir adam, Kutsal Ruh'u ise sakalsız bir delikanlı olarak gördüklerini öne sürerler.⁶⁷ İblisler kolayca bu şekillere girer, onları kandırır ve Kutsal Teslis'in birbirine eşit olmadığını, bu şekillerdeki farklılıklara göre ayrıldıklarını öğretirler.⁶⁸

24. Keşişler gibi giyinir ve görünümelerini bir tuzak olarak kullanırlar.⁶⁹ İçlerindeki kurdu kuzu postuyla saklar, böylece insanlarla tanışma ortamı yaratırlar. Bu noktada, şüphe çekmemiş bir haldeyken, hoş söyleşiler aracılığıyla dinleyicilerinin kulaklarından aşağıya zehirlerini damlatıverirler.

25. İnsanların her Pazartesi, Çarşamba ve Cuma dokuzuncu saate dek oruç tutması gerektiğini söylerler.⁷⁰ Ancak biri onları sofraya buyur ettiğinde, bu kuralı unutup, filler gibi yer içerler. Buradan hareketle, riyakârca davrandıklarını görebiliriz. Aynı şekilde, sanki kendileri etsiz ve bedensizlermiş gibi zinaya ve diğer ahlaksızlıklara da saldırırlar.

26. Başlangıçta yeni döndürülmüş kişiyi yalnızca Baba Oğul ve Kutsal Ruh'a inanmaya ve İsa'nın ete kemiğe bürünerek kutsal kitabı havarilere verdiğini anlamaya teşvik ederler. Onlardan kitabın hükümlerini öğrenmelerini, dua etmelerini, oruç tutmalarını, tüm pisliklerden uzak durmalarını, saflık içinde yaşamalarını⁷¹, çile çekmelerini, tövbe etmelerini, doğruyu söylemelerini ve birbirlerini sevmelerini beklerler. özetle, kıymetli olan her şeyi öğretir, kusursuz öğretilerle onlar kandırır, yavaşça tuzağa düşürür ve yıkıma sürüklerler. Zamanla, buğday tarlası içindeki yabani otları ayıklarlar. Zavallı sefilleri evcil ve itaatkar kılarak ağlarına düşürdükten sonra, ölümcül zehri zerk ederek, aleni bir şekilde küfrü ve şeytanın öğretisini anlatırlar.⁷²

27. Daha önce listelediğimiz⁷³ yedi kitabı, sözlerini kıvırarak, doğru

67) Ficker: "hadım."

68) Dördüncü asırdaki Teslis tartışmalarına dair Hanson'a bakınız.

69) Anna Komnena da Konstantinopolis Bogomilleri'nin keşişler gibi giyindiklerini aktarır.

70) Ortodoks geleneğinde Çarşamba ve Cuma günleri oruç tutulur.

71) Ficker: "yoksulluk içinde."

72) Ficker, *Zırh*'ta bulunmayan bir noktaya değinmiştir. "Derler ki, uyurken gördükleri rüyalarda iblisler aktif ya da pasif konumda kendileriyle cinsel ilişkiye girerler."

73) Madde 1'de.

yoldan ayırarak, kendi düşüncelerine uyarlayarak yorumlarlar. Tüm bu kitaplardaki günahkarlar, dinsizler ve putperestler için yazılanları biz inananlara atfederler. Tanrı'yı memnun eden kişiler için yazılanları kendilerine uyarlar ve büyük bir güven duygusuyla, kendilerinin seçilmiş, doğru ve Tanrı dostu olduklarını iddia ederler. Bu kitaplara dair açıklamalarının ya da yorumlarının ele alınması uzun bir uğraşı ve fazlaca zamanı gerektirecektir ki bu emeğin boşa harcanmasından başka bir işe yaramaz. Bugüne dek onların saçma sapan küfürlerini okuyup da çabucak etkilenenler baş dönmesi ve sersemlikten mustarip olacak ve biliyorum ki bizim modası geçmiş kişiler olduğumuz söyleyip gerekli bilgileri aktaracak ve içlerindeki kusacaklardır. Bu nedenle bir bahane uydurmak ya da bu zahmetten kaçınmak istemiyorum, özellikle Matta İncili'ne dair birkaç abes yoruma değinmem gerekiyor.⁷⁴ Her şeye kıyısından değineceğim ve onların yorumlarına karşılık argümanlar sunmayacağım.

Bogomil Yorumları⁷⁵

28. [İsa, Kral Herod'un devrinde Judea'nın Bethlehem kasabasında doğduktan sonra bazı yıldızbilimciler doğudan Kudüs'e gelip şöyle dediler: "Yahudilerin kralı olarak doğan çocuk nerede? Doğuda O'nun yıldızını gördük ve O'na tapınmaya geldik." (Matta 2.1-2)]

Onlar kendi meclislerine Bethlehem derler. İsa'nın yani doğru inancı vaaz eden Tanrı Sözü'nün orada doğduğunu öne sürerler. Onlara göre Herod bizim kilisemizdir ve kendi içinde doğan doğruluğun Sözü'nü öldürmeye çalışmaktadır. Yine kendilerinin Yıldızbilimci⁷⁶ olduklarını söylerler, bu nedenle kendileri doğruyu bilmektedir. Aslında bunlar büyüçüdür, çürümüştür ve yıkıcıdır. Yine, bizim kilisemize Kudüs derler ve yıldız Musa'nın yasası olarak görürler. Onun sayesinde bizim inancımıza kadar sürüklenmişler ve bu inancın yüksek rahiplerinden, yazıcı-

74) Bu yorumları Euthymius Zigabenus'un yorumlarıyla karşılaştırdığımızda teknik açılarından Okhridalı Theophylaktos'un yorumlarına ne kadar benzediklerini görürüz.

75) Yorumu yapılan metin kolaylık sağlama açısından bütüne dahil edilmiştir. Bu metinler orijinal eserde yoktur.

76) "Yıldızbilimciler" ya da bilge adamlar; kutsal kitapta kullanılan terim genelde olumsuz anlamda profesyonel yıldızbilimciler için kullanılmıştır.

larından ve öğretmenlerinden İsa'nın Bethlehem tabir edilen yerde doğduğunu öğrenmişlerdir. Kendilerinin ilk yol göstericileri de bizdendir.

29. [Herod, yıldızbilimciler tarafından aldatıldığını görünce büyük öfkeye kapıldı ve Bethlehem'deki tüm erkek çocukları öldürttü..... "Ramah'ta bir ses duyuldu, ağlayış ve acı feryat sesleri, çocukları için ağlayan Rachel, teselli edilmek istemiyor, çünkü onlar yok artık." (Matta 2.16,18)]

Rachel'in iki kız çocuğu sahibi bir dul kadın olduğunu anlatırlar. Herod, erkek çocukları toplatınca o da kendi çocuklarını, onurlandırılacaklarını sanarak erkeklere benzetir ve oğulları olarak gönderir. Bunlar da diğer erkek çocukların akıbetine uğrayınca Rachel yalnızca dövünen diğer annelerin aksine kendinden geçer, çünkü aslında Herod'u kandırmak isterken kendisi kandırılmış ve kızlarını bir hiç uğruna yok etmiştir.⁷⁷

Hikayeyi yorumlayan bu kişiler, Rachel'in cennetteki Baba ve Herod yani şeytan tarafından öldürülen çocuklarının da Adem ile İsa'nın ruhları olduğunu söylerler.⁷⁸ Baba ise kaybı uğruna kendinden geçmiştir.

30. [John'un devetüyünden giysisi, belinde deriden kuşağı vardı. Tek yediği, çekirge ve yaban balıydı. (Matta 3.4)]

John'un devetüyünden giysisi ve bel çevresinde deri bir kuşağı olduğu söylenir. Yediklerinin ise çekirge ve yaban balı olduğunu öne sürülür. Bu, İncil'deki bölümdür. Bu akılsız, beyinleri sulanmış, kıt zekalarının söylediklerine bakalım bir de. Onlara göre devetüyları Musa yasasının emirleridir. Bu, deve gibi kirlidir [Levililer 11.4] ve ona bağlı olan kişiler et yiyebilir, evlenebilir, yemin edebilir, kurban kesebilir, öldürebilir ve benzer bir çok eylemde bulunabilir. Deri kuşağın koyun postuna yazılmış kutsal kitap olduğunu söylerler. Çekirgeler [akrides] ise Musa yasasının hükümleridir ve bunlar neyin iyi neyin kötü olduğunu ayırt edemezler [krinousas]. Yaban balı, alan kişilere bal gibi tatlı gelen kutsal kitaptır: "Sözlerin ağzıma ne tatlı geliyor" [Zebur 119.30] ama bu kitap sözlerindeki sivrilik nedeniyle kendisini kabul etmeyenlerde acı bir tat bırakır: "Kapı dar, yol çetindir" [Matta 7.14]. Derler ki, Peygamber Eski Yasa ile Yeni Yasa arasındadır ve her ikisinde de bir payı vardır.

31. [Ferisiler'le Sadukiler'den birçok kişinin vaftiz olmak için kendi-

77) Bir halk hikayesinin bu şekilde açıkça algorize edilmesine paralel herhangi bir ortodoks yorum mevcut değildir.

78) İsa'nın ikinci İsa olmasına dair bakınız, Romahlılar 5.14; 1 Korinthoslular 15.45.

sine geldiğini gören John onlara şöyle seslendi: “Ey engerekler soyu! Gelecek olan gazaptan kaçmanız için sizi kim uyardı?” [Matta 3.7)]

Bizim gibi inanan bu kişiler John’un vaftizine gelen Ferisiler ve Sadukiler’dir. Ne utanç verici! Bizi engerekler soyu olarak niteliyorlar, yani daha önce anlatıldığı gibi, Havva ile birlikte olan yılanın çocukları olduğumuzu söylüyorlar. Bize bu ismin Vaftizci John tarafından verilmiş olduğunu öne sürerek metin olmamızı istiyorlar.

32. [Benden sonra gelen benden daha güçlüdür. Ben Onun çıkarlarını giymeye bile layık değilim..... Onun yabası elindedir. Harman yerini temizleyecek, buğdayını toplayıp ambara yığacak, samanı sönmeyen ateşte yakacaktır. (Matta 3.11-12)]

İsa’nın çıkarılarının [hypodemata] onun takipçilerine ve kalabalıklara gösterdiği işaretler [hypodeigmata] olduğuna inanırlar ki bu işaretlere Vaftizci katlanamaz, çünkü o bu tür mucizeler gerçekleştiremez. İsa’nın yabasının [ptuon] Ruh’un ağzından çıkan [apoptusthenta] söz olduğunu ve harman yerinin [halos] Hristiyanlar olduğunu söylerler. Zira Hristiyanlar arasında kimi Ortodoks kimi de heterodoks olan farklı gruplar [allous kai allous] vardır. Buğday ise temiz ve besleyici olan inançlarıdır, bizim saman çöpümüz ise kullanışsızdır ve yalnızca yakılmaya layıktır. Hangi dindar ruh böylesi küfürlere katlanabilir ki? Peygamberin söylediği gibi ruhum bu saçmalıklar nedeniyle kıvranıyor, yüreğim çarpıyor. [Yeremya 4.19] Konuyu kısa kesmek ve daha fazla ayrıntı vermek niyetinde değilim. Aslında karanlığı ve unutulmayı hak eden bir şeyi aydınlatmayı ve hatırlatmayı istemiyorum. Ancak devam etmeli ve onların sonu gelmez saçma ve tiksiniç argümanlarına katlanmalıyız.

33. [İblis aynı şekilde İsa’yı çok yüksek bir dağa çıkarıp O’na tüm görkemleriyle dünyanın bütün ülkelerini gösterdi. “Yere kapanıp bana taparsan, bütün bunları sana vereceğim” dedi. (Matta 4.8-9)]

Yüksek dağın ikinci cennet olduğunu ve İsa’nın oraya Şeytan tarafından çıkarıldığını, orada dünyanın bütün ülkelerini gördüğünü söylerler. Şeytanın, kendi yarattığı olmasa oraya çıkamayacağını öne sürerler. Ayrıca sahibi olmasa tüm krallıkları ona vereceğini de söyleyemeyeceğini iddia ederler.⁷⁹

79) Ficker: “Bu hilekarların yalan söyledikleri kazılarda ortaya çıkmıştır.” “İkinci cennet” Şeytan tarafından yaratılan cennettir ve (evrenin merkezinde bulunan) yeryüzü oradan baştan sona görülebilir. Madde 7’ye bakınız.

34. [Nasiriye'den ayrılarak deniz kıyısındaki Capernaum'a gitti. (Mat-ta 4.13)]

İsa, Nasiriye'den ayrılarak Capernaum'a gitti ve oraya yerleşti. Onlara göre biz Nasiriye'yiz, onlar ise Capernaum'dur. İsa bizim cemaatimiz-den ayrılmıştır ve şimdi onlarla birliktedir.

35. [Ne mutlu ruhta yoksul olanlara. Göklerin Egemenliği onlarındır. Ne mutlu yashı olanlara. Onlar teselli edilecekler. Ne mutlu yumuşak huylu olanlara. Onlar yeryüzünü miras alacaklar. Ne mutlu doğruluğa acıkıp susayanlara. Onlar doyurulacaklar. Ne mutlu merhametli olanlara. Onlar merhamet bulacaklar. Ne mutlu yüreği temiz olanlara. Onlar Tanrı'yı görecekler. Ne mutlu barışı sağlayanlara. Onlara Tanrı oğulları denecek. Ne mutlu doğruluk uğruna zulüm görenlere. Göklerin Ege-menliği onlarındır. (Matta 5.3-10)]

İsa'nın tüm sonsuz mutlulukların onların inancında yani Bogomil-ler'de bulunacağını söylediğini öne sürerler. Çünkü kendileri bu şekil-de ruhen yoksul ve yashı, doğruluğa aç ve susuzlardır. Kendilerine İsa'nın havarilere yüklediği sıfatlar olan yeryüzünün tuzu ve evrenin ışığı gibi nitelikleri yakıştırırlar.

36. [Size doğrusunu söyleyeyim, gök ve yer ortadan kalkmadan, her şey gerçekleşmeden, Kutsal Yasa'dan ufacık bir harf ya da bir nokta bi-le eksilmeyecek. (Matta 5.18)]

Her şey tamamlanmadan yasalardan ufacık bir nokta ya da *iota* (yu-nan alfabesinin dokuzuncu harfi çn) eksilmeyecek. Derler ki, *iota* on emirdir ve nokta da [keraia] aynısıdır.⁸⁰ Biri noktayı dikine uzatmaya kalkarsa ortaya bir *iota* çıkar. Bu nedenle, onlara göre on emir cennet ve yeryüzü yok olana dek Yahudiler tarafından her daim korunacaktır. “Çünkü ben Musa'nın yasasını geçersiz kılmak için değil, meleksi varlıklardan yoksun kalmış cenneti doldurmak ve melek makamlarını ye-niden oluşturmak için geldim.”

37. [Size şunu söyleyeyim: doğruluğunuz din bilginleriyle Ferisiler'inkini kat kat aşmadıkça, Göklerin Egemenliğine asla giremezsiniz. (Matta 5.20)]

“Doğruluğunuz din bilginleriyle Ferisiler'inkini kat kat aşmadıkça” diyorlar, “Göklerin Egemenliğine asla giremezsiniz.” Bize din bilgini di-

80) Yunan alfabesindeki *iota* harfi aynı zamanda bir rakamdır ve dikine bir çizgiyle ifade edilir. *Ke-raia* ise kısa bir yatay noktadır ve kendisine benzeyen İbranice iki harften farklıdır.

yorlar, çünkü bizler akademik bir eğitimle donatıldık. Doğruluklarının bizi aştığını söylüyorlar, çünkü onlar daha doğru olanı öğretiyor ve daha münzevi ve saf bir hayat sürüyorlar, etten, peynirden ve evlilikten ve benzer şeylerden kaçınıyorlar.⁸¹

38. [Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin. (Matta 5.44)]

“Düşmanlarınıza karşı kibar olun.” Şeytanın insanoğlunun düşmanı olduğunu ve oldukça akıldışı bir yorumla, ona karşı kibar olmamız, önünde diz çökmemiz gerektiğini, böylece kıyamet gününde işlediği suçların cezasına katlanmak için inanmayanların çevresinde dolanarak onları yargıca yani Tanrı’ya teslim etmeye çalışmayacağını öne sürerler.

39. [Ama ben size diyorum ki, karısını zinadan başka bir nedenle boşayan her adam, onu zinaya itmiş olur. (Matta 5.32)]

“Karısını zinadan başka bir nedenle boşayan her adam” kısmı ve bu sözün geri kalanı onların bir kadınla evlenmeme öğretisine ters düştüğü için, tüm bu sözlerin gizli, açıklanamaz ve yalnızca bedeninden sıyrılmış kişilerin algılayabileceği bir anlama sahip olduğunu söylerler. Cinsel perhiz öğretisine sıkı sıkıya bağlı kalır ve Rabbin şu sözlerine değinirler: “Dirilişten sonra insanlar ne evlenir, ne de evlendirilirler.” [Matta 22.30] Budalaca, buradaki diriliş sözünün tövbe ve doğru yaşam manasına geldiğine inanırlar.

40.[Kudüs üzerine hiç yemin etmeyin..... çünkü orası büyük kralın kentidir. (Matta 5.34,36)]

“Kudüs üzerine hiç yemin etmeyin çünkü orası büyük kralın kentidir.” Büyük kralın, evren yaratıcısı olan şeytan olduğunu söylerler. Rabbin bu küfürleri açıkladığımız için bize merhamet et!

41. [“Göze göz, dişe diş” denildiğini duydunuz. (Matta 5.38)]

“Göze göz, dişe diş denildiğini duydunuz.” Gözlerin Musa ile İncil yasaları olduğunu söylerler.⁸² İsa bir yasa yerine başka bir yasa, Musa yasası yerine İncil yasası, bir yol yerine başka bir yol, sınırsızlar için bir sınır vermeye gelmiştir. Cahillerin aptallıkları ne kadar sınırsız oluyor!

42. [Dua edeceğiniz zaman odanıza girip kapıyı örtün. (Matta 6.6)]

“Dua edeceğiniz zaman odanıza girip kapıyı örtün.” Odanın, akıl ol-

81) Etten, peynirden ve yumurtadan uzak durulan oruçlar Ortodoks manastırlarında Büyük Perhiz gibi dönemlerde uygulanır. Katharlar ise balık yerler (balığın cinsellik içeren bir çoğalma sağlamadıklarını düşünerek) Bogomil geleneğinde bu duruma bir göndermeye rastlanmaz.

82) Ficker: “dişler geniş ve dar iki yolu ifade eder.”

duğunu söylerler ve bu fikirden hareketle, hiç kimsenin cemaat⁸³ içinde dua etmemesi gerektiğini iddia ederler. Halbuki Davud peygamber bize cemaat içinde dua etmeyi emretmiştir. [Zebur 22.22]

43. [Gökte uçan kuşlara bakın. Ne eker, ne biçerler. (Matta 6.26)..... Kır zambaklarının nasıl büyüdüğüne bakın. Ne çalışırlar, ne de iplik eğirirler. Ama size şunu söyleyeyim, tüm görkemine rağmen Süleyman bile bunlardan biri gibi giyinmiş değildi. (Matta 6.28-9)]

“Gökte uçan kuşlara bakın. Ne eker, ne biçerler.” Gökte uçan kuşların sütunlarda yaşayan keşişler⁸⁴ olduğunu, hiç çalışmadan yaşadıklarını ve cennetteki Baba tarafından karşılıksız beslendiklerini öne sürerler. Kendilerini tarladaki zambaklar olarak görürler, çünkü kalplerinin saflığı bakımından beyaz ve erdem bakımından ateşlidirler. Süleyman bunların hiç biriyle kıyaslanamaz çünkü onun bedeni kirlenmiştir.

44. [Kutsal olanı köpekler vermeyin. İncilerinizi domuzların önüne atmayın. (Matta 7.6)]

Kutsal olan onların basit inancıdır; inciler, sapkınlıklarının en gizli ve en değerli öğretileridir. Köpekler ve domuzlar –nasıl bir küstahlık buputperestler olarak içimizdeki dindar kişilerdir. Bahsi bile edilemeyecek fikirlerinin geri kalanını ima yoluyla bile anlatmaya çekiniyorum. Derler ki, kendilerine geçen bir kişiyi başlangıçta köpek ya da domuz olarak görürler. öncelikle, onu dua ve oruç yoluyla öldürür, ardından daha önce anlattığımız şekilde vaftiz ederler. Daha sonra kendini ispat eden kişiye ufak adımlarla ve yavaş yavaş kutsal olanları ve incileri emanet ederler.

45. [Sahte peygamberlerden sakının; kuzu postuna bürünerek gelirler size, ama özde yırtıcı kurtlardır. (Matta 7.15)]

“Sahte peygamberlerden sakının.” Onlara göre sahte peygamberler –ne kadar komik- mükemmel bir öğretiyeye sahip olan Basileios, teolojinin yıldızı Gregory, Altın dilli John’dur; zira bu kişiler kabul edilmiş öğretiyeyi yaymışlardır.⁸⁵ Mezhebin diğer azizlere de yönelttiği ve bir şımşe-

83) Yunanca’da “cemaat” ve “kilise” kelimeleri aynıdır.

84) “Stylit”ler -hayatlarını sütunlar üzerinde geçiren münzevi keşişler- dördüncü ve beşinci asırlarda kayda değer sayılardaydılar. Euthymius’un zamanında bunlardan birinin yaşayıp yaşamadığı kesin değildir, ancak bu keşişler ikonalarda ve resimli el yazmalarında bolca tasvir edilmişlerdir, bu nedenle görüntüleri oldukça bildiktir.

85) Basileios (330-79), Gregory (Nazianzus’lu 329-89, Nyssa’lı 330-395) ve John Chrysostomos (347-407); Yunan kilisesi teolojisinin önde gelen figürleridir.

ği, bir uçurumu, her türden cezayı hak eden çok daha saçma suçlamalara hiç değinmiyorum.

46. [O gün birçokları bana diyecek ki, “Rab! Rab! Biz senin adınla peygamberlik etmedik mi? Senin adınla iblisler kovmadık mı?.. O zaman ben de onlara açıkça şöyle diyeceğim: “Ben sizi hiç tanımadım. Çekilin önümden, ey kötülük yapanlar.” (Matta 7.22-3)]

İncil’in bu sözlerini yorumlarken, derler ki, bu kişiler bizim peygamberlik yetileri nedeniyle hayran olduğumuz ve iblisler kovan ve birçok başka mucize gerçekleştiren aziz piskoposlarımız ve tanrısal pederlerimizdir. Güya tüm bu mucizeler içlerindeki iblisler tarafından cahilleri etkilemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Sonuçta, bizzat İsa’nın dediği gibi [Markos 3.23] iblis iblisi kovmaz. Kuduz köpek, engereklerin zehri senin dudaklarına bulaşmış.

47. [İşte bu sözlerimi duyup uygulayan herkes, evini kaya üzerinde kuran akıllı adama benzer. Yağmur yağmış, seller yükselmiş, yeller esmiş ve eve saldırmış; ama ev yıkılmamış. Çünkü kaya üzerine kurulmuştu. Bu sözlerimi duyup da uygulamayan herkes, evini kum üzerinde kuran budala adama benzer. Yağmur yağmış, seller yükselmiş, yeller esmiş ve eve yüklenmiş. Ve ev çökmüş; çöküşü de korkunç olmuş. (Matta 7.24-7)]

Derler ki, evini Babamız duasının kayası üzerinde kuran akıllı adam kendileridir. Evini çok sayıdaki gereksiz ve etkisiz başka duaların kumları üzerine kuran budala adam ise biziz. Bu budalalar işte böyle düşünüyor.

48. [O sırada din bilginlerinden biri gelip Ona şöyle dedi: “öğretmenim, nereye gidersen, senin ardından geleceğim.” İsa ona, “Tilkilerin ini, gökte uçan kuşların yuvası var, ama İnsanoğlunun başını yaslayacak bir yeri yok” dedi. (Matta 8.19-20)]

Onlara göre “din bilgini” eğitilmiş kişidir. Bunlar birbirlerine, din bilginlerini kabul etmeyen İsa’nın yaptığı gibi, aralarına eğitilmiş kişileri almamalarını öğütlerler. Derler ki, “tilkiler” inlere benzer küçük hücrelerde münzevi bir hayat süren o sofulardır. “Gökte uçan kuşlar” ise, daha önce de söylediğim gibi, İsa’nın yoldaşlığa layık bulmayarak kesinlikle reddettiği o sütun tepesinde yaşayan münzevilerdir. Bu yıkıcıların gırtlakları kötü bir koku yayan ve dinsiz ağızlarından keskin bir zehir saçan açık bir mezar gibidir.

49. [İsa karşı yakaya geçince..... ibislere tutsak iki kişi mezarlık ma-

ğaralardan çıkıp onu karşıladı..... İblisler de..... çıkıp domuzların içine girdiler ve o anda bütün sürü dik yamaçtan aşağı koşuşarak göle atlayıp boğuldu. (Matta 8.28,32)]

Derler ki, mezarlık mağaralardan çıkan iblislere tutsak iki kişi keşişler ve rahipler sınıfıdır. Bunlar, daima elle yapılmış ibadethanelerde yaşarlar ve bu mezarlıklar ölülerin kemikleriyle güçlendirilmiştir. Bu lanetlilerin azizlerin emanetlerine bakış açısı işte budur. Bu iki sınıf Bogomiller'i çok korkutur, bu nedenle içlerinden hiç biri o yoldan gidecek kadar güçlü değildir. "Domuz sürüsü" bunların yanaştığı, yol gösterdiği ve günah denizine fırlatarak boğduğu cahil gürühtür.

50. [Hiç kimse yeni şarabı eski tulumlara doldurmaz. Yoksa tulumlar patlar; hem şarap dökülür..... Yeni şarap yeni tulumlara doldurulur..... (Matta 9.17)]

"Yeni şarap" onların öğretisidir, eski tulumlar ise o yeni şarabı kabul etmeyenlerdir. "Yeni tulumlar" onu kabul edenler ve koruyanlardır.

51. [Tam o sırada, on iki yıldır kanaması olan bir kadın İsa'nın arkasından yetişip giysisinin eteğine dokundu. (Matta 9.20)]

On iki yıldır kanaması olan kadın İsrail'in on iki kabilesi tarafından kesilen kurbanlardan akan kanla ıslanan Kudüs'teki kilisedir. Bu kanamayı İsa durdurmuş, daha sonra da Kudüs'ü yok etmiştir. On iki yıl nasıl olur da on iki kabile anlamına gelir? Zira bir yıl bir hareket ve bir zaman dilimidir, ama kabile bir insan topluluğudur. İnsanla zaman arasında çok büyük fark var!

52. En gülünç yorumu dinleyin ve bu sayede sarhoş ihtiyar kadınlar gibi peri masalları anlatan bu kişilerin budalalığını öğrenin. örneğin, "İsa onları uyardı [enebrimesato]" [Matta 9.30] sözünü şöyle yorumlalar, "İsa onlara yemeleri için bir söz verdi [enebromatisen]." Burada bu saçmalığa cevap verirken bile kendimi gülünç hissediyorum.

Bu nedenle birçok şeyi atladım ve başlıkları özetledim. Bu sapkınlıkla karşılaşan kişi bu kısa notlardan devamında gelecek olanları da çıkarabilmelidir. Şu ana dek geçilmesi için günler gereken büyük bir dinsizlik denizinde yüzdük, ama hala karadan biraz uzağız. Biliyorum, şu anda deniz sarhoşusunuz, ben de sizden önce aynı sarhoşluğa kapıldım. Artık bu yorum yolculuğunu bitirmek için pruvayı çevirmem ve sessizlik limanına demirlemem gerek. Dahası, o kötücül ve geveze dil artık susmuş durumda, tüm o dinsiz saçmalıkları geveleyen o kirli dudaklar artık kapalı. Şeytandan bahseden bu kişilerin ağzı artık çalışmıyor. Bi-

zim en zeki ve asil imparatorumuz onu huzuruna çağırdı, savunmasını kaydettirdi, sınıdı ve bir bakır alaşımı gibi içi boş olduğunu anladı. O ise başta bir değişim belirtisi gösterse de, ardından kusmuğuna geri döndü.

İmparator sorunu değerlendirdi, görevde olan sivil ve dini kurullara danıştı ve bu kişinin birçok adamı Cehennem ateşine yolladığına karar verip yakılarak öldürülmesine hükmetti. Bugün o yakılarak öldürüldü ve küfrünü kefen bezi olarak yanında götürdü. Bu sapkınlık öğretisini on beş yılda öğrenen, kırk yıldan fazla süre öğreten⁸⁶, binlerce takipçisini yıkım çukurlarına sürükleyen ve sonunda onların yanına kolayca gitmeyen bir kişi için fazlasıyla ağlayanlar bu feryatlarının sebebini biliyorlar mı acaba? Bu adam her iki hayattan da kovuldu ve her ikisinde de ateşe yollandı, bu dünyada sönecek olan ateşten geçerek öbür dünyadaki ebedi ateşe mahkum oldu. Gelecek için artık umutluyuz, ejderhanın başı koparıldı.⁸⁷ Onun bazı uzuvları ve kısımları hak ettiklerini buldular, bazıları bulmak üzereler, bazıları da kişisel olarak utanç içindeler. Bu sapkınlığın kuyruğunun dahi Tanrı'nın çalışkan kulu olan imparatorun dikkatli gözlerinden kaçmayacak olması umudunu taşıyoruz. O, büyük bir özenle kendi bölgesindeki sapkınların tamamını yakalayacak ve zararlı otlardan ayıklanmış bir dindarlık tarlası yaratacaktır.

Bogomilizm'in "yaratılış efsanesi": Euthymius Zigabenus'un *Narratio*'suna göre sapkınlığa geçenlere verilen direktifler

Bu şekilde, benim eserim şöyle devam edecektir. Daha önce anlatılanları açıklayacak şekilde sapkınların yaratılış efsanesi ve teoloji olarak adlandırdığı ama bizim ateizm budalalığı ve çalışması dediğimiz konuyu aktaracağım. Bu teolojiyi yeni gelişmeye başlayan kişilere ilk direktiflerden sonra aktarırlar. Daha sapkın öğretileri ise dinsizlikte daha ilerlemiş kişilere sır mahiyetinde aktarmak için saklarlar. Bu anlatıların birçoğunun tuhaf, yalan yanlış ve çelişkili olması, sapkın din adamlarının aptallığı ile açıklanabilir. Bu kişiler açık biçimde çelişkilerle doludur ve deyim yerindeyse kendi oklarıyla vurulurlar. Bu şekilde, şeytan

86) Ficker: "elli iki yıl."

87) Buradaki imaj Esinleme 12.3'ten alınmıştır. Burada Kilise'nin düşmanları büyük bir kızıl ejderha ile sembolize edilmiştir.

hem iyi ile hem de kendisiyle çarpışır ve kendi silahıyla vurulmuş olur.

Anlatıkları hikaye şöyledir: iyi Tanrı ve Baba binlerce ve on binlerce melek yarattığında Samael'i kendisine yardımcı seçmiştir. Samael, onunla aynı görünümde ve şekildedir, onun sağ elinin altında oturur ve hemen onun ardından onurlandırılır. Bu durumun verdiği sarhoşlukla Samael kendini kaybetmiş, başkaldırmıştır. Ardından hizmet eden tüm güçleri denemeye kalkışmıştır. Onlardan, görev yüklerini hafifletmek istiyorlarsa Baba'ya karşı başkaldırısında kendisine eşlik etmelerini istemiştir. Bunun kanıtı olarak Luka İncili'nde borçluların borçlarını azaltan kahya meseli gösterilir. Derler ki, bu kişi Samael'dir ve bu mesel onun hakkındadır. Adı geçen melekler görev yüklerinin azalması umuduyla ayartılmış ve Samael şöyle demiştir: "Bulutların üstüne çıkacak, kendimi Yüceler Yücesi'yle eşit kılacağım." [Yeşaya 14.14] Onlar da Samael'in isyanına katılmış ve suç ortağı olmuşlardır. Bunu gören Tanrı bunları hep birlikte aşağıya fırlatmıştır.

Ardından Samael suların üzerinde duramamıştır, çünkü onlara göre, "yer görünmezdi ve hazırlanmamıştı." [Yaradılış 1.2] Ancak hâlâ Tanrı'nın görünümüne sahip olduğundan ve ilahi yaratım gücünü kaybetmediğinden peşindekileri bir araya toplamış ve onları şu sözlerle kışkırtmıştır: "Tanrı cenneti ve yeryüzünü yarattı. Ben de ikinci Tanrı olduğumdan ikinci cenneti ve geri kalanları yaratacağım." Ardından şunu söylemiştir: "Gökyüzü ol" ve gökyüzü oluşmuştur; "şunlar ve bunlar olun" demiştir ve her şey oluşmuştur. İkinci cenneti süsledikten sonra suyu yeryüzünün yüzeyinden toparlamış ve Yaradılış'ta geçtiği şekliyle uygun yerlere dağıtmıştır. Yeryüzünü güzelleştirdikten ve kurdudan sonra orayı kendisinin ve peşindeki isyancıların yaşayacağı yer olarak belirlemiştir. Daha sonra toprağı suyla karıştırarak Adem'i yaratmış ve onu ayağa kaldırmıştır. O sırada Samael'den süzülen bir damla su Adem'in sağ ayağına doğru ilerlemiş ve büyük turnağından dışarı çıkarak bir yılan misali kıvrılarak uzaklaşmıştır. Bu defa Samael içindeki havayı yoğurduğu bedene üflemiş, ancak hava da boş gövdeden sağ ayağına doğru ilerleyerek büyük turnaktan dışarı çıkmış ve yılankavi su damlasına katılmıştır. Bir anda su damlası bir yılanla dönüşmüş ve canlanmıştır. Bu nedenle, zeki ve akıl sahibi olmuştur. Çünkü Samael'in soluğu onun ruhuyla birleşmiştir. Bu yeni yaratıcı olanları görünce emeğinin boşa gittiğini anlamış ve iyi Baba'ya bir elçi göndererek ondan nefesini yollamasını istemiştir. Gönderdiği mesajda insanın an bulması

halinde ikisine de tabi olacağını ve bu insan soyunun düşmüş melekler tarafından boşaltılan cennet makamlarına oturabileceğini söylemiştir. Tanrı iyi olduğundan, nefesini vermiş ve Samael'in yoğurduğu şeye hayat aşılamıştır. İnsan, birdenbire bedenlen ihtişamlı erdemlerle dolu bir yaşayan ruha dönüşmüştür. Sonrasında, Havva da aynı şekilde yapılmış ve aynı nurla donatılmıştır. Samael ise onları kıskanarak yaptıklarına pişman olmuş ve kendi yoğurduğu şeye karşı bir tezgah kurmuştur. Bunun için yılanın içine girmiş, Havva'yı ayartmış, onunla yatmış ve onu hamile bırakmış, böylece kendi tohumlarının Adem'in tohumlarına üstün gelmesini sağlayarak onun gelişmesini engellemek istemiştir. Kısa zaman içinde Havva doğum sancıları çekmiş ve Samael'le olan ilişkisinden Kabil'i doğurmuştur. Kabil ile birlikte onun ikiz kız kardeşi Calamena'yı⁸⁸ da dünyaya getirmiştir. Bu defa Adem olanları kaldıramamış, Havva ile yatmış ve Habil'in dünyaya gelmesini sağlamıştır. Kabil ise vakit kaybetmeden onu öldürmüş ve hayatı cinayet fikriyle tanıştırmıştır. Bu nedenle havari John şöyle der: "Kabil şeytandan olmadır." [1 Yuhanna 3.12] Samael yılan aracılığıyla hiç utanmadan Havva'nın içine girdikten sonra ilahi görünümünü ve niteliklerini kaybetmiş, yaratma yeteneğini ve Tanrı sıfatını da yitirmiştir. O güne dek o da Tanrı'dır. Ancak tüm bu niteliklerini kaybettikten sonra karanlık ve yüzüne bakılmayacak denli çirkin bir görünüme kavuşmuştur. Yukarıdan düştükten sonra, o güne dek iyi Baba onun öfkesine katlanmış ve bu evren yaratıcısı ve efendisine elindeki her şeyi yönetme hakkı vermişti.

Yani o tüm bu şeylerin sahibi ve efendisiydi. Ardından insanlar koyu bir despotlukla yönetildiğinden, Baba'dan yana çok az sayıda insan zorlukla hayatta kalabilmiş ve melekler statüsüne yükselmiştir. Daha sonra Baba aldatıldığını fark etmiş, yanlış yolda olduğunu anlamıştır. Çünkü aslında insanın en gerekli niteliğini ve tamamlanması için en önemli parçasını o vermiştir. Ancak bu soyun büyük kısmından mahrum kalmıştır. Aynı zamanda çok fazla acı çeken ve bir türlü belini doğrultamayan kendi yaratisının ruhuna acımış ve 5500 yılında yüreğinden Oğlu'nu, Tanrı'yı yani Söz'ü kopararak göndermiştir. Derler ki; "Yüreğim size iyi bir söz gönderdi." [Zebur 45.2] Ona kendi sözlerini öğretmiştir. "Sözlerimi krala ulaştıracağım." Bu nedenle kutsal kitaplarda şöyle geçer: "eğer Babamın işlerini yapmıyorsam bana inanmayın." [Yuhanna

88) 27 nolu dipnota bakınız.

10.37] Onlar, bu Söz'ün ve Oğul'un başmelek Mikail olduğuna inanırlar ve derler ki: "Onun adı iyi öğütler veren melektir." [Yeşaya 9.6] Başmelek olarak adlandırılmasının nedeni tüm meleklerden daha tanrısal olmasıdır. Jesus olarak adlandırılmasının nedeni tüm hastalıkları iyileştirebilmesi, İsa olarak adlandırılmasının nedeni ise ete kemiğe bürünmüş olmasıdır. O yukarıdan inmiş, Bakire'nin sağ kulağından içine girmiş ve görünüşte fiziksel ve bir insan bedeni şeklinde ancak gerçekte madde ötesi ve tanrısal bir şekle bürünmüştür. Yine geldiği gibi, çıkıp gitmiştir. Bakire'nin onun ne gelişinden ne de gidişinden haberi yoktur, onu mağarada kundaklanmış halde bulmuştur. O, ete kemiğe bürünme planını başarıyla uygulamış ve kitaplarda anlatılanları dünyaya öğretmiştir. Kendisi çarmıha gerilmiş, öldürülmüş, yeniden dirilmiş, olanları açıklamış ve isyancıyı yakalamıştır. Onu kalın ve ağır bir zincirle bağlayarak Tartarus'a kapatmış, isminin sonundaki "-il" ekini meleklerle özgü olduğu gerekçesiyle kaldırmıştır. Daha önce Samael isminin yanı sıra Şeytanil olarak da anılan varlık artık yalnızca Şeytan olmuştur. Görevini yerine getirdikten sonra Baba'nın yanına dönmüş, Şeytanil'in daha önceki yerine, Baba'nın sağ elinin altındaki tahta oturmuştur. Daha sonra geldiği yere, başlangıçtan beri içinde bulunduğu Baba'ya karışmıştır. Dünyada iken takipçilerine yol gösterme aşamasında onlara Kutsal Ruh'u vermiştir. Kutsal Ruh, apostolik öğretidir. Bugün Baba üç adet yüzü olan bir olgu, canavarı bir yaratık olarak tasvir edilir; ortadaki baş insan şeklindedir ve insanoğlu bu baştan yaratılmıştır; "kendi suretinde ve kendine benzer" [Yaradılış 1.26]. Baba'nın mabetlerinden her biri doğrusal bir nur yayar, Oğul'un mabetlerinden sağa doğru, Ruh'un mabetlerinden ise sola doğru bir nur süzülür. Sonuçta Baba üç yüzlü olmuştur; hâlbuki daha önce tek bir yüzü vardır. Yukarıda da anlatıldığı gibi, Şeytanil de daha önce aynen bu şekildedir. Bu nedenle insanı yoğururken şöyle dedi: "insanı kendi suretimizde ve kendimize benzer yapalım." Bahsettiği, açık biçimde kendisinin ve Baba'nın suretiydi.

Bunların gerçek bir kötülük timsali, şeytanın seçilmiş aygıtı [Havarilerin İşleri 9.15] Şeytanın define sandığı, tüm dinsizliklerin aracısı ve içlerindeki havarilerin yaratıcısı büyük öğretmenlerinin kötücül günlerden kalan öğretisi [Sus. 52] işte bu şekildedir. O bunu kendi zındık sapkınlıklarının bir özeti olarak görür.

26. Bogomil dönmeleri için tövbe formülü ve Kilise'ye kabul yöntemleri

Lanetleme formülü (a), ona ek olarak yazılmış *libellum* ya da yazılı tövbe formülü (b) ve muafiyet belgesi (c) el yazması kanıtlara göre tarihlenebilir. (a) ve (b), on birinci asır el yazması, Vindob. th. gr. 306'da mevcuttur. Bu, anti hereetik materyaller içeren bir el yazmasıdır. Bu el yazması üzerine Eleuteri ve Rigo tarafından yapılan en yakın tarihli çalışmaya (*Eretici, dissidenti, musulmani ed ebrei a Bisanzio*) göre yazım tarihi 1150-60 civarındır. İçindeki bazı kısımlar ise daha eski olabilir. Lanetleme formülü (a) içerdiği suçlayıcı maddelerin çoğu *Ortodoksluk Konseyi Kararları*'yla [16] aynıdır. Kararlara bu maddeler muhtemelen Komnenos dönemi sapkınlık yargılamalarından ve Bogomil Basileios'un 1098'deki duruşmasından [24] sonra eklenmiştir. Muafiyet belgesi (c) içerdiği benzer maddeler nedeniyle eklenmiştir. Bu belgenin dahil olduğu tek el yazması on üçüncü asra aittir ve yazılı formüllere dayanılarak 1258-9'a tarihlenmiştir. Bu, Bogomiller'in, özellikle de gruba mensup sıradan kişilerin kiliseye yeniden kabul edilmesi için kullanılan günümüze ulaşmış tek belgedir. Öte yandan benzer belgelere başka yazmalardan da ulaşılabilir.

(a), von Thalloczy tarafından basılmıştır, "Bruchstücken aus der Geschichte der nordwestlichen Balkanländer, V". Daha sonra Ficker tarafından yeniden hazırlanmış ve yayınlanmıştır, *Die Phundagiagiten*, s. 172. (b) ve (c) ile birlikte daha yakın tarihli bir basım için, Eleuteri ve Rigo, s. 136-55.

(a) Phundaitler,¹ Bogomiller, Euchitler, Enthusiastlar, Encratitler ve Markionistler Olarak da Bilinen Ateist Messalianlar'ın Çok Yönlü Sapkınlığına Dair

Maniheistler'den etkilenip onlardan da kötü olan Bogomil sapkınlığından en kutsal Tanrı Kilisesi'ne girmek isteyenler şu şekilde kabul edilmelidir.

Hali hazırda onlara katılmış ve içlerine karışmış, aynı masaya oturmuş ve sapkınlıklarını kabul etmiş, ancak henüz *epode*'yi² almamış ya da şeytanla yakınlaşmamış veya ona geleneksel mekânlarında gece ayinlerinde ibadet etmemiş, henüz İsa'yı inkar etmemiş kişi, günahlarından arındırılıp kırk gün dua ettirildikten sonra kabul edilip doğru yola sevk edilmelidir. Bu sürecin ardından kişi kendini hazırlamalı, kutsal vaftiz kurnasının önünde başı açık vaziyette beklemeli ve Bogomiller'in *kephalaia*'sını³ lanetlemelidir. Daha sonra bunu bir libellum'a yazılı olarak aktarmalı ve yatıştırıcı dualar ile dönemlere karşı yazılmış duaları okumalıdır. Böylece arınmış ve hayat verici kutsal emanetlere ve İsa'ya layık hale gelir. Bundan böyle bir takım ruhani keşişler tarafından da yönlendirilmelidir.

Herhangi biri bu tür bir sapkınlık içinde bulunmuş, *epode*'yi almış, şeytana ibadet etmişse, ister kendi isteğiyle kutsal Tanrı Kilisesi'ne yanaşsın isterse yakalanmış olsun, hemen kabul edilmeli ve yönlendirilmeli, lanetleri dile getirmeli ve yazmalıdır. Ancak bu kişi hiçbir zaman kutsal yağa ya da kutsal emanetlere tamamen layık olmayacaktır. Kilsede geçireceği kırkar günlük iki sürecin ardından onu iyi tanınmış manastırlardan birine gönderin. Keşiş, onu ölene dek manastırda tutmalı⁴ ve oradan ayrılmasına izin vermemelidir. Tüm deneyimli keşişler onun yaşam tarzını izlemelidir, zira buna bulaşan bir kişinin iyileştirilmesi ya da değiştirilmesi çok zordur. Bu kişi manastırda yalıtılmalı, kuru gıda ile beslenmeli, papazın onun pişmanlığını anlayabileceği biçimde diz çökmeli ve bu durum hayatı boyunca devam etmelidir. Çünkü Enthu-

1) Aynı terim için [46]'ya bakınız.

2) Bogomiller'in kabul ayinlerindeki "Epode alımı" için [19]'a bakınız.

3) Mani, bu ada sahip bir eserini yazardır; terimin burada kullanılışı belki de iki hareket arasında bir bağ kurma isteğinden kaynaklanmaktadır. Başka hiçbir kaynakta Bogomiller'in bu ada sahip bir esere sahip olduğuna dair ipucu yoktur. Belki de yalnızca "öğreteler" anlamında kullanılmak istenmiştir.

4) Eleuteri ve Rigo, *parangelon*.

siastlar ve Euchitler kutsal ikonalara oldukça hevesli bir yakınlık duyabilirler. Ama bu aldatıcıdır. Eğer kişi ölmeye yakınsa kutsal emanetlere layık görülebilir. Böylece tanrısal besinden yoksun kalmamış olur. Şayet sapkınlığında ısrar eder ve bu duruşu belirlenirse ölüm döşeğinde dahi kutsal emanetlerden mahrum kalacaktır. Manastırda üç yıl geçirdikten sonra kişinin samimi ve doğru bir şekilde Rabbe yakınlaştığı görülürse kutsal yağa ve emanetlere layık olduğuna karar verilebilir.

Lanetleme süreci şu şekilde işler: Adayın başı rahip tarafından kutsal vaftiz kurnasının önünde yağlandıktan sonra üç kez şu söylenmelidir: “Ben, ateist Messalianlar’ın kafir ve aleni sapkınlığından yani Bogomiller’den herhangi bir zor ya da gereklilik nedeniyle değil, hileyle ya da ikiyüzlülükle de değil, tüm ruhumla ve saf kalbimle, İsa aşkına ve ona duyduğum inançla kutsal büyük Tanrı kilisesine yaklaşarak bu yazılı *libellum*’u size güvence olarak veriyorum. Böylece bu görüşleri büyük kilisenin huzurunda lanetleyerek aynı zamanda bu yazılı *libellum* aracılığıyla Messalianlar’ın ya da Enthusiastlar’ın ve Epeuchitler’in ve onların görüşlerini paylaşanların şeytani sapkınlığına kapılanları da şu sözlerle lanetlemiş oluyorum:

1. Messalianlar’ın, Lycopetrianlar’ın, Phoundaiatlar’ın ve Pogomiller’in kendine İsa diyen sapkın lideri Peter’i.....[Metin *Ortodoksluk Konseyi Kararları* (16) paralelinde lanetlerle devam eder. Bu lanetlerden sonra bir sonuç paragrafı da mevcuttur.]

(b) Böylece Maniheistler’in tüm sapkınlıklarını Tanrı’nın kilisesi huzurunda lanetledikten ve yazılı olarak inkar ettikten sonra eğer herhangi bir zamanda ya da dönemde keşiş, rahibe ya da sıradan tüm Bogomiller’e yakın bir yerde, onların arasına karışmış, onlarla ziyafete oturmuş, onlarla dua eder vaziyette ya da onlarla birlikte Tanrı’nın kiliselerine ve ikonalarına gizlice hakaret eder halde⁵ veya başka bir Bogomil adetini yerine getirir şekilde görülür ve suçlanırsam, tüm dinsel kurumların yardımından yoksun kalmayı ve sivil mahkemeye gönderilerek itiraz hakkım olmadan her türlü cezaya çarptırılmayı ve hayatım boyunca sürgün cezasına maruz kalmayı kabul ediyorum ve bu *libellum* ile onaylıyorum.⁶

5) Bogomiller’in kiliseleri ve ikonaları bilerek hor görmelerine dair, [19]’a bakınız.

6) Sivil yetkililer tarafından sapkınlığa verilen cezalara dair [29]’a ve bu durumun yarattığı tartışmalar için [4]’e bakınız.

(c) Adı geçen kişi adı geçen karısıyla beraber⁷ sapkın komşuları tarafından zehirlenmiş ve Tanrı ile insanların düşmanı olan Bogomil kültüne, o sefil sapkınlığa ulaşmışlardır. Bu kişiler cehaletleri nedeniyle kirlendikleri ve Rabbimiz ve Tanrımız ve Kurtarıcımız İsa'yı inkar eden ve yoldan çıkmış isyancı şeytana tapan tüm o işbirlikçileri yakıtı ateşle cezalandıracak olan Rabbimiz ve Kurtarıcımız İsa Mesih'in ikinci gelişini hevesli bir şekilde bekledikleri için, tüm kalpleriyle tövbekar bir ruhla ve görünümle, alçakgönüllülükle bu en kıymetli *kathegoumenos*'a⁸ ve ruhani pedere geldiler ve bir şekilde (insan oldukları için) yoldan çıktıklarını, kötücül komşuları tarafından zehirlendiklerini⁹ ve kilise hukukuna göre verilecek cezayı kabul ettiklerini söylediler. Ardından kutsal kiliseye sığındılar ve bu türden davranışlarda bulunduklarını kabul ederek Bogomiller'in öğretilerini ve sapkınlıklarını naçizane huzurunda lanetlediler. Ben de onlara yol gösterdim, onları yağladım ve yasaların ve kilisenin onlardan beklediği her şeyi öğrettim ve uyguladım. Onları Tanrı'nın kutsal kilisesine götürdüm. Orada başçoban Tanrımız İsa'nın dindar sürüsü içine kattım. Ayrıca bu kişiye şu ay ve günde güvence olarak bu yazılı muafiyet belgesini takdim ettim.

7) Bogomil liderleri evlenmedikleri için, bu kişiler mezhebin sıradan üyeleri olmalıdır.

8) üst düzey bir manastır yetkilisi.

9) 2 nolu dipnota bakınız.

27. Azizler Günü'nde Bogomiller'e karşı bir vaaz (1107)

Bu vaazın metni bir el yazmasından alınmıştır. Bu el yazması vaazı tarihsel bir yanılıyla John Xiphilinus'a (1064-75) atfeder. Ancak içeriğine göre vaaz Bogomil Basileios'un 1098'deki yargılanması ve idamından ([24], [25]) sonrasına aittir. İçerdiği kavramlar Euthymius Zigabenus'u ve *Ortodoksluk Konseyi Kararları*'nın ([16,d])'ye bakınız) Bogomiller'le ilgili kısmını andırmaktadır. Başlıkta, el yazması Hamsin yortusundan -Ortodoks Kilisesi'nde Azizler Bayramı- sonraki ikinci Pazar gününe tarihlenmiştir, ancak metinlerin sıralaması ve vaazların belirli Pazar günlerine tarihlenmesi isabetli olmayabilir.¹

Metnin yayınlandığı eser; PG 120, 1289-92'dir ve John Xiphilinus'a atfedilen yirmi beş vaazdan oluşan bir Venedik el yazmasından alınmıştır.

Azizler Günü'nde Matta İncili üzerine, bölüm 10

Sanıyorum, size Messalian sapkınlığına² dair kısa bir konuşma yapmam için oldukça iyi bir zaman, zira bugün onların yok edilmesini ve lanetlenişini kutluyoruz. Bizim en dindar ve Hristiyan imparatorumuz³, büyük oranda gizlenmiş ve sıradan halk tarafından tespit edilememiş bu sapkınları belirledi ve yargıladı. Ardından onların sefil yol göstericisini adaletin ateşine attı ve sapkın öğretilerinin Kilise tarafından aforoz

1) Gouillard, "Le Synodikon d'orthodoxie", s. 232-3.

2) Tarihsel Messalianlar ve bu terimi daha sonraki heretik bilimcilerin Bogomiller'i tarif etmek için kullanmalarına dair bakınız, Euthymius Zigabenus [25] ve 4 nolu dipnot.

3) Alexios I Komnenos (1081-1118).

edilmesini sağladı. Bilin ki, etrafta keşişler gibi⁴ dolanan, koyun postunun altına gizlenmiş kurt misali tuzaklar kuran bu tür sapkın sefiller var. Bu nedenle sıradan halk onları dindar sanıyor; onlar da şeytanın zehrini hoş sözcüklere gizliyor ve ballı şerbetlerinin içine ölümcül ilaçlarını katıyorlar. önce, Baba Oğul ve Kutsal Ruh'a inandıklarını söylüyorlar; İsa'nın ete kemiğe büründüğünü kabul ediyorlar; İncil'in emirlerine uyduklarını öne sürüyorlar; insanlara dua etmeyi, oruç tutmayı ve kendilerini kirden uzak tutmalarını öğütüyorlar. Zamanla, buğday tarlasındaki yabancı otlar ekıyor; zavallıların evcilleştirip ağlarına düşürdükten sonra da zehirlerini zerk ediyor ve açıkça küfre başlayarak şeytanın öğretilerini ve dogmalarını anlatıyorlar. Bunların kim olduklarını ve kaç kişi olduklarını söylemek mümkün değil, zira bunlar tüm berbat sapkınlıkların bir karışımıdır. En azından bilmeniz gereken bu. Son kertede, öğretileri daha önce anlattığımız gibi, ancak isim olarak tamamen bize benzeseler de gerçekte tamamen farklılar. Babaları gibi karanlık oldukları halde ışıkmış gibi yaparlar; Baba Oğul ve Kutsal Ruh'u kendi ağızlarıyla onurlandırdıkları halde bizim taptığımız kutsal ve hayat veren birlikten farklı bir Teslis inancına sahiptirler.⁵ Yedi göğün de üzerinde kendi mitsel katmanlarında bir gücün oturduğunu iddia ederler⁶ ve bu gücün insan görüntüsünde olduğunu söylerler.⁷

Bizim aksimize bekarete önem verirler. Biz onu evlilikten daha değerli ve üstün görürüz ve yalnızca eğitime tabi tutulmuş kişilere⁸ layık buluruz, ancak onların sebebi evliliğe duydukları nefrettir, aziz Rabbimizin söylediği gibi, "Evlilik saygındır, kirlenmemiş bir yatak da." İtidalli olmayı öğretirler, ancak bunu tutkuları yatıştırmak için değil, şeytan tarafından üretildiğini düşündükleri yiyeceklerden uzak durmak için yaparlar. Yalnızlığı sever gibi yaparlar ve ıssız yerlere yerleşirler⁹, çünkü kileselerden uzak durmak ve fark edilmemek amacındadırlar.....

4) Konstantinopolisli Bogomiller'in keşişler gibi giyindikleri iddiaları için Euthymius Zigabenus [25], madde 24'e ve Anna Komnena [24], madde 1'e bakınız.

5) Yani Bogomiller; Baba Tanrı, büyük oğul Şeytan ve küçük oğul İsa'yı onurlandırır. Euthymius Zigabenus [25], madde 6.

6) Peribleptonlu Euthymius [19] ve 38 nolu dipnot.

7) Bu, Konstantinopolisli Bogomiller'in kendi Teslisçi öğretilerini tanımlarken kullandıkları dile yönelik bir gönderme olmalıdır (Euthymius Zigabenus [25], madde 3, dipnot 10).

8) Yani dinsel eğitime.

9) Yani ortodoks münzeviler gibi.

28. Konstantinos Khrysomallos'un ölümünün ardından görülen heretiklik davası (1140)

Bu, Konstantinopolis'teki St Alexios Kilisesi'nde Mayıs 1140'ta başkanlığını Patrik Leo II Stypes'in yaptığı bir *synod* tarafından görülen bir davanın resmi kayıdır. Görevli piskoposlar yakın zamanda Hieron'daki¹ ölen Konstantinos Khrysomallos'un keşişlerin ve etkili din adamlarının elinde dolaşan yazılarını incelemiştir. *Synod*, bu yazılarda Messalianizm ve Bogomilizm izleri bulmuş ve yakılmalarına karar vermiştir. Modern araştırmacılar Khrysomallos'un öğretisini (*synod* tarafından aktarıldığı şekliyle) Yeni Teolog St Symeon tarafından savunulan kişisel aydınlanma uğraşının geliştirilmiş hali olarak görme eğilimindedirler.²

Metnin çevrildiği eser; Gouillard, "Quatre procès de mystiques à Byzance."

Mayıs ayında, üçüncü on beş yılda, en kutsal efendimiz ve ekümenik patriğimiz *efendi* Leon'un başkanlığında; oturuma Ancyra'dan, Cyzicus'tan, Amasea'dan, Melitene'den, Laodicea'dan, Crete'den, Antioch in Pisidia'dan, Traianopolis'ten, Philippi'den, Amastris'ten ve Mesembria'dan en aziz piskoposlar ve patriklik görevlileri katıldılar..... (Bunun

1) Bu bağlamda Hieron Peribleptonlu Euthymius'un yazılarında adı geçen İstanbul Boğazi'ndeki deniz üslerinden biri olmalıdır. Oradaki manastırlar için bakınız; Janin, *Les églises et monastères des grands centres byzantines*, s. 10.

2) Girizgah'a bakınız.

ardından teologların eğitimli uzmanlar olmasını gerektiğini vurgulayan bir paragraf gelmektedir.)

Böylece, ilerleyen günlerde, başkalarını eğitme sorumluluğunu üstlenerek çoğunluğu (özellikle de besleyici gıdalarla zehirleyici gıdalar arasındaki farkı bilemeyen sıradan halkı) kurtarma derdine düşen bizler, Hieron'daki Of kyr Nicholas manastırında hizmet veren bazı keşişlerden Konstantinos Khrysomallos'un bir takım yazılarını bulduklarını öğrendik. Bunları bulduklarında, söylediklerine göre, tuhaf ve alışılmadık içeriğinden dolayı oldukça şaşırmışlardı. Bu yazılar çoktan geniş bir kesime ulaşmıştı, çünkü insanlar bunların oldukça faydalı ve insanlara bir yaşam rehberi sunabilecek biçimde oldukça yeterli olduğunu düşünüyorlardı. Anlatılanları ciddiye alarak ellerinde bir çok kopyası bulunan kişilerden kitapları temin ettik. Araştırmamız sonucunda, orijinallerden bir tanesinin St Athenagoras manastırının keşişi ve rahibi Peter'de, diğerinin *proedros* (başkan, çn) George Pamphilus'ta, üçüncüsünün ise konuyu bizlere bildiren keşişte olduğunu öğrendik. Kendi ellerinde olan Gerocomeion manastırı keşişi Euthymius'tan aldıklarını söylediler. üçünü karşılaştırdınca, tamamının bir tek orijinal kitaptan alınmış aynı içeriğe sahip olduğunu anladık. Ancak Peter'in elindeki kopya diğer ikisinden biraz daha kapsamlıydı. Bu iki kitaptaki konular 150 bölüme ayrılmıştı.....

Ona göre vaftiz olan bir Hristiyan (çünkü vaftiz yaygın olarak bebeklikte gerçekleşir ve ona göre bu vaftiz "ilmihalden yoksun"dur) öyle anılsa bile gerçek bir Hristiyan değildir ve bazı erdemli işleri yerine getirmiş olsa da, bunları bir pagan olarak yapmıştır; yani kutsal metinlerin sözlerini okumaktan kaçınmalı, öncelikle yeniden vaftiz edilmeli, kabul edilmeli ve döndürülerek Şeytanın nüfuzundan kurtarılmalıdır.

Öte yandan, kutsal vaftizi yeniden almaksızın Hristiyan olarak adlandırılan kişiler, piskopos mertebesine erişip, tüm kutsal metinleri ezberleyip onları yücelten bilgi donanımlarıyla direktifler veriyor olsalar da, ilmiyal öğrenmeden, yeniden vaftiz almadan ve kutsal bilgi konusunda deneyimli olan uzman kişilerin ellerine uzanarak onların tefekkürü sayesinde ruhlarını arındırmadan bir kazanıma ulaşamazlar.....

Kuşku yok ki, bu tür görüşler adı geçen sapkınlıkların karakteristikleridir. Vaftiz edilmiş kişilerden ruhani bir algı ya da entelektüel bir algı veya yalnızca bir algı (her yerde söylediği gibi) ve aydınlanma ve esinlenme ve Ruh'u kavrama gibi şeyler beklemesi ve aksi takdirde ken-

dilerini her türlü iyiliğe adanmış olsalar da vaftizlerinin geçersiz olacağını söylemesi -bu tamamen, ilahi vahiyleri iblislerin dalaveresi aracılığıyla aldıklarını düşünen Enthusiast³ sapkınlığının bir parçasıdır.

Kutsal vaftizden sonra bile vaftiz edilen kişilerin, ilmiyal yoksunu olarak yeniden doğduklarını varsayarak -yani öğretmenlerin, rahiplerin ve piskoposların bile dahil olduğu biz Hristiyanlar- en başından itibaren yeniden ilmiyal almaları, kabul edilmeleri, yeniden donatılmaları ve tüm bunların onun tarif ettiği bir ayinle yani bir takım gizli güçlere sahip donanımlı hizmetkarların elleriyle gerçekleşmesi gerektiğini söylerler. Bu tür adamları bulmak için çok uğraşmak gerekir, zira kendilerine yaklaşan kişileri yenileyebilecek ve onları Tanrı'nın inayetine yaklaştıracabilecek kişileri bulmak çok zordur -kendi içlerinden olan kişilerle bir ermişlik kazandıran ve Kutsal Ruh'u sağlayan ikinci bir vaftizin uygulanması Bogomiller'e özgüdür.

Bir Hristiyan'ın iki ruha sahip olduğu ya da söyledikleri gibi bir Hristiyan olmadığı Messalianlar ya da Bogomiller tarafından aleni bir şekilde yayılan bir öğretilidir.....⁴

Böylece..... kitapların derhal yakılmasına karar verdik, bu görüşlere sahip kişilerin aforoz edilmesini sağladık..... Pamphilus'u ileride bu görüşlere sahip olması ya da başkalarına aktarması durumunda cezalandırmakla tehdit ettik. Keşiş Peter'e gelince -onun diğerlerinin karşılaştığı cezalara çarptırılmasının uygun olmadığını düşündük. Çünkü onun aracılığıyla başkalarının beyinlerinde oluşan hasarı ve bu tür bir cezanın tartışmaya ya da şüphelere yol açma riskini göz önünde tuttuk. Ayrıca bu kişi böylesine cahil ve herkesin bildiği bir şeyi kavrayamayacak denli izandan yoksun olduğu halde diğerlerini yönlendirmek ve eğitmek konusunda nasıl suçlanabilirdi ki?- onun başka bir manastırda başka bir öğretmen ve yönetici emrine verilmesine karar verdik; o da bizim ve oradaki piskoposlar meclisinin ayaklarına kapandı.

3) Messalianlar için kullanılan bir başka ad mı?

4) Bu bir Messalian öğretisidir, Bogomiller'in bu öğretiyi sahiplendiği konusunda hiçbir kanıt yoktur.

29. Piskopos II. Mikhael (1143-46) Bogomiller'in yakılmasını emrediyor

Bu metnin yazarı Theodore Balsamon, 1130-40 civarından 1195 civarına dek yaşamış bir kilise hukukçusu idi. Bizans kilise hukukunun bir derlemesi olan *Nomocanon* üzerine hazırladığı eseri muhtemelen 1170'lerde yazılmıştı ve şu an elimizde olmayan bir takım materyallere göndermelerde bulunuyordu. I. Manuel döneminde Bogomiller'in yakılmasına dair başka bir kanıt yoktur.

Çeviri metnin şu versiyonundan yapılmıştır, PG 104, satır 1111.

Nomocanon IX. 25 üzerine. En kutsal patrik *efendi* Mikhael Oxites1 döneminde Konstantinopolis meclisinin Bogomiller'in yakılması kararını hayata geçirmesine ve uygulamasına şaşmayın. Zira büyük ihtimalle yasa uygulanmayacaktı, ancak özellikle Bogomiller'in kendi sapkınlıklarına tövbe etmeksizin bağlı kalmaları ve yakılmayı bir tür şehitlik olarak görmeleri nedeniyle uygulandı. Biliyorum ki, hiçbir kilise yasası cezalandırmadan yana değildir ve ağır cezalar öngörmez, bunu sivil yasalar yapar. Kilise meclisinin bu tür bir cezayı uyguladığına hâlâ şaşıyo-

1) Bu patriklik dönemindeki sapkınlık duruşmaları için bakınız, [30] ve [31].

rum, çünkü bize heretikleri İsa'nın topluluğundan koparmak öğretildi. Onları cezalandırmamız değil, tövbe etmedikleri takdirde sivil idareye teslim etmemiz ve cezanın idareciler tarafından uygulanması gerekirdi.

30. İki Kapadokyalı piskopos Bogomil olmakla suçlanıyor (1143)

Bu iki adamın yargılanması, kendi ailesinden onları suçlayan iki kişiyi konseyde görevlendirerek konuya verdiği önemi gösteren imparator Manuel (1143-80) döneminde gerçekleşen ilk kilise duruşmalarından biriydi. Onalar yöneltilen suçlamalar bu kişilerin Bogomil olduğu iddiasını sabitlememektedir. Bunların piskopos olarak görevlendirildikleri şehirler Anadolu'nun iç kesimlerindeydi. Bu bölgeler Türkler'in kontrolü altındaydı ve dinsel otoriteden yoksun oldukları için ayinlerde bir düzensizlik söz konusuydu. Her iki adam da bir sınır bölgesinde meydana gelen kilise disiplini sorunlarına çözümler üretmek zorundaydı ve kendilerine arka çıkacak bir yerel desteğin yokluğunda yörenin Hristiyanları üzerinde nüfuz sağlamaları için gerekli kişisel niteliklere sahip değillerdi. Duruşmalarda netleşmeyen bir takım sebeplerle yeni metropolit ile görüş ayrılığı yaşadılar. Bogomilizm suçlaması, bu sapkınlığın yarattığı korkunun kanıtıdır. Duruşmalarda kanıtlandığı kadarıyla öğretilerindeki çok küçük bir kısım da bu suçlamayı doğrular niteliktedir.

Çevrilen metin Gouillard tarafından basılan versiyondan alınmıştır, "Quatre procès de mystiques à Byzance."

Tyana bölgesinde Sasima ve Balbissa'nın sözde piskoposları, hukuk dışı görevlendirmeler yaptıkları gerekçesiyle görevden alındılar. 20 Ağustos'ta, haftanın altıncı gününde, altıncı on beş yılda¹, en kutsal ve

1) 1143 yılında.

ekümenik patriğimiz *efendi* Mikhael'in² başkanlığında Thomaitis'te, Ephesus'un, Herakleia'nın, Ancyra'nın, Nicomedia'nın, Nicaea'nın, Gangra'nın, Antioch in Pisidia'nın, Hierapolis'in, Mesembria'nın en kutsal piskoposları ve patriklik görevlileri de oturma katıldılar.

Bugün, Tyana'nın en kutsal metropoliti Basileios'un talebiyle yayınlanan imparatorluk çağrısı üzerine, *pansebastos sebastos* (yüceler yücəsi anlamında, çn) Büyük Drungarius³, Bulgaristan'ın en kutsal başpiskoposu⁴ ve en şanlı *protoasecretis*⁵ (başdanışman, çn) naçizane konseyimize ve ruhani meclisimize katıldılar. Sözü geçen Tyana metropoliti, suçlama amacıyla değil de o bölgenin yetkilisi olarak iki sözde piskoposu sapkın görüşler öğrettikleri ve ürettikleri için ayrıca çok sayıda Kapadokyalı'yı yıkıma götürecek biçimde sapkın bir külle tanıştırdıkları gerekçesiyle bildirmiş ve bunlar Bogomil sapkınlığı suçlamasıyla yargılanmışlardır.....

[Duruşmanın ilk oturumundaki tutanakların raporu metinden çıkarıldı. Bu bölümde Leontius ile Clement'in sonradan metropolit olan kişi tarafından takdis edildikleri ve kilise hukukuna uygun biçimde üç piskopos tarafından takdis edilmedikleri, bu nedenle takdislerinin geçersiz olduğu yazılıdır.]

Tyana'nın en kutsal metropoliti *efendi* Basileios tarafından en habis sapkınlık olan Bogomiller'e katıldıkları gerekçesiyle Sasımalı Clement ve Balbissalı Leontius adlı keşişlerin (kilise hukukuna aykırı biçimde takdis edildikleri gerekçesiyle piskoposluk unvanları iptal edilmiştir) yargılamasıdır.

1 Ekim, haftanın altıncı günü, yedinci on beş yıl, en kutsal efendimiz ve ekümenik patriğimiz Mikhael'in başkanlığında Thomaitis'te..... [Konseye üye olanların listesi daha önce sözü geçen imparatorluk ailesi mensuplarından, yetkililerden ve piskoposlardan oluşmaktadır. Tyana metropoliti Basileios, Leon isimli bir din adamı tarafından temsil edilmektedir.]

Tyana *kanonikos*'u⁶ (hukuksal danışman, çn) bu şekilde davranan kişilerin ortodoks inancına değil Bogomil hastalığına sahip olduğunun

2) Mikhael II Kurkuas (1143-46).

3) Isaac'ın oğlu, I. Alexios'un kardeşi Konstantinos Komnenos.

4) Isaac'ın oğlu, I. Alexios'un kardeşi Hadrianos (dinsel adı John) Komnenos.

5) Bu adam ve unvanı hakkında [31], dipnot 3'e bakınız.

6) Piskoposluk bölgesinin hukuk danışmanı.

açık olduğu şeklinde ifade verdi. İfade, Tyana bölgesinde yaşayan din adamları, yetkililer ve insanlar tarafından da doğrulandı, ayrıca suçlananlar aleyhinde aşağıdaki davranışlar örnek verildi:

Erkeklerin yasal karılarından, etten, balıktan ve şaraptan üç yıl boyunca uzak durmalarını öğütlediler. Bu üç yılın ardından her türden davranış serbestti.

Yine, ne tür erdemlere sahip olursa olsun sıradan bir insanın keşiş olmadığı sürece kurtarılamayacağını söylediler.

Yeni evlenenlerin birkaç gün geçmeden her türlü cinsel ilişkiden kaçınmaları gerektiğini öğütlediler.

Karılarının haberi olmaksızın erkeklerin kafalarının üstünü tıraş ettikleri ve kocalarının izni olmaksızın kadınların örtülerini çıkarmalarını sağladılar.

Ölen bazı Hristiyanlar'ın gömülmesini ve cenaze törenlerini engellediler ve bu kişilerin yaşarken bile tövbe etmelerine mani oldular.

Hristiyanlar'ın cesetlerini (kilise içinde ve dışında gömülen) mezar-
dan çıkardılar ve bu kişilerin günahkar olduklarını ve iblislerin cesetle-
rine yerleştiğini söylediler.⁷

Üzerinde "Tanrı'nın Oğlu İsa Mesih" yazmadığı sürece haça saygı duyulmasına izin vermediler.

Daha önceki vaftizcilerin günahkar olduklarını iddia ederek Hristiyanlar'ın çocuklarını yeniden vaftiz ettiler.⁸

Kadınları diyakoz tayin ettiler ve kiliselerde dua etmelerine, kutsal kitapları okumalarına ve Clement ile birlikte liturjiye katılmalarına izin verdiler.⁹

Kutsal ikonalara zarar verdiler.

Büyük Kumandan'ın [cennet krallığının] kutsal haçının gerçekleştirdiği mucizelerin şeytani aktiviteler sonucu ortaya çıktığını öne sürdüler.¹⁰

7) Bogomiller tarafından itibar edildiği iddia edilen benzer bir inanç için bakınız, Euthymius Zigabenus [25], madde 13.

8) Kutsal ayinlerin ahlaki durumları şüpheli olan din adamları tarafından yönetilmesine dair ortodoks görüşler için bakınız, Hugh Eteriano [36].

9) Ortodoks Kilisesi'nde diyakozun işlevlerinden biri cemaatin yanıtladığı münacatları seslendirmek ve kutsal metinleri okumaktır.

10) Cennet krallığının Büyük Kumandanı St Mikhael'dir. Bu mucizeci haç hakkında bilgi yoktur. Muhtemelen, suçlananların piskoposluk bölgesinin altmış mil uzağındaki Chonae bölgesinde bulunan St Mikhael büyük hacı kilisesi ile bir ilişki kurulmak istenmiştir.

İfadelerde bir Ortodoks Hristiyan olarak adı geçen piskopos Acacius'un¹¹ inandığı Tanrı'yı lanetlediler.

Ayrıca, Hristiyan kadınları zina amacıyla paganlara verdiler.....

Leontius yeniden vaftiz eylemini gerçekleştirdiğini kabul etti, ama bunun nedeninin ilk vaftizi yapan rahibin aleni günahlar işlemesi ve sonrakinin de görevden alınması olduğunu söyledi. Vaftizin geçersizleşmesini açıklaması istendi. Bunu yapamadığı için -açıklaması oldukça uzundu- gerçekleşen eylemin Leontius'un sapkın görüşlerinin kanıtı olduğu tespit edildi. Leontius habis Bogomil kültüne paralel biçimde yeniden vaftize kalkışmıştı¹² ve ilk vaftizi gerçekleştiren rahibin görevden alındığı açıklaması da savunmayı meşrulaştırmaya yeterli değildi.

Ayrıca, Leontius bazı cesetleri gömülmekten ve cenaze töreninden mahrum bıraktığını kabul etti. Bunu o ölümlerin yaşamları süresince günahkar olmalarından ve onlara düzelme şansı tanıdığı halde kendisine itaat etmemelerinden dolayı yaptığını da söyledi.

Bir Hristiyan kadını Emir'in *kastron*'daki temsilcisine verdiğini de kabul etti. Kadının kocasının kardeşiyle zina yapmaya cüret ettiğini ve bu kötülüğü sonlandırmak için başka bir yol bulamadığını söyledi.

İlahi bir tapınağı şu sebeple yakutğunu da kabul etti. Kilisede sürekli esrar saklayan bir adama bundan vazgeçmesini söylemiş ancak bu durumu önleyememişti. Bu nedenle yasaklamasının ardından hâlâ orada bulunan esrarı ateşe verdi, bunun sonucunda ise kasten olmasa da kilise tamamen yandı.. Keşiş Clement de kadınları diyakoz olarak atadığını kabul etti.

Başka suçlamalara da direnip kabul etmeye yanaşmayınca [daha fazla tanık çağrıldı]. Bu kişiler tutanaklarda yer alan suçlamalara başkalarını da eklediler. Bu suçlamalar diğerlerinden de ciddiydi. Tüm bunlar onların ortodoks ve dindar görüşlere sahip olmadıklarını açıkça gösteriyordu.

Kabul ettikleri noktalarla sağlam bir kanı edindiğimizden ve merhamet için böylesine hevesli olan kişilerin yemin etmeye fazlasıyla hazır olduğu gerekçesiyle herhangi bir yemini gereksiz bulduğumuz için o

11) Gouillard, "Quatre procès de mystiques à Byzance", s. 42'ye göre Acacius piskoposluk bölgesinin eski görevlilerinden biriydi ve ortodoks görüşlere sıkı sıkıya bağlıydı. Bu referansın başka bir açıklaması yoktur.

12) Başka kaynaklar da Bogomiller'in ortodoks vaftizine karşı durduğunu gösterir ancak Bogomiller tarafından yeniden vaftiz yapıldığına dair bir kanıt yoktur. Euthymius Zigabenus [25], madde 16.

ana dek kabul ettikleri ile yetinmeyi tercih ettik. ölümden sonra bile günahları reddetmenin ve bağışlanmayı dilemenin Bogomil kültürünün bir ürünü ve öğretisi olduğunu bildiğimiz için, diğer önemli noktaları es geçerek, bu kişilerin Bogomiller gibi düşündüğünü ve yol göstericilik yaptıklarını tespit etmiş olduk. Bu nedenle gelecekte onlardan sakınmak, onları yalıtmak, böylece söyleşiler ya da başka yollarla diğer insanları da çürütmelerine engel olmak ve aynı zamanda düzelip düzelmediklerini de görebilmek için sürekli izlemek, ayrıca ettikleri sapkınlık tohumlarını temizlemek görevimizdir.¹³

[Orijinalde, suçlananların kendi sapkınlıklarını lanetledikleri ve davanın filizlendiği bölgeye tüm duruşma tutanaklarını imzalayarak gönderdikleri üçüncü bir belgede mevcuttur.]

13) Benzer bir gözleme ve yalıma programı için lanetleme direktiflerine bakınız, [26].

31. Keşiş Niphon Bogomil olmakla suçlanıyor (1144)

Keşiş Niphon'un sapkınlıkla suçlanması, [30] ve [32] ile de ilişkilidir. Niphon, başlangıçta Leontius ile Clement'in ([30]'a bakınız) de sorgulandığı patriklik konseyinde suçlamalara maruz kalmıştır. Leontius ile Clement'i ölçsüz bir heyecanla desteklediği iddiası dışında, hakkındaki suçlamayı açıklamak amacıyla görüşleri yeterli ayrıntılarla belirtilmemiştir. Bogomiller'in Eski Ahit düşmanlığını çağrıştıracak biçimde "Yahudiler'in Tanrısı'na lanet olsun" şeklindeki kaydedilmiş sözü yeterli değildir. İmparator II. John (1118-43) ona saygı duymaktadır, belki de yeni imparator döneminde suçlama politik bir boyut kazanmıştır. Dostu Patrik Kosmas Attikos'un (yargılanması ve görevden azli için [32]'ye bakınız) yeni imparator Manuel'in kardeşi Isaac'ı desteklediği söylenir. Daha ayrıntılı bilgiler için [32]'ye bakınız.

Metin, şu eserden alınarak çevrilmiştir: Mansi 21, satır 297.

Tamamen sapkın bir Bogomil olan Niphon'un aforoz edilmesi kararı Periblepton manastırına¹ yedinci on beş yılda 1 Ekim Cuma günü bildirim yapılmıştır. Thomaitis'te, en kutsal efendimiz ve ekümenik patriğimiz *efendi* Mikhael'in başkanlığındaki konseye *pansebastos sebastos* büyük Drungarius, Bulgaristan'ın en kutsal başpiskoposu², en asil baş-

1) Bu kurumun ayrıntılı tarihi için [19], 5 nolu dipnota bakınız.

2) Bulgaristan başpiskoposu Hadrianos Komnenos (dinsel adı John) idi, büyük Drungarius ise Konstantinos Komnenos idi. Her ikisi de imparatorun bir önceki kuşaktan kuzenleri ve I. Alexios'un kardeşi Isaac'ın oğullarıydı.

danışman Icanatus¹, Ankyra, Cyzicus, Nicomedia, Nicaea, Tyana, Antioch in Pisidia, Dyrrachium, Alania, Maduti, Mesembria, Cyzica, Gareı ve Gothia'nın çok saygıdeğer başpiskoposları ve soylu kişiler katıldılar.

Başkanlığımız, keşiş Niphon hakkında, sayısız kişiden gelen ve çoğunluğu aleyhine olan çok sayıda kötücül eğilim ihbarı aldı. Bugün, görüyoruz ki, Kapadokya'da bir çok kişinin adına çok sayıda mektup göndermiş ve bu mektupların kendisine ait olduğunu kabul etmiştir. Mektuplarda bütün Kilise'yi aşağılamakta ve onlara sapkınlar demektir. Bunu İhbar Görevlisi Basil Cyminianus, ikinci ihbarın sahibi George ve bizim ona gönderdiğimiz Şarap Hizmeti veren İhbarcı John bana rapor etmiştir. Aynı raporu Cotya'daki manastırdan bazı keşişler ve çok sayıda başka tanınmış isim de vermiştir.....

Bu kişinin istediği yere gönlünce gidebilmiş ve hiçbir engelle karşılaşmadan istediği kişiyle görüşebilmişse çok sayıda kişiye ruhani zarar vermiş olması muhtemeldir. Çünkü, duyduğumuz kadarıyla kendisi ortodoks görüşlere uzaktır. Bu nedenle, onun hakkında açıkça ve eksiksizce bilgi edinene kadar saygıdeğer Periblepton manastırına gönderilmesine, en dindar keşişe ve diğer keşişlere onu dışarıdan ziyaretçi kabul edemeyeceği şekilde bir hücrede sessizce yaşamasını sağlama emri verilmesine, yalnızca bir hizmetçi tarafından işinin görülmesine ve dışarıdan ya da içeriden hiç kimseyle hatta manastırdaki keşişlerle bile konuşturulmamasına, birilerine doğrudan ya da araçlarla yazmasının, eğitmesinin ya da mesaj göndermesinin yasaklanmasına, yalnızca sessizlik içinde yaşamasına karar verilmiştir.....

Bogomil sapkınılığına dahil olduğunu itiraf eden sahte keşiş Niphon hakkında verilen hükmü içeren yedinci on beş yıl, 22 Şubat Salı tarihli karardır. En kutsal efendimiz ve ekümenik patriğimiz *efendi* Mikhael'in başkanlığındaki konseye büyük ve en asil başdanışman Leo Icanatus ile Tyana, Laodicea, Dyrrachium, Thebes, Amastria, Colonea, Madyti, Lakedaimonia, Leucas, Parias ve Gothia'nın çok saygıdeğer başpiskoposları ve soylu kişiler katıldılar.

Yeniden keşiş Niphon hakkındadır..... Onunla ilgili bilgiyi büyük kilisenin rahibi Thomas'tan ve Pantychene'nin sakinlerinden aldık. Duyduk ki, İsa'nın hayat verici emanetlerini içeren kutsal komünyon

3) Bu kişinin kariyeri ve ailevi ilişkileri için bakınız, Angold, *Church and Society*, s. 293.

hakkında dini inanca ters, alışılmadık sözler sarf ediyormuş. Saygıdeğer ve soylu Pantokrator manastırının en dindar keşişinden onun dindarlığa ters sözler söylediğini işittik. Dyrrachium'un en aziz metropolitinin sunduğu kanıta göre de her şeyi doğrudan inkar ediyormuş. O halde, herkesin onun neler söylediğini duyduğu bu günde aklımızda onun geleceğine dair bir şüphe kalmamıştır. Ayrıca onun görüşlerini burada tartışacak da değiliz. Onun, bir süre önce heterodoks görüşleri nedeniyle bir süre önce azlettiğimiz Tyana metropolitliğindeki⁴ iki piskoposun ortodoks görüşlere sahip dindarlar olduğunu söylemesi ve bu şekilde kendini yalnızca konseyin değil onların öğretilerini dinsiz ve yanlış bulan Kilise'nin öğretisinin de karşısına koyması; ayrıca hepimizin huzurunda bugün, "Yahudiler'in Tanrısı'na lanet olsun"⁵ demesi sonucunda -artık hiç şüphemiz yok ki, onun görüşleri ve öğretisi ortodoks değildir. Böylece, onun sapkınlığına ve tanrısız öğretilerine ve düşüncesine dair açık kanıtlara sahip olduğumuz için, hastalığını başkalarına da bulaştırmamasın diye hiç kimse tarafından ziyaret edilemeyeceği bir yalıtılmış bölgeye gönderilmesine karar verdik. Her şekilde, o açık biçimde Katolik Kilisesi'nin karşısındaydı ve kendisinin ortodoks olduğunu ve geri kalanların ortodoks olmadığını öğretmesine karşın, etrafını saranlara öğrettiği şey ışıktı değil karanlıktı. Gelecekte, toplanarak, gündelik hayatta ya da herhangi bir vesileyle, açıkça ya da gizlice onunla iletişim kurmak isteyenler onun görüşlerini paylaşmış sayılacak ve aynı şekilde cezalandırılacaklardır.

4) [30]'a bakınız.

5) Bogomiller Eski Ahit Tanrısı'nı kötücül yaratıcı olarak görürler.

32. Piskopos Kosmas (1146-47) Bogomiller'i kollamakla suçlanıyor

Patrik Kosmas Attikos'un yargılanması ve suçlanması, konsey kayıtlarında onun keşif Niphon'a ([31]'e bakınız) verdiği destekten kaynaklanan bir teolojik tercihin sonucu olarak sunulmaktadır. Ancak tarihsel materyal (b) daha çok onun lehine bir durumun varlığını ortaya koyar. Yazar John Tzetzes'in mektubu da (c) aynı işlevi üstlenir. Onun imparator Manuel'in ağabeyi Isaac'ı babaları John Komnenos'un ölümünün ardından tahta çıkması için desteklemiş olduğu ya da desteklediğinden şüphelenildiğine dair bazı kanıtlar mevcuttur ve bu durum yargılamaya başka bir noktaya taşımaktadır.¹ Duruşmadaki yargıçlar, imparatorluk ailesinden ve önemli soylulardan oluşmaktadır.

(a) metni için yararlanılan kaynak, Mansi, cilt 21, satır 701-5.

(b) metni için yararlanılan kaynak, Nicetas Choniates *Historia*, ed. Niebuhr, Bk.II, s. 106-7.

(c) metni için yararlanılan kaynak, John Tzetzes *Epistulae*, ed. Leone, s. 65-7 (mektup 46), imparator Manuel'e gönderilen mektup.

(a) Bogomil Niphon'un görüşlerini paylaştığı görülen Konstantinopolis patriği Kosmas Attikos'un azil kararıdır. Bunlar meşru yollarla elde edilmiş ve doğrulanmış, 6652 yılında, başlıktaki ay ve yılda yayımlanmıştır.

1 (b)'ye bakınız.

Onuncu on beş yılda, 26 Şubat Çarşamba günü, Blakhernai sarayında, tacını Tanrı'dan alan en güçlü kutsal imparatorumuz *efendi* Manuel Komnenos'un başkanlığında, en bahtiyar *efendi* John, *panhypersebastos* (en saygıdeğer, çn) *efendi* Stephanos Kontostephanos, *sebastohypertatos* (en saygıdeğer, çn) *efendi* Konstantinos Angelos, asil Caesarissa soyundan gelme *hanımefendi* Anna'nın oğlu en muhteşem efendimiz imparator *efendi* Alexios'un kuzenleri ve asil soylu *hanımefendi* Maria ile onun kız kardeşinin oğulları *efendi* Alexios ile *efendi* Andronikos², *pansebastos sebastos* (en saygıdeğer, çn) ve büyük Drungarius *efendi* Konstantinos Komnenos³, *pansebastos sebastos* (en saygıdeğer, çn) Dicaedotus ve piskopos *efendi* John Turonites, büyük ve en soylu haznedar ve yargıç *efendi* Basileios Pekulos, yargıç John Aloppas, senatodan başka kişiler, halkın yargıçları ve kilise önderlerinin katılımıyla konsey toplandı.

Şayet onun dudakları bir insan için güçlü bir tuzaksa ve her adam onun ağzından çıkan sözcüklerin tuzağına düşüyorsa; senatonun ve de kutsal ve ruhani konseyin, hatta yalnızca onların değil yanlarındaki büyük kalabalığın da huzurunda mahkemeye çıkmış bu adam başkaları tarafından kendisine yöneltilen suçlamaları kabul ettikten ve ona dair en güçlü ve en aziz imparatorumuza bildirilmiş suçların gerçeği yansıttığını onayladıktan sonra; nasıl olur da kendi dudaklarının tuzağına düşmüş, o dudaklardan çıkan sözlerle sanki zincirlenmiş gibi yakalanmış sayılmaz? Bugün, şehirlerin kraliçesinin patriği Kosmas'ın duruşmasında böyle bir olay gerçekleşti. O en aziz başpiskoposlardan bazıları onun davranışları karşısında küçük dillerini yuttular. Daha önce konseyde heterodoks olmakla ve kutsal Katolik Kilisesi'nden farklı öğretiler ve direktifler vermekle suçlanmış (konseyde onun hakkında verilen karar bunu ispatlıyor) bir adamın, Niphon adlı bu lanetli sözde keşişin (ki onun hakkında kutsal konsey yanına yaklaşılamaz hükmü vermiştir, verilen cezaya göre o hiç kimseyle ne bir sözcük paylaşabilir ne de selamlaşabilir -başkalarıyla normalde paylaştığımız yiyecek, içecek ve diğer şeylere hiç değinmiyorum) -dediğimiz gibi, patriğin bu adamı dişlerini kenetleyerek, hatta onunla konuşarak ve yemek yiyerek ve bunu

2) John, imparator Manuel'in kız kardeşi Maria'nın kocasıydı; Stephanos imparatorun kız kardeşi Anna'nın kocasıydı; Konstantinos Angelos, II. John'un kız kardeşiyle evliydi (ve aynı zamanda imparatorun amcasıydı); Alexios Komnenos, Anna'nın oğlu ve imparatorun kuzeniydi; Alexios ve Andronikos Euphorbenus ise imparatorun kız kardeşi Maria'nın oğullarıydı.

3) Bu kişi ve onun imparatorla bağı için [31], dipnot 2'ye bakınız.

herkesin gözü önünde yaparak savunması karşısında herkes şaşkına döndü. En kudretli ve en aziz imparatorumuza giderek, krallığında olanlar konusunda oldukça kederlenmiş vaziyette, her şeyi anlattılar. O da dindarlığa olan bağlılığıyla, Kilise'de böyle bir skandalın vuku bulmasına katlanamadı. Patriği ve hepimizi bugün için huzuruna çağırdı. Patrik vakit kaybetmeden kendisine yönelik suçlamaları bertaraf etmek için konuşmaya başladı. İmparator yalnızca krallara bahşedilen yetenek ve bilgelikle sorgulamasına başlayınca, doğruluğun Tanrısı tacını Tanrı'dan almış imparatorun mevcut sorgulama esnasında nasıl bir ruh sıkıntısıyla ve dualarla kendisine yakardığını gördü. Kosmas'a yönelik suçlamalar belirlendi ve imparator onun nasıl kendi başına hareket ettiğini ortaya çıkardı. Böylece, kendisine bizzat imparator tarafından Niphon'un nasıl biri olduğu sorulduğunda, utanmazca ve (tabiri caizse) yüzüstüce, onun bir sapkın değil bir ortodoks olduğunu düşündüğünü söyledi. Bu nedenle, bu ikinci konsey toplandı ve patrikliğin katılımıyla konsey kararını açıkladı. Konseyin kararlarını anlamsız bulduğu, kendi görüşlerine sıkı sıkıya bağlı kaldığı ve hepimizin huzurunda kendisini Sodom sakinleri arasındaki Lot olarak gördüğünü söylediği için, biz yargıçlar ve en kudretli ve en aziz imparatorumuz bir karar vermekte zorlanmayacaktır. Hepimiz onu aforoz edilmiş Bogomil Niphon'un görüşlerini paylaşmaktan suçlu bulduk ve bu karara paralel olarak onun azledilmesine ve patriklikten uzaklaştırılmasına karar verdik.

Bu kararlar aşağıdaki imzalarla sabittir ve 1147 yılında daha önce belirtilen ay ve on beş yılda verilmiştir.

(b) *Sebastokrator* Isaac⁴, imparator Manuel'in kardeşi, ona [Kosmas'a] bir tanrıya tapar gibi tapıyordu. Patriğin söylediği her şeyi Tanrı sözü olarak görüyor ve yerine getiriyor, onun men ettiği her şeyi ise Tanrı düşmanı olarak görüyor ve uzak duruyordu. Erdeme düşman ve bu aziye karşı olan o piskoposlar topluluğu onu imparatora şikayet ettiler. Onun imparatorluğu Isaac'a devretme planları yaptığını, saraya yaptığı ziyaretlerin (gizlenmemiş olan) gizli adımlar olduğunu, gizli kapılar ardında değil uluorta yaptığı konuşmaların gizli tezgahlar olduğunu öne sürdüler. Bu şekilde, genç ve dik kafalı biri olan Manuel, patriği suçla-

4) Manuel'in kardeşi. II. John 1143'teki bir seferde attan düşerek öldüğünde Manuel onunla birlikteydi, tahtı devralması beklenen Isaac ise Konstantinopolis'teydi.

yanlar tarafından kardeşinin iktidar hırsına sahip olduğuna inandırıldı ve Kosmas'ı makamından indirmenin yollarını aradı..... Böylece onun Niphon'un sapkınlığına suç ortaklığı yaptığı suçlamasını yöneltti.

(c) Kutsal efendim, ruhani majesteleri, seçilmiş bir patriği tek başınıza çağırmadınız..... İstedığınızı yapabileceğiniz halde, konsey ve senatonun mütalaasını paylaştınız ve bu tür bir özenin ardından ortak ve dikkatli bir kararla bu kutsal davette bulundunuz. Yakın dönemde bir şekilde iktidar değişimlerinden fayda sağlayan ve sıradan insanların karnasına giren bir takım kötü huylu ve hizipçi kişiler belirdi. Biri, bir manastırı *kharistik*⁵ açıdan elde edemediği için, bir başkası daha önce Kili-se'ye ait olan mülkler kendisine verilmediği için, başkaları *chartophylax* meclisinin fesat, bölünme ve kıskançlık yuvasına dönüştüğünü düşündükleri için, yine bir başkası çıldırmış bir halde (kendisi görevli bir keşiş olduğu halde) patrik unvanı alabilmek için, bir diğeri başka bir amaç için -tüm bu kişiler, nasıl ya da hangi dürtülerle hareket etmediğini anlayamadığımı bu kişiler bana öyle geliyor ki, kraliyetin kulaklarında bu mertebedeki bir patriğin dindarlıkla bağdaşmayacak biçimde görevden alınması gerektiğini, hem de bana göre kendileri yukarıda saydığım nedenlerle suçlu iken, fısıldamış olmalılar..... Hepsinden garibi, birden fazla nedenle azledilmeyi hak eden bu kişilerin bunun gibi bir adamın herhangi bir yargılama olmaksızın görevinden alınmasını talep etmeleridir..... Sizin insan canlısı iktidarınızdan talebim bu girişimi bir art niyet olarak değerlendirip yok saymanız ve kendi iradenizle Komnenoslar'ın nasıl bir hüküm gücüne sahip olduklarını onlara bire bir göstermenizdir..... Yetkiye sahip tüm kişilere bu şekilde örnek olun, zira eğer imparatorun kulakları kindarlara açık olur ve yoldan çıkarak kendi görevlilerini düşmanlık nedeniyle yok ederse, kısa zamanda ayaklar baş başlar ayak olur. Bu oldukça cüretkar talebi, ben değersiz hizmetkarınız, adil bir savunma uğruna dile getiriyorum; ben bu adamı sokaktan değil..... bizzat evinden tanıyorum.

5) Bir manastırın gelirlerinin sıradan bir din adamı tarafından toplanması geleneği.

33. Moglena'lı St Hilarion (1136-64) kendi piskoposluk bölgesindeki Bogomiller'i döndürüyor

St Hilarion 1134-64 yıllarında Moglena (Meglen) piskoposuydu. Obolensky tarafından "bir Bogomilizm çalışması için en önde gelen kaynaklardan biri"¹ olarak tanımlanan *Biyografisi* Trnovo'nun son Bulgar Patriği Euthymius (1375-93, ölümü 1402) tarafından Eski Slavca ile yazılmıştı. Her ne kadar yazım tarihi biyografinin tarihsel içeriğini tartışmalı kılssa da metinden buraya alıntıladığımız Bogomilizm bilgisi I. Manuel dönemindeki diğer kaynaklarla örtüşmektedir.

Biyografinin Bulgarca metni E. Kaluzhniacki tarafından hazırlandı. Çeviri şu eserden yapıldı, Sharenkoff, *A Study of Manichaeism in Bulgaria*, ek 3, s. 79-80. Öte yandan orijinal söz dizimini yeniden kuran ve gerekli yerlerde çeviriyi düzelten Yuri Stooyanov'un Eski Slavca metni ile de karşılaştırma yapıldı.

Kısa zaman sonra, aziz, müminlerine şevkle vaaz verirken ve yol gösterirken içlerinden büyük bir bölümün Maniheist², Ermeni³ ve Bogomil olduğunu keşfetti. Bunlar kendisini hor görüyor ve arkasından iş çeviriyorlardı. Karanlıkta yüreklerin doğruluğunu hedef alıyor, ava çıkmış vahşiler gibi ortodoks sürüyü yağmalamaya ve yoldan çıkarmaya çalışıyorlardı. Bunların günbegün arttığını fark edince, büyük bir üzüntüye kapıldı

1) Obolensky, *The Bogomils*, s. 164, dipnot 1.

2) Yani Paulikan.

3) Ermeniler'in Philippopolis'teki varlığı için bakınız AC [22(d)] ve dipnot 10; Gouillard, "Gagik II".

ve yüreğinin derinliklerinden her şeye gücü yeten Tanrı'ya bunların düşkün dillerini susturması için yakardı. Halkına ortodoks inancı öğreterek ve güçlendirerek vaaz vermeyi sürdürdü. Sapkınlar, bu vaazları dinledikçe, içten içe öfkeleniler, vahşiler gibi dişlerini gıcırdattılar ve onun başına bin türlü çorap sardılar. Onunla tartışmayı ve çekişmeyi alışkanlık haline getirdiler, ancak İsa'nın koyunlarının iyi çobanı Hilarion Tanrı'yı sığınağı yaparak onların entrikalarını ve içi boş masallarını bir örümcek ağı misali kolayca yırtıverdi ve buna tüm müminler sevindiler.

Önceleri habis Maniheist sapkınının önde gelenleri kuzu postuna bürünmüş kurtlar misali ona ürkekçe yaklaşıyor ve Ferisiler'in Rabbe yaptığı gibi onu öfkeleniyorlardı. Onu bir takım kelimelerle yakalamaya çalışıyorlardı ancak kötülükleri kendi kendini vurdu. Daha önce gizlice kurdukları tuzaklara kendileri düştüler ve yalan doğru tarafından alt edildi. Ona sordular: "Biz, iyi Tanrı'nın gökleri yarattığını öğretir ve yeryüzü ve onun üzerindeki her şeyin başka bir kötücül tanrının ürünü olduğunu söylerken, sen neden felsefe yapıyor sun, neden baş eğmiyor ve gerçeği çarpıyorsun?"⁴

Saint Hilarion yanıtladı: "Bakın kutsal kitapta İsa ne diyor: 'Size kendimden değil, beni yollayan Tanrı'dan bahsediyorum.' [Yuhanna 12.49] Sizinle kendi kelimelerimden değil takip ettiğinizi iddia ettiğiniz İsa'nın kitaplarından ve havarilerden bahsediyorum; bu nedenle sözlerime bir nebze olsun kulak vermek istiyorsanız şu kibrinizden kurtulun. İyi Tanrı'nın göklerin yaratıcısı olduğuna ve yeryüzünün ve yeryüzündeki yaratıkların başka bir yaratıcısı olduğuna nasıl inanırsınız?"⁵ Hatta içinizden bazıları göğün ve oradaki her şeyin de şeytan yarattığı olduğunu söylemektedir. Sizin görüşünüze göre, göklerde Kötücül tanrının ürünü ise iyi Tanrı orada nasıl durmaktadır? Kurtarıcımız bize o harika ve inanılmaz duayı nasıl vermiş ve bu şekilde dua etmeyi nasıl öğretmiştir: "Ey göklerde duran Babamız, gökte olduğu gibi yerde de senin iraden olsun." Şöyle devam eder: "Sen sana borçlu olanları bağışlarsan, cenneteki Baban da seni bağışlar." Der ki: "Kim ki cennetteki Babamın istek-

4) Bu metnin Bogomiller'e karşı olan sonraki bölümleri Euthymius Zigabenus'un Paulikanlar'a karşı yazdıklarına dayanmaktadır; [23]'e bakınız. Mutlak düalizm bir Paulikan inanışdır, ancak St Hilarion döneminde Dragovitia cemaatine mensup Bogomiller de bu inanışa sahiptir; Girizgah'a bakınız. Bogomilizm'in bu türü on beşinci asra dek Selanik'te sürdürülmüştür; [50]'ye bakınız.

5) [19] ile [25]'te geçen Bogomil öğretileriyle kıyaslayın.

lerini yerine getirir, o benim erkek kardeşim, kız kardeşim ve annemdir.” Kurtarıcımız’ın göklerde duran Cennetteki Babamızı bize anlattığı gerçeğini kim inkar edebilir? Şu sözlerden daha açık nasıl ifade edilebilir ki: “Senin önünde itiraf ediyorum, Ey Baba, göklerin ve yerin Rabbi.” Burada yalnızca göklerin değil yerin de rabbine seslenilmektedir. Kendi öğretinizi dayandırdığınız İncil’in sözlerinin sizi nasıl çürüttüğünü görüyor musunuz? Kurtarıcı, Peter’e neden şöyle demiştir: “Sana göklerin Egemenliğinin anahtarlarını vereceğim.” [Matta 16.19]

34. Muhtemelen Methone'li Nikholas tarafından yazılmış Bogomil karşıtı bir çalışma

(a) Michael Psellus'a atfedilmiş bir iblis incelemesi

Bu çalışmanın tarihi ve yazarı konusu tartışmalıdır. Yazarın tanık olduğu gerçek bir sapkın grubu tarif edip etmediği de kesin değildir. Bu konuda, kendisini çalışmanın el yazmasının tarihçesini araştırmaya adanmış bir araştırmacı olan Paul Gautier'nin argümanlarını takip ettik. Ona göre bu çalışma tartışmalı şekilde Psellus'a (1018-78) atfedilmiş olsa da aslında diğer kanıtlara dayanarak Methone'li Nikholas'a (ölümü 1166 civarı) ait olduğu söylenebilir. Yazarı belirsiz olduğundan belgenin tarihi de kesin olarak belirlenememiştir. Methone'li Nikholas'ın (b)'de verilen mektubu, kendisinin Bogomiller'in bastırılmasından yana olduğunu göstermektedir. Sapkın bir grubun inançlarında dair geçen diyalogla sağlanan kanıt tam değildir; bu diyalog daha çok Bogomil demonoloji teorilerinin hazır kabul gördüğü iblislerle ilgili düşünce dünyasına dair sunduğu kanıtlar konusunda ilgi çekicidir. Bunun için Tarihsel girizgaha bakınız.

Bu metinler yukarıda sözü geçen Gautier baskısından çevrilmiştir.

THRAX..... dinsiz kişilerle..... karşılaştım. Çoğu insan onları Enthusiastlar ve Euchitler olarak adlandırıyor¹..... Bu ölümcül öğreti kök-

1) "Euchitler" Süryanice bir kelime olan Messalianlar'ın Yunanca karşılığıdır. Messalianlar için [25], dipnot 4'e bakınız. Daha sonra düzeltilmiş Yunanca metinde şu kısım da bulunmaktadır: "genel kamuoyu onlara Bogomil demektedir", bakınız J. Bidez *Psellos* s. 126, II.22-3.

lerini çılgın Mani'den almıştır..... o, evrende iki ilke olduğuna inanır..... bu lanetli Euchitler buna üçüncü [bir] gücü de eklemişlerdir; onlara göre baba ve biri büyük biri küçük iki oğul, hakim konumundadır; bunlardan baba olan yalnızca göklerin üzerine hakimdir, küçük oğul göklere, büyük oğul ise yeryüzüne hakimdir..... İçlerinden bazıları her iki oğula da saygı duyarlar ve derler ki..... tek bir babadan geldikleri için ve gelecekte uzlaştırılacakları için bunların ikisine de saygı duyulmalıdır. Diğerleri daha önemli ve üstün boyuta hakim olduğu için genç olana taparlar; öte yandan büyük oğlu da onurlandırmaktan geri durmazlar, ancak onun zarar verme gücüne karşı daima tetikte dururlar. Bazıları..... göksel oğuldan tamamen uzak dururlar ve yalnızca dünyevi oğul Şeytanil'e taparlar. Onu şöyle tanımlarlar..... “önce doğan², bitkileri, hayvanları ve tümleşik olan her şeyi yaratan.” Derler ki..... göksel oğul..... ağabeyine gıpta eder..... çünkü o yeryüzünü idare eder ve..... depremlere, fırtınalara ve salgınlara yol açar. Bu nedenle onu menfur bir lanetle ve başka yollarla aşağılarlar.

TIMOTHEUS Hangi argümanlarla, Thrax, bu kişiler, Şeytanil'i Tanrı'nın oğlu olarak görmeye yönelmişlerdir?

THRAX Yalanların babası bizzat..... şöyle böbürlenmiştir, “Tahtımı göklere kurdum”, ve “kendimi Yücelerin Yücesiyle eşit kılacağım”..... Bu tür insanlara kendini Tanrı'nın ilk oğlu, yeryüzündeki her şeyin yaratıcısı ve evrendeki her şeyi yöneten ve kontrol eden olarak tanıtan işte bu varlıktır.....

TIMOTHEUS Geleneksel ruhani kültü inkar ettiklerinde ne elde ederler?

THRAX..... Hiçbir şey. İblisler onlara altın ve mal mülk sözü verse de..... hiçbir güce sahip olmadıklarından bunları alamazlar, ancak öğrencilerine, ruhani vahiyler olarak tanımladıkları bir takım egzotik olayların görünmesini sağlarlar. Onlara izleyici olarak katılmak isteyen kişiler, yaptıkları ayinlerin ne kadar utanç verici olduğunu görür..... onlar bizim için ahlaki olan her şeyi..... doğa yasalarını bile..... reddederler. Şimdiye dek..... dışkının tadına bakan..... birinin varlığını duyan var mıdır acaba?..³ Kaldı ki bu, o reziller için katılım ayininin ilk aşamasıdır. Budalalıklarının son aşaması da bu şekildedir. Bu aşamaya

2) Euthymius Zigabenus [25], madde 6, dipnot 13.

3) Bu iddiaya başka bir yerde rastlanmamıştır.

yalnızca havari adını verdikleri önderler değil, Euchitler ve Gnostikler de katılır..... Akşam üstü..... Önceden hazırlanmış bir evde eğittikleri kızları bir araya toplar ve ışıkları söndürürler..... kızlarla, karanlıkta ellerine hangisi geçerse geçsin, birlikte olurlar, bu kişi onların kız kardeşleri ya da kızları da olabilir..... dokuz ay..... beklerler, bu lanetli tohumun lanetli ürünü doğacağı zaman yeniden aynı mekanda toplanırlar. Doğumdan sonraki üçüncü günde talihsiz bebekleri analarından koparır, onları bir bıçakla doğrar ve akan kanı kaselere doldururlar. Ardından hâlâ nefes alıp veren bebekleri ateşe fırlatır ve yakarlar. Sonra küllerini kaselerdeki kanla karıştırır, rezil bir karışım elde eder, gizlice kendi yemeklerine ve içeceklerine ilave ederler.....⁴ Bu şekilde ruhlarındaki tanrısallık işaretlerini sildiklerini varsayarlar..... zira bu işaretler ruhlarında durduğu sürece..... iblisler korkup uzak dururlar.....

TIMOTHEUS..... [İblisler] bu şeytani sefillere görünürler mi?

THRAX..... Tüm çabalarının, meclislerinin, kurbanlarının, ayinlerinin ve yaptıkları her şeyin amacı budur.....

TIMOTHEUS Peki, bu bedensiz varlıklar, dünyevi gözlerle nasıl görülebilirler?

THRAX İblisler güruhu bedensiz değildir..... Bizden gizlenen öte gerçeklikleri gören ilahi Basileios⁵ yalnızca iblislerin değil, günahsız meleklerin de bedenleri olduğunu aktarmıştır.....

Yunanistan sınırındaki Khersonesos'ta bir keşişle tanışmıştım. Adı Markos idi⁶ ve aile köklerini Mezopotamya'ya dayandırıyorlardı..... Daha önce iblislerin görüldüğü ayinlere izleyici olarak katılmıştı ama sonra..... tövbe etti..... Bana oldukça sıra dışı ve şeytani olaylar anlattı. Bir defasında ona iblislerin duygularının olup olmadığını sorduğumda, dedi ki, "Vardır elbette, bu şekilde bazıları sperm salgılar ve spermlelerinden ince solucanlar meydana gelir..... Bazıları..... soluma yoluyla..... bazıları nem yoluyla..... beslenirler..... Yüzeydeki nemi emerler ve sonra bu nem sperm olgunluğuna erişince onu geri salarlar. Bu-

4) Benzer iddialar [11(b) ve (c)]'de ve [8], madde 24'te de bulunabilir.

5) Caesarea'lı Basileios, PG 30, satır 532c-533a, 32, satır 137a.

6) El yazmalarından birinde bu noktada bir not mevcuttur: "Bu Markos Thebai'den gelmeydi. Başta bir Bogomil yol göstericisiyken, sonradan bir ortodoks oldu. Bogomiller'e gönderilen Thrax ile karşılaştı ve ona bir çok şey anlattı." Girizgah'a bakınız.

nu hepsi yapamaz, yalnızca sulara ve karalarda yaşayanlar yapabilir.”
 “İblislerin çok fazla türü var mı, Markos” diye sordum.

“Çok fazla” dedi, “üzerimizdeki ve etrafımızdaki hava onlarla doludur, aynı şekilde yeryüzü, deniz ve en derin ve en gizli yerler de.”

Toplam dört türleri olduğunu söyledi..... ilkine yerel dilde Leliou-ria⁷..... yani “ateşli” adını verdi. Bunlar üzerimizdeki havada uçuşurlar; her tür iblis ayın çevresindeki uzay boşluğundan gelir, yani kutsal bir mekandan uzak tutulan kötücül bir şey gibi. İkinci tür bize yakın havada gezinir ve bir çok kişi ona “havacı” der. üçüncüsü..... karada yaşayanlar, dördüncüsü kaynak sularında ve tuzlu sulara yaşayanlar, beşincisi ise yeraltında yaşayanlardır. Sonuncusu da, ışıktan nefret eden ve duygusuz olandır. Tüm bu iblis türleri Tanrı’dan nefret eder ve insana düşmandır..... Suda yaşayanlar, yeraltında yaşayanlar ve ışıktan nefret edenler aşırı zararlı ve yıkıcıdır. Ruhlara, görüntüleriyle ya da argümanlarıyla zarar vermezler, en yırtıcı vahşi hayvan gibi saldırarak insanların yıkımını hazırlarlar. Suda yaşayan türü suda seyredenleri batırır, yeraltında yaşayanlar ve ışıktan nefret edenler izin verildiği takdirde iç organlara sızar ve içlerine girdikleri insanları cinli ya da deli kılarlar. Havada ve yeryüzünde yaşayanlar..... insanların aklını karıştırır ve onları ahlaksız ve egzotik tutkulara sürüklerler.....⁸

Eğer saldırgan yeraltında yaşayan bir türse, ele geçirdiği kişiyi çıldırtır ve yok eder, ayrıca..... acı çeken kişinin sesini kullanır. Eğer ışıktan nefret edenlerden biri kişinin içine girerse, felce neden olur, konuşmayı önler ve insanı bir cesede çevirir.....

“Ama Markos” dedim, “doktorlar..... bu hastalıkların iblislerden değil mizaçtan kaynaklandığını söylüyorlar.....”

“Doktorlar.....” dedi Markos, “yalnızca bedene bakarlar.....”

TIMOTHEUS..... Peki sen Markos’un bu anlattıklarına katılıyor musun?

THRAX Kesinlikle, Timotheus..... hem kutsal kitaplarda iblisler tarafından ele geçirilen kişilere dair anlatılanları biliyorum..... hem de Elason’da⁹ bizzat gördüm ve işittim.

7) Bu sözcük İbranice “gece” (lel) ve “ateş” (our) kelimelerinin birleştirilmesiyle elde edilmiş olabilir.

8) İblislerin karanlıkta, suda ve yeraltında toplanmaları için bakınız, Euthymius Zigabenus [25], madde 7.

9) Thessaly’de bir kasaba.

Orada bir kahin gibi davranan, iblisler tarafından ele geçirilmiş biri vardı..... benimle ilgili bir çok şeyi de önceden bilmişti. Meraklı bir topluluk etrafında toplandığında, dedi ki, “..... bize bir adam saldıracak; onunla birlikte kültürümüz mahvolacak ve ibadetimiz yok olacak. Ben onun tarafından esir alınacağım, benimle birlikte başkaları da yakalanacak, ancak beni bir tutsak olarak Byzantium’a götürmek istediğinde, bunu başaramayacak.....” Benim görünüşümü, kıyafetlerimi, hatta davranış biçimimi bile tasvir etti..... Sonunda ben oraya vardığımda, ona kehanet yeteneğini nasıl edindiğini sordum. Sırrını vermek istemedi, ama Sparta kudretiyle¹⁰ karşılaşınca gerçeği açıkladı: “Ben görevlendirildim” dedi, “beni bir dağa çıkaran ve bir takım bitkiler yememi öğütleyen Libyalı bir gezgin tarafından iblislerin işini görmek amacıyla. Ardından bu kişi ağızma tükürdü, gözlerime merhem sürdü, böylece bir grup iblisi görebildim. Daha sonra bana doğru uçmakta olan kargaya benzer bir şey gördüm ve bu şey ağızımdan içeri girdi.”

O andan bugüne dek o hareket eden güç bana kehanette bulunma gücü verdi..... Çarmıha gerilme ve yeniden diriliş günlerinde yeni bir kehanette bulunmayı tercih etmesi, halbuki ben bunu çok istiyordum”..... Korumalarımın biri onun suratına bir darbe indirince, dedi ki, “Her vurduğun darbe için çok daha fazlasını alacaksın, tabi sen de” -burada bana döndü- “çok fazla bedensel acı çekeceksin; iblisler kendilerine olan bağlılığı engellediğin için çok kızgınlar.....” Olanlar oldu..... Neredeyse ölecektim, ancak tüm beklentilere karşın çok sayıda tehlikeden Kurtarıcı’nın yardımcılarıyla kurtuldum.....

TIMOTHEUS Ben de tamamen canavarca ve sıra dışı bir şey görene dek aynen doktorlar gibi düşünürdüm..... Ağabeyimin karısı..... doğum yapmak üzereyken..... ciddi biçimde rahatsızlanmıştı; üzerini giymiş ve bir takım yabancı kelimelerle avazı çıktığı kadar bağırmıştı..... kadınlar içeriye..... kel, yaşlı, derisi buruşuk ve neredeyse kapkara bir yabancıyı getirdiler. üzerinde bir yalın kılıç olduğu halde yatağa yaklaştı..... ve kendi dilinde -Ermenistan’dan gelmişti- onu hışımla azarlamaya başladı. Başta, kadın diklendi ve yatağından kalkarak onunla sürtüşmeye çalıştı; ancak yabancı daha sert çıkınca ve..... ona vurur gibi yapınca, kadın geriye çekilerek titremeye başladı, bazı tuhaf keli-

10) Yani dayakla.

11) İblis, Kutsal Ruh’un bir güvercin biçiminde vahiy getirmesinin taklidini yapıyor.

meler söyledi ve uyuyakaldı..... kendine geldiğinde ona neler olduğunu sordum..... Dedi ki, “saçları dalgalanan bir kadına benzer belli belirsiz bir iblis ortaya çıktı ve bana saldırdı. Korktum ve yatağa çakıldım. Daha sonra olanları hatırlamıyorum.”..... Artık hastalığından kurtulmuştu.....

TIMOTHEUS..... Onun tehditlerden ve kılıçtan korkmasını sağlayan neydi?..

THRAX..... Markos..... dedi ki, “tüm iblis türleri aynı anda hem cesur hem de korkaktır..... Havada dolaşanlar, en geniş algıya sahip olanlardır ve tehdit edildiklerinde, onları tehdit eden kişiyi nasıl tartacaklarını bilirler, ayrıca saldırdıkları kişiden çıkmalarının tek yolu o kişinin Tanrı'nın gözünde kutsal olması ve ilahi bir güçle Tanrı'nın korkutucu adını kullanmasıdır..... Cisimleşmiş tür, derin uçurumlara ve yeraltına gönderilmekten ve oradaki meleklerden korkar, biri..... bununla görevli melekleri çağırdığında telaşlanır ve çok ürker..... Bu tehditleri savuran kişi ihtiyar bir kadın ya da yüksek sesli bir ihtiyar adam olsa bile, korku onu ele geçirir ve büyük oranda uzaklaştırır..... Yani sapkın büyücüler tarafından bir takım gizli tılsımlar yani tükürük, tırnak ya da saç kullanılarak evcilleştirilebilir. Ardından kurşun, balmumu ya da lif aracılığıyla şeytani yakarışlar eşliğinde bağlanarak korkunç işkencelere maruz bırakılabilir.”

“Madem bu şekildeler, o zaman neden sen ve senin gibiler onların zafırlığından faydalanmak yerine” dedim, “onlara saygı duyuyorlar?”

“Ben duymuyorum” dedi Markos, “ufacık bir aklı olan hiç kimsenin de bu lanetli yaratıklara dua ettiğini sanmıyorum, yalnızca büyücüler ve aforoz edilmiş kimseler onların önünde diz çökerler. Şeytani eylemlerden kaçınan bizler özellikle havadaki iblislere kendimizi adarız ve yaptığımız ayinlerde yer altı iblislerinden korunmak için onlara dua ederiz..... Şayet..... bu tür bir iblis bizi korkutmak isterse, bize taş da fırlatabilir.¹² yer altı iblislerinin karakteristiklerinden biri de budur.....”

“Havadaki iblislere ibadet ederek” dedim, “ne tür bir kazanç elde ediyorsunuz?”

“Hiç” dedi, “çünkü onların palavraları ve gösterişleri..... boş bir havalden ibarettir. Takipçilerine onlardan gelen alevli ışınlar..... ki kan-

12) Anna Komnena'nın eserinde [24] Bogomil Basileios'un tutuklanmasıyla ilgili kısmı okuyunuz.

dırılmışlar bunları ilahi görüntüler sanırlar, aslında gerçek değildir..... bunlar sihirbazlar tarafından izleyicileri kandırmak amacıyla yaratılan hileler gibidir.....”

TIMOTHEUS Sana iblislerin kehanet yetisine sahip olduğunu söyledi mi?

THRAX Onların önseziye sahip olduğunu söyledi, ancak bu..... bilgiye değil..... yalnızca işaretlerin yorumlanmasına dayanıyor ve bu nedenle genelde yanlış çıkıyor. özellikle cisimleşmiş iblisler zayıf bir önseziye sahip oldukları için nadiren gerçeği biliyor ya da hiç bilmiyorlar.

(b) Methone’li Nikholas’ın İmparator Manuel’e (1143-80) Mektubu

Bu mektup, imparator Manuel’in Bogomiller’in kovuşturulması konusunda büyükbabasının politikasını izlediğini gösteren bir kanıt olarak sunulmuştur. Bu politikanın en açık göstergelerinden biri Patrik Kosmas’ın yargılanmasıdır [32]. Ayrıca Tarihsel Girizgah’a da bakınız.

Çevirinin yapıldığı metin, Demetrakopoulos, s. 266.

[Erdemlerinizin ışıldaması gibi] yakın zamanda elebaşlarını ele geçirerek ve taptıkları şeytanın güçlerine büyük bir kuvvetle saldırarak ve bu şekilde onun silahlarını, araçlarını, sapkınlığın ilk meyvelerini yok ederek Bogomiller’in tanrısız sapkınlığına karşı kazandığınız zafer gibi barışta ve savaşta yaptığınız büyük işler ve sergilediğiniz cesur hareketler, yalnızca herkes tarafından bilinenler ve ortada olanlar değil, gizlenenler ve yalnızca etrafınızdaki birkaç kişi yani size en yakın olanlar tarafından bilinenler de ışıldamaktalar.

35. Bogomilizm’le ilgili yaygın inançlar Georgos Tornikes tarafından naklediliyor (1154)

Bu materyal, Bogomil sempatzanlarına yönelik suçlamaların kilise içi tartışmalarda bir propaganda aracı olarak kullanıldığına örnek teşkil eder. bu mektupların yazarı Georgos Tornikes 1110-1120 arasında doğmuş ve 1157 civarında ölmüştür. Düzenli olarak yükselme kaydettiği patriklik okulunda eğitimcilik yapmıştır. İncil yorumculuğuna yükseltilmesine ithafen yaptığı konuşmada sade yaşamıyla tanınan patrik II. Theodotus’u (1151-4) övmüştür. Bu konuşma Kasım 1152’de gerçekleşmiştir. Theodotus’un ölümünün ardından bir risaleler savaşı yaşandığı açıktır; konu ise yeni seçilmiş Antioch patriği Soterichus Panteugenus’un Eukharist öğretilerinin ortodoks olup olmadığıdır. Bu yeni patrik aynı konuda fazla sayıda tartışmanın yaşandığı bir dönemde görüşlerinde Latin yanlısı olmakla suçlanmaktadır. O dönemde Antioch, Frenkler’in elinde olduğundan Panteugenus Konstantinopolis’te Ayasofya’ya bağlı olarak çalışmaktadır.

Çevirinin yapıldığı kaynak, Darrouzès, s. 209.

Mektup 7: Bir Atina Metropolitine

Bana, aynı zamanda seni de ilgilendiren haberleri göndermek konusunda neden bu kadar endişelisin? İyon denizinin kabardığı ve dalgalarını sana doğru yükselttiği zamankinden daha fazla mide bulantısı ya-

şamamak için kendine hakim olmalısın. Hagiosophitler'den¹ oluşan basit bir güruh utanmazca üzerimize geldi ve neredeyse bizi dövecek kadar yaklaştı. Sebep ise, son patriğin² Tanrı'nın kollarına kavuşmasının ardından, çarşıdaki pazarlıkçılar gibi ölü için tören düzenlenmesine karşı çıktılar. O en utanmaz hatibe karşı biraz cesurca çıkıştım..... Artık ruhunda gizleyemediği suçı iyice meydana çıkaran o soysuz Panteugenus³ daha önceki küfürlerinin yanına şunu da ekledi; patriğin sağ eli hastalığı süresince siyahlaşmıştı. Bunun nedeni, gayet sıra dışı biçimde öncelikle elin ölüyor olması ya da (benim görüşüme göre) bedenini hareket ettirirken bu eline sarılmış bir ipten güç aldığı için, bu sıkıştırmanın sonucu olarak orada bir akma meydana gelmesidir. Hasta belirtileri saklamamıştır, çünkü bana göre bilinci buna yetmemiştir. Panteugenus orada olanlardan bu durumu öğrenince..... bunun kötü atamaların bir sonucu olduğunu söylemiş ve içini çekerek şunu eklemiştir: "atamaların nelere sebep olduğunu görüyorsunuz." "Tümüyle soylu" bu kişi haksız yere bunun Bogomiller'in karakteristik bir semptomu olduğunu da ifade etmiştir. Bunu, bu sapkınlığın takipçilerinin mezarlarını açtıklarında onları bu halde bulduğu için söylemektedir. Çılgınlık değilse de, ne büyük duygusuzluk. Bir başkasını karalamak için bir mezar soyguncusu gibi görünmekten hiç çekinmemiştir.

1) Yani Ayasofya'nın din adamlarından.

2) II. Theodotus (yukarıya bakınız).

3) Bu paragrafta Panteugenus'un ismi üzerinde bir takım kelime oyunları yapılmaktadır. Bu kişinin adının sözlük anlamı, "tümüyle soylu"dur.

36. Hugo Etherianus (Pisa kökenli) Konstantinopolis’li Bogomiller hakkında bir eser kaleme alıyor (1165-80)

Hugo Etherianus, kardeşi Toscanalı Leo¹ ile birlikte, imparator Manuel tarafından onun İtalyan devletleri ve Roma Kilisesi ile ilişkileri için görevlendirilmiştir. Hugo, daha çok, Konstantinopolis ile Roma arasındaki çekişmenin teolojik temelini oluşturan *filioque* (ve Oğul anlamına gelen Latince terim, çn) sorununa dair yazdığı ve eş zamanlı olarak Latince ve Yunanca yayımlanan kapsamlı eserin yazarı olarak tanınır. Bu kısa risale ise daha önce hiç basılmamıştır. Bundan haberdar olmamızı sağlayan eser; Dondaine, “Hugues Éthérien et Léon Toscan.” El yazmaları için aşağıya bakınız. Bu risalenin on ikinci asırda Konstantinopolis’te bulunan Bogomiller’e dair sağladığı bilgi kendi içinde tutarlı değildir; sapkınlarla yönelik suçlamalar her zamanki gibidir, öte yandan Bogomiller’in yemin etmeyi reddetmelerine vurgu yapılması, Latinler’le Yunanlılar arasında o dönemde süregiden ayrılmanın ışığında değerlendirilmelidir.² Bu nedenle araştırmacılar bu esere hak ettiği değeri vermemişlerdir; bu konuda bir tartışma için girizgaha bakınız. Latince yazılmış olsa da, Ortodoksluk argümanını güçlendiren öğretici hikayelerin tamamı Yunan repertuarından seçilmiştir. Metin tamamen Konstantinopolis’teki kamuoyunu tatmin etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla imparator Manuel’in rolüne ve Yunan ve Latin kiliselerinin sapkınlığı yok etmek konusundaki işbirliğine vurgu yapılmıştır.

Çeviri bugüne kadar ulaşmış iki el yazmasından yapılmıştır: Seville, Colombina Cod. 5.1.24, fos 67r.-75v. (S olarak anılacaktır); Bodley MS Canon. Pat.

1) Leo tarafından batılı okurlar için hazırlanan Yunan Eucharist liturjisinin çevirisi için bakınız, Hussey, *The Orthodox Church*, s. 178.

2) Girizgah’a bakınız.

Lat. 1 fos. 1-31 (B olarak anılacaktır). Daha çok Seville metni izlenmiştir çünkü bu metin daha eski, daha eksiksiz ve daha doğrudur. Bodley metnindeki kayda değer farklar dipnotlarda belirtilmiştir.

Bir süredir kayda değer, donanımlı ve [---]³ adamlar bir imparatorluk genelgesinin geçersiz bir mektuba dönüştürülmesine izin verilip verilemeyeceğini ve Patarenler'in⁴ kalles mezhebinin yalnızca Hellespont (bugünkü Çanakkale Boğazı, çn) çevresinden değil şehrin tamamından⁵ temizlenip temizlenemeyeceğini soruyorlar. Onlara net bir cevap verebilmek için bir risale kaleme aldım. Her açıdan, bunlar sapkınlığın eğitmenleri, ayartıcılar, ikiyüzlüler, hilekarlar, insanları Hristiyan inancından döndürenler olarak asılmak ve yakılmak da dahil olmak üzere ağır bir cezayı hak ediyorlar. Havari John mektubunda der ki: "Eğer biri size gelir de İsa'nın öğretisini getirmezse, kendisini evinize almayın, ona selam bile vermeyin. Çünkü böyle birine selam veren, onun kötü işlerine ortak olur." [2 Yuhanna 10-11] Ancak bahse konu adamlar Kili-se'nin yani İsa'nın öğretisini, onun sözlerini ve emirlerini hiçe saymışlardır, o halde: "Size karanlıkta söylediklerimi, siz gün ışığında söyleyin. Kulağınıza fısıldananı, damlardan duyurun." [Matta 10.27] Bu, şu anlama geliyor: "Yalnızca size ve tek bir yerde (karanlıkta ve fısıldayarak) söylediklerimi herkesin içinde ve açıkça sokaklarda dile getirin." Ama içleri fesatlıkla dolu bu kötücül adamlar ışığı engelliyor ve kuytu köşelerde vaaz veriyorlar. Bu şekilde, İsa'nın öğretisini veya onun emirlerini ve kurallarını takip etmiyorlar. Dahası, Tanrı tarafından gönderilmedikçe, hiç kimse bu adamların yaptığı gibi vaaz veremez. Bu, Tanrı'nın emridir. Bunlar, Şeytan tarafından görevlendirilmiştir. üzerlerinde Kutsal Ruh'un inayetini taşımamaları da bunun açık bir göstergesidir. Havari Paul her bir vaizin bir bilgelik kelamıyla donatıldığını [1 Cor. 12.8-10]⁶ (John, Paul, Augustine⁷, Chrysostom ve diğerleri gibi)

3) Her iki el yazmasında da okunmuyor. "ampli-" önekiyle başlayan ve muhtemelen "varlıklı adamlar" anlamına gelen bir kelime.

4) "Pataren" adı (farklı telaffuzları var) Fransa'da Katharlar olarak bilinen sapkınlara İtalya'da verilen addır, Wakefield ve Evans, *Heresies of the High Middle Ages*, s. 701, dipnot 3.

5) B: "tüm dünyadan."

6) Bu cümle 1 Cor. 12.8-10'un serbest bir yorumudur. B: "yararlı olmak için. Yani, Kutsal Ruh'un bir niteliği olan inayet ona da bahşedilmiştir. O der ki, başka birine de Kutsal Ruh aracılığıyla bilgelik kelamı bahşedilmiştir.

7) S: "Jerome."

söyler. Bir diğerine de aynı ruh aracılığıyla bilgi kelamı bahşedilmiştir ki bu sayede istediği kişiyi rahatça eğitebilsin ve önemli noktaları açıklayabilsin. Başka birine ise, yine aynı ruh aracılığıyla kudret bahşedilmiştir ki bu sayede mucizeler gerçekleştirebilsin ve dağları yerinden oynatabilsin.⁸ Bir diğerine ise aynı ruh aracılığıyla iyileştirme gücü bahşetmiştir ki her tür güçsüzlüğü ve hastalığı tedavi edebilsin. Bir başkasına da iktidar gücü sağlamıştır ki inanmayanları cezalandırabilsin (Paul'un Elymas'ı kör etmesi [Havarilerin İşleri 13.11] ve Peter'in Ananias'ı öldürmesi [Havarilerin İşleri 5.5] gibi). Başka birine ruhları tartma gücü bahşetmiştir ki hangi insanın ruhani hangisinin dünyevi, kimin peygamber kimin sahtekar olduğunu anlayabilsin. Başkasına dil yeteneği bahşetmiştir ki, tüm dilleri anlayabilsin. Ancak söz geçcen bu en sefil vaizler ne dil bilirler ne de dilleri anlayabilirler; peygamber değil gizli sahtekarlardır, hırsız ve haydutlardır, Tanrı'ya ait olan şeyleri algılayamayan dünyevi adamlardır. Diğer sıradan insanlardan fazla zarar veremeyecek budalalar ve cahillerdir. Ne Paul'un Elymas'ı kör etmesi gibi kimseyi kör edebilirler ne de Peter'in Ananias'ı tek bir kelimeyle öldürmesi gibi kimseyi öldürebilirler; kendileri de bunu kabul edeceklerdir. Ateş düşürebilirler mi, cüzamı iyileştirebilirler mi, bedensel güçsüzlükleri giderebilirler mi? Bunlardan hiç birini beceremezler. Hiç kimseye açıkça vaaz veremez, bu işi kuytu köşelerde yaparlar. Ancak İsa hiçbir şeyi gizlice söylememiş, takipçilerine de aynısını öğütlemiştir. Ayrıca utsal Ruh'un yedi katlı kudretine sahip olmadıklarından -gerçek vaizler daima bu kudretlerden birine sahiptir- ve Tanrı'nın emrine karşı gelerek gizlice vaaz verdiklerinden, Leviathan yani o kıvrımlı yılan tarafından gönderildikleri açıktır. Bunlar, gerçekte Şeytan'ın melekleri oldukları halde kendilerini ışığın meleklerine dönüştürerek Tanrı'nın emirlerin karşı geldikleri için Mesih karşıtının öncüleridir. Yine, bunların şeytanın ruhu tarafından yönlendirildiğini ve Mesih karşıtı -yani İsa karşıtı- olduklarını anlamamanın başka bir yolu daha vardır. İsa kalabalıklara ve yandaşlarına şu sözlerle seslenmiştir: "Din bilginleri ve Ferisiler Musa'nın kürsüsünde otururlar. Bu nedenle size söylediklerinin tümünü yapın ve yerine getirin, ama onların yaptıklarını yapmayın." [Matta 23.2-3] Bize onların öğrettiği gibi rahipleri aşağılamamamızı ve Kilise geleneğini hor görmememizi öğütlemektedir. Söyledikleri şeyler bize

8) B: "yani iblisleri."

aittir ve bizim yararımızdır; diğer yandan, yaptıkları ise, kendilerine aittir ve kendilerini ilgilendirir. Öğretileri bize hayat verir, ama yaşamları kötücül ve çürümüşse, bu onlara ölüm getirirken bize dokunmaz. O zaman bizim olanları alalım ve bizim olmayanları dışlayalım. Bir yargıcın huzuruna çıktığınızda söyledikleri doğru ama yaptıkları adil olmayabilir; ama yargısı geçerli ve adildir. Kendisi bir yalancı, zinacı, katil ya da tanrısız olabilir, ancak yargısı bu nedenle geçersizleşmez. Aynı şekilde bir rahibin kötücül davranışları da onun gücünü ve görevini kirliletmez. Kötücül davranışları nedeniyle hapse atılacak olan sahte havariler bir rahibin günah işlemesi durumunda rahipliğinin geçersizleşeceğini, cemaatinin yok sayılacağını, hizmetinin gereksizleşeceğini ve bağlama ve çözme yetkisinin⁹ kendi kişiliği gibi hükümsüz ve çürümüş sayılacağını öne sürerler. Yalan söylüyorlar ve içleri Şeytanın ruhuyla dolu, çünkü İsa bu görüşleri Matta aracılığıyla kutsal kitapta yerle bir etmiştir: “O gün birçokları bana diyecek ki, ‘Rab! Biz senin adınla peygamberlik etmedik mi? Senin adınla cinler kovmadık mı? Senin adınla birçok mucize yapmadık mı?’ O zaman ben de onlara açıkça şöyle diyeceğim: ‘Ben sizi hiç tanımadım. Çekilin önümden, ey kötülük yapanlar!’” [Matta 7.22-3] Başlangıçta çok sayıda vaiz bunu hak etmedikleri halde iblisleri kovabiliyordu, çünkü iblisler İsa’nın adından kaçıyordu. Zira inayet mucizeler yaratan Judas ya da Sceva’nın nefret uyandıran oğulları gibi hak etmeyen kişilerde de bulunuyordu. Bu durum Kilise’nin ilk kurulduğu günlerden beri böyleydi ve sonsuza dek de sürecektir. Zira iblislerin Judas ve benzerleri tarafından İsa’nın adını kullanarak kovulması gibi, bugün de aynı durum yaşanmaktadır ve sonsuza dek yaşanacaktır. Kötü rahipler bile iblisleri tövbekarlardan ve vaftiz edilen kişilerden İsa’nın adını kullanarak uzaklaştırabilmiş ve insanlar hali hazırda Tanrı tarafından reddedilmiş ve lanetlenmiş kişiler tarafından kutsanmıştır. Ancak bu kişiler Kutsal Ruh’un inayetine mazhar olmuşlardır ve sırf bu sebeple onurlandırılacaklardır. İnayeti onların aracılığıyla verilmiş, Rab onların ağzını Balam’ın eşeğinin ağzını açar gibi açmıştır.¹⁰

Yine, Kilise’nin yemininden uzak durduklarında açık ve aleni biçimde İsa’ya ve doğruya karşı durmuş olurlar. Kurtarıcımızın kutsal kitapta ve James’in rabbinin adına mektubunda ne söylediklerinin farkında

9) Yani kendisine itiraf edilen günahları bağışlama yetkisinin.

10) Çölde Sayım 22.30.

değillerdir. O, asla bize Tanrı adına yemin etmeyi yasaklamamıştır ama onun yarattıkları adına [yemin etmeyi yasaklamıştır] ve şöyle demiştir: “hiç ant içmeyin, ne gök üzerine, çünkü orası Tanrı’nın tahtıdır; ne yer üzerine, çünkü orası Onun ayaklarının basamağıdır; ne de yarattıkları üzerine.” [Matta 5.34-5] İşte bu nedenle putperestliğe de kesinlikle yer yoktur. Çünkü adına yemin ettikleri göğü, yeri ve başka yaratıkları bu şekilde ilahlaştırmış olurlar. Yalnızca kendisinden başka hiç kimseye tabi olmayan Tanrı kendi adına yemin edebilir. Bizim ise kendi adımıza, hatta başımızın üstüne bile yemin etme hakkımız yoktur -başınız sizinse eğer, onun üzerindeki saçın doğal rengini değiştirin bakalım. Yemin etmek yasaklanmamıştır ancak hoş bir davranış olarak da görülmez. Sebepsiz yere ya da yalan yere yemin etmek büyük bir günahdır, ancak gerektiği için örneğin masumiyetimizi ispatlamak ya da bir barış antlaşmasını meşrulaştırmak veya dinleyenleri onlar için faydalı bir konu hakkında ikna etmek için yemin etmek iyi ve gerekli bir davranış biçimidir. Bu nedenle Yunan ve Latin Kiliselerinin sefil ve kötücül adamların çelişkiye düştüğü (ve sırf bu nedenle ölümü hak ettikleri) tüm azizleri gerektiğinde, insanlar iyi ve doğru olan bir şeye inanmak konusunda isteksiz davrandıklarında yemin edilmesi gerektiğini öğretmişler ve uygulamışlardır, zira yemin Tanrı’nın emirlerine karşı gelmek değildir. Rab ve onun yoldaşı James’in yemin etmeyi yasaklamalarına bu açıdan bakılmalıdır. Kişi yemin etmekten olabildiğince kaçınmalıdır, zira kötücül olanı belli eden şey yemin değil, kendini yemin etmeye mecbur hisseden kişinin bu konudaki kuşkuculuğudur; yani yemin yanlış değil gereklidir. öte yandan, yeminleri büyük ve zevk veren bir şeymiş gibi dillerinden düşürmeyenler gibi açgözlülük ya da yemin etmenin zevki nedeniyle yemin etmek de büyük günahdır. Şayet o en sefil adamların söylediği gibi her durumda yemin etmek bir günah olsaydı bizzat Tanrı bu şekilde davranmazdı: “kendi adıma ant içiyorum” dedi Rab İbrahim’e, “bunu yaptığın, biricik oğlunu esirgediğin için, seni fazlasıyla kutsayacağım; soyunu göklerin yıldızları kadar çoğaltacağım.” [Yaradılış 22.16-7] Tanrı yemin etti ve tövbe etmedi. İbrahim, iyice yaşlanmış, kocamıştı ve Tanrı onu her yönden kutsamıştı. [Bundan sonraki bölüm Yaradılış 24.1-10’un serbest bir anlatımıdır.] Evindeki en yaşlı hizmetkarına şöyle dedi, “Elini uyluğumun altına koy, böylece yerin ve göğün tanrısı adına oğluma Kenanlılar’dan kız almayacağına yemin edebileyim.” Beni baba ocağımdan alıp getiren göklerin tanrısı Rab benimle

konuştu ve şöyle yemin etti: “Bu toprakları senin soyuna vereceğim.” İbrahim de yazılı olduğu gibi yemin etti. “Avimelek, damadı Okhozath ve ordusunun kumandanı Phikol, İbrahim’e şöyle dediler: ‘Tanrı seninledir. Bana ve soyuma zarar vermeyeceğine dair Rab adına yemin et.’” İbrahim de yemin etti. Bu nedenle oraya Beer-Şeva adı verildi. Çünkü ikisi de orada yemin etmişlerdi.” [Yaradılış 21.22-3] “Aynı şekilde Yusuf da babası Yakub’a bir yeminle bağlıydı: “Eğer” dedi “benden hoşnut kaldıysan elini uyluğumun altına koy ve beni Mısır’da gömmeyeceğine yemin et. Böylece yeminden sonra, İsrail Rabbe tapındı.” [Yaradılış 47.29] Tanrı’nın o dostu Musa da Madian rahibi Rakele’ye yemin etmiştir (Reuel, Midian, RSV). Buna dair şu yazılıdır: “Musa onunla birlikte kalacağına yemin etti.” Daha fazla alıntıya gerek var mı? Yeminler olmasa, dünya sapasağlam ayakta kalamazdı ve kalamaz. Tanrı’nın adını yok yere anmamız yasaktır ancak gerekli hallerde Tanrı adına yemin etmek ne Eski Ahit’te ne de Yeni Ahit’te yasaklanmıştır. Yemin etmek günah olsaydı, Evanjelist John yemin eden bir meleğin hikayesini anlatmazdı: “Denizin ve göğün üzerinde dururken gördüğüm melek elini göğze kaldırdı ve çağlar ve çağlar boyunca yaşayan adına bir daha gecikme olmayacağına yemin etti.” [Esinleme 10.6] Havari Rabbin emrini biliyordu ve bu nedenle şöyle yemin etti, “Tanrı şahidimdir ki” -şunu söylemekle eş anlamlıdır, “Tanrı adına şöyle şöyle olacak.” Bu, kutsal kitaplar adına yemin etmekten daha üstündür. Zira kutsal kitaplar Tanrı’nın gözünde kutsaldır. Aynı şekilde, yaratılmış varlıklar da Tanrı tarafından kutsanmıştır. Aslında günümüzde Kilise düzeni içinde gerekli durumlarda kutsal kitaplara el basılarak yemin edilmektedir. Tanrı adına yemin etmek Tanrı’ya şahit göstermekle aynıdır. Yemin etmek Tanrı’ya yanlışın değil doğrunun meşru gücünü vermektir. Gerekli durumlarda edilen bir yemin Kilise’ye duyulan uzun süreli düşmanlıkları bitirir, Kilise içindeki karşıt uçları birleştirir. Kilise’nin onları birleştirebilmek ve yeniden barış ve birlik içine çekebilmek için başka bir gücü yoktur. Yeminlerini bozan kişiler Kilise’nin en başından beri sahip olduğu tüm yasaları çiğnemiş olur. Yalnızca bu nedenle bile, bu kişilerin en kötü işleri, “sonbaharın iyi mey-

11) S: “Yakub da kayınpederi Laban’a yemin etti.”

ve vermeyen, iki kez ölmüş ağaçları gibi sökülüp koparılmalı; doğrulardan uzaklaştırılarak ateşe atılmalıdır. Kendi gözlerinde bilgili olan ama havarilerin hükümlerine karşı gelen bu kişiler gökte serseri gibi dolaşan yıldızlardır¹² ve onları sonsuza dek sürecek bir karanlık beklemektedir.” [Yahuda 12-13]

Dahası, en dindar imparator Konstantinos, Iustinianos ve tüm diğer Hristiyan imparatorlar bu yasayı tüm dünyanın müminlerine ve inançsızlarına tebliğ etmişlerdir. Kanıt olmadığında davanın sonucuna yeminle ulaşılır; bu kimi zaman davacının kimi zaman da davalının lehine olur. Yine, bir yargıç da her davada kararlarını doğrulukla ve yasaları göz önüne alarak vereceğine yemin eder. İsa’ya en yakın olan imparatorlara inanmalıyız ve onlara itaat etmeyip inatla sırt çevirenler ölümle cezalandırılacaklardır. Tüm bunlardan daha da etkili olanı, Tanrı’nın buyruqlarıdır. Musa aracılığıyla Mısır’dan Çıkış’ta yeminlerin gerekli olduğu söylenir: “Bir adam komşusuna korusun diye eşek, öküz, koyun ya da herhangi bir hayvan emanet ettiğinde, hayvan ölür, sakatlanır ya da kimse görmeden çalınırsa, komşusu adamın malına el uzatmadığına ilişkin Rabbin huzurunda ant içmelidir. Mal sahibi bunu kabul edecek ve komşusu bir şey ödemeyecektir.” [Mısır’dan Çıkış, 22.10-11] Bizzat Tanrı ve Latinler ile Yunanlıların kutsal Tanrı Kiliseleri gerektiğinde yemin edilmesine izin vermiş ve kutsal ve Hristiyan imparatorlar da bunu meşrulaştırmış olduğu haldе Patarenler bu duruma tamamen karşı çıkarlar. İsa bize aleni biçimde vaaz vermemizi emrettiği halde, Patarenler İsa’nın emrine karşı koyarak gizli saklı vaaz verirler. İsa bize rahiplerin sahip oldukları kapasite çerçevesinde söylediklerine inanmamızı emrettiği halde, Patarenler buna uyulmamasını ve yemin etmekten vazgeçilmesini söylerler. Bu nedenle, onların sahte havariler, sapkınlara, Mesih karşıtları oldukları, kutsal Kilise’den aforoz edildikleri, koparıldıkları ve ayrı tutuldukları açıktır. Geriye, en Hristiyan imparator Manuel’in¹³ inanç içinde onlara müdahale etmesinden ve onları ve yandaşlarını kızgın ateşlere göndermesi dışında seçenek kalmamıştır. Böylece ebedi ateşe atılmadan önce burada yanmaya başlayabilirler.

Şayet bir şekilde bu sefil ve yoldan çıkmış kişiler yukarıda alıntılanan kutsal metinlerin Eski Ahit’ten oldukları gerekçesiyle kabul edilmeme-

12) B: “sarmaşık.”

13) B: “En Hristiyan imparatorlar.”

leri gerektiğini söyleyecek olurlarsa, bunu söyleyenlerin ağızları kapatılmalı ve susturulmalıdır. öncelikle, onlara Eski Ahit'in yenisinin temeli olduğunu; Eski Ahit'i reddedenlerin günahkarca Yeni Ahit'i de kirlettiğini söylememiz gerekir. İsa'nın, dağdan herhangi bir elin yardımı olmaksızın kopan o kayanın bir cinsel münasebet olmaksızın doğması gibi Yeni Ahit de Eski Ahit'e dayanır ve ondan türemiştir. Matta kitabına şöyle başlar: "İbrahim oğlu, Davut oğlu ile ilgili soyağacının kitabı." [Matta 1.1] Luka da bu sözü onaylar: "İsa görevine başladığı zaman otuz yaşlarındaydı. Yusufun oğlu olarak biliniyordu. Yusuf da Eli oğlu, Matat¹⁴ oğlu, Levi oğlu." [Luka 3.23] Markos da şahitliğini katmak için kitabının başlarında şöyle der: "Bak, habercimi senin önünden gönderiyorum; o senin yolunu hazırlayacak." [Markos 1.2] Yuhanna da onlarla aynı fikirdedir ve şöyle der: "Kutsal Yasa Musa aracılığıyla verildi, ama lütuf ve gerçek İsa Mesih aracılığıyla geldi." [Yuhanna 1.17] Bu nedenle, Kurtarıcımız şeytanı yendiğinde Eski Ahit'ten alıntı yapmıştır: "İnsan yalnız ekmekle değil, Tanrı'nın ağzından çıkan her sözle yaşar." [Matta 4.4, Yasa Kitabı 8.3] Ayrıca: "Tanrın olan Rabbi sınama." [Matta 4.7, Yasa Kitabı 6.16] Kitapların daha pek çok bölümünde aynı yolu izler. Yine, havari Peter, kadınlara Sarah örneğinde olduğu gibi lekesiz bir hayat sürmelerini öğütlerken şöyle der: "Ey kadınlar, kocalarınıza, Sara'nın İbrahim'e bağlandığı gibi bağlanın ve ona Efendi diye hitap edin. İyilik yapar ve hiçbir korkuya kapılmazsanız siz de Sara'nın çocukları olursunuz." [1 Peter 3.1,6] Havari Yahuda da aynısını yapar¹⁵: "İbrahim Tanrı'ya iman etti ve böylece aklanmış sayılarak Tanrı'nın dostu olarak anıldı." [aslında Romalılar 4.3] O seçilmiş Paul'un Eski Ahit hakkında söylediklerine kulak verin: "Yasa gerçekten kutsaldır. Buyruk da kutsal, doğru ve iyidir." [Romalılar 7.12], bu nedenle "iç varlığımda Tanrı'nın Yasasından zevk alıyorum." [Romalılar 7.22] Eski Ahit'i yeren Maniheistler ve Patarenler¹⁶ dördüncü evrensel konsey tarafından lanetlenmişlerdir. Zira bu konsey bu tür iddialarda bulunanları haklı olarak aforoz etmiştir, çünkü Kilise tarafından belirlenen bir kurala karşı çıkmak Ariolendus'un¹⁷ günahını işlemek gibidir ve kural-

14) B: "Matham"; RSV: "Matthat."

15) B: "Havari James de."

16) B: "Kutsal değerleri alıp satan kişiler."

17) Arius kastediliyor olabilir.

lara uymayı reddetmek putperestlikle aynıdır. Sözü geçen Patarenler Tanrı’nın Yunan ve Latin Kiliseleri tarafından konan kuralları yok saydıkları için Rab onları riyakarlar ve sahtekarlar olarak Krallığından kovmuştur.

Sapkınlıkları şimdiye dek anlattıklarımızla sınırlı değildir. Rabbin bedenine¹⁸ saygı gösterirken kutsandıktan sonra bile ekmeğin¹⁹ hâlâ aynı ekmek olduğunu söylerler.²⁰ Dahası, evliliğin kutsallığı hakkında çok habis bir görüşe sahiptirler ve tüm evliliklerin reddedilmesi gerektiğini söylerler. Sağır ve dilsiz resimler olarak niteledikleri kutsal ikonalar konusunda da yoldan çıkmışlardır. Tüm bu suçları işlerler. Evliliğin kutsallığı onları bir çok açıdan suçlu durumuna düşürmektedir. Çünkü eğer evlilik olmasaydı, bekaretin çiçeği de bulunamazdı -o bekaret çiçeği yalnızca evlilikte toplanabilir. öyleyse yasal evlilik tüm dünyevi onurlardan üstün bir mertebedir, onun temeli bekarettir, kutsallığı dünyanın sürdürülmesini sağlamasından gelir, insanlığın yapı taşıdır, Tanrı suretinin ressamıdır, Rabbin kutsadığıdır. Zira ete kemiğe bürünmek isteyen Rab onun bekçiliğini yapar ve her daim başında durur. Evliliğin kaynağı Tanrı’dır. Kadının, insan ırkının yaşamasında erkeğe yardımcı olması kararını veren odur. Adem ruhunda bu amacı hissederek şöyle demiştir: “İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir. Bu nedenle adam anasını babasını bırakıp karısına bağlanacak ve ikisi tek beden olacak.” [Yaradılış 2.23-4] Eğer onların birleşmesi günahsız olmasaydı, Rab tufanın ardından birleşmelerini emretmezdi: “Verimli olun ve çoğalın.” [Yaradılış 8.17] Çoğalma, bedensel arzu olmaksızın gerçekleşemez. Havari Paul tüm günah suçlamalarına karşı şöyle bir savunma yapar: “Evlenen kişi iyi eder. Bir adam yaşamını karısına, bir kadın da kocasına adanmalıdır. Evlilik yasalsa günah da yoktur.” [1 Cor. 7.38] Celile’nin Cana kasabasında, ete kemiğe bürünmüş Rab gösterdiği mucizeyle evliliği kutsamadı mı? Kutsal kitapta şöyle demedi mi: “Karısını cinsel ahlaksızlıktan başka bir nedenle boşayan her adam, onu zinaya itmiş olur. Boşanmış bir kadınla evlenen de zina etmiş olur.” [Matta 5.32] Yoldaşlarından biri dedi ki: “Eğer bir adamın karısıyla kuracağı ilişki böyleyse, evlilik çok da yararlı de-

18) B: “ve kanına.”

19) B: “ve şarabın.”

20) Bu noktadan itibaren paragrafın geri kalanı B metninde yoktur.

ğildir.” Ama o şöyle yanııt verdi: “Herkes bu sözü kabul edemez. Ancak böyle bir Tanrı vergisine sahip olanlar kabul edebilir. Çünkü doğuştan, ana rahminden çıktıklarında hadım olanlar bulunduğu gibi, insanlar tarafından hadım edilmiş olanlar ve kendilerini Göklerin Egemenliğı uğruna hadım saymış olanlar da vardır. Bunu kabul edebilen, kabul etsin.” [Matta 19.10-12] Yani o hiç kimseyi bakire kalmaya zorlamadı, öte yandan iyi evliliğı de yok saymadı. Ancak bir erkekle evli olan bir kadını bir kenara itmeyi öğütledi. Bu nedenle evliliğın Tanrı’dan geldiğı ve iyi olduğı açıktır ve bu durum Eski ve Yeni Ahit’te de belirtilmiştir. Onlar, tamamen iyi olan bir şeyi yok saymaya uğraşan sapkınlar ve ayartıcılarıdır.

Bu en kötücül adamlar Rabbin eti ve kanının kutsanmasına da saldı- rırlar. Bu kutsanmada ne şarap ne de yalnızca su ikram edilir, her ikisi de verilir ve bunlar ondan gelmedir. Rahip bu kutsal emanetleri gizli bir güçle onun etine ve kanına dönüştürür ve şöyle der: “Alın ve yiyin, bu benim etimdir.” Kutsama tekrar edildiğinde bu defa da şöyle der: “Alın ve için, bu benim kanımdır.” Bu sözcükler herhangi bir anlam karma- şası olmadan tekrar edildiğinde ekmek ete, şarap kana ve geri kalanlar Tanrı’ya övgüye dönüşür. Çünkü bizzat o demiştir ki: “Benim kanım gerçek içki, etimse gerçek gıdadır.” Bu mucize size yol gösterir, ey Pa- tarenler, ama siz hâlâ diyorsunuz ki, “bu nasıl gerçek kan, bu nasıl ger- çek et? Ben burada ete ya da kana benzer bir şey göremiyorum.” İsa’nın şu sözlerine de inanmıyor musunuz: “Bu benim etimdir, bu da kanım. İnsanoğlunun etini yemedikçe ve kanını içmedikçe içinizde hayat bula- mazsınız.” İsa’nın sözü edimseldir. İsa’nın sözü doğa tarafından kuru- lanı değıştirir. Büyücünün sesiyle yılanın mağaradan dışarı çıkmasına şaşırmıyorsunuz da, Kurtarıcımızın sözleriyle ekmeğın ete, şarabın ka- na dönüşmesine neden şaşıyorsunuz? Engerek yılanı yetenekli büyücü- nün sesini duymamak için kulaklarını tıkamıştır. Bir tılsım yılanı ma- ğarasından çıkarıyorsa, bir kutsama ekmeğı ve şarabı dönüştüremez mi? Siz budalalar bakmazken, ekmek midenizde ete dönüştü, şarap ise kana karıştı.²¹ Bir kutsamanın gücü doğanın gücünden daha etkili- dir. Doğa, dalgalar altındaki yumuşak bitkileri havayla buluştura- rak mercan kayalıklarına dönüştürür.²²

21) Bir önceki kuşaktan bir İtalyan teolog tarafından da kullanılan bir argüman; Aversalı Guit- mund, *De corporis et sanguinis domini veritate* 3, PL 149.1444.

22) Bir benzetme, Ovidius, *Metamorphoses* 15.416-17.

Musa eline bir sopa alıp yere fırlatmış ve onu bir yılanı dönüştürmüştür [Mısır’da Çıkış 7.9]. Yine yılanın kuyruğundan tutmuş ve onu sopaya dönüştürmüştür. Musa’nın sesiyle sopanın ve yılanın doğası dönüşmüştür. Nil’in akıntıları berraktır, birden kaynağından gerçek kan akmaya başlar [Mısır’dan Çıkış 7.20]. Yine Musa’nın duasıyla kan durur ve suyun doğası dönüşür. Bu defa, Musa değneğini kaldırır ve Kızıl Deniz geçit verir; dalgaların arasında bir yol belirir [Mısır’dan Çıkış 14.21]. Doğaya meydan okuyan ürdün Nehri tersine aktı ve Mara’da ağaç parçasıyla temas eden acı su birdenbire tatlandı ve susuz insanlara su sağlandı [Mısır’dan Çıkış 15.23-5]. İlyas’ın sözleriyle gökten ateş düştü [1 Krallar 18.38]. O halde İsa’nın sözleri, onun yoku var eden sözleri ekmeği başka bir maddeye dönüştürmez mi? Aklınız, gözlerinizle görmediğiniz bir değişimin gerçek olabileceğini kabul etmiyor. Ama, söyleyin bana, ateş, ekmeği ve diğer yenebilir gıdaları pişirmez mi? Kendisi hiçbir değişime uğramadan bu gıdalara girer ve onları dönüştürür. Yani dönüşüm tamamlandığında şayet ateşin değişmesi ya da sönmesi sağlanmıyorsa pişirme işlemi tamamlanmış ve halledilmiş olur. Sonuçta, ateş sönerken dumana benzer bir hava kalır ve bu ısı adı verilen oldukça kırılğan bir aştır. Ancak bunlar aslında madde olarak aynı görünüm olarak farklıdır. Aynı şekilde sizin yanılğı içinde dış görünüşüne bakarak ekmek olarak gördüğünüz şey aslında ettir. Zira Bakire’nin gebe kaldığı ve doğurduğu İsa’nın bedeni söz konusu olduğunda herhangi bir sınıflandırma yapılamaz. Bu nedenle onun sözlerine kulak verin: “Bu benim etimdir.” Bu et iyi rahipler kadar kötü rahipler tarafından da kutsanmış olabilir. Ancak kutsanan şey kutsayıcının niteliklerinden etkilenmez. Bunun belirleyicisi Kurtarıcının sözleri ve Kut-sal Ruh’un kudretidir.

Dinleyin, ey Patarenler, Konstantinopolis’te neler olduğunu ve Tanrı’nın Katolik Kilisesi’nin saygı duyduğu ve taptığı şeylere inanın. İmparator Arcadius²³ döneminde John Khrysostomos Konstantinopolis Kilisesi’nin piskoposu iken, sapkın Macedonius²⁴ mezhebinden bir adam karısıyla birlikte onun yanına geldi ve öğretilerini dinledikten sonra verdiği direktiflere uyacağına söz verdi. Bunu karısına da aktardı ve Paskalya yaklaşırken, karısı da aynısını yapacağına söz verdi. Kadın,

23) B: “Heraclius.”

24) Macedonius koinünyonu efsanesinin ilk kaydı için, Sozomen, *Ecc. Hist.* 8.5.

hizmetçisiyle birlikte kiliseye geldi, yanında Macedonius'un kutsadığı komünyonu da [ekmek] getirmişti. Komünyonu piskoposun ellerinden alınca, onu hizmetçisine aktardı ve bir el çabukluğuyla daha önce ona verdiği ekmeği aldı. Bu defa kıza piskopostan aldığı komünyonu verdi. Macedonius'un komünyonu kadının dudaklarına değer değmez, ekmek taşla döndü. Olanlar açığa çıkınca, sözü geçen kadın piskoposun ayaklarına kapandı ve gözyaşları içinde affedilmek için yalvararak cüret ettiği şeyi itiraf etti. Bu sırada taş da güvenli bir yere saklandı. Iustinianos'un imparatorluğu döneminde Konstantinopolis'te gerçekleşen benzer olayları da size anlatmak isterim.²⁵ Bir kasabada, Yahudi bir cam ustası oğluyla birlikte yaşamış. Cam ustası oğlunu eğitimi için Büyük Kilise'ye göndermiş. Bir gün kilisenin tabaklarından sorumlu hademesi kutsal ziyafetten arta kalanları yemeleri için eğitim gören çocukları çağırılmış. Yahudi çocuk da onlarla birlikte yemek yemiş. Eve döndüğünde babası neden geç kaldığını sormuş. O da şöyle yanıtlamış, "Hıristiyan çocuklarla birlikte Büyük Kilise'ye gittim ve onlarla birlikte masa adını verdikleri sunakta arta kalanları yedim. Bu yüzden geç kaldım." Zavallı adam vahşi bir hayvan gibi köpürmüş, ama hiçbir şey söylememiş. Yemekten sonra camları erittiği yere oğlunu götürmüş. Orada onu yanmakta olan fırına atmış, kapağını kapatmış ve çıkıp gitmiş. Karısı, kocasının oğluna olan öfkesini fark etmiş. Telaşla eritme fırınına koşmuş ve içeri girer girmez çocuğun fırının içinden gelen haykırmasını duymuş. Hemen kapağı kırarak açmış, içine girmiş ve oğlunu fırından burnu bile kanamamış halde çıkarmış. Annesi çocuğa, onu kimin fırına attığını ve alevlerin onu neden yakmadığını sorunca, o şöyle yanıt vermiş, "Beni fırına babam attı. Mor giysiler içindeki saygıdeğer bir hanımefendi ateşi söndürdü ve dedi ki: 'Korkma, çocuk.'" Kadın bunları duyunca heyecanlanmış. Yanına oğlunu alarak patriğe koşmuş. Ona sırasıyla neler olduğunu anlatmış ve Katolik Kilisesi inancına girmek için ona yalvarmış. Patrik her ikisini de yani anneyi ve oğlu imparatorun huzuruna çıkartmış. İmparator, çocuğun babasının getirilmesini emretmiş. Adam gelince, prens büyük bir merhametle ve dindar sözcükler kullanarak onu ikna etmeye ve karısı ve oğluyla birlikte Hıristiyan ol-

25) Yahudi cam ustasının oğlu ve onun mucizevi şekilde korunması efsanesi John Moschus'un *Spiritual Meadow* adlı eserine eklenmiş bir hikayeler dizisinde bulunabilir; Mioni, "Il Pratum spirituale di Giovanni Mosco", s. 79, 93-4.

maları için güzel sözler ve hediyelerle ayartmaya çalışmış. Ama o reddetmiş. Bu nedenle imparatorluk emriyle oğlunun katili olduğu için asılmış. Karısı bir rahibe oğlu ise Büyük Kilise’de öğrenci olmuş.

İkonalara tapınma, adanma ve onları kült haline getirme konusuna gelince, bu konuda Patarenler’in dinsizliğini alt edecek derecede bilgiye sahibiz, bu nedenle Tanrı’nın sürekli olarak kutsal ikonalar vasıtasıyla gerçekleştirdiği mucizelere hiç değinmeyeceğim. Kimi zaman ikonalar sefillerin saldırısına uğradığında kan ağlamıştır ve bu sayede hırsızların emellerini engellemiştir; bazıları bir dokunmayla hastaları iyileştirmiş, bazıları da iblislerden kurtarmıştır. Ey Patarenler, tüm bunlara saldıran sizler, Hıristiyanlar’ın bu ikonalara rengarenk ve farklı materyallerle yapılmış oldukları için ya da altın buzağıya tapınan İsraililer gibi [Mısır’dan Çıkış 32.8] görmeyen, konuşmayan ve duymayan putlara tapınmak için değil, üzerlerindeki figürün simgelediğine saygı duyduğumuz için tapınıyoruz. Heykele, kadehe ve kutsal kitaplara saygı duymamızın ve tapınmamızın nedeni işte budur. Deriden yapıldıkları ya da mürekkeple yazıldıkları için değil, bize İsa’nın sözlerini ve görüşlerini anımsattıkları için. O halde, inançlıların ikonaları onurlandırmaları konusunda reddedemeyeceğiniz şu sebebi dinleyin. Uykunuzdan uyanın ve Kurtarıcı ile onun azizlerinin insan suretlerine saygı gösteren ve tapınan bizlere katılın. Luka’ya göre, Kurtarıcının kıyafetinin püskülüne dokunarak yaşadığı kan kaybindan kurtulan kadın [Luka 8.43-4] sundurmasının önüne diz çökmüş, ellerini yalvarır gibi açmış bronz bir kadın heykeli ve onun karşısına daha yüksek bir yere aynı maddeden Kurtarıcının bir pelerin giymiş ve elini kadına uzatmış vaziyette görünen heykelini dikti. O heykelin ayağında pelerinin eteklerine kadar büyüyen tuhaf bir bitki yeşerdi. İsa’nın çarmıha gerildiği günlerde bu bitki heykelin başına kadar ulaştı. Caesarea Philippi’de büyüyen bitkinin gücü imparator Maximinianus dönemine kadar sürdü.²⁶ O, bir Hıristiyan düşmanıydı, batıl inançlara sahipti ve putperestti. O bölgeye yaptığı seyahatte İsa’nın adının o heykel ve bitki sayesinde yayıldığını öğrendi ve Kurtarıcı İsa heykelinin yıkılması emrini verdi. O anda bitki soldu. Tüm dünyada çok daha iyi bilinen bir başka mucizeyi daha aktara-

26) Heykel ve mucizeler yaratan bitki efsanesi Eusebius tarafından anlatılır. Mucizeler yaratan heykel hikayesi için, *Ecc. Hist.* 7.18; bu heykelin imparator Maximinianus tarafından yıkılması için, *Comm. Lk.* 8.43 (PG 24.541). B: “imparator Maximinian.”

çağım. Hemen hemen aynı dönemlerde, Abgar isimli bir Edessa prensi vardı.²⁷ Bu prens, ciddi bir hastalıktan mustarıptı. Eklemleri aşırı derecede kasılıyor, aynı zamanda kara cüzam ve çibanlarla boğuşuyordu. Bu kişi, İsa'nın mucizelerini duyar duymaz, ona sayısız kere elçiler gönderdi. İsa'ya yanına gelmesi için yalvardı. Ona krallığına hakim olmayı ve birbirinden değerli hediyeler vaat etti. İsa, çarmıha gerilmesine yakın günlerde, bir geceyi dua ederek geçiriyordu. Kutsal teri, Luka'da yazıldığına göre, "yere damlayan kan damlaları gibiydi." [Luka 22.44] O sırada yandaşlarından birinden yüzünü silmek için bir kumaş parçası istedi. Kusursuz Kurtarıcımızın tarifsiz sureti kumaş parçasının üzerinde kaldı. Bu kumaşı havari Thomas'a verdi ve kendisinin Yükselişinin ardından Thaddeus aracılığıyla Prens Abgar'a göndermesini istedi.²⁸ Abgar, elçiye ve hediye büyük bir sevinçle ve şükranla kabul etti. İsa'nın suretine dokunur dokunmaz üzerine karabasan gibi çöken tüm hastalıklarından kurtuldu. Daha çarpıcı olan kısmı atlamamalıyım. Kumaştaki sözü geçen suretin İsa'nın tüm niteliklerine nasıl sahip olduğuna dair kısa bir hikâye anlatacağım. O şehrin giriş kapılarında paganların tapındığı bir tanrının heykeli vardı. Edessa'ya giren herkes onu bir tanrı olarak selamlıyordu. Prens Abgar'ın emriyle bu heykel kaldırıldı ve oraya Kurtarıcının saygıdeğer heykeli kuruldu. prens, şehre giren herkesin yerinden kaldırılan heykele yaptıkları gibi bu heykele de saygı ve sevgi göstermesini emretti. Zamanla, o şehirde Hristiyanlık inancına düşman başka bir prens belirdi. Bu kişi kutsal figürlere düşmandı ve sözü geçen kutsal heykeli de ateşe vermek istiyordu -ama nafile, kentin piskoposu alelacele ve dikkatle gece yarısı gereken aletlerle birlikte oraya gitti, bir kuyu kazdı, heykeli kuyuya yerleştirdi ve önüne parlak bir ışık saçan içi yağla dolu bir lamba koydu. Kurtarıcının yüzünü de bir mendille örttü. Sonra dışarıda kalan kısmın üzerine bir kapak örttü ve üstünü boyadı. Yıllar sonra, zaman her şeyi unutturunca, kutsal suretin nerede gizli olduğu bilinmez oldu. Persliler Edessa halkına savaş açtılar ve şehri yakıp yıkmakla tehdit ettiler. Şehrin Eulalius isimli piskoposu rüyasında kendisine Kurtarıcının suretini almasını söyleyen saygıdeğer bir hanımefendi gördü. ona suretin nerede gizlendiğini söylemiş, eline

27) Edessa, şehrin prensi, İsa tarafından yazılan mektup ve İsa'nın sureti efsaneleri oldukça yaygındır. Buradaki versiyon Constantine Porphyrogenitus'un hikayesini andırmaktadır (PG 113, 421-54). Cameron, "The history of the image of Edessa."

28) B: "Matta."

heykeli alarak tüm şehrin etrafında dolaşmasını istemiş, böylece yıkımı engelleyebileceğini aktarmıştı. Heyecana kapılan piskopos kadının söylediklerini bir an önce yapmak için tarif edilen mekana gitti. Kutsal sureti ve hâlâ yanmakta olan ışığı buldu. Aradan geçen onca zamana karşın lamba hâlâ yanmaktaydı. Kurtarıcının yüzünü örtmek, onu korumak amacıyla bırakılan mendilin üzerinde aynen kumaşın üzerinde olduğu gibi suret belirmişti. Rahip bahsedilen her şeyi aldı, kendisine söylendiği gibi şehrin etrafında dolaştı ve lambadaki yağı döktüğü her yerde karşısına çıkan Persliler kaçtılar, böylece şehir kurtuldu. Bu şekilde, Edessa halkı kutsal sureti dokunulmaz bir hazine, tüketilemez zenginlik, kötülüğe karşı savunma aracı, zalimlerden kurtuluş ilacı, tehlikelerden ve yıkımdan uzak durmak için yenilmez bir koruma olarak sakladı. Ardından her şeyin Yaraticısı bu suretlerin mükemmelliğinin tüm dünya tarafından bilinmesini isteyince, imparator Romanos’un aklına içlerinde Samosata piskoposunun da olduğu elçileri yanlarında muhteşem hediyelerle birlikte Edessa halkına göndermesi ve dualar eşliğinde o suretin gösterilmesini isteme fikrini soktu. Onlar da, yukarıda sıkça söz geçen kutsal suretleri Ağustos’un on beşinde Konstantinopolis’e Blakhernai sarayına getirdiler. Aynı ayın on altıncı gününde, imparator, patrik, tüm din adamları ve tüm halk ellerinde fenerlerle, ilahiler ve ruhani marşlar eşliğinde en kutsal sureti büyük bir onur ve saygı çerçevesinde, peşlerindeki büyük bir hastalar topluluğuyla birlikte getirdiler. Orada, bu suretler hak ettikleri onur ve kültle günümüze dek korundular. Her yıl Konstantinopolis halkı 16 Ağustos’ta bir bayram kutlar. Kurtarıcının büyük sureti sayesinde bulaşıcı hastalıklardan, kıtlıktan ve yağmadan korunduklarını ve şehrin asırlar boyunca ele geçirilmesinden sakındıklarını düşünürler.

Hayat verici haçın onuruna ve saygıdeğerliğine ve onun inançlıların hayatlarını korumak için nasıl kullanılması gerektiğine dair uzun uzağıya konuşmak gereksizdir. Zira, daha önce anlatılanlar bu konuyu açıklığa kavuşturmuştur ve bu konuda Eski ve Yeni Ahit de açık kaynaklardır. Ancak Patarenler (Maniheistler gibi) şöyle söyleyebilirler: “Sırf İsa üzerine oturdu diye bir eşığe nasıl tapmıyorsak, sırf İsa çivilendi diye bir haça da tapmayız.” Şunu da söyleyebilirler: “Aynen inançlıların mızrağa, kazığa, dikene ya da çiviye kendilerini adamamaları gibi, haç işareatine adanmak da gereksizdir.” Bu konulardaki yanıtları dinleyin, ey Patarenler. İmparatorluk mektuplarının en yetenekli

çevirmeni kardeşim Leo Toscanus²⁹ kendi görüşlerini şöyle açıklıyor. İsa, bir eşeğin üzerinde değil bir haçın üzerinde dünyanın kurtulmasını sağlamış, şeytanı yenmiş ve krallığını boşaltmıştır. Bu nedenle iblisler bir eşekten korkmazlar, ama haçın varlığından kaçarlar. Bu şekilde, inançlılar bir eşeğe değil yalnızca haça taparlar. Musa'nın asası, haçimgeler, bu asa sayesinde dünya yenilmiş, bu dünyanın prensi, yanındaki prensler ve tüm güçleriyle birlikte bozguna uğratılmıştır. Asa, yere fırlatıldığında bilgeliğin simgesi olan yılanı dönüşmüştür. Haç da, insanlara kaderi ve inancı getirirken bu dünyanın Mısırlılarına karşı üstün gelmiştir. Çarmıha gerilmiş İsa'nın Tanrı'nın gücü ve bilgeliği olduğu anlaşılınca, bu dünyanın bilgeliği budalalığa dönüşmüştür. Yani; kazık, diken, çivi, sünger ya da mızrak değil, haç işareti inançlıların alınına kazanmıştır, çünkü Paul der ki: "İsa bize karşı olan antlaşmayı çarmıha mıhladı." [Col. 2.14] Burada diğer maddelerin adı geçmez. Antlaşma ve onun gerektirdikleri ise Tanrı'nın Adem'e söylediklerinde gizlidir: "Ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün." [Yaradılış 2.17] Onun sahibi şeytandı ve bu nedenle bizim karıştımız ve düşmanımızdı. İsa onu ortasından ikiye ayırdı ve bunu mızrak, kazık ya da başka bir şeyle değil, haçla yaptı. Masum kişi öldürülünce, günah çarmıha gerilmiş ve antlaşma iptal edilmiş oldu. Bu nedenle, kendimizi, o diğer şeylerle değil haç işaretiyle koruyoruz, çünkü çarmıha mıhlanan o antlaşmanın farkındayız. Artık o eski düzene asla dönmeyeceğiz. Haç utangaçlığın merkezi olan alnımıza sabitlenmiştir, bu nedenle Paul gibi biz de gurur duyabiliriz: "Bana gelince, Rabbimiz İsa Mesih'in çarmıhından başka bir şeyle asla övünmem." [Gal. 6.14] Haç, tüm inançlıların gurur duyduğu bir işaret olmalıdır, çünkü İsa'nın bize duyduğu sevgiyi göstermiştir. Bir hizmetçi için efendisinin kendisine duyduğu sevgiyi öğrenmekten daha mutluluk verici ne olabilir ki? Ne var ki, diğerleri, haçın birbirine tutturulmuş iki odun parçasından oluştuğunu söylerler. Bizim odun parçalarına taptığımızı öne sürerler. Bize göre, o odun değil, çarmıhın suretidir ve onu inançlı kişiler onurlandırmalı ve önünde eğilmelidir. Bunların hiç biri kazık, sünger ya da diğer şeyler için geçerli değildir. Bu nedenle yüzümüzün üzerinde başka bir şey değil de haç işareti yap-

29) Bu adamın görevi ve kariyeri hakkında bakınız, Dondaine, "Hugues éthérien et le concile de Constantinople."

mamız iblislerin tuzaklarına karşı bir önlemdir. John'un Kıyamet kitabında yüksek sesle dile getirdiği de işte budur: "Ben, John, yaşayan Tanrı'nın mührünü taşıyarak gün doğusundan yükselen başka bir melek daha gördüm." [Esinleme 7.2] -işte o hayat verici haç işaretidir. Bizim Tanrımızın hizmetkarları son yargılamanın acı ve dehşetli gününe karşı alınlarında bu işareti taşırlar. Öte yandan Rabbimiz İsa Mesih'in bunu öğrettiğini bilmeme karşın neden havarilere de danışayım ki? Luka der ki: "İsa göğe yükselmek üzereyken, yandaşlarını Beytanya'nın yakınlarına kadar götürdü. Ellerini kaldırarak onları kutsadı, onları kutsarken yanlarından ayrıldı, göğe alındı." [Luka 24.50] Yandaşlarını kutsadı, onlara güç ve koruma ve yeniden geleceği umudunu verdi. Kurtarıcımız bunu yaparak ayrılışından sonra bile rahiplerin, piskoposların eliyle haç işareti yaparak inançlıları korumaları gerektiğini öğretti. Bu nedenle, Tanrı'nın kutsal Latin ve Yunan Kiliseleri bu kutsama biçimini günümüze kadar taşıdılar. Dahası, her Hristiyan eski düşmanı Leviathan kendisini inançtan uzaklaştırmasın diye gece gündüz bu işareti yapar, ki aynı işaretle diyakoz Laurence körlerin gözünü açmıştır.

Siz Patarenler, sözü geçen işaretle korunmadığınız ve saf inancınızı göstermediğiniz sürece, nehirde ıslatılmış taşları alınıza yiyecek ve cehennem zebanilerine besin olarak Avernus'a atılacaksınız. Bilin ki, zavallı olsalar bile Kurtarıcının otoritesini temsil ettikleri için rahiplere itaat etmelisiniz: "Söylediklerini yapın ama yaptıklarını yapmayın." [Matta 23.2] Yüreğinizdeki inattan kurtulursanız, şunu görebilirsiniz; Tanrı'nın kutsal evrensel kilisesi ve en dindar imparatorumuz yemin etmeyi yasaklamış olsaydı, hukuk davalarının yeminle karara bağlanmasına izin vermezlerdi. Sefil düşüncelerinizle ifade ettiğiniz gibi evliliğe izin verilmemiş olsaydı, İsa bir düğüne davet edilmez ve orada suyu şaraba çevirmezdi. Daha ne şüphesi taşıyorsunuz? Sofrada ekmek ete, şarap kana dönüşür, buna ağızda tek bir riya bile olmayan Rab da şahittir. O der ki: "Benim etim gerçek gıda, kanımsa gerçek içkidir." O halde, dillerinizi bu tür arlanmaz inkarlardan ve kutsal ikonalara hakaret etmekten men edin. Hayat verici haça tapmak ve kutsal ikonaları onurlandırın bir günah olsaydı, İsa suretini dünyaya resim biçiminde asla bırakmaz, Kilise de onu sunduğu zenginlikler ve bolluklarla onurlandırmazdı.

Bu risalede, kitaplar özetlendi, bu sayede çalışkan kişiler o kitaplara ulaşabilir. Bunlara yaslanarak, o en zeki imparator Manuel'in bu en la-

netli mezhep üyelerinin alınlarına kara bir *theta*³⁰ çakılmasını emretmesini kolayca sağlayabilir.

30) *Theta*, Yunanca *Thanatos* (ölüm) sözcüğünün ilk harfidir.

37. Konstantinopolis’li baba Niketas’ın Batı’ya seyahati (1170)

Konstantinopolis’ten *baba* Niketas adlı bir Bogomil liderinin İtalya ve Fransa’daki Katharlar’a yaptığı ziyaret Batılı kaynaklarda mevcuttur. Bu kişinin amacı Katharlar’ı sahiplendikleri Bulgar tipi ılımlı düalizmden kendilerinin ait oldukları Drugonthia cemaatinin mutlak düalizmine çekmektir. “Drugonthia” kelimesi, bu yeni Bogomilizm formunun türediği Philippopolis’in güneyindeki Dragovitia bölgesinin adının Latinceleştirilmiş halidir. Niketas, Katharlar’ın aldığı ruhani vaftizin yani *consolamentum*’un geçersiz olduğuna karar vermiş ve onları tüm ermiş Katharlar’ın yeniden vaftiz edilmesi ve tüm piskoposların yeniden kutsanması için ikna etmiştir. İşe Lombardy¹ Katharları ile başlamış, ardından, Saint-Félix’te Fransız ve İtalyan Katharları’nın katılımıyla bir konsile başkanlık edeceği güney Fransa’ya geçmiştir. Bir süreliğine, Batılı Katharlar bu yeni inanç etrafında birleşmiş, ancak Bogomil ılımlı düalistlerinden başını Petracius’un çektiği bir grup Niketas’ın vaftizlerinin geçerliliğini sorgulamıştır. Sonuçta, İtalyan Katharları üç ayrı gruba bölünmüş, bir grup Niketas’ın öğretilerine ve Dragovitia cemaatinin komünionuna bağlı kalmış, diğer grup Bulgar cemaatinin ılımlı düalizmine geri dönmüş, üçüncü grup ise Bosna Bogomil cemaati tarafından yeniden vaftiz edilmiştir. Güney Fransa Katharları’nın büyük kısmı mutlak düalizme bağlı kalmıştır. Niketas’ın yolculuğu 1165-1177 arasında gerçekleşmiştir.

1) Burada normalde bu adla bilinmeyen kuzey İtalya kastedilmektedir.

Bu kaynaklar önemlidir, çünkü Bogomiller içinde ılımlı ve mutlak düalistler olarak beliren bir ayrılığın varlığına dair ilk kanıtları içerirler. Bogomiller'in piskoposluk tipi örgütlenmeyi benimsemesi ve Bosna'daki Bogomil cemaati için Tarihsel Girizgah'a bakınız.

(a) Saint-Félix Kathar Konsili

Saint-Félix belgesi yalnızca 1223 tarihli bir kopyanın on yedinci asırda çoğaltılmış örneğinde bulunmaktadır. Orijinaliği tartışmalı olsa da, ben bu belgeyi "Saint-Félix Kathar Konsili'nin yeniden değerlendirilmesi" adlı makaleyle savundum ve savunmam geniş bir kabul gördü; Obolensky, "Papa Nicetas." Çevirinin yapıldığı metin; G. Besse, *Histoire des ducs, marquis et comtes de Narbonne* (Paris, 1660), s. 483-6.

Rabbin ete kemiğe bürünmesinin 1167. yılında Mayıs ayında², Toulouse cemaati *baba Niquinta*'yı³ Saint-Félix kalesine getirdi. Toulouse cemaatinden ve diğer cemaatlerden çok sayıda erkek ve kadın *baba Niquinta*'nın idare ettiği *consolamentum*⁴ ayinine katılmak için toplanmıştı. Daha sonra; Fransız cemaati⁵ piskoposu Sperrone'li Robert yanındaki heyetle, Lombardy'li Mark yanındaki heyetle, Albi cemaati piskoposu Sicard Cellarier yanındaki heyetle, Carcassone cemaatinden Katalan B[ernard] ve Agen⁶ cemaatleri de geldiler. Tüm bu cemaatler böylesine kalabalık geldikleri için, Toulouse cemaati de bir piskoposa sahip olmak istemiş ve Bernard Raymond'u seçmiştir. Aynı şekilde, Toulouse cemaatinin isteği üzerine Katalan Bernard ve Carcassone cemaati de lord S[icard] Cellarier'in tavsiyesi, kararı ve izniyle Gerald Mercier'i, Agen cemaati ise Raymond de Casals'ı seçmiştir. Daha sonra Robert d'Esperrone *consolementum* almış ve *baba Niquinta* tarafından piskopos olarak kutsanmış, böylece Fransız cemaatinin piskoposu olmaya hak

2) Bu belgenin tarihinin yanlış verilmiş olması ihtimali vardır. Güney Fransa Katharları'na dair başka belgeler 1175 civarında daha geç bir tarihi gösterirler.

3) Niquinta hatalı bir çeviridir ya da fonetik açıdan söylenmesi zor Niketas isminin dile uydurulmuş halidir.

4) Secdeye kapanarak gerçekleştirilen Kathar ayini için kullanılan Latince terim. Aynı uygulamayı Bogomiller de gerçekleştirir; Euthymius Zigabenus [25], madde 16.

5) Bu dönemde Fransız cemaati terimi kuzey Fransa Kathar cemaatini betimlemek için kullanılıyordu.

6) Belgede "Aranensis cemaati" (Val d'Aran Cemaati) yazmaktadır, ancak araştırmacılar bunun "Agenensis cemaati"nin yanlış bir çevrimi olduğu konusunda hemfikirler. Zira oradaki Kathar piskoposluğu sonraki kaynaklarda da mevcuttur.

kazanmıştır; aynı şekilde Sicard Cellarier *consolamentum* almış ve baba Niquinta tarafından piskopos olarak kutsanmış, böylece Albi cemaatinin piskoposu olmaya hak kazanmıştır; aynı şekilde Mark *consolementum* almış ve baba Niquinta tarafından piskopos olarak kutsanmış, böylece Lombardy cemaatinin piskoposu olmaya hak kazanmıştır; aynı şekilde Bernard Raymond *consolamentum* almış ve baba Niquinta tarafından piskopos olarak kutsanmış, böylece Toulouse cemaatinin piskoposu olmaya hak kazanmıştır; aynı şekilde Gerald Mercier *consolamentum* almış ve baba Niquinta tarafından piskopos olarak kutsanmış, böylece Carcassone cemaatinin piskoposu olmaya hak kazanmıştır; aynı şekilde Raymond de Casals *consolamentum* almış ve baba Niquinta tarafından piskopos olarak kutsanmış, böylece Agen cemaatinin piskoposu olmaya hak kazanmıştır.

Bütün bunların ardından baba Niquinta Toulouse cemaatine seslenmiştir: “Bana ilk cemaatlerin göreneklerinin gereksiz ya da yetersiz olup olmadığını sordunuz, söyleyeyim, Asya’nın yedi cemaati birbirlerinden sınırlarla ayrılmıştır ve bunun sonucu olarak hiç biri diğerine zarar verememiştir.⁷ Bu şekilde Roma, Dragometia, Melenguia, Bulgaristan ve Dalmaçya cemaatleri⁸ de birbirlerinden sınırlarla ayrılmıştır ve bu sayede birbirlerine zarar veremezler ve barış içinde yaşarlar. Siz de aynısını yapmalısınız.” [Belgenin geri kalanı piskoposluk sınırlarının belirlenmesiyle ilgilidir.]

(b) Lombardy’deki Katharlar Hakkında

Lombardy’deki Katharlar Hakkında 1214’ten önce muhtemelen sonradan Katolik olmuş bir İtalyan ermişi tarafından yazılmıştır. Çevirinin alındığı metin; Dondaine, “La Hiérarchie cathare en Italie”, I, s. 306.

İlk günlerde, Kathar sapkınlığı Lombardy’de yayılmaya başladığında, bunların tüm Lombardlar’ı, Tuscanlar’ı ve March’ları yöneten Mark adından bir piskoposları vardı. Bu Mark, Bulgaristan *ordo*’suna⁹ kabul

7) Bu cümle Esinleme 1.4-3.22’ye ya da dokuzuncu asırda Asya’daki yedi Paulikan cemaatine gönderme olabilir; Girizgah’a bakınız.

8) Bu cemaatlerin yerlerine dair bir tartışma için Girizgah’a bakınız.

9) Bu kelime batılı yazarlar tarafından aldıkları vaftize göre Katharlar’ı sınıflandırmak amacıyla kullanılmıştır. Yerel Kathar cemaati bu isimlere göre havarilerle ilişkilendirilir.

edilmişti. *Baba Niketas* isimli bir adam Konstantinopolis'ten Lombardy'ye geldi ve Mark'ın ait olduğu Bulgar cemaatini kötölemeye başladı. Bu nedenle piskopos Mark ve beraberindekiler şüpheyeye düştüler ve Bulgar *ordo*'sundan ayrılarak Niketas tarafından Drugonthia *ordo*'suna geçtiler. Mark burada tüm yandaşlarıyla birlikte bir süre kaldı. Bu arada, denizler ötesinden Petracious isimli bir adam yandaşlarıyla birlikte çıkageldi¹⁰ ve Drugonthia piskoposu Simon'la ilgili haberler getirdi. Bu Simon, Niketas'ın sayesinde girdikleri *ordo*'nun başıydı. Bu Petracious, Simon'un bir evde bir kadınla birlikteyken basıldığını¹¹ ve yanlış başka işler de yaptığını söyledi. Ancak Petracious'un geldiği dönemde Mark ölmüştü ve Yahudi John isimli biri onun yerine piskopos olmuştu. O da Mark tarafından kutsanmıştı. Petracious tarafından anlatılan bu hikâye yüzünden Simon'un ilişkili olduğu *ordo* hakkında şüphelere kapılanlar oldu. bu nedenle aralarında bir anlaşmazlık çıktı ve ikiye bölündüler. [Kaynak, bundan sonraki bölümde, gelişen ayrılığın asla giderilemediğini ve İtalyan Katharları'ndan farklı grupların kendi seçilmiş piskoposlarını Drugonthia, Bulgaristan ve Bosna'ya gönderdiklerini anlatıyor.]

10) Petracious, bilinmemektedir. Bu grup kesin olarak Bulgaristan'dan gelen ılımlı düalist Bogomil grubu olmalıdır.

11) Simon, adıyla tanınan ilk Bogomil piskoposudur. Batılı yazarlara göre, zina ya da Kathar yaşam tarzını kirletecek başka bir eylem o Kathar ermiş tarafından verilen vaftizleri geçersiz kılar. Bu paragraftan anlaşıldığı kadarıyla, Bogomiller de benzer bir inanca sahiptir.

38. *Sırlar Kitabı*'nın Bulgaristan'dan getirilişı (1190)

Milano yakınlarındaki Concorezzo İtalyan Kathar cemaati Piskopos Mark'ın ölümünün ardından Bulgaristan Bogomil cemaatinin ılımlı düalizmine döndü.¹ Concorezzo'nun dördüncü piskoposu Nazarius, takip eden metinlerin de gösterdiği gibi, 1190 civarında Bulgaristan'a gitti ve yanında bir *Sırlar Kitabı* ile döndü. Uzun yıllar yaşadı ve 1254 öncesinde öldü.²

(a) Raynerius Sacconi, *Summa de Catharis*

Raynerius on yedi yıl boyunca bir Kathar ermişiydi ve daha sonra tam olarak unvanı bilinmese de bir Kathar yöneticisi oldu. 1245 civarında Aziz Şehit Peter tarafından Katolik yapıldı ve Dominikan mezhebine katıldı. 1252'de, Lombardy'de baş engizisyonculuğa atandı ve bu görevi 1262 civarındaki ölümüne dek sürdürdü. *Summa* (Katharlar hakkında her şey, çn) adlı eseri 1250 civarında Katharlar'ın farklı cemaatlerinin inançları hakkında diğer engizisyonculara rehberlik etmesi amacıyla yazıldı.

Çevirinin yapıldığı metin; Sanjek, "Raynerius Sacconi, *Summa de Catharis*", s. 58.

1) Terimler sözlüğüne bakınız.

2) Dondaine, *La Hiérarchie cathare en Italie*, III, s. 291.

[Concorezzo] Piskoposu Nazarius'un yanlışı. Eski piskoposlarından ve yaşlı bir adam olan Nazarius, benim ve daha bir çok kişinin huzurunda Kutsal Bakire'nin bir melek olduğunu ve İsa'nın insan doğasına değil meleksi bir doğaya ve göksel bir bedene büründüğünü söyledi. Bu yanlışı yaklaşık altmış yıl kadar önce Bulgaristan cemaatinin piskoposu ve büyük oğlundan öğrendiğini de söyledi.³

(b) Sırlar Kitabı

Sırlar Kitabı Bogomiller tarafından oluşturulmuş ve daha erken dönem Gnostik eserlerden uyarlanmış gibi görünüyor. Eser, Tanrısal St John'a atfediliyor ve Son Akşam Yemeği'nde hazırlandığı öne sürülüyor. Eserde, John'un İsa'dan evrenin sırlarını öğrendiği söyleniyor. Eser, yalnızca iki Latince çeviriden bilinmektedir; eksik bir metin Viyana'da tek bir elyazmasında mevcuttur. Carcassone Engizisyonu'na ait kayıp bir elyazmasının ise çok sayıda kopyası günümüze ulaşmıştır. Bulgar Bogomilleri'nin bu çalışmaya nasıl bir anlam yüklediği bilinmez. Edina Bozóóky, içerdiği öğretilerin Euthymius Zigabenus tarafından Konstantinopolis ılımlı düalistlerinden derlenen öğretilerle ne kadar benzeştiğini ortaya koyar⁴ (Bozóóky, ed. *Le Livre Secret des Cathares*). Bu eserin kolayca ulaşılabilir bir İngilizce çevirisi mevcuttur, Wakefield ve Evans, *Heresies of the High Middle Ages* (no. 56B), bu nedenle burada yalnızca başlığı ekledik.

[Carcassone elyazmasının basım bilgisi bir engizisyoncu tarafından eklenmiştir] Concorezzo sapkınlarının, piskoposları Nazarius tarafından Bulgaristan'dan getirilen *Sırlar Kitabı* işte burada sona eriyor. Bu kitap baştan sona yanlışlarla dolu.⁵

3) Yani 1190 civarında. Bu, Bogomil hiyerarşisindeki büyük oğul unvanına atuf yapılan en eski kaynaktır. Girizgah'a bakınız.

4) [25]'e bakınız.

5) Bozóóky, *Le Livre Secret des Cathares*, s. 86.

39. Papa III. Innocent ve Bosna Bogomilleri (1198-1203)

Baba Niketas tarafından 1170 civarında Saint-Félix Konsili'nde listelenen Bogomil cemaatleri arasında Dalmaçya cemaati de vardı.¹ Bu cemaat hakkında daha fazla bilgi batılı kaynaklarda mevcuttur. Şehrin başdiyakozu Thomas tarafından 1260 civarında yazılan *Split'in Tarihi* adlı eserde on ikinci asrın sonunda Split Başpiskoposu Bernard tarafından sapkınların bulunması ve liderlerinin mahkeme önüne çıkarılması anlatılır. Thomas, bu kişilerin hangi sapkınlığa mensup olduklarını söylemez, ancak Bosna'yla yakın ilişkileri olduğunu belirtir. Bu durum Papa III. Innocent'in (1198-1216) müdahalesiyle açıklığa kavuşmuştur.

1199'da, Zeta Kralı Vukan², Papa'ya Bosna Beyi Kulin'in³ binlerce yurttaşıyla birlikte sapkınlığa geçtiğini bildiren acil bir rapor gönderdi. Dalmaçya kıyılarının büyük kısmı gibi, Bosna da Katolik'ti ve Papa'ya bağlıydı. Bosna'nın, Dubrovnik başpiskoposuna yardımcılık yapan tek bir piskoposu vardı ve Bosna Beyi teoride Macar kralına bağlı olsa da, pratikte bağımsız bir yöneticiydi. III. Innocent, bir araştırma yaptı ve Bosnalı sapkınların kıyı şehirlerinden sürüldükten sonra buraya sığınan Patarenler (Katharlar ve Bogomiller için kulla-

1) [37]'ye bakınız.

2) Sırbistan kralı Stephen Nemanja'nın oğlu Vukan 1190 civarında Zeta bölgesinin prensi ilan edilmişti. Daha sonra kendisini krallığa yükseltti. 1208'de, tahttan çekildi. Krallığı Zeta ve Karadağ bölgelerini kapsıyordu, ama Latin unvanı Dioclea ve Dalmaçya Kralı idi.

3) 1180-1204 yılları arasında yöneticilik yaptı.

nılan İtalyanca kelime) olduğunu anladı. Bu nedenle, sapkınlığı bastırmak amacıyla Macar kralından yardım istedi. Macar müdahalesini engellemek isteyen Kulin Roma'ya bir elçi gönderdi ve papadan adı geçen Bosnalı sapkınları araştırmasını istedi. Innocent'ın yolladığı görevliler 1203 yılında Bosna Bogomilleri'nin liderlerini Bolino-Polje'deki Katolik Kilisesi'ne getirdiler. J.V.A. Fine, bu sapkınların düalist⁴ olmadığını iddia etse de, bu görüş çok fazla destek bulmamış ve bizi de ikna etmemiştir.

(a)'nın çevirisi için, Spalato'lu Thomas'ın eserinin Racki baskısı, s. 79-80 §§30; (b)'nin çevirisi için, Innocent III, *Regesta*, II, no. clxxvi (PL 214, 725-6); (c) ve (d)'nin çevirisi için, *CICO*, ser. III, vol.1, no. 19, 28, 36 (s. 209, 224-5, 235-7).

Not: önemli papalık yazışmalarının kopyalarını içeren papalık kayıtlarında ilk isimler geleneksel olarak yazılma ya da yalnızca ilk harfleriyle yazılır.

(a) Split Başdiyakozu Thomas Dalmaçya ve Bosna'daki sapkınları tespit ediyor

Başpiskopos Bernard⁵..... azimle sapkınların peşine düşmüş biriydi. O dönemde Zorobabel'in Matthew ve Aristodius isimli iki oğlu vardı.⁶ Aslen Apulia'lı olmalarına karşın, çocukluklarından beri Jadera'da yaşıyorlardı.⁷

Usta ressam, yetenekli kuyumcular ve yeterli Latince ve Slavca bilgisiyle donanmış olarak zamanlarının büyük kısmını Bosna'da geçiriyorlardı. Şeytanın kurduğu tuzaklar nedeniyle sapkınlığın kuyularına indiler ve yalnızca yüreklerindeki karanlıkla sapkınlığa bağlanmakla kalmadılar, sefil dudaklarıyla onu yaydılar. Bernard, onların Split'te yaşadıklarını ve zehirli öğretilerini çok sayıda insana bulaştırdıklarını öğrendi. Onları tatlı sözlerle yavaş yavaş Katolik inancına çekmeye çalıştı; sürekli huzuruna davet etti ve onları yüreklendirdi. Onlar ise yanz çizdiler, sapkınların dalaverelerini kullandılar ve dönmüş gibi göründüler. Ancak başpiskopos, onların tüm mallarına el koydu, her yanlarını aforoz zincirlerine vurdu ve büyük bir utanç duyacakları biçimde şehirden sürdü. Daha sonra bu sözü geçen kardeşler büyük kayıplar ya-

4) Fine, *The Bosnian Church*, s. 123-34. Girizgah'a bakınız.

5) 1196-1217; (c) ve (d)'de de adı geçmektedir.

6) Bu iki adamla ilgili hiçbir şey bilinmemektedir. Sanjek, *Les Chrétiens bosniaques*, s. 38-9.

7) Bugünkü Zadar.

şadıklarını ve rezil olduklarını görünce Kilise'nin hakimiyetine sığındılar. Başpiskopos, sapkınlıklarını kutsal kitap üzerine yemin ederek lanetlemelerini istedi; bir törenle üzerlerindeki afroz zincirlerini çözdü ve mallarını iade etti. Onların kandırdığı tüm diğer kişiler de aynı şekilde sapkınlığın kirinden arındılar.

(b) Zeta Kralı Vukan Papa'ya Bosna'daki sapkınlar hakkında yazıyor, 1199

Tanrı'nın inayetiyle kutsal Roma Kilisesi'nin başrahibi ve evrensel papa olmuş en kutsal ve kutsanmış efendimiz Innocent'a, Tanrı'nın inayetiyle Dioclea ve Dalmaçya'nın kralı olmuş Vukan, selamlarını ve en derin saygılarını [iletiyor]..... Pederliğinizin bilmesini isterim ki, Macaristan kralının topraklarında -yani Bosna'da- dizginsiz bir sapkınlık yayılmakta, bu nedenle..... bizzat Ban Kulin karısı ve Hum'lu⁸ Miroslav'ın dul karısı olan kızıyla birlikte ve çok sayıda akrabasını da yanına çekerek yoldan çıkmış, 10000'den fazla Hıristiyan'ı bu sapkınlıkla tanıştırmıştır. Macaristan kralı bu konuyu fark etmiş ve onları sizin huzurunuzda çıkmaya zorlamıştır. Ancak onlar sizin izin verdiğiniz gösteren sahte belgelerle dönmüştür. Bu nedenle, Macaristan kralını onları krallığından buğday tarlasındaki yabancı otları temizler gibi ayıklaması için zorlamanız konusunda size yalvarıyorum.

(c) III. Innocent Macaristan Kralı Imre'yi Bosna heretiklerine karşı tavır almaya zorluyor, 11 Ekim 1200

İsa adına en sevdiğim oğlum H⁹, Macaristan'ın soylu kralı..... bugün duyduk ki saygıdeğer kardeşimiz..... Split Başpiskoposu çok sayıda Pataren'i Split ve Trogir kentlerinden sürmüş, ancak soylu Kulin, Bosna Beyi, onlara güvenli bir saklanma yeri sağlamakla kalmamış, açık bir sığınak da vermiştir. Hem ülkesini hem de kendisini onların ahlaksızlıklarına açarak, onları sanki Katoliklermiş, hatta Katolikler'den de üstünlermiş gibi karşılamış ve onlara gerçek Katolikler demiştir. Bu nedenle, bu hastalık çevre bölgelere de yayılmasın diye, ki başlangıçta ön-

8) Bugünkü Hersek. Miroslav 1198'de ölmüştür.

9) Macaristan Kralı Imre (1196-1204). Adının Latince hali Emerichus ya da Hemerichus'tur.

(d)'de yanlış biçimde Henricus olarak verilmiştir.

lenmezse, bulaşıcılığı tüm Macar krallığına yayılacaktır..... bu nedenle siz majestelerini..... İsa'ya ve Hristiyanlar'a verilen bu tür bir zarar önlemeye çağırıyorum..... sözü geçen Bey kendisine ait olan topraklardan tüm sapkınları çıkarmadıkça ve tüm mülklerine el koymadıkça, onu ve tüm sapkınları yalnızca o bölgeden değil tüm Macaristan'dan çıkarmalı ve ülkenizin dört bir yanındaki mallarına el koymalısınız. Beyi gözünüzde büyütmeyin, zira onu yeniden doğruluk yoluna çekmenin başka yolu kalmadıysa onun üzerinde geçici olarak zor kullanma yetkisine sahipsiniz.....

(d) Bosna Bogomilleri ile Papalık yetkilileri arasında imzalanan Bolino-Polje sözleşmesi, 30 Nisan 1203¹⁰

Yaratıcı ve insan ırkının Kurtarıcısı Tanrı'nın adıyla, onun ete kemiğe bürünmesinin 1203. yılında..... Biz, bugüne dek Bosna topraklarında Hristiyanlar olarak adlandırılma imtiyazına sahip olanların yöneticileri, kardeşlik topluluğumuzun üyeleri adına, Bosna'daki Roma Kilisesi'nin bu konudaki papalık görevlisi ve elçisi lord John de Casamaris ve Bosna lordu hükümdarımız Ban Kulin'in huzurunda, Tanrı ve onun azizleri adına Roma Kilisesi'nin emirlerine ve yasalarına uyacağımıza ve ona itaat ederek yasalarına bağlı kalacağımıza ant içeriz. Bundan böyle sefil sapkınlığın takipçileri olursak topluluğumuza mensup herkes adına ant içeriz ki, kendimizi, evlerimizi ve malımızı mülkümüzü.....

Öncelikle hakkında suçlandığımız ayrılıkçılığı lanetliyor ve tüm Kilise'nin başı olan Roma Kilisesi'ni annemiz olarak tanıyoruz. Herhangi bir kardeşin ikamet ettiği her yerde gece ve gündüz saatlerinde kardeşlerimizle toplanacağımız bir şapel inşa edeceğiz. Her kiliseye bir sunak ve bir haç yerleştirecek ve Roma Kilisesi'nin yaptığı gibi Eski ve Yeni Ahitleri okuyacağız. Her yerde, görevi en azından Pazar günleri ve azizler gününde Kilise'nin kurallarına uygun olarak ayin düzenlemek, itirafları dinlemek ve günah çıkartmak olan bir rahibimiz olacak. Şapellerin yanbaşıda kardeşlerin ve oradaki yabancıların gömülebileceği mezarlıklarımız olacak. Yılda en az yedi kez, Noel'de, Paskalya'da, Hamisin'de, St Peter ve St Paul günlerinde, Meryem'in göğe kabul gününde, Meryem'in doğum gününde ve 1 Kasım'da kutlanan azizler gününde,

10) Bu belgenin hükümlerine tarihsel girizgahta değinildi.

rahabin ellerinden İsa'nın etini alacağız." Kilise tarafından belirlenen bayramları kutlayacak ve atalarımızın bilgelikle koruduğu günleri sürdüreceğiz. Topluluğumuza mensup kadınlar ayrı yatak odalarında uyuyacak ve ayrı masalarda yiyecek; hiçbir kardeş şüphelere yol açacak biçimde kız kardeşlerle özel münasebete girmeyecek. öte yandan, hiçbir evli çifti, her ikisi de karşılıklı olarak ikna olmadığı ve söz vermediği sürece aramıza almayacağız. Kutsal atalar tarafından belirlenen azizler bayramını kutlayacak ve bir Maniheist¹² ya da başka tür bir sapkın olarak tanınan kişilerin aramızda yaşamasına izin vermeyeceğiz. Yaşam tarzı ve algı olarak sıradan olan insanlardan farklı olduğumuz için giyim kuşamımız da farklı olacak. Bileklerimize kadar uzanan siyah tunikler giyeceğiz. Ayrıca, isimdeki farklılık diğer Hristiyanlar'ı kirletmesin diye kendimize artık Hristiyan değil Kardeşler diyeceğiz. Gelecekte ve sonsuza dek bir Papazın ölümü halinde önderler ve Tanrı korkusu taşıyan kardeşlerden oluşan bir meclis yeni bir lider seçecek ve bu lider papa tarafından onaylanacak. Roma Kilisesi'nin ekleyeceği ya da çıkaracağı bir durum söz konusu olursa sorgulamadan kabul edecek ve uygulayacağız.

Bunu sonsuza dek geçerli olması için imzalıyoruz.

Bosna'da, nehir kenarında, Bolino-Polje adıyla bilinen yerde, 8 Nisan'da onaylandı.

Bizler, Dragite, Lubin, Drageta, Pribis, Luben, Rados, Bladosius, Ban Kulin ve Ragusa başdiyakozu Marinus, belgeyi imzaladık.

Biz, Lubin ve Tregeta, Bosna'daki tüm kardeşlerimizin ve bizzat Ban Kulin'in isteği üzerine, aynı görevli lord John ile birlikte soylu ve en Hristiyan Macar Kralı H.'nin huzuruna çıktık ve kralın ve Kolocsa'nın saygıdeğer Başpiskoposunun¹³, *Quinque Ecclesiae*¹⁴ piskoposunun ve başkalarının önünde, bu kurallara ve Roma kilisesinin bizim yararımıza belirleyeceği diğer kurallara uyacağımıza ve Katolik inancına bağlanacağımıza ant içeriz. 30 Nisan'da Royal Island'da¹⁵ onaylandı.

11) St Peter ve St Paul günleri 29 Haziran, Meryem'in göğe yükselişi 15 Ağustos, Meryem' doğumu 8 Eylül.

12) Batı Avrupa kaynaklarında Maniheist, Kathar ya da Bogomil demektir.

13) Macar kilisesinin başpiskoposu.

14) Bugünkü Pécs.

15) Budapeşte'de Tuna nehrinde bir ada.

40. Dördüncü Haçlı Seferi ve Philippopolis'li Paulikanlar (1205)

1204'te, Dördüncü Haçlı ordusu Konstantinopolis'i ele geçirdi ve Flanders'li I. Baldwin idaresinde bir Latin imparatorluğu kurdu. Baldwin, 1204-5 kışında Trit'li Renier'i¹ Philippopolis dükü ilan etti. Renier, başlangıçta oradaki Yunanlılar tarafından iyi karşılandı. Ancak birkaç ay sonra Trakya ve Makedonya Bizanslıları arasında Latinler'e karşı bir isyan patlak verdi. isyancılara Bulgar Çarı Ioannitsa² yardım etti. Philippopolis Latin garnizonunun büyük kısmı, bu haber ulaşana dek çökmüştü ve Renier yalnızca on beş şövalyeyle kalmıştı. 14 Nisan 1205'te, Çar Hadrianopolis'teki Latin güçlerini büyük bir bozguna uğrattı, imparator Baldwin'i esir aldı³ ve ardından Serres'i ele geçirdi. Bu haberler Philippopolis'te duyulunca, Paulikan toplumu bu metinden de anlaşılacağı üzere kenti Çara teslim etmeyi önerdi. Bu, I. Alexios'un onları Ortodoksluğa döndürme girişiminden⁴ bir asır sonra Philippopolis'li Paulikanlar'ın kendi kimliklerine döndüğünün ve en az Komnenos dönemindeki kadar politik açıdan etkin olduklarının kanıtıdır.

Villehardouin'li Geoffrey Dördüncü Haçlı ordusunun komutanlarından bi-

1) Trit'li Renier için bakınız, Longnon, *Les Compagnons de Villehardouin*, s. 150-2.

2) Kimi yerlerde Kalojan olarak geçen Bulgar Çarı Ioannitsa (1197-1207).

3) IX. Baldwin, Flanders Kontu (1194-1205), Konstantinopolis Latin imparatoru (1204-5) olarak 1205 yılında Çar Ioannitsa tarafından Hadrianopolis'te esir alındı ve aynı yıl hapiste öldü. ölümü Philippopolis'te duyuldu ancak başkentte ancak 1206'da öğrenildi.

4) [22]'ye bakınız.

riydi ve I. Baldwin tarafından Latin imparatorluğunun Mareşali ilan edildi. Tarih yazıları 1207'den 1212-1218 arasındaki ölümüne dek olan süre içinde tamamlanmıştır.

Çevirinin yapıldığı metin; Geoffroi de Villehardouin, *La Conquête de Constantinople*, madde 399, ed. E. Faral, II, s. 210.

Baldwin tarafından görevlendirilen Trit'li Renier'in yönettiği Philippopolis halkı, imparator Baldwin'in ve çok sayıda adamının öldürüldüğünü, Marquis'in⁵ Serres'i kaybettiğini duymuş, Trit'li Renier'in aralarında oğlu ve yeğeninin de olduğu akrabalarının onu terk ettiklerini ve yanında yalnızca birkaç adamın kaldığını görmüş ve Frenkler'in bir daha asla iktidarı ele geçiremeyeceğini anlamışlardı. Paulikanlar'dan⁶ oluşan nüfusun büyük kısmı Ioannitsa'ya gittiler ve ona bağlılık göstererek dediler ki: "Majesteleri, Philippopolis'e gelin ya da ordunuzu gönderin, bütün şehri size teslim edeceğiz."

Hâlâ şehirde olan Trit'li Renier bunu öğrendi..... gün ağarırken yaındaki bütün adamlarla birlikte bir saldırıya geçti. O sırada Ioannitsa'yı görmeye gitmiş olan Paulikanlar'ın yaşadığı bölgeye geldi. Orayı ateşe verdi ve büyük bölümünü yaktı. [Şehri savunmaya yetecek kadar askere sahip olmadığının bilincindeki Renier daha sonra Stenimaka kalesine çekildi. Ioannitsa kaleyi ele geçirince Yunanlı nüfusu öldürdü.]

5) II. Boniface, Montferrat'lı Marquis (1192-1207).

6) Villehardouin Eski Fransızca bir kelime olan *Popelican*'ı kullanmaktadır. Batılı yazarlar Birinci Haçlı Seferi'nden beri Paulikanlar için bu adı kullanmaktadır. Girizgah'a bakınız.

41. Çar Boril'in Bogomiller'e karşı aldığı kararlar (1211)

Bogomil sapkınlığı, 11 Şubat 1211'de Bulgar Çarı Boril'in (1207-18) başkanlık ettiği Trnovo Konsili'nde lanetlendi.¹ Gouillard'ın işaret ettiği gibi, bu konsilin kararları Patrik I. Kosmas'ın (1075-81) mektubundaki lanetlere dayanmaktadır.² Lanetler farklı bir sırayla dizilmiştir ve Boril'in kararlarına farklı maddeler de eklenmiştir.

Bu kararlar iki farklı elyazmasında mevcuttur. Eski olan on dördüncü asır sonlarına aittir. Metin Popruzhenko tarafından hazırlanmıştır, "Sinodik carja Borila", s. 42-82. Biz Puech ve Vaillant tarafından yapılan Fransızca çeviriyi kullandık, *Le traité contre les Bogomiles*, s. 343-6 ve bu çeviriyi Eski Slavca metinle karşılaştıran Yuri Stoyanov'un düzeltmelerini de ekledik.

Kurnaz düşmanımız Maniheist sapkınlığı tüm Bulgar topraklarına yaydığı ve ona Messalianizm'i de kattığı için, bu sapkınlığın liderlerine lanet olsun.³

1. Bulgar Çarı Peter döneminde bu Maniheist sapkınlığı benimseyen ve onu Bulgar topraklarına yayan, bu sapkınlık dahilinde Tanrımız İsa'nın Tanrı'nın kutsal annesi ve ebedi bakire Meryem'den yalnızca gö-

1) Tarihsel Girizgah'a bakınız.

2) [22].

3) Tarihsel Messalianlar için, Euthymius Zigabenus [25], dipnot 4'e bakınız; bu terimin Bogomiller için kullanılmasıyla ilgili bakınız, Rigo, "Messalianismo=Bogomilismo."

rünüşte doğduğunu, yalnızca görünüşte çarmıha gerildiğini ve ruhani gövdesiyle göğe yükselerek o gövdeyi havada bıraktığını öğreten *baba Bogomil*'e; onun geçmişteki ve bugünkü yandaşlarına, havarilerine⁴ lanet olsun.

2. Bu sapkınlığın tüm mensuplarına, geleneklerine geceleri toplanmalarına, sırlarına ve sefil öğretilerine, yandaşlarına lanet olsun.⁵

3. Onlarla gönül birliği kuranlara, isteyerek aynı sofraya oturanlara, hoşlandıkları için onlardan hediye kabul edenlere lanet olsun.

4. 24 Haziran'da, Vaftizci John'un doğum gününde, büyü yapıp meyve toplayan ve pagan ayinlerine benzer biçimde geceleyin habis ayinler yapanlara lanet olsun.⁶

5. Şeytanı görünen alemin yaratıcısı kabul edenlere, onu yağmurun, dolunun ve yeryüzüne düşen her şeyin sorumlusu olarak görenlere lanet olsun.

6. Şeytanın Adem ile Havva'yı yarattığını söyleyenlere lanet olsun.

7. Tanrı'yı gören Musa'yı, Tişbit İlyas'ı, diğer kutsal nebileri, patrikleri, onların yazdıklarının Tanrı'dan geldiğini reddedenlere, bu kitapların şeytandan geldiğini, onların bu kitapları onun zoruyla yazdıklarını, İsa hakkında söylediklerinin kendi iradeleri dışında ve zorla söylendiğini öne sürenlere, bu nedenlerle Eski Ahit kitaplarını ve onları taşıyan nebileri reddeden Bogomiller'e lanet olsun.

8. Bir kadının rahminde Şeytanı taşıdığını⁷, Şeytanın sürekli olarak orada durduğunu, çocuk doğduktan sonra bile şeytanın Kutsal Vaftiz yoluyla değil ancak dua ve oruç yoluyla oradan çıkarılabileceğini iddia edenlere lanet olsun.

9. Vaftizci John'u hor görenlere ve onun da suyla yaptığı vaftiz gibi şeytandan geldiğini söyleyenlere ve bu nedenle suyla yapılan vaftizi reddedip yalnızca "Babamız" duasını okuyarak susuz vaftiz yapanlara lanet olsun.

10. Tüm kutsal ve ilahi şarkıları ve bizzat Tanrı'nın evini hor gören-

4) Kosmas'ın benzer lanetlerinde [21] Bogomiller'in doketik Hristolojisine değinilmez.

5) "Sırlar" kelimesi Bogomil katılım ayinlerini betimlemek için kullanılmıştır, zira metnin devamında sapkınların Hristiyan ayinlerinin geçerliliğini inkar etmeleri lanetlenmektedir.

6) Yaz ortasında benzer ayinlerin yapıldığına dair Yunanca kayıtlar vardır. Bogomiller'le ilişkili olmayan bu lanet metne sonradan dahil edilmiş olabilir.

7) Kosmas ile kıyaslayın [15]. Bogomiller'e yakıştırılan bu inanç aslında Messalianlar'a aittir.

lere..... ve nerede olurlarsa olsunlar Babamız duasını okuyanlara lanet olsun.

11. Kutsal liturjiyi ve tüm rahiplik kurumunu, şeytan icadı olduğu gerekçesiyle reddedip aşağılayanlara lanet olsun.

12. Rabbimiz İsa'nın kutsal etinden oluşan komünyonu reddedip aşağılayanlara ve Rabbimiz İsa Mesih tarafından kurtuluşumuz için verilen kutsal emanetleri reddedenlere lanet olsun.

13. Kıymetli ve hayat verici haçı ve kutsal ve kutsanmış ikonaları reddedenlere lanet olsun.

14. Tanrı'nın Kilisesine itirafta bulunmayan ve tüm sapkınlıkları reddetmeyen bu sapkınları kabul edenlere lanet olsun.

15. Bu lanetli sapkınlığı Konstantinopolis'te Ortodoks imparator Alexios Komnenos döneminde yayan hekim Basileios'a lanet olsun.

16. Nalbant Alexander'e, Avdin ve Photin'e, Aphrigij'e ve Bogomil Musa'ya lanet olsun.

17. Sredec⁸ dedesi Kapadokyalı Peter'e, Luka'ya ve Radobol'lu Mandlej'e lanet olsun.

18. Lanetli Bogomil'e, takipçisi Mikhael'e, Theodoros'a, Dobri'ye, Stephen'e, Basileios'a, Peter'e ve tüm takipçilerine, gülünç biçimde İsa'nın ete kemiğe bürünmesinin yalnızca görünüşten ibaret olduğuna, onun kutsal ve saf Hanımefendimizden, Tanrı anasından etini almadığına inananlara, bunların tamamına lanet olsun.

8) Sofya.

42. Papa III. Honorius ve heretiklerin Balkanlar'daki papası (1221-23)

Bolino-Polje Antlaşması Bosna'daki Bogomilizm'in sonunu getirmedi.¹ 1221'de, Papa III. Honorius Macaristan'daki görevlilerine Kral II. Andrew'yu (1205-35) oradaki sapkınları kovuşturmaya zorlamaları emrini verdi.² Bir hareket gerçekleşmedi, ancak iki yıl sonra Kardinal Portolu Conrad, papanın güney Fransa'daki temsilcisi³, Languedoc'taki Katharlar meselesinde Bosnalılar'ın parmağı olduğuna dair kanıtlar elde etti.

On üçüncü asır İtalyan kaynaklarından Bosna Bogomil cemaatinin Bulgar cemaati gibi ılımlı düalizme bağlı olduğunu biliyoruz.⁴ Güney Fransa'daki Kathar cemaatleri ise *baba* Niketas tarafından öğretilen mutlak düalizme bağlıydı⁵, ancak Conrad'ın mektubundan da anlaşılacağı gibi, Bosna Bogomil piskoposu güney Fransa Katharları'nı ılımlı düalist inanca çekme uğraşı içindeydi. Onun temsilcisi, Agen'deki Kathar piskoposluğu üzerinde denetimi elde eden Carcassone'li Bartholomeos'tu.⁶ Uzun vadede bu girişim başarısız oldu ama Kardinal Conrad Balkanlar'daki bu Bogomil papasına dair raporla ilgili acele hareke-

1) [39(d)]'ye bakınız.

2) CICO ser. III, vol. II, no. 83, s. 111.

3) Portolu Conrad 1219'da kardinal görevine getirilmeden önce Citeaux Keşişi idi.

4) Sanjek, *Les Chrétiens bosniaques*, s. 133-40.

5) [37]'ye bakınız.

6) Y. Dossat Engizisyon kayıtlarından Vigouroux de la Bacone ve Carcassone'li Bartholomeos hakkında bilgiler edinmiştir, ancak Portolu Conrad'ın raporunda Bosna müdahalesine dair bir kanıt olduğunu düşünmemektedir (bakınız, "Un Évêque cathare originaire de l'Agenais"). Bernard Hamilton güney Fransa kanıtı ışığında Conrad'ın mektubunun güvenilir olduğuna katılmaktadır (Hamilton, "The Cathar council of Saint-Félix reconsidered", s. 44-9).

te geçti. Onun sapkınların antipapası olduğunu düşünüyordu⁷ ve bu konuyu 1223'te Sens'te toplanan bir Kilise konsiline taşıdı. Belge ilginçtir, çünkü Bal-kan Bogomilleri'nin on üçüncü asra dek batıdaki Kathar cemaatleriyle bağlarını koruduklarını göstermektedir.

Kardinal Conrad'ın mektubu olarak bilinen iki metin mevcuttur; biri Rouen Başpiskoposu tarafından, diğeri Prémontré Keşişi Gervase tarafından yazılmıştır. Çevirinin yapıldığı metin; Rouen metnini Prémontré metniyle birlikte hazırlayan Mansi'den alınmıştır (Mansi, vol. 22, satır 1203-4).

Kardinal Portolu Conrad Fransız din adamlarını Bosna'da sapkın bir antipapanın varlığı hakkında bilgilendiriyor, 2 Temmuz 1223

..... Dagon sandığın üzerinde dikildiğinde ve ters döndüğünde ve zıpladığında kim tepkisiz kalabilir ki? [1 Samuel 5.1-5; Yeşaya 42.19] Macaristan yakınlarındaki Bosna, Hırvatistan ve Dalmaçya'da nelerle karşılaştığımıza bakın. Bu antipapa⁸ yüzünden Mesih karşıtının gelişi yakındır, zira kibir zehriyle dolu yeni Lucifer kuzey bölgelerindeki tah-tını sağlamlaştırma peşindedir. [Yeşaya 14.13] O havarilerin prensinin en kibirli halefi olmakla kalmayacak sırası geldiğinde onu ve evrensel kiliseyi de yok edecektir.....⁹ Albigenler¹⁰ sorularına yanıt bulabilmek için başına üşüşürler; lanetli inancının direktiflerini almak ve öğren-mek için isteklidirler. Bu şeytan habis mezhebinden Carcassone'li Bart-holomeos adlı bir adamı Agen piskoposu ilan etmiştir. Bu adam Carcas-sone'den gelmiştir ve o çürümüş bölgelerin Babil'in kadehinden yılan zehrini daha fazla içmelerini sağlaması için antipapa tarafından görev-lendirilmiştir. [Esinleme 14.8] Sapkınların piskoposu Bathona'lı Vigo-rosus, bu Bartholomeos'a habis bir saygı göstermiş ve onu kendi pisko-posluk bölgesine kabul ederek Pujols adlı kasabaya yerleştirmiş, kendi-

7) Girizgah'a bakınız. "Sapkınların papası"na dair başka batılı kaynaklar için Borst, *Die Katharer*, s. 210, dipnot 38.

8) Conrad, muhtemelen Bogomiller'in Bosna piskoposuna verilen *baba* unvanını batı kilisesinde-ki Papa unvanıyla karıştırmıştır.

9) Yani sapkınların papası St Peter'in halefi olan Katolik papanın yerine geçecektir.

10) İlk toplantılarını Albigeois'ta yapan güney Fransa Katharları'na verilen genel bir isim.

si de Toulouse bölgesine gitmiştir.¹¹ Bu Bartholomeos dört bir yana şu şekilde başlayan mektuplar göndermektedir: “Bartholomeos, doğru inancın yuvasına hizmet edenlerin hizmetkarı, saygılar sunar.”¹² Dahası (söylemesi zor, duyması korkunç) bu adam piskoposlar atamakta ve lanetli mezhep için kiliseler açılmasını teşvik etmektedir.¹³

11) Vigouroux de la Bacone 1222 yılında Agen'deki Kathar piskoposuydu. Pujols, Agenais'tedir (bugünkü Lot et Garonne idari bölgesinde) ve Kathar piskoposuna ait bir bölge olabilir (Hamilton, “The Cathar Council of Saint-Félix reconsidered”, s. 45-8).

12) Bu, papalık mektuplarının açılış cümlelerinin bir parodisidir. Kathar piskoposlarının bu tarzı kullandıklarına dair bir kanıt yoktur.

13) Buna göre Bosna piskoposu *baba Niketas*'tan ötürü güney Fransa Katharları'nın kutsamalarını kabul etmemekteydi ve Carcassone'li Bartholomeos gibi yeni ılımlı düalist piskoposlar Bosna cemaatinde kutsanmak zorundaydı.

43. Papa IX. Gregory (1227-41) Macar kralını Bogomiller'e karşı haçlı seferine zorluyor

Kathar sapkınlığıyla mücadele için papalık Engizisyonunu kuran IX. Gregory Balkan Bogomilizmi'ni de bitirmek niyetindeydi. Bosna'nın Katolik piskoposunu sapkınlara karşı harekete geçmemekle suçlayarak onun yerine bir Alman Dominikan din adamını getirdi. Ancak bu ikinci kişinin de görevinin yapabildiğine dair bir kanıt yoktur, zira 1234'te, Bogomilizm'in orada gelişmeye devam etmesi üzerine, Gregory Bosna'ya karşı bir haçlı seferi düzenlenmesine karar verdi. Ordunun başında Hırvatistan Dükü vardı ve sefer 1240'a dek sürdü.¹ Pratikte, bu haçlı seferi görüntüsünde Bosna'ya karşı bir Macar saldırısıydı. Bulgaristan üzerindeki Papalık nüfuzu, Boril'in yerine geçen Çar II. John Asen'in (1218-41) Bulgar kilisesini yeniden Konstantinopolis Ortodoks kilisesine bağlamasıyla, 1232'de sona erdi.² Bogomilizm'in orada geliştiğini öğrenen papa 1238'de Macar kralı IV. Bela'yı (1235-70) Bulgaristan'a karşı sefere çıkmaya kışkırttı. 1241-2'de Moğollar'ın, aynı zamanda Bosna seferinin de sona ermesine neden olan Macaristan işgali nedeniyle, bu girişimden bir sonuç alınmadı.³

(a) ve (b) IX. Gregory Arşivi'ndeki papalık mektuplarının kopyalarıdır ve şu baskıdan çevrilmiştir, CICO, ser. III, vol. III, no. 177, 229 (s. 233-4, 308-10).

1) Bosna Seferi için bakınız, Fine, *The Bosnian Church*, s. 137-45.

2) [41]'e bakınız.

3) Bulgar Seferi için bakınız, Fine, *The late medieval Balkans*, s. 131-3.

(a) IX. Gregory'nin Bosna'nın Katolik piskoposunu suçlaması, 5 Haziran 1232

Kalocsa başpiskoposu Ugrin'e⁴, Zagreb piskoposuna [Stephen] ve Kalocsa piskoposluk bölgesindeki St Laurence'nin amirine.

Kardeşimiz..... Bosna piskoposunun, yakın zamanda dikkatimize sunulan ciddi ve büyük hatalarını görmezden gelemeyiz. Onun hatalarının bizim hatalarımız gibi görünmemesi ve onun için kendi ruhumuzu tehlikeye atmamamız için onu yaptığı kötülükler konusunda cesaretlendirmemeliyiz. öğrendiğimiz kadarıyla, kusurlarının yani sapkınların kamusal savunucusu olduğunun ve tanınmış bir sapkın aracılığıyla simonia⁵ suçu işleyerek piskopos ilan edildiğinin farkına varamıyor. Kötücül bir kökten gelen şey iyi bir sonuca varamaz. Normalde Rabbin üzüm bağının yetenekli bir toplayıcısı, tebaasına sözleriyle ve eylemleriyle örnek olması gereken kişi Kilise'de ruhani görevini yapmıyor, Kilise'nin ayinlerini yönetmiyor ve söylendiğine göre kilisenin işlerine öyle yabancılaşmış ki, vaftiz etmeyi bile bilmiyor. Söylenenler doğruysa, onun bir malikanede sapkın biriyle yaşıyor olması ve kan kardeşinin tanınmış bir sapkın olması -ki onu en başından beri doğru yola çekmeye çalışması gerekirdi- şaşırtıcı değildir..... Halbuki o, kan kardeşini izlediği yolda cesaretlendiriyor ve savunuyor..... Tespit ettiğiniz konuları eksiksiz bir şekilde yazınız ve mühürleyerek tarafımıza gönderiniz ki, raporunuzdan elde edeceğimiz yeterli sonuçla Tanrı'nın da isteyeceği gibi, onu hak ettiği cezaya kavuşması için huzurumuza çağıralım.⁶

(b) IX. Gregory'nin Bulgaristan'daki sapkınlığa yönelik bir haçlı seferi düzenleme çabası, 27 Ocak 1238

Asil Macar kralına,

Böylesine büyük bir çoban tarafından güdülmeyi reddeden ve bölgedeki piskopos vekiline kulak asmayan bu sapkınlar ve ayrılıkçılar Yahudiler'den daha hain, paganlardan daha zalimdir..... Yahudiler, göz-

4) Kolocsa Başpiskoposu Ugrin, Macaristan Başrahibi (ölümü 1241).

5) Dinsel unvanları satın alma suçu.

6) Bosna piskoposu suçlu bulundu ve 1233'te görevinden azledildi.

lerini günah bürümüş olsa da, Baba Tanrı'nın görünen görünmeyen her şeyi yarattığına inanırlar, ancak sapkınlar görünen alemin karanlıklar prensi tarafından kurulduğuna ve yaratıldığına inanmaktadırlar.⁷ Paganlar Hristiyanlar'ın bedenlerini ikiye ayırmaya ve cezalandırmaya çalışıyorlardı, ancak sapkınlar örtülü bir şekilde insanları iki kez mahvederek ruhları İsa'dan koparmak peşindeler. Hain Asen⁸ onlardan biridir. O, Kilise'nin bütünlüğünden kopmuş ve onun öğretisiyle ya da örnekleriyle veya kutsal komünyon gıdasıyla beslenmeyeceğini söyleyerek Peter'in koyunlarından biri olmayı reddetmiştir. Sapkınları topraklarına almakta ve (söylendiğine göre) bütün bir ülkeyi dolduran ve kirleten bu kişileri korumaktadır. O halde, işledikleri günahların karşılığı olarak kanlarının akıtılması gerekir. Bu nedenle, kardeşlerimize, Strigonum⁹ ve Kolocsa başpiskoposlarına, Apostolik piskoposluk temsilcisi Palestrina piskoposuna¹⁰ ve tüm Macar piskoposlarına mektuplar gönderdik ve sözü geçen Asen'e ve ülkesine karşı bir sefer vaaz etmeleri için talimat verdik. Bu amaç uğrunda kişisel olarak ya da finansal destek vererek katılacak haçlılar, Kutsal Topraklara yardım için denizler aşan o haçlılarla aynı haklara sahip olacaktır.¹¹

7) Bu, söz konusu sapkınların, görünen alemin şeytanın yarattığına inanan ılımlı düalistler olduğunu gösterir.

8) Çar II. John Asen.

9) Strigonum başpiskoposu Robert aynı yıl içinde öldü. Kolocsa'lı Ugrin için 4 nolu dipnota bakınız.

10) Palestrina Kardinal Piskoposu James.

11) Kutsal Topraklara yönelik bir sefer aynı dönemde Fransa'da Navarre'li Theobald ve İngiltere'de Cornwall'lı Richard tarafından organize ediliyordu.

44. Patrik II. Germanus (1222-40) Bogomiller'e karşı yazıyor ve vaaz veriyor

II. Germanus 1222'den 1240'a kadar Konstantinopolis Patriği idi. Kendisi, yönetimini Nicaea'dan sürdüren John III Ducas Vatatzes tarafından görevlendirilmişti. Germanus döneminde Latin imparatorluğunda bir iktidar boşluğu vardı. Courtenay'lı Peter'in dul karısı Yolanda 1219'daki ölümüne dek tek başına hükümdarlık yapmış, onu oğlu Robert takip etmişti. Ancak Robert imparatorluğunu Epirus'ta konuşlanmış bulunan Yunanlılar'a karşı savunamadı. Her ne kadar Papa fethin ardından Yunan din adamlarının kutsal piskoposluğa bağlılık yemini etmelerini emretmiş olsa da, çok az sayıda piskopos bu emre itaat etmişti. Germanus'un vaazları ve genelge tarzı mektupları bu tarihsel altyapı gözetilerek okunmalıdır. Oysa kendisi aslında Latin karşıtı teolojik yazılarıyla ve Epirus'ta konuşlanmış bulunan rakiplerine karşı patriklik otoritesini sağlamlaştırma çabalarıyla tanınır. Saldırdığı sapkınların kimliği ve konumu yalnızca metin içi kanıtlardan anlaşılabilir. Buna göre, kesin olmasa da, yazarın temel hedefi manastır görevlileri arasındaki Bogomilizm ya da onlardan fazlasıyla etkilenmiş olanlardır.

Çeviriler, Germanus'un Bogomiller'i dövmek için kullandığı üç başlı kılıç olarak tarif ettiği üç vaazdan ve Konstantinopolis'teki ortodokslara yazılmış bir genelge mektuptan kimi parçalar seçilerek yapılmıştır.

(a), PG 140, 659-76; (b), PG 140, 621-44; (c), *Germanos ho B*, ed. Lagopates, s. 234-43; (d), Ficker, *Die Phundagiagiten*, s. 115-25.

(a) Ortodoksluk Pazarı'nda, Büyük Perhiz'in ilk Pazar gününde verilen bir vaazdan bölümler¹

Hâlâ o kirli Copronymus'un² kalıntıları temizlenmediği için ve bu azgın köpekler, bu domuzlar İsa'nın ve tüm azizlerin saygıdeğer ve kutsal resimlerine çamur atma cüretini gösterdikleri için (bugün Bogomiller olarak bilinen bu kişilere, Mesih karşının gerçek yandaşlarına, hain Yahuda'nın yoldaşlarına ben böyle hitap ediyorum) konuşmamı onlar hakkında yapacağım. Onlarla çok sık yüz yüze geldim ve hor gördükleri İsa'nın yardımıyla utanmaz yüzlerini kızarttım..... Bugünlerde etrafta bunlardan çok var; bu kişiler karanlıkta pusuya yatıyor, evlere giriyor ve dindar görünüşleri sayesinde çok sayıda kişiyi yanlarına çekiyorlar. Bu adamlar aslında karanlık iblislerdir, ama kendilerini ışığın melekleri olarak gösterirler.

Bu şeytani Bogomiller'den biri bana şunu sormuştu: "Neden duvarlara, tablolara, sıvalara ve renklere tapınıyorsunuz?" Bunu söylerken aslında kutsal ikonaları kastediyordu. Şöyle yanıt verdim: "Kiliselerimizden herhangi birinin sıva için kireç ocağına ya da taş için taş ocağına ya da boya satan dükkanlara gittiğini ve onlara tapındığını ne zaman gördün?.. Biz malzemeye değil o malzemenin üzerindeki simgeye ve herhangi bir simgeye de değil İsa'nın, Tanrı'nın kutsal anasının ve azizlerin suretlerine tapınıyoruz. Resme gösterilen saygı resimde betimlenen kişiyi gidiyor..... Bu defa ben sana soruyorum, bana yanıt ver. İncil'in kutsal olduğuna inanıyor musun, onu sonsuz iyilikler hazinesi olarak görüyor musun, yoksa onu reddedip saygı duymadığın şeyler arasında mı görüyorsun?" "Hayır tabi ki" dedi, "O değersiz değildir, büyük saygıyı hak eder, ona tapınıyor ve saygıyla öpüyorum." "Bunu söylemekte haklısın, zira o sonsuz hayatın müjdecisi olarak onuru ve kutsallığı hak eder.

O zaman, ey Bogomil, kendi ağzınla yakalandın. Şimdi söyle bana, bu kitap da mukavvalarla, parşömenle ve parşömenleri birleştiren tellerle, mürekkeple ve kimi zaman da renklerle oluşturulmuyor mu? O zaman, sen kutsal kitaplara tapınıp onları öptüğünde mukavvayı, mürekkebi ve parşömeni mi yoksa kitapta yazılan İsa sözlerini mi öpmüş sayılıyorsun?" "Evet" dedi, "kitaptaki sözleri elbette." "Bu sözleri mürekkep ya

1) Bu Pazar günü, İkonaların yeniden kazanılması kutlanır; [16]'ya bakınız.

2) V. Konstantinos (741-75)

da kağıt olmadan okuyup yazabilir misin?" "Hayır" dedi. Ne sonuca vardık? İncil sözlerini yazabilmek için mürekkebe, parşömene ve diğer malzemelere ihtiyacımız var, ancak tapındıklarımız, kitapta yazan Rab sözleridir.....

Ey sapkın, sen yalnızca ikonaların değil, İsa'nın da düşmanısın; bu nedenle içinde yaşayan şeytanın da dürtüsüyle onun kutsal ikonasına saldırıyorsun. Panterlerin insanların yüzlerine düşman olduğu ve onlara çılgınca saldırdıkları söylenir; bir insan yüzü resmi görseler bile ona öfkelenir, vahşice üzerine atlar ve pençeleriyle yırtarlar. Şeytanın oğulları da işte böyledir. Mesih karşıtları, Bogomiller, aslında şeytani olanlar, İsa'dan ölesiye nefret edenler, onun saygıdeğer yüzünü görmeye katlanamaz ve put muamelesi yaparlar.....

Bir Bogomil, bir Yahudi'den daha dinsizdir. Zira bir Yahudi, pek çok yönden kötücül olsa da, Tanrı'nın yaratıcı olduğuna inanır, ama Bogomil yaratılanları şeytana atfeder.....

Yine soruyorum, "Kafirlerin putları gümüş ve altındandır" diyen kimdir?" "Davud" diyeceksin. Peki Davud'un kaynak aldığı ve tapındığı yasa hangisidir? Eski, kararmış yasa mı yoksa yeni, aydınlanmış yasa mı? Tabi ki eski. O zaman, Bogomil, eski yasaı nasıl sahte olarak tanımlar ve onun İyi Tanrı'ya değil şeytana ait olduğunu söyleyebilirsin? Bütün kitapları unutturup içinden yalnızca şu an bize aktardığın cümleleri çekip çıkartıyorsun..... Akla ve mantığa sahip her insan tapındığı Tanrı'nın cenneti ve yeryüzünü ve üzerindeki her şeyi yaratan aynı ve tek bir tanrı olduğuna inanır ve tüm bunların yaratıcısının tek bir ve aynı tanrı olduğu doğrudur. Bogomiller dünyanın yaradılışını şeytana atfederler ve onun Tanrı olduğuna inanarak ona tapınırlar. Bogomiller'in Tanrısı şeytandır ve her bir Bogomil putları orijinalleriyle ilişkilendirir. Onlar karanlık suratlı ve çirkinlerdir; tek kelimeyle ifade etmek gerekirse, iblislere benzerler. Onların küfrünü onurlandıran ve kabullenen herkes onlar gibi olsun ve sonsuza dek lanetlensin.

(b) Bogomiller'e karşı

Bir kez daha Kutsal Haç bayramı geldi ve bir kez daha halkım, o mistik koro, neşe içinde bir araya geldi; çok sayıda insan toplandı ve etra-

fımda bir çember oluşturdu..... O zaman, ey İsa'nın asil askerleri..... sizleri inancın kollarıyla sarayım ve çoğunuzun Bogomiller dediği ve Tanrı'nın nefret ettiği o sapkınları vurabilmeniz için aklınızı inancın oklarıyla doldurayım. Haçın çok sayıda düşmanı vardır -Yahudiler, Agarenler⁴ ve diğerleri, ancak bunlardan Bogomiller diğerlerinden daha rezil ve dinsizdir; bunlar şeytanın avukatı, Mesih karşıtının sözcüsü, şeytanın burada olduğunun açık göstergesi ve dünyanın sonunun geldiğinin açık işaretidir. Söylediklerim kanıtlarla sabittir; Şunları yazan Paul bana şahittir [1 Tim. 4.1-4]..... Aynı havari şunu da yazmıştır: "Kimse sizi hiçbir şekilde aldatmasın. Çünkü imandan dönüş başlamadıkça, mahvolacak olan o yasa tanımaz adam ortaya çıkmadıkça o gün gelmeyecektir. O adam, tanrı diye anılan ya da tapılan her şeye karşı gelerek kendini hepsinden yüce gösterecek, hatta Tanrı'nın tapınağında oturup kendisini Tanrı ilan edecektir." [2 Selanikliler 2.3-4] "yasa tanımaz adam ortaya çıkmadıkça" derken neyi kastetmektedir? Bana kalırsa Bogomiller'den söz etmektedir. Timothy'ye yazdığı mektupta onların, gerçekten şeytani Bogomiller'in, yasal evliliği inkar edeceklerini, tüm gıdaları kirli olarak göreceklərini, şeytanın Tanrı olduğunu vaaz edeceklerini, görünen alemin yaratıcısı olarak onu göreceklərini söylemektedir.

O halde, saygıdeğer haça yönelttikleri bu saçmalık nedir? İnsanların onu sevmemesi ve öpmemesi gerektiğini, İsa'yı bizden aldığı ve öldürdüğü için hor görmesi ve reddetmesi gerektiğini söylemektedirler. Sizi argümanlarıyla köşeye sıkıştırıyor olabilirler: "Biri babanızı bir darağacına asmış olsaydı, o darağacına saygı duyar ve tapınır mıydınız? Tabi ki hayır. Ona karşı çıkar, ondan nefret eder ve gördüğünüz yerde uzak dururdunuz, çünkü o bir düşmandır, çünkü sevgili babanızı öldürmüştür."

Özetlemek gerekirse; insanoğlu fayda ve mutluluk elde ettiği şeylere edindikleri kazanç oranında övgü ve sevgi gösterir. Bunun tersine, zarar veren şeylere, incitici olan aygıtlara, yerlere ve olaylara da nefret ve inkar besler..... O zaman haçı sevmesi gerekenler kimlerdir? Haçın gücüyle şeytanın tiranlığından kurtulanlar, Hades'ten cennete dönüp meleklerin zaferine layık bulunanlar mı yoksa haç yüzünden asıl gücünü kaybeden ve insanoğlunun ayakları altında ezilmeye mahkum kalan şeytan mı? [Yuhanna 12.31-2] Bütün insanlar haçtan sayısız faydalar el-

4) Hagar'ın çocukları, yani Araplar.

de etmiş ve sonsuz hayata kavuşmuştur, o halde haçı sevmek ve ona tapınmak zorundadır..... ama şeytan haçtan nefret etmelidir..... yani haçtan nefret edenler ve ondan uzak duranlar menfaatlerinin şeytandan yana olduğunu belli ederler..... Şeytana duydukları yakınlığa ve sarsılmaz sadakatlerine uyumlu biçimde Bogomiller babaları ya da arkadaşlarının ölümüne sebep olan tahtanın çocuklar ya da arkadaşlar için tapınılacak doğru nesne olmadığını söylerler. Görüyorsunuz, ortaya koyduğumuz gibi dostları şeytan haçtan dolayı çok acı çekmiştir; bu nedenle onlar haçtan nefret ederler, çünkü haç onların babalarını mahvetmiş ve yok etmiştir.....

(c) Kilisenin doğru düzenine dair ve Bogomiller'e karşı üçüncü vaaz

..... Vaazıma devam ederken, aklıma genelde Bogomiller olarak bilinen sapkınlar geldi..... Bu Bogomiller, Mesih karşıtının habercileri..... Rabbin sözlerinden alıntı yaparak Tanrı'nın kilisesine saldırırlar, "odanıza girip kapıyı örtün ve gizlide olan Babamıza dua edin." [Matta 6.6] "Ama siz" derler, "devasa kiliseler inşa ediyor ve her yaştan ve ırktan insanı oraya topluyor, orada avazınız çıktığı kadar bağıyor, cırtlak sesler çıkarıyor ve çok fazla söz sarf ediyorsunuz. Dualarınızın ve övgülerinizin duyulduğunu mu sanıyorsunuz, bakın İsa ne diyor, 'Onlar, söz kalabalığıyla seslerini duyurabileceklerini sanırlar.' [Matta 6.7]" Tanrısızların bizimle ilgili üç yanılgısı var. Neden kiliseler inşa ediyoruz? Odaların yeterli olduğunu söylüyorlar. Gizlilik içinde yapılması emrine karşı gelerek neden orta yerde toplanıyor ve grup halinde dua ediyoruz? üçüncüsü, laf kalabalığımız olarak gördükleri şeyi eleştiriyorlar, onlara göre bize İsa tarafından bizzat aktarılan dua⁵ ihtiyacımız olan tek duadır.

Onlarla tartışan herkes onların budala fikirlerine Yeni Ahit'te, yani kutsal kitaplarda ve havari mektuplarında sözlü olarak aktarılan kanıtlarla karşılık vermelidir, zira Yeni Ahit'te de aynı şekilde aktarılmamışsa küfür kabilinde Tanrı tarafından gönderilmediğini söyleyerek Eski Ahit'ten alıntı yapmanıza izin vermeyeceklerdir.. O halde, Bogomiller şuna ne diyebilir: "Neden İsa'nın yoldaşları ve havarileri Tanrı'nın elle yapılmış mabetlerde oturmayacağını söyler?" [Havarilerin İşleri 7.48;

5) Yani Babamız duası.

17.24] [Ardından Germanus bu sözün ortodoks yorumunu yapar]..... Görüyorsunuz, bu size verdiğim üçüncü vaaz; bu üç vaazı üç başlı bir kırbaç gibi birbirleriyle birleştirdim.....

(d) Patrik Germanus'un Konstantinopolisliler'e yazdığı Bogomil karşıtı mektubu

..... Kutsal Ruh'tan esinlenen [Paul] bu son günlerde yayılan Bogomil sapkınlığı tohumlarına karşı öğretiyi yaymamız için yazılı bir kaynak bıraktı. Bu kaynak İsa'nın kilisesinin dallarını önceden koruma altına alarak bu yıkıcı ve ruh yiyici hastalığın onları çürütmesini engelledi. Bu hastalık, ona yakalananları ebedi ateşe sürükler. [1 Tim. 4.1-4]

İşte bu sözlerle havari açık ve net biçimde şeytanın vaaz verdiğini duyurdu. Bugün bu işi..... havarinin şeytan öğretisi ve İsa'ya inançtan dönmek olarak tanımladığı Bogomiller üstlenmiştir. Bu sözleri söz konusu sapkınlık hakkında söylediği verdiği işaretlerden ve ipuçlarından bellidir. Bu sapkınlar gıdalardan kaçınmayı, yasal evliliği reddetmeyi öğütler. Her zaman şeytanın ele geçirdiği ve şeytandan esinlenmiş olarak tanımlanan bu sapkınlık Messalianizm yani Bogomilizm'den başkası olabilir mi? Bunlar, tüm gıdaların saflığını hor görür, Paul'un gıdaları Tanrı'nın inançlıların paylaşması için yarattığını söylediğini duyunca, budalalıkla, küfür kabilinde, bu sözleri söyleyenin şeytan olduğunu öne sürerler. Yalnızca sarhoşları suçlamaları gerekirken, sarhoşluğa yol açtığı için şarabı suçlarlar..... En azgınları bile evlilikten uzak durur, çünkü öğrencileri olarak karanlığın kurallarını bilirler. Halbuki bu şekilde İsa'nın ve kutsal havarilerin öğretilerine karşı koymaktadırlar. İsa, ilk gelişinde Cana'da evliliği kutsamış ve ilahi mucizelerini sergilemeye düğünde başlamıştır.....

Gerçek anlamda şeytani olan Bogomiller, İsa'nın bu konulardaki öğretilerini inkar etmekle kalmaz, şu anda sırlayamayacağım kadar çok başka öğretilerini de yok sayarlar..... Babaları şeytanın onuru ve zafere adına her şeyi öğrettiklerini söylerler; bu, hiçbir inayete sahip olmayıp kendi yaratıcısının üzerinden kendisini tüm görünen alemin yaratıcısı ve kralı ilan eden yarattığı seçerler. Daha sonra onu Tanrı'nın oğlu ve İsa'nın kardeşi olarak adlandırır ve kutsal kitaplardan İsa'nın Tanrı'nın tek oğlu olduğunu öğrenmezler, aynen evanjelistin söylediği gibi, "Onu, Baba'nın bağrında bulunan ve Tanrı olan biricik Oğul tanıtı."

[Yuhanna 1.18] Çünkü tek oğlun hiç kardeşi yoktur. Ey, hoşgörülü kralımız İsa..... Tanrısız Bogonüller [şeytanın] gücünün ve iktidarının seninkiyle aynı olduğunu söylüyorlar. Hatta ona gösterdikleri saygının yanı sıra şeytanı, kendilerine kral olarak seçtikleri şeytanı kendi mülküne davet ediyorlar. Zira kral neredeyse ordusu da oradadır. Karanlıkta karanlıklar lorduyla birlikte yaşıyorlar ve onun mahvettiği ve mahvetmeye devanı ettiği sayısız ruhla birlikte Tartarus'a gönderilecekler. Doğmamış olsalar dahi iyiydi, çünkü bir zulüm, işkence ya da ceza olmaksızın atalarımızdan miras kalan kadim inancı reddettiler. Bu sapkınlığa kapılmış biri şeytanın kışkaçlarına yakalanmış olsa bile, dönmek istediğinde ve yeniden doğru yolu bulmak istediğinde..... kilise de lanetler okumalı ve kalabalık bir Hıristiyan topluluğun önünde şunları anlaşılır biçimde söylemelidir.⁶

Bu görünen evrenin yaratıcılığını ve idareciliğini karanlıklar lorduna atfedenlere ve evrenin kural tanımaz ve utanmaz yaratık tarafından yönetildiğini öne sürenlere lanet olsun.....

Tanrı'nın yalnızca insan ruhlarını, şeytanın ise bedenleri yarattığını söyleyenlere, Tanrı ile şeytanı insanı oluşturan işbirlikçiler olarak gösterenlere..... Tanrı'nın kutsal kitapların öğretilerine paralel olarak ruhların ve bedenlerin tek yaratıcısı olduğuna inanmayanlara lanet olsun.

Yasa koyucusu Tanrı, yasa uygulayıcısı ise Musa olan, Eski Ahit'i hor görüp aşağılayanlara, onu şeytanın işi olarak görenlere lanet olsun..... Biliyoruz ki, hem Eski hem de Yeni Ahit'te konuşan, aynı tanrıdır ve o kurallarını zamana ve insanların alışkanlıklarına göre yeniden düzenlemiştir.....

Saygıdeğer ve hayat verici haça küfredenlere ve onu bir darağacı olarak görenlere lanet olsun.....

Rabbimiz ve Tanrımız İsa Mesih'in kutsal havarilerine ve yandaşlarına emanet ettiği kutsal ve hayat verici kutsal emanetlerin sıradan etmek ve sıradan şarap olduğunu söyleyenlere ve bunları yerken yalnızca çürüyen gıdalar tükettiğimizi öğretenlere lanet olsun.

İsa'nın gerçek Tanrı olduğuna inanan ve bunu yayan bizler onun sözlerinin doğruluğuna inanıyoruz..... O der ki: "Size vereceğim ekmek benim sözümdür." Ancak İsa'nın düşmanı olan Bogonüller bu sözü

6) Bogonüller için oluşturulmuş bir lanet formülü için [26]'ya bakınız.

yanlış yorumlar ve bu ekmeği onun eti olarak görürler.....

Kutsal ve aziz ikonaları iblis şekillerine benzer putlar olarak görenlere lanet olsun.....

Bogomil sapkınlığının lanet edilebilecek daha pek çok yönü vardır. Zira bu sapkınlık çok başlı bir ejderhadır ve hiçbir sözlerinde elle tutulur ya da doğru bir şey bulunmaz..... özetle söylemek gerekirse, onları yakalamalı ve şöyle demeliyiz: “Ruhani ve esinlenmiş atalarımızın yedi kutsal konsilini kabul etmeyenlere, onların açıkladığı kuralları ve dogmaları onurlandırıp sevmeyenlere, bu kuralları hor görüp yıkmaya çalışanlara lanet olsun.”

Son lanetin de şu şekilde dile getirilmesine izin verin. Bogomil sapkınlığını yalnızca dudaklarıyla lanetleyenlere, ama onu yüreğinde koruyan, onurlandıran ve sevenlere, halk içinde ortodoks gibi davranıp gizlice Bogomiller’in karanlık sırlarını gözetken ve yayanlara, hain Yahuda ile birlikte ebedi ateş nasip olsun. Bu Bogomil sapkınlığıyla suçlanıp merhamet ve arınma talep edenler bu laneti kilisede, halkın önünde dile getirerek inançlı topluluğa karışabilirler.

Makamımız, inancınızda sizi destekliyor, ey Konstantinopolis’in ortodoks Hıristiyanları. Bu mektubu tüm kiliselere dağıtın ve ortodoks insanları uyandırmak, Bogomiller’in şeytani tılsımlarını yok etmek için her Pazar ve diğer bayramlarda okunması emrini yerine getirin. Zira biliyorum ki, bu sapkınlık bir yılan gibi her yere sızıyor ve İsa’nın sürüsünü ısırtıyor, yaralıyor. Bir çıban gibi Kilise’nin bedenini eritiyor ve ondan besleniyor, çünkü Mesih karşıtı gelmek üzere ve onun evrenin kralı ve efendisi olduğunu öğreten Bogomiller onun habercisidir..... Ey İsa’nın İsa sever ve ortodoks halkı Kutsal Ruh’un inayetiyle korunasınız ve İsa’nın emirlerini yerine getirme gücünü bulasınız. Böylece onun egemenliğinin varisleri olur ve o en kutsal hanımımız, Tanrı’nın ebedi bakire anası ile azizlerin şefaati sayesinde ebedi kazanımlar elde edersiniz. Amen.

45. Bir İtalyan engizisyoncunun Bogomilizm'e bakışı (1250)

Raynerius Sacconi'nin çalışmalarından biri için [38]'e bakınız. Çevirinin yapıldığı metin; Sanjek, "Raynerius Sacconi", s. 50, 59.

[“Deniz aşırı” Kathar cemaatleri hakkında Sacconi tarafından verilen bilgi] Slavonia cemaati, Konstantinopolis Latin cemaati, aynı şehrin Yunan cemaati, Romanya'daki Philadelphia cemaati, Bulgar cemaati, Duguuithia cemaati.¹ Bunların tamamı köklerini son ikisine dayandırır- lar.² Konstantinopolis Latin cemaatinin 50 kadar üyesi vardır. Slavonia, Philadelphia, Yunan, Bulgar ve Duguuithia cemaatlerinin ise toplam 500 kadardır. Okuyucu, tüm dünyada her iki cinsiyetten toplam 4000'den fazla Kathar olmadığına emin olabilirsiniz ve bu hesaplama geçmişte kendileri tarafından da defalarca yapılmıştır.³

[.....]

Sonuçta, Toulouse, Albi ve Carcassone Kathar cemaatlerinin Belesmanza ile Eski Albanensler'in sapkın öğretilerini sahiplendikleri bilinmelidir. Bahsettiğim deniz ötesi tüm Kathar cemaatleri de aynı durumdadır.⁴

1) Bu da, Dragovitia kelimesinin başka bir batıl versiyonudur.

2) Bu cemaatlerin konumları için girizgaha bakınız.

3) Bu rakamlar yalnızca harekete tam olarak dahil olmuş bireyleri ifade eder. Sacconi'nin toplam 4000 rakamı diğer verdiği rakamlarla çelişmektedir. İstatistiklere dair bir tartışma için girizgaha bakınız.

4) Belesmanza ve Eski Albanensler, *baba Niketas* tarafından getirilen mutlak düalizme bağlı kalan güney Fransa Katharları ile aynı yolu izleyen İtalyan Katharları'dır.

46. Liturjik bir metinde Bogomilizm izleri (tarihi belirsiz)

Bu Bogomil karşıtı metin, elyazmalarında Andida'lı Theodore adlı (bazılarında Nicolaos olarak geçer) bilinmeyen bir piskoposa atfedilen bir Eukharist tefsirinde mevcuttur.¹ Bu çalışmanın A. Mai tarafından basıma hazırlanan versiyonu elyazmalarından birini on birinci asra tarihler, ancak yakın zamanda aynı elyazması on dördüncü asra tarihlenmiştir (Rigo, "Messalianismo=Bogomilismo", s. 73). öte yandan on ikinci asır daha mantıklı görünmektedir.

Çevirinin alındığı eser; PG 140, satır 418-67.

34. Babamız duası bu noktada yalnızca Tanrı'nın sırlarını açıklayabilecek kişilerin bildiği mücbir sebeplerle okunmalıdır; çünkü liturjinin en önemli kısmıyla bağdaşmakta ve tüm liturjiyi özetlemektedir. öte yandan bugün Euchitler olarak, aynı zamanda Messalianlar ve Phoundaitai olarak da adlandırılan sapkınların yaptığı gibi hiç kimse bu duanın İsa'nın bize okumamızı emrettiği tek dua olduğunu söyleme hakkına sahip değildir. Onlar, bu duayı bin kez okusanız da yeniden okumamız, başka bir şey eklememeniz gerektiğini öne sürer ve diğer ilahileri ve duaları içi boş nakaratlar olarak görürler. Diğer konularda olduğu gi-

1) Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, s. 157.

bi, bunda da, Tanrımız İsa bu duayla dua okuyanlara bir yol ve izlek göstermiş, kimin için ve nasıl dua etmemiz gerektiğini öğretmiştir.....

35. Ancak bu lanetli Euchitler, bu dünyanın iktidarını ve yönetimini şeytana atfedenler -ne büyük budalalık- dua eden herkesin dualarının yalnızca bu kelimelerden oluşması gerektiğini söylerler.

47. Papa XXII. John Katharlar'ın Bosna'ya kaçtığını öne sürüyor (1325)

Doğu Avrupa üzerindeki Moğol tehdidi sona erince, Papa IV. Innocent (1243-54) Bosna Kilisesi'ni Macar Kilisesi'ne bağlamaya çalıştı, ancak bu kilise 1252'de papalık egemenliğinden ayrıldı. Araştırmacılar, o tarihten sonra Bosna'da bir Bogomil cemaati olduğu konusunda hemfikirler, ama bunun ülkenin kurumsal dini olduğu konusunda, J.V.A. Fine Bosna kilisesinin Roma ile ilişkilerini koparsa da Katolik kaldığını ve Bogomiller'in orada yalnızca küçük bir ayrılıkçı grup olarak yaşadıklarını öne sürüyor.¹

On üçüncü asır kaynakları bu sorunun aydınlatılmasında yardımcı olmuyorlar ve yalnızca Bosna'daki heretik varlığından söz ediyorlar. Ne var ki, on dördüncü asrın başında Batı'da Bosna'nın Balkanlar'daki düalist heretikleri en fazla barındıran bölge olduğu düşünülüyordu. XXII. John döneminde (1316-32) Katolik Kilisesi son bir çöküş konumunda olan Katharizm'e karşı verdiği bir asırlık savaşı kazandı. 1325'te, Papa, Bosna Beyi Stephen Kotromaniç'e (1314-53) bütün çevre bölgelerdeki sapkınların ülkesine gelmekte olduğunu bildiren bir mektup yazdı. Papa, bölgeye bir engizisyoncu göndererek Ban'ın kendisiyle bir işbirliği yapacağı umudunu taşıdığını bildirdi, ancak bu talebinin bir karşılık bulup bulmadığı bilinmiyor. O tarihten sonra batı Avrupa'daki tüm organize Katharizm izleri silindiği için, geride kalan Kathar ermişlerinin tolerans görebilecekleri tek bölgeye sığınmış olmaları olasıdır.

Metin Papa XXII. John'un Papalık Arşivinden alınmıştır; ed. CICO, ser. III, vol. VII (ii), no. 78, s. 160.

1) Fine, *The Bosnian Church*.

XXII. John'dan Bosna Prensi Stephen'e, 5 Mayıs 1325

Güvenilir bir kaynaktan -insanoğlunun kurtuluşunu kıskanan ve ona zarar vermek için can atan karanlıklar prensinin etkisi altında- farklı yerlerden gelen büyük bir heretik grubun habis sapkınlıklarını yaymak ve güven içinde yaşamak umuduyla Bosna prensliğinde toplandığını öğrendik. Kadim düşmanın kurnazlığını kuşanmış ve onun habisliğinin zehrini taşıyan bu sapkınlar Katolik ruhları yapmacık bir sadelik ve sahte bir Hristiyan adıyla yoldan çıkarıyorlar. Bunların konuşmaları da bir yengeç gibi yan yan ilerliyor. Tevazuyla yaklaşıyor, gizlice öldürüyorlar; aslında açgözlü kurtlar oldukları halde üstlerine koyun postu geçiriyorlar. Zira İsa'nın gerçekten masum koyunlarını ancak içlerinde ki vahşi yırtıcılığı Hristiyan adının altına gizleyerek kandırabilirler.²

Sizden, soylu davranarak..... sözü geçen sapkınların bertaraf edilmesi ve ortadan kaldırılması için destek vermenizi istiyorum.....Bunu, o bölgelerdeki heretik hareketliliğin engizisyoncusu olarak apostolik yetkiyle gönderdiğimiz sevgili oğlumuz Fabian ve aynı yetkiyle donatılmış diğer engizisyoncular da talep etmektedir..... Bu sayede kendinizi Tanrı'nın gözünde daha değerli kılacaksınız, çünkü bu inanç savaşı ilahi majestenin gözünde tüm diğer dini işlerden daha üstündür.³

2) III. Innocent döneminde Bosna Bogomilleri'ne yönelilen suçlamanın aynısı. [39(d)]'ye bakınız.

3) Papa, muhtemelen Luka 15.7'ye gönderme yapmaktadır.

48. St Gregory Palamas (1296-1359) ve Bogomiller

Bu bölümdeki pasajların tamamı, 1335-50 yılları arasında Athos Dağı'ndaki keşişlerin arasında Bogomiller'in ya da Bogomil sempatizanlarının olduğu ve İsihazm olarak bilinen bir ibadet tekniğini uygulayan ve savunan büyük teolog ve ruhani yazar Gregory Palamas'ın da onların görüşlerinden etkilendiği iddiaları ile ilişkilidir.¹ Dönem, politik ve teolojik açılarından oldukça çalkantılıydı. 1341'de, imparator III. Andronicus'un yönettiği bir kilise konseyi, sonradan güney İtalyalı teolog Barlaam ile çekişmeye giren Palamas'ın görüşlerinin ortodoks olduğunu ilan etti. Bir hafta içinde imparator öldü, varisi (V. John) sadece dokuz yaşındaydı ve hükümdarlık meselesi patrik John Calecas tarafından da desteklenen genç imparatorun annesi Savoy'lu Anne ile eski imparatorun yakın dostu ve ordu komutanı John Cantacuzenus arasında çekişmeye neden oldu. Altı yıl süren iç savaşın ardından, Catacuzenus'un yakın dostu Palamas'ın ve destekçilerinin Ortodoksluğu politik bir soruna dönüştü. (a) Gregory Palamas'ın en yakın takipçisi tarafından yazılmış biyografisinden bir parçadır, (b) ve (c) ise ateşli bir rakibi olan Nicephorus Gregoras'ın yazdıklarından alıntıdır.

(a), PG 151, satır 562d4-565d3; (b) ve (c), cd. Schopen ve Bekker, vol. II, s. 717-20, 876.

1) İsihazm için Tarihsel Girizgah'a bakınız.

(a) [Babasının ölümünün ardından, Gregory Palamas, kardeşleriyle birlikte Athos Dağı'ndaki keşişlere katılmak için Konstantinopolis'i terk etti. 1316/17 kışını "Trakya ile Makedonya arasındaki" Patikion Dağı'nda geçirdiler.]²

Atalarından Marcianizm ya da Massalianizm³ hastalığını devralan çevre sakinleri Gregory'nin olağanüstü dilinin yarattığı soylu bir ganimete dönüştüler. Onun dağdaki keşişlerin hücrelerinde olduğunu öğrenince önce birerli ikiye gruplar halinde onunla tanışmak ve onu sınamak için geldiler. Ama belli bir uzaklıktan bile onunla baş edemeyeceklerini anlayınca kendilerinin kurtuluşu tartışma ve savunma konusunda yeterli olmadıklarını söyleyerek geri döndüler. Ancak liderleri Tanrı ile ilgili konularda yetenekli ve donanımlıydı ve dogma meselelerinde yeterliydi. Dediler ki: "Onlara karşı çıkamayacak ve kısacık da olsa tartışamayacaksınız." Ama Gregory, Kutsal Ruh ile dolmuş vaziyette, heyecan içinde Tanrı'ya dair bir karşı argüman ortaya koydu. Onların söylediklerini yanıtlamadı, yanına kardeşlerinden birini alarak hızla onların yanına gitti. Sapkınlığın liderleri ve öğretmenleri ile yaptığı tartışmada kaç argüman kullandığını, Kutsal Ruh'un da yardımıyla, onların savunmalarını ve sorunlarını örümcek ağıları misali nasıl kolayca çürüttüğünü ve söylediklerinin hiç birinin temeli olmadığını, Kilise'ye karşı ürettikleri yalanların anlamsız olduğunu kanıtlayarak konumlarını nasıl ters yüz ettiğini -tüm bunları ayrıntılarıyla yazmak şu anda mümkün değil, zira bunun için uzun bir anlatı gerekiyor.

Bu Messalianlar'ın liderleri ve öğretmenleri Hristiyanlar için tek uygun duanın İsa'nın kendisini dinleyen takipçilerine okuduğu dua olduğunu düşünürler ve bestelediğimiz tüm diğer duaların ve ilahilerin doğa üstü ya da Tanrı yasasına özgü bir şeyler içermedikleri için gereksiz olduğunu söylerler. Bu kuralı kendilerine bağlı cemaate empoze etmişler ve tüm diğer duaları reddetmişlerdir. Orada, Gregory'nin (ve Kilisemizden başkalarının) önünde bunu ciddi bir konu olarak dile getirmişler ve bunun dışında bir davranış biçiminin yasayı ve vahyi ihlal etmek anlamına geleceğini söylemişlerdir. Gregory, kutsal duanın dostu ve savunucusu gibi davranarak şöyle demiştir: "Söylediğiniz gibi, Rabbin kutsal duasını biz ihlal ediyorsak, onu ilk dinleyen Rabbin takipçileri-

2) Haritaya bakınız.

3) Bogomiller'i tarif etmek için bu terimlerin kullanılmasına dair [25], dipnot 4'e bakınız.

ne ve bizzat İsa'ya ne demeli? Onların da onun öğretisini ve direktifini ihlal ettiğini düşünüyor musunuz? Onlar hakkında ne düşünüyorsunuz?”

Hep bir ağızdan cevap verdiler: “İlk takipçiler ve havariler İsa'nın emirlerinin koruyucuları ve uygulayıcılarıydılar. Duayı bizzat korudular ve onu kitaplar aracılığıyla haleflerine aktardılar. Siz geleneği çarpıtıyor ve kendinize göre icatlar yapıyorsunuz. Mülhem Gregory dedi ki: “O zaman neden, İsa'nın göğe yükselişinin ve Paraklete'nin görünür bir halde üzerlerine inişinin ardından, Kudüs'teki Tanrı katili Yahudiler tarafından kovalanırlarken, esinlenmiş Luka'nın Havarilerin İşleri kitabında söylediği gibi hep bir ağızdan Tanrı'ya yakardılar?”⁴

Bu duanın sözlerini değil, duruma ve ihtiyaçlarına uygun sözler kullandılar. Bu nedenle duaları ve istekleri karşılık buldu; Tanrı o anda, dualarını kabul ettiğini göstermek için dua ettikleri yeri sarsan bir deprem ve Kutsal Ruh'un varlığıyla yücelerden kendini gösterdi.⁵

Neden, İsa'nın anlatımına göre, vergi toplayıcısı o aynı duayı etmediği, farklı sözcükler kullandığı halde evine Ferisiler'den daha memnun döndü? Yani mantığı olan herkes İsa'nın tüm duaları bu sözcüklerle sınırlamadığını, yalnızca inananlara bir örnek verdiğini görür ve anlar. O, müminlere dua etmeleri, şarkı söylemeleri, yakarmaları, esinlenmiş Davud'un söylediği gibi ona övgüyü asla dillerinden düşürmemeleri, her yerde bu vahyedilmiş sözlerin anlamını ve amacını hatırlamaları ve asla onlardan kopmamaları şeklinde ruhani bir direktif vermiştir. öğretiyi iyi okuyun, o havarilerine duayı öğretirken şöyle dememiştir: “Bu sözcüklerle yalnızca bu sözcüklerle dua edin.” -Peki ne demiştir? Demmiştir ki: “Bu şekilde dua etmelisiniz, yani bu amaçla ve size şu anda gösterdiğim şekilde.” İnsanların Tanrı'ya duayla nasıl yaklaşacağı konusunda, yani kendisine sorulan soru konusunda bir kural ve yol belirlemiştir..... Biz de onları takip ediyor ve onların tek başlarına ve birliktayken yaptıkları gibi yapıyoruz, duada ya da ilahide söylediğimiz her şeyi bu modele, orijinal duaya göre şekillendiriyoruz. Bu şekilde daima onun sözlerine ve öğretisine bağlı kalarak dua etmiş ve ilahi okumuş oluyoruz, çünkü o der ki: “Bu şekilde dua edin.”

Daha sonra bu haç düşmanlarıyla İsa'nın haçıyla ilgili konuyu ve

4) Havarilerin İşleri 2.4.

5) Havarilerin İşleri 4.31

onun sayesinde elde ettiğimiz kurtuluşu ve dönüşümü tartıştı. Haç işaretinin atalarımızın ve peygamberlerin dönemlerinde de işlevsel olduğunu ve kimi olgular nedeniyle ilahi planın sırrının daha sonra açıklandığını anlattı. Bugün bile saygıdeğer haçla ilgili yazanlara dair açıkça ve mağrur vaziyette açıklamalar yapan o bilge ve teolojik sesi duyabiliriz. Bu sözlerle onları fazlasıyla rahatsız etti ve sanki ağızlarını dikmiş gibi laf kalabalığına son verdi. Böylece oradan muzafferlerin ve generallerin en iyisi olarak ayrıldı. Sapkınlığın lideri Gregory'nin sözlerini kalbine yerleştirdi. Bu sözlerdeki doğruyu ve esinlenmeyi anında fark etti ve kısa süre sonra yanındaki çok sayıda adamıyla birlikte Konstantinopolis'e gitti, inançlıların Büyük Kilisesi'ne⁶ sığındı, atalarından miras aldıkları yanlışlığı lanetledi ve kutsal meclisimizin bir parçası oldu.....

Gregory, döndüğünde dağda yaşayan keşişler başına üşüştüler. Zira o kadar kalabalık ve tehlikeli olan o vahşi hayvanların elinden ve tuzağından başarıyla sıyrılmıştı. Tek başına sapkınlığın argümanlarını ve saçmalığını çürütmekle kalmamış, İsa'nın inayetiyle donanmış halde, kendilerine saldıranlara karşı hem gizli saklı hem de açıkça saldırılar düzenleyen o kişileri tam olarak yenmiş ve alt etmişti. Kaldı ki onlar kendisine ve kardeşine de gizli bir saldırı düzenlemişlerdi..... Henüz o barbarların arasındayken ve Gregory daha önce anlattığım şekilde onlarla tartıştıktan sonra kardeşiyle birlikte eve dönecekti. O sırada bu kana susamış heretikler Gregory'nin sofrasına bir miktar yiyecek göndermeye karar verdiler. Gregory, teklif ettikleri şeyin içinde ölüm olduğunu fark etti, ama..... hediye kabul etti. Çevresindekilere yemeğe dokunmamalarını emretti. Her şey beklediği gibi çıkmıştı. Oradakilerden biri o ekmeği deneme amacıyla dışarıdaki köpeklere attı. Anında Gregory'nin öngörüsü kanıtlandı ve herkes katillerin onlara verdiği ölümcül zehirle dolu yemeği paylaşmalarını yasaklamak konusunda haklı olduğunu anladı.

(b) En başından itibaren doğa Athos Dağı'nı bir erdem atölyesi haline getirmişti..... ve hiç aralıksız orada geçmişte ve günümüze dek yaşayanları, sonuna dek her türlü zararlı ottan arınmış erdem hasadını toplamaya çalışanları üne kavuşturdu..... öte yandan ikiyüzlüleri ve çürümüşleri..... oradan uzaklaştırdı..... Yakın zamanda neler olduğunu anlatacağım; öğretmenleri tarafından sefil sapkınlığa sürüklenen Giritli

6) Ayasofya.

Joseph'ten, Larissa'lı George'den ve habis sofralarının etrafındaki cüm-büşe katılmış herkesten; daha sonra da tamamen habis ellere, dillere ve öğretilere sahip oldukları halde kusursuz insanlar olarak tanınan, er-demleriyle ünlenen ressam Musa'dan, İshak'tan, Davud'dan ve Eyüp'ten bahsedeceğim.⁷ Fikirlerinin çürümüş ve habis olduğuna..... kutsal ikonaları yere çaldıktan sonra yaktıklarına, yol göstericilerinin idrarına tapınmak için onu yemeklerine kattıklarına, ete kemiğe bürünmeye inanmadıklarına ve söylemediğim daha bir çok şeye dair kanıtlar Athos Dağı'ndaki kutsal adamlar tarafından Bizans'ın kutsal konseyine yazılmış kitapta mevcuttur.

Bunlar tespit edildiklerinde, içlerinden bazıları uygun cezalara çarptırıldılar, diğerleri de mümkün olan her türlü yolla olabildiğince uzaklara gönderildiler. Sefillikleri tespit edilmeden önce gizlice kaçanlar da vardı. Bunlar Selanik'e, Berrhoea'ya ve tüm bu şehirlerin üzerinde haki-miyet sahibi olan kente gittiler. Sanıyorum, oradayken, sayısız dilin, lehçenin ve fikrin mevcut olduğu o bölge dünyanın her yerinden gelen insanlar için genel bir sığınak olduğundan, rezilliklerinin gizli kalacağını düşündüler.

(c) [Bu pasaj, Patrik Callistus'un 1350'de seçilmesini anlatan bölümün ardından gelmektedir. Callistus, Gregory Palamas ve John Cantacuzenus'un destekçisiydi.] Ancak onun seçiminin üzerinden üç ay geçmeden piskoposların büyük çoğunluğu patrikle ilişkilerini kestiler, onun açıkça bir Messalian, tarih eserimde daha önce anlattığımı Athos Dağı'nda kısa süre önce tutuklanan kişilerden biri olduğuna yemin ettiler. O direndi, yemin etti, bu kişilerin her birine suç attı, birini mezar soygunculuğuyla, diğerini zinayla, bir diğerini Bogomil sapkınlığıyla, bir başkasını rahipliği satılığa çıkarmak ve bu unvanı en kötü adama satmakla, başkalarını başka şeylerle suçladı; bu nedenle imparator, bize inancımızla ilgili sapkınların yönelttiği suçlamalara bir yenisi eklenmesin diye müdahale edip her iki tarafı suçlamalarını, hem birbirlerine gizliden gizliye yönelttikleri suçlamaları hem de alenen ortaya attıkları karalamaları geri çekmeye ikna edinceye kadar bir süreliğine bir ayrılık belirdi.

7) "İncil'i ruhani bir bakış açısıyla yorumlayan ve ete kemiğe bürünme gerçekliğini kabul etmeyen Giritli'nin takipçilerinin uzun bir listesi için bakınız, Rigo, *Monaci esicasti*, s. 174-5.

49. Trnovo'lu St Theodosius (1350) Bogomiller'e karşı yasa çıkarıyor

Trnovo'lu St Theodosius İsihast öğretmen Sinai'li St Gregory'nin (ölümü 1346) en önemli Bulgar öğrencisiydi. Gezgin bir gençliğin ardından, Theodosius Trnovo yakınlarında Çar John Alexander'ın (1331-71) himayesi altında Kilifarevski manastırını kurdu. Theodosius, İsihazm'ın ve Konstantinopolis Ekümenik Patriğinin Bulgar Patriği Theodosius tarafından zayıflatılmaya çalışılan yetkilerinin şiddetli bir savunucusuydu. St Theodosius, Konstantinopolis ziyareti esnasında 1363 yılında öldü.

Biyografisi, kendisi de bir İsihast olan Konstantinopolis Patriği I. Callistus tarafından Yunanca yazıldı, ancak bugün elimizde olan tek versiyonu Eski Slavca'dır. Kiselkov bunun Callistus'un metninin anonim bir yazar tarafından on beşinci asırda genişletilmiş versiyonu olduğunu iddia eder ve bu görüş sonraki araştırmacılar tarafından temkinli bir onay almıştır.¹ Bu biyografi on dördüncü asır Bulgaristan'ındaki Bogomilizm tarihi açısından önemli bir kaynaktır. St Theodosius sapkınlığa karşı savaşta önde gelen figür olarak sunulmuştur. Kiselkov, bu rolün aslında Patrik Theodosius'a ait olabileceğini ve on beşinci asır yazarının karışıklığı sonucu St Theodosius'a atfedildiğini öne sürer, ancak aynı şekilde Patrik Callistus da kendi yetkilerini sorgulayan Bulgaristan Patriğinin rolünü indirgemek istemiş ve St Theodosius orijinal metinde Orto-

1) Kiselkov, *Zitieto na Sv. Teodosii Trnoviski kato istoriceski pametnik*.

doksluğun savunucusu olarak gösterilmiş olabilir. Bu pasajların tarihsel bağlamı için Tarihsel Girizgah'a bakınız.

Çeviri Yuri Stoyanov tarafından şu eserden yapılmıştır: V.I. Zlatarski, s. 452-5, 458.

(a) Selanik'te ve kutsal Athos Dağı'nda sapkınlık; sapkınların Athos'tan kovulması, Bulgaristan'a (Trnovo) gelişleri ve oradaki etkinlikleri

Selanik'te Irene isimli bir rahibe günahkar işlere bulaşmıştı. Selanik'te ikamet ederken, kendini iffetli bir hayat sürer gibi göstermişti, ama sinice ve gizlice her türden ahlaksızlığı ve kepezeliği sürdürüyordu. Keşişler onun ne tür bir kadın olduğunu keşfedince, içlerinden pek çoğu yaşadığı yerde toplanmaya başladı. Tamamen kirlenmiş olan bu kadın kendisini ahlaksızlık uğruna ziyaret eden tüm o kişilere öğrettiği Messalian sapkınlığının² başıydı. Sapkınlık oldukça yaygınlaştığından, çok sayıda keşiş de bu yanı sıra bulaşmıştı ve bunlar ayrı gruplar halinde Athos Dağı'na gittikten sonra, oradaki manastırların kapısını yoksulluk ve dilencilik bahanesiyle çaldılar. Yeterli ekmek ve içecek verilmediğinde ise manastırların bahçelerindeki zeytin ağaçlarını ve asmaları kestiler ve bir çok zarar verici suç işlediler. Bu sapkınlık üç ya da daha fazla yıl yayıldı. Bu kutsal dağdaki pederler dinsiz sapkınlığa ve fazlasıyla habis ve utandırıcı eylemlere daha fazla tahammül edemediler, bu nedenle bir konsey toplayarak onların yanlışlığını ve hainliğini kınadılar. Bunların tümünü sürdürdüler ve ebedi lanete mahkum ettiler. Bu heretiklerden ikisi Trnovo'ya gitti. Birinin adı Lazarus, Bosota [yalınayak] adıyla da bilinen diğerinin adı ise Cyril'di. Orada bir süre geçirdikten sonra içlerindeki sapkınlığı daha fazla gizleyemediler. Lazarus bir deli gibi davranmaya başladı; anadan doğma vaziyette, mahrem yerlerini sukabağı ile gizleyerek kasabada koşturdu -onu gören herkes için tuhaf ve iğrenç bir manzara ve Tanrı tarafından insanlara çocuk yapmaları için verilen genital organlara bir hakaret. Cyril ise (daha önce adı geçen Bosota) yavaş yavaş sapkınlığını vaaz etmeye başladı. Kimi zaman, kutsal ikonaları aşağıladı, kimi zaman kutsal ve hayat verici haçı kötüledi ve evlerde

2) Bu metinde Messalianizm, Bogomilizm ile bir tutulmuştur.

kirli yiyecekler ve içecekler tüketilen toplantılar tertipledi. Rüyaların ilahi esinler olduğunu ve erkeklerle kadınların meşru evlilikten kaçınmalarını ve daha pek çok dinsizliği ve küfrü öğretti. Onun, kötücül karakteriyle kendisine benzeyen ve şeytani sefillikte kendisine denk ve aşağılık sapkınlığın şiddetli bir savunucusu olan bir takipçisi vardı, dinsiz rahip Stefan.

(b) Çar Ivan Alexander (1331-71) döneminde toplanan ilk heretik karşıtı konseyde (1350) St Theodosius'un sapkınlarla ilgili konuşması

Ne cüretle ilki iyi ikincisi kötü iki ilkedен bahseder ve Tanrı'nın yeryüzündeki iyilere hakim olduğunu ve karşıtının cenneti yönettiğini söylersiniz? Bu doğruysa, bize niye ve nasıl şu duayı okumamız öğretil-di: "Babamız..... göklerdeki..... yeryüzünü olduğu kadar gökleri de yaratan." O halde, Tanrı cennetin, yeryüzünün ve tüm yaratıkların yaratıcısıdır. Kutsal ikonalara, hayat veren haça ve diğer kutsal aygıtlara küfretmeyi ve kutsal emanetler olarak verilen kutsal komünyonu küstahça ve korkusuzca salt ekmek olarak görmeyi ve Hristiyan ekmeğini ve şarabını aşağılamayı size hangi şeytan öğretti? Tespit edildiğinizde, utanmadan ve korkmadan her türlü yemini ediyorsunuz. Bu nedenle siz yasanın gerçek ve asıl düşmanları, incilin rakipleri, inancın saldırganları, hilekarlar ve ayartıcılar, yalancı dönekler ve hainlersiniz. Utanmadan yeminler diyorsunuz, halbuki Tanrı diyor ki: "Oysa ben size diyorum ki, hiç ant içmeyin." [Matta 5.34] Sapkın olduğunuz anlaşılınca Messalian inancını inkar ediyor ve onu şeytan olarak lanetliyorsunuz, böylece kendinizi yalan yeminlerle temize çıkarıyorsunuz. Kapıldığınız korku nedeniyle günah işlemediğinizi de sanıyorsunuz. Biraz gevşek bırakılınca, rezil inancınıza "kusmuğuna dönen bir köpek gibi" [özdeyişler 23.11] dönüyorsunuz.

Kutsanmış Theodosius bunları söyleyince, hepsi kalakaldı. Hepsinin utandığını gören Çar dindar konseyin tamamı gibi neşelendi ve kitapta yazıldığı gibi, "Davut giderek güçlenirken, Saul'un soyu gitgide zayıf düşüyordu." [1 Samuel 3.1] Yalan, doğru tarafından ortaya çıkarıldığı ve sapkın öğretiyeye mensup kişiler utanca kapıldığı için, hatasını anlayan Lazarus ölümüne dek pişmanlık içinde yaşadı. Dinsiz Bosota ve kendine benzeyen takipçisi Stefan donakaldılar. Bu sayede, onların sah-

te bilgeliğini gören Çar yüzlerinin sıcak demirle damgalanmasını emretti ve onları sonsuza dek topraklarından kovdu.

(c) Ivan Alexander döneminde ikinci heretik karşıtı konseyde (Judaizerler'e ve sapkınlara karşı, 1360) Bogomilizm'in lanetlenmesi³

Yalnızca buna değil, dinsiz ve Tanrı düşmanı Bogomil, yani Messalian sapkınlığına da, ayrıca yeni belirmiş diğer Balaam ve Acydinus sapkınlığına da lanet olsun ve bunların takipçileri ile liderleri gerçekliğin sınırları dışına çıkarılsın, bu sayede Bulgar toprakları bu kirli adamlardan temizlenmiş olsun ve inancımız güneşin ışınlarından bile daha fazla parlansın.....

(d) St Theodosius'un sapkınlığa dair son sözleri

öncelikle onlara apostolik kiliseye ve onun ortodoks dogmalarına sıkı sıkıya ve inatla bağlı kalmalarını ve Bogomil yani Messalian sapkınlığından olabildiğince uzak durmalarını öğütledi.

3) Bu metin Bogomilizm ile ilgili ayrıntılı bilgi içermez. Buraya alınmasının sebebi 1350'de Bogomiller'e karşı alınan önlemlerin tamamen etkili olmadığının kanıtı olmasıdır.

50. Selanik Başpiskoposu Symeon Bogomiller'e karşı vaaz veriyor

Symeon, Selanik'in Türkler tarafından 1330 baharında kuşatılmasından ve fethedilmesinden önceki son metropoliti idi. Yazıları şehrinin karmaşık tarihine göre değerlendirilmelidir. 1387-1403 arasında Selanik Türk denetiminde kalmıştır. Sultan Bayezid'in 1402'de Ankara'da yenilmesinin ardından yeniden Bizans'a geçmiştir; ancak 1411'den 1421'e kadar devam eden sayısız Türk saldırısı şehirde içsel karışıklığa neden olmuştur. 1423'te, artık tarımsal alanlarına hükmedemeyen şehir Bizans imparatoru tarafından, ürün taşıyabilecek olan Venedikliler'e verilmiştir. Teolojik yazılarında, Symeon Latinler'in öğretilerine ve uygulamalarına saldırır ve bir önceki Türk işgalinde yurttaşlardan bir kısmının İslam'a döndüğünü öne sürmüştür. Bu kişilerle ilgili de Bogomiller'e yönelik kullandığı sövgülerin benzerlerini kullanır -kutsal ve saygıdeğer ikonaları hor görüyorlar.....kıymetli haçı küçük düşürüyorlar.....azizlerle alay ediyorlar.¹ Bu pasajın alındığı metindeki sapkınlık karşıtı argümanların yanı sıra, din adamlarını eğitime ve yüreklendirme ihtiyacı hissederek Ortodoks Kilisesi'nin takdislerini ve ayinlerini açıklamıştır.

Çevirinin yapıldığı metin; PG 155, 65.

1) Balfour, *Politico-historical writings of Symeon*, s. 43, 84.

Sapkınlara karşı konuşma

11. Bunların ardından sırada.....iki ilkenin olduğunu öğreten doğruluk düşmanı başkaları vardı. Bu Bogomiller, aynı zamanda Koudougeri² olarak anılanlar, bunlardandır. O nedenle, bu kişileri, hemen yanı başınızda yaşadıkları için, tanımalısınız.

Büyük bir riyakarlıkla, bu kişiler dua eder gibi, İncil'i, Havarilerin İşleri'ni, Havarilerin Mektupları'nı sever gibi yaparlar. Diğer tüm kitapları yok sayarlar. Ateistler kutsal kitaplarda ya da havarilerin kitaplarında yazılı olan hiçbir şeyi uygulamazlar.....Bunun yerine Mesih karşıtının niyetlerini ve işlerini destekler, gizli yerlerde kendilerinden geçerek, günahkar tılsımlar [epodes]³ okur, başka dinsiz, rezil ve lanetli işler yaparlar. İnançla birlikte, İsa'nın emanetlerini de reddeder, özellikle kutsal ikonaları, saygıdeğer kiliseleri, Yasa'nın ve Peygamberlerin vahyedilmiş kitaplarını, tüm dindar adamları ve şehitleri, rahipleri ve azizleri, kısacası kutsal olan her şeyi dönek Şeytan ve iblislerin talimatıyla kirletirler. Onun kışkırtmasıyla bu dinsizler Teslis'teki tek Tanrı'ya, Söz'ün ete kemiğe bürünmüş haline ve Tanrı'ya ait her şeye küfrederek.....

Dahası, İsa yalnızca Babamız'ı değil, diğer duaları da okumuştur. Tüm bu dualarla Baba'ya seslenmiştir. Ayrıca yasayı ve peygamberleri de kabullenmiştir. Bunlar onun gelişini önceden haber vermişlerdir. Kutsal mabetlere saygı göstermiştir, o eski mabette bir kamçıyla satış yapan kişileri kovalayarak orayı bir dua evi ilan etmiştir.....Bu adamlar, bir çeşit şeytani mantıkla donandıkları için iblisleri, kötülüğün baş liderini, sefil şeytanı görürler, ona kendi dillerinde Topax⁴ yani yerleşmiş ya da günahları ve karanlıkları yöneten efendi derler, ona paganlar gibi tapınırlar. Onun tarafından yoldan çıkarıldıkları için, arınmaları zordur, zira sapkınlığa köle olmuşlardır. İsa'nın adını ansalar da, dinsizler gibi

2) "Kudugeri" olarak da geçiyor; *Bogomils*, Obolensky, s. 167. Obolensky, bu ismin iki Makedonya köyünden geldiğini, ama anlamının açıklığa kavuşmadığını söyler. Loos, Bizans terimi olan *kalogeros*'un (iyi ihtiyarlar) değişmesiyle oluştuğunu öne sürer, Loos, *Dualist heresy in the High Middle Ages*, s. 333. Bu kelime, Languedoc Katharları için kullanılan "bonshommes" sıfatını çağrıştırmaktadır.

3) Bogomil ayinlerindeki *epode* kavramı için [19]'a bakınız.

4) Bir iblis için bu ad başka yerde kullanılmamıştır. Belki de yerel görevlilerden birine verilen *toparkhos* unvanından türetilmiştir.

davranırlar, şeytana hizmet ettikleri ve yalnızca kendilerini değil başkalarını da kirlettikleri için belki de hepsinden daha kötüdürler.

Özellikle ölüm döşegindeki pek çok kişiyi yoldan çıkarır ve İsa'dan koparırlar, çünkü son anlarını yaşayan kişileri inkara davet ederler.⁵ Onlardan bütün gücünüzle uzak durmalı ve hile ve şeytanlık dolu sahte davranışlarını fark etmelisiniz. Bu dinsizlik tüm kötülüklerin bir karışımıdır ve bu nedenle onunla ilgili konuları uzun uzadıya anlattım ki tüm inançlılar korunabilsin ve onlarla bir araya gelmesin. Zira onlar bu konuda, dindarları yoldan çıkarmak konusunda gözlerini karartırlar.

5) Bogomiller'in ölüm döşegindekileri kabul ettiğine dair doğu materyallerindeki tek anlatı budur: bu gelenek Katharlar arasında yaygındır; Tarihsel Girizgah'a bakınız.

Ek 1.

Hristiyan Radoslav'ın *Ritüel* adlı metni

Periblepton'lu Euthymius ile Euthymius Zigabenus 'un eserlerinden, on birinci asır itibarıyla Bogomiller'in bir liturjiye sahip olduğu bilinmektedir, ancak günümüze bir metin ulaşmamıştır.¹ Batı Avrupa'daki tüm Katharlar tam olarak aynı liturji biçimini kullanmışlardır. Bu liturjiye ilk defa 1163'te, yani on ikinci asrın son çeyreğinde gelişen kırılmalardan önce şahit olunmuştur.² Kathar *Ritüel* metninin günümüze ulaşan iki örneğinde yer alan ibadet şekilleri Bogomil ibadetlerinin Bizans kaynaklarındaki tariflerine çok benzediği için, Kathar *Ritüel*inin kayıp bir Bogomil metninden devşirilmiş olması ihtimali mantıklıdır.³ Christine Thouzellier, ona batılı bir köken bulmaya çalışmış, ancak Duvernoy'un da gösterdiği gibi, savını yalnızca ayin yöneticilerinin *Ritüel* içinde doğaçlama yapabildikleri tek bölüm olan Babamız duası konusunda kanıtlayabilmiştir.⁴

*Ritüel*in Slavca versiyonunun elyazması olarak korunmuş bir parçası bugün Vatikan Kütüphanesi'ndedir. Bu metin, Hristiyan Radoslav tarafından Bosna Kralı Stephen Thomas döneminde (1443-61) Hristiyan Goisak için yazılmıştır.⁵ Eski Slavca paleografisinde uzman bazı kişiler, bu *Ritüel*in bir on ikinci

1) [19] ve [25]'e bakınız.

2) Schonau'lu Egbert, *Sermones contra Catharos*, 8.2 (PL 195, 51).

3) Hamilton, "Wisdom from the East", s. 46-9.

4) Thouzellier, *Rituel cathare*, s. 182-4; Duvernoy, *Le Catharisme*, numaralanmamış son sayfalarda, "Addition à la conclusion."

5) Fine, *The Bosnian Church*, s. 304.

asır metninden kopya edilmiş olabileceğini öne sürmüşlerdir.⁶ Metin, Katharlar'ın Lyons *Ritüelinin* açılış bölümündeki kısma çok benzemektedir ve on beşinci asır Bosna düalistleri tarafından ibadet amacıyla kullanıldığına şüphe yoktur. Geç bir döneme ait olması ve Bosna'nın batılı Katharlar'ın fazlasıyla etkisi altında kalması nedeniyle, biz çok katılmasak da, bu metnin batılı bir orijinalden çevrilmiş olması olasılığı mevcuttur.⁷ Bu şekilde, orijinal bir Bogomil metni olmama ihtimali nedeniyle onu bir ek olarak verdik.

Metin, Vatikan Kütüphanesi'nden alınmıştır, MS Borgiano Illyrico 12, fos. 56-8. Çeviri Yuri Stoyanov tarafından şu eserden yapılmıştır; Thouzellier, *Rituel cathare*, s. 287-9. Metne ayet numaralarını biz ekledik.

[Babamız Duası]

Göklerdeki Babamız, adınla kutsanalım; Egemenliğin gelsin, Gökte olduğu gibi yeryüzünde de senin hakimiyetin kılınsın. Bugün bize günlük ekmeğimizi⁸ ver ve bizim borçlularımızı bağışladığımız gibi sen de bizim borçlarımızı bağışla, ayartılmamıza izin verme ve kötü olandan bizi kurtar. Çünkü egemenlik, güç ve zafer sonsuza dek senindir. Amin.⁹

[Tekrar]

Baba Oğul ve Kutsal Ruh'a tapınalım.
Bu doğrudur ve yerindedir.¹⁰
Baba Oğul ve Kutsal Ruh'a tapınalım.

6) Thouzellier, *Rituel cathare*, s. 64-5.

7) Fine, *The Bosnian Church*, s. 83.

8) "Günlük ekmeğin" Babamız dualarının Slav ve RSV versiyonlarına Yunanca *epiousion arton* kelimelerinden çevrilmiştir. Latince İncil'de bu kelimeler Matta 6.11'de *panem supersubstantialem* ("yeterli olandan fazla ekmeğin" ya da "dünyevi olandan fazla ekmeğin") Luka 11.3'te ise *panem cotidianum* ("günlük ekmeğin") olarak geçmektedir.

9) Periblepton'lu Euthymius, Bizans Bogomilleri'ni Babamız duasının doksolojisini göz ardı etmekle suçlar; [19]'a bakınız. Katharlar doksolojiyi daima kullanmıştır, Bosna Bogomilleri de onu Kathar etkisiyle benimsemiştir.

10) Kathar *Ritüeli* bu cümleyi içermez, ama Bizans Bogomilleri tarafından on birinci asrın ortasında kullanıldığı Periblepton'lu Euthymius tarafından belirlenmiştir. Ancak bu çok güvenilir değildir. Bunlar en eski Hristiyan Liturjisi cümleleridir ve St Hippolytus tarafından üçüncü asrda Roma'da kullanıldığı aktarılmıştır. Ardından Doğunun ve Batının tüm kiliseleri de kullanmıştır; *The Apostolic tradition of St Hippolytus*, ed. Dix, s. 7.

Baba Oğul ve Kutsal Ruh'a tapınalım.

Rabbimiz İsa Mesih'in inayeti daima bizimle olsun. Amin.

Kutsa bizi, bağışla bizi. Amin.

Ey Rabbim sözlerinle belirlensin kaderimiz.

Baba Oğul ve Kutsal Ruh seni kurtarsın, tüm günahlarını bağışlasın.

[Yuhanna İncili'nin açılış cümleleri]

Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'dan gelmeydi ve Söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey Onun aracılığıyla var oldu, Onun yokluğunda hiçbir şey vardı.¹¹

Yaşam Onda'ydı ve yaşam insanların ışığıydı. Işık karanlıkta parlar ve karanlık onu alt edememiştir. Tanrı'nın gönderdiği Yahya adlı bir adam ortaya çıktı. O, tanıklık için, ışığa tanıklık etsin ve herkes onun aracılığıyla iman etsin diye geldi. Kendisi o ışık değildi, ama ışığa tanıklık etmeye geldi. Dünyaya gelen, her insanı aydınlatan gerçek ışık vardı. O, dünyadaydı, dünya Onun aracılığıyla var oldu, ama dünya Onu tanımadı. Kendi yurduna geldi, ama kendi halkı Onu kabul etmedi. Ancak, kendisini kabul edip adına iman edenlerin hepsine Tanrı'nın çocukları olma hakkını verdi. Onlar ne kandan, ne bedeninin isteğinden, ne de insanın isteğinden doğdular; tersine, Tanrı'dan doğdular. Söz insan olup aramızda yaşadı. Biz de Onun yüceliğini, Baba'dan gelen, lütuf ve gerçekle dolu olan biricik Oğul'un yüceliğini gördük. Yahya Ona tanıklık etti. Yüksek sesle şöyle dedi: 'Benden sonra gelen benden üstündür. Çünkü O benden önce vardı' diye sözünü ettiğim kişi budur. Nitekim hepimiz Onun doluluğundan lütuf üzerine lütuf aldık. Kutsal Yasa Musa aracılığıyla verildi, ama lütuf ve gerçek İsa Mesih aracılığıyla geldi.

[St Paul'un Titus'a Mektubu, 2.12, 13]

Havari Paul Titus'a yazdığı mektupta içinde bulunduğumuz çağda kutsanmış umudu ve büyük Tanrımızın zaferini beklerken iffetli ve

11) St Augustine bu tür dilbilgisi kullanımını Maniheizt olarak tanımlar, ancak bu biçim en eski ortodoks yazarlardan beri kullanılmaktadır. Bu nedenle buradaki noktalamalar metinden metine farklılık gösterir, ancak düalistler inançlarına uygun olduğu gerekçesiyle bunu tercih ederler. Yani materyal dünyanın "hiçbir şey" olduğu ve Tanrı'nın onu yaratmadığı anlamını verecek biçimde vurgularlar. Thouzelier, *Catharisme et Valdésisme*, s. 404-5.

tanrıdan yana bir hayat yaşamak için tanrısızlığın ve bedensel zevklerin lanetlenmesi gerektiğini anlatır.¹²

12) Bu parça, Kathar Lyons *Ritüelinde* yoktur.

Ek 2.

Ermenice kaynaklar ve Paulikanlar

Değindiğimiz Paulikan tarihi büyük oranda Paul Lemerle'ye ve Yunanca kaynaklara dayanmaktadır. Dr N.G. Garsoian ise Ermenice kaynakların farklı bir resim çizdiğini öne sürer:

İki ayrı gelenek vardı. Paulikanizm'in eski formu vaftizin önemine vurgu yaparak Adoptionist doktrini benimsiyordu ve aşırı sofuluğu reddederek katı bir ikonoklazmı savunuyordu. Bu, doktrinin ana akımıydı ve Ermenistan'da mezhebin tarihi boyunca neredeyse hiç değişmeden kaldı. Bizans'ta ise muhtemelen dokuzuncu asırda doketik bir Hristoloji ve ılımlı bir düalizmi benimseyen farklı bir form belirdi.¹

Diğer bir deyişle, Ermeni Paulikanları'nın Antioch Piskoposu (268'de azledildi) Samosata'lı Paul'un takipçileri olduğunu öne sürer. Paul'un Teslis'le ilgili varsayımları kimi zaman İsa Mesih'in doğuştan ve doğası gereği tamamen insan olduğu ve tanrısallığını İlahi Söz tarafından evlat edinilmesine borçlu olduğu inancına dayanan Adoptionizm olarak ta-

1) *The Paulician heresy*, s. 232.

nımlanmıştır. Yazarın savı, yaygın kabul görmemiştir, biz de onun ileri sürdüğü kanıtı ikna edici bulmuyoruz. Çünkü öncelikle yedinci asırdan önce Ermenistan'da Paulikanlar'ın bulunduğunu ispatlamak zordur. Faydalandığı ana kaynaklar şunlardır. İlk önce, Sahapivan Konsili 447 yılında *Mcne* adlı sapkınların tilki işaretiyle damgalanmasına karar verdi.² Bu isim beşinci asır Ermenistanı'nda sonradan canlı bir harekete dönüşen Messalianlar'ı tanımlamak için kullanılıyordu.³

Paulikanlar'ın sekizinci asırda *Mcne* olarak adlandırılmaları ve Tondrakianlar'ın on birinci asırda *Mcne*'lerin 447'de çarptırıldıkları biçimde cezalandırılmaları, bu üç grubun da aynı inanca sahip olduğuna dair yeterince güçlü kanıtlar gibi görünmüyor.⁴ Yunanca kaynaklar Bogomiller'i çoğunlukla Messalianlar olarak adlandırıyor, çünkü bunlar o sapkınlıkla bazı ortak niteliklere sahipler, ancak bu onların aynı olduklarını ispatlamaz. Garsoian'ın öne sürdüğü ikinci kanıt I. Catholicus John'un (478-90) *Tövbeye Çağrı* adlı genelgesi. Bu genelge, *Polikean*'lara yani Paulikanlar'a uygulanacak cezalar hakkında bir madde içeriyor; ancak elyazması 1268'den eski değil ve Bartikyan, anlaşılır bir şekilde, bu maddenin sonradan eklenmiş olabileceğini öne sürüyor. üçüncüsü, 555 tarihli Dvin Konsili Birlik Yemini, Paulikanlar'ın elinden komünyon alanları lanetliyor, ancak yine Bartikyan bunu o metnin 1298'de yazılan tek elyazmasında yapılmış bir yazım hatası olması gerektiğini ve o kelimenin Paul'cular (yani Adoptionistler) olarak anlaşılmasını savunuyor. Bu argüman ikna edicidir, çünkü Paulikanlar Eukharist kutlaması yapmazdı ve onlarla ilgili bu yasaklama anlamsız olurdu.⁵

O halde, Ermenistan'daki Paulikanlar'la ilişkili elimizdeki en eski güvenilir kanıtın III. Catholicus Nerses (641-61) dönemine ait olduğundan şüphe etmek için bir neden göremiyoruz. Üstelik bu çıkarım, Sicilyalı Peter kanıtıyla da uyuyor.⁶

2) Aynı adlı eserden, s. 83-3.

3) Nersessian, *The Tondrakian movement*, s. 8-9.

4) Garsoian, *The Paulician heresy*, s. 94-5, 144.

5) Aynı adlı eserden, s. 80-94. ve Ekler I ve II, s. 234-8. Bartikyan, "Concerning the evaluation of certain sources on the Paulician movement", s. 85-97 (Ermenice). Bu çalışmayla ilgili bilgilerimi zi Garsoian'ın o çalışmadan yaptığı alıntılara borçluyuz ve ne yazık ki onun argümanlarını Garsoian'ın argümanlarından daha ikna edici görüyoruz.

6) Tarihsel Girizgah'a bakınız.

Tondrakianlar⁷

Didaskaloslar döneminde Ermenistan'da Paulikanlar'ın olduğu tartışmasıdır. Ancak Tephrike'nin düşüşünün ardından Ermenice kaynaklar onlardan söz etmez, ama Tondrakianlar'ın düalist sapkınlığından bahsetmeye başlarlar. Bunların adı ilk defa Narek'li Ananias'ın (943-65) bir çalışmasında geçer⁸, ve onlarla ilgili daha ayrıntılı bilgi Bizans imparatoru IX. Konstantinos döneminde (1042-55) Mezopotamya bölgesinin Ermeni Komutanı Efendi Gregory'nin mektuplarında verilmiştir. Bu mektuplar, mezhebin Manzikert yakınlarındaki Tondrak'tan "kurt" Smbat isimli biri tarafından kurulduğunu anlatır. Bu kişi "Lord John ve Smbat Bagratuni döneminde" yaşamıştır. Adları geçen kişiler V. Catholicus John (899-931) ve Kral I. Smbat (890-914) olabilir ve 899-914 arasından bahsediliyor olabilir. Ancak bu tarih, Gregory'nin mezhebin 170 yıldır lanetlenmiş olduğunu söylemesiyle çelişmektedir. Gregory, 1050'lerin ortalarında yazmaktadır, buna göre mezhebin kuruluşu 880'lerin ortalarına denk düşmektedir. Öte yandan, her iki kaynak da hareketin onuncu asrın ilk on yılında hayatta olduğunu belirtir. Efendi Gregory, kurucu Smbat ile mezhebin bugün başında olan "kılsız tazi" Kör Lazarus arasındaki yedi liderin ismini verir.⁹

Tondrakianlar'la Paulikanlar arasında bir bağ olduğu şüphe götürmez bir olgudur. Gregory Efendi, her iki grubun da Maniheizm olduğu, ancak Paulikanlar'ın Yunan topraklarında, Tondrakianlar'ın ise Ermeni topraklarında yaşadıklarını öne sürer.¹⁰ Taron'lu Paul (ölümü 1123) da bunu doğrular. Bizanslı bir yakınına şöyle yazar: "Sizin Poplikianosok dediğiniz [Tondrakianlar].....zehrini Paulikan mezhebinden almış.....kötücül Smbat'ın takipçileridir."¹¹ Dahası, her iki hareketin çok fazla ortak inancı vardır. Tondrakianlar, "yalnızca musluk su-

7) Bu çalışmaya Tondrakianlar'la ilgili materyal eklemelik çünkü onlarla ilişkili temel kaynaklar hali hazırda İngilizce'de mevcut, Conybeare, *The Key of Truth*.

8) Bu çalışmaya, yalnızca daha sonraki yazarların yaptığı alıntılardan ve özellikle Ananias'ın yeğeni Narek'li Gregory'nin yazdığı bir mektuptan bilinmektedir.

9) Gregory'nin konuyla ilişkili mektupları için, Conybeare, *The Key of Truth*, Ek III, s. 142, 144; Nersessian, *The Tondrakian movement*, s. 38-9'da dokuzuncu asrın ilk yarısı için bir kuruluş tarihi verir.

10) Aynı adlı eserden, s. 50.

11) Aynı adlı eserden, s. 65.

yu” olduğu gerekçesiyle Ortodoks vaftizini, aynı zamanda Toplu ayini, Kutsal Emirleri, kutsal evliliği ve haç işaretini reddederler.¹² Öte yandan, doğru aktarıldıysa eğer, Paulikanlar gibi mutlak değil, ılımlı düalist olmalıdırlar¹³ ve içlerinden bazıları Paulikan ahlaki yapısına ters düşecek biçimde dünyadan elini eteğini çekmiştir.¹⁴

Her ne kadar Tondrakyanlar içinde Ermeni Paulikanizmi’nden hayatta kalanları, belki de Sapkın Baanes¹⁵ olarak bilinen Vahan’ı takip edenlerin çocuklarını bile görmek akıl çelici olsa da, bunu destekleyen hiçbir kanıt yoktur. Tondrak’lı Smbat tarafından kurulan yeni bir dinsel hareket Tephrike’nin düşüşünün ardından Ermenistan’da yeşermiş gibi görünmektedir. Bu hareket Paulikan hareketiyle çok fazla ortak noktaya sahiptir, hatta Ermeni Paulikanlar’dan bazılarını içine aldığı da kesindir, ancak o hareketten kesinlikle farklıdır. Vrej Nersessian bu durumu hünerle betimliyor: “[Tondrakyanlar] açıkça Paulikanlar’a benzer görüşlere sahiplerdi, ancak ayrıştıkları ve kendilerini iki farklı isim altında ifade ettikleri gerçeği, ortada iki farklı mezhebin, hem de bağlantıları farz edilmekten ziyade ispatlanması gereken iki mezhebin bulunduğu gösterir.”¹⁶

IX. Konstantinos döneminde (1042-55) Gregory Efendi tüm Mezopotamya bölgesinde bu mezhebin üyelerini soruşturdu ve kültü yok etmek için asıl merkezleri olan Tondrak’a gitti. Bizans yasalarına göre uygulayabileceği halde onlara karşı ölüm cezasını öngörmedi ve hareketin üyelerini sürmekle ve evlerini yıkmakla yetindi.¹⁷

Bu olay, mezhebin sonunu getirmedi, zira on ikinci asır kaynakları¹⁸ mezhebin hâlâ ayakta olduğunu aktarıyordu. Ancak bütün araştırmacılar on dördüncü asırdan sonra Tondrakyanlar’dan hiç bahsedilmediği konusunda hemfikirdir.¹⁹

12) Narek’li Gregory, Conybeare, *The Key of Truth*, s. 127.

13) Gregory Efendi onların, Şeytanın dünyayı yarattığına inandıklarını aktarır (Conybeare, *The Key of Truth*, s. 148)

14) Gregory Efendi bir Tondrakian manastırını dağıttığını öne sürer (aynı adlı eser, s. 148).

15) Tarihsel Girizgah’a bakınız.

16) Nersessian, *The Tondrakian movement*, s. 71.

17) Conybeare, *The Key of Truth*, s. 143, 146-7.

18) Conybeare, *The Key of Truth*, s. 173-7.

19) Garsoian, *The Paulician heresy*, s. 145.

Gerçeğin Anahtarı

Daha sonra, 1791’de, Catholicus Luka, Konstantinopolis Ermeni Patriğini, kendisini kötücül Tondrakian mezhebiyle ilişkilendiren John isimli birini tutukladığını bildirdi.²⁰ 1837’de, Ark’weli köyündeki mezhep üyeleri Ermeni Ortodoks Kilisesi tarafından açılan bir davayla karşı karşıya kaldılar ve yol gösterici kitapları, *Gerçeğin Anahtarı*, el konularak Ejmiacin’deki Catholicus kütüphanesine gönderildi. Bu kitap Yovhannes Vahaguni tarafından yazılmıştı ve şöyle başlıyordu: “*Gerçeğin Anahtarı* adlı kitap. Kurtarıcının 1782. yılında, Ermeni takvimine göre 1230’da ve Taron’da yazıldı.”²¹

Nersessian’ın belirttiği gibi, Tondrak’lı Smbat’ın kurduğu ortaçağ mezhebi ile bu on sekizinci asır sonundaki Tondrakyanlar arasında bir bağ olsa da, inançları aradan geçen asırlarda fazlasıyla değişmiştir. Zira *Gerçeğin Anahtarı* düalist bir çalışma değildir: bu kitap, suyla vaftizi kabul eder, Eukharist’i kutlar, doketik değil Adoptionist bir Hristoloji benimser; yani bu kişiler, İsa’nın vaftiz esnasında Tanrı tarafından evlat edinildiğine inanırlar, onun ruhani bir varlık değil yalnızca insan bedenine sahip bir görünüm olduğunu öne sürerler. Tüm bunlar, Narek’li Gregory ile Gregory Efendi’nin tasvir ettiği gruptan kalan belli belirsiz niteliklerdir.

Mezhebin ortaçağdan on sekizinci asra dek sürekli bir tarihi olmamasına rağmen Tondrakyan isminin nasıl ayakta kaldığını kestirmek güç, ancak Nersessian’ın ortaya koyduğu gibi, inanç sistemlerindeki kayda değer değişim göz önüne alındığında çelişkili bir durum gözüküyor.²² *Gerçeğin Anahtarı*’nın Ortaçağ Tondrakyanları’ndan kaldığına dair bir kanıt yoktur, keza Paulikanlar’dan kaldığına dair de. Ancak böyle düşünülmesinin sebebi eserin eski bir Ermenice ile yazılmış olmasıdır. 1782 tarihli elyazmasının yazarı Yovhannes Vahaguni, eserin de yazarı olabilir. Kendisi, Venedik’teki bir Ermeni manastırında kalmış, orada klasik Ermenice öğrenmiştir ve Runciman’ın belirttiği gibi, liturji yazarları “gramer, söz dizimi ve tarz konularında arkaizme.....tuhaf bir ya-

20) Nersessian, *The Tondrakian movement*, s. 89.

21) Conybeare, *The Key of Truth*, s. 71.

22) Nersessian, *The Tondrakian movement*, s. 47.

kınlık²³ göstermeye eğilimlidirler. Ermeni araştırmacı Ter Mkrttschian, Yovhannes'in Venedik'te iken batılı Baptistler'den etkilendiğine inanır.²⁴ Bu nedenle, *Gerçeğin Anahtarı*'nı Protestan reformcu fikirlerin bir aracı olarak arkaik, Liturjik Ermenice ile yazmış ve eve dönüşünde antik dönemin ayrılıkçı Tondrakyanlar hareketi ile tanıştırmış olması olasıdır. Şayet, on sekizinci asrın sonunda mezhep üyeleri bahsedilen tarzda bir reformun peşinden gittilerse, bu durum neden asırlar süren sessizliğin ardından Ermeni Ortodoks otoritelerin dikkatini yeniden çektiklerini açıklayabilir.

Bize göre, *Gerçeğin Anahtarı*'nın Hristiyan düalizmi tarihi ile bir ilişkisi yoktur ve bu kitap editörünün ve çevirmeninin görüşlerini ifade ediyor olmasaydı hiçbir şekilde ele almamız da gerekmezdi. F. C. Conybeare, bu çalışmanın elyazmasını Ejmiacin kütüphanesinde bulan ve 1898'de yayınlayan önemli bir Ermeni araştırmacıdır. Conybeare, kitaba verdiği alt başlıktan da anlaşılacağı gibi, bunun bir "Ermeni Paulikan Kilisesi El Kitabı" olduğuna ve Ortaçağ Paulikanları tarafından dua kitabı olarak kullanıldığına inanmıştı. Kendisi, bir on dokuzuncu asır rasyonalistiydi²⁵ ve Hristiyanlığın orijinal formunun, Nasıralı İsa'nın yalnızca Tanrı'yı hoşnut eden sıradan bir adam olduğunu ve vaftizi esnasında onun tarafından evlat edinildiğini savunan Adoptionizm olduğu teorisinden etkilenmişti. *Gerçeğin Anahtarı*'na yazdığı uzun giriş bölümünde, böyle düşünmesinin sebeplerini sıraladı ve [Avrupa kökenli reformların bir sonucu olarak] bu Apostolik Kilise mayasının [yani Adoptionizm'in] Anabaptist ve Unitarian formlarına bürünerek diğer inanç biçimlerini nasıl dönüştürdüğünü anlattı. Bu büyük dinsel hareketi oluştururken, Bogomiller'in.....önemli bir rol oynadığından eminiz. Onlar, Avrupa'ya kısmen Paulikan misyonerlerinden kaptıkları Adoptionist görüşleri taşıyan temel tedarikçilerdi.²⁶ Conybeare, *Gerçeğin Anahtarı*'nı önemli bir kanıt olarak gördü, çünkü onun kendi asrını Hristiyanlığın en ilkel formu olan Adoptionizm ile buluşturduğuna inanıyordu.

23) Runciman, "The medieval Manichee, s. 56; Nersessian, *The Tondrakian movement*, ek III, s. 89-96.

24) Ter Mkrttschian, "Die Thondrakier in unseren Tagen." Bu referansı Nersessian'a borçluyum, *The Tondrakian movement*, s. 91.

25) Mariès, "Frederick Cornwallis Conybeare."

26) Conybeare, *The Key of Truth*, s. xcvi

Bu sav, farklı bir şekilde, Nina Garsoyan tarafından canlandırıldı. Onun argümanının temel hamlesi şöyledir: Yalnızca 1782 tarihli bir el-yazmasıyla günümüze ulaşmış olsa da, *Gerçeğin Anahtarı*, Paulikan cemaatinin devamı olan ortaçağ Ermeni Tondrakyanlar'ın bir el kitabıdır. Kitap, Adoptionist bir Hristoloji ve basit ibadet biçimlerini benimseyen, öte yandan ruhban sınıfı karşıtı ve ayinsel ve temsili sanata karşı çıkan bir toplumu betimlemektedir. Bu nedenle, erken Ortaçağ dönemi Paulikanları'nın bu tür Hristiyanlar ve Samosata'lı Paul'un takipçileri olduğunu açıklar. Garsoyan bu metne fazlasıyla güvenmektedir, çünkü onun bizzat Paulikanlar tarafından yazıldığını ve bu nedenle onların dinsel rakiplerinin düşmanlık içeren kanıtlarına oranla daha tercih edilir olduğunu iddia eder. Bu şekilde, Bizanslı yazarlar tarafından Ermeni Paulikanlar'ın yaptıklarından çok farklı dile getirilen Paulikan tasvirleri, en fazla Bizans topraklarında yaşayan Paulikanlar'ın inançlarının kanıtı olarak görülebilir. Garsoyan, şüphe yok ki, benim buraya aktarığımдан çok daha fazla argüman ortaya koymuştur, ancak şu bir gerçektir ki, "Conybeare" savı çürütüldüğü takdirde, onun argümanlarının tamamı da savunulamaz ve gereksiz hale gelecektir.

Öte yandan, bu tür argümanların kabulü, yalnızca, Paulikanlar'ın ve Tondrakyanlar'ın Hristiyan düalistler olduğunu öne süren çok sayıda dönemsel kanıtın mezhepçi önyargılarla şekillendirildiği kanıtlanırsa mümkün olabilir. Bir çoğu diğerlerinin geleneklerine fazlasıyla düşman olan ve yine bir çoğu diğerlerinin geleneğini hiç tanımayan Yunanlı, Ermeni ve Arap yazarlar tarafından yazılmış ve zaman içinde birbirlerinden tamamen kopmuş sayısız eseri yok sayamazsınız. Bu tür bir tavır ancak Bizanslı, Ortodoks Ermeni ve Müslüman kurumların 700 yıllık bir süreçte Paulikanlar hakkındaki gerçeği gizlemek için bir tezgaha ortak olduğu biçimindeki geniş ölçekli bir komplo teorisi kabul edilerek meşrulaştırılabilir. Dürüst okur, böylesi bir komploya inanmak için elimizdeki tek kanıtın 1782'de yazılmış ve bir Ortaçağ kitabının kopyası olduğunu bile belli edemeyen bir Liturjik kitap olduğunu görünce biraz şüpheli davranacaktır.

Biz, Conybeare/Garsoyan savını ikna edici bulmuyoruz. O, bize tarihsel kanıtlar çerçevesinde tutarlı gelmiyor. *Gerçeğin Anahtarı*'ndaki çok basit öğretiler de, Samosata'lı Paul'un incelikli Hristolojik aşındırmaları gibi değil. Bu konuyla ilgilenen herkes, görüşlerini Conybeare ve Garsoyan'ın çalışmasını okuyarak şekillendirmelidir. Öte yandan biz

geniş bir uzlaşI içinde olduğumuz Paul Lemerle'nin eleştirisine dikkat çekmek isteriz.²⁷

27) Lemerle, *T & M* 5 (1973), s. 12-15.

Kaynakça

Latince

Hugh Eteriano, *Contra Patarenos*, Seville, Colombina Cod. 5.1.24, fos 67r.-75v., Bodley MS. Canon Pat. Lat. 1, fos. 1-31

Yunanca

Amorion. V. Vasilevskii and P. Nikitin, 'The forty-two martyrs of Amorion' [Greek with Russian commentary], *Zapiski Imper. Akad. Nauk (serie 8, classe histphil.)*, yol. 8, 2 (1905), pp. 22-36

Anna Comnena, *Aiexiad*, ed. B. Leib (Paris, Bud 3 vols., 1937-45)

Apocrypha. *Js/ew Testament Apocrypha*, ed. E. Hennecke, re-ed. W. Schneemelcher, tr. R. McL. Wilson (London, Lutterworth Press, yol. 1, 1963, yol. 2, 1965)

Auxentius, St. Joannou, P.-P., *Démonologie populaire - démonologie critique au XIe siècle: la vie inédite de S. Auxence par M. Psellos* (Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1971)

Balsamon, Theodore, *Scholia in Xomocanon Photii Patriarchae* (PG 104, 975-1218) Basil of Caesarea, *Opera* (PG 30)

Cedrenus, George, *Historiarum Compendium*, ed. I. Bekker (CSHB, Bonn, Weber, 1839)

Cerularius, Michael, *Edictum Synodale* (PG 120, 743-4)

Constantine Chrysomallus. J. Gouillard, 'Quatre procès de mystiques à Byzance' *REB* (1978), 5-81

Constantine Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, ed. G. Moravcsik, tr. R.J.H. Jenkins (Dumbarton Oaks texts 1, Dumbarton Oaks, 1967)

-*Narratio de imagine Edessena* (PG 113, 42 1-54)

Councils. G.D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio* Florence and Venice. 1758-98, repr. Paris, Welter, 1901-27; and Graz, Akademische Druck und Verlagsanstalt, 1960-1)

Cyril of Jerusalem, *Cyrilli Hierosolymorum Archiepiscopi Opera quae supersunt omnia* 1, ed. G.C. Reischl (Munich, Leutner, 1898, repr. Hildesheim, Olms, 1967)

Ecloga. A manual of Roman law: the Ecloga, ed. and tr., E.H. Freshfield (Cambridge, Cambridge University Press, 1926)

Eleuteri, P. and A. Rigo, *Eretici, dissidenti, musulmani ed ebrei a Bisanzio: una raccolta eresologica dei XII secolo* (Venice, Il Cardo, 1993)

Eusebius, *Ecclesiastical History* (London, Heinemann, 1949-57 (Loeb Classical Library))

-*In Lucam* (PG 24, 529-606)

Euthymius of the Periblepton. In G. Ficker, *Die Phundagiagiten: ein Beitrag zur Ketzergeschichte des byzantinischen Mittelalters* (Leipzig, Verlag von J.A. Barth, 1908), 3-86; PG 131, 47-58

Euthymius Zigabenus, *Dogmatic Panoply* (PG 130, 19-1362)

--*Narratio*, in Ficker *Die Phundagiagiten*, 87-125

Genesius, *Regum*, ed. C. Lachmann (CSHB, Bonn, Weber, 1834)

Germanus II, Patriarch, *Germanos ho B', Patriarchos Konstantinopoleos-Nikaias 1212- 40: bios*

388 Bizanslı Heretiklerin Tarihi

sungramata Icai didaskaliai autou, ed. SN. Lagopates (Tripoli, 1913)

-*Orationes* (PG 140, 621-44, 659-76)

Hippolytus of Rome, *The Apostolic tradition of St Hippolytus*, ed. G. Dix (rev. edn) (London, SPCK, 1968)

-*Refutatio omnium haeresium*, in his *Werke*, ed. P. Wendland (Berlin, Societas Regia Scientiarum: Kirchen-vater Commission, 1916) (Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderts, 26)

John of Damascus, St, *De haeresibus* (PG 94, 677-780)

Justin Martyr, *Die Apologien Justins des Martyrers*, ed. C. Kruger (Tübingen, Mohr, 1915, repr. Frankfurt, Minerva, 1968)

Justinian. Justinian. 1: *Corpus Iuris Civilis*; 2: *Codex Iustinianus*, ed. P. Krueger (Berlin, Weidemann, 1929)

Lazarus the wonder-worker, St, *Acta Sanctorum*; Nov. iii: *Vita S. Lazari auctore Gregori monacho*, vol. 3 (1910), pp. 508-88

Macarius, St, H. Delehaye, '5. Macarii Monasterii Pelecetes Higoumeni: Acta Graeca', *Analecta Bollandiana* 16 (1897), pp. 140-3

Morea, Chronicle of the. *Crusaders as conquerors: the chronicle of Morea*, tr. H.E. Lurier (New York and London, Columbia University Press, 1964)

Moschus, John. E. Mioni, 'Il pratum spirituale de Giovanni Mosco', *OCP* 17 (1951), pp. 61-94

Nicephorus Bryennius. *Nicéphore Bryennius: introduction, texte, traduction et notes*, ed. P. Gautier, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae* vol. ix, Brussels, Byzantion, 1975

Nicephorus Gregoras, *Byzantina Historia*, ed. L. Schopen and I. Bekker, 3 vols (CHSB, Bonn, Weber, 1829-55)

Nicephorus the Patriarch, *Antirrheticus 1 adversus Constantinum Copronymum* (PG 100, 205-328)

-*Breviarium*, ed. C. de Boor (Leipzig, Teubner, 1880)

Nicetas Choniates, *Historia*, ed. B.C. Niebuhr (CHSB, Bonn, Weber, 1835)

Nicholas of Methone. A. Demetrakopoulos, *Bibliotheca ecclesiastica* (Leipzig, Otto Bigand, 1866, repr. Hildesheim, 1965)

Paul the Younger, St, H. Delehaye, 'Vita S. Pauli iunioris', *Analecta Bollandiana* 11 (1892), pp. 136-82

Peter the Higoumenos, *Précis*, ed. C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Gouillard, P. Lemerle, D. Papachryssanthou and J. Paramelle, *T&M* 4 (1970), pp. 69- 97

Peter of Sicily, *Historia*, ed. C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Gouillard, P. Lemerle, D. Papachryssanthou and J. Paramelle, *T&M* 4 (1970), pp. 3-67

-*Sermons* (PG 104, 1305-1350)

Philotheus, *Encomium of Gregory Palamas* (PG 151, 551-656)

Photius, *Diegesis*, ed. C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Gouillard, P. Lemerle, D. Papachryssanthou and J. Paramelle *T&M* 4 (1970), pp. 99-183

-*Sermons*, in C. Mango, *The homilies of Photius, patriarch of Constantinople* (Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1958)

Physiologus, tr. M.J. Curley (Austin and London, University of Texas Press, 1979)

Psellus. P. Gautier, 'Le De demonibus du Pseudo-Psellos', *REB* 38 (1980), pp. 105- 94

- Scylitzes, John, *Synopsis historiarum*, ed. H. Thurn (CSHB, Berlin and New York, 1973)
- Shepherd of Hermas. Die apostolischen Vater, I: das Hirt des Hermas*, ed. M. Whittaker (Berlin, Akademie-Verlag, 1956) (Die griechischen Schriftsteller der ersten Jahrhunderts, 48)
- Sozomen, *Church history*, ed. G.C. Hansen (Berlin, Akademie-Verlag 1960)
- Symeon of Thessalonica, *Dialogus contra Haereses* (FG 155, 33-176)
- Politico-historical works of Symeon, Archbishop of Thessalonica (1416/17-1429)*, ed. D. Balfour (Vienna, Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1979 (Wiener Byzantinische Studien, 13)
- Synodicon. Synodikon of Orthodoxy*. J. Gouillard, 'Le Synodikon d'orthodoxie', *T&M* 2 (1967), pp. 1-313
- Synodicon of Tsar Boril*. J. Gouillard, 'Une Source grecque du synodik de Boril', *T&M* 4 (1970), pp. 361-74
- Theodore of Andida, *Commentatio liturgica* (PG 140, 418-67)
- Theodore Lector, *Ecclesiastical History* (PC 86 pt. 1, 165-228)
- Theodore of Nicaea, *Epistoliers Byzantines du Xe siècle* ed. J. Darrouzès (Paris, Institut Français d'Etudes Byzantines, 1960) (Archives de l'orient chrétien, 6)
- Theodore the Studite, *Epistulae* (FG 99, 1481)
- Theophanes, *Chronographia*, ed. C. de Boor (Leipzig, Teubner 1883, repr. Hildesheim, Olms, 1963)
- Theophanes Continuatus, *Chronographia*, ed. I. Bekker (CHSB, Bonn, Weber, 1838)
- Theophylact Lecapenus. I. Dujcev. 'L'epistola sui Bogomili del patriarca constantinopolitano Teofilatto', *Mélanges E. Tisserant II* Vatican City, 1964 (*Studi e Testi* 232), pp. 88-91
- Timotheos of Constantinople, *De receptione haereticorum* (PG 86, 11-74)
- Tornikes, G. and D. J. Darrouzès, ed., *Georges et Démétrios Tornikès: lettres et discours* (Paris, éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, 1970)
- Tzetztes, John, *Epistulae*, ed. P. Leone (Leipzig, Teubner, 1972)
- Xiphilinos, John, *Sermons* (PG 120, 1289-92)
- Zonaras, *Epitome historiarum*, ed. L. Dindorf (Leipzig, Teubner 1875)
- Epitome historiarum*, ed. M. Pinder and T. Bultner-Wobst; 3 vols (CSHB, Bonn, Weber, 1841-97)

Latince

- Alberic of Trois Fontaines, *Chronicon*, ed. P. Scheffer-Boichorst, *MGH SS* 23, 631-950
- Annales Baresnes*, ed. G.H. Pertz, *MGH SS* 5, 51-6
- Bernard, St, *Letters* (PL 182)
- Clementine Homilies*, tr. A. Roberts and J. Donaldson (Edinburgh, T&T. Clark, 1870) (Ante-Nicene Christian library, vol. 17)
- Clementine Recognitions*, tr. T. Smith (Edinburgh, T. & T. Clark, 1867) (Ante-Nicene Christian Library, vol. 3)
- De heresi Catharorum*. ed. A. Dondaine, 'La Hiérarchie cathare en Italie, 1: Le De heresi catharorum', *AFP* 19 (1949), pp. 280-312

390 Bizanslı Heretiklerin Tarihi

- Egbert of Schonau, *Sennones contra Catharos* (PL 195, 67-716)
- Gregory IX, Pope, see papal collections
- Guitmund of Aversa, *De corporis et sanguinis domini veritate* (PL 149, 1444)
- Honorius III, Pope, see papal collections
- Innocent III, Pope, *Regesta* (PL 214) see also papal collections
- Interrogatio Iohannis. Le Livre secret des Cathares: Interrogatio Iohannis; apocryphe d'origine bogomile*, ed. and French tr. E. Bozöky (Paris, Beauchesne, 1980)
- John XXII, Pope, see papal collections
- Ovid, *Metamorphoses*, ed. and tr. F.J. Miller (London, Heinemann; New York, Harvard University Press, 1916) (Loeb Classical Library)
- Papal collections.** *Acta Honorii III et Gregorii IX*, ed. A.L. Tautu, CICO 111 (iii) (Vatican City, 1950)
- Acta Innocenti III*, ed. T. Haluscynski, CICO III (ii) (Vatican City, 1944)
 - Acta Johannis XXII*, ed. A.L. Tautu, CICO III (vii, 2) (Vatican City, 1952)
 - Acta Romanorum Pontificum ab Innocentio Vad Benedictum XI*, ed. F. M. Delorme and A.L. Tautu, CICO 111 (v, 2) (Vatican City, 1954)
 - Acta Urbani IV, Clementis IV, Gregorii X*, ed. A.L. Tautu, CICO 111 (v, 1) (Vatican City, 1953)
- Ritual, Cathar. *Rituel cathare*, ed. C. Thouzellier (Paris, ditions du Cerf, 1976) (Sources chrtiennes, 236)
- Sacconi, Raynerius. F. Sanjek, 'Raynerius Sacconi, OP, *Summa de Cathans*', *AFP* 44 (1974), pp. 31-60
- Tertullian. *Tertulliani contra Marcionem*, ed. and tr. E. Evans (Oxford, Ciarendon Press, 1972)
- Thomas, archdeacon of Spalato, *Historia Salonitanorum pontificum. . . usque ad Rogerium*, ed. F. Racki, *Monumenta spectantia Historiam Slavomm meridionalium* 26 (Zagreb, 1894)
- Wakefleid, W.L. and A.P. Evans, *Heresies of the High Middle Ages* (New York, Columbia University Press, 1969)
- William of Apulia, *Gesta Wiscardi* (MGH SS 9, 239)
- Guillaume de Pouille, *La Geste de Robert Guiscard*, ed. M. Mathias, Instituto Siciliano dei studi bizantini e neo-ellenici, 4 (Palermo, 1961)

Eski Slavca

- Cosmas the Priest, *Against the Bogomils*, intr. M.G. Popruzenko (Sofia, 1936)
- Against the Bogomils*, tr. intinodem Bulgarian with a preface by V. Si. Kiselkov (Sofia, 1934)
 - Le Traité contre les Bogomiles de Cosmas le Prêtre*, ed. and tr. H.C. Puech and A. Vaillant (Travaux publiés par l'Institut d'Etudes Siaves) (Paris, 1945)
 - Kosma presviter v slavjanski literaturach*, Ju. K. Begunov, ed. and intr. (Sofia, 1973)
- Dushan. *Dushan's code: the fourteenth-century code of Serbian Tsar Stephan Dushan. The Bistrita transcript*, intr. and trs. Durica Krsti (Beograd, Vajat, 1989)
- Euthymius the Patriarch. *Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius nach den besten Handschriften*, II: *Leben Hilarions Bischofs von Moglen*, ed. K. Kaluzhniacki (Vienna, C. Gerold's Sohn 1901, repr. London, Variorum, 1971)

Ivanov, J., *Livres et légendes bogomiles: aux sources de catharisme*, trans. M. Ribeyrot (Paris, Maisonneuve et Larose, 1976)

Synodikon of Boril. M. Popruzhenko, 'Sinodik carja Borila' (*Sofia*, Academy of Sofia, 1928) (Bulgarski Starini, 8)

Theodosius of Trnovo, *Life*, ed. V.I. Zlatarski, *Sbornik za narodni umotvorenija nauka i knizhnina* 20, pp. 1-44 (Sofia, 1904)

İbranice

Jerahmeel. *The chronicles of Jerahmeel*, ed. M. Gaster (London, Oriental Translation Fund, n.s. 4, 1899; repr. New York, Ktav Publishing House mc., 1971)

Targum. *Targum du Pentateuque*, ed. R. le Deaut and J. Robert (Paris, Editions du Cerf, 1978) (Sources chrétiennes, 245)

Armenice

The Key of Truth. F.C. Conybeare, ed. and tr., *The Key of Truth: a manual of the Paulician church of Armenia* (Oxford, Clarendon Press, 1898) (this work contains translated extracts from the works of Gregory of Narek, Aristaces of Lastivert, Gregory Magistros, John of Otsun and Paul of Taron)

Fransızca ve Yerel Diller

Besse, G., *Histoire des ducs, marquis et comtes de Narbonne* (Paris, A. de Somrnaville, 1660)

New Testament. *Le Nouveau Testament traduit au xiii siècle en langue provençale suivi d'un rituel cathare publié par L. Clèdat* (Paris, 1887, repr. Geneva, Slatkine Reprints, 1968)

Ritual, Cathar. *Rituel cathare*, ed. C. Thouzellier (Paris, Jditions du Cerf, 1976) (Sources chrétiennes, 236)

Villehardouin, Geoffroi de, *La Conquête de Constantinople*, ed. E. Faral 2 vols, Paris, Les Belles Lettres, 1938-9 (Classiques de l'histoire de France au Moyen Age)

Koptik (Antik Mısır Dili)

Nag Hammadi. *The Nag Hammadi Library in English*, J.M. Robinson gen. ed. (3rd edn, Leiden, E.J. Brill, 1988)

Diğer Okumalar

Ahrweiler, H., 'L'Histoire et la géographie de la région de Smyrne entre les deux occupations turques (1081-1317), particulièrement au xiiie siècle', *TE&M* 1 (1965), pp. 1-204; repr. in *Byzance: les pays et les territoires* (London, Variorum 1976)

- *Byzance et la mer: la marine de guerre, la politique et les institutions maritimes de Byzance au vii-xii siècles* (Paris Presses Universitaires de France, (1966) (Bibliothèque byzantine, 5) 309

Alexander, P.J., *The Patriarch Nicephorus of Constantinople: ecclesiastical policy and image-worship in the Byzantine empire* (Oxford, Clarendon Press, 1958)

- 'Religious persecution and resistance in the Byzantine empire of the eighth and ninth centuries: methods and justification', *Speculum* 52 (1977), pp. 238- 64

- 'Historiens byzantins et croyances eschatologiques', *Actes du xii congrès international des études byzantines* II, pp. 1-8, repr. in his *Religious and political thought in the Byzantine empire* (London, Variorum, 1978)

Anastos, M.V., 'Iconoclasm and imperial rule, 717-842', in J. Hussey, ed., *CMHW* (1), pp. 61-104

Angèlou, A., 'Nicholas of Methone: the life and times of a Byzantine bishop', in *Byzantium and the classical tradition* (University of Birmingham Spring Symposium of Byzantine Studies, 1979), ed. M. Mullett and R. Scott (Birmingham, Centre for Byzantine Studies, 1981), pp. 143-9

Angold, M., *The Byzantine empire 1025-1204: a political history* (London, Longman, 1984)

- 'Greeks and Latins after 1204: the perspective of exile', in B. Arbel, B. Hamilton and D. Jacoby, ed., *Latins and Greeks in the eastern Mediterranean after 1204* (London, Frank Cass, 1989), pp. 63-86

- *Church and society in Byzantium under the Comneni, 1081-1261* (Cambridge, Cambridge University Press, 1995)

Anguélou, D., *Le Bogomilisme en Bulgarie*, tr. I Petrova-Boinay (Toulouse, Privat, 1972)

Athos. *Le Millénaire du Mont Athos 963-1963: études et mélanges*, 2 vols ([n.p.], Editions de Chevetogne, 1963-4)

Bareille, G., 'Euchites', *DTC* V (ii), pp. 1454-65

Barnard, L., 'The Paulicians and Iconoclasm', in *Iconoclasm: papers given at the spring symposium of Byzantine studies, March 1975*, ed. A. Bryer and J. Herrin (Birmingham, University of Birmingham Centre for Byzantine studies, 1977)

Bartikyan, H., 'Concerning the evaluation of certain sources on the Paulician movement' Erivan, *Izvestia Akademii Nauk Armianskoi SSR*, 1957 (in Armenian)

Beaton, R. and C. Roueché, *The making of Byzantine history* (Aldershot, Variorum, 1993)

Beck, H.G., *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich* (Munich, C.H. Beck, 1959) (*Handbuch der Altertumswissenschaft*, 12, 2, 1)

- *Das byzantinische Jahrtausend* (Munich, C.H. Beck, 1978)

Biller, P. and A. Hudson, ed., *Heresy and Literacy 1000-1530* (Cambridge, Cambridge University Press, 1994)

Borst, A., *Die Katharer* (Stuttgart, Hiersemann, 1953) (*Schriften der MGH*, 12)

Brand, C.M., *Byzantium confronts the West, 1180-1204* (Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1968)

Browning, R., 'The speeches and letters of Georgios Tornikes, metropolitan of Ephesus, XIIIth century' *Actes du xiv Congrès des études Byzantines* (Beigrade, 1964)

-Byantium and Bulgaria: a comparative study across the early medieval frontier (London, Temple Smith 1975)

-Studies on Byzantine history, literature and education (London, Variorum, 1977)

Bryer, A., 'Excursus on Mananalis, Samosata of Armenia and Paulician geography', in *Iconoclasm: papers given at the spring symposium of Byzantine studies, University of Birmingham, March 1975* (Birmingham, University of Birmingham Centre for Byzantine studies, 1977), pp. 83-4

Bryer, A. and J. Herrin, ed., *Iconoclasm: papers given at the spring symposium of Byzantine studies, University of Birmingham, March, 1975* (Birmingham, University of Birmingham Centre for Byzantine studies, 1977)

Buckler, G., *Anna Comnena: a study* (London, Oxford University Press, 1929)

Cameron, A., 'The sceptic and the shroud' (London, King's College, 1980)

-The history of the image of Edessa: the telling of a story', in *Okeanos: essays presented to Thor Sevchenko on his sixtieth birthday, Harvard Ukrainian Studies* 7 (1983), pp. 80-95

Cavarnos, C., *The holy mountain* (Belmont, Mass, 1973)

Charanis, P., 'The Slavic elements in Byzantine Asia Minor', *Byzantion* 18 (1946), pp. 69-83

-Ethnic changes in the Byzantine empire in the seventh century', *DOP* 13 (1959), pp. 25-44

Cheynet, J.C., *Pouvoir et contestations à Byzance (963-1210)* (Paris, Byzantina Sorbonnensia 9, 1990)

Coüasson, C., *The church of the Holy Sepulchre in Jerusalem* (London, Oxford University Press, 1974) (*The Schweich Lectures for 1972*)

Crow, J., 'Alexios I and Kastamon', in *Alexios I Komnenos*, 1, ed. M. Mullett and D. Smythe (Belfast, Belfast, Byzantine Enterprises, 1996) (Belfast, Byzantine texts and translations, 4, 1)

Dando, M., 'Satanael' *Cahiers d'études cathares* (autumn 1979) series 2, no.83, pp. 3-21

-Peut-on avancer de 240 ans la date de composition du traité de Cosmas le prêtre contre les Bogomiles?' *Cahiers d'études cathares* 34 (2nd series, no. 100, winter 1983), pp. 3-25

Darrouzès, J., 'Des notes marginales du Vindobonensis historicus graecus 70', *REB* 45 (1987), pp. 59-75

Dèdèyan, G., 'L'immigration arménienne en Cappadoce au XIe siècle', *Byzantion* 45 (1975), pp. 41-116

Delehaye, H., 'Cyprian d'Antioche et Cyprian de Carthage', *Analecta Bollandiana* 39 (1921), pp. 14-32

Dondaine, A., 'La Hiérarchie cathare en Italie, III: catalogue de la hiérarchie cathare en Italie', *AFP*, XX (1950), pp. 278-305

-Hugues Ethérien et Léon Toscan', *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Âge* 19 (1952), pp.67-134

-Hugues Ethérien et le concile de Constantinople de 1166', *Historisches Jahrbuch* 17 (1958), pp. 473-83

Dossat, Y., 'A propos du concile cathare de Saint-Félix: les Milingues', *Cahiers de Fanjeaux* 3 (1968), 209-14

394 Bizanslı Heretiklerin Tarihi

-Un Eveque cathare originaire de l'Agenais, Vigouroux de la Bacone', *Bulletin philologique et historique (jusqu'à 1610) année 1965* (1968), 623-39, repr. in *his Eglise et hérésie en France au XIII siècle* (London, Variorum, 1982)

Drijvers, J. W., *Helena Augusta: the mother of Constantine the Great and the legend of her finding of the True Cross* (Leiden, E. J. Brill, 1992)

Dujcev, J., 'Dravitsa-Dragovitiia', *REB* 22(1964), pp. 218-19

-'Quelques observations a propos des courants dualistes', *Studi Veneziani* 12 (1970), pp. 107-25

Duvernoy, J., *Le Catharisme: la religion des Cathares* (Toulouse, Privat, 1976)

Dvornik, F., *The Photian schism: history and legend* (Cambridge, Cambridge University Press, 1948)

Every, George, *The Byzantine patriarchate, 451-1204* (London, SPCK, 1947, repr. New York, AMS Press, 1980)

Fedalto, G., *La chiesa latina in Oriente*, vol. I (2nd ed, Verona, Casa editrice Mazziana, 1981)

Filorama, G., *A history of Gnosticism*, tr. A. Alcock (Oxford, Blackwell, 1990)

Fine, J.V.A., *The Bosnian Church, anew interpretation: a study of the Bosnian church and its place in state and society from the thirteenth to the fifteenth centuries* (New York and London, East European Quarterly, 1975)

-*The early medieval Balkans: a critical survey from the sixth to the late twelfth century* (Ann Arbor, University of Michigan Press, 1983)

-*The late medieval Balkans: a critical survey from the late twelfth century to the Ottoman conquest* (Ann Arbor, University of Michigan Press, 1987)

Garsoian, N., *The Paulican heresy* (The Hague, Mouton and Co., 1967)

-Byzantine heresy: a re-interpretation', *DOP* 25 (1971), pp.87-113

Gay, J., *L'Italie meridionale et l'empire byzantine* (Paris, Bibliothèque des Ecoles Françaises d'Athènes et de Rome, 1904, repr. New York, Franklin, n.d.)

Gill, J., *Byzantium and the Papacy, 1198-1400* (New Brunswick, NJ, Rutgers University Press, 1979)

Gouillard, J., 'Deux figures mal connues du second iconoclasme', *Byzantion* 31, 1961, pp. 371-87

-L'Hérésie dans l'empire byzantin jusqu'au xiie siècle' *T&M* 1 (1965), pp. 299-324

-Constantin Chrysomalle sous le masque de Syméon le nouveau théologien', *T&M* 5 (1973), pp. 313-27

-*La Vie religieuse a Byzance* (London, Variorum, 1981)

Graef, H., *Mary: a history of doctrine and devotion*, 2 vols (London and New York, Sheed and Ward, 1963, 1965)

Greenfield, R.P.H., *Traditions of belief in late Byzantine demonology* (Amsterdam, Adolf M. Hakkert, 1988)

Grègorie, H., 'The Amorians and Macedonians, 842-1025', in J. Hussey, ed., *CMH* IV (1), pp. 105-92

Gress-White, D., 'Bogomilism in Constantinople', *Byzantion* 47 (1977), pp. 163-86

Guiraud, J., *Histoire de l'Inquisition au Moyen Âge*, 2 vols. (Paris, Picard, 1935, 1938)

Hagman, Y., 'Le Rite d'initiation chrétienne chez les Cathares et les Bogomiles', *Haeresis* 20 (1993), pp. 13-31

- Hamilton, B., 'The origins of the dualist church of Drugunthia', *Eastern Churches Review* 6 (1974), pp.115-24
- 'The Cathar council of Saint-Félix reconsidered', *AFP* 48 (1978), pp. 23-53
- 'The Cathars and the Seven Churches of Asia', in J. Howard-Johnston, ed., *Byzantium and the West c. 850-c. 1200* (Amsterdam, Adolf M. Hakkert, 1988), 269-295
- 'Wisdom from the East', in P. Biller and A. Hudson, ed., *Heresy and literacy* (Cambridge, Cambridge University Press, 1994), pp. 38-60
- Hanson, R., *The search for the Christian doctrine of God: the Arian controversy 318-81* (Edinburgh, T.&T. Clark, 1988)
- Ihead, C., *Justinian II of Byzantium* (Madison, University of Wisconsin Press, 1972)
- Hirschfeld, Y., *The Judean desert monasteries in the Byzantine period* (New Haven and London, Yale University Press, 1992)
- Hussey, J., *The Orthodox Church in the Byzantine empire* (Oxford, Clarendon Press, 1986)
- Janin, R., *La Géographie ecclésiastique de l'empire byzantine, première partie: la siège de Constantinople et le patriarcat oecuménique, vol. III: Les Eglises et les monastères* (Paris, Institut Français d'Études Byzantines, 1969)
- *Les Eglises et monastères des grands centers byzantins: Bithynie, Hellespont, Latros, Galèsios, Trebizond, Athènes, Thessalonique*, (Paris, Institut Français d'Études Byzantines, 1975)
- Jarry, J., 'Hérèses et factions a Constantinople du Ve au VIe siècle Syria 37 (1960), pp. 348-71
- Kelly, J.N.D., *Early Christian Creeds*, 2nd edn (London, Longman, 1962)
- Kennedy, H., *The early Abbasid Caliphate: a political history* (London, Croon Heim, 1981)
- Kiselkov, V.S., *Zitiato na Sv. Teodosii T'rnovski hato istoriceski pametnik* (Sofia, 1926)
- Klimkeit, H.J., *Manichaeism art and calligraphy* (Leiden, Brill, 1982)
- Krumbacher, K., *Geschichte der byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches, 527-1453* (Munich, Beck, 1897)
- Lambert, M., *Medieval heresy*, 2nd edn (London, Blackwell, 1992)
- Laurent, J., *L'Arménie entre Byzance et l'Islam depuis la conquête arabe jusqu' en 886* (Paris, Fontennoing, 1919) (Bibliothèque des Ecoles Françaises d'Athènes et de Rome, vol. 117)
- Lemerle, P., 'Invasions et migrations dans les Balkans depuis le fin de l'époque romaine jusqu'au VIIIe siècle', *Revue historique* 211 (1954), pp. 265-308
- 'Thomas le Slave', *T.&M* 1 (1965), pp. 255-99
- 'L'Histoire des Pauliciens d'Asie Mineure d'après les sources grecques', *T & M* 5 (1973), pp. 1-137
- Leroy-Molinghen, A., 'Médecins, malades et remèdes dans les lettres de Théophylacte de Bulgarie', *Byzantion* 55 (1985), pp. 483-9
- Lewis, B., *The Assassins* (London, Weidenfeld and Nicolson, 1967)
- Lieu, S.N.C., *Manichaeism in the later Roman Empire and medieval China: a historical survey* (Manchester, Manchester University Press, 1985)
- Lock, P., *The Franks in the Aegean, 1204-1500* (London, Longman, 1995)
- Longnon, J., *Les Compagnons de Villehardouin: recherches sur les croisades de la quatrième croisade* (Geneva, Droz, 1978)
- Loos, M., 'Certain aspects du Bogomilisme byzantin du Ier et IIe siècles', *Byzantinoslavica* (1967), pp. 39-53

-Dualist heresy in the Middle Ages (Prague, Academia, 1974)

Magdalino, P. *The empire of Manuel I Komnenos, 1143-80* (Cambridge, Cambridge University Press, 1993)

Mariès, L., 'Frederick Cornwallis Conybeare (1856-1924). Notice critique et bibliographie critique', *Revue des études arméniennes* 6 (1926), pp. 185-332

Marsenger, E., *Der Matthäus-Kommentar des Theophylaktos von Achrida* (Schneidwitz, 1924)

Meyendorff, J., *A study of Gregory Palamas*, tr. G. Lawrence (London, Faith Press, 1964)

-*Byzantine Hesychasm: historical theological and social problems* (London, Variorum, 1974)

Moore, R. L., *The origins of European dissent*, 2nd edn (Oxford, Blackwell, 1985)

Morris, R., *Monks and laymen in Byzantium, 843-1118* (Cambridge, Cambridge University Press, 1995)

Mullett, M., *Theophylact through his letters: the two worlds of an exile bishop* (Ph.D. thesis, University of Birmingham, 1981)

Nelli, R., *La Philosophie du catharisme: le dualisme radical au XIIIe siècle* (Paris, Payot, 1975)

Nelson, J. L., 'Religion in "histoire totale": some recent work on medieval heresy and popular religion' *Religion*, 10 (1980), pp. 67-70

Nersessian, V., *The Tondrakian movement* (Alison Park, Pennsylvania, Pickwick Publications, 1988) (Princeton Theological Monograph series)

Nicol, D.M., *The last centuries of Byzantium* (Cambridge, Cambridge University Press, 1993)

- 'The Fourth Crusade and the Greek and Latin empires', in J. Hussey, ed., *CMH IV* (1) (1966), pp. 275-330

Obolensky, D., *The Bogomils: a study in Balkan neo-manichaeism* (Cambridge, Cambridge University Press, 1948)

- 'Papa Nicetas: a Byzantine dualist in the land of the Cathars', in *Okeanos: essays presented to Ihor Sevcenko on his sixtieth birthday*, Harvard Ukrainian Studies 7 (1983), pp. 489-500

- *Six Byzantine portraits* (Oxford, Clarendon Press, 1988)

Oikonomides, N., *Les Listes de présence byzantines des IX et X siècles* (Paris Le Monde Byzantine, Ed. du Centre Nationale des Recherches Scientifiques, 1972)

Papachryssanthou, D., 'La Date de la mort du sébastocrator Isaac Comnène, frère d'Alexis Ier et de quelques événements contemporains', *REB* 21 (1963), pp. 250-5

Puech, H.-C., *Le Manichéisme: son fondateur, sa doctrine* (Paris, SAEP, 1949) (Civilisations du Sud)

Ramsay, W.M., *Cities and bishoprics of Phrygia: being an essay on the local history of Phrygia from the earliest times to the Turkish conquest* (Oxford, Clarendon Press, 1895)

Rigo, A., *Monaci esicasti e monaci bogomili* (Firenze, Leo S. Olschki, 1989) (*Orientalia Veneziana* 2)

- 'Messalianismo = Bogomilismo: un'equazione dell'eresiologia medievale bizantina', *OCP* 56 (1990), pp. 53-82

- 'Il processo del Bogomilo Basilio (1099 ca.): una riconsiderazione', *OCP*, 58 (1992), pp. 185-211

- İl patriarca Germano II (1223-1240) e i Bogomili', *REB* 51(1993), pp. 91-110
- Rudolph, K., *Gnosis: the nature and history of gnosticism*, tr. ed. R. M. Wilson (San Francisco, Harper and Row, 1987)
- Runciman, S., *The emperor Romanus Lecapenus and his reign: a study of tenth-century Byzantium* (Cambridge, Cambridge University Press, 1929, repr. 1988)
- 'Some remarks on the image of Edessa', *Cambridge Historical Journal* 3, 3 (1931), pp. 238-52
- *The medieval Manichee: a study of the Christian dualist heresy* (Cambridge, Cambridge University Press, 1947)
- Sanjek, F., *Les Chrétiens bosniaques et le mouvement Cathare XII-XV siècles* (Paris, Vander-Oyez; Louvain, Nauwelaerts, 1976)
- Segal, R., *Edessa, the blessed city* (Oxford, Clarendon Press, 1970)
- Semkov, G., 'Der Einfluss der Bogomilen auf die Katharer', *Saeculum* 32, 4 (1981), pp. 349-73
- Shaban, M.A *The Abbasid revolution* (London, Cambridge University Press, 1970)
- Sharenkoff, V., *A study of Manichaeism in Bulgaria with special reference to the Bogomils* (New York, Carranza, 1927)
- Skoulatos, B., *Les Personnages byzantins de l'Alexiade: analyse prosopographique et synthèse* (Louvain, Université de Louvain, Recueil des Travaux d'Histoire et de Philologie, series 6, vol. 20, 1980)
- Soden, H. von, *Die Schriften des Neuen Testaments* (Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1911)
- Söderberg, H., *La Religion des Cathares: études sur le Gnosticisme de la basse antiquité et du Moyen Âge* (Uppsala, Almqvist & Wiksels, 1949, repr. New York, AMS Press, 1978)
- Soulis, G.C., 'The legacy of Cyril and Methodius to the Southern Slavs', *DOP* 19 (1965), pp. 21-43
- Starr, J., 'An Eastern Christian sect: the Athinganoi', *Harvard Theological Review* 29 (1936), pp. 93-106
- Stoyanov, Y., *The hidden tradition in Europe* (London, Arkana, Penguin Books, 1994)
- Ter Mkrttschjan, K., 'Die Thondralder in unseren Tage', *Zeitschrift Für Kirchengeschichte* 16 (1896), pp. 253-76
- Thalloczy, L. von, 'Bruchstücken aus dem Geschichte der nordwestlichen Balkanländer, V: Beiträge zur Kenntnis der Bogomilenlehre', *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina, von Bosnisch-Hercegovinischen Landesmuseum in Sarajevo* 3 (Vienna, 1895), pp. 360-71
- Thompson, S., *Motif-index of folk literature: a classification of narrative elements in folktales, ballads, myths, fables, medieval romances, exempla, fabliaux, jest books and local legends* (Copenhagen, Rosenkilde and Bagger, 1955-8)
- Thouzelier, C., *Catharisme et Valdeïsme en Languedoc à la fin du XIIe et au début du XIIIe siècle* (Paris, Presses Universitaires de France, 1966)
- Toumanoff, G., *Studies in Christian Caucasian history* (Washington, DC, Georgetown University Press, 1963)
- Tournebize, Fr. *Histoire politique et religieuse de l'Arménie* ((Paris, Librairie Aiphonse Picard et Fils, 1910)
- Vlasto, A.P., *The entry of the Slavs into Christendom: an introduction to the medieval history of the Slavs* (Cambridge, Cambridge University Press, 1970)
- Whittow, M., *The making of orthodox Byzantium, 600-1025* (Basingstoke, Macmillan, 1966)

Widengren, G., *Mani and Manichaeism*, tr. Ch. Kessler, revised by the author (London, Weidenfeld and Nicolson, 1965)

Yovkov, M., *The Pavlikians and the Pavlician towns and villages in the Bulgarian lands in the fifteenth to eighteenth centuries* (Sofia, Kliment Ohridski University Press, 1991) Bulgarian with an English summary

Zaehner, R.C., *The dawn and twilight of Zoroastrianism* (London, Weidenfeld and Nicolson, 1961)

Zaehner, R.C., *Zurvan: a Zoroastrian dilemma* (Oxford, Clarendon Press, 1955)